This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

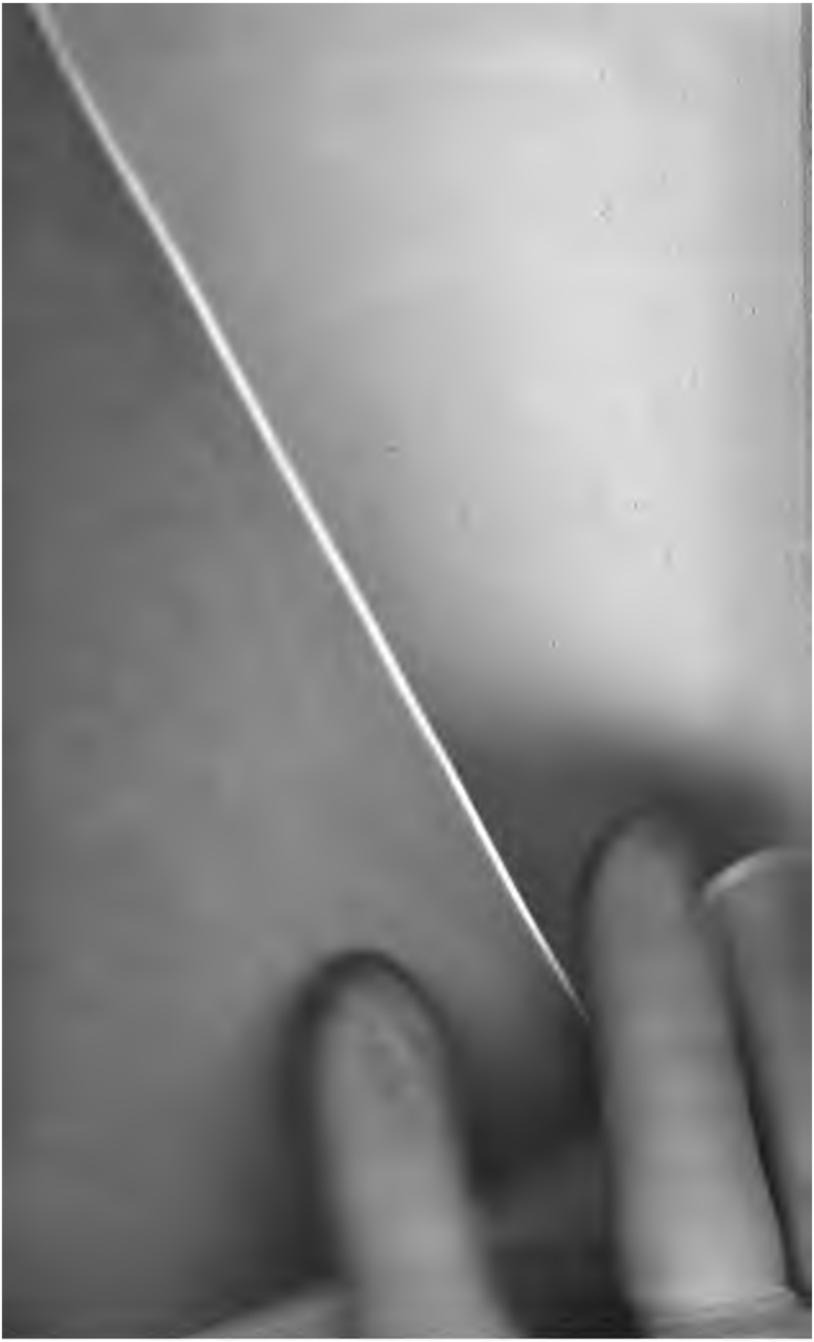
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

3 06823154 1

Opera omn. sanct.
ZEL

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

ORIGENIS ADAMANTII
OPERA OMNIA.

AD
EDITIONEM PARISIENSEM
CAROLI DE LA RUE RECUSA.

YORK
LIC
LIBRARY

TOMUS XV.

WIRCEBURGI,
Ex Officina Libraria STAHELIANA.
M. DCC. XCIV.

1794

CONTINENTUR HOC TOMO XV.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EPISTOLAM BEATI PAULI AD ROMANOS LIB. I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. IX. X.

ORIGENIS FRAGMENTA IN EPISTOLAS BEATI PAULI.

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

OPERA OMNIA
SANCTORUM PATRUM
GRÆCORUM
GRÆCE ET LATINE.
VOLUMEN XXI.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

RUFINI PRESBYTERI

PRÆFATIO

N EXPLANATIONEM ORIGENIS

SUPER EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS, AD HERACLIUM.

*Volentem me parvo ſubvectum navigio oram tranquilli
littoris ſtringere, & minutos de Græcorum ſtagnis piſ-
iculos legere, in altum, frater Heracli, laxare vela com-
ellis, relictoque opere, quod in transferendis Homiliis Ada-
iantii ſenis habebam, ſuades, ut noſtra voce quindecim
ius volumina, quibus Epiſtolam Pauli ad Romanos diſſe-
uit, explicemus: in quibus ille dum ſectatur Apoſtoli ſen-
um, in tam profundum pelagus aufertur, ut metus ingens
t illuc eum ſequenti, ne magnitudine ſenſuum, velut im-
ianitate opprimatur undarum. Tum deinde nec illud aſpi-
is, quod tenuis mihi eſt ſpiritus ad implendam ejus tam
iagnificam dicendi tubam. Super omnes autem difficultates
t, quod interpolati ſunt ipſi libri. Deſunt enim fere apud
mnium bibliothecas (incertum ſane quo caſu) aliquanta ex
pſo corpore volumina; & hæc adimplere, atque in Latino
pere integram conſequentiam dare, non eſt mei ingenii,
id, ut tu credis qui hæc exigis, muneris fortaſſe divini.
lddis autem, ne quid laboribus meis deſit, ut omne hoc
uindecim voluminum corpus, quod Græcus ſermo ad qua-
raginta fere aut eo amplius millia verſuum produxit, ab-
reviem, & ad media, ſi fieri poteſt, ſpatia coarctem. Dura
itis imperia, & tanquam ab eo, qui pondus operis hujus ſcire
olit, impoſita. Aggrediar tamen, ſi forte orationibus tuis,
iuæ mihi tanquam homini impoſſibilia videntur, aſpirante
Domino, poſſibilia fiant. Sed ipſum jam, ſi videtur, Orige-
iem, qualiter præfationem ſuſcepti operis dirigat, audiamus.*

illius, quam poſtea aſſecutus eſt, perfectionis oſtendit, cum dicit conformari ſe morti Chriſti, *ſi quomodo occurrat in reſurrectionem, quæ eſt a mortuis.* Non enim diceret, *ſi quomodo*, ſi ei jam tunc res indubitata videretur. Sed & in conſequentibus ejusdem Epiſtolæ hæc eadem oſtendit, cum dicit: *Non quod jam conſecutus ſim, aut jam perfectus ſim; ſequor autem ut comprehendam, in quo & comprehenſus ſum a Chriſto. Fratres, ego me ipſe non arbitror apprehendiſſe.* Quod ſiquis putat per humilitatem dictum, videat in conſequentibus, quam magna de profectibus ſuis memorat, cum dicit: *Unum autem, ea quidem, quæ retro ſunt obliviſcens, & ad ea, quæ in ante ſunt me extendens, ſecundum propoſitum ſequor, ad palmam ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Jeſu;* & poſt hoc dicit: *Quicumque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus.* In quo oſtendit duplicem eſſe perfectionem: unam, quæ eſt in expletione virtutum, ſecundum quam dicit quod non ſit perfectus; & aliam, cum ita quis proficit, ut decidere non poſſit, neque retrorſum aſpicere, ſecundum quam dicebat: *Quicumque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus.* Quomodo ergo docebitur perfectior jam ſecundam ad Corinthios ſcripſiſſe, quam primam? Ex his ſine dubio, quæ in ea ſcripta referuntur, cum dicit: *Tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur: aporiamur, ſed non exaporiamur: perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur: dejicimur, ſed non perimus: ſemper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu in corpore noſtro manifeſtetur.* Qui ergo ſemper mortificationem Jeſu in corpore ſuo circumferebat, nunquam utique in eo concupiſcebat caro adverſus ſpiritum, ſed erat ei ſubjecta, utpote mortificata ad ſimilitudinem mortis Chriſti. Quodſi dicat nobis aliquis hæc veriſimilia non videri, quia non multum temporis inter primam Epiſtolam fuerit ac ſecundam, poteſt & ex eo evidentius noſcere, quod in prima Epiſtola ejusdem eum, qui

qui fuerat inceſti ſcelere pollutus, & traditum Satanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus fieret in die Domini, in ſecunda jam revocat, & Eccleſiæ membris aſſociat. Quod utique non faceret, niſi proceſſu temporis dignos in eo fructus pœnitentiæ pervidiſſet, & quod jam caro interitum, quem deſignaverat Apoſtolus, ſuſcepiſſet, peccato ſcilicet & vitiis mortua, ut ita demum viveret Deo. Cum ergo tantum ſpatii fuerit, quo peccator inceſtus ſalutem ſpiritus laudabili carnis interitu receperit, quomodo non putandum eſt multo velociore curſu Apoſtolum, quæ perfecta ſunt aſſecutum? Sed in illis quidem iſte ejus fuerit profectus: quanto autem ſublimior & eminentior ſit ad Romanos ſcribens, ex ipſius Epiſtolæ ſermonibus colligamus, in qua dicit: *Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt: Quia propter te morte afficimur tota die, æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis. Sed in his omnibus ſupervincimus propter eum, qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque poteſtas, neque præſentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque alia ulla creatura, poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Veritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto.* Numquid videtur eadem ſublimitate mentis dixiſſe: *Macero corpus meum, & ſervituti ſubjicio, ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar*, qua & hic dicit: quia *in his omnibus ſupervincimus*; &: *Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus*, & cætera quæ deſcripſit, *poterint nos ſeparare a charitate Dei?* His igitur nobis, prout potuimus, de ſenſu ejus in hac Epiſtola jam perfectiore conceptis, etiam illud haud abſurde admonebimus, quod

videtur

videtur hanc Epiſtolam de Corintho ſcribere, & aliis quidem pluribus indiciis, evidentius tamen ex eo, quod dicit: *Commendo autem vobis Phœben ſororem noſtram miniſtram Eccleſiæ, quæ eſt Cenchris.* Cenchris enim dicitur locus Corintho vicinus, imo portus ipſius Corinthi. Et ex hoc ergo apparet de Corintho ſcripta, & ex eo, quod dicit: *Salutat vos Gaius hoſpes meus:* de quo Gaio ſcribens Corinthiis commemorat, dicens: *Gratias ago Deo meo, quod neminem veſtrum baptizavi, niſi Criſpum & Gaium.* Simile & deinde datur indicium ubi dicit: *Salutat vos Eraſtus arcarius civitatis:* de quo Eraſto ad Timotheum ſecundam Epiſtolam ſcribens dixit: *Eraſtus remanſit Corinthi.* Ex quibus omnibus colligi certiſſima videntur indicia, quod de Corintho ſcripta ſit. Illud ſane non parum cedit ad intelligentiæ difficultatem, quod multa de lege Moyſi in hac eadem contexuntur Epiſtola, de vocatione gentium, de Iſrael ſecundum carnem, & de Iſrael qui non eſt ſecundum carnem, de circumciſione carnis & cordis, de lege ſpirituali & lege literæ, de lege carnis & lege membrorum, de lege mentis & lege peccati, de interiore & exteriore homine: quæ ſingula prædixiſſe ſufficiat; in his enim continentia haberi videtur Epiſtolæ. Nunc jam, prout viam nobis Dominus aperire dignatur, ad explanationem ipſius quantocius properemus.

Prima nobis quæſtio de nomine ipſius Pauli videtur exſurgere, cur is, qui Saulus dictus eſt in Actibus Apoſtolorum, nunc Paulus dicatur. Invenimus in Scripturis divinis quibusdam veterum commutata vocabula, ut ex Abram vocatus ſit Abraham, ex Sarai Sara, & ex Jacob Iſrael. In Evangeliis quoque ex Simone Petrus, & filii Zebedæi filii tonitrui nuncupati ſunt. Sed hæc ex præcepto Dei legimus facta: nusquam vero erga Paulum invenimus tale aliquid geſtum. De qua re quibusdam viſum eſt, quod

Pauli Proconſulis, quem apud Cyprum Chriſti fidei ſubjecerat, vocabulum ſibi Apoſtolus ſumſerit, ut ſicut reges ſolent devictis, verbi gratia, Parthis Parthici, & Gothis Gothici nominari, ita & Apoſtolus ſubjugato Paulo Paulus fuerit appellatus. Quod ne nos quidem usquequaque evacuandum putamus. Tamen quia nulla talis in Scripturis divinis conſuetudo deprehenditur, magis ex his, quæ in exemplo noſtris ſunt, abſolutionem quæramus. Invenimus igitur in Scripturis aliquantos binis, alios etiam ternis uſos eſſe nominibus, ut Salomonem, eundemque Jeddedi; Sedechiam, eundemque Joachim; Oziam, eundemque & Azariam; aliosque plurimos in Regum vel in Judicum libris, binis nominibus invenies vocitatos. Sed nec Evangelia quidem hunc eundem renuunt morem. Nam & Matthæus ipſe refert de ſe, quod *cum tranſiret Jeſus, invenit quemdam ſedentem ad telonium, Matthæum nomine.* Lucas vero de eodem dicit, quia cum tranſiret Jeſus, *vidit publicanum quemdam nomine Levi, & dixit ei: Sequere me.* Sed & idem Matthæus in catalogo Apoſtolorum dicit poſt multos: *Matthæus publicanus, & Jacobus Alphæi, & Lebbæus, & Simon Chananæus.* Marcus vero ita refert: *Matthæus publicanus, & Thomas, & Jacobus Alphæi, & Thaddæus.* Hunc eundem, quem Matthæus Lebbæum, Marcus Thaddæum poſuit. Lucas vero ita poſuit: *Matthæus, Thomas, Jacobus, & Judas Jacobi.* Igitur eundem, quem Matthæus Lebbæum, & Marcus Thaddæum dixit, Lucas Judam Jacobi ſcripſit. Certum eſt autem Evangeliſtas non erraſſe in nominibus Apoſtolorum; ſed quia moris erat binis vel ternis nominibus uti Hebræos, unius ejusdemque viri diverſa ſinguli vocabula poſuere. Secundum hanc ergo conſuetudinem videtur nobis & Paulus duplici uſus eſſe vocabulo; & donec quidem genti propriæ miniſtrabat, Saulus eſſe vocatus, quod & magis appellationi

patriæ

patriæ vernaculum videbatur; Paulus autem appellatus eſſe, cum Græcis & Gentibus leges ac præcepta conſcribit. Nam & hoc ipſum quod Scriptura dicit: *Saulus autem, qui & Paulus*, evidenter non ei tunc primum Pauli nomen oſtendit impoſitum, ſed veteris appellationis id fuiſſe deſignat. Hæc ab ipſo auctore operis omiſſa, nos quia id diſſertionis initium videbatur expoſcere, puto quod non inconvenienter præmiſimus. Cætera jam de explanationum corpore, quibus poterimus compendiis exſequemur.

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EPISTOLAM
BEATI PAULI APOSTOLI AD ROMANOS
LIBER PRIMUS.

1. Paulus *ſervus Jeſu Chriſti.* De Paulo jam diximus. Requiramus nunc cur ſervus dicatur is, qui alibi ſcribit: *Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba Pater:* & iterum: *Quia autem eſtis filii, miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda noſtra clamantem: Abba Pater. Itaque jam non eſt ſervus, ſed filius.* Quomodo ergo, cum etiam his, quibus prædicabat, dicat quia *jam non eſt ſervus, ſed filius*, ipſe ſe ſervum profitetur? Sive id ſecundum illam humilitatem dictum putemus, quam Dominus docuit dicens: *Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde*, non errabimus. Neque enim per hoc læditur veritas libertatis in Paulo. Dicit enim & ipſe: *Nam cum liber ſim ab omnibus, omnibus me ſervum feci.* Servit ergo Chriſto, non in

ſpiritu ſervitutis, ſed in ſpiritu adoptionis, quia omni libertate nobilior eſt ſervitus Chriſti. Sive quaſi imitator ejus pronunciet, qui dixerat: *Ecce ego ſum in medio veſtrum, non ſicut diſcumbens, ſed ſicut miniſtrans;* & ejus qui ſemetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, ut ſicut iis, qui in lege ſunt fit & ipſe ſub lege, & iis, qui ſine lege ſunt efficitur etiam ipſe ſine lege, ita & ipſe pro his, qui adhuc ſervi ſunt, & nondum per ſpiritum adoptionis in libertatem perducti filiorum, ſervus efficiatur, contrarium non videbitur. Ad hoc poteſt etiam illud addi, quod ad Corinthios ſcribens idem Apoſtolus, & de nuptiis vel caſtitate præcipiens, tanquam alieno nomine quædam de libertate ac ſervitute interſerit dicens: *Servus vocatus es? nihil cures: ſed & ſi potes liber fieri, magis utere. Qui enim in Domino vocatus eſt ſervus, libertus eſt Domini: ſimiliter & qui liber vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti. Pretio empti eſtis, nolite fieri ſervi hominum.* Quæ utique nonnullis contra rationem videntur inſerta. Quid enim ad nuptiarum vel caſtitatis præcepta commemoratio ſervitutis ac libertatis aſſumitur? Sed nos ſenſum Pauli ita intelligimus, quod ſervum dicat eum, qui jugali conditione conſtrictus eſt: quia *mulier non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir ejus: & vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed uxor ejus.* Propter quod & in aliis dicit de eis, quia *non eſt ſervituti ſubjectus frater, vel ſoror in talibus*, ſcilicet, quod in aliis eos ſervituti ſciret eſſe ſubjectos. Eſt ergo ſervus vocatus, qui in conjugio poſitus venit ad Chriſtum, cui dicitur: *Servus vocatus es? nihil ad te attineat: ſed & ſi potes liber fieri, magis utere;* quia in conjugibus alterius continentiæ libertas alteri generat periculum caſtitatis. Non enim debent niſi ex conſenſu ad tempus vacare orationi, & iterum in idipſum eſt revertendum, ne eos tentet Satanas propter incontinentiam ſuam. Is ergo, qui pro nexu con-

jugii ſervus vocatus eſt, libertus eſt Domini. Libertus enim neque ex integro liber, neque ex integro ſervus eſt. Si in cæteris virtutibus liber fuerit, ſi fidei, patientiæ, miſericordiæ, juſtitiæ tenuerit libertatem, libertus Domini appellatur, utpote qui pro animi virtutibus liber ſit, & pro conjugali neceſſitate ſit ſervus. Liber vero eſt, qui ſine uxore per puritatem continentiæ venit ad Chriſtum, qui tamen ſervus Chriſti efficitur, dum ex integro virtutibus ſervit. Paulus ergo, ſicut quidam tradunt, cum uxore vocatus eſt: de qua dicit ad Philippenſes ſcribens: *Rogo etiam te, germane compar, adjuva illas:* qui quoniam ab ipſa ex conſenſu liber effectus eſt, ſervum ſe nominat Chriſti. Si vero, ut aliis videtur, ſine uxore, nihilominus qui liber vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti. Quid eſt autem ſervum eſſe Chriſti, niſi quod eſt ſervum eſſe verbi Dei, ſapientiæ, juſtitiæ, veritatis, & omnium omnino virtutum, quæ omnia Chriſtus eſt? Sed & illud, ſi videtur, in hoc loco addamus, quod ſicut ſcientia, quæ nunc datur ſanctis, per ſpeculum datur & in ænigmate, & prophetia, & cætera dona Spiritus ſancti: ita & libertas, quæ nunc ſanctis præſtatur, nondum plena libertas eſt, ſed velut *per ſpeculum, & in ænigmate:* & ideo ſancti ſervos ſe eſſe dicunt, ad comparationem illius libertatis, quæ *facie ad faciem* tribuitur. Qui etenim poteſt in carne quis poſitus adipiſci integram libertatem, ut in nullo jam ſerviat carni? Sicut nec adoptionem filiorum quis in corpore poſitus habere ex integro poteſt. Atque utinam hoc ſaltem obtineri poſſit in vita mortalium, ut ſervus quis Chriſti ex integro fiat: & non carni, non ſanguini, non vanæ gloriæ, non cupiditati, non avaritiæ, non iracundiæ, non invidiæ; ſed qui ſoli Chriſto, id eſt, omnibus ſimul virtutibus ſerviat. Hæc de eo, quod ſcriptum eſt; *Paulus ſervus Jeſu Chriſti.*

2. *Vocatus Apoſtolus.* Nomen hoc, id eſt, *vocatus*, quia ad omnes pertinet, qui in Chriſto credunt, generale poteſt videri: ſed unusquisque ſecundum id, quod in eo prævidit & elegit Deus, aut Apoſtolus vocatur, aut Propheta, aut magiſter, aut liber ab uxore, aut ſervus in conjuge: & pro diverſitate gratiæ completur illud, quod ſcriptum eſt: *Multi ſunt vocati, pauci autem electi.* Sciendum tamen eſt, quod poſſibile eſt aliquem eſſe vocatum Apoſtolum, aut vocatum Prophetam, aut vocatum magiſtrum, & ſi neglexerit vocationis ſuæ gratiam, decidere ex ea: ſicut & Judas, qui Apoſtolus vocatus eſt, & negligens vocationis ſuæ gratiam, ex Apoſtolo effectus eſt proditor. Et fuit quidem vocatus Apoſtolus, ſed non fuit electus Apoſtolus. Sed & ille Propheta, qui in tertio Regnorum libro refertur prophetaſſe de Jeroboam, vocatus Propheta fuit: ſi autem & electus, ipſe diſcutito, quoniam quidem prohibitus panem manducare in Iſrael, manducavit, & interemtus eſt a leone. Sunt & multi vocati magiſtri per omnes Eccleſias Dei & vocati magiſtri; ſed neſcio, qui in his electi magiſtri ſint, & electi miniſtri. Sic & puto eſſe quosdam vocatos quidem, ut patiantur pro Chriſto, non tamen electos; id eſt, vocatos martyres, ſed non electos martyres: ut ſunt illi, qui poſt tormentorum agones & carcerum, non usque ad finem in confeſſionis tolerantia perdurarunt. Eſt & vocata virgo, ſed non electa virgo; quæ ſcilicet non fuerit ſancta corpore & ſpiritu. Et eſt vocatus paſtor, ſed non electus paſtor, qui præeſt quidem gregi & lacte ejus utitur, & lanis ejus operitur; ſed infirmum non requirit, & claudum non colligit, & fortem circumſcribit in labore. Ita eſt & vocatus abſtinens, ſed non electus abſtinens, ſcilicet qui jejunat triſtis, & exterminans faciem ſuam, ut hominibus placeat. Sed *& per ſingulos* gratiarum gradus ſimiliter invenies *multos quidem* vocatos, paucos autem electos.

3. Segre-

3. *Segregatus in Evangelium Dei.* In Paulo non ſola generalis vocatio ad Apoſtolatum deſignatur, ſed & electio protinus ſecundum Dei præſcientiam ſubſecuta per hoc quod ſegregatus dicitur in Evangelium Dei; ſicut alibi ipſe de ſe dicit: *Cum autem complacuit Deo, qui me ſegregavit de utero matris meæ, ut revelaret Filium ſuum in me.* Quod tamen hæretici ad calumniam vocant, dicentes eum ſegregatum eſſe ab utero matris ſuæ ob hoc, quod in eo naturæ bonitas inerat; ſicut econtrario de his, qui malæ naturæ ſunt, dicitur in Pſalmis, quia *ſegregati ſunt peccatores ex utero.* Nos autem dicimus, quod neque Paulus fortuito, aut naturali differentia electus eſt, ſed electionis ſuæ cauſas in ſemetipſo dedit ei, *qui* ſcit *cuncta antequam fiant;* neque peccatores, qui ſeparantur a ventre, judicis iniquitate ſeparantur. Denique ſtatim in conſequentibus vide quid de his dicat ſermo divinus. Scriptum eſt enim: *Segregati ſunt peccatores ab utero, erraverunt a ventre, locuti ſunt falſa.* Si intelligamus quomodo ſtatim, ut de ventre matris procedunt peccatores, erraverunt, vel locuti ſunt falſa, pariter intelligimus, quod juſti ſeparantur a ventre. Ergo & Paulus, quod ſegregatus in Evangelium dicitur, & ſegregatus a ventre matris ſuæ, cauſas in eo, & merita quibus in hoc ſegregari debuerit, vidit ille, quem non latet mens. Prævidit enim, quod abundantius, quam cæteri omnes laboraturus eſſet in Evangelio, quod in fame & ſiti, in frigore & nuditate, periculis latronum, periculis fluminum, periculis maris, prædicaturus eſſet Evangelium Chriſti, ſciens quod væ ſibi eſſet ſi non evangelizaret, & quod maceraturus eſſet corpus ſuum, & ſervituti ſubjecturus, ne forte cum aliis prædicaſſet, ipſe reprobus efficeretur. Hæc ergo & multa alia his ſimilia in eo de ventre matris prævidens Jeſus, pro his ſegregavit eum in Evangelium. Si enim, ut hæretici

retici putant, vel ſortis incerto, vel naturæ melioris prærogativa fuiſſet electus, nunquam utique timuiſſet, ne ſi minus corporis ſui frena tenuiſſet, evenire poſſet, ut reprobus fieret, vel væ ſibi futurum eſſet, ſi evangelizare ceſſaſſet. Denique & ipſe in conſequentibus latius diſſerens ait, quia *quos præſcivit & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui*, evidenter oſtendens, quod eos, quos præſcivit Deus tales futuros, ut Chriſto ſe in paſſionibus conformarent, ipſos etiam conformes ac ſimiles imaginis ejus prædeſtinavit & gloriæ. Præcedit ergo præſcientia Dei, per quam noſcuntur, qui in ſe labores & virtutes habituri ſint, & ita prædeſtinatio ſequitur; nec tamen rurſus prædeſtinationis cauſa putabitur præſcientia. Quod enim apud homines uniuscujusque meritum penſatur ex præteritis geſtis, hoc apud Deum judicatur ex futuris; & valde impius eſt, qui in hoc non credit Deo, ut quod nos in præteritis videmus, hoc ille videat in futuris. *Segregatus*, inquit, *in Evangelium Dei.* In aliis locis Scripturæ Evangelium Chriſti eſſe dicunt, ſicut & Marcus Evangeliſta ſcribit: *Initium Evangelii Jeſu Chriſti, ſicut ſcriptum eſt in Eſaia Propheta.* Verum quoniam Chriſtus Verbum eſt, & *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*, unum atque idem eſt dici Evangelium Dei & Evangelium Chriſti, vel quia ipſe Dominus dicit, quod *ego & Pater unum ſumus:* & iterum dicit ad Patrem: *Omnia mea tua ſunt, & tua mea, & glorificatus ſum in his.* Ergo & Evangelium Patris Evangelium Filii eſt. Sed & Paulus dicit: *Evangelium meum, quod prædico inter Gentes:* quod fortaſſis, ut hæres Chriſti dicit, & tanquam in Evangelio cohæres, quia & alibi etiam plurimorum dicit eſſe Evangelium, ſicut ad Galatas: *Sed & ſi velatum eſt Evangelium noſtrum: noſtrum*, id eſt, omnium, qui cohæredes ſumus Chriſti. Verum & ſecundum hoc, quod

ipſe

ipſe prædicator ejus eſt, recte ſuum dicit eſſe Paulus Evangelium.

4. *Quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis.* Utrum ſimpliciter accipi debeat Evangelium per Scripturas Propheticas a Deo repromiſſum; an ad diſtinctionem alterius Evangelii, quod æternum dicit Joannes in Apocalypſi, quod tunc revelandum eſt cum umbra tranſierit, & veritas venerit, & cum mors fuerit abſorpta, & æternitas reſtituta, conſiderato etiam tu qui legis. Cui æterno Evangelio convenire videbuntur etiam illi æterni anni de quibus Propheta dicit: *Et annos æternos in mente habui.* Eique adjungi poteſt & ille liber vitæ, in quo ſanctorum nomina ſcripta dicuntur: ſed & illi libri qui apud Danielem, cum judicium conſediſſet, aperti ſunt; vel qui apud Ezechielem Prophetam deintus & deforis dicuntur inſcripti: quæ omnia non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi ſcripta memorantur. De quibus quamvis periculoſum videatur chartulis committere ſermonem, tamen non otioſe prætereunda ſunt dicta ſapientium & ænigmata, ſed ſubtili admodum mentis acie; in quantum res patitur, velut per quoddam ſpeculum contemplanda: ne forte is, qui Verbum caro factus apparuit poſitis in carne, ſicut Apoſtolus dicit, quia *manifeſtatus eſt in carne, juſtificatus in ſpiritu, apparuit Angelis*, hoc quod apparuit Angelis, non eis abſque Evangelio apparuit: ſicut ne nobis quidem hominibus, ad quos miſſum ſe dicit *evangelizare pauperibus, dimittere captivos in remiſſionem, & annunciare annum Domini acceptum.* Si ergo cum apparuit nobis hominibus, non ſine Evangelio apparuit, conſequentia videtur oſtendere, quod etiam Angelico ordini non ſine Evangelio apparuerit, illo fortaſſis quod æternum Evangelium a Joanne memoratum ſupra edocuimus. Si vero etiam in reliquis cœleſtibus ordinibus tale aliquid ab eo geſtum

eſſe

eſſe ſuſpicandum ſit, in ea, qua ſinguli quique ſunt forma apparens eis, & annuncians pacem, quoniam quidem *per ſanguinem crucis ſuæ* pacificavit *non ſolum, quæ in terra, ſed & quæ in cælis ſunt*, etiam tu apud temetipſum diſcutito. *Quod promiſit per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis.* Quæ de Chriſto prædicta ſunt per Prophetas, hæc etiam de Evangelio prædicta eſſe ſentiendum eſt, quamvis Marcus Evangeliſta diſtinctionem facere videatur Chriſti & Evangelii, cum dicit: *Qui dimiſerit patrem & matrem, &c. propter me, vel propter Evangelium.* Quod & ſi proprie Evangelii promiſſiones requirendæ ſunt, in Prophetis abundanter invenies, ut eſt illud: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa:* &, *Quam ſpecioſi pedes evangelizantium bona!* Ad hoc reſpicit &: *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum:* &, *Velociter currit ſermo ejus:* ſed &, *Ecce ego mitto paſtores multos; & venatores multos, & capient eos ſuper omnem montem, & ſuper omnem collem.* Per Jeremiam promittitur de Evangelio, quod nunc Paulus dicit, quia *promiſit* Deus *per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis de Filio ſuo.*

5. *Qui* Filius *ſecundum carnem* quidem *ex ſemine factus eſt David.* Factus eſt autem ſine dubio id quod prius non erat ſecundum carnem. Secundum ſpiritum vero erat prius, & non erat quando non erat. Obſervandum eſt enim quia non dicit: *Qui prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis*; ſed, *Qui deſtinatus eſt Filius Dei.* Et nemo putet nos de hoc ſermone curioſius quam res patitur, perſcrutari. Quamvis enim in Latinis exemplaribus *prædeſtinatus* ſoleat inveniri, tamen ſecundum quod interpretationis veritas habet, *deſtinatus* ſcriptum eſt, non *prædeſtinatus.* Deſtinatur enim ille qui eſt; prædeſtinatur vero ille qui nondum eſt, ſicut hi de quibus dicit Apoſtolus: *Quos autem præſcivit, illos & prædeſtinavit.*

deſtinavit. Præſciri ergo & prædeſtinari poſſunt illi, qui nondum ſunt: ille autem qui eſt, & ſemper eſt, non prædeſtinatur, ſed deſtinatur. Hæc dicta ſint à nobis propter eos, qui in unigenitum Filium Dei impietatem loquuntur, & ignorantes differentiam deſtinati & prædeſtinati, putant eum inter eos, qui, cum ante non fuerint, prædeſtinati ſunt ut eſſent, numerandum: qui numquam prædeſtinatus eſt, ut eſſet Filius, ſed ſemper fuit & eſt ſicut & Pater. Qui ergo ſemper eſt, deſtinatur, ut diximus, non prædeſtinatur: qui autem prædeſtinatur, nondum erat tunc cum prædeſtinaretur, ſed cœpit ex tempore. Neceſſaria igitur diſtinctione Apoſtolus utitur, eum qui ex ſemine David ſecundum carnem eſt, factum dicens: eum vero quem Filium Dei *in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis* nominat, deſtinatum. Etenim cum dixiſſet Filium Dei, non ſuperfluo addidit, *in virtute*, indicans per hoc, quod ſubſtantia Filius ſit ſecundum ſpiritum ſanctificationis. Chriſtus enim Dei virtus & Dei ſapientia dicitur, qui & vapor virtutis Dei, & manatio gloriæ omnipotentis puriſſima, & plendor lucis æternæ, & imago bonitatis Dei appellatur. Sed requiritur, ſi id quod de ſemine David naſcitur, ſecundum carnem eſt, quod vero in virtute deſtinatur ſecundum ſpiritum ſanctificationis, Filius Dei & in ſubſtantia Dei eſt, quomodo accipiendum eſt de anima Jeſu, quæ hic nequaquam cum carne & ſpiritu ſanctificationis vel divinæ virtutis ſubſtantia nominatur: de qua alibi ipſe Salvator dicit, quia *triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*; &, *Nunc anima mea turbata eſt:* quam & a ſemetipſo poſuit, imo quæ uſque ad infernum deſcendit, de qua & dicitur: *Non derelinques animam meam in inferno.* Certum eſt enim, quia hæc non de ſemine David generata ſit. Dicit enim, quia quod factum eſt ex ſemine David, ſecundum carnem eſt. Quia ergo neque in eo, quod ſe-

cundum

cundum carnem eſt, videtur annumerari, neque in eo, ubi deſtinatur Filius Dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis, puto quod conſuetudine ſua Apoſtolus utatur etiam in hoc loco, ſciens mediam ſemper eſſe animam inter ſpiritum & carnem, & aut jungere ſe carni & effici unum cum carne: aut ſociare ſe ſpiritui & eſſe unum cum ſpiritu: ex quo, ſiquidem cum carne ſit, carnales homines fiant; ſi vero cum ſpiritu, ſpiritales. Et idcirco extrinſecus eam non nominat, ſed carnem tantum vel ſpiritum: ſcit enim alteri horum neceſſario animam cohærere, ſicut & in his ad quos dicit: *Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu*; &, *Qui ſe jungit meretrici, unum corpus eſt* (meretricem hic carnem vel corpus vocans), *qui autem ſe jungit Domino, unus ſpiritus eſt.* Ita ergo etiam nunc ſciens de anima Jeſu, quia ſociata Domino, & cohærens ei, unus cum ipſo factus ſit ſpiritus ſanctificationis, non eam nominavit extrinſecus, ne ſolveret Jeſum: *Quod enim Deus conjunxit, homo non ſeparet.* Sanctificationis vero ſpiritus dicitur ſecundum hoc, quod præbet omnibus ſanctitatem, ſicut & alibi de eo ſcriptum eſt: *Qui factus eſt ſapientia nobis a Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemptio.* Verum occurrunt nobis quidam quæſtiones acerbiſſimas commoventes, quomodo videatur Chriſtus deſcendere ex ſemine David, quem conſtat non eſſe ex Joſeph natum, in quem Joſeph ſeries ex David deſcendentis generationis adducitur. Quibus occurrere quamvis moleſtum ſit ſecundum literæ rationem, tamen reſpondetur a noſtris, quod *Maria*, quæ *deſponſata Joſeph, antequam convenirent inventa eſt in utero habens de Spiritu ſancto*, ſecundum legem ſine dubio contribuli ſuo & cognato conjuncta eſt. Et quamvis dicatur ad eam ab Angelo, quia *& Eliſabeth cognata tua etiam ipſa pariet filium in ſenectute ſua* (Eliſabeth autem ex filiabus Aaron eſſe dicitur), tamen affirmatur a

noſtris

noſtris, quod cognationis nomen non ſolum ad contribules, ſed & ad omnes, qui ſunt ex genere Iſrael, inter ſe invicem competenter poſſit aptari, ſicut & idem Apoſtolus de omnibus ſimul dicit: *Qui ſunt cognati mei ſecundum carnem.* Hæc quidem & alia his ſimilia reſpondentur: verum quam ſint valida adverſum aſſertiones eorum, qui nos de Scripturarum teſtimoniis perurgent, probato tu qui legis. Nobis tamen hæc intelligenda ſecundum ſpiritalem vel allegoricam rationem magis videntur, ſecundum quod nihil obeſt etiam, quod Joſeph pater Chriſti dicitur, cum omnino non ſit ejus pater; quia & in generationibus a Matthæo refertur, quod Joſaphat genuerit Joram, & Joram genuerit Oziam; in quarto autem Regnorum libro ſcriptum eſt, quod Joram genuerit Ochoziam, & Ochozias genuerit Joam, & Joas genuerit Amaſiam, Amaſias vero genuerit Azariam, ipſum qui interdum Ozias nominatur; & Azarias Joatham. Hic ergo Ozias, qui & Azarias, cum in quarto Regnorum libro dicatur Amaſiæ eſſe filius, a Matthæo Joræ filius ſcribitur, tribus in medio generationibus prætermiſſis. Cujus rei diſſertio, certum eſt quod non ſecundum hiſtoriam, ſed ſecundum ſpiritalem intelligentiam conſtet: quæ non eſt nobis nunc in tranſitu pulſanda: in ſuo enim loco tangetur. Interim ſufficit nobis, ad eos qui adverſantur reſpondere, quod ſicut Jeſus Joſeph filius eſſe dicitur, ex quo non eſt generatus; & Ozias genitus ex Joram, ex quo non eſt genitus: ita & ex ſemine David ſecundum carnem Chriſtus poteſt accipi: ut quidquid rationis vel aſſertionis in Joram protulerunt, & in Joſeph, hoc & in David ſuſcipiendum dicamus.

6. *Ex reſurrectione mortuorum Jeſu Chriſti Domini noſtri.* Quomodo quidem is, qui ſecundum carnem factus eſſe dicitur ex ſemine David, Filius Dei ſit ex reſurrectione mortuorum, difficile non eſt advertere

ei, qui legerit illud, quod ſcriptum eſt: *Decebat enim eum per quem omnia, & in quo omnia, multos filios in gloriam adducentem, auctorem ſalutis eorum per paſſiones conſummari.* Finis autem paſſionum Chriſti, reſurrectio eſt: & quia poſt reſurrectionem *ultra jam non moritur, neque mors ei ultra dominabitur*; & iterum dicitur, *Quia etſi agnovimus Chriſtum ſecundum carnem, ſed nunc jam non novimus*, ideo omne quod eſt in Chriſto, jam nunc Filius Dei eſt. Quomodo autem hoc ad eum, qui Filius Dei in virtute deſtinatus eſt referatur, coarctat intelligentiam noſtram: niſi quod per indiſſolubilem unitatem Verbi & carnis, omnia quæ carnis ſunt adſcribuntur & Verbo, quomodo & quæ Verbi ſunt prædicantur in carne. Jeſum vero, & Chriſtum & Dominum invenimus ſæpe ad utramque naturam referri, ut eſt illud: *Unus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, per quem omnia:* & iterum: *Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum majeſtatis crucifixiſſent.* Primitivus ergo vel *primogenitus ex mortuis* dicitur Chriſtus. Sed requirendum nobis eſt, ſi ſolus eſt primogenitus vel primitivus ex mortuis, & non habet aliquos ſecum etiam in primitivatu participes, de quibus dicit Apoſtolus, quia *ſuſcitavit nos cum Chriſto, ſimulque fecit ſedere in cæleſtibus.* Ne forte ergo & iſti, quos dicit excitatos eſſe cum Chriſto, & cum eo ſedere in cæleſtibus, & ipſi primogeniti ſint, vel primitivi ex mortuis, ſicut & illi fuerunt, qui cum illo ſuſcitati eſſe dicuntur, cum *monumenta aperta ſunt, & multorum ſanctorum corpora apparuerunt, & ingreſſa ſunt in ſanctam civitatem.* Et de his talibus fortaſſis Apoſtolus dicit eſſe illam Eccleſiam primitivorum, quam adſcriptam memorat in cœlis.

7. *Per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus.* Per Chriſtum accepiſſe ſe dicit gratiam & Apoſtolatum, utpote mediatorem Dei & hominum. *Gratiam & Apo-*

ſtolatum. Gratia ad laborum patientiam referenda eſt: Apoſtolatus ad prædicationis auctoritatem; quia & ipſe Chriſtus Apoſtolus dicitur, id eſt, miſſus a Patre, quippe qui ad evangelizandum pauperibus miſſum ſe dicit. Omnia ergo quæ ſua ſunt, dat etiam diſcipulis ſuis. Gratia dicitur diffuſa in labiis ejus. Dat & Apoſtolis ſuis gratiam, cum qua laborantes dicant: *Abundantius vero quam omnes illi laboravi: non autem ego, ſed gratia Dei mecum.* Et quia de ipſo dictum eſt: *Habentes igitur Pontificem & Apoſtolum confeſſionis noſtræ Chriſtum,* dat diſcipulis ſuis Apoſtolatus dignationem, ut & ipſi efficiantur Apoſtoli Dei. Neque enim gentes, quæ erant *alienæ a teſtamento Dei & converſatione Iſrael,* credere poterant Evangelio, niſi per gratiam, quæ Apoſtolis fuerat data, per quam prædicantibus Apoſtolis in fidem obedire dicitur, & in omnem terram de nomine Chriſti ſonus gratiæ eorum commemoratur exiſſe, ita ut ad eos, qui Romæ ſunt perveniret, ad quos ait Apoſtolus: *In quibus eſtis & vos vocati Jeſu Chriſti.* Paulus vocatus Apoſtolus dicitur, & Romani vocati quidem, non tamen Apoſtoli, ſed vocati ſancti in obedientiam fidei. De diverſitate autem vocatorum jam ſuperius diximus.

8. *Omnibus, qui ſunt Romæ dilectis Dei: gratia vobis & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.* Benedictio hæc pacis & gratiæ, quam dat dilectis Dei ad quos ſcribit Apoſtolus Paulus, puto quod non ſit minor, quam fuit benedictio Noe in Sem & in Japheth, quæ per Spiritum impleta eſt erga eos, qui fuerant benedicti: ſimiliter & ea in qua benedictus eſt Abraham a Melchiſedech, & Jacob a patre ſuo Iſaac, & duodecim Patriarchæ, qua benedicuntur a patre ſuo Iſrael; vel benedictio Moyſi, qua benedixit duodecim Tribus Iſrael. Non ergo his omnibus inferiorem duco hanc Apoſtoli benedictionem, quæ benedixit Eccleſias Chriſti. Ait enim & ipſe de ſe:

Puto enim, quia & ego Spiritum Dei habeo. In Spiritu ergo Dei ſcribit Apoſtolus, & in Spiritu benedicit. Per ipſum ergo Spiritum benedictiones capient hi, qui benedicuntur ab Apoſtolo, ſi tamen digni inveniantur, ſuper quos veniat benedictio ejus. Alioquin fiet illud: quod ſcriptum eſt: *Si fuerit ibi filius pacis, pax veſtra veniet ſuper eum: ſin autem, pax veſtra ad vos revertetur.* Quod ſcriptum eſt ergo de pace, hoc & de gratia fiet, quia gratiam ſimul cum pace conjungit. Sciendum tamen eſt, quod hæc Apoſtoli conſuetudo ſcribendi, non erga omnes ab eo ſervatur Eccleſias. Nam ad Corinthios quidem in prima & ſecunda; & ad Galatas, & ad Epheſios, & ad Philippenſes ſimiliter ſcribit. Ad Coloſſenſes vero, *Gratia vobis & pax a Deo Patre noſtro* dicit; & non addit, *& Domino noſtro Jeſu Chriſto.* Ad Theſſalonicenſes vero prima ita habet: *Gratia vobis & pax*, & nihil ultra. In ſecunda vero: *Gratia vobis, & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.* Ad Timotheum prima & ſecunda: *Gratia, miſericordia, & pax a Deo Patre, & Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Ad Titum vero: *Gratia, & pax a Deo Patre, & Chriſto Jeſu Salvatore noſtro.* Et quamvis curioſior videatur hujuſcemodi obſervatio, tamen qui nihil otioſum credit eſſe in Scripturis divinis, etiam horum differentias & diverſitates non inanes putabit.

9. *Primum quidem gratias ago Deo meo per Jeſum Chriſtum pro omnibus vobis, quoniam fides veſtra annunciatur in univerſo mundo.* Quoniam ad quoſdam ſcribens Apoſtolus, dicit pro omnibus ſe gratias agere, ſicut & nunc ad Romanos: ad alios vero ſcribens gratias quidem agit, ſed non addit, *pro omnibus;* obſervans invenies, quod ubi dicit *pro omnibus* ſe gratias agere, culpas aliquas graves, aut probra in eos non exaggerat: ubi autem notat aliquos vel arguit, non addit ad gratiarum actionem, quod *pro omnibus* gratias agat, ſicut & ad Corinthios, vel ad Coloſſenſes.

Ad

Ad Galatas vero omnium nec ponit gratiarum actionem, quod eos miratur *tam cito* transferri *ab eo, qui vocavit* eos, *in aliud Evangelium.* Prima ergo vox incipit a gratiarum actione. Agere autem Deo gratias, hoc eſt ſacrificium laudis offerre: & ideo addit, *Per Jeſum Chriſtum*, velut per Pontificem magnum. Oportet enim ſcire eum, qui vult offerre ſacrificium Deo, quod per manus Pontificis debet offerre. Sed & hoc quod dixit, *Deo meo*, non eſt otioſe accipiendum. Non enim vox iſta poteſt eſſe niſi ſanctorum, quorum Deus dicitur, ſicut Deus Abraham, vel Iſaac vel Jacob. Non poteſt Dominum Deum ſuum dicere is, cui venter Deus eſt, aut cui avaritia Deus eſt, aut cui gloria ſæculi & pompa mundi, aut potentia rerum caducarum Deus eſt. Quidquid enim unusquisque ſupra cætera colit, hoc illi Deus eſt. Sed videamus quid eſt pro quo Apoſtolus gratias agit Deo ſuo. *Quoniam*, inquit, *fides veſtra annunciatur in univerſo mundo. In univerſo mundo* ſi ſimpliciter accipiamus, hoc videtur deſignare, quod in multis locis mundi, hoc eſt; terræ hujus, eorum qui Romæ ſunt fides & religio prædicetur. Si vero, ut in nonnullis, etiam in hoc loco mundus deſignatur, qui ex cælo conſtat & terra, atque omnibus, quæ in eis ſunt, poteſt etiam illud intelligi, quod virtutes, de quibus dicitur, quia *gaudium habeant ſuper uno peccatore pœnitentiam agente*, multo magis de converſione quoque & fide Romanorum lætentur, nunciantibus ſibi Angelis illis, qui aſcendunt & deſcendunt ad Filium hominis. Et ipſi enim mirantur de converſione Gentium, & quod in omnem terram exivit ſonus Apoſtolorum Chriſti Jeſu. Denique & agones ipſorum ſpectantes in hoc mundo lætantur, ſicut Apoſtolus dicit: *Quia ſpectaculum facti ſumus huic mundo, & Angelis & hominibus.* Poteſt tamen & ita intelligi, quod fides iſta quam Romani habent, ipſa eademque ſit,

& non alia, quam quæ in univerſo mundo annunciatur & creditur, quæ non ſolum in terra, ſed etiam in cœlis prædicatur: quià Jeſus pacificavit per ſanguinem ſuum non ſolum, quæ in terris ſunt, ſed & quæ in cœlis; & in nomine ejus genu flectunt non ſolum terreſtria, ſed & cœleſtia & inferna. Et hoc eſt in univerſo mundo fidem prædicari, per quam omnis mundus fit ſubditus Deo. Obſervandum ſane eſt, quia ad hoc, quod dixit, *Primum quidem*, non reddidit, verbi gratia, ut diceret: Secundo autem; ſed ut prædiximus de elocutionibus minus finitis: niſi forte videatur in eo reddi cum dicit: *Nolo autem vos ignorare, fratres.*

10. *Teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſervio in ſpiritu meo, in Evangelio Filii ejus.* Deus teſtis eſt ſanctis ſuis, quia & ipſi teſtes ſunt Dei, ſecundum quod dicit Propheta: *Eritis mihi teſtes, & ego teſtis, dicit Dominus.* Sed & Salvator ad diſcipulos dicit: *Eritis mihi teſtes in Jeruſalem, & in Samaria, & in omnibus finibus terræ*, ſecundum illud, quod ſcriptum eſt: *Qui confeſſus fuerit in me, & ego confitebor in eo coram Patre meo.* Videamus autem, quid eſt quod dicit: *Cui ſervio in ſpiritu meo.* Servire in ſpiritu ſimile mihi videtur eſſe, imo & amplius aliquid, quam adorare in ſpiritu, ſicut & ipſe Dominus dicebat ad Samaritanam mulierem: *Venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate.* Sed Paulus non ſolum adorat in ſpiritu, verum & deſervit in ſpiritu. Nam adorare quis poteſt & ſine affectu: deſervire vero ejus eſt, quem conſtringit affectus. Deſervit ergo Apoſtolus Deo, non in corpore, neque in anima, ſed in meliore ſui parte, id eſt, in ſpiritu. Hæc enim tria eſſe in homine deſignat ad Theſſalonicenſes ſcribens, cum dicit: *Ut integrum corpus veſtrum, & anima & ſpiritus in die Domini noſtri Jeſu Chriſti ſervetur.* Et Daniel dicit: *Laudate ſpi-*

ſus & animæ juſtorum Dominum. Apoſtolus ergo ubique ſpiritum præfert, & repudiat carnem, vel quæ carnis ſunt. Denique & legis ipſius ſpiritum laudat; literam vero tanquam carnem ſpernit cum dicit: *Litera occidit, ſpiritus vero vivificat.* Sed & cum dicit: *Etenim in quo infirmabatur lex per carnem, Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudine carnis peccati*, carnem legis, ſine dubio literam legis dicit. Per literam namque infirmabatur lex, ut non poſſet impleri. Quis enim impleret vel de ſabbato, quod ſcriptum eſt: *Non te movebis de loco tuo in die ſabbatorum:* (quomodo enim fieri poterat, ut ſe aliquis penitus non moveret de loco ſuo in die ſabbatorum?) vel de legibus lepræ in ſtamine, vel in pariete, vel in pellicula exortæ, & mille alia in quibus ſecundum literam tanquam ſecundum carnem infirmata eſt lex? Propterea ergo Apoſtolus dicit, *quia lex ſpiritalis eſt.* Qui igitur legem intelligit eſſe ſpiritalem, hic ſpiritu ſervit Deo. Unde & alias dicit: *Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini*, hoc eſt, ſecundum literam quæ occidit; *ſi autem ſpiritu actus carnis mortificaveritis, vivetis.* Requirendum ſane eſt, ſi & Patres antiqui, Patriarchæ vel Prophetæ, qui etiam ipſi fuerunt perfecti, in ſpiritu Deo ſerviſſe credendi ſunt, quia & *Abraham deſideravit, ut videret diem* Domini, *& vidit, & lætatus eſt;* & *Moyſes & Elias apparuerunt* in gloria *colloquentes cum* Jeſu in monte. In quo oſtenditur legem & Prophetas cum Evangeliis conſonare, & in eadem gloria ſpiritalis aſpectus atque intelligentiæ refulgere.

11. *Quomodo ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis, obſecrans ſi quo modo tandem aliquando proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.* Quod ſine intermiſſione pro his, quibus ſcribit, orare ſe dicit, mandati ſui memor complet opere, quod ſermone præcipit. Quia autem dicit obſecrare ſe ſi quo modo tandem aliquando proſperum

iter habeat, ut in voluntate Dei veniat ad Romanos, conſiderandum eſt, quod Apoſtolus Dei ad opus ſanctum, id eſt, opus Evangelii proficiſcens, exſpectat donec obſecrationibus impetret non ſolum proſperum ſibi iter fieri, ſed & in voluntate Dei proſperum fieri. Unde & multo magis nobis, quibus non eſt vel operis tanta vel meriti conſcientia, cum aliquid agere diſponimus, a Deo itineris proſperitas poſtulanda eſt. Puto tamen, quod etiam hoc voluit intelligi Apoſtolus, quia non ſemper itineris proſperitas Dei voluntate perficitur. Denique & Balaam iter habuit proſperum eundi ad Balach, ut malediceret populo Iſrael: ſed non fuit illa ex voluntate divina proſperitas. Et multi in rebus ſæculi proſperis utuntur ſucceſſibus, & exſultant in proſperitatibus ſuis: ſed non eſt talis proſperitas ex voluntate Dei, niſi cum tale eſt opus itineris noſtri, quale hic deſignat Apoſtolus.

12. *Deſidero enim*, inquit, *videre vos, ut aliquod tradam vobis donum ſpiritale ad confirmandum vos, id eſt, conſolari in vobis per eam, quæ invicem eſt, fidem veſtram atque meam.* Primo omnium diſcere debemus opus eſſe Apoſtolicum deſiderare fratres, ſed non aliam ob cauſam, niſi ut vel conferamus eis aliquid doni ſpiritalis ſi poſſumus, vel ſi non poſſumus, ipſi ut accipiamus ab his. Sine hoc enim non eſt probabile deſiderium circumeundi fratres. Quod autem dicit, *Ut aliquod tradam vobis donum ſpiritale*, videtur indicare eſſe aliquid quod donum quidem ſit, non tamen ſpiritale. Nam donum fidei ſine dubio ſpiritale eſt, & donum ſapientiæ, & ſcientiæ, & virginitatis ſimiliter. Ubi autem dicit de nuptiis & virginitate loquens: *Sed unusquiſque proprium habet donum a Deo, alius ſic, alius autem ſic*; donum quidem dicit eſſe nuptias, quoniam, ſicut ſcriptum eſt, *a Deo aptatur mulier viro:* ſed non iſtud donum eſt ſpiritale. Poſſunt

& alia multa dona Dei dici, ut divitiæ & fortitudo corporis, ut formæ decor, ut regnum terreſtre. A Deo enim etiam hæc donantur, ſicut & Daniel dicit: *Quia ipſe facit reges & commutat:* ſed non ſunt hæc dona ſpiritalia. Beati ſunt ergo illi, quibus ſpiritalem gratiam tradere vult Apoſtolus ad confirmationem fidei, ut ultra jam non ſint parvuli, neque circumferantur omni vento doctrinæ. Quod cum ſit a Paulo, & ipſe conſolationem capit, opus ſuum firmum & ſtabile videns; & illi conſolantur, qui Apoſtolicæ gratiæ participes fiunt.

13. *Nolo autem vos ignorare, fratres, quia ſæpe propoſui venire ad vos, (& prohibitus ſum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam & in vobis, ſicut & in cæteris gentibus. Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum: ita quod in me eſt, promtus ſum & vobis, qui Romæ eſtis, evangelizare.* Eſt quidem & hyperbaton in hoc loco: eſt & elocutionis defectio. Sed hyperbaton hoc modo poſſumus reddere: Nolo autem vos ignorare, fratres, quia ſæpe propoſui venire ad vos, ut aliquem fructum habeam & in vobis, ſicut & in cæteris gentibus, Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus, & prohibitus ſum usque adhuc. Defectio vero eloquutionis hoc modo adimplebitur. In eo, ubi dicit: *Et in cæteris gentibus, Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus*, videtur deeſſe, *quibus:* ut ea, quæ ſubſequuntur, ſic legantur: Quibus debitor ſum: & ſit talis conſequentia: Sicut fructum habeo in cæteris gentibus, Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus, quibus debitor ſum: ita quod in me eſt promtus ſum etiam vobis, qui Romæ eſtis, evangelizare. Nunquam enim apud ullam gentem erubui prædicare Evangelium, quia virtus Dei eſt in eo ad ſalutem omni credenti, Judæo primum, & Græco: quia in Evangelio juſtitia Dei revelatur, quæ obtecta prius velabatur in lege.

Revelatur autem in his, qui ex fide veteris Teſtamenti ad fidem novam Evangelii veniunt, ſicut & in Propheta dictum eſt, quia *juſtus*, etiamſi in lege adhuc ſit, Deo credens & famulo ejus Moyſi, *ex fide vivit*; & cum ad Evangelium venit, ex fide legis in fidem Chriſti dirigitur, & ita ex fide in fidem proficit. Hæc, quantum ad conſequentiam verborum ipſius Apoſtoli pertinet, dicta ſint. Nunc autem quod ſpectat ad intelligentiam requiramus. Quod ait: *Quia ſæpe propoſui venire ad vos*, charitatem ſuam, quam erga Romanos habebat, oſtendit. Quod vero addidit, *Et prohibitus ſum usque adhuc*, ſi quidem putetur a Deo prohibitus, oſtenditur per hoc etiam id curæ eſſe Deo, quo unusquisque Apoſtolorum vel debeat ire, vel non debeat, & quod diſpenſatione quadam aliis quidem ſinat prædicari verbum Dei, aliis prohibeat, ſicut & alibi dicit: *Et cum tentaremus ire in Bithyniam, prohibuit nos Spiritus Jeſu*; & in Evangeliis a Salvatore dicitur: *Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, aliis autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non audiant.* Si vero, *Prohibitus ſum usque adhuc*, ad illum referatur, de quo ipſe alibi dicit, quia *impedivit nos ſatanas*, competenter oſtendit ſe in orationibus ſine intermiſſione certare, ut devictis ſatanæ impedimentis, proſperum iter ejus fiat in voluntate Dei videre eos, qui Romæ ſunt. Deſiderat enim, & in orationibus obſecrare non ceſſat fructum aliquem capere ex ipſis, ſicut ex cæteris gentibus. Unde velut multarum divitiarum cupidus Paulus, ex multis rationabilibus poſſeſſionibus reditus deſiderat congregare: Congregat fructus ex Græcis, congregat ex Barbaris, congregat ex ſapientibus, aliquid etiam ex inſipientibus colligit, dum aliis tanquam perfectis ſapientiam loquitur, aliis tanquam inſipientibus nihil aliud ſcire ſe dicit, niſi Chriſtum Jeſum, & hunc crucifixum; dum alios ex lege & Prophetis docet, alios

ſignis

ſignis & virtutibus ſuadet. Verum hos omnes fructus affert Paulus, quia tanquam palmes bonus permanet in vite vera, quæ eſt Chriſtus, quem frequentius Pater purgat agricola, & ideo fructum plurimum affert. Purgat autem eum in laboribus, in tribulationibus, in perſecutionibus. Sunt enim alii palmites, qui in vite quidem permanent, fructum vero non ferunt, ſed ſunt aridi. Ex quibus ſunt illi, qui nomine quidem permanent in Chriſto, operibus autem, & actibus infructuoſi inveniuntur & aridi, qui dicuntur excidi a Patre, & in ignem mitti. Sicut enim primus homo Adam vitis quædam fuit, & radix humani generis, quæ attulit quosdam quidem palmites fructuoſos, ut Seth, Enos, Enoch, & reliquos usque ad Noe; alios autem infructuoſos & inutiles, ut Cain, & omnem, quæ ex ipſo procreata eſt ſtirpem: ita & in Chriſto, qui eſt noviſſimus Adam, ſunt quidam palmites fructuoſi, velut in vite vera fructificantes; quidam vero aridi & a Patre agricola excidendi. Sed & illud obſervandum eſt, quod ſingulari numero Apoſtolus bonorum nominat *fructum*, ſicut & alibi: *Fructus autem Spiritus eſt charitas, gaudium, pax:* opera autem carnis, quæ exprobrat, pluraliter profert. Quod ſiquis objiciat illud, quod in Pſalmo ſcriptum eſt: *Labores fructuum tuorum manducabis*, pro bono & pluraliter dictum; ſciendum eſt, quod ſicut is, qui margaritas negotiabatur plures, inveniens unam pretioſam, vendidit omnes & emit illam unam: ita quis a pluribus fructibus incipiens, ad unum perfectionis tendere debet fructum. Requirendum nunc eſt; quomodo Apoſtolus Græcis & Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor eſt. Quid enim ab ipſis acceperat, unde eis debitor fieret? Arbitror diverſis quidem gentibus inde eum effectum eſſe debitorem, quod omnium gentium linguis eloqui accepit per gratiam Spiritus ſancti, ſicut & ipſe dicit: *Omnium ve-*

ſtrum magis linguis loquor. Quia ergo linguarum notitiam non pro ſe quis, ſed pro his, quibus prædicandum eſt accipit, debitor omnibus illis efficitur, quorum accepit a Deo linguæ notitiam. Sapientibus autem efficitur debitor per hoc, quod accepit ſapientiam in myſterio abſconditam, quam perfectis & ſapientibus loqueretur. Quomodo autem & inſipientibus? In quo patientiæ gratiam & longanimitatis accepit. Summæ etenim patientiæ eſt ferre inſipientium motus. Gratiſſime autem addidit in conſequentibus: *Ita quod in me eſt promtus ſum & vobis evangelizare.* Promtum ſe eſſe teſtatur, qui & alibi dicit: *Si volens hoc ago, mercedem habeo.* Promtus enim quis eſt prudentibus loqui. De inſipientibus vero ſentiendum eſt illud, quod dicit: *Si autem invitus diſpenſatio mihi credita eſt*; &, *Væ mihi eſt ſi non evangelizavero.*

14. *Non enim erubeſco Evangelium. Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti.* Multa quidem probra adverſus Evangelium in initio prædicationis exorta ſunt; ſed Paulus patientiam didicerat a Prophetis dicentibus: *Nolite vinci opprobriis eorum, neque cedatis ſpretionibus eorum*; & ſciebat, quod Evangelium prædicaret *non in ſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in virtute Spiritus.* Definiens ergo quid ſit Evangelium, pronunciat: *Virtus enim*, inquit, *Dei eſt in ſalutem omni credenti, Judæo primum & Græco.* Quod dixit: *Virtus Dei eſt in ſalutem*, videtur oſtendere quaſi ſit aliqua virtus Dei, quæ non ſit ad ſalutem, ſed ad perditionem. Scit quippe & in Propheta ſcriptum eſſe: *Et eruca virtus mea magna*; & iterum in Pſalmis dici: *In virtute tua diſperde illos*: & ideo hic dicit: *Virtus Dei in ſalutem.* Videndum eſt ergo, ne forte propter iſtas virtutum Dei differentias dextra & ſiniſtra in Deo appelletur, ut virtus in ſalutem dextra ejus, & virtus in qua diſperdit, ſiniſtra dicatur. Sed & illud advertendum eſt, ne forte quia Chriſtus vir-

tus

tus Dei dicitur, & Evangelium virtus Dei, Chriſtus ſicut & alia multa, ita etiam Evangelium intelligi debeat, & forte æternum, quod dicitur Evangelium de ipſo dici ſentiendum ſit. *Omni*, inquit, *credenti, Judæo primum & Græco.* Græci primo duabus appellationibus omne hominum cenſuerant genus, id eſt, vel Græcum dicentes eſſe unumquemque, vel Barbarum: & diſtinctio eorum talis fuerat, ut omnis, qui Græcus non eſſet, Barbarus haberetur. Sed multo veriore diſtinctione utitur Paulus, Judæos primo dicens, & poſtmodum Græcos, poſtremo Barbaros. Cum enim Græci, quia ipſi legibus utebantur, omnes reliquos tanquam ſine legibus viventes Barbaros appellaverint, merito Judæi etiam ipſis Græcis ab Apoſtolo præferuntur, quia & ante ipſos legibus vivere cœperunt, & leges eorum a Deo, & non ab hominibus, promulgatæ ſunt.

15. *Juſtitia enim Dei revelatur ex fide in fidem.* Juſtitia enim Dei in Evangelio revelatur per id, quod a ſalute nullus excipitur, ſive Judæus, ſive Græcus, ſive Barbarus veniat. Omnibus enim æque Salvator dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis.* De fide autem in fidem jam ſuperius diximus, quia & prior populus in fide erat, quia crediderat Deo & Moyſi famulo ejus, ex qua fide nunc ad fidem Evangelii tranſiit. Quod autem dicit ex teſtimonio Habacuc Prophetæ, quia *juſtus ex fide mea vivit;* ſive is, qui in lege eſt intelligitur, ut etiam Evangeliis credat, ſive is, qui in Evangeliis eſt, ut etiam legi credat & Prophetis. Alterum enim ſine altero integritatem non habet vitæ.

16. *Revelatur enim ira Dei de cælo in omnem impietatem & iniquitatem hominum, qui veritatem in iniquitate detinent: propterea quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtavit.* De ira Dei plenius a nobis in aliis locis dictum eſt: paucis

tamen

tamen etiam in præſenti dicetur. Igitur ira Dei nunc revelari dicitur non in parte aliqua, ſed in omnem impietatem & iniquitatem; nec tamen in omnes homines, ſed in illos ſolos, qui veritatem Dei in iniquitate detinent: detinent quidem, ſed in injuſtitia eam detinent. Quibus etiam dicit manifeſtum eſſe id, quod notum eſt Dei, oſtendens eſſe aliquid Dei, quod notum ſit, & aliquid ejus, quod ignotum ſit. Dicit ergo revelari iram Dei his, qui veritatem in iniquitate detinent. Quæ revelantur, de obſcuris & reconditis ad notitiam proferuntur. Quia ergo & hic non ignorantibus veritatem, ſed tenentibus eam, licet male tenentibus, ira Dei de cœlo dicitur revelari, videtur quód rationem & ſcientiam, ut iram Dei manifeſtatam dicat eſſe his, quibus veritas nota eſt, licet eam in iniquitate detineant. Quod quidem, ut ex conſequentibus declaratur, de ſapientibus hujus mundi, & eruditis vel philoſophis dici intelligitur, qui cum veritatem & juſtitiam Dei cognoviſſent, *non ſicut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt, ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis*, converſi ad idola; & *dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt*, quia *commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.* In quibus etiam hoc oſtendit Apoſtolus, quod ea quidem, quæ ad ſapientes ſæculi de veritatis ſcientia pervenerunt, Deo revelante pervenerunt: ſed dum aut vanæ gloriæ ſtudent, aut adulantur erroribus vetuſtis, aut metu principum refrenantur, damnationis ſuæ ipſi judices fiunt; a quibus veritas, quam Deo revelante cognoverant, aut excluſa libertate contegitur, aut geſtorum iniquitate denegatur. Ita ergo Dei ira videtur interdum virtus ipſa, quæ præeſt pœnarum miniſtris, & quæ ſupplicia infert peccatoribus, dici; ſicut ſignificari exiſtimo in eo, quod refertur, quia ira Dei commoverat David, ut jube-

ret Joab numerare populum. Sed & miniſtri ejus ſignificantur ac ſocii, in eo, quod dicitur: *Immiſit in eos iram furoris ſui, tribulationem, & iram per angelos malos.* Interdum etiam ipſius conſcientiæ, cum delinquimus, ultores & vindices ſtimuli ira appellantur, ſicut idem Apoſtolus dicit: *Recondis tibi ipſi iram in die iræ*; & alibi: *Inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, in die cum judicabit Deus occulta hominum.* Sed & tribulationis vel tentationis afflictio ira Dei nominatur, ſicut & Job dicit: *Ira autem Domini eſt in corpore meo.* Cur autem de cœlo nunc ira dicitur revelari? Fortaſſis ad diſtinctionem alterius iræ, quæ non eſt de cœlo, ut eſt illud: *Furor draconum vinum eorum, & furor ſerpentium inſanabilis.* Aut forte quod ipſi adverſum quos ſermo dirigitur, non in ignorantia, ſed in ſcientia veritatis peccare dicuntur, ideo in eos de cœlo pœna dirigitur: inde enim pœnarum miniſter accipit poteſtatem. Vel certe quia ſpiritalia nequitiæ, adverſum quæ nobis certamen eſt, in cœleſtibus eſſe dicuntur, conſequenter in eos, qui ab his ſuperantur, ira Dei de cœlo dicitur jaculari: velut ſi dicamus, quia ignita in eos tela inde vibrantur; & vulnera, quibus in peccata currunt, inde ſuſcipiunt: hi vero, qui totius veritatis expertes ſunt, velut qui nihil habeant commune cum cœlo & luce, iram vel vitiorum ſuorum, paſſionumque, vel dæmonum, quibus ſe ſponte ſubdiderunt, perferunt. *In omnem impietatem & iniquitatem hominum, qui veritatem in iniquitate detinent.* Impietas, in Deum peccare eſt; iniquitas, in homines. In Deum ergo & in homines peccant, qui veritatem in iniquitate detinent. Quam veritatem agnoviſſe credendi ſunt homines naturalibus, & a Deo animæ inſitis rationibus; quibus tantum prudentiæ conceſſum eſt, ut quod notum eſt Dei, id eſt, quod agnoſci de Deo poteſt per conjecturam creaturæ, ex

his,

his, quæ videri poſſunt inviſibilia ejus agnoſcerent. Hoc ex pacto juſtum erit judicium Dei etiam erga eos, qui ante adventum Chriſti, cum potuerint Deum agnoſcere, ab ejus cultu declinantes, ad imagines hominum adorandas & animalium diverterunt. Ut enim breviter, & omni in unum collecta definitione dicamus, adorare alium quempiam præter Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, impietatis eſt crimen. *Quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis manifeſtavit.* Jam & ſuperius diximus, quia notum eſt Dei hoc, quod ex hujus mundi conſequentia vel rationibus aſſequi poſſunt, ſicut & ipſe Apoſtolus ex conſequentibus indicat, dicens inviſibilia ejus per ea, quæ facta ſunt contemplari. Ignotum autem Dei intelligendum eſt ratio ſubſtantiæ ejus vel naturæ; cujus quæ ſit proprietas, puto quod non ſolum nos homines, ſed & omnem lateat creaturam: aut ſi aliquando tantus erit naturæ rationabili profectus, ut in hanc quoque poſſit pervenire notitiam, Dei eſt noſſe. Tale enim aliquid mihi ſperandum videtur ex his, quæ a Salvatore dicuntur: quia *Filium nemo novit, niſi Pater: neque Patrem quis novit, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Non enim addidiſſet, *Et cui voluerit Filius revelare*, niſi ſciret aliquos eſſe, quibus revelare velit.

17. *Inviſibilia enim ejus a creatura mundi, per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, & ſempiterna ejus virtus ac divinitas, ut ſint inexcuſabiles: quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt; ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & contenebratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.* Pene jam de his ſingulis in ſuperioribus diſſertum eſt. Diximus enim hæc quamvis ad omnes homines, quibus

Ineſt ratio naturalis, maxime tamen ſpectare ad ſapientes hujus mundi, & eos, qui Philoſophi nominantur, quibus præcipue creaturas mundi, & omnia, quæ in eo facta ſunt, diſcutere diſciplina eſt, & per hæc, quæ videntur, ea, quæ non videntur, ratione colligere. Sciendum tamen eſt, quod hic inviſibilia, quæ nominat, de creaturis dicit; de quibus & in alio loco idem Apoſtolus ſcribit: quia *omnia per ipſum*, id eſt, per Jeſum Chriſtum, *facta ſunt, ſive quæ in cælo ſunt, ſive quæ in terra, viſibilia & inviſibilia.* Et ideo præter ea, quæ inviſibilia dixit, addit: *Et ſempiterna ejus virtus, ac divinitas*; Virtus ergo Dei, quæ ſempiterna eſt, & divinitas, quæ nihilominus ſempiterna eſt, ex conjecturis agnoſcitur creaturæ. Virtus eſt, qua regit omnia; divinitas, qua replet univerſa. Ex hoc ergo inexcuſabiles fiunt: quia cum manifeſtante Deo cognoverint Deum, non ut dignum eſt coluerunt, aut gratias egerunt; ſed per cogitationum ſuarum vanitatem, dum formas & imagines requirunt in Deo, in ſemetipſis Dei imaginem perdiderunt, & qui jactare ſe in luce ſapientiæ videbantur, in profundas ſtultitiæ tenebras devoluti ſunt. Quid enim tam tetrum, tam obſcurum, tamque tenebroſum, quam gloriam Dei ad corporalem & corruptibilem humanæ formæ effigiem vertere, ut moris eſt his, qui ſimulacra venerantur, & divinæ majeſtatis eminentiam volucribus & quadrupedibus & ſerpentibus exæquare?

18. Pro quibus cauſis juſtiſſime utique *tradidit eos Deus in deſideriis cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis: qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius quam Creatori, qui eſt benedictus in ſæcula.* Quæ ſingula quamvis juxta Eccleſiæ fidem conſequenter explanari videantur, quod præcedentibus cauſis culparum jure & merito deſerantur a Deo

hi, qui veritatem, quam Deo revelante cognoſcunt, in iniquitate detentant, & per hoc, quod deſeruntur, traduntur deſideriis cordis ſui; quorum deſideria cordis hæc erant, ut immunditia & contumeliis afficerent corpora ſua in ſemetipſis: & quali judicio erga divinitatis uſi ſunt venerationem, dum Dei incorruptibilis gloriam ad fœdas & indignas deducunt hominum vel animalium formas, tali etiam erga ſemetipſos utantur vice, ut rationabiles homines vivant more irrationabilium belluarum: tamen requiramus ab his, qui Deum bonum negant etiam juſtum eſſe judicem, quid reſpondeant de his, quæ dicit Apoſtolus, quod *tradidit eos Deus in deſideriis cordis in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora ſua.* Videbitur enim in hoc non ſolum ipſorum ratio, quæ penitus excluditur, ſed & noſtra reſponſio coarctari. Quomodo enim juſtum erit eum, qui traditur, quamvis pro peccatis tradatur, tamen ad concupiſcentias tradi, & ad hoc tradi, ut immunditiis & concupiſcentiis afficiat corpus ſuum? Sicut enim huic qui, verbi cauſa, tenebris traditur ad pœnam, imputari non poteſt, quod in obſcuro ſit; & qui igni traditur, culpari pro hoc ipſo non poteſt cur uratur: ita his, qui deſideriis & immunditiis traduntur, ut contumeliis afficiant corpora ſua, non digne videbitur imputari, ſi in deſideriis & immunditiis poſiti, corpora ſua contumeliis maculent. Marcion ergo, & omnes, qui de ſchola ejus, velut ſerpentium germina pullularunt, horum abſolutiones ne extremo quidem digito attingere audebunt: quippe qui propter hujuſcemodi quæſtiones vetus Inſtrumentum, ſicubi forte in eo tale aliquid legerant, abjecerunt. Sed quid eis profuit, cum ſimilibus nihilominus novi Inſtrumenti quæſtionibus præfocentur? Nos tamen, qui unum Deum bonum & juſtum Legis, & Prophetarum, & Evangeliorum Patrem Chriſti fatemur, eisdem explanatio-

nibus

nibus & in novo & in veteri utimur Teſtamento, invocantes eum, qui poſuit in Sion lapidem offenſionis & petram ſcandali, ut ipſe nobis per Spiritum ſanctum ſuum offenſionem & ſcandalum lectionis Apoſtolicæ, per quam dubiæ mentes offendi videntur, aperiat. Frequenter in Scripturis invenimus, & a nobis ſæpe diſſertum eſt, quod homo ſpiritus, & corpus, & anima eſſe dicatur. Verum cum dicitur, quia *caro concupiſcit adverſus ſpiritum, ſpiritus autem adverſus carnem*, media proculdubio ponitur anima, quæ vel deſideriis ſpiritus acquieſcat, vel ad carnis concupiſcentias inclinetur: & ſi quidem ſe junxerit carni, unum cum ea corpus in libidine & concupiſcentiis ejus efficitur: ſi vero ſe ſociaverit ſpiritui, unus cum ea ſpiritus erit. Idcirco denique de his, quorum ſe animæ ex integro cum carne junxerant, dicit Dominus in Scripturis: *Jam non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quia caro ſunt:* de his autem quorum anima fuerat ſpiritui ſociata, Apoſtolus dicit: *Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu.* Sunt præterea (ſicut in multis Scripturæ locis invenimus) etiam utriusque partis, vel utriusque viæ fautores quidam & adjutores Angeli. Nam carni concupiſcenti adverſus ſpiritum favet Diabolus, & angeli ejus, & omnes ſpiritales nequitiæ in cœleſtibus, cunctique adverſum quos hominibus luctamen eſt, principatus & poteſtates, & mundi hujus rectores tenebrarum. Econtrario vero ſpiritui adverſus carnem decertanti animamque humanam, quæ media eſt, ad ſe revocare conanti, favent & adjuvant Angeli boni omnes illi, de quibus Dominus ait, quia *Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei, qui in cœlis eſt:* & de quibus Apoſtolus ad Hebræos ait: *Nonne omnes ſunt miniſtri ſpiritus, ad miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis?* Favet & ipſe Dominus, quippe qui etiam animam ſuam ponit pro ovibus ſuis. Sed

ex utraque parte favoris diſciplina ſervatur. Non enim vi res agitur, neque neceſſitate in alteram partem anima declinatur: alioquin nec culpa ei, nec virtus poſſet adſcribi; nec boni electio præmium, nec declinatio mali ſupplicium mereretur: ſed ſervatur ei in omnibus libertas ſui arbitrii, ut in quod voluerit ipſa declinet, ſicut ſcriptum eſt: *Ecce poſui ante faciem tuam vitam & mortem, ignem & aquam.* Vita ergo Chriſtus eſt, & mors noviſſimus inimicus, qui eſt Diabolus. Habet ergo in arbitrio ſuo anima, ſi velit, eligere vitam Chriſtum, aut in mortem Diabolum declinare. Quodſi agnoſcens anima Deum, Chriſtum vitam ſuam amplexata non fuerit, nec ſicut Deum magnificaverit, aut gratias egerit, ſed evanuerit in cogitationibus ſuis, & mutaverit gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & ſerpentium, & in his omnibus declinaverit ad carnem, atque eos, qui carnis deſideriis favent: derelinquetur ſine dubio & deſeretur ab eis, qui eam favore ſuo, ut ſpiritui jungeretur animabant: & concedent eam, vel tradent deſideriis cordis ſui, quibus carni ſociatur & adhæret. Neque enim obſiſtentem eam ac reluctantem, ad ea, quæ refugit ac reſpuit revocabant. Cujus rei imaginem, ſi adhuc videtur obſcura, tali quadam ſpecie manifeſtiorem planioremque reddemus. Ponamus eſſe aliquod domicilium, in quo cum corpore & ſpiritu velut cum duobus conſiliariis habitet anima; pro foribus vero hujus domicilii adſtare pietatem, omneſque cum ea virtutes: ex alia vero parte impietatem, omneſque luxuriarum ac libidinum formas, & exſpectare animæ nutum, quem ex duobus pro foribus obſervantibus chorum introduci ad ſe deſideret, quem repelli. Nonne ſi ſpiritui obtemperans & meliori uſa conſiliario, pietatis & pudicitiæ ad ſe evocaverit chorum, ille alius

ſpretus

ſpretus repudiatusque diſcedet? Si vero carnis uſa conſiliis, impietatis ad ſe & libidinis introduxerit turmam, omnis illa ſanctitatis & pietatis corona, cui malorum anima concilium prætulit, juſta cum indignatione recedet, relinquens eam deſideriis cordis ſui, ut ignominia & contumeliis afficiat corpus ſuum in ſemetipſa, quæ commutavit veritatem Dei in mendacium, & introducens ad ſe impietatis & infidelitatis principem, colit & ſervit potius creaturæ quam Creatori, qui eſt benedictus in ſæcula. Quibus ſane ex cauſis anima humana tanti hujus diſcriminis tam ancipitem ſubeat ſtatum, non eſt præſentis loci diſcutere. Eorum ergo eſt contumeliis afficere corpora ſua, qui deſerviunt ſimulacris: & eorum eſt colere creaturam, qui reliquerint Creatorem. Nos autem qui nullam creaturam, ſed Patrem & Filium & Spiritum ſanctum colimus & adoramus, ſicut non erramus in cultu, ita nec in actibus quidem & converſatione peccemus; neque imitemur eos, qui contumeliis afficiunt corpora ſua in ſemetipſis: ſed aſpicientes, quod dicit Apoſtolus: *An neſcitis, quia corpora veſtra membra Chriſti ſunt?* & iterum: *Quia corpus veſtrum templum eſt Spiritus ſancti:* ut membra Chriſti & templum Spiritus ſancti, corpora noſtra in omni ſanctitate & puritate ſervemus, quo non ſolum digna Angelorum ingreſſibus fiant, verum & habitatione Spiritus ſancti, & manſione Patris ac Filii, qui dicit de eo, qui in mandatis ſuis permanet: *Ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus.*

19. *Propterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Nam & fœminæ eorum immutaverunt naturalem uſum, in eum uſum, qui extra naturam eſt. Similiter autem & maſculi, relicto naturali uſu fœminæ, accenſi ſunt in deſiderium ſui in invicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris ſui in ſemetipſis recipientes. Et ſicut non probaverunt Deum*

habere in notitiam, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea, quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, nequitia, avaritia; plenos invidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate; ſuſurratores, obtrectatores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos; ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia. Qui cum juſtitiam Dei cognoviſſent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte; non ſolum qui faciunt illa, ſed & qui conſentiunt facientibus. Propterea inexcuſabilis es, o homo omnis, qui judicas: in quo enim alium judicas, teipſum condemnas. Eadem enim agis, quæ judicas. Tertio invenimus ab Apoſtolo poſitum: *Tradidit illos Deus.* Et primæ quidem traditionis cauſas dedit, *Quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt; ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & contenebratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & ſerpentium. Propterea*, inquit, *tradidit eos Deus in deſideriis cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis.* Secundæ traditionis cauſam videtur præmittere cum dicit, quia *commutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius quam Creatori. Propterea*, ait, *tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ.* Quæ tamen ſecunda traditio gravioribus flagitiis videtur obnoxia. *Etenim fœminæ*, inquit, *eorum immutaverunt naturalem uſum, in eum uſum, qui extra naturam eſt. Similiter & maſculi, relicto naturali uſu fœminæ, accenſi ſunt in deſiderium ſui in invicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris ſui in ſemetipſis recipientes.* Tertiæ quoque traditionis cauſas videtur dare cum dicit: *Et ſicut non probaverunt Deum habere in no-*

titiam, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea, quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, cæterisque ſceleribus, quæ conſequenter enumerat. Verum diſtinctiones iſtæ cauſarum non mihi videntur ſatis congruere ad ea, quæ ſingulis quibusque ſubjecta ſunt, crimina. Quomodo enim turpioribus flagitiis traditur is, qui creaturæ ſervit, magis quam ille qui gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & ſerpentium mutavit? Aut quomodo ſupra utrumque horum velut examini cuidam traduntur malorum hi, qui non probaverunt Deum habere in notitiam? Unde magis mihi videntur omnes hæ cauſæ, quæ traditionibus ſingulis præferuntur, in unum coacervandæ, & rurſus traditionum ſpecies in unum, ut, verbi cauſa, ita dicamus: Quoniam quidem homines mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & ſerpentium; & quia commutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius quam Creatori, nec probaverunt Deum habere in notitiam: propter hæc omnia tradidit eos Deus in deſideriis cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora ſua; & tradidit eos in paſſiones ignominiæ, ut fœminæ eorum immutarent naturalem uſum, in eum, qui extra naturam eſt. Similiter quoque & maſculi, relicto naturali uſu fœminæ, accendentur in deſiderium ſui invicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes. Sed & tradidit eos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea, quæ non conveniunt, quia erant repleti omni iniquitate, malitia, nequitiaque & avaritia, plenique erant invidia, homicidiis, contentione, dolo & cæteris, quæ ſcripta ſunt, malis: quique cum cognoviſſent juſtitiam Dei, non intellexerunt hanc eſſe, ut qui talia agunt digni ſint morte,

non ſolum qui faciunt illa, ſed & qui conſentiunt facientibus. Et ideo pro his omnibus malis inexcuſabiles erunt, dum alios in his, quæ ipſi agunt, ſceleribus & judicant & condemnant. De ſe enim pronunciat quis, cum de his, quæ ipſe committit, alium punit. Arbitror autem ſufficere ea, quæ de traditionis ſpecie ſupra dicta ſunt, quomodo Deus tradere dicitur eos, quorum actus & animum a ſe declinantem, & indulgentem vitiis abhorreſcit & deſerit, & eadem repetere ſuperfluum puto. Duo ſunt ſane, quæ in hoc loco indicari reor, quorum alterum deſignari videtur ex altero. Certum namque eſt, quodſi quemquam tradiderit Deus vel in deſideria cordis ſui, vel in paſſiones ignominiæ, vel in reprobum ſenſum, continuo tanquam in terra peſſima & reproba, omnis illa in eo qui traditur, ſeges criminum ſurgat. Et rurſum ſiquis cum cognoverit Deum, non ſicut Deum magnificet, aut gratias agat, ſed ſit talis qualem per ſingula Apoſtolicus ſermo deſcripſit, dubium non eſt hujuſcemodi animam derelictam eſſe a Deo & traditam. Neque enim poſſibile eſt cum his malis habitaculum eſſe Deo, aut hæc mala inde procedere, ubi habitat Deus. Verum quia in his tribus univerſas impietatis ſpecies enumeraſſe videtur Apoſtolus, vel eorum, qui idola colunt, vel eorum, qui creaturæ deſerviunt potius quam Creatori, ſed & eorum, qui non probaverunt Deum habere in notitiam: in quorum primo titulo promiſcue pagani, in alio ſapientes eorum & philoſophi deſignantur: puto quod in hoc tertio indicentur hæretici vel creatorem Deum negantes, vel diverſas blasphemias in Excelſum loquentes. Igitur ſi ſinguli quique horum, quos ſupra diximus in cultu divinitatis errare, talibus malorum titulis deſignantur, nos qui videmur in Eccleſia eſſe, & fidem rectam tenere, conſideremus nosmetipſos, & omni circumſpectione penſemus, ne forte ſolo ab

his

veri cultus nomine ſeparati, rebus eis atque acti- ſociemur. Certum eſt enim, quia qui, verbi ſa, repletus eſt iniquitate, malitia, nequitia, ava- i, non probavit Deum habere in notitiam, & eſt numero eorum, quos tradidit Deus in reprobum ſum. Et iterum quorum fœminæ vel maſculi, re- o naturali uſu, accenduntur in eum uſum, qui tra naturam eſt, certum eſt quia ex illorum nu- o ſunt, qui ſerviunt creaturæ potius quam Crea- i, & quos tradidit Deus in paſſiones ignominiæ. l & ſi qui in immunditia contumeliis afficiant cor- a ſua, ex illis ſunt, qui commutaverunt gloriam orruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis hominis; quod graviore ſacrilegio is, qui jam fidelis eſt, nplum Dei, quam profanus adhuc templum con- nat idolorum. Non eſt ſane prætereundus ne quidem Apoſtolicus ſermo, in quo dicens, quo- m *commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimi- udinem imaginis hominis*, non ſolum eos, qui idola unt, arguere, ſed & Anthropomorphitas intelli- ndus eſt confutare, qui in Eccleſia poſiti imagi- m corpoream hominis, Dei eſſe imaginem dicunt, norantes illud, quod in Geneſi ſcriptum eſt, ad aginem Dei factum eſſe hominem: de quo homine id ſentiendum ſit, ab Apoſtolo interpretatur cum cit: *Deponentes veterem hominem cum actibus ſuis, & luentes novum, qui ſecundum Deum creatus eſt.* Audis ia novum hominem dicit ſecundum Deum crea- m? Hunc autem eundem novum hominem, alibi *teriorem hominem* vocat: corruptibilem vero hunc, jus hic imaginem reſpuit, exteriorem nominat cum cit: *Nam & ſi is, qui foris eſt homo noſter corrumpa- r, ſed qui intus eſt renovatur.* Et ut planius adhuc us ſententiam ſciant iſti, qui de imagine Dei errant, diant quem dicat eſſe Apoſtolus hominem, qui ad aginem Dei creatus eſt, cum ad Coloſſenſes hoc

 modo

non ſolum qui faciunt illa, ſed & qui conſentiunt facientibus. Et ideo pro his omnibus malis inexcuſabiles erunt, dum alios in his, quæ ipſi agunt, ſceleribus & judicant & condemnant. De ſe enim pronunciat quis, cum de his, quæ ipſe committit, alium punit. Arbitror autem ſufficere ea, quæ de traditionis ſpecie ſupra dicta ſunt, quomodo Deus tradere dicitur eos, quorum actus & animum a ſe declinantem, & indulgentem vitiis abhorreſcit & deſerit, & eadem repetere ſuperfluum puto. Duo ſunt ſane, quæ in hoc loco indicari reor, quorum alterum deſignari videtur ex altero. Certum namque eſt, quodſi quemquam tradiderit Deus vel in deſideria cordis ſui, vel in paſſiones ignominiæ, vel in reprobum ſenſum, continuo tanquam in terra peſſima & reproba, omnis illa in eo qui traditur, ſeges criminum ſurgat. Et rurſum ſiquis cum cognoverit Deum, non ſicut Deum magnificet, aut gratias agat, ſed ſit talis qualem per ſingula Apoſtolicus ſermo deſcripſit, dubium non eſt hujuscemodi animam derelictam eſſe a Deo & traditam. Neque enim poſſibile eſt cum his malis habitaculum eſſe Deo, aut hæc mala inde procedere, ubi habitat Deus. Verum quia in his tribus univerſas impietatis ſpecies enumeraſſe videtur Apoſtolus, vel eorum, qui idola colunt, vel eorum, qui creaturæ deſerviunt potius quam Creatori, ſed & eorum, qui non probaverunt Deum habere in notitiam: in quorum primo titulo promiſcue pagani, in alio ſapientes eorum & philoſophi deſignantur: puto quod in hoc tertio indicentur hæretici vel creatorem Deum negantes, vel diverſas blasphemias in Excelſum loquentes. Igitur ſi ſinguli quique horum, quos ſupra diximus in cultu divinitatis errare, talibus malorum titulis deſignantur, nos qui videmur in Eccleſia eſſe, & fidem rectam tenere, conſideremus nosmetipſos, & omni circumſpectione penſemus, ne forte ſolo ab

his

veri cultus nomine ſeparati, rebus eis atque ačti-
s ſociemur. Certum eſt enim, quia qui, verbi
ıſa, repletus eſt iniquitate, malitia, nequitia, ava-
ia, non probavit Deum habere in notitiam, & eſt
numero eorum, quos tradidit Deus in reprobum
ıſum. Et iterum quorum fœminæ vel maſculi, re-
to naturali uſu, accenduntur in eum uſum, qui
ntra naturam eſt, certum eſt quia ex illorum nu-
ro ſunt, qui ſerviunt creaturæ potius quam Crea-
ri, & quos tradidit Deus in paſſiones ignominiæ.
d & ſi qui in immunditia contumeliis afficiant cor-
ra ſua, ex illis ſunt, qui commutaverunt gloriam
corruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis hominis;
ſi quod graviore ſacrilegio is, qui jam fidelis eſt,
mplum Dei, quam profanus adhuc templum con-
minat idolorum. Non eſt ſane prætereundus ne
e quidem Apoſtolicus ſermo, in quo dicens, quo-
am *commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimi-
udinem imaginis hominis*, non ſolum eos, qui idola
lunt, arguere, ſed & Anthropomorphitas intelli-
ndus eſt confutare, qui in Eccleſia poſiti imagi-
m corpoream hominis, Dei eſſe imaginem dicunt,
norantes illud, quod in Geneſi ſcriptum eſt, ad
aginem Dei factum eſſe hominem: de quo homine
id ſentiendum ſit, ab Apoſtolo interpretatur cum
cit: *Deponentes veterem hominem cum actibus ſuis, &
duentes novum, qui ſecundum Deum creatus eſt.* Audis
ia novum hominem dicit ſecundum Deum crea-
m? Hunc autem eundem novum hominem, alibi
teriorem hominem vocat: corruptibilem vero hunc,
ijus hic imaginem reſpuit, exteriorem nominat cum
cit: *Nam & ſi is, qui foris eſt homo noſter corrumpa-
r, ſed qui intus eſt renovatur.* Et ut planius adhuc
us ſententiam ſciant iſti, qui de imagine Dei errant,
diant quem dicat eſſe Apoſtolus hominem, qui ad
aginem Dei creatus eſt, cum ad Coloſſenſes hoc

luxuria, & multitudo omnis malorum, quibus ſcilicet miniſtram ſe famulamque ſubdiderit. Quodſi in ſemetipſam regreſſa hæc anima, pietati rurſus, & virtutibus mentis ſuæ januam pandat, nonne ingreſſa pietas impietatem continuo depellet? Similiter & juſtitia injuſtitiam trudet, & ſapientia ſtultitiam, & ſobrietas luxuriam fugabit; atque ita depulſis ex ſemetipſa habitatoribus barbaris, civile & legitimum virtutibus præbebit hoſpitium. Quomodo ergo jam plenam virtutibus animam juſtum erit de his arguere, quæ geſſerit, cum nondum eſſet amica virtutum, & de impietate piam, de injuſtitia juſtam, de luxuria ſobriam condemnare? Hoc ergo modo etiam in his, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata, credendus eſt Deus ſecundum veritatem ſervare judicium.

2. *Exiſtimas autem hoc, o homo omnis, qui judicas eos, qui talia agunt, & facis illa, quia tu effugies judicium Dei?* Si omnia, quæ lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur: & quæ Evangelium, vel Apoſtolus nunc loquitur, non principibus ſæculi, nec regibus mundi, ſed Eccleſiarum rectoribus & principibus loquitur, his videlicet, qui judicant eos, qui intus ſunt, id eſt, Epiſcopis vel Presbyteris & Diaconibus. His ergo dicit ne exiſtiment ſe effugere judicium Dei, ſi ea committant ipſi, de quibus alios judicant & condemnant. Et ideo oportet unumquemque de ſua prius conſcientia judicare, & tunc ejus, quem judicat, geſta diſcutere. Quod ſi fieret, omnis penitus adeundi honoris Eccleſiaſtici abſcinderetur ambitio, ſi ſe judicandos potius quam judicaturos hi, qui præeſſe volunt populis, cogitarent. Nemo ergo exiſtimet, quod effugere poſſit judicium Dei, ſicut & Propheta dicit: *Quo ibo a ſpiritu tuo, & a facie tua quo fugiam?* Et quia hæc ad eos maxime dicuntur, qui præſunt judiciis populorum, idcirco & alibi

alibi dicit, quod *de domo Dei incipiet judicium.* Et item alibi Dominus dicit: *In his, qui approximant mihi ſanctificabor:* ſicut in Nadab & Abiud geſtum eſt, cum alienum ignem, id eſt, non ſacrum, divinis altaribus obtulerunt. Incipit ergo judicium a filiis prius. *Flagellat* enim *Deus omnem, quem in numerum recipit filiorum.* Verum, ut ego exiſtimo, nec ſi poſſet quis, deberet velle effugere judicium Dei. Non venire enim ad judicium, hoc eſt ad emendationem, vel ad ſanitatem, & remedium non venire.

3. *Aut divitias bonitatis ejus, & ſuſtentationis & patientiæ contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Divitias bonitatis Dei ille agnoſcere poteſt, qui conſiderat quanta in terris mala quotidie homines gerunt, & quomodo pene omnes declinantes, & ſimul inutiles facti, latam & ſpatioſam perditionis ambulant viam, anguſto vitæ itinere neglecto, & tamen his omnibus Deum producentem ſolem ſuum quotidie, & pluvias miniſtrantem; & qui conſiderat quanti quotidie in Deum blasphemant, & in cœlum extendunt linguas ſuas. Jam quid de fraudibus, de vi, de ſcelere, de ſacrilegiis & piaculis dicam? Quibus tamen omnibus in hoc loco illi videntur in ſcelere præferri, qui alios judicantes, ipſi committunt quæ in cæteris puniunt. Siquis ergo hanc bonitatem Dei & ſuſtentationem ejus, & patientiam contemnit, ignorat quod per hæc ad pœnitentiam provocatur. Suſtentatio vero a patientia hoc videtur differre, quod qui infirmitate magis, quam propoſito delinquunt, ſuſtentari dicuntur: qui vero pertinaci mente velut exſultant in delictis ſuis, ferri patienter dicendi ſunt. Sed ſicut omnia in menſura fecit Deus, & pondere, & numero, ita etiam patientiæ ejus certa menſura eſt: quam menſuram credendum eſt eſſe conſummatam vel ab his, qui diluvio perierunt, vel ab his, qui in Sodomis cœleſti

igne

igne vaſtati ſunt. Unde & de Amorrhæis dicitur: *Nondum enim repleta ſunt peccata Amorrhæorum usque nunc.* Fert ergo Deus patienter, & exſpectat uniuscujusque pœnitentiam. Sed non nos diſſolvat hoc, & tardos ad converſionem faciat, quia rurſus patientiæ ejus & ſuſtentationis certa menſura eſt.

4. *Secundum duritiam autem tuam, & cor impœnitens, theſaurizas tibi ipſi iram in die iræ, & revelationis juſti judicii Dei, qui reddet unicuique ſecundum opera ejus.* Cor durum in Scripturis dici videtur, cum mens humana velut cera frigore iniquitatis obſtricta ſignaculum imaginis divinæ non recipit. Hoc idem alibi cor craſſum appellatur, ſicut cum dicitur: *Incraſſatum eſt cor populi hujus.* Contrarium vero eſt duro molle, quod in Scripturis cor carneum nominatur; & craſſo ſubtile vel tenue, quod Apoſtolus ſpiritalem hominem vocat eum, qui examinat omnia. Igitur cum quis ſcit, quæ bona ſunt, & non agit bona, per duritiam cordis contemtum omnium bonorum habere credendus eſt. Craſſitudo vero cordis eſt, ubi ſubtilis & ſpiritalis intelligentiæ non recipitur ſenſus: & ita cor impœnitens effectum theſaurizat ſibi ipſi iram in die iræ, & revelationis juſti judicii Dei, dum bonum opus non agitur per duritiam; intellectus vero bonus per craſſitudinem cordis excluditur. De ira autem Dei & ſuperius, quantum res pati voluit, & in aliis locis ſæpe diſſertum eſt. Quod vero dicit, *Theſaurizas tibi ipſi iram in die iræ*, conſiderandum eſt. Theſaurus appellatur, quo diverſi generis opes & divitiæ congregantur. Hujus in Scripturis ſignificantiam triplicem legimus. Dicitur enim in Evangelio theſaurus eſſe quidam in terris, in quo prohibet Dominus theſaurizari: & alius theſaurus in cælo, in quo jubet fideles quosque opes ſuas recondere: & hic nunc Apoſtolus dicit iræ theſauros. Omnes ergo homines per hæc, quæ agunt in hoc mundo, in uno

aliquo

aliquo ex iſtis tribus congregant theſauros. Aut enim infidelis eſt quis & iniquus, & per duritiam cordis, & cor impœnitens in theſauro iræ actus ſuos recondit. Aut terrenus eſt, & de terra ſapit, ac de terra loquitur, & cum ei attulerit ager fructus uberes, deſtruit horrea ſua, & majora ædificat, & theſaurizat in terra. Et ille quidem durus, hic autem ſtultus appellatur. Dicitur enim ad eum: *Stulte, hac nocte repetent abs te animam tuam, & quæ paraſti, cujus erunt?* Aut ſapiens eſt, & in Deum dives, & in terris ambulans converſationem habet in cœlis, atque omnia, quæ agit, digna ſunt regno cœlorum: & iſte talis divitiarum ſuarum theſauros condit in cœlis. Ita igitur uniuscujusque theſauri poſſeſſor & conditor poteſt alius quidem carnalis, alius vero animalis homo, alius autem ſpiritualis appellari. Nunc jam videamus, quæ eſt dies iræ, quam hic Apoſtolus nominat, quæ tamen facilius dignoſcetur, ſi de ea, quid etiam reliquæ Scripturæ indicent, requiramus. Quæ ergo ad præſens exempla occurrere poterunt, aptabimus, & ex his, quæ ſit dies iræ, monſtrabitur. Scriptum eſt in Amos Propheta: *Væ his, qui deſiderant diem Domini. Ut quid vobis diem Domini? Et hæc eſt tenebræ, & non lux. Quemadmodum ſi effugiat homo a facie leonis, & occurrat ei urſus, & intret in domum ſuam, & extendat manus ſuas ad parietem, & mordeat eum ſerpens. Nonne tenebræ ſunt dies Domini, & non lux, & caligo quæ non reſplendet?* Sed & Joel dicit ad ſacerdotes, & eos, qui altari deſerviunt: *Clamate ad Dominum ſine ceſſatione: Heu me, heu me in diem, quia prope eſt dies Domini, & ſicut miſeria ex miſeria veniet:* & poſt pauca: *Tuba canite in Sion, prædicate in monte ſancto meo, & confundantur omnes, qui habitant ſuper terram, quia adeſt dies Domini, quia prope eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & nebulæ. Sicut matutinum effundetur ſuper montes populus multus & fortis. Similis ei non fuit a*

ſæculo,

ſæculo, & poſt ipſum non erit usque in annos ſæculi ſæculorum. Ante ipſum ignis conſumens, & poſt ipſum flamma accenſa. Sicut paradiſus deliciarum erit terra ante faciem ejus, & poſt tergum ejus campus exterminii, & nullus eſt, qui evadat eum. Sicut aſpectus equorum facies eorum; & ſicut equites, ita ſequentur. Sicut vox curruum ſuper vertices montium inſilient. Sed & omnia in conſequentibus de eadem ſcribit usque ad eum locum, ubi dicit: *Et Dominus dabit vocem ſuam ante faciem virtutis ſuæ, quia ingens eſt valde multitudo caſtrorum ejus, & valida opera verborum ejus. Propter quod magna eſt dies Domini, magna & nobilis valde: & quis erit idoneus ei?* Sophonias vero ita dicit: *Revereamini a facie Domini Dei, quoniam prope eſt dies Domini, & præparavit Dominus victimam ſuam, ſanctificavit vocatos ſuos.* Et poſt pauca: *Prope eſt dies Domini magna, prope eſt, & velox valde. Vox diei Domini amara, & dura poſita eſt, & valida. Dies iræ, dies illa, dies anguſtiæ & neceſſitatis, dies acerbitatis & perditionis, dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & nebulæ, dies tubæ & clangoris ſuper civitates munitas, & ſuper muros excelſos. Et affliciam homines, & ambulabunt ſicut cæci, quoniam Domino peccaverunt: & effundam ſanguinem eorum ſicut pulverem, & carnes eorum, ut ſtercora. Aurum eorum, & argentum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini. In igne æmulationis ejus conſumetur omnis terra, quoniam conſummationem & feſtinationem faciet ſuper eos, qui habitant terram.* Eſaias quoque ſimiliter memorat: *Ecce enim dies Domini veniet inſanabilis furoris & iræ, ponere orbem terræ deſertum, & peccatores perdere ex eo.* Et poſt pauca: *Cælum enim furore accendetur, & terra movebitur a fundamentis ſuis, propter furorem iræ Domini Sabaoth, in die qua ſupervenerit furor ejus.* His tot & talibus de die iræ teſtimoniis congregatis, puto quod ultra locus hic expoſitione non egeat. Evidenter enim in his omnibus dies iræ, vindictæ dies & judicii deſignatur.

Inde

Inde denique ad diem iræ addit Apoſtolus: *Et revelationis.* Sic enim dicit: *In die iræ & revelationis juſti judicii Dei.* Revelanda namque eſſe omnia, etiam in Evangelio deſignatur, cum dicitur: *Nihil occultum, quod non manifeſtetur; nec opertum, quod non reveletur.* Sed & Apoſtolus in conſequentibus hujus Epiſtolæ dicit: *Cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, in die, cum judicabit Deus occulta hominum.* In quo utique oſtendit occulta hominum revelanda non niſi in die qua judicaturus eſt Deus, ſicut & ad Corinthios evidentius dicit: *Nolite ante tempus*, inquit, *judicare, usquequo veniat Dominus, qui & illuminabit occulta tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.* Quæ utique omnia de hac eadem die dici intelliguntur, in qua tenebræ & mœror & triſtitia futura dicuntur, propter eos qui multis peccatorum vulneribus confoſſi ignis remediis indigebunt. Quo in tempore dicetur ad ſanctos: *Perge populus meus, intra in promtuaria tua, claude oſtium tuum, occultare pauliſper, donec transeat furor iræ meæ.* In quibus ſermonibus quantæ divitiæ bonitatis Dei occultentur, propter eos qui patientiam ejus, bonitatemque contemnunt, manifeſtare non opus eſt. Requiritur ſane a quibusdam cur dies hic, de quo ſuperius bibliothecas Propheticas movimus, in fine mundi ſtatutus ſit, ut omnes qui ab initio ſæculi usque ad finem ipſius defuncti ſunt, ad hunc ultimum diem judicandi reſerventur. Cujus rei interiores cauſas certum eſt ſecretioribus myſteriis contegi. *Myſterium* vero *regis abſcondere bonum eſt.* Tamen explanationis gratia dicemus, in quantum poſſibile eſt paginis verba committere. Multi ſunt, qui ex hac vita abeuntes, vel bonorum vel malorum poſt ſe quædam ſemina reliquerunt, ex quibus qui ſuperſunt homines, occaſiones vel ſalutis vel perditionis accipiunt: verbi gratia dixerim, ut ſunt omnes, qui pravas ſectas & alienas a Deo inter philo-

ſophos condiderunt; vel qui magica ſacrilegia, aut qui errores aſtrorum & decreta finxerunt; vel certe qui apud nos auctores hæreticorum & pravorum dogmatum libris editis exſtitere; vel etiam qui ſchismata in Eccleſiis, & ſcandala ac diſſenſiones operati ſunt. E contrario vero Apoſtolicarum literarum opus, profectusque per has univerſæ Eccleſiæ, & converſio ad Deum atque emendatio totius mundi eſt. Quorum omnium cauſæ non niſi cum ipſius mundi fine claudentur: & ideo non eſſet juſtum judicium Dei, donec de his ſingulis vel profectus, vel impedimenta penderent. Quod & Apoſtolus ſignificare videtur, cum dicit: *Quorumdam hominum peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad judicium: quorumdam autem & ſubſequuntur.* Jam vero ſi etiam extra corpus poſiti vel ſancti, qui cum Chriſto ſunt, agunt aliquid, & laborant pro nobis ad ſimilitudinem Angelorum, qui ſalutis noſtræ miniſteria procurant: vel rurſum peccatores etiam ipſi extra corpus poſiti agunt aliquid ſecundum propoſitum mentis ſuæ, ad angelorum nihilominus ſimilitudinem ſiniſtrorum, cum quibus & in æternum ignem mittendi dicuntur a Chriſto, habeatur & hoc quoque inter occulta Dei, nec chartulæ committenda myſteria. Sufficiant iſta de die iræ & revelationis. Nunc requiramus de juſto judicio Dei, in quo reddet unicuique ſecundum opera ſua. Et primo quidem excludantur hæretici, qui dicunt bonas vel malas animarum naturas; & audiant, quia non pro natura unicuique Deus, ſed pro operibus ſuis reddit. Secundo in loco ædificentur fideles, ne putent ſibi hoc ſolum ſufficere poſſe, quod credunt; ſed ſciant juſtum judicium Dei reddere unicuique ſecundum opera ſua. Sane quoniam dicit in hoc eſſe juſtum judicium Dei, ut unicuique reddat ſecundum opera ſua, videbuntur nequaquam pro hoc ſermone excludi poſſe Gentiles, ſi forte & ipſi boni aliquid operen-

tur,

tur, & emendátius agant. Sed & illud, quod in Ezechiele ſcriptum eſt, huic ſententiæ videtur adverſari. Dicit enim: *Cum averterit ſe juſtus a juſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, ſecundum omnes iniquitates quas fecit iniquus, omnes juſtitiæ ejus quas fecit, non commemorabuntur in lapſu ejus quo lapſus eſt; ſed in peccatis ſuis, quæ peccavit, in ipſis morietur.* Etenim ſi nihil ex juſtitia juſti, cum lapſus fuerit, memorabitur, quomodo unicuique reddet Deus ſecundum opera ſua? Sed videamus ne forte abſolutionem ſui in ſe ipſe ſermo divinus inveniat, ſi obſervemus quomodo ſcriptum eſt quod dicit: *Cum averſus fuerit juſtus a juſtitia ſua*, & non ſuffecerit eum dicere: *Cum averſus fuerit a juſtitia ſua*; ſed addiderit: *Et fecerit iniquitatem, ſecundum omnes iniquitates quas fecit iniquus.* In quo videtur latenter hujusmodi inſeruiſſe intellectum, ut ſi forte non ſecundum omnes iniquitates quas fecit iniquus, fecerit juſtus, non omnes juſtitiæ ejus de memoria auferantur; ſi vero omnes iniquitates fecerit quas iniquus agit, tunc demum omnes juſtitiæ in lapſu ejus de memoria ſubtrahuntur. Hæc quamvis occultaverit in Scripturis Spiritus ſanctus propter hos, qui divitias bonitatis & patientiæ ejus contemnunt, non tamen penitus abſtulit: quia & theſaurus in agro abſconditus non quidem ab omnibus invenitur, ne facile diripiatur & pereat: invenitur tamen a prudentibus, qui poſſint ire, & vendere omnia quæ habent, & emere agrum illum. Et hæc ergo quamvis abſcondita ſint in Scripturis, ſicut ſcriptum eſt: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te!* tamen inveniuntur ab his, qui non ſolum juſtum, ſed etiam bonum eſſe Deum Legis & Prophetarum, ex his, quæ in Scripturarum myſterio ſunt occultata, defendunt. Ex quibus neceſſitas exegit pauca patefacere gratia exponendi Apoſtolicum ſermonem, quo ait: *Juſti judicii Dei, qui reddet unicuique ſecundum opera ſua.*

5. *His quidem qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, vitam æternam: his autem qui ex contentione, & qui diffidunt quidem veritati, obtemperant autem iniquitati, ira & indignatio: & tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum & Græci: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Judæo primum & Græco. Non enim perſonarum acceptio eſt apud Deum.* Quærentibus, inquit, gloriam & honorem & incorruptionem, pro boni operis patientia vita æterna dabitur, non ſolum Judæis, quibus credita videntur eloquia Dei, ſed etiam Græcis, quia juſtum eſt Dei judicium, & non tantum Judæorum Deus eſt, ſed & Gentium. His vero qui per contentionem mentis, & animi pravitatem veritati non credunt, ſed iniquitatem ſequuntur, redditur ira & indignatio, tribulatio & anguſtia, non ſolum Gentili, ſed & Judæo, quia non eſt perſonarum acceptio apud Deum. Hæc quidem quantum ad ſermonum ordinem ſpectat. Sed nunc quæ ad interiorem ſenſum pertinent requiramus. *His*, inquit, *qui per patientiam boni operis*. Quod dicit, *patientiam boni operis*, oſtendit laborem quemdam & agones imminere his, qui bonum opus facere volunt. *Luctamen eſt* enim, ſicut & idem Apoſtolus dicit, *non adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principatus & poteſtates & mundi hujus rectores;* quæ omnia bono operi adverſantur: & ideo patientia neceſſaria eſt, quia ſcriptum eſt: *In veſtra patientia acquiretis animas veſtras*. Videamus autem quod dicit opus bonum. Dominus in Evangelio de ea muliere, quæ alabaſtrum unguenti pretioſi effudit ſuper caput ejus, pronunciat: quia *opus bonum operata eſt in me*, deſignans quod qui verbo Dei unguentum ſuperfuderit, id eſt, qui opera cum verbo ſociaverit, ille opus bonum operetur. Odoratus namque efficitur omni unguentorum ſuavitate repletus, ſermo cum

fuerit

fuerit opere & actibus exornatus. Nunc quid eſt gloriam & incorruptionem quærere, requiramus. Multis in locis Scripturæ ſanctæ de gloria ſcribunt. Nam in Exodo de Moyſe dicitur, quod cum deſcenderet de monte, glorificatus ſit vultus ejus. Hoc retexens Apoſtolus ad Corinthios dicit: *Quodſi miniſterium mortis in literis formatum in lapidibus, factum eſt in gloria; ita ut non poſſent intendere filii Iſrael in faciem Moyſi, propter gloriam vultus ejus, quæ aboletur; quanto magis miniſterium Spiritus erit in gloria? Si enim in miniſterio damnationis gloria eſt, quanto magis abundabit miniſterium juſtitiæ in gloria?* Et poſt pauca addit: *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur a gloria in gloriam tanquam a Domini Spiritu.* Eſt ergo quædam gloria ſecundum Apoſtolum, quæ non glorificatur, ut illa quæ in vultu Moyſi fuit, quæ dicitur eſſe deſtructa, quæ Legis litera intelligi poteſt, habens quidem gloriam præceptorum, ſed quæ glorificari non poſſit. Eſt & alia gloria, quæ permanet & glorificatur in Chriſto. Cum enim aſcendiſſet in montem cum Petro & Jacobo & Joanne, transformatus eſſe in gloriam ſcribitur. *Et nunc apparuerunt*, inquit, *Moyſes & Elias colloquentes cum eo.* Per quod oſtenditur, quia Legis & Prophetarum gloria tunc apparuit, cum Chriſtus fuiſſet transformatus in gloria, ut illius gloria illuminata Prophetia & Lex, amoto velamine literæ, intelligatur in ſpiritu. Verum quia in Exodo dicitur gloria Dei repleſſe tabernaculum teſtimonii; & iterum in dedicatione templi nihilominus deſcendiſſe gloria Dei, & repleſſe domum fumo, caligine & nube, in quo utique ipſa adeſſe Dei præſentia deſignatur: illa in his putanda eſt Dei gloria, de qua Apoſtolus ſcribens ad Hebræos dicit de Filio, quia ſit *ſplendor gloriæ, & imago expreſſa ſubſtantiæ ejus.* Per quæ hoc declaratur, ipſum fontem gloriæ Patrem dici, ex quo

ſplendor gloriæ Filius generatur, cujus participatione omnes creaturæ gloriam habere dicuntur: ſicut de his, qui ex reſurrectione ſunt, ſcribitur: *Alia gloria ſolis, alia gloria lunæ, alia gloria ſtellarum. Stella a ſtella differt in gloria.* Hanc ergo gloriam, quæ ex reſurrectione eſt, qui requirunt, & honorem & incorruptionem, illud ſine dubio invenient, quod ſcriptum eſt: *Seminatur corpus in ignominia, ſurget in gloria: ſeminatur in corruptione, ſurget in incorruptione.* Et ideo inquiſitor hujus gloriæ, & honoris, & incorruptionis per patientiam boni operis vitam conſequitur æternam. Verum quia de gloria, ut potuimus, diſcuſſimus, videamus quid & honor indicet, quia qui ad æternam vitam feſtinant, non ſolum gloriam, ſed & honorem quærunt. Scriptum eſt, quia *homo, cum in honore eſſet, non intellexit; comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Quærit ergo illum honorem quem habebat antequam compararetur jumentis inſipientibus, id eſt, illum, quem habebat in paradiſo antequam peccaret, honorem quo Dei vocem merebatur audire, honorem quo paradiſi fructibus & ligno vitæ fruebatur. Sed & illud, quod dicit Apoſtolus: *Reddite omnibus debita; cui honorem, honorem*, ad hoc mihi reſpicere videtur. Ego enim ſic intelligo honorem debitum reddi Deo, ſi quod debetur juſtitiæ reddatur, & nihil ex ejus parte injuſtitiæ concedatur: ſimiliter & veritati ſi quæ ſua ſunt ita reddantur, ut nihil ex ejus partibus mendacio relinquatur: ſapientiæ quoque, & innocentiæ, bonitatique ſi ita reddamus, quæ ſua ſunt, ut nihil ex eorum bonis, vel ſtultitiæ, vel calliditati, vel malitiæ permittamus. Cum enim, verbi gratia, in judicando vel perſonam potentis acceperis, vel pro amici gratia, quæ ſunt vera ſuppreſſeris, non reddidiſti honorem debitum juſtitiæ, nec veritati, ſed dehonoraſti juſtitiam, & feciſti contumeliam veritati: & cum

Chriſtus

Chriſtus ſit juſtitia, & ſanctificatio, & veritas, eris ſimilis illis qui Chriſtum colaphis ceciderunt, & qui in faciem ejus conſpuerunt, & qui in calamo caput ejus percutientes, vertici ejus impoſuerunt ſpineam coronam. Quis autem honor eſt, qui his omnibus virtutibus ab homine debetur, in Evangeliis edocemur, dicente Domino: *Ut omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem.* Honorificat ergo Patrem & Filium, qui honorem dignum & ſtudium defert ſapientiæ & juſtitiæ & veritati, omnibusque his, quæ eſſe dicuntur Chriſtus. Hoc ergo modo quærunt gloriam & honorem & incorruptionem, qui feſtinant ad æternam vitam. Sed & incorruptio quid indicet, citò ſciemus, ſi quod ei contrarium eſt diſcutiamus. Incorruptio contrariam habet corruptionem. Corruptio duobus modis accidere dicitur: corporaliter & ſpiritaliter. Corporaliter accidit, cum venerit illud, quod ſcriptum eſt: *Siquis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus.* Spiritaliter vero, cum illud acciderit, quod nihilominus Apoſtolus dicit: *Vereor autem ne ſicut ſerpens Evam ſeduxit aſtutia ſua, ſic corrumpantur ſenſus veſtri a ſimplicitate fidei, quæ eſt in Chriſto Jeſu.* Siquis ergo ab his, quæ ſupra diximus, manſerit corpore & ſpiritu incorruptus, iſte incorruptionem quærere dicitur, quo ſcilicet per hanc obſervantiæ incorruptionem, illam quæ ex reſurrectione eſt incorruptionem conſequi mereatur. Quid autem detur hæc requirentibus videamus. *Vita*, inquit, *æterna*: illa de qua Salvator docet, cum dicit: *Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Per quod oſtendit in agnitione Dei & Chriſti Jeſu, vitæ æternæ manere ſubſtantiam. Agnitio vero Dei quomodo haberi poſſit, docemur in Pſalmis, cum dicitur: *Vacate & agnoſcite, quoniam ego ſum Deus.*

6. *His autem qui ex contentione, & qui diffidunt quidem veritati, obtemperant autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & anguſtia.* Qui ſimpliciter hæc accipit, ſufficere credit ad intellectum, ſecundum ea, quæ ſupra dicta ſunt, reddere Deum unicuique ſecundum opera ſua: id eſt, ſicut illis, qui per patientiam boni operis quærunt gloriam & incorruptionem, vitam reddit æternam; ita & iſtis, qui ex contentione diffidunt quidem veritati, obtemperant autem iniquitati, iram & indignationem, tribulationem & anguſtiam reddat. Sed qui in Apoſtolicis literis, per quas Chriſtus loquitur, jota unum, aut unum apicem non credit otioſum, aſſeverabit non per errorem Apoſtolo contigiſſe, ut tali locutione uteretur, dicens: *Qui reddet his quidem, qui per patientiam boni operis gloriam & honorem quærunt, vitam æternam.* His vero, qui ex contentione obtemperant iniquitati, non dixit, Iram & indignationem, ut & hoc referatur ad *Reddet*, quod ſuperius dixerat; ſed ait: *Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia.* Unde qui ſpiritalis eſt, & intelligit, quid Spiritus loquatur in Paulo, dicit: non hæc Apoſtolum per imperitiam, ſed per divinam peritiam conſcripſiſſe: ſcilicet ut per hæc oſtenderet ea quidem, quæ ſecundum patientiam boni operis quærentibus gloriam & incorruptionem reddenda ſunt, per Deum reddi, id eſt, vitam æternam: ea vero, quæ conſequuntur eos, qui per contentionem diffidunt quidem veritati, obtemperant vero iniquitati, non a Deo dari, cujus dona utique permanentia, & ipſo digna ſunt: ſed ex conſequentia geſtorum ſuorum his, qui operantur malum, ira & indignatio, tribulatio & anguſtia erit, ſecundum ea, quæ theſaurizaverunt ſibi ipſi. Nam utique ſicut ibi *vitam æternam* caſu accuſativo protulerat, ita & hic iram & indignationem, tribulationemque & anguſtiam caſu accuſativo protuliſſet, ſi id ad redden-

tia

tis Dei perſonam referre voluiſſet. Quod & in aliis Scripturæ locis ſimiliter intelligitur deſignari, ſicut in primo libro Regnorum, ubi dicit Dominus: *Glorificantes me glorificabo, ſpernentes me ſpernentur.* In quo evidenter oſtenditur dicere Dominum eos, qui glorificandi ſunt, per ſe glorificandos: de his vero, qui ſpernendi ſunt, non retuliſſe ad ſe, ſed abſolute dixiſſe, quia ſpernentur. Si enim ut bona per ſemetipſum præſtat, ita & mala per ſemetipſum retribueret Deus, conſequens erat, ut quomodo dixit, *Glorificantes me glorificabo*, ita diceret: Et ſpernentes me ſpernam. Sed & in alio loco per Prophetam ſimile quid videtur oſtendi in eo, quod hi, qui eunt in ignem, non a Deo, ſed a ſemetipſis eum inveniant accenſum, ſicut dicit Eſaias: *Ite in lumine ignis veſtri, & flamma quam accendiſtis.* Et ut adhuc planior horum fiat diſſertio, addentur etiam hæc: Siquis contra præceptum medici ſumtis malorum ciborum ſuccis, & corporis turbata temperie, vel febres, vel quoslibet hujuscemodi incurrerit morbos, certum eſt, quod non per medicum, ſed per intemperantiam ſuam peſtem languoris acceperit: ſi vero medici præcepta cuſtodiens in ſoſpitate perduret, utique per medicum dicetur habere gratiam ſanitatis. Hoc ergo modo conſequenter videbitur Deus ipſe per ſe reddere unicuique ſecundum opera ſua, quæ bona ſunt: mala autem venire intelligentur non a Deo, ſed ex peſſimis intemperantiæ ſuccis & cruda pravitate geſtorum. Verum & hoc ipſum, quod dixit: *Qui ex contentione diffidunt quidem veritati, obtemperant autem iniquitati*, indiſcuſſum non omittamus. In his enim ſingulis languores quidam animæ ab Apoſtolo deſignantur, quorum medelam nullus inveniet, niſi prius morborum cognoverit cauſas. Et ideo in divinis Scripturis ægritudines animæ numerantur, & remedia deſcribuntur, ut hi, qui ſe Apoſtolicis ſubdide-

rint diſciplinis, ex his, quæ ſcripta ſunt, agnitis languoribus ſuis, curati poſſint dicere: *Lauda anima mea Dominum, qui ſanat omnes languores tuos.* Unus ergo ex cæteris animæ languor, & quidem peſſimus, contentio eſſe intelligenda eſt, per quam omne opus pravum geritur. Per hanc hæreſes naſcuntur, per hanc ſchismata, & omnia ſcandala in Eccleſiis generantur, dum hi, qui apud ſemetipſos prudentes ſunt, & in conſpectu ſuo ſapientes, quidquid libuerit pro lege defendunt: & inde fit, ut diffidatur quidem veritati, obtemperetur autem iniquitati. Diffidere porro, pro non cedere, vel non obtemperare, ſolet in Scripturis ſanctis inveniri, ſicut & in hoc loco: quod forte aptius Latinus interpres poſuiſſet, ſi dixiſſet: Qui non obediunt veritati, ſed obediunt iniquitati. Omnis ergo, qui alienum a veritate iter ingreditur, nec ſequitur eum, qui dixit: *Ego ſum veritas*, diffidit veritati & inobediens eſt ei. Sic qui non ſolum in actibus, ſed & in ſenſibus, & in fide errant; quod maxime ex contentione contingit. Sed & qui ſapientiæ obſiſtunt, & juſtitiæ ac ſanctificationi, Chriſto diffidunt, qui ſicut veritas eſt, ita & ſapientia, ita & ſanctificatio eſt. Non obtemperare autem Chriſto, qui juſtitia eſt, hoc eſt obtemperare iniquitati, & his actibus quos ſine dubio conſequuntur illa, quæ ſcripta ſunt, *ira & indignatio, tribulatio & anguſtia.* De ira ſæpe jam diximus, quod interdum ipſe, qui ex peccati conſcientia animæ incutitur cruciatus, ira appelletur: indignatio autem, ipſius iræ tumor quidam ſignificatur, & per ſingula quæque commotio: ut ſi, verbi gratia, vulnus aliquod peſſimum iram ponamus: hujus autem tumor & diſtentio, indignatio vulneris appelletur. Tribulatio vero quam ſubſequitur anguſtia, non eſt ſimilis putanda illi tribulationi, de qua dicit Apoſtolus, quia *tribulatio patientiam operatur.* Illa enim talis tribulatio anguſtiam non habet ſubſequen-

tem, ſicut & ipſe Apoſtolus dicit: *Tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur.* Imo vero non ſolum nullam anguſtiam tribulatio illa ſanctorum, ſed latitudinem habet. Denique ſic dicit juſtus: *In tribulatione dilataſti me.* Hujus latitudinis & Apoſtolus conſcius ſibi ad Corinthios ſcribit: *Non anguſtiamini in me, ſed anguſtiamini in viſceribus veſtris.* Et addidit: *Dilatamini & vos.* Idcirco ergo Deus de ſanctis ſuis, quos dilatari novit, & habere intra cordis ſui domicilium ſpatia longe lateque diffuſa, dicit: *Habitatio in eis, & inambulabo.* Hoc munus a Deo inter cætera ſapientiæ munera accepit & Salomon, ſicut ſcriptum eſt: *Et dedit*, inquit, *Dominus Salomoni prudentiam multam valde & latitudinem cordis.* In hac ergo ſanctorum cordis latitudine non ſolum habitat, ſed & inambulat Deus. In peccatorum vero cordibus ubi anguſtiæ ſunt, quia locum dederunt Diabolo ingrediendi, ingreditur quidem Diabolus, ſed non ut habitet, neque ut inambulet; anguſtiæ enim ſunt: ſed ut lateat tanquam in caverna; eſt enim ſerpens. Sic ergo in ſe infelix anima quam peſſimus hic anguis obſederit, ſerpentino frigore rigens attrahitur & coarctatur, atque in omnes anguſtias cogitur: illa vero quæ obtemperat veritati, inſtar cœli dilatatur atque diffunditur, & ſolis juſtitiæ illuſtratur radiis, & aula ſapientiæ ac veritatis efficitur.

7. Cur tamen ira & indignatio Judæo primum & Græco? Quia & gloria & honor ipſis primum. Prius enim illis credita ſunt eloquia Dei, & ipſi dicunt: *Beati ſumus Iſrael, quia quæ placent Deo, nobis nota ſunt.* Et ideo ſecundum Evangelii ſententiam, *ſervus, qui cognovit voluntatem domini ſui, & non fecit, digne plagis vapulabit multis*, hoc eſt, Judæus: *qui autem non cognovit*, Græcus, id eſt, Gentilis, *vapulabit paucis.* Intereſt enim cognoviſſe Deum, & cognoviſſe voluntatem Dei: quia cognoſci Deus *a creatura mundi per*

ea,

ea, quæ facta ſunt etiam a Gentilibus potuit, & *ſempiterna ejus virtus ac divinitas;* voluntas vero ejus non niſi ex Lege cognoſcitur & Prophetis. Verum quoniam & ad pœnam, & ad præmium Judæos præfert, & Græcos poſtponit Apoſtolus, requirendum eſt quos hic Græcos, quos Judæos velit intelligi. Si illos dicit Judæos, qui adhuc ſub lege ſunt, & ad Chriſtum non veniunt, & Chriſtianos Græcos, id eſt, qui ex Gentibus credunt, videtur contra totius myſterii venire ſententiam. Quomodo enim illi primi dicentur de quibus dictum eſt: *Ecce erunt primi noviſſimi;* & ad quod iterum dicit: *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta?* Et iterum, cum acceſſiſſet ad ficulneam Salvator, in qua non invenit fructum, dixit, quia *nunquam ex te fructus naſcatur.* Et duo populi in utero Rebeccæ deſignabantur, ex quibus dicitur, quia *major ſerviet minori*, & minor accepit benedictionem primatus. Sed & alia ſecundum hoc innumera in Scripturis invenies. Si vero Judæos nos, id eſt, Chriſtianos appellat, & eos, qui ex omni genere crediderunt, quos ipſe dicit in occulto Judæos, reſtat ut Græcos Gentiles illos dicat, qui nondum crediderunt. Sed quomodo Apoſtolus tantam ſpem Gentibus nondum credentibus ponit, cum Eccleſiaſtica regula videatur obſiſtere, quæ ſtatuit, ut *niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non* poſſit *introire in regnum cælorum:* & iterum Petrus in Actibus Apoſtolorum de Chriſto pronunciat dicens: *Neque enim eſt aliud ullum nomen ſub cælo, in quo oporteat nos ſalvos fieri?* Quomodo ergo hic Gentes gloriæ, & honoris, & pacis ſecundo poſt Judæos loco participes facit? Sed videamus ne forte illa, quæ ſolet bonitas & dulcedo Dei abſcondi in Scripturis ſanctis, aliquid etiam hic moliatur occultum. Tres mihi hoc in loco ordines feciſſe videtur Apoſtolus. Primo enim dicit de his, *qui ſecundum patientiam boni operis gloriam*

&

& honorem & incorruptionem quærunt, quod ipſis reddit Deus *vitam æternam*. Patientiam autem boni operis in illis eſſe certum eſt, qui agones & certamina perferunt pietatis: quod ſupra expoſuimus evidenter de Chriſtianis dici, apud quos martyres fiunt. Probatur id etiam per hoc, quod Dominus dicit ad Apoſtolos, quia *tribulationem habebitis in hoc mundo, & mundus gratulabitur, vos autem lugebitis:* & addidit poſt pauca: *In patientia veſtra acquiretis animas veſtras*. Chriſtianorum ergo eſt preſſuram pati in hoc ſæculo & lugere, quorum eſt vita æterna, Et vis ſcire, quod nullius eſt vita æterna, niſi ejus, qui credat in Chriſtum? Audi Salvatoris ipſius vocem evidenter in Evangeliis deſignantem: *Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum*. Omnis ergo qui non agnovit Patrem ſolum verum Deum, & Filium ejus Jeſum Chriſtum, alienus eſt ab æternitate vitæ. Hæc enim ipſa agnitio & fides vita eſſe deſignatur æterna. Eſt igitur primus hic Chriſtianorum locus, quibus per patientiam boni operis gloriam, & honorem, & incorruptionem quærentibus vita æterna reddetur, illa ſine dubio, quæ dicit: *Ego ſum via, veritas & vita*. In Chriſto autem, qui vita æterna eſt, bonorum omnium eſt plenitudo. Secundo in loco ponuntur hi, *qui ex contentione, & qui diffidunt quidem veritati, obtemperant autem iniquitati*; quibus *ira & indignatio, tribulatio & anguſtia* imminet; id eſt, omni animæ operanti malum, Judæo primum & Græco. His autem eiſdem etiam bonorum retributio tertio in loco pari cum diſtinctione promittitur, cum dicit: *Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Judæo primum & Græco*. Quod, ut ego capere poſſum, de Judæis & Gentibus dicit, utriſque nondum credentibus. Poteſt enim fieri, ut vel ex his, qui in lege ſunt, ſiquis perſuaſione quidem communi Chriſto non cre-

dit,

dit, operetur tamen quod bonum eſt, juſtitiam teneat, miſericordiam diligat, caſtitatem & continentiam ſervet, modeſtiam lenitatemque cuſtodiat, atque omne opus bonum operetur, hic, etiamſi vitam non habet æternam, quia credens ſoli vero Deo, non credidit & Filio ejus Jeſu Chriſto quem miſit, tamen gloria operum ejus, & pax & honor poterit non perire. Sed & Græcus, id eſt, Gentilis, ſi cum legem non habeat, ipſe ſibi eſt lex, oſtendens opus legis in corde ſuo, & naturali ratione immotus, ſicut videmus nonnullos in Gentibus, vel juſtitiam teneat, vel caſtitatem ſervet, vel prudentiam, temperantiam modeſtiamque cuſtodiat: iſte licet alienus a vita videatur æterna, quia non credit Chriſto, & intrare non poſſit in regnum cœlorum, quia renatus non eſt ex aqua & Spiritu, videtur tamen quod per hæc, quæ dicuntur ab Apoſtolo, bonorum operum gloriam, & honorem, & pacem perdere penitus non poſſit. Si enim ſecundum ea, quæ in ſuperioribus diſſeruimus, videtur Apoſtolus condemnare Gentiles, ex eo, quod naturali intelligentia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum magnificaverunt, quomodo non putamus, quod etiam collaudare eos poſſit, & debeat, ſi qui in his cognoſcentes Deum, ſicut Deum magnificent? Dubitari igitur non puto quod is, qui pro malo opere condemnari meruiſſet, idem ſi operatus eſſet opus bonum, remuneratione boni operis dignus haberetur. Vides enim dicentem Apoſtolum, quia *omnes nos ſtare oportet ante tribunal Chriſti, ut reportet unuſquiſque propria corporis, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum.* Inde denique eſt, quod & in hoc ſubjungit: *Non enim perſonarum acceptio eſt apud Deum.* Quodſi adhuc tibi dubium videtur, audi & Petrus quid in Actibus Apoſtolorum pronunciet, cum ad gentilem Cornelium fuiſſet ingreſſus. *Compertum*, inquit, *habeo, quod Deus perſonarum acceptor non eſt, ſed*

in

in omni loco, & in omni gente, qui facit voluntatem ejus, acceptus eſt ei. Sed objici nobis poteſt illud, quod Dominus in Evangelio dicit: *Omnis, qui credit in me, non judicabitur. Qui autem non credit, jam judicatus eſt: quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Sed videamus quomodo non judicamur, qui credimus Chriſto, ut ſciamus quomodo & ille jam judicatus ſit, qui non credit. Numquidnam putamus, qui crediderit in Chriſto, & poſt hoc homicidium vel adulterium commiſerit, aut falſum teſtimonium dixerit, aut aliquid hujusmodi geſſerit, quæ nonnunquam videmus admittere etiam fideles, quia pro his jam non judicabitur, qui credidit in Chriſto? Certum eſt hæc omnia venire ad judicium; & ideo ſic intelligendus eſt Domini ſermo, quem dicit: *Qui credit in me, non judicabitur*, quia ſecundum hoc, quod credidit non judicabitur quaſi incredulus & infidelis: de actibus vero ſuis ſine dubio judicabitur. Ita ergo & ille jam judicatus eſt, qui non credit, ſecundum hoc quod non credidit; & ſicut credenti, ſi extrinſecus peccati aliquid commiſerit, ſalva fide, judicium manet; ita & non credenti, ſiquid boni operis geſſerit, excepta infidelitate, remuneratio non peribit. Niſi forte quis aliquid grave & intolerabile velit objicere, ut dicat eum qui peccat, computandum non eſſe inter credentes; quia ſi credat quis, non peccat: ſi vero peccat, ex hoc ipſo arguatur, quod non credat. Sed hæc quam dura ſit ſententia nulli ambiguum puto. Quotus enim quisque invenietur in terris, qui ita vitam ſuam libret, ut in nullo penitus delinquat? Sed & Joannes Apoſtolus in Epiſtola ſua evidenter etiam opinionem hujusmodi notat, cum dicit: *Siquis dicit quia peccatum non habet, hic mendax eſt, & veritas in eo non eſt. Si autem confiteamur peccata noſtra, habemus advocatum apud Patrem, Jeſum juſtum, qui exorat pro peccatis noſtris.* Hæc ergo a nobis in hoc loco, prout

prout potuimus, diſcuſſa ſunt, conſiderantibus etiam illud, quod dicit Apoſtolus: *An Judæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? Imo & Gentium*: ut per hæc evidentior fiat explanatio quomodò Judæi primo, deinde Græci ponuntur ab Apoſtolo. Sed tamen in arbitrio legentis ſit probare, quæ dicta ſunt. Nos autem plura adduximus in tractatum, nequid de Apoſtoli ſenſu indiſcuſſum relinquere videremur.

8. *Quicumque enim ſine lege peccaverunt, ſine lege & peribunt: & quotquot in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis juſti ſunt apud Deum, ſed factores legis juſtificabuntur.* Cum dicat Apoſtolus eos, qui ſine lege peccaverunt, ſine lege perituros, requiritur utrum de ſola Moyſi lege intelligendum ſit, an & de lege Chriſti, vel etiam de quacumque humana lege ſub qua unumquemque mortalium vivere contingit, quod ſecundum ipſam judicari poſſit, qui in ea peccat: an qui extra ſolam Moyſi legem eſt, etiamſi ſub aliqua lege vivat, velut extra legem poſitus, cum peccaverit, pereat. Nam & ipſe Apoſtolus Paulus, cum dicit ſe his, qui ſine lege ſunt, quaſi ſine lege eſſe, & addit: *Cum utique ſine lege non eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti*, oſtendit ſe quidem in lege Moyſi non eſſe, eſſe tamen ſub lege. Sed & humanæ, ut diximus, leges, ſi ad hoc ipſum reputari debeant, videto. Naturalis vero lex, quæ communiter omnibus hominibus ineſt, conſiderandum eſt ſi non omnes pene faciat in lege peccare, ſicut in conſequentibus dicit: *Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, hi legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.* Niſi eos forte dicamus extra legem poſitos, qui neque ſcriptis legibus, neque conſcientia, & cogitationibus propriis reprehendentibus ſe & arguentibus parent. Quomodo autem dicit: *Quotquot in lege peccaverunt, per legem judicabuntur?* Utique qui in lege

Chriſti

Chriſti eſt, per legem Chriſti: & qui in lege Moyſi, per legem Moyſi judicabitur: neque qui ſub lege Chriſti eſt, quamvis etiam legi Moyſi ſubditus videatur, judicari tamen ſecundum eam putandus eſt, cur non ſit circumciſus, vel cur Sabbatum non ſervet. Quod & ſi juxta legem Moyſi putandus eſt judicari, ſecundum hoc, quod lex ſpiritalis eſt, judicabitur. Hoc eſt enim non auditorem legis, ſed factorem juſtificari. Quod vero graviore ſententia percuti videtur is, qui ſine lege peccavit, quoniam periturus pronunciatur, cum utique & miſeratione aliqua dignus videatur, qui adjutorio non uſus eſt legis, videamus, ne quid iterum, ut in cæteris docuimus, divinæ bonitatis hic lateat, quam ſemper abſcondit timentibus ſe. Fortaſſis enim ob hoc ſibi propenſiorem curam pro his, qui pereunt, ineſſe ipſe Dominus in Evangelio oſtendit, cum dicit, quia *venit filius hominis quærere, & ſalvare, quod perierat.* Et iterum dicit: *Non ſum miſſus niſi ad oves, quæ perierunt, domus Iſrael.* Et David dicit: *Erravi ſicut ovis perdita, require ſervum tuum.* Sed & in Evangelio drachma, quæ perierat, mundata domo invenitur a muliere: & gaudet pater ſuper filio juniore pœnitente, qui *mortuus fuerat, & revixit; perierat, & inventus eſt,* magis quam ſuper eo, qui non perierat, nec inventus eſt. Qui junior filius, ut ego arbitror, etiam ipſam naturalem jam fugerat legem: hoc enim videtur indicari in eo, quod conſumpſit partem paternæ ſubſtantiæ, quæ eum contingebat, vivendo luxurioſe. Sed & in Ezechiele Propheta paſtoribus imputatur, quod infirmum non colligaverint, & quod perierat non quæſierint: & poſt pauca ipſe Dominus dicit: *Et quod periit*, inquit, *ego requiram.* Verumtamen obſervandum eſt, quod in his omnibus nusquam Deus aliquem dicitur perdidiſſe, ſed unusquisque ex ſe pati hoc, quod perit; ut in hoc ipſo ait: *Sine lege & peribunt;* &: *Venit filius hominis quærere, quod perierat,*

non quod perdiderat: & *ad oves perditas domus Iſrael*, non quas perdiderat. Et cum ipſe Dominus dicit: *Omnes*, inquit, *quos dediſti mihi*, *ſervavi*, *&* *nullus ex eis periit*: non dixit: Nullum ex iis perdidi. Sane ſicubi Deus perdere dicitur, pro reprobare magis invenies dictum, ſicut cum dicit: *Perdam ſapientiam ſapientium*, *&* *intellectum prudentium reprobabo*. Quod autem dicit, quia *quotquot in lege peccaverunt*, *per legem judicabuntur*, intuere, ne forte ſecundum vindictas has, quæ in lege ſcriptæ ſunt, quibus agebantur judicia, ubi lapidari, vel in ignem tradi, vel civitatem refugii adire, vel alia hujusmodi pati jubebantur: ita ſit & judicium futurum: quoniam quidem typo & umbræ cœleſtium deſervire dicuntur hi, qui ſub lege ſunt, ne forte ſimili quadam ratione agatur etiam futurum judicium in eos, qui prævaricati fuerint legem. Cum ergo diverſas in Scripturis dici claruerit leges, ſi quis in tantum omnes has refugerit, ut etiam naturalis ipſa lex, quæ nulli fere deeſt, vel per duritiam, vel per craſſitudinem cordis obliterata in eo videatur & abolita, de iſto videri poteſt dictum, quod ſine lege pereat: judicandus vero per legem dicatur is, qui ſub lege vivit, quia & Apoſtolus conteſtatur omnem circumcidentem ſe, quod debitor ſit univerſæ legis faciendæ.

9. *Cum enim Gentes*, *quæ legem non habent*, *naturaliter quæ legis ſunt faciunt*: *hi legem non habentes*, *ipſi ſibi ſunt lex*: *qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*, *teſtimonium reddente eis conſcientia*, *&* *inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus*, *aut etiam defendentibus in die*, *cum judicabit Deus occulta hominum*, *ſecundum Evangelium meum*, *per Jeſum Chriſtum*. Certum eſt, quod Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis ſunt, facere non pro Sabbatis vel Neomeniis dicantur, vel ſacrificiis, quæ in lege ſcripta ſunt. Non enim hæc lex in cordibus Gentium ſcripta eſt: ſed

hoc eſt, quod ſentire naturaliter poſſunt: verbi gratia, ne homicidium, ne adulterium faciant, ne furentur, ne falſum teſtimonium dicant; ut honorent patrem & matrem, & horum ſimilia. Fortaſſis & quod Deus unus creator ſit omnium, ſcriptum eſt in cordibus Gentium. Magis tamen mihi videntur hæc, quæ in corde ſcripta dicuntur, cum Evangelicis legibus convenire, ubi cuncta ad naturalem referuntur æquitatem. Quid enim ita naturalibus ſenſibus proximum, quam ut, quæ nolunt ſibi fieri homines, hæc ne faciant aliis? Legi vero Moyſi concordare lex naturalis ſecundum ſpiritum, non ſecundum literam poteſt. Nam quæ erit in hoc intelligentia naturalis, verbi gratia, ut octava die quis circumcidat infantem, aut cum lino ſimul ne lana texatur, vel ne quis in die Novorum fermentatum aliquid edat? Quæ cum aliquoties objeciſſemus Judæis, & exigeremus, ut, ſi quid in his utilitatis eſſet, oſtenderent, ſcimus eos hoc ſolum reſpondere ſolitos, quia ita viſum ſit Legislatori. Nos vero, qui hæc omnia ſpiritaliter intelligenda ſentimus, idcirco & non auditores, ſed factores legis juſtificandos credimus, non legis ſecundum literam, quæ utique pro ſui impoſſibilitate non poteſt habere factorem, ſed ſecundum ſpiritum, per quem ſolummodo impleri lex poterit. Hoc eſt ergo opus legis, quod etiam Gentes Apooſtolus dicit implere naturaliter poſſe. Cum enim agunt, quæ legis ſunt, *ſcripta* videtur lex in cordibus eorum a Deo, *non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi.* Quod autem dicit, *In cordibus*, non eſt putandum, quia in membro corporis, quod cor appellatur, lex ſcripta dicatur. Unde enim caro aut tantos prudentiæ ſenſus poſſit emittere, aut tanta memoriæ receptacula continere? Sed ſciendum eſt, rationalem animæ virtutem cor ſolere nominari. Atque teſtimonio ſanæ conſcientiæ uti Apoſtolus dicit eos, qui deſcriptam continent in cordibus legem.

Unde neceſſarium videtur diſcutere, quid iſtud ſit, quod conſcientiam Apoſtolus vocat: utrumne alia ſit aliqua ſubſtantia, quam cor, vel anima. Hæc enim conſcientia & alibi dicitur, quia reprehendat, non reprehendatur, & judicet hominem, non ipſa judicetur, ſicut ait Joannes: *Si conſcientia*, inquit, *noſtra non reprehendat nos, fiduciam habemus ad Deum.* Et iterum ipſe Paulus alibi dicit, quia *gloriatio noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Quia ergo tantam ejus video libertatem, quæ in bonis quidem geſtis gaudeat ſemper & exſultet, in malis vero non arguatur, ſed ipſam animam, cui cohæret, reprehendat & arguat, arbitror, quod ipſe ſit ſpritus, qui ab Apoſtolo eſſe cum anima dicitur, ſecundum quod in ſuperioribus edocuimus, velut pædagogus ei quidam ſociatus & rector, ut eam de melioribus moneat, vel de culpis caſtiget & arguat; de quo & dicit Apoſtolus, quia *nemo ſcit hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt;* & ipſe ſit conſcientiæ ſpiritus, de quo dicit: *Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro.* Et forte hic ipſe ſpiritus eſt, qui cohæret animabus juſtorum, quæ ſibi in omnibus obedientes fuerint; & ideo ſcriptum eſt: *Laudate ſpiritus & animæ juſtorum Dominum.* Si vero inobediens ei anima & contumax fuerit, dividetur ab eo poſt exceſſum, & ſeparabitur. Et propter hoc puto dictum eſſe in Evangelio de malo villico, quia *dividet eum Dominus, & partem ejus cum infidelibus ponet.* Ipſe fortaſſis eſt ſpritus, de quo ſcriptum eſt, quia *incorruptibilis eſt ſpiritus in hominibus.* Et ſecundum ea, quæ ſuperius diximus, quia dividitur ac ſeparatur ab anima peccatrice, ut illa cum infidelibus accipiat partem, poteſt ſimiliter his aptari & illud, quod dictum eſt: *Erunt duo in agro, unus aſſumetur, & unus relinquetur: & duæ ad molam, una aſſumetur, & una relinquetur.* Hæc de eo, quod ſcriptum eſt: *Teſtimonium reddente conſcientia.*

10. Nunc

10. Nunc videamus, quod ſequitur: *Et inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus in die, cum judicabit Deus occulta hominum, ſecundum Evangelium meum, per Jeſum Chriſtum.* Rectum judicium Dei eſſe quis dubitet, ubi accuſatores & defenſores adhibentur & teſtes? Et quidem de hoc juſto Dei judicio nos homines capiamus exemplum, nec putemus unquam, ſine accuſante, & defendente, & teſtibus juſtum haberi poſſe judicium. Deinde videndum eſt, quomodo in illa die, cum judicabit Deus occulta hominum, cogitationes vel accuſabunt animam vel defendent, non utique illæ cogitationes, quæ tunc erunt, ſed iſtæ, quæ nunc ſunt in nobis. Cum enim ſive bona ſive mala cogitamus, velut in ceris, ita in corde noſtro tam bonarum quam malarum cogitationum notæ quædam & ſignacula relinquuntur, quæ in occulto nunc pectoris poſita, in illa die revelari dicuntur a nullo alio, niſi ab eo, qui ſolus poteſt occulta hominum ſcire: quorum ſignorum vel quarum notarum cauſas non latere Deum etiam noſtra conſcientia conteſtabitur. Quod tamen judicium, ſecundum Evangelium Pauli (hoc eſt, quod Paulus annunciat), per Jeſum Chriſtum fiet. *Pater enim neminem judicat, ſed omne judicium dedit Filio.* Marcion tamen, & omnes, qui diverſis figmentis varias introducunt animarum naturas, hoc ex loco apertiſſime confutantur, cum a Paulo dicitur Deus occulta hominum judicare per Jeſum Chriſtum: & oſtenditur, unumquemque non naturæ privilegio, ſed propriis cogitationibus accuſatum, vel excuſatum, conſcientiæ ſuæ teſtimonio judicandum.

11. *Si autem tu Judæus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo, & cognoſcis voluntatem ejus, & probas utiliora inſtructus per legem, & confidis te ducem eſſe cæcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, habentem formam* ſcien-

tiæ & veritatis in lege. Qui vero doces alium, teipſum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, ſacrilegium committis: qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum dehonoras. Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter Gentes, ſicut ſcriptum eſt. Quemadmodum in Scripturis Propheticis obſervavimus, non ſolum dicentis perſonam latenter & ſubito commutari, verum & eorum, ad quos ſermo, vel de quibus ſermo fit: verbi gratia, ut nunc ex Patris perſona, nunc ex Filii, vel Spiritus ſancti, nunc etiam ex perſona Prophetæ, aut aliorum quorumlibet aliqua dicantur; & nunc quidem ſermo ad Iſraeliticam gentem, aut exteras nationes, aut ad reges, aut ad mille alios dirigatur: ita mihi videtur etiam hæc ad Romanos ſcripta eſſe Epiſtola, ut interdum & dicentis perſona mutetur, & aliquando quidem Paulus ſpiritualis loquatur, ſicut in multis Epiſtolæ locis; aliquando vero Paulus carnalis, ſicut, verbi gratia, cum dicit: *Ego autem carnalis ſum venumdatus ſub peccato*, ut oſtendetur, cum ad ipſum locum, Domino dirigente, venerimus. Interdum vero fit & eorum perſonæ, ad quos ſermo eſt, commutatio, ita ut nunc ad omnem Romanorum dicatur Eccleſiam: *Gratias ago Deo meo per Jeſum Chriſtum pro omnibus vobis, quia fides veſtra annunciatur in univerſo mundo*; in aliis vero non ad omnem Eccleſiam, ſed ad omnem, qui judicat alium, & ipſe facit ea, quæ in aliis condemnat, & eſt inexcuſabilis. Nunc autem neque ad Eccleſiam, neque ad eum, qui judicat, fit ſermo hic, in quo dicit: *Si autem tu Judæus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo, & cognoſcis voluntatem ejus*, & cætera, usque ad eum locum: *Et judicabit, quod ex natura eſt præputium, legem perficiens, te, qui per literam & circumciſionem prævaricator es legis.* Sicut in Scripturis Propheticis vigilanter oportet intendere eum, qui vult intelligentiam eorum

quæ

quæ ſcripta ſunt capere, vel diçentium, vel ad quos, vel de quibus ſermo ſit perſonis: ita nunc in Epiſtola ad Romanos agendum mihi videtur. Sed videamus jam quæ ſunt, quæ dicit Apoſtolus ad eum, qui cognominatur Judæus. Primo namque hoc obſervandum eſt, quod non dixit de eo: *Si autem tu* Judæus es; ſed, *Judæus cognominaris:* quia non idem eſt, eſſe Judæum, & cognominari Judæum. Ipſe etenim Paulus docet in conſequentibus, quod vere Judæus ſit ille, qui *in occulto* circumciſus eſt circumciſione cordis, qui *ſpiritu, non litera* legem cuſtodit, *cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.* Qui autem *in manifeſto in carne* circumciſus eſt, legem ad hoc obſervans, ut videatur ab hominibus, iſte non eſt vere, ſed cognominatur Judæus. De his enim & ipſe Apoſtolus dicit: *Videte circumciſionem: nos enim ſumus circumciſio, qui ſpiritu Deo ſervimus.* Sed & Joannes in Apocalypſi de quibusdam ita dicit: *Qui dicunt ſe eſſe Judæos, & non ſunt:* quos etiam *de ſynagoga Satanæ* eſſe pronuntiat. Sciendum tamen eſt, quod iſte, qui *in occulto* & vere Judæus eſt, ab illo Juda vocabulum trahat, de quo ſcriptum eſt: *Juda, te laudabunt fratres tui; manus tua ſuper dorſum inimicorum tuorum. Catulus leonis Juda,* & cætera, quæ in Salvatorem Dominum prophetata ſunt. Igitur ſi claruit de differentiis perſonarum, & quis vere ſit Judæus, quis autem ſolo nomine cognominetur, videamus, quæ ad hunc, qui ſe jactat eſſe Judæum, & non eſt, ſermo Apoſtolicus dicat. Tu, inquit, qui Judæus cognominaris, & omnem tibi requiem in legis litera collocas, & gloriaris in Deo, tanquam qui portio ejus ſis, & cui conceſſum ſit, ſcire voluntatem Dei, & velut probandi gnarus jactas te ſcire poſſe & diſcernere, quæ ſint utiliora & differenrentia, ita ut non ſolum, quæ ſint bona, ſcias, verum etiam, quæ ſint meliora & utiliora, diſcernas, confidis quoque, quod dux poſſis eſſe cæcorum: ni-

mirum ex illis es ducibus, de quibus dicebat Dominus: *Cæci ſunt duces cæcorum. Cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet. ambo in foveam cadunt.* Confidit ergo ducem ſe eſſe cæcorum, lumen eorum quoque, qui in tenebris ſunt. Sed & ad iſtos nihilominus Dominus dicit: *Si autem lux, quæ in te eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ ſunt!* Confidunt tamen, quod eruditores ſint inſipientium, & magiſtri infantium, tanquam qui ex legis litera formam ſcientiæ & veritatis acceperint. Et quia hæc profitentur quidem, non tamen vere tenent, dicit ad eos Apoſtolus: *Qui ergo doces alium, teipſum non doces: & qui prædicas non furandum,* tu adventum & præſentiam Chriſti, quæ univerſo mundo effulſit, *furaris: qui dicis non mœchandum,* in ſynagogam populi Dei adulterium committis, ſermonem doctrinæ pravum & adulterinum ei ſuperducens: & collocas eam cum legis litera, quæ foris eſt, cum ſcriptum de ea legas, quia *omnis gloria filiæ regis intrinſecus:* & ad quam legis per Prophetam nihilominus dictum: *Niſi occulte audieritis, plorabit anima veſtra.* Qui ergo negas mœchandum, tam grave adulterium committis, ut adulterinum ſenſum introducas ad eam, de qua dictum legis a Deo: *Ego te mihi deſponſabo in fide & miſericordia.* Qui abominaris idola, ſacrilegium committis, verum templum Dei, quod eſt Chriſtus Jeſus, violans. Solvis enim templum Dei, quod in tribus diebus reſuſcitatum eſt iis, qui credunt. Sed & qui ex Lege & Prophetis ſermonem Chriſtum pronuntiantem furatur & occultat, ne populus audiat & credat, ſacrilegium committit, & vere Dei templum violat. Idem quoque hic, qui cognominatur Judæus, & gloriatur in litera legis Moyſi, prævaricator legis arguitur, cum non credit Chriſto. Si enim crederet Moyſi, crederet utique huic, de quo Moyſes ſcripſit. Propter iſtos ergo tales, qui dicuntur Judæi, & non ſunt, nomen Dei blaſphematur inter Gentes, non ſolum

pro

pro operibus eorum peſſimis, ſed & propter humilem & dejectam intelligentiam, quam habent in Lege & Prophetis. Ridicula namque ipſis Gentibus fiunt, cum legis literam ſequentes dicunt: *Ne tetigeris, ne guſtaveris, ne contaminaveris: quæ ſunt omnia in corruptionem ſecundum mandata & doctrinas hominum.* Verum hæc Apoſtolus quidem ad eum, qui nomine, non opere Judæus eſt, dicit: pertinere tamen etiam ad omnem hominem poſſunt, in quo nomen tantum religionis & pietatis eſt, opera autem, & ſcientia, & fides deeſt. Et ideo majore cura hæc in nobis ipſis, quam in his, qui ad fidem Chriſti non veniunt, diſcutere debemus; ne quis noſtrum, qui per fidem Chriſti & circumciſionem in baptiſmo datam verus Judæus effectus eſt, & in lege Chriſti requieſcit, gloriatur quoque ſe idolorum errore depulſo agnoviſſe Deum, & ejus ſibi innotuiſſe voluntatem: (ſcit enim probare, quod bonum, & beneplacitum eſt, & perfectum, & eo uſque pervenit, ut etiam dux & doctor Eccleſiæ ſit ad illuminandos eos, qui in ſcientia cæci ſunt, & inſtruendos parvulos in Chriſto:) ne is, inquam, talis alios quidem velit docere diſtrictius, & de his, quos inſtruit, ſummam diſciplinam caſtitatis exigere, ipſe vero intemperantiæ vitio & cupiditatis urgeatur, nonnunquam etiam flammis occultæ libidinis æſtuet. Ad hujusmodi ergo hominem Apoſtolicus hic ſermo competenter aptatur, dicens ei: *Tu, qui doces alium, te ipſum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis.* Quodſi etiam, ut nonnunquam fieri ſolet, munera oblata Deo, & ſtipem in uſus pauperum datam, ad propria lucra converterit, recte ei dicitur: *Qui abominaris idola, ſacrilegium facis.* Si vero etiam aperta incurrat opprobria, & de avaritia ejus, atque iniquis judiciis, & temulentia publicam jam teneat notam, dehonoratur Deus in actibus ejus: & cum doctor Eccleſiæ talis eſſe populis in-

notuerit, nomen Dei blaſphematur in Gentibus. Certi ſunt enim magiſtro ſimiles eſſe diſcipulos. Poſſunt tamen hæc eadem tertio loco etiam hæreticis aptari. Et ipſi enim cognominantur Chriſtiani, & nonnulli eorum etiam legem tenuere, per quam inſtructi, ductores ſe eſſe cæcorum, & magiſtros infantium profitentur, probantes utiliora, quæ latere ab Eccleſiaſticis dicunt. Sed iſti, quoniam furantur verba Dei, & intellectum eorum perverſa expoſitione ſubripiunt, & adulterinum fidei ſenſum ad ſponſam Chriſti Eccleſiam in regios thalamos inducunt, recte ad eos dicitur: *Qui prædicas non furandum, furari; qui dicis non mœchandum, mœcharis; & qui* abominantur *idola, ſacrilegium* committunt, pretioſa vaſa de templo Dei, id eſt, veræ fidei margaritas de Scripturis ſanctis furantes: per quos & *nomen Dei blaſphematur inter Gentes,* dum caſta & honeſta Eccleſiæ dogmata corruptis ac turpibus maculant hæreticæ pravitatis erroribus. Ex illis enim & infanticidii, & inceſti, cæterorumque ſimilium ſcelerum probra ad invidiam ſanctæ religionis exorta ſunt. Sciendum tamen eſt, hæc Apoſtolum per ironiam dicere ad Judæos Neque enim, qui vere requieſcit in lege, & gloriatur in Deo, & probat utiliora, hæc, quæ enumerata ſunt, facere credendus eſt. Teſtimonium ſane, quod poſuit, id eſt, *Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter Gentes,* de Eſaia ſumptum eſt.

12. *Circumciſio quidem prodeſt, ſi legem cuſtodias: ſi autem prævaricator legis ſis, circumciſio tua præputium facta eſt. Si igitur præputium juſtitias legis cuſtodiat, nonne præputium illius in circumciſionem reputabitur, & judicabit id, quod ex natura eſt præputium, legem perficiens, te, qui per literam & circumciſionem prævaricator es legis? Non enim qui in manifeſto Judæus eſt, neque quæ in manifeſto eſt in carne circumciſio; ſed qui in occulto Judæus eſt; & circumciſio cordis in ſpiritu, non litera; cujus laus*

non

non ex hominibus eſt, ſed ex Deo. Quæ ſit circumciſio, quam prodeſſe dicit Apoſtolus, vel quæ lex proſit, ſi cuſtodiatur, diligentius requirendum videtur: ut cum hæc intellexerimus, poſſimus & nos circumcidi. Quippe ſi prodeſt circumciſio, ſecundum verbum Apoſtoli dicentis, quia *circumciſio prodeſt, ſi legem cuſtodias*, ipſe Apoſtolus in conſequentibus docet, quia *non illa, quæ in manifeſto eſt in carne circumciſio*, ſed *circumciſio cordis* per ſpiritum, non per literam facta, laudem habet non ex hominibus, ſed ex Deo; & alibi dicit: *Videte circumciſionem: nos enim ſumus circumciſio, qui ſpiritu Deo ſervimus, & non in carne confidimus.* Hæc, ut opinor, eſt circumciſio, quam prodeſſe dicit Apoſtolus, ſi legem cuſtodias: non legem literæ, cujus utique circumciſionem in carne non recipis; ſed legem ſpiritus, ſecundum quam circumcideris corde. *Litera enim occidit, ſpiritus autem vivificat*, quia & lex Dei *non refertur atramento ſcripta*, ſed digito Dei, qui eſt ſpiritus ejus, *& non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis.* Verum poteſt nobis objici, quia ſi Apoſtolus circumciſionem prodeſſe dicit, quæ utique alia non intelligitur eſſe, quam animæ purgatio, & abjectio vitiorum: quomodo addit adhuc, ita demum prodeſſe hujusmodi circumciſionem, ſi legem cuſtodias, cum hæc ipſa circumciſio nonniſi ex legis obſervantia fieri videatur. Sed intuere, ne forte abſcindere vitia, & ceſſare a malis, circumciſionem ſignificet: agere autem quæ bona ſunt, & efficere quæ perfecta ſunt, cuſtodire ſit legem. Neque enim in eo perfectio eſt, ſi ceſſetur a malo, ſed in eo, ſi agantur bona, ſicut in Pſalmo evidentius perdocemur, cum dicit: *Declina a malo*, & non hic ſtetit, ſed addidit: *Et fac bonum.* Similiter ergo & Apoſtolus, utpote in his imbutus, ita demum dicit, prodeſſe circumciſionem & abjectionem malorum, ſi cuſtodias legem bonorum. Neque enim perfectus quis eſſe poteſt, ſi nihil egerit mali, ſed ſi ali-

aliquid egerit boni. Unde & ipſa circumciſio, quæ fiebat in carne, non absque hujus intelligentiæ, quam nunc exponimus, ſignificabatur imagine. Denique octava die parvulis dabatur, qui nihil utique adhuc operis egerant. Quod ſi quis nobis proferat illud, quod in principio libri Job de laude ejus poſitum eſt, ubi dicitur: *Et erat Job homo verax, ſine querela, juſtus, Dei cultor, abſtinens ſe ab omni re mala:* cur præcedente boni operis laude, in ultimo mali continentia numeretur: illud quidem arbitror indicari, quod ſæpe fieri ſolet, quia plurimi hominum agunt quidem, quæ bona ſunt, miſcent tamen aliquid & operis mali: pauci vero ſicut Job, quia ita & veraces & irreprehenſibiles, ita juſti ſunt & cultores Dei, ut hæc omnia agentes abſtineant ſe ab omni re mala *Si ergo*, inquit, *prævaricator ſis legis*, ſicut ſupra expoſuimus, non agendo quæ bona ſunt, *circumciſio tua præputium facta eſt*, dum & hoc tibi, quod abſtinere a malo viſus es, opera fidei & juſtitiæ non agenti ad infidelitatem reputatur. Neque enim poſſibile eſt alicui carnalem circumciſionem rurſum in præputium verti, cum utique abſciſſa præputii caro ultra redire non poſſit. Dignius ergo & evidentius intelligitur, quod continentia mali operis, quæ per circumciſionem ſignificatur, ſi opera fidei non habeat, ad immunditiam reputetur. Sed & in Eccleſia qui per baptiſmi gratiam circumciditur, ſi poſt hæc prævaricator ſit legis Chriſti, circumciſio baptiſmi ad infidelitatis ei præputium reputabitur: quia & *fides ſit e operibus mortua* dicitur, & mali villici pars cum infidelibus ponitur.

13. *Si autem præputium juſtitias legis cuſtodiat, nonne judicabit id, quod ex natura eſt præputium, legem perficiens, te, qui per literam & circumciſionem prævaricator es legis?* Superius diximus, quod duos Judæos & duas circumciſiones diſcutiat Apoſtolus, & nunc de carnali, nunc vero de ſpiritali commemoret. Videtur ergo in præ-

ſenti

ſenti loco præputium dicere Gentes, quæ in præputio carnis ad fidem Chriſti venerunt: quas legem ſpiritalem ſervantes componit & comparat Judæis, qui per literam & circumciſionem carnis prævaricatores ſunt legis, quos & judicandos ab his dicit, in quibus non carnis circumciſio, ſed legis obſervatio eſt. Poſſumus autem ex hac comparatione etiam noſtros in Eccleſia commonere; verbi cauſa, ſi dicamus, in præputio adhuc eſſe Catechumenos, aut etiam Gentiles; & circumciſos eſſe fideles per gratiam baptiſmi. Si ergo Catechumenus, qui nondum per gratiam lavacri circumciſus eſt, legem Chriſti ſervet, juſtitias & mandata cuſtodiat, nonne ex hac comparatione judicat eum, qui fidelis dicitur, & præcepta non ſervat, ac legem Chriſti & mandata contemnit? Denique & ipſe Dominus dicebat: *Regina Auſtri ſurget in judicium cum viris generationis hujus, & condemnabit eos, quia venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis.* Hæc quidem ad inſtruendam Eccleſiam nobis dicta ſint. Verum conſidera, ſi poſſit in hoc loco & ille intellectus admitti, ut dicatur etiam poſt adventum Chriſti carnalis circumciſio, quæ ex lege obſervatur, prodeſſe aliquid cuſtodientibus legem, ſecundum hoc, quod in initio fidei noſtræ adhuc a credentibus obſervabatur: ut in Actibus Apoſtolorum docetur vel Petrus in diſcretione ciborum, vel Paulus in ſacrificiis purificationis feciſſe: ſi forte etiam hic hujusmodi circumciſionem propoſuiſſe videatur Apoſtolus, quam prodeſſe dicit ita, ſi etiam lex ſervetur: ſi minus, circumciſionem hanc in præputium vertendam, hoc eſt, nihil profuturam: imo etiam majus habere judicium eum, qui per circumciſionem carnis videatur legis obſervantiam profiteri, & prævaricando legem judicari ab eo, qui non ſuſceperit quidem circumciſionem carnis, juſtitias tamen ſervaverit legis. Si ergo & hic ſenſus recipi debeat, videto etiam tu, qui

legis,

legis, quoniam quidem ipſe Apoſtolus profitetur ſe Judæis fieri Judæum, & his, qui ſine lege ſunt, quaſi qui ſine lege ſit, & omnibus omnia fit, ut omnes lucrifaciat, ne forte propterea hic videatur indulgere Judæis ea, quæ ad Galatas ſcribens his, qui ex Gentibus crediderant, non indulget. Dicit enim: *Quia ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* Nihil ergo proderat circumciſio his, qui ex ea putabant aliquid juſtificationis aſſumi: proderat autem his, qui putabant ſibi ad Chriſtum non eſſe veniendum, ſi eis circumcidere filios vetaretur. Erant enim nonnulli in initiis, qui circumciſionem veluti inſigne vernaculum gentis ſuæ nimio amore ſervarent: & impediri videbantur a fide, ſi hoc eis vetaretur, quo carere non poterant. Ergo videtur Apoſtolus ad hujusmodi homines dicere, ne eis fidei januam claudat, quia *circumciſio prodeſt, ſi legem cuſtodias: ſi autem prævaricator legis ſis, circumciſio tua præputium facta eſt.* E contrario autem ſi credentes ex Gentibus ad circumciſionem cogerentur, fidei Chriſti & prædicationi verbi fieri videretur injuria. Sed & illud obſervandum eſt, quod, cum dixerit: *Circumciſio quidem prodeſt, ſi legem cuſtodias,* non addidit: Si autem non cuſtodias: ſicut conſequens videbatur; ſed ait: *Si autem prævaricator ſis legis.* In quo oſtendit, aliud eſſe, non cuſtodire legem, aliud prævaricari legem. Nam & Paulus ipſe non ſemper legem cuſtodit, nunquam tamen prævaricator eſt legis. Propterea in conſequentibus dicit: *Si autem præputium juſtitiam legis cuſtodiat, nonne judicabit, quod ex natura eſt præputium, legem perficiens, te, qui per literam & circumciſionem prævaricator es legis?* Cuſtodit ergo legem is, qui eam ſecundum literam obſervat: & is prævaricatur eam, qui ſpiritalem ejus non tenet ſenſum. Juſtitia enim legis, moralis ejus eſt locus. Lex enim generale vocabulum eſt: juſtitia vero pars legis eſt. Continet enim lex juſtitias, & judicia, &

man-

mandata, & juſtificationes, aliasque quamplurimas ſpecies. Si ergo præputium non ait ipſam legem, ſed ſi juſtitias legis cuſtodiat, in tantum præfertur circumciſioni prævaricanti legem, ut etiam judicet eam. Et bene addidit: *Legem perficiens.* Ille enim, qui ſecundum literam vivit, cuſtodire dicitur legem: iſte vero, qui ſecundum ſpiritum, perficere: perfectio autem legis in Chriſto eſt, qui dixit: *Non veni ſolvere legem, ſed adimplere.* Adimplere autem legem, hoc eſt perficere legem. Cuſtodit ergo legem carnalis Judæus, perficit autem ſpiritalis, & qui in occulto Judæus eſt. In quo ille quidem prævaricator legis, hic autem judex prævaricatoris efficitur. Prævaricator autem efficitur carnalis Judæus, quia lex ipſa infirmabatur per carnem. Niſi enim infirmata fuiſſet ſecundum carnem, non utique diceretur: *Nam quod poſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem.* Per ſpiritum autem infirmari legem nunquam invenies ſcriptum, & ideo, *qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt:* qui autem per ſpiritum actus carnis mortificaverint, non ſolum vivent, ſed judices erunt non tantum hominum, ſed & Angelorum: quia illius laus ab hominibus eſt, hujus a Deo. Hæc quidem dicta ſint a nobis ad explanationem ſermonis Apoſtolici, quem diſſerere propoſuimus. Non tamen importunum videbitur etiam circumciſionis ipſius generalem diſcutere rationem, quandoquidem de ea locus ipſe commonuit. Repetamus igitur, & in medium proferamus, ſi qua in lege de ea, vel in Scripturis cæteris continentur. Invenimus in Geneſi ſcriptum primum de circumciſione mandatum, cum reſponſa darentur ad Abraham hoc modo: *Et dixit Deus ad Abraham: Tu autem teſtamentum meum ſervabis, & omne ſemen tuum poſt te in generationes ſuas. Et hoc teſtamentum, quod diſpoſui inter me & vos, & inter me & inter medium ſeminis tui poſt te in generationes eorum. Circumcidetur omne maſculinum veſtrum, & circumcidetis*

car-

carnem præputii veſtri, & erit in ſignum teſtamenti inter me & vos: & puer octava die circumcidetur in vobis, omnis maſculus in generationibus veſtris: vernaculus, & pecunia emptus ab omnibus filiis alienigenarum, qui non eſt ex ſemine tuo, circumciſione circumcidetur vernaculus domus tuæ, & pecunia comparatus a te: & erit teſtamentum meum ſuper carnem veſtram teſtamentum æternum: & incircumciſus maſculus, qui non fuerit circumciſus in carne præputii ſui die octava, exterminabitur anima illa de genere ſuo, quia teſtamentum meum diſſipavit. Non nos tamen latere debet, quod in aliis exemplaribus non habetur poſitum, *Octava die*, in hoc duntaxat loco. Item in Levitico ſcriptum eſt: *Et locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens: Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos: Mulier, quacumque ſuſceperit ſemen, & pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus, ſecundum dies purgationis immunda erit, & die octava circumcidet carnem præputii ejus, & triginta tribus diebus ſedebit in ſanguine ſuo immunda.* Hæc quidem de lege Moyſi teſtimonia poſuimus. Salvator vero in Evangelio ait, circumciſionem accipere hominem in ſabbato, & non ſolvi legem Moyſi; & dicit eam ex Patribus eſſe, & ante Moyſen datam. Cujus ſententiæ auctoritate, ſicut & legalis præcepti gravitate permoti, etiam poſt adventum Jeſu ſuaſi ſunt quidam circumcidi, cum eſſent ex Gentibus. Alii vero horreſcentes pondus præcepti, refugerunt penitus etiam ab ipſis legibus, in quibus hæc ſcripta videbantur, ita ut putarent hæc non eſſe boni Dei mandata, nec ejus, quæ Dominus & Salvator noſter prædicare veniſſet. Et ideo mihi videtur diligentior in talibus locis adhibenda diſcuſſio, ſi ſit aliquid in hujuſmodi mandato utilitatis etiam ſecundum literam: & ſi ſint, quibus utile ſit; vel quem ad finem tendat ejus utilitas, aut ſi aliquid utilius figuraliter indicetur. Igitur repetentes ea, quæ ex lege protulimus teſtimonia, diſcutiamus attentius, utrum ne ſoli Judæorum genti videa-

tur

tur hujusmodi imminere mandatum, an & omnes, qui ex Gentibus crediderunt, æqua ſorte conſtringat. Intueamur ergo illud, quod ad Abraham defertur oraculum, quo juſſus eſt circumciſionis teſtamenta ſervare. *Tu*, inquit, *teſtamentum meum ſervabis, & omne ſemen tuum poſt te per generationes ſuas. Et hoc eſt teſtamentum, quod diſpoſui inter me & te, & ipſos, ut circumcidatur omne maſculinum eorum, & circumcidant carnem præputii ſui, ut ſit in ſignum teſtamenti inter me & ipſos: & omnis maſculus octava die circumcidatur.* Quod ſane etiam ex alienigenis, id eſt, qui minime ex Abraham ſtirpe dicuntur, circumcidi velit, manifeſte pronunciat. Ait namque: *Vernaculus tuus, & pecunia emptus ab omnibus filiis alienigenarum, qui non eſt ex ſemine tuo, circumciſione circumcidatur.* Nuſquam fecit proſelyti, id eſt, advenæ mentionem; ſed vernaculum ſervum, profecto gentis illius, domi natum, vel etiam pretio mercatum circumcidi jubet; non liberum, non hoſpitem conſtringit, non advenam. Perſcrutemur nunc etiam Levitici legem, quomodo etiam Moyſi præcipiat Deus. *Loquere*, inquit, *filiis Iſrael, & dices ad eos: Mulier, ſi ſuſceperit ſemen, & pepererit maſculum.* Et poſt aliquanta: *Octava*, inquit, *die circumcidet carnem præputii ejus.* Intuere & hic, quemadmodum de lege circumciſionis tantum ad filios Iſrael Moyſes loqui jubetur, & alienigenarum nulla fit mentio. Si enim credimus, per divinum Spiritum ſcripta eſſe, quæ inferuntur in lege; utique non fruſtra aut addi aliquid putandum eſt, aut ſileri: & ideo cum in quibusdam mandatis dicitur: *Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos*, in quibusdam vero additur, ut non ſolum filiis Iſrael, ſed & proſelytis, id eſt, advenis loquatur, neceſſaria utique obſervanda diſtinctio eſt: quia ſicut in his locis, ubi dicitur: *Loquere ad Aaron*; & alibi: *Loquere ad filios Aaron*; & alibi: *Loquere ad Levitas, & dices ad eos*, certum eſt non ſubjacere reli-

quos filios Iſrael his legibus, quæ vel filiis Aaron, vel Levitis, vel ipſi Aaron promulgatæ ſunt: ita etiam quæ filiis Iſrael jubentur, nec alienigenæ memoria ulla fit, non eſt putandum, commune in his eſſe mandatum, vel communem fieri legem, ubi appellationis habetur exceptio. Pauca tamen ad horum probationem teſtimonia adhibeamus ex pluribus, per quæ neceſſariam eſſe vel adjectionem vel exceptionem hujusmodi nominum comprobemus. In primis Levitici partibus ad ſolos filios Iſrael fertur hujusmodi lex: *Loquere*, inquit Dominus, *filiis Iſrael, & dices ad eos: Homo ex vobis ſi offerat Deo dona ex pecoribus*, & cætera; & iterum: *Et locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens: Loquere filiis Iſrael: Anima ſi peccaverit non voluntate*, & cætera. Hæc & hujusmodi quis dubitet quod ad ſolos filios Iſrael mandentur? Alia vero non ipſis, ſed Aaron, vel filiis ejus, ut dicit in conſequentibus: *Et locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens: Præcipe Aaron & filiis ejus dicens: Hæc eſt lex holocauſtorum*, & cætera; & rurſum: *Locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens: Loquere Aaron & filiis ejus dicens: Hæc eſt lex peccati: In loco, quo jugulaverint holocauſtum, ibi jugulabunt pro peccato in conſpectu Domini*; & iterum ad Aaron: *Vinum*, inquit, *& ſiceram non bibetis tu & filii tui tecum, cum introieritis in tabernaculum teſtimonii.* Alia autem neque Aaron, neque filiis Iſrael mandantur, ſed ſenioribus Iſrael hoc modo: *Loquere*, inquit, *ad ſeniores Iſrael dicens: Accipite hircum ex capris pro peccato*, &c. Numquid dubitatur, quod hæc lex ſolis ſenioribus filiorum Iſrael præcipitur? Sed & de mundis & immundis animalibus ſpecialis nihilominus lex filiis Iſrael dari videtur. Ita namque ſcriptum eſt: *Et locutus eſt Dominus ad Moyſen & Aaron dicens: Loquimini filiis Iſrael, dicentes ad eos: Hæc ſunt animalia, quæ manducabitis*, & reliqua. Sic ergo etiam de circumciſione, vel in his, quæ ad Abraham reſponſa ſunt, vel in his, quæ in

Levi-

Levitico continentur, non alius quisquam circumciſionis lege conſtringitur, niſi ſit vel ex Abraham originem trahens, vel vernaculus eorum, aut pretio emptus. Vis autem videre, quia ſicubi vult etiam alienigenas una eademque lege connecti, ſignificanter oſtendat? Audi, quid ſcriptum ſit. *Et locutus eſt*, inquit, *Dominus ad Moyſen dicens: Loquere ad Aaron, & ad filios ejus, & ad omnes filios Iſrael, & dices ad eos: Homo ex filiis Iſrael, vel ex advenis qui fuerint in vobis, quicumque manducaverit omnem ſanguinem, ſtatuam animam meam ſuper animam illam, quæ manducaverit ſanguinem, & diſperdam eam de populo ſuo, quia anima omnis carnis ſanguis illius eſt: & ego dedi vobis illum, ut ex ipſo ſupra altare propitietur pro animabus veſtris, quia ſanguis pro anima expiabit. Propterea dixi filiis Iſrael: Omnis anima ex vobis non manducabit ſanguinem, & omnis advena, quicumque fuerit in vobis, non manducabit ſanguinem.* Vides ergo hanc de obſervatione ſanguinis legem, quæ communiter & filiis Iſrael & advenis data eſt, obſervari etiam a nobis, qui ex Gentibus per Jeſum Chriſtum credimus Deo. Nos enim proſelytos & advenas Scriptura nominare conſuevit, cum dicit: *Advena qui eſt in te, aſcendet ſuper te ſurſum; tu autem deſcendes deorſum. Ipſe erit tibi caput; tu autem eris ejus cauda.* Ideo ergo legem de obſervatione ſanguinis communem cum filiis Iſrael etiam Gentium ſuſcepit Eccleſia. Hæc namque ita intelligens in lege ſcripta, tunc beatum illud Apoſtolorum Concilium decernebat, dogmata & decreta Gentibus ſcribens, ut abſtinerent ſe non ſolum ab his, quæ idolis immolantur, & a fornicatione, ſed a ſanguine & a ſuffocato. Verum fortaſſe requires, ſi, ut de ſanguinis obſervantia claruit, ita etiam de ſuffocato doceatur, utrum communis filiis Iſrael cum advenis data ſit lex, quia etiam de hoc obſervare Gentes Apoſtolorum ſtatuta decernunt. Audi, quam obſervanter etiam ſuper hoc in Dei legi-

bus cautum ſit. *Homo, homo*, inquit, *ex filiis Iſrael, & ex advenis, qui ſunt in vobis, quicumque venatus fuerit feram, aut avem, qua manducantur, effundat ſanguinem ejus, & cooperiat terra, quia anima omnis carnis ſanguis ipſius eſt.* Vide ergo, quam obſervanter legiſlator, in quo mandatum commune vult eſſe, conjungit advenas filiis Iſrael: in quo vero ſpecialia dat præcepta, a quibus ea velit obſervari, diſtinguit. Verum quoniam inter illa, quæ de Levitico ſuperius protulimus, etiam hoc ſcriptum refertur: *Homo, homo ex filiis Iſrael, vel ex advenis, qui ſunt in eis, quicumque fecerit holocauſtum aut ſacrificium, & ad oſtium tabernaculi teſtimonii non adduxerit facere illud Domino, exterminabitur homo ille de populo ſuo*: & per hoc videtur etiam advenæ & de ſacrificiis injungi, & Eccleſia ex Gentibus offerendis holocauſtis obnoxia fieri: etiam hæc diligentius verba, & ſyllabæ, ut ita dicam, obſervandæ ſunt legis. Ait enim, ſi *fecerit holocauſtum vel ſacrificium*, ut adhibeat illud: *ad oſtium tabernaculi teſtimonii.* Lex non, ut faciat, jubet, ſed, ſi forte fecerit, quomodo facere debeat, docet. Certum eſt enim, nec dubitari poteſt, quod dum Jeroſolymis templum conſtaret, & religio patribus tradita vigeret, plurimi etiam Gentium veniebant adorare, & offerre ſacrificia. Sed hoc quoniam in loco uno tantummodo fieri præceptum eſt, de quo etiam hic mandat, ut ad oſtium tabernaculi jugulanda victima deducatur, tamdiu potuit legitime fieri, quamdiu ſtatus loci permanſit incolumis. Denique & Salvator ad illos decem leproſos, quos mundaverat: *Ite*, inquit, *& oſtendite vos ſacerdoti: & offerte pro vobis hoſtias, ſicut præcepit Moyſes:* ex quibus cum unus regreſſus fuiſſet ad Salvatorem gratias agens, ait Dominus: *Nonne decem purgati ſunt? ubi ſunt illi novem? Non eſt inventus, qui rediret & gratias ageret Deo, niſi hic alienigena.* Ita ergo conſtante templi ſtatu, etiam alienigenis offerendi ſacrificia mo-

ris

ris fuit: nunc vero quid expoſcitur ab advenis, quod exhibere ne propriis quidem cultoribus licet? Hæc autem omnia dicta ſunt a nobis, ut oſtenderemus, quanta ſit in lege diſtinctio mandatorum, & præcipue ut de circumciſionis præcepto doceremus, quod non aliis, quam his, qui ex Abraham genus ducunt, vernaculisque eorum, vel pretio emptis eſſet injunctum: liberos vero eſſe ab hujuscemodi legibus eos, qui per Chriſtum Deo ex Gentibus credunt. Quæ tamen idcirco interim absque ullius allegoriæ adjectione diſcuſſimus, ne qua, ut ſolet, his, qui ſunt ex circumciſione, obſtrependi adverſum veritatem reſideret occaſio. Sed adhuc validum adverſum nos levare poterunt telum, confirmantes, etiam proſelytos per legem circumciſioni obnoxios fieri, ex his, quæ in Exodo ſcripta ſunt hoc modo: *Si vero quis acceſſerit ad vos proſelytus, & fecerit Paſcha Domino, circumcides ei omne maſculinum, & tunc accedet facere illud, & erit ſicut indigena. Omnis incircumciſus non edet ex eo. Lex una erit indigenæ & advenæ qui advenerit ad vos.* Quæ quamvis arguta videatur objectio, tamen admiranda legislatotoris ubique cautela ſuccurrit. Conſidera enim, quod & hic non dixit, quia advena, qui venerit ad vos, faciat Paſcha Domino, & circumcidatur, ſed obſervantiſſima moderatione decernit dicens: *Si acceſſerit ad vos, & fecerit Paſcha.* Nec dubitari enim de hoc poteſt, quod, ſi quis cum Judæis Judaicum Paſcha fecerit, & circumcidi debeat: unum hoc interim, quo retundantur contradicentes, legislatoris cautela proſpexit. Eſt & illud præterea, ad quod mutire non poterunt. Paſcha, quod lex fieri præcipit, in loco illo fieri jubet, quem elegit Dominus Deus, id eſt, Jeroſolymis. In illo etenim templo tantum offerri ſacrificia decernuntur. Recuperent ergo prius ſtatum templi, & tunc de circumciſione contendant: ſi vero ibi ſecundum ſententiam Salvatoris non remanſit

lapis ſuper lapidem, qui non ſit deſtructus, ſuperflua eſt de circumciſione cauſatio. In tantum autem circumciſio vernaculum ipſius, & nullius alterius gentis, inſigne eſt, ut nusquam alius quis in hiſtoriis veterum pro hac videatur correptus, niſi filius Moyſi, cujus mater Sephora vim Angeli comminantis exitium filii circumciſione compeſcuit. Ex his ergo omnibus oſtenditur Iſrael ille, qui ſecundum carnem eſt, ſolus circumciſioni carnis obnoxius: liber autem & alienus ab ea populus proſelytus, qui advenit ad eam, qui aſcendit & factus eſt ſurſum: ille autem deſcendit & factus eſt deorſum; & per miſericordiam Chriſti factus eſt iſte populus in capite, & ille in cauda. Facti ſunt enim *noviſſimi primi, & primi noviſſimi:* & ob hoc judicat id, quod ex natura eſt præputium, legem perficiens, illos, qui per literam & circumciſionem prævaricatores ſunt legis. Non enim purificat animam hæc, quæ in manifeſto fit in carne circumciſio; ſed illa, quæ in occulto eſt, circumciſio cordis, ipſa purificat mentem, & vitiorum maculas abſcindit. Hactenus nobis de circumciſione carnali pro viribus dictum ſit. Age jam ſecundum eum, qui dixit, *quia lex ſpiritalis eſt;* & qui de his, quæ referuntur in lege, dicit, quod per allegoriam dicta ſint: quid etiam allegoricis legibus de ea ſentiendum ſit, videamus. Scio multorum de hoc ferri dicta vel ſcripta; ſed & nos, quæ Dominus dederit, ad ea, quæ ab aliis commode compoſita videntur, addemus. Circumcidere eſt, ex genitali membro, per quod ſucceſſio humani generis & carnalis propago miniſtratur, amputare aliquam partem. Per hoc ergo indicari figuraliter reor, amputandam eſſe ab anima, ſi qua illi ex conſortio carnis adhæſit impuritas, ſi quis eam libidinis maleſuadæ ſenſus obtexit. Idcirco igitur non aliis iſta defectio, ſed genitalibus membris infigitur, ut clareat, quod hujusmodi vitia animæ non ex propria ſubſtantia, ſed

ex

ex genuino motu & incentivo carnis adveniunt. Quod autem octava die circumciſio datur, illud deſignari arbitror, quod præſenti quidem ſæculo ſeptimana deputata eſt: octavus autem dies futuri ſæculi myſterium tenet. Illorum ergo eſt circumciſio ſpiritalis, qui futuro ſæculo militant, in quo *neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli Dei;* & eorum, *qui ſe ipſos caſtraverunt propter regnum Dei;* & quorum in terris ambulantium *in cælis eſt converſatio;* quique proſpiciunt non ea, *quæ videntur, ſed quæ non videntur,* & ſciunt, quia *quæ videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna ſunt.* Verum (ut ſuperius memoravimus) dictum eſt & ab aliis, quod circumciſio ſpiritalis ſit, omnem immundam cogitationem atque impuros ſenſus abſcindere à corde & abjicere. Sed occurritur hujuſcemodi editionibus ex his, quæ apud Ezechielem ſcripta referuntur, ubi dicit Dominus: *Omnis filius alienigena incircumciſus corde, & incircumciſus carne, non introibit in ſancta mea in omnibus filiis alienigenarum, qui ſunt in medio domus Iſrael.* Evidenter etenim duas circumciſiones hoc in loco oſtendit ſermo propheticus dicens: *Incircumciſus corde, & incircumciſus carne.* Unde cogimur ſecundum allegoricas leges utriusque circumciſionis formas ac ſpecies aſſignare, quamvis hoc poſſit nobis etiam in illis, quas ſupra expoſuimus, rationibus objici. Sed interim nunc perſequamur, quæ poſſit duarum circumciſionum ſecundum allegoriam figura ſervari: & videamus, ne forte referri queat ad duo generalia peccata, in quibus incircumciſos eſſe non expedit, id eſt, in fide & in operibus: ut ſit incircumciſus corde, qui non habet fidem, & incircumciſus carne, qui opera non habet. Alterum namque ſine altero reprobatur, quia & fides ſine operibus mortua dicitur, & ex operibus ſine fide nemo apud Deum juſtificatur. Sic ergo, ut ego arbitror, dictum Propheticum convenienter aptabitur

fidelium populo, quibus dicitur: *Omnis alienigena, qui eſt in vobis in medio domus Iſrael incircumciſus corde, & incircumciſus carne, non introibit in ſancta mea.* Hoc eſt nimirum, quod & Dominus in Evangelio dicit: *Qui credit in me, mandata mea cuſtodit*; & iterum: *Qui audit verba mea hæc, & facit ea*; & iterum: *Quid autem dicitis mihi: Domine, Domine! & non facitis quæ dico?* Vides ergo ubique fidem cum operibus jungi, & opera ſociari cum fide. Cordis itaque eſt circumciſio, nihil ſordidum, nihil indignum ſentire de fide. Carnis circumciſio eſt, nihil immundum, nihil contaminatum in opere geſtisque committere. Qui enim in altero horum incircumciſus fuerit & immundus, Dei vocibus ingredi prohibetur in ſancta. Ingreditur tamen & alienigena in ſancta, quo non licebat ingredi ſecundum legem literæ niſi ſolis Sacerdotibus. Datur vero nunc & alienigenis, ut ingrediantur, ut ſint fidei & actuum circumciſione purgati. Si quis autem nos ad ſuperiores quæſtiones revocare contendat, & iterum nobis replicet hoc, quod ſcriptum eſt de alienigena, quod ab eo volente ingredi in ſancta non ſolum cordis circumciſio, ſed & carnis exigitur: huic ita moleſte perſiſtenti obvertimus & nos illud, quod Jeremias Propheta dicit: *Ecce incircumciſæ ſunt aures* veſtræ. Oſtendat nobis iſte carnalis circumciſionis exactor aurium circumciſionem ſenſibilem & corporalem, ſi poteſt: ſed certum eſt, quod nullo pacto id facere queat. Revertetur ergo ad allegorias neceſſitate compulſus, & dicet, circumcidi aures, cum, ſecundum Salomonis monita, non recipiunt auditionem vanam, & cum oppilantur, ne audiant judicium ſanguinis; & cum ſepiuntur ſpinis, ne recipiant obtrectationem, ſed ut ſoli verbo Dei pateant, & his, quæ ad ædificationem dicuntur. Sit ergo talis & illa cordis, qualis & hæc aurium circumciſio, quæ communiter videtur expoſita. Hoc autem modo & incircumciſus labiis dicitur,

citur, qui non circumciderit blaſphemiam, ſcurrilitatem, turpiloquium de ore ſuo; qui non poſuerit cuſtodiam ori ſuo, & oſtium circumſtantiæ labiis ſuis; qui non etiam a verbo otioſo circumciderit os ſuum. Denique ubi dicit Moyſes ad Dominum: *Provide, Domine, alium quem mittas: ego autem tardus lingua & gracili voce ſum:* ipſi in Hebræis exemplaribus habere ſe dicunt: *Ego autem incircumciſus ſum labiis.* Quodſi hoc modo, quo ſuperius diximus, poteſt quis incircumciſus videri auribus, & incircumciſus labiis, cur non & ſimili forma incircumciſus præputio carnis ſuæ dicatur is, qui erga naturalem coitus motum immoderatius & intemperantius effluit: circumciſus vero habeatur, ſi quis in hujuſcemodi negotio legitimis, & quantum poſteritati ſufficit, utatur officiis? Verum quoniam de circumciſionis ratione tractamus, etiam illud his adjungere non abſurdum videtur, quod Jeſus filius Nave ex præcepto Domini filios Iſrael ſecundo circumcidiſſe cultris ſaxeis memoratur: quod utique, quantum ad literam ſpectat, impoſſibile factum videtur. Semel enim circumciſis in carne præputii, quid invenire poſſet ſecunda circumciſio, quod auferret? Jeſus vero noſter, qui vere poſt Moyſen filios Iſrael in terram ſanctam fluentem lac & mel, in terram repromiſſionis inducit, evidens eſt, quomodo non ſemel, ſed ſecundo circumcidat credentium populum. Prima namque eſt ejus circumciſio, qua ab eis vel idolorum cultum, vel commenta philoſophicæ perſuaſionis exſecuit. Secunda vero utitur circumciſione, cum ab eis veteris hominis conſuetudinem, & paſſiones ac vitia carnis abſcidit: & tunc completur, quod in Jeſu Nave ſcriptum eſt: *Hodie a vobis abſtuli opprobria Ægypti.* Opprobria namque Ægypti ſecum circumfert, ſi quis in Eccleſia poſitus, & ſub Jeſu duce militans, Ægyptios mores & motus animi barbaros ſervet. Marcion ſane, cui per allegoriam

nihil placet intelligi, quomodo exponat, quod dicit Apoſtolus, circumciſionem prodeſſe, omnino non inveniet. Sed ne de ſingulis quidem, quæ inferuntur, ullatenus reddere poterit rationem. Adverſari ſane, & cum irriſione quadam innotare Deum legis, qui circumciſionem dederit, ſolet non ſolum ipſe, ſed & omnes Hæretici, qui vetus Teſtamentum repudiant, una cum Gentilibus, qui omnes adverſum Deum legis talia quædam velut fœderata obtrectatione congeminant. Stoici ajunt: Indicet aliquid myſticum circumciſio, & figuram teneat allegoricam; itane oportuit, ut cum pœna & periculo parvulorum, cum cruciatibus teneræ & adhuc innocentis infantiæ, figurarum ſpecies & legis ænigmata conderentur? Sic non habebat legislator, ubi formas myſticas poneret, niſi in dedecoratione verecundorum locorum; & Dei omnipotentis lex, æternique teſtamenti ſignaculum non potuit niſi in obſcœnis membrorum partibus collocari? Itane bonus eſt Deus iſte, qui natum hominem ſtatim in primis novæ lucis auſpiciis præceperit vulnerari? Et ſi, ut vobis videtur, ipſe eſt & animæ creator & corporis, aut ſuperfluo ſe plaſmaſſe partem illam corporis notat, quam poſtmodum mandat abſcindi, ut per miſerorum ſupplicia proprium emendet errorem; aut quod neceſſario & utiliter fecit, non recte mandat auferri. Tum præterea ſi curæ eſt Deo, plurimos ad cultum ſuæ religionis adduci, maximum ex circumciſione obſtaculum naſcitur. Cum eo enim, quod ſupplicium unusquisque declinat, tum etiam irriſionem turpitudinis refugit: unde magis impedimentum hoc religionis, quam inſigne ducendum eſt. Hæc & multa his ſimilia vel Gentiles adverſum legislatorem, vel Hæretici perſtrepunt: quibus reſpondere neceſſarium puto, ſed primo Gentibus. Nemo ſapiens ea in aliis notat, quæ apud ſe honeſta ducit & magna: etenim circumciſio apud vos, o Gentiles, ita magni

habe-

habetur, ut non paſſim vulgo ignobili, ſed ſolis Sacerdotibus, & his, qui inter ipſos electioribus ſtudiis mancipati fuerint, credatur. Nam apud Ægyptios, qui in ſuperſtitionibus veſtris & vetuſtiſſimi habentur & eruditiſſimi, a quibus prope omnes reliqui ritum ſacrorum & ceremonias mutuati ſunt; apud hos, inquam, nullus aut geometriæ ſtudebat, aut aſtronomiæ, quæ apud illos præcipuæ ducuntur; nullus certe aſtrologiæ & geneſeos, qua nihil divinius putant, ſecreta rimabatur, niſi circumciſione ſuſcepta. Sacerdos apud eos, aruſpex, aut quorumlibet ſacrorum miniſter, vel, ut illi appellant, propheta omnis, circumciſus eſt. Literas quoque ſacerdotales veterum Ægyptiorum, quas hieroglyphicas appellant, nemo diſcebat niſi circumciſus. Omnis hierophantes, omnis vates, omnis cœli (ut putant) infernique myſtes & conſcius apud eos non eſſe creditur, niſi fuerit circumciſus. Hoc igitur apud nos turpe & obſcœnum judicatis, quod apud vos ita honeſtum habetur & magnum, ut cœleſtium infernorumque ſecreta nonniſi per hujuſcemodi inſignia enunciari vobis poſſe credatis? Quodſi apud vos pro tot & tantis ſecretorum veſtrorum cauſis, quæ miniſtra circumciſione peraguntur, neceſſarium erit rationem quæri, & talem, quæ contemni non debeat, ne cum ea cunctæ pariter vobis ceremoniæ ſubruantur, cur non id etiam apud nos fieri poſſe ſperetis? Verum ſi replicetis hiſtorias veſtras, invenietis, non ſolum Ægyptiorum ſacerdotes & hierophantas uſos eſſe circumciſione, ſed & Arabes, & Æthiopes, & Phœnices, aliosque, quorum ſtudia erga hujuſcemodi ſuperſtitiones nobilius viguere. Hæc ſufficienter dicta ſint adverſum Gentiles, quibus de legis noſtræ myſteriis loquendum apertius non erat. Nunc jam nobis ad eos ſermo dirigatur, qui Chriſto quidem credunt, ſed Legem non recipiunt & Prophetas. Fatemini ſine dubio verum eſſe, quod

ſcrip-

ſcriptum eſt in Epiſtola Petri: *Quia redempti* ſumus *non corruptibili pretio argenti & auri, ſed pretioſo ſanguine* Unigeniti. Si ergo *pretio empti* ſumus, ut etiam Paulus adſtipulatur, ab aliquo ſine dubio empti ſumus, cujus eramus ſervi, qui & pretium popoſcit quod voluit, ut de poteſtate dimitteret quos tenebat. Tenebat autem nos Diabolus, cui diſtracti fueramus peccatis noſtris. Popoſcit ergo pretium noſtrum ſanguinem Chriſti. Verum donec Jeſu ſanguis daretur, qui tam pretioſus fuit, ut ſolus pro omnium redemptione ſufficeret, neceſſarium fuit eos, qui inſtituebantur in lege, unumquemque pro ſe, velut ad imitationem quamdam futuræ redemptionis, ſanguinem ſuum dare; & propterea nos, pro quibus completum eſt pretium ſanguinis Chriſti, non neceſſe habemus, pro nobis ipſis pretium, id eſt, ſanguinem circumciſionis offerre. Si vero culpabile vobis videtur, quod Deus legis inferri jubet infantibus vulnera, & ſanguinem fundi: hoc etiam in Chriſto factum culpatis, qui & octava die circumciſus eſt, & vulnera paſſionis excepit, & cum crucis pœna ſanguinem ſuum fudit. Quod vero circumciſionis horrore difficilis vobis ad religionem videatur acceſſus, difficilior multo videtur ingreſſus ad Evangelium, ubi non partem exiguam corporis, ſed ipſam quis animam ponere jubetur. Sed exempla Martyrum, ſecundum vos, prohibebunt homines accedere ad fidem. An eo magis creditur firma religio, quod nihil remiſſum, nihil delicatum pollicetur aut molle? Quod & ſi nihil aliud ſacramenti figuraliter circumciſio teneret, quid eſſet abſurdi, ſi ad diſcretionem cæterarum gentium populus, qui ſub lege Dei inſtituebatur, proprium aliquod geſtaret inſigne? & ſi neceſſaria viſa eſt partis alicujus amputatio, quid tam conveniens fuit, quam eam invenire, quæ videbatur obſcœna, & illa auferre, quorum diminutio nihil ad officium corporis impediret?

ret? Quod vero dicunt, quia, ſi neceſſaria non erat illa pars membri, fieri a Creatore non debuit: ſi neceſſario facta eſt, non debet auferri: interrogemus eos & nos, ſi neceſſariam dicant filiorum procreationem. Neceſſariam ſine dubio reſpondebunt. Erunt ergo culpabiles, qui continentiæ & virginitatis obtentu, neceſſariis naturæ officiis non miniſtrant: & erunt cogendi ad nuptias omnes, qui ſecundum Evangelii leges *ſemetipſos caſtraverunt propter regnum Dei*, habentes exempli hujus auctorem cum multos alios Sanctorum, tum etiam ipſum Dominum Jeſum. In ſumma vero dicendum eſt, quod, ſicut multa neceſſaria erant baptiſmata ante baptiſmum Chriſti, & multæ purificationes, antequam purificatio per Spiritum ſanctum fieret, & multæ hoſtiæ, antequam una hoſtia agnus immaculatus ſemetipſum Patri offerret hoſtiam Chriſtus: ita etiam multis circumciſionibus opus fuit, uſquequo una in Chriſto circumciſio omnibus traderetur: & multorum ſanguinis effuſio præceſſit, uſquequo per unius ſanguinem omnium redemptio fieret. Hæc quidem nobis ad præſens occurrere de circumciſionis ratione potuerunt: quæ tamen ea lege dicta ſint a nobis, ut, ſi quis melius & rationabilius dixerit, illa magis quam hæc noſtra teneantur. Verum poſt exceſſum juſto forſitan largiorem, ad Apoſtolici concluſionem Capituli revertamur. Igitur quoniam frequens eſt Apoſtolo iſte tractatus, quo per ſingulos quoſque binos homines eſſe deſignat: quorum alterum exteriorem nominare, alterum interiorem ſolet: eorumque alterum ſecundum carnem eſſe, alterum ſecundum ſpiritum dicit (opinor, ex illis inſtitutus, quæ in Geneſi ſcripta ſunt, ubi alius ad imaginem Dei factus, alius de limo terræ plaſmatus refertur) & hos ipſos nunc alium in manifeſto, alium in occulto Judæum vocat: ſciendum eſt, quod horum uterque in quibuſdam diſſonis, in nonnullis vero communi-

munibus utitur inſtitutis. Nam ſunt quædam, quæ ab interiore homine initium ſumunt, & uſque ad exteriorem perveniunt: alia vero ab exteriore homine inchoata perveniunt uſque ad interiorem. Quod autem dico, tale eſt. Si caſtitas ab interiore homine ſumat exordium, pervenit ſine dubio uſque ad exteriorem. Neque enim fieri poteſt, ut, ſi ante quis non mœchetur in corde, mœchari poſſit in corpore. Sed non continuo ſiquis ab exterioris hominis incipiat caſtitate, pervenit etiam ad interiorem continentiam; ut ſi non mœchatur in corpore, nec in corde mœchetur. Secundum hæc ergo circumciſio interioris & exterioris hominis allegoricis legibus intelligatur, cum jam neque interior ille concupiſcit in corde, neque exterior iſte concupiſcentiæ miniſtrat in corpore: ut circumciſus dicatur in carne ille, quem Apoſtolus dicit jam non eſſe in carne, ſed in ſpiritu, & qui actus carnis per ſpiritum mortificat. Verum quoniam, qui circumciſus eſt, aliquam carnem perditum dedit, aliquam ſervavit incolumem, in eo, quod perditum dedit, illam carnem ſignificari puto, de qua ſcriptum eſt: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quaſi flos fœni.* Caro autem, quæ ſervatur & incolumis permanet, puto quod formam teneat illius carnis, de qua dicitur, quia *omnis caro videbit ſalutare Dei.* Sed opus eſt auribus, quæ audire poſſint, quæ ſit caro, quæ pereat, & quæ ſit caro, quæ videbit ſalutare Dei: quæ poſt depoſitionem carnis præputii ſalva permaneat, cum illa ut flos fœni deciderit. Quod qui intellexerit, inveniet ingentium myſteriorum formas in circumciſionis ratione præmiſſas, & inveniet eum, qui in occulto Judæus eſt, & qui in interiore homine circumciſus eſt, tantum præſtare & eminentiorem eſſe illo, qui ſecundum carnem Judæus eſt, quantum præſtat & eminet Judas ille, quem collaudant fratres ſui, & qui dormivit ut leo, & ut catulus leonis ſuſcitatus eſt,

illi

illi Judæ, qui ex femoribus Jacob ſecundum carnem natus eſt.

14. *Quid ergo amplius eſt Judæo? aut quæ utilitas circumciſionis? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita ſunt illis eloquia Dei. Quid enim, ſi quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas eorum fidem Dei evacuabit? Abſit. Fiat autem Deus verax, omnis autem homo mendax; ſicut ſcriptum eſt: Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris.* In hac Epiſtola Paulus velut arbiter quidam inter Judæos reſidens & Græcos, id eſt, eos, qui ex Gentibus credunt, utroſque ad fidem Chriſti ita evocat & invitat, ut neque Judæos offendat penitus deſtruendo Judaicos ritus, neque Gentibus injiciat deſperationem confirmando obſervantiam legis & literæ; & ſive de repromiſſionibus memoret, ſive de pœnis, ad utrumque populum dividit verbum. Ut, verbi gratia, cum dicit: *His autem, qui ex contentione ſunt, & qui diffidunt quidem veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio: tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum, & Græci.* Iſta de pœnis. De repromiſſionibus vero ſubjungit: *Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Judæo primum, & Græco.* Rurſum de Gentibus dicere videtur: *Quicumque enim ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt.* Et iterum de circumciſis: *Et quotquot in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.* Rurſum vero Gentes ſublevans dicit: *Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, hi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*, &c. Et iterum ſermonem convertit ad Judæos dicens: *Si autem tu Judæus cognominaris, & requieſcis in lege*, & reliqua uſque ad eum locum, ubi dicit: *Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter Gentes.* Et ne videretur nimius eſſe in increpationibus Judæorum, dicit: *Circumciſio quidem prodeſt, ſi legem cuſto-*

dias.

diat. Sed iterum, ne erigeret eos, qui nimiam in circumciſione gloriam ponunt, addidit: *Si autem prævaricator ſis legis, circumciſio tua præputium facta eſt.* Ut autem paululum & eorum, qui ex Gentibus credunt, animos allevaret, ſubjungit: *Si autem præputium juſtitias legis cuſtodiat, nonne præputium illius in circumciſionem reputabitur?* Atque ut validius erigeret animos Gentium, & ſcirent, poſſe ſe, ſi legem perfectius obſervarent, etiam meliores effici Judæis, dicit: *Et judicabit id, quod ex natura eſt præputium, legem perficiens, te, qui per literam & circumciſionem prævaricator es legis.* Verum, quoniam ſciebat multas in Lege & Prophetis eſſe repromiſſiones, quæ ad Judæos fieri videntur, ne poſſint deſperare Gentes, tanquam quæ nihil ſocietatis in conſcriptis repromiſſionibus habeant, docet eos, quod ſecundum myſticam rationem etiam ipſi Judæi ſint, & habeant circumciſionem. Propterea dicit: *Non enim qui in manifeſto Judæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne eſt circumciſio; ſed qui in occulto Judæus eſt, & circumciſio cordis in ſpiritu, non litera; cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.* Verum quoniam in his omnibus ſuperiorem quodammodo cauſam Gentium fecerat, rurſum velut querelis eorum, qui ex circumciſione ſunt, occurrens, proponit ſibi ipſi, quæ in præſenti Capitulo continentur, dicens: *Quid ergo amplius eſt Judæo? aut quæ utilitas circumciſionis? Multum per omnem modum.* Si ergo, inquit, is, *qui in manifeſto Judæus eſt, aut quæ in manifeſto in carne eſt circumciſio*, non reputatur, *ſed qui in occulto Judæus eſt, & circumciſio cordis*, quæ fit *in ſpiritu*, ipſa eſt vera circumciſio, dices mihi: Quid amplius eſt in his Judæis, qui hac appellatione cenſentur? vel quæ in corporali circumciſione habetur utilitas? Ad hæc ne videatur inter utrumque populum minus juſtus arbiter reſediſſe, pronunciat, quid amplius habeat Judæus, & ea, quæ in carne eſt circumciſio, & dicit,

eos habere amplius multum per omnem modum. Quid autem multo ſit amplius, ſubjungit. *Primo*, inquit, *quia credita ſunt illis eloquia Dei.* Quamvis enim & Gentibus nunc credantur eloquia Dei, ſed illis, ait, primo ſunt credita. Requiro tamen, quid eſt, quod dicitur primis eis credita eſſe eloquia Dei: utrumne de literis hoc dicat & libris, an de ſenſu & intelligentia legis. Videmus enim plurimos Judæorum ab infantia uſque ad ſenectutem ſemper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis pervenientes: & quomodo videbitur verum eſſe, quod dicitur, quia amplius aliquid habeant in eo, quod primis eis eloquia Dei credita ſunt, in quibus non intelligunt *neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant?* Si vero ſapiens ille dicitur ſecundum Salomonem, qui intelligit, *quæ ex proprio ore ſunt, & qui in labiis portat intellectum:* de Moyſe & Prophetis, cæterisque horum ſimilibus hæc intelligenda ſunt dici, quibus credita ſunt eloquia Dei, quia & ipſos Judæos fuiſſe, & habuiſſe circumciſionem, non poteſt dubitari: ſed & ſi quis apud eos ſapiens, & intelligens auditor, & mirabilis conſiliarius fuit, quos auferre dicitur Dominus a Jeruſalem offenſus impietatibus populi. Sic enim dicit Eſaias: *Ecce dominator Dominus Sabaoth auferet ab Jeruſalem & a Juda validum & fortem*; & poſt aliquanta: *Et Prophetam*, inquit, *& æſtimatorem, & ſeniorem, & quinquagenarium, & mirabilem conſiliarium, & ſapientem architectum, & prudentem auditorem.* His ergo talibus exiſtimandum eſt, primis eloquia credita eſſe divina, & in his fatendum eſt, fuiſſe amplius multum per omnem modum; ſed & ſi qui alii his ſimiles fuerunt, ſicut in Regnorum libris ſcriptum Apoſtolus memorat: *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua ſua ante Baal.* Sed & ipſi Apoſtoli Chriſti, & ipſe vas electionis Paulus ex Judæis & ex circumciſione veniens, amplius habebat his, quos docebat ex

Gentibus per omnem modum. Credita namque ſunt eis eloquia Dei. Sed & hoc ipſum, quod dicit: *Quia credita ſunt illis eloquia Dei*, conſiderandum eſt, quia non dixerit literas eſſe creditas, ſed, *eloquia Dei*. Unde via nobis datur intelligendi, quod his, qui legunt & non intelligunt, & qui legunt & non credunt, litera ſola ſit credita, illa, de qua dicit Apoſtolus, quia *litera occidit:* eloquia autem Dei illis ſint credita, qui intelligentes, & credentes his, quæ Moyſes ſcripſit, credunt & Chriſto, ſicut & Dominus dicit: *Quod ſi credidiſſetis & ipſi Moyſi, crederetis utique & mihi: de me enim ille ſcripſit.* Sed eſto, habeat amplius Judæus in literis, habeat aliquid & in eloquiis Dei: numquid penitus relicti ſunt hi, qui ex Gentibus veniunt ad Chriſtum? an & ipſis eſt, ubi habeant aliquid amplius? Audi Dominum dicentem ad Centurionem ex Gentibus credentem: *Amen dico vobis, nec in Iſrael tantam fidem inveni.* Vide ergo, ubi venitur ad fidem, quantum amplius habeant Gentes, de quibus in alio loco Dominus dicit: *Quia venient ab Oriente & Occidente, & a quatuor ventis terræ, & recumbent cum Abraham, & Iſaac, & Jacob in regno Dei: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores.* Ubi ergo ad leges venitur & literas, habent Judæi amplius *multum per omnem modum:* ubi vero venitur ad fidem (ut ex comparatione dixerim) habent amplius Gentes *multum per omnem modum.* Requirendum ſane eſt, ſi etiam Samaritis dicendum eſt, primis credita eſſe eloquia Dei, quoniam quidem etiam apud ipſos lex Moyſi ſervari videtur. Sed illis ego ne ipſam quidem literam, quæ occidere dicitur, creditam dixerim. Dicit enim de eis Propheta: *Væ his, qui ſpernunt montem Sion, & confidunt in monte Samariæ:* ipſi quippe ſe alienos a literis Dei faciunt repudiantes Prophetas. Sed & Hæreticis, qui iniquitatem loquuntur in Excelſum, & qui impietate ſua dividunt unitatem Deitatis, & qui legem ab Evangeliis

ſepa-

ſeparant, non dixerim, credita eſſe eloquia Dei, prò eo, quod divina apud eos volumina relegi videntur; ſed quia nihil in his ſentiunt ſpiritale, nihil Deo dignum, ſolam apud eos locum quæ occidit habere literam dixerim. Verum ſi forte Judæi nolint recipere Apoſtoli noſtri ſententiam, quæ dicit, quia *litera* legis *occidit:* & injuriam putent legi fieri, ſi ſecundum literam ſperni videatur: revertamur ad ipſum Moyſen, & videamus, ipſe quam magni fecerit literam legis; qui cum accepiſſet tabulas lapideas inſcriptas digito Dei, tantum honoris detulit literæ legis, ut projiceret de manibus ſuis tabulas, & comminueret quidem digitò Dei ſcriptas, nec tamen pro hoc impietatis culpa notatus ſit. Vides ergo, quia non ſolus Paulus ſpernit literam legis, ſed multo ante eum Moyſes & ſprevit, & abjecit, & contrivit literas legis, hoc ſine dubio jam tunc deſignans, quod honor & virtus legis non eſſet in literis, ſed in ſpiritu. Sed & Dominus in Evangelio cum dicit, ad Judæos loquens: *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum ejus:* puto, quod ſenſum legis regnum Dei dixerit, qui ablatus eſt a Judæis, manentibus apud illos ſolis literis legis, & datus eſt Gentibus, quæ poſſint per fidem fructum ſpiritus facere. Quæ cum ita ſint, cur tam ignavi & deſides ſumus, ut non tandem abjecta omni malitia, cum ſimplicitate & puritate cordis ad ſuſcipienda Dei eloquia properemus, & ad capiendum de eis ſenſum Chriſti, quippe cum audiamus in his eſſe regnum Dei? Certe unusquisque pro viribus capiat eloquia Dei, quæ poteſt, & ſi idoneus eſt ad ſolidum cibum, illa ſuſcipiat eloquia Dei, quæ ſunt ſapientiæ, quam Apoſtolus loquitur inter perfectos. Qui vero ad hanc idoneus nondum eſt, ſuſcipiat eloquia Dei, in quibus agnoſcat nihil amplius quam Chriſtum Jeſum, & hunc crucifixum. Qui nec hoc poteſt, in eo ſuſcipiat eloquia Dei, ut lacte utatur, & non

cibo forti. Si vero adhuc infirmatur in fide, eloquia Dei in oleribus ſumat. Tantum eſt, ut omnes communiter noverimus, *eloquia Dei* eſſe *eloquia caſta*, & *argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum*: id eſt, ut in caſtitate, & ſanctitate cordis & corporis divina ſervemus eloquia. Credita ſunt ergo primis illis, de quibus ſupra diximus, eloquia Dei; ſed quidam (ut dicit) non crediderunt ſive Deo, ſive eloquiis Dei. Vides, quia, qui non credunt, ipſi ſunt ſecundum carnem, de quibus & alibi dicit: *Animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei; ſtultitia enim eſt illi.* Sed horum incredulitas non evacuat fidem Dei. Fidem Dei vel eam intelligimus, quam fidem habet Deus his, quibus credit eloquia ſua, vel eam fidem, qua credunt Deo ii, qui ab eo eloquia divina ſuſcipiunt. Commonemur ergo, ut infidelitas eorum, qui vel non accedunt ad fidem, vel decidunt ex ea, ſi forte irrideant nos opera fidei agentes, vel cum jejunamus, vel cum miſericordias facimus, vel cum ſtudiis & legi Dei operam damus, vel etiam cum pro martyrio Chriſti tormenta ſufferimus, meminerimus ſemper, quia infidelitas eorum fidem Dei, quæ in nobis eſt, non evacuat. Poſt hæc quod ſequitur, minus quidem compoſite videtur adjunctum; dicit enim: *Fiat autem Deus verax, omnis autem homo mendax, ſicut ſcriptum eſt: Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas, cum judicaris.* Tamen tali quadam circumflexione ſuperioribus id aptare tentabimus. Licet, inquit, non crediderint quidam Judæorum, de infidelitate tamen eorum dicendum eſt, quod Deus quidem ſolus ſit verax, omnis autem homo ſit mendax: quia, etiamſi quis juſtus eſt, neceſſe eſt tamen, ut in aliquo a veritate decidat, quam in omnibus ſervare humanæ naturæ pene impoſſibile eſt. Quia ergo omnis homo mendax eſt, propterea Judæorum quidam ut homines mendaces non crediderunt. Nam quia omnis homo

men-

mendax eſt, neceſſario in die illa, cum ad judicium venerit Dominus cum hominibus, ſolus ipſe juſtificabitur in verbis ſuis. Ipſius enim verba in omnibus vera, quia verba ſunt veritatis. Quod autem Dominus ad judicium veniat cum hominibus, Propheta dicit: *Venite, & dijudicemur, dicit Dominus*; &: *Ipſe Dominus ad judicium veniet cum ſenioribus populi*; & iterum: *Memento tu, & judicemur, dicit Dominus*. Hæc autem introduxit Apoſtolus obſervans illam objectionem, quam ſibi in alio loco proponit, ubi dicit: *Si autem injuſtitia noſtra juſtitiam Dei commendat*. De qua, cum ad locum ejus ventum fuerit, requiremus. Nunc ergo videamus, quid eſt, quod dicit: *Fiat autem Deus verax, omnis autem homo mendax*. Ita enim in græcis exemplaribus habetur. Nam Latini *Sit* pro *Fiat* legunt. Primo ergo hoc ſciendum eſt, quia quod dixit *Fiat*, non imperativo modo dicit. Stultum eſt enim, ſi putetur, imperandum eſſe Deo, ut verax fiat. Sed ut dicimus: *Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra*; vel, ut iterum dicimus: *Fiat pax in virtute tua*, non imperantes, ſed optantes, imo potius pronunciantes, &c. quia non poteſt pax fieri niſi in virtute Dei: ita & hic velut pronunciantis ſermo accipiendus eſt: *Fiat autem Deus verax, omnis autem homo mendax*. Sed & hoc ſciendum eſt, quod ſermo iſte, id eſt, *Omnis homo mendax*, de Pſalmo centeſimo decimo quinto aſſumptus eſt, ubi dicit: *Ego dixi in exceſſu meo: Omnis homo mendax*. Hic vero ad evidentius illuminandum Apoſtoli ſenſum non videatur legentibus onerosum, ſi Pſalmi ipſius continentiam, unde aſſumit teſtimonium, breviter exponamus. Videtur ergo mihi talem quemdam Propheta nunciare ſenſum. Cum multa ſint, inquit, apud homines dogmata, & multi de veritatis inquiſitione philoſophentur, cumque oporteat in his omnibus quæſtionibus præcedere Filium Dei: alii quidem, qui non prius credentes quæſierunt, non inve-

ſierunt: ego autem, quia credidi, antequam quære-rem, idcirco, quod quærebam, inveni, & non ſolum inveni, ſed & locutus ſum, & annunciavi populis quam inveneram veritatem. Nec tamen inventa veritate elatus ſum in ſapientia, neque inflatus in ſcientia mea; ſed eo magis humiliatus ſum, cum agnovi & intellexi Dominum eſſe, qui docet omnem ſcientiam. Deinde conſiderans, quæ homines & quanta vel inter Philoſophos, vel inter cæteros barbaros de veritate locuti ſunt, & quia cum multo labore multa dicentes, nihil invenerunt, quia non crediderunt, antequam quærerent; conſiderans omnia eorum vel dicta, vel ſcripta, & in exceſſu mentis effectus, id eſt, ſtupore cordis attonitus, quod omnia illa Philoſophorum volumina, quæ ſplendida & præfulgida videbantur oratione compoſita, procul a veritate conſiſterent, in exceſſu & in ſtupore mentis effectus dixi: *Omnis homo mendax.* Ego vero, cui hæc oſtenderat Deus, ingratus non fui, ſed cogitavi & quæſivi apud memetipſum, quid pro hoc, quod mihi Dominus præſtitit, ſcientiam veritatis, Domino rependerem muneris: intellexi tamen, quod natura illa æterna, & omnium domina, nullius indiget. Unum ergo inveni ſolum, quod me offerre oporteret Deo, id eſt, ut crederem de eo, quod nunquam poſſit ab homine aliquid accipere, ſed ſemper dare; & ideo dixi: *Calicem ſalutaris accipiam;* velut ſi reſponderem dicenti: Potes *calicem bibere, quem ego bibiturus ſum?* & dicerem: Poſſum, Domine. Sic ergo aio; Calicem paſſionis tuæ libenter & tota voluntate ſuſcipiam; & ut calicis tui, id eſt, paſſionis gratiam ad finem uſque conſervem, non meis viribus agam, ſed *nomen Domini invocabo,* Pretioſa eſt enim apud te mors, quæ pro pietate & veritate ſuſcipitur. Secundum hoc igitur etiam in Apoſtolicis dictis accipiendum eſt *Omnis homo mendax,* ſive is, qui in legis litera ſine fide confidit, ſive is,

qui

qui in quibuslibet dogmatibus & literis gloriatur. Sed objicitur nobis: Si omnis homo mendax eſt, ipſe Paulus, quia homo eſt, erit ergo mendax. Sed & David, qui hæc dixit, quia homo fuit, ſi omnis homo mendax eſt, erit & ipſe mendax, & hoc ipſum falſum, quod dicit: *Omnis homo mendax*, quia mendacem ſe neceſſario cum cæteris hominibus ipſe pronunciat: & ſi mendax eſt, utique non erit verum, quod a mendace dicitur, quia *omnis homo* ſit *mendax*. Videtur ergo ſermo ejus incurriſſe in ſyllogiſmum, qui dicitur Aporus, id eſt inſubſtantivus, qui & falſus appellatur. Sed ſi redeamus ad interiorem Scripturæ intellectum, inveniemus, quod omnes Prophetæ vel Apoſtoli ex illis ſint, ad quos ſermo Dei ſit, ſicut ſcriptum eſt: *Et factum eſt verbum Domini* ad illum, vel illum Prophetam. Hos ergo, ad quos ſermo Dei ſit, Dominus in Evangelio non homines pronunciat eſſe, ſed deos. Sic enim dicit: *Quod ſi illos dicit deos, ad quos ſermo Dei ſit, & non poteſt ſolvi Scriptura.* Quia ergo & ad David tanquam Prophetam, & ad Paulum tanquam Apoſtolum ſermo Dei factus eſt, ſine dubio non erant homines, ſed dii, ad quos ſermo Dei factus eſt. Igitur, quia non erant homines, ſed dii, verum eſt, quod de hominibus cæteris pronunciant, ad quos ſermo Dei non factus eſt, quia *omnis homo mendax* ſit. Sed & quod ſequitur, nihilominus de Pſalmo quinquageſimo aſſumptnm eſt, id eſt: *Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris.* Eſt autem in Pſalmo integer ſenſus hoc modo poſitus: *Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci, ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris.* Et quoniam grandis exceſſus eſt, ut ab initio Pſalmi repetamus, brevitatis cauſa hunc tantummodo, quem in medio poſuimus, diſcutiamus ſermonem; in quo ſtatim in primo hæc difficilis videtur explanatio. Si enim hiſtoriam ſequamur, quæ in prætitulatione Pſalmi ſcripta eſt, ibi refertur

perempto Uria Etheo uxorem ejus accepiſſe David. Quomodo ergo dicit: *Tibi ſoli peccavi;* cum utique & in ipſum Uriam peccaverit, & in propinquos ejus, ſed & in ipſam Berſabee atque omnem domum ejus, cui intuliſſe maculam videtur adulterii? Sed ſciendum, quod non ſemper prætitulationis hiſtoriam Pſalmi continentia ſequitur, ut in plurimis Pſalmis qui obſervabit inveniet. Et ut exempli cauſa dixerim, Pſalmi decimi ſeptimi prætitulatio eſt: *In finem*, inquit, *puero Domini David, qui locutus eſt verba Cantici hujus in die, qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum ſuorum, & de manu Saul, & dixit.* Continentia vero Pſalmi longe aliud quam prætitulatio continet. Quæ enim fundamenta montium commota ſunt? aut quomodo tremefacta eſt terra, cum pugnaret David adverſum inimicos ſuos? Aut ubi refertur caligo ſub pedibus Domini fuiſſe? vel ubi indicatur aſcendiſſe ſuper Cherubim, & volaſſe, vel ſuper pennas ventorum, & cætera pene omnia, quæ a prætitulationis hiſtoria omnimode diſcrepant? Hoc ergo modo & in quinquageſimo Pſalmo, quæ ſecundum hiſtoriam non conveniunt. Videndum eſt, ne forte mulieris in prætitulatione per figuram idcirco facta ſit mentio, ut ſub hac appellatione intelligatur aliqua talis mulier, vel qualis deſcribitur illa fortis, quæ duplices chlamydes fecit viro ſuo, vel certe huic contraria, ut fuerunt illæ, quæ dicuntur declinaſſe cor Salomonis, ut ædificaret aras Gentium & idola. Quæ utique in allegoriam ſumptæ, non ſunt ex divina ſapientia; ſed ex illis, quæ ſunt ei contrariæ, id eſt, alienæ a Deo ſectæ. Talis ergo & hæc Uriæ uxor Ethei viri alieni ab Iſrael intelligi poteſt, quam poſitus in ſuperioribus David inſpexerit lavantem immunditias ſuas in aquis, & ſordes ſuas diluere volentem, eamque deſideraverit, & acceperit. Sed quia non fuit voluntas Domini, alienas a veritate Dei ſectas intro-

duci

duci in domum David, prima ejus nativitas & primus fructus extinguitur, ut ſecunda progenie rex de alienigena ſapiens naſceretur. Sed longum eſt, horum figuras & ænigmata perſequi. Illud tamen, quŏd ad rem pertinet, breviter proſequemur. Cum, inquit, multa ſubtilitas ſit in varietate ſectarum, & qui ſenſus ſecundum Deum ſit, qui vero alienus a Deo in tractationibus & diſputationibus ſapientium, nullius ſit ſcire vel judicare, niſi ſolius Dei, qui ſolus poteſt comprehendere in aſtutia ſua: ideo *tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci*, quia cæteri omnes, utpote animales homines, me, qui ſpiritalis ſum, etiamſi erravi, dijudicare non poſſunt: quia *ſpiritalis judicat omnia, ipſe vero a nemine judicatur*. Sed quia addit Paulus *ſpiritalis*, & dicit: *Qui autem judicat me, Dominus eſt*: hoc ſciens & David, quod ſolus Dominus eſt, qui ſpiritalem dijudicat, vel Prophetam, idcirco dicit: *Tibi ſoli peccavi*, a quŏ ſolo poſſum dijudicari. Nam humana dies dijudicare non poteſt ſpiritalem. Sed & quod ſequitur, ad hunc reſpicit ſenſum: *Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris*. Judicatur namque Deus in diſputationibus ſapientium, dum alii hoc modo, alii alio, & diverſe ſinguli de Deo ſentiunt. Ipſe vero vincit eos, qui de ſe judicant, cum errantibus cunctis ſuam de ſe, quomodo vel qualiter credendus ac venerandus ſit, revelat ipſe ſententiam. Sed ſufficiat hucuſque ſpatia ſecundi voluminis eſſe producta. Neſcio quo etenim pacto, dum piget omittere, ſi qua explanationi neceſſaria ſuggeruntur, evolvimur a brevitate: quam, ſi res pateretur, lectoris faſtidio conſulentes magnopere ſervare cuperemus.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EPISTOLAM BEATI PAULI APOSTOLI AD ROMANOS

LIBER TERTIUS.

1. *Si autem iniquitas noſtra Dei juſtitiam commendat, quid dicemus? Numquid iniquus Deus, qui infert iram? Secundum hominem dico. Abſit. Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ejus, quid adhuc & ego tanquam peccator judicor, & non (ſicut blaſphemamur, & ſicut dicunt nos quidam dicere) faciamus mala ut veniant bona? quorum damnatio juſta eſt.* Multum fortaſſis inconſequens videbitur ordo dicendi per omnem pene textum hujus Epiſtolæ ab Apoſtolo Paulo digeſtus, dum ſermo ejus nunc adverſum Gentes dirigitur, nunc pro Gentibus temperatur, & rurſum adverſum Judæos, & iterum de Judæis, aut etiam pro Judæis ponitur: & ex ipſis alios quidem laude dignos dicit, alios vituperat. Quæ rurſum ſenſuum varietas extra lineas eum propoſitæ actionis putabitur abduxiſſe, veluti cum exclamatione utitur illa, qua ait: *Fiat autem Deus verax, omnis autem homo mendax;* vel etiam ea, quam conſequenter adjungit, cum dicit: *Si autem iniquitas noſtra Dei juſtitiam commendat,* & reliqua, ut per hoc de exceſſu in exceſſum videatur elapſus. Sed qui credimus ei dicenti, quia *idoneos nos fecit miniſtros novi Teſtamenti; non litera, ſed ſpiritu,* ſenſum ejus multo celſiorem, quam humanæ artis ratio habere creditur, invenimus. Per omnem namque hujus Epiſtolæ textum docere vult, quæ fuerit vel ante adventum Chriſti

ſalus

ſalus ſecundum legem viventibus, vel quomodo per Salvatoris adventum rurſum ex incredulitate Iſrael ſalus Gentibus conferatur: & rurſum, quod neque ex integro Gentes, niſi quæ crediderint, veniant ad ſalutem; neque ex integro abjiciatur Iſrael, ſed *reliquiæ* credentium *ſalvæ* fiant. Et ideo confuſus, ut dixi, videtur ordo dicendi, dum diverſitates credentium & non credentium partis utriusque proſequitur. In quibus neceſſario ſermonem convertit & ad Deum, ut in his omnibus aſſumptionum repulſionumque differentiis, vera quidem & juſta Dei doceat eſſe judicia, multum autem in hominibus abundare mendacii; & ideo dicit; *Fiat autem Deus verax, omnis autem homo mendax: ſicut ſcriptum eſt: Ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum judicaris*, de quibus, prout potuimus, in ſuperioribus diximus, Ad hæc ergo nunc videns poſſe ſibi e contrario veriſimile objici, quia ſi, ut Deus verax ſit, mendacem eſſe omnem hominem neceſſe eſt, & ſi juſtitia Dei per hominum injuſtitiam commendatur, injuſtus videbitur Deus, qui iram hominibus inferat, cum per hominum injuſtitiam ſuam juſtitiam videat approbari. Si enim noſtra, hoc eſt, hominum injuſtitia Dei juſtitiam commendat, non utique pœna digni homines videbuntur, per quos juſtitia Dei probabilior habetur & clarior, Sed abſit, inquit, ut hoc ita recipiamus, iniquum videri Deum, qui inducat iram adverſum homines, Quomodo enim injuſtus putabitur, qui judicat mundum, cum ipſo nomine judicis oſtendatur nihil ſine judicio facere? Ubi autem judicium eſt, conſtat eſſe juſtitiam. A juſtitia namque & judex & judicium nominatur. Si ergo, ut injuſti, inquit, nos affirmare confingunt, *veritas Dei in meo mendacio abundavit*, ſuperfluo *ego tanquam peccator judicor*. Sed illud magis videbitur, in quo blaſphemant nos, inquit, quaſi hoc videamur dicere, ut ſi veritas Dei in hominum mendacio magis oſtenditur,

&

& juſtitia ejus per hominum injuſtitiam comprobatur. *Faciamus* ergo nos *mala*, *ut* ex malis *eveniant bona*; & mentiamur nos, ut ex noſtro mendacio Dei veritas clareſcat. Sed hæc quidem de nobis confingunt, blaſphemantes nos, quod quaſi ex ipſius aſſertionis noſtræ conſequentia hæc dici vel conſequi videantur. Quod ratio dogmatis noſtri omnino non recipit, qui juſtum & verum intelligimus judicem Deum. Sciendum ſane eſt, quod in quibusdam etiam Græcis exemplaribus ſic invenitur: *Numquid iniquus Deus*, *qui infert iram adverſum homines?* Et magis ſecundum hunc ſenſum videbuntur, quæ diximus, convenire. Secundum hoc vero, quod in Latinis exemplaribus & nonnullis Græcorum invenimus: *Numquid iniquus Deus*, *qui infert iram? Secundum hominem dico*: *Abſit*; ita intelligendum videtur. Hoc, quod dicitur, *iniquus Deus*, *qui infert iram*, pro eo, quod *injuſtitia noſtra juſtitiam Dei commendat*, non ſecundum Deum, neque ſecundum ſapientiam Dei dicitur, ſed *ſecundum hominem*, & ſecundum hoc, quod dicitur *omnis homo mendax*. Hæc autem diximus ipſum adhuc ordinem ſermonum & dictorum conſequentiam pertractantes, ut diviſio ipſa verborum apertiorem nobis faceret intelligendi viam. Nunc vero jam, qualis in his ſermonibus habeatur ſenſus ſecundum dignationem Apoſtolicam, requiramus. Omnis diſciplina ex proſperis, & ex adverſis, vel contrariis conſtat. Verbi gratia: Medicina ſcientiam non ſolum ſanitatis, ſed & languoris profitetur: & quamvis ſanitatis ſtudium gerat, non poteſt tamen neſcire, quæ languoris ſunt. Similiter & prudentia per boni & mali ſcientiam conſtat: & temperantia, quæ eligenda & quæ cavenda ſint, novit: & fortitudo non ignorat, quæ ad formidinem ſpectant. Ita & juſtitia. Si ſcire volumus, quid eſt juſtitia, neceſſe eſt nos ſcire, quid eſt injuſtitia: cum autem plenam ſcientiam injuſtitiæ ceperimuns, ex ipſa, quæ ſit etiam ju-

ſtitia, cognoſcemus: cum enim claruerit, quid ſit injuſtum, conſequenter, quid etiam juſtum ſit, apparebit. Et quoniam juſtitia in Deo eſt, cujus natura humano ſenſui inacceſſa eſt: injuſtitia vero in nobis hominibus, vel etiam in unaquaque rationabili creaturâ habetur; ex hac noſtra injuſtitia, quæ nobis nota eſt, illa, quæ nobis velut inacceſſa eſt & incomprehenſibilis, Dei juſtitia cognoſcitur & commendatur, & velut ex contrario contrarium proditur. Notat igitur Apoſtolus Paulus imperitiam eorum, qui inconſequentem objiciunt quæſtionem, putantes iniquum eſſe Deum, qui iram in hominibus inducat, pro eo, quod juſtitia ejus ex noſtra juſtitia commendetur: ignorantes autem, non peccatorum noſtrorum beneficio, ſed ipſius rationis fieri conſequentia, ut contraria ex contrariis approbentur. Ideo ergo ſic dicit Apoſtolus: *Si autem injuſtitia noſtra Dei juſtitiam commendat, quid dicemus? Numquid iniquus Deus, qui infert iram? Secundum hominem dico. Abſit. Alioquin quomodo judicabit Deus mundum?* Non ergo in hoc iniquus approbatur Deus, ſi diſciplinæ ratio contraria ex contrariis approbat, & ex injuſtitia juſtitiam commendat: ſed cum omni conſequentia digne meritoque inimica eſt & adverſatur injuſtitiæ juſtitia, ſicut inimica & adverſa eſt vita morti, & lux tenebris. Et ideo dicitur Deus, in quo eſt juſtitia, inferre iram hominibus, in quibus habitat injuſtitia. Iſtæ enim ſibi naturaliter adverſantur. Et quomodo etiam ex hoc ipſo injuſtus videbitur Deus, qui adverſatur injuſtitiæ? Et idcirco fortaſſis non dixit Apoſtolus, quia nos homines injuſti commendamus juſtitiam Dei; ſed ait: *Si injuſtitia noſtra Dei juſtitiam commendat*: ut oſtenderet, non Deum hominibus, ſed juſtitiam injuſtitiæ eſſe contrariam: induci autem hominibus iram pro eo, quod in ſemetipſis locum injuſtitiæ dederint. Non ergo injuſtus videbitur Deus, qui eſt juſtitia, cum iraſcitur adverſum injuſti-

tiam,

tiam, cui dum non decet eſſe propitium: ſed pervenit Ira hæc etiam in homines, qui ſe miniſtros injuſtitiæ, cui Deus iraſcitur, præbuerunt. Neque enim in ullo poteſt ſubſiſtere injuſtitia vel juſtitia: ſed ſicut juſtitia effectus eſt juſti rectique operis, qui primo in Deo, tum etiam in his, qui imitantur eum, invenitur: ita & injuſtitia effectus eſt injuſti pravique operis, qui primo in diabolo, tum etiam in his, qui eum volunt imitari, deprehenditur. Et ideo digne eis ira memoratur inferri, quamvis ex injuſtitia eorum velut ex contrario videatur Dei claruiſſe juſtitia. Poterant namque, ſicut receperunt in ſe affectum injuſti pravique operis, multo magis juſti rectique recipere. Juſte igitur a Deo ira ſuper omnes homines induci dicitur. Illi enim, in quibus ira non habet locum, jam non homines, ſed ſupra homines appellandi ſunt. Et propterea fortaſſis idem Apoſtolus Paulus de omnibus hominibus pronunciat, dicens, quia *eramus natura filii iræ, ſicut & cæteri.* Non enim dixit: *Eramus filii iræ;* ſed addidit: *Eramus natura filii iræ, ſicut & cæteri.* Omnes enim homines natura filii iræ effecti ſunt, pro eo, quod erant dii & filii Excelſi, & per hoc homines appellati ſunt. Attende enim diligentius, quomodo dicit: *Ego dixi: Dii eſtis & filii Excelſi;* & addidit: *Omnes vos.* Quæ adjectio omne ſimul ſub hoc titulo humanum ſignificat genus connexum. Denique in conſequentibus dicit: *Vos autem ut homines moriemini.* Unde & illud, quod ſcriptum eſt: *Et recogitavit Deus, quia fecit hominem ſuper terram: & pœnituit in corde ſuo, & dixit Deus: Delebo hominem, quem feci, a facie terræ:* non ſolum pro excidio diluvii dictum puto, ſed aliquid ex hoc etiam ſub myſterio de futuris prædictum: ut eo modo ſentiatur, quod dictum eſt: *Delebo hominem;* quo & per Prophetam dicit Deus: *Ecce enim deleo ſicut nubem iniquitates tuas:* ut videatur delens eum ſecundum hoc, quod homo eſt, poſt hæc facere eum

deum,

deum tunc, cum erit *Deus omnia in omnibus.* Ad hunc autem ſenſum etiam illud applicari poteſt, quod in Geneſi dicitur: *Tempus omnis hominis venit in conſpectu meo:* ut non ſolum de illo tunc diluvii tempore dictum putetur, ſed & de myſterio baptiſmi: quemadmodum dicit Apoſtolus Petrus, quia, ſicut tunc ex diluvio ſalvus factus eſt Noe, ita & nunc ſimili forma per baptiſmum ſalvi fiant credentes. Et ita poteſt hoc, quod dicit *tempus omnis hominis* adveniſſe, intelligi ad ſalutem, ut per gratiam baptiſmi credentes intelligantur ex hominibus in ſuperiorem ordinem commutandi, cum dies reſurrectionis advenerit, ubi ſancti quique *erunt ſicut Angeli Dei.* Hæc de eo, quod dictum eſt: *Numquid iniquus Deus, qui infert iram,* vel *adverſum homines,* ut in quibusdam exemplaribus legi diximus, vel, ut nos habemus, *ſecundum hominem dico? Abſit,* prout occurrere nobis potuit, dicta ſint. Quod autem ait: *Alioquin quomodo judicabit Deus mundum?* in hoc loco *Mundum* homines, qui in hoc mundo ſunt, dicit, ſicut & alibi legimus, *quia omnis mundus in maligno poſitus eſt:* quod utique homines, qui in hoc mundo habitant, in malitia poſitos eſſe oſtendit. Poſt hoc jam videamus, quomodo dictum ſit: *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipſius.* Multæ ſunt in hoc mundo religionum ſpecies, multæ philoſophorum ſectæ, multa dogmata falſis aſſertionibus tradita & argumentis conſcripta mendacibus, quorum autores falſo licet ſapientiæ nomine, non tamen exiguæ aut contemptæ autoritatis viri habentur: ex quorum prærogativa falſa pro veris recepta ſunt, ut univerſum pene mundum mendacibus erga religionem opinionibus occuparint, ita ut in errorem inducerentur, ſi dici poteſt, etiam electi. Quia ergo veritas Dei, & ſapientia ejus, & verbum ejus adveniens arguit & confutavit omne mendacium, atque omnes falſorum dogmatum aſſertiones fide veritatis exſecuit;

per

per unumquodque mendacium, quod prius ab hominibus fuerat aſſertum, abundavit veritas Dei ſubreptitias veriſimilitudines arguendo, & in ſingulis quibusque dogmatibus tradendo ſimplicem fidei veritatem: & hoc modo Apoſtolus dicit veritatem Dei in hominum mendacio abundaſſe. Verum, ut adhuc manifeſtius fiat quod dicimus, aliqua exempli cauſa proferamus. Erat in hominibus dogma, quod ſummum bonum pronnnciaret eſſe voluptatem: in quo & illud conſequenter aſſeritur, non eſſe providentiam, quippe ſi non ex legibus, ſed ex voluptate vivendum: & hæc lauto ſatis ornatoque ſermone, & argumentis validiſſimis per innumera volumina digeruntur. Sed intuere nunc, quomodo is, qui veritatem Dei defendit, & qui ſecundum Chriſtum, qui eſt Dei vnritas & Dei ſapientia, philoſophus eſt, docet homines, ſummum bonum eſſe vitam æternam: hanc autem eſſe æternam vitam, ut cognoſcant homines unum ſolum verum Deum, & Filium ejus Jeſum Chriſtum: & quomodo cum omni fiducia providentiam Dei aſſerat, quæ dicit: *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & unus ex ipſis non cadit in terram ſine Patris voluntate?* & quia ipſe *ſolem ſuum oriri jubet ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos*. Per hæc autem ſingula dum illa falſæ ſcientiæ dogmata confutatur, in hominum mendacio abundat veritas Dei. Sunt item alii, qui dicant tres eſſe ſpecies boni; unam erga animam, aliam erga corpora, tertiam extrinſecus. Quæ ſingula cum conduucibiliter habeantur, ex ipſis ſummum bonum conſtare confirmant. Iſti etiam Dei providentiam reſecantes, uſque ad lunæ eam globum ſupervenire contendunt: infra vero, hoc eſt, ad homines, eam minime deſcendere. Sunt item alii, qui inviſibile & incorporeum nihil dicant eſſe, ſed omnia quæ ſunt corporibus aſſignant, unde & Patrem omnium Deum corpus eſſe dixerunt. Verum quia urgebat eos rationis ſuæ conſequen-

ſequentia, qua conſtat omne corpus eſſe corruptibile, ut, ſi etiam Deum corpus eſſe aſſerant, ſine dubio & corruptibilem fateantur, verterunt ſtropham verbi, & dixerunt, naturæ quidem eum eſſe corruptibilis, nec tamen corrumpi, pro eo, quod non ſit aliquid ipſo ſuperius, a quo corrumpi poſſit aut ſolvi. Sunt & alia innumera hominum figmenta dialecticis argutiis & ſophiſmatum fraude compoſita. Quæ cum ſingula per Eccleſiaſticos viros & divina ſapientia eruditos veritas Dei convincit, & argumentorum decipulas redarguit, in hominum mendacio Dei veritas dicitur abundare, & non ſolum abundare, ſed abundare ad gloriam ejus. Quod hoc modo intelligendum puto: Si Doctor Eccleſiæ ſimplices quosque auditores doceat, & nondum falſis dogmatibus occupatos, atque his de ſingulis quibusque rationem divinæ veritatis aperiat, in hujuscemodi doctrina Dei veritas videbitur abundare. Si vero ad eos ſermo ſit, qui obſiſtant veritati, qui ſanæ doctrinæ ſermonibus contradicant, & contradicentes confutentur & convincantur, ita ut errorum tenebris derelictis ad lucem veritatis accedant; tunc non ſolum abundabit veritas Dei, ſed & ad gloriam ejus abundabit. Glorificatur enim Deus per eum, qui de errore mendacii ereptus lumen veritatis aſpexit. Hæc ergo qui ita intellexerit, non utique dicit illud, quod in conſequentibus ſtulta objectione profertur: *Quid adhuc & ego tanquam peccator judicor?* ſed advertit merito ſe judicandum, ſi permaneat in mendacio hominum: & qui ſecundum ea, quæ ſupra expoſuimus, ex Dei veritate convictus erraſſe ſe ſentit, ab errore converſus Deum verum agnita veritate glorificat, nec blaſphemat ultra eos, qui prædicant veritatem, tanquam dicentes: *Faciamus mala, ut veniant bona*; ſciens in hoc verbo juſtam eſſe blaſphemantis damnationem. Obſervandum quoque eſt, quod eos, qui veritatem prædicant, non tam maledici,

quod ad homines, ſed blaſphemari, quod ad Deum pertinet, poſuit.

2. *Quid ergo tenemus amplius? Cauſati enim ſumus Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe, ſicut ſcriptum eſt: Quia non eſt juſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum. Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonitatem, non eſt uſque ad unum. Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, venenum aſpidum ſub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt: veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt: non eſt timor Dei ante oculos eorum.* Prædiximus jam, quod in hac Epiſtola Paulus, velut arbiter quidam inter eos, qui ex circumciſione crediderunt, & eos, qui ex Gentibus, temperet ſermonem ſemper, & libret, ut nunc hos nunc illos in quibusdam videatur arguere, & rurſum ſingulas partes certa ſpe promiſſionis animare. Quia ergo viſus fuerat in ſuperioribus dicere, quoniam ſi præputium juſtitias legis cuſtodiat, judicabit eum, qui in circumciſione prævaricator eſt legis: rurſum ut eos, quos humiliaverat, allevaret, addidit: *Quid ergo amplius eſt Judæo? aut quæ utilitas circumciſionis? Multum per omnem modum. Primo quidem, quia credita ſunt illis eloquia Dei.* Poſt hæc, cum his conſequenter quaſi quædam fuiſſet proſecutus, addit nunc, & dicit: *Quid ergo tenemus amplius? Cauſati enim ſumus Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe.* Quodſi omnes ſub peccato ſunt, ergo non erit elationis cauſa uni adverſum alium, cum uterque non ex ſua juſtitia, ſed ex Dei miſericordia veniat ad ſalutem. Probavit ergo Græcos quidem, id eſt Gentiles, eſſe ſub peccato, cum ait: *Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt: & mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium: propter quod tradidit eos Deus in*

repro-

reprobum ſenſum, & reliqua: Judæos vero, cum dicit: *Si autem tu Judæus cognominaris, & requieſcis in lege*, & reliqua. Quibus addidit: *Qui ergo doces alium, teipſum non doces: qui prædicas non furandum, furaris*, &c. Poſt hæc ergo dicit, quia *cauſati ſumus Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe*. Poſt hæc vero, ut ei moris eſt, de Scripturis ſanctis vult affirmare quod dixerat: ſimul & Doctoribus Eccleſiæ præbet exemplum, ut ea, quæ loquuntur ad populum, non propriis præſumpta ſententiis, ſed divinis munita teſtimoniis proferant. Si enim ipſe tantus ac talis Apoſtolus autoritatem dictorum ſuorum ſufficere poſſe non credit, niſi doceat in Lege & Prophetis ſcripta eſſe, quæ dicit: quanto magis nos minimi hoc obſervare debemus, ut non noſtras, cum docemus, ſed ſancti Spiritus ſententias proferamus? Illud etiam neceſſario ducimus admonendum, quod in nonnullis Latinorum ea, quæ ſubſequuntur, teſtimonia in tertio decimo Pſalmo conſequenter ex integro poſia inveniuntur: in Græcis autem pene omnibus non amplius in decimo tertio Pſalmo, quam uſque ad illum verſiculum, ubi ſcriptum eſt: *Non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum*. Sed & quod dixit Apoſtolus: *Sicut ſcriptum eſt: Quia non eſt juſtus quiſquam: non eſt intelligens, non eſt requirens Deum*, non eiſdem ſermonibus invenitur in Pſalmo; ſed alii permutantur, alii aſſumuntur, alii relinquuntur. Quod ab ſtudioſis quibusque ſi obſervetur diligentius, puto dari in hoc Apoſtolicam autoritatem, ut, cum Scripturæ teſtimoniis utendum fuerit ſenſum magis ex ea, quam verba capiamus. Hoc enim & in Evangeliis factum frequenter invenies. In tertio decimo igitur Pſalmo ita ſcriptum eſt: *Dominus de cælo reſpexit ſuper filios hominum, ut videret, ſi eſt intelligens, aut requirens Deum*. Sed in quinquageſimo ſecundo Pſalmo ita dicit: *Deus de cælo reſpexit ſuper filios hominum, ut videret, ſi eſt intelligens, aut requirens Deum*.

Et videtur idem ſervari ſenſus etiam in eo, quod Apoſtolus poſuit: *Non eſt intelligens, non eſt requirens Deum.* Et quod dixit: *Non eſt juſtus quiſquam*, puto, quod ex eo ſumpſerit, quod ſcriptum eſt: *Non eſt, qui faciat bonitatem, non eſt uſque ad unum:* in quo etiam ſi ſermo converti videtur, ſenſus tamen unus idemque ſervatur. Quod vero in conſequentibus dicitur: *Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant*, in quinto Pſalmo reperies. Poſt hoc: *Venenum aſpidum ſub labiis eorum*, quod & ipſum ex quodam Pſalmo aſſumptum, immutatis, ut ſupra diximus, ſermonibus, puto. Quod autem ſequitur: *Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt*, ex nono Pſalmo videtur acceptum. Tum deinde: *Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem*, vel in Eſaia invenies, vel in Proverbiis. Sed &, *Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt*, non quidem ad integrum recordor, ubi ſcriptum ſit: ſuſpicor tamen in uno Prophetarum inveniri poſſe. In Pſalmis autem ſcriptum eſt: *Non eſt timor Dei ante oculos eorum.* Hæc autem omnia teſtimonia videtur congregare voluiſſe ob hoc, ut oſtenderet, quia quod cauſatur *Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe*, non tam ſuam, quam ſanctæ Scripturæ ſententiam pronunciat. Sed requiramus, quid eſt hoc ipſum ſub peccato eſſe: ſine exceptione enim ſermo ejus omnes, ſive Judæi ſint ſive Gentiles, videtur involvere. Sed occurrit nobis alia ipſius ſententia, qua dicit, *Ubi autem non eſt lex, nec prævaricatio.* Apud Judæos quidem legem Moyſi eſſe manifeſtum eſt: apud Gentiles vero legem naturæ eſſe confirmat, quæ teſtimonio conſcientiæ arguat delinquentem. Ubi ergo quærimus hominem, in quo non ſit lex, & qui per hoc non videatur eſſe in prævaricatione peccati, quia & ipſe Paulus de ſemetipſo dicit: *Ego autem vivebam ſine lege aliquando?* Quando Paulus ſine lege vixit, qui rurſum de ſemetipſo dicit: *Circumciſus*

ciſus octava die Hebræus ex Hebræis? Quomodo ergo verum erit, eum aliquando ſine lege vixiſſe, qui octava die nativitatis ſuæ ſignum circumciſionis ex lege ſuſcepit? Unde conſtat, tunc fieri hominem ſub lege, quando ad id ætatis venerit, ut eligere poſſit & diſcernere, quid ſit lex: nec prius legis illius extrinſecus jugum ſuſcipere, quam internæ & naturalis legis habere incipiat firmitatem. Denique in eo loco, ubi dixit: *Ego autem vivebam ſine lege aliquando*, addidit: *Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit.* In quo hoc quidem oſtendit, quia in pueritia prius, quam diſcretionem quis habeat boni & mali, ſine lege eſſe dicitur; cum etiam ſi peccat, quia lex in eo non eſt, peccatum ei non imputatur. Cum vero diſcretionem boni malique acceperit, veniſſe ei dicitur lex, & dediſſe mandata. Ubi autem ineſt vis mandati, hoc eſt, conſcientia redarguens, peccatum, quod prius in eo mortuum erat, dicitur revixiſſe. Ex hoc ergo jam tempore ſi quis ſubdat ſe legi Moyſi, ut eam ſecundum literam obſervet, efficitur in manifeſto Judæus. Si vero ſecundum ſpiritum eam ſequatur, efficitur in occulto Judæus. Hæc pro eo, quod dictum eſt: *Cauſati enim ſumus Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe.* Scilicet *Omnes* intelligatur de illis dictum, quos vel naturali vel ſcripta lege ne peccent conſtat edoceri. Nam & de Gentibus ſub peccato factis eodem modo intelligimus, quo ſupra diximus: cum cœperint naturaliter quæ legis ſunt facere, & ipſi ſibi eſſe lex, tum redarguuntur a conſcientia in his, quæ contra legem facere videntur. Propter quod & conſequenter mihi videntur vere ſenſiſſe hi, qui legem naturæ legem Dei dicunt, legem autem Moyſi legem ſcriptam appellant. Si ergo Paulus de lege ſcripta, hoc eſt, de lege Moyſi diceret: *Peccatum autem non imputatur, cum lex non eſt*, videbitur nec Cain reputatum eſſe peccatum, nec illis, qui diluvio perierunt, nec illis, quos in Sodomis

ignis abſumpſit. Sed quoniam videmus illis non ſolum reputata eſſe peccata, ſed & ultionem in eos datam, oſtenditur ex his, de naturali lege Paulum dicere, quæ, excepta prima ætate pueritiæ, in omnibus hominibus ineſt: & per hoc rectiſſime dicit: *Cauſati enim ſumus Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe.* Unde non mihi videtur quidam ex Sapientibus contra rationem definiſſe, quod in omni mortalium genere, cum ad id ætatis ventum fuerit, ubi diſcretionem recti pravique ingreſſu naturalis legis quis excipiat, primo omnium malitiam ſuſcitari, poſt hæc jam eruditionibus, inſtitutis, monitis paulatim eam depelli, & ad virtutem tranſiri. Conſona namque his etiam Paulus mihi ſenſiſſe videtur in eo, quod dicit: *Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit.* Sed & Salvator cum dicit in Evangeliis: *Niſi veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent; nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo*, videbitur ſecundum hanc dixiſſe rationem, quod virtute ea, qua replere dicitur mundum, ad unumquemque hominem veniat, & loquatur in corde ejus, ac boni malique judicium doceat. Ideo ergo Paulus ſcriptum eſſe dicit: *Quia non eſt juſtus quiſquam: non eſt intelligens, non eſt requirens Deum: omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt:* ſicut & alibi Propheta dicit: *Quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Quod fortaſſis contrarium videatur aliis Scripturis, quæ nonnullis teſtimonium perhibent quaſi juſtis: in tantum, ut etiam ad Jeruſalem de Sodomis dicatur, quia *juſtificata eſt Sodoma ex te.* Sed intuere diligentius cautelam Scripturæ divinæ, quomodo non dixit: *Juſtificata eſt Sodoma*; ſed ait: Quoniam tu ſcelera multa committis, & talia ſunt quæ agis, ut omnes ſupergrediaris in magnitudine peccatorum, ad comparationem ſcelerum tuorum jam Sodoma juſtificata eſt. Et hic ergo quod dixit: *Non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens*, non hoc ſentiri voluit, quod

non

non juſtificabitur omnis vivens, ſed *in conſpectu tuo*, hoc eſt, Dei, non juſtificabitur. Quantumvis enim quis juſtus, quantumvis ſanctus ſit non ſolum inter homines, ſed & in ſupernis atque eminentioribus creaturis, ad comparationem Dei certum eſt eum juſtificari non poſſe. Denique & in Apocalypſi Joannis, ubi liber ſignatus offertur in conſpectu vetuſti dierum, & quæritur ex omni tribu, lingua & populis, qui eum poſſit aperire, nullus inventus eſt, niſi ſolus Agnus de tribu Juda, qui juſtificatus eſt in conſpectu Dei: & ipſe ſolus librum meruit aperire, qui ſolus ipſe eſt, *qui aperit & nemo claudit: claudit & nemo aperit*. Solus ergo Salvator noſter Dominus Jeſus Chriſtus juſtificatur in conſpectu Patris, quia *quæcumque facit Pater, hæc & Filius facit ſimiliter*. Omnis autem creatura ex comparatione inferiorum juſtificatur. Ut ſi verbi cauſa dicamus: Ad comparationem reliqui populi juſta fuit Maria ſoror Moyſi: & rurſum ad comparationem Mariæ juſtus erat Aaron: & iterum ad comparationem Aaron juſtus erat Moyſes. Beatus tamen eſt, qui ex comparatione meliorum juſtus appellatur, & non ex comparatione peſſimorum, ſicut Sodoma, quæ ex comparatione Jeruſalem juſtificata memoratur. Unde & ego vereor, ne ex nobis, qui videmur eſſe in Eccleſia Dei, & legi ejus operam dare, ac præceptis Evangelicis deſervire, inveniantur aliqui infidelium juſtificandi. Ut verbi cauſa dicam: Si nos libidini & impudicitiæ ſerviamus, & Gentilis, qui alienus eſt a fide Chriſti, cuſtodiat caſtitatem, ille Gentilis juſtificatur ex nobis. Similiter & ſi nos avaritia, rapacitate, ſuperbia, & cæteris hujusmodi malis involvamur, abſtineat autem ab his omnibus Gentilis, & hi, qui legem Dei neſciunt, illi juſtificabuntur ex nobis, & nos ex illorum comparatione damnabimur. Quin potius operam demus, ut ſicut fide præcedimus Gentes, ita actibus & operibus præcellamus, ne mala

noſtra fiant aliena bona, & illorum temperantia noſtram redarguat intemperantiam. Poteſt adhuc & alio modo explanari quod dixit: *Non eſt juſtus quiſquam;* vel quod ait: *Non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens:* quia, donec quis vivit in corpore, juſtificari non poteſt, nec pronunciari juſtus, ſed cum exierit de corpore, & de vitæ hujus agone diſceſſerit, ſicut & Scriptura dicit: *Ne beatificaveris hominem ante mortem, quia neſcis quæ erunt ejus noviſſima;* & iterum dicit Eccleſiaſtes: *Et laudavi homines defunctos, qui jam mortui ſunt, magis quam vivos, qui adhuc vivunt: ſed melior ſuper utroſque, qui nondum natus eſt.* Habes adhuc & aliam Scripturæ ſententiam, quæ dicit, quia quicumque minimus eſt in regno Dei, major ſit eo, qui in corpore eſt, etiamſi Joannes ille ſit, quo major inter natos mulierum non fuit. *Non eſt* ergo *juſtus quiſquam.* Et addidit: *Non eſt intelligens.* Et revera cum Apoſtolus ipſe ex parte ſe dicat agnoſcere, & ex parte intelligere, quis erit, qui dicatur intelligens? Quantumcumque enim quis intellexerit, in ſpeculo & in ænigmate videbitur intelligere: quia poſt depoſitionem terreni corporis refertur facie ad faciem intelligere: nunc vero, ut ait Scriptura: *Corruptibile corpus aggravat animam, & demergit terrena habitatio ſenſum multa cogitantem.* Unde fit, ut non ſit *intelligens* quis, nec *requirens Deum.* Dum enim corporis ſollicitudinibus occupamur, &, quæ hominum ſunt, quærimus, Deum quærere, vel quæ Dei ſunt cogitare non poſſumus.

3. *Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt.* Mihi videtur, quod non dicitur declinaſſe, niſi is, qui aliquando in via recta ſtetit. Unde apparet primum illud naturæ rationabilis opus, quod a Deo factum eſt, fuiſſe rectum, & in via recta Creatoris ipſius munere collocatum. Sed quia ab hac ad lævam peccati iter detorſit, merito nunc dicitur declinaſſe, ſicut exem-

plo

plo eſt primus homo Adam, qui de paradiſi via recta maleſuadi fraude ſerpentis ad pravas & tortuoſas mortalis vitæ ſemitas declinavit. Conſequenter ergo omnes, qui ex ipſius ſucceſſione in hunc mundum veniunt, declinaverunt, & ſimul cum ipſo inutiles facti ſunt. Propter hoc puto & Dominum in Evangeliis dare mandatum, ut, cum omnia præcepta fecerimus, meminerimus tamen, quid ſimus, & dicamus: *Servi inutiles ſumus: quod debuimus facere, fecimus.* Donec enim quis hoc facit tantum, quod debet, id eſt, ea, quæ præcepta ſunt, inutilis ſervus eſt. Si autem addas aliquid præceptis, tunc non jam inutilis ſervus eris, ſed dicetur ad te: *Euge ſerve bone & fidelis.* Quid autem ſit, quod addatur præceptis, & ſupra debitum fiat, Paulus Apoſtolus dicit: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo: conſilium autem do, tanquam miſericordiam conſecutus a Domino.* Hoc opus ſuper præceptum eſt. Qui ergo completis præceptis addiderit etiam hoc, ut virginitatem cuſtodiat, non jam inutilis ſervus, ſed ſervus bonus & fidelis vocabitur. Et iterum præceptum eſt, ut hi, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivant. Paulus tamen dicit, quia *nullo horum uſus ſum*; & ideo non inutilis erat ſervus, ſed fidelis & prudens. *Omnes* ergo *declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt.* Quibus addidit: *Non eſt qui faciat bonitatem, non eſt uſque ad unum.* Gravis ſententia, & quæ difficile adſtrui poſſit. Quomodo enim videtur fieri poſſe, nullum omnino, nullum uſque ad unum, vel in Judæis vel in Græcis inveniri potuiſſe, qui faceret bonitatem? Siccine credimus, quod nullus fuerit, qui vel hoſpitem aliquando receperit, vel eſurienti panem dederit, vel nudum texerit, vel innocentem de manibus potentis eripuerit, vel tale aliquid boni operis egerit? Non mihi videtur tam incredibilem ſermonem voluiſſe aſſerere Paulus Apoſtolus: ſed hoc modo intelligendum puto, quod neget quemquam

feciſſe bonitatem. Verbi gratia, velut ſi quis fundamenta jaciat domus, & unum aut duos parietes exſtruat, aliquid etiam materiæ convehat, numquid dicetur feciſſe domum, quamvis operatus videatur in domo? Sed ille dicetur domum feciſſe, qui totius ædificii ad perfectum ſingula quæque membra perduxerit. Ita arbitror & hic Apoſtolum dicere, neminem feciſſe bonitatem, hoc eſt, a nullo eam ad perfectum & ad integrum conſummatam. Si autem requiramus, quis ſit vere bonus, & qui perfectam fecerit bonitatem, illum inveniemus ſolum, qui dicit: *Ego ſum paſtor bonus*; & iterum: *Paſtor bonus animam ſuam ponit pro ovibus ſuis*. Poſt hæc de quinto, ut ſupra diximus, Pſalmo ſumens, dicit: *Sepulchrum patens eſt guttur eorum*. Diverſa in his, ut mihi videtur, humani generis peccata deſcribit. Omne ſepulchrum immunditiam defuncti cadaveris contegit: unde & Dominus dicebat in Evangelio de Scribis & Phariſæis, quod eſſent ſepulchra dealbata, *quæ foris quidem ſpecioſa videntur hominibus, intus autem plena ſunt omni immunditia*. Videtur autem Paulus hoc in loco majus aliquid in iſtis, de quibus ſermo eſt, oſtendere criminis, cum eos ſepulchrum non tectum, neque coopertum, ſed *patens* appellat. Clauſa enim ſepulchra dicuntur, quos aliquantulum pudor cohibet palam delinquere, & proferre ad publicum crimina ſua. Patens vero ſepulchrum dicuntur hi, qui immunditias ſuas & impuritates in propatulo habent; quibus aſſiduitas & uſus ſcelerum, quod eſt in malis ultimum, etiam commiſſorum verecundiam ſuſtulit. ut non jam aperiant os ſuum, & proferant verbum Dei, verbum vivum; ſed aperiant guttur ſuum, & proferant verbum mortuum, verbum diaboli, non de corde, ſed de ſepulchro. Si quando ergo videris hominem laſcivo ore impudica verba jactantem, aut tumido & furibundo contumelias & maledicta proferentem, non dubites de hoc dicere, quia

ſepul-

ſepulchrum patens eſt guttur ejus. *De abundantia enim cordis os loquitur.* Ad hæc additur: *Linguis ſuis doloſe agebant.* Dolus eſt, cum aliud quis lingua loquitur, & aliud volutat in corde. Quod crimen neſcio ſi vel juſtos quosque & electos relinquat immunes; ſed puto, quod alius plus, alius autem minus, nemo tamen ſit ab hoc ad perfectum purus, niſi ille ſolus, de quo ſcriptum eſt: *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus eſt in ore ejus.* Nam & ſi inveniatur quis diligens & cautus, poteſt fortaſſis in gravioribus ſe obſervare: quem autem invenias, qui in hæc vel præ verecundia, vel præ negligentia non incurrat? Interdum & per oblivionem omittuntur, quæ curanda fuerant, & ne appareat culpa, excuſantur aliter quam geſta ſunt. Unde & Petrus ſciens iſtas eſſe diverſitates doli, in Epiſtola ſua ſcribit dicens: *Deponentes ergo omnem dolum, & ſimulationem, & invidiam, & obtrectationem, quaſi modo geniti infantes, rationabiles, & ſine dolo, lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem.*

4. *Venenum aſpidum ſub labiis eorum.* Morſus ſerpentis veneno corpus interimit: morſus verbi venenati fraude animam necat. Poteſt accipi hoc & de his, qui calumniarum commentis circumveniunt homines: poteſt & de his, qui per hæreticam doctrinam veneno diaboli infectam, animas decipiunt ſimplicium. *Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt.* De veneno quidem aſpidum non dixit plena eſſe labia. In illo enim vitio plures fortaſſis inveniantur, non tamen plures, qui plene & ad integrum veneni illius virus exerant. Maledictione autem & amaritudine repleri os, valde multorum eſt. Quis enim ita emendati oris eſt, quem non maledicendi conſuetudo ſollicitet, non dicam adverſum eos, qui maledictione digni ſunt, ſed adverſum eos, quos Dominus non maledixit, id eſt, juſtos & innocentes viros? Promptum hoc & proclive vitium eſt fragilitatis humanæ erga ſubjectos præci-

pue & inferiores: ita ut jam appellationem hanc non maledictionem putent. Et ideo plenum eſſe os eorum, & tanquam de pleno oris vaſculo indeſinenter dicitur fluere maledictio. Huic tamen & amaritudo conjungitur, quia ex iracundiæ felle depromitur. Per iracundiam enim ac furorem ad maledicendum lingua compellitur. Et ideo dicit idem Apoſtolus: *Benedicite, & nolite maledicere;* & alibi: *Ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat.* Additur in conſequentibus: *Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem.* Quod tamen crimen non fortaſſis pluribus aptari poſſe videbitur eorum, de quibus dixit: *Cauſati enim ſumus Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe:* niſi forte ita intelligamus, quia non corporaliter tantum ſanguis effunditur eorum, quorum corpora trucidantur, ſed & hi, qui quolibet ſcandalo animam a Deo ſeparant, viri ſanguinum nominantur. Sicut enim homicida dicitur ille, qui corpus ab anima ſeparat, per quam vivificatur: ita multo etiam verius ille homicida dicendus eſt, qui animam a vera vita ſeparat, quæ eſt Deus. Pedes autem hoc in loco illos intellige, de quibus dicit Propheta: *Mei autem pene moti ſunt pedes:* hoc eſt, conſilium, quo agimus iter vitæ.

5. *Contritio & infelicitas in viis eorum: & viam pacis non cognoverunt.* Contritionem hic dicit non illam, qua ſpiritus peccatis contribulatur pro pœnitentia, unde dicitur in Pſalmis: *Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit:* ſed illam dicit contritionem, qua peccatores dicuntur conterere jugum Domini, & projicere a cervicibus ſuis. Similiter & *infelicitas*, vel, ſicut alibi legitur, *miſeria* accipienda eſt, qua miſer effectus eſt homo & infelix, qui *cum in honore eſſet, non intellexit*, ſed *comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt eis. Et viam pacis non cognoverunt.* Pax noſtra Chriſtus eſt. Via ergo pacis via Chriſti eſt. Sed & ſi accipiamus, quod peccatores, dum vitiorum bel-

lis

lis ſemper urgentur, viam pacis ignorant, recte intelligimus. Dicit enim Propheta ad Dominum: *Pax multa diligentibus nomen tuum, & non eſt illis ſcandalum.* Sed & ille populus, qui de Ægypto eductus eſt, per viam pacis inceſſit, ut ad terram repromiſſionis veniret, & habitaret in Jeruſalem, quæ interpretatur viſio pacis, ſicut & Propheta dicit: *Factus eſt in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion.* Plenius autem viam pacis agnoſcit, qui ad cœleſtis Jeruſalem habitaculum tendit, ut ad ſanctam civitatem Dei viventis aſcendat. Poſt hæc additur: *Non eſt timor Dei ante oculos eorum.* Si quis ſit, qui ſemper de timore Dei cogitet, quid ei placeat requirat, quidve diſpliceat, huic timor Dei eſſe ante oculos dicitur. Sed peritus debet eſſe, & ex lege Domini diligenter eruditus, ne forte illic timeat timore, ubi neceſſarius non erit timor. Ponendus eſt ergo ſemper timor Dei ante oculos: non iſtos oculos carnis (neque enim viſibile aliquid aut corporeum quæritur): ſed ante oculos mentis, quibus timoris Dei & intellectus & doctrina perſpicitur, per quam, ſicut ſuperius diximus, intelligatur quid timendum ſit, aut quid non ſit timendum. Qui Deum timet, poteſtates ſæculi non timet. Et quid dico de poteſtatibus ſæculi? Nec illos principatus, & poteſtates, & mundi hujus rectores, neque ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus timet. Et ut ipſius hoc Pauli autoritate firmemus, audi, quomodo dicit de humanis poteſtatibus: *Vis,* inquit, *non timere poteſtatem? Fac quod bonum eſt, & habebis laudem ex ea.* Et Propheta dicit: *Dominus mihi adjutor eſt, non timebo quid faciat mihi homo.* De adverſis vero poteſtatibus ſpirituum idem Propheta ſenſiſſe mihi videtur, ubi dicit: *Multi, qui debellant me de excelſo, per diem timebunt;* & iterum: *Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum.* Opus ergo grande eſt & magnificum, ſemper habere ante oculos cordis timorem Dei: illum timorem, qui replevit virgam,

quæ

quæ ſurrexit de radice Jeſſe, & florem, qui de radice ejus ſurrexit: de quo dixerat: *Et replebit eum ſpiritus timoris Domini.* In tantum autem perfectum reddit hominem Dei timor, ut nihil ei deſit, ut Propheta dicit, quia *nihil deeſt timentibus eum.* Hæc, prout potuimus, ſingulis quibusque, quæ a Paulo aſſumpta fuerant, aptavimus, quomodo convenire viderentur his, de quibus dicit: *Cauſati enim ſumus Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe.* Quæ tamen ita puto debere intelligi, non ut in ſingulis hominibus omnia hæc fuiſſe arguantur, ſed aliud in alio, & aliud in alio, ita tamen, ut in omnibus impleretur univerſitas iſta vitiorum.

6. *Scimus autem, quoniam, quæcumque lex loquitur, his, qui in lege ſunt, loquitur, ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo. Propterea ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro in conſpectu Dei. Per legem enim agnitio peccati.* Præfati ſumus in principiis, Apoſtolum in hac Epiſtola de pluribus legibus tractaturum, quarum diſcretio & diſtinctio niſi per loca ſingula habeatur, confundere poterit ſenſum legentis. Igitur etiam in præſenti loco quod dcit: *Scimus autem, quoniam, quæcumque lex loquitur, his, qui in lege ſunt, loquitur,* diligentius requirere debemus, quæ ſit lex, quæ loquatur ad eos, qui in lege ſunt, & per hoc, quod ad eos loquitur, omni eos excuſatione denudet, ne peccatorum ſuorum poſſint invenire perfugia: hoc enim eſt, quod dicit: *Ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo.* Quod ſi velimus de lege Moyſi intelligere, quæ illis ſine dubio ſolis loquitur, quos ex matris utero circumciderit & docuerit, quomodo conſequens videbitur, quod per hanc legem, quæ unam tantummodo inſtitutis ſuis contingit gentem, omne os obſtruatur, & omnis per eam mundus Deo teneatur obnoxius? Quid enim commune ad hanc legem gentes omnes, quid totus habere mundus credendus eſt? Quomodo autem & agnitio peccati per legem Moyſi

fieri

ſieri dicitur, cum inveniantur plurimi & ante eam agnoviſſe peccatum ſuum? Cain denique, cum peccaſſet, ita ait: *Majus eſt peccatum meum, quam ut remittatur.* Sed & Patriarchæ, cum ad Joſeph deſcendiſſent in Ægyptum, & ſimulata ab eo confutatione urgerentur, ita ad alterutrum dicunt: *In peccatis ſumus pro fratre noſtro, quia deſpeximus tribulationem ejus animæ, cum rogaret nos, & non exaudivimus eum: propter hoc venit ſuper nos tribulatio hæc.* Sed & Job, quem ante legem fuiſſe conſtat, ita dicit: *Quod & ſi peccavi invitus, ſi occultavi peccatum meum, aut confuſus ſum multitudine populi, quominus annunciarem delictum meum.* Qui omnes evidenter docentur agnoviſſe peccatum ſuum. Ex his ergo colligitur, Paulum Apoſtolum non de lege Moyſi hæc dicere, *quia lex his, qui in lege ſunt, loquitur*, ſed de naturali lege, quæ ſcripta eſt in cordibus hominum. Hæc ergo lex, quæcumque dicit, his, qui in lege ſunt, dicit. In lege autem ſunt hi, qui id ætatis agunt, quo diſcretionem boni malique jam capiant. Sine lege vero illi ſunt, quibus nondum hujusmodi diſcretionis ſenſus advenit, ſecundum quod & Paulus dicit: *Ego autem vivebam ſine lege aliquando.* Secundum hanc ergo legem naturalem conſequenter Apoſtolus dixiſſe videbitur omne os obſtruendum, & omnem mundum obnoxium Dei judicio futurum. Hujus enim legis, quæ naturaliter hominibus ineſt, nullus eſt expers, neque Judæorum, neque Gentilium: & ideo conſequenter dictum videtur etiam illud, quod juſtificetur Deus in verbis ſuis, & vincat cum judicatur. Ut verbi cauſa dicamus: Si requiratur, quid Deus homini contulerit, & quid homo ex his, quæ a Deo accepit, operatus ſit, judicari cum hominibus Deus videbitur: & invenietur quidem Deus dediſſe homini omnes affectus omneſque motus, quibus ad virtutem niti poſſit & progredi: inſuper etiam vim rationis inſeruiſſe, qua agnoſceret, quid deberet agere, quid ca-

vere.

vere. Hæc ergo invenitur Deus communiter omnibus hominibus præſtitiſſe. Sed ſi his acceptis homo neglexerit iter virtutis incedere, cui ex Deo nihil defuit, invenitur ipſe defuiſſe iis, quæ a Deo data ſunt ſibi. Merito ergo dicitur in tali judicio Deus vincere & juſtificari in verbis ſuis. Hæc ergo lex naturalis loquitur omnibus, qui in lege ſunt: ex cujus præceptis ſoli mihi immunes fieri videntur infantes, quibus nondum ineſt pravi rectique judicium. Sed his ſi etiam illi ſociandi ſint, qui quacumque ex cauſa impotes ſunt mentis, videto. Exceptis vero his nullus hominum mihi effugere videtur hanc legem. Conſiderandum eſt autem, ne forte non ſolum homines, ſed & Angelos, & omnem, quæcumque illa eſt, rationabilem creaturam lex iſta conſtringat. Si enim recte a Sapientibus definitum eſt, legem eſſe, quæ dictet quod agi debeat, & quod agi non debeat vetet, quomodo non hujusmodi lex etiam ſupernis & cœleſtibus ordinibus inſerta videbitur; quibus utique & obſervandi quiddam, & quiddam cavendi diſciplina eſt? Et niſi hac lege tenerentur, nunquam de eis diceret Scriptura divina: *Angelos qui non ſervaverunt principatum ſuum, ſed dereliquerunt proprium domicilium, Deus ad judicium magni diei æternis vinculis in tartaro conſtrictos ſub caligine reſervavit.* Unde conſtat ineſſe eis legem: qua non obſervata paſſi ſunt hæc, quæ ſuperius Scriptura teſtata eſt. Sed & Paulus cum dicit: *An neſcitis, quia Angelos judicabimus?* quid aliud niſi ſub lege ſcit eſſe poſitos eos, quos pronunciat ad judicium deducendos? Sed ſi quis nobis occurrat ex eo, quod ſupra diximus, Deum eſſe cum hominibus judicandum, quaſi etiam ipſum dicere videamur eſſe ſub lege, audi, quanta de hoc cautela in Apoſtoli literis invenitur, qui Chriſtum non in lege eſſe, ſed plenitudinem eſſe legis commemorat: & ſicut ipſe eſt juſtitia, ex qua omnes juſti fiunt, & ipſe eſt veritas, ex qua omnes in veritate

con-

conſiſtunt, & ipſe eſt vita, ex qua omnes vivunt, ita & ipſe eſt lex, ex qua omnes in lege ſunt. Venit ergo ad judicium, non tanquam qui in lege ſit, ſed tanquam qui lex ſit. Ego autem puto, quod hi, qui jam perfecti ſunt, & Domino conjuncti unus ſpiritus cum ipſo effecti ſunt, nec ipſi in lege ſunt, ſed magis ipſi ſunt lex, ſicut & alibi idem Apoſtolus dicit: *Quia juſto lex non eſt poſita.* Ita, *Quaecumque lex loquitur, iis, qui in lege ſunt, loquitur, ut omne os obſtruatur,* ſecundum ea, quæ ſupra diximus, *ut ſubditus fiat,* vel, ut alibi legimus, *obnoxius fiat omnis mundus Deo*, quod & magis cum Græcis exemplaribus convenit. Sed requiramus, omnem mundum hic quid appellaverit. Num quidnam putabitur per omnem mundum ita terrenus hic debere intelligi locus, ut & arbores, & lapides, & herbæ, ac ſemina, & paleæ, quæ in ipſo ſunt, pariter nominatæ ſint? Partes enim mundi hæc eſſe ſingula videntur. Non arbitror ita quempiam ineptum inveniri, ut hæc poſſit aſſerere. Reſtat igitur, ut omnem mundum omne rationale animal dicat: & ſicut omne, quod irrationale eſt, excipitur ab hoc ſenſu, ita nulla mihi videtur ab hac conditione rationalis creatura ſecerni. Omnis ergo mundus obnoxius fit Deo per hoc, quod legem naturalem inſeruit omnibus: de quibus & in alio loco dicit, quia *in nomine Jeſu omne genu flectetur cæleſtium, terreſtrium & infernorum.* Quod utique ſi faciat, compleſſe videbitur legem: ſi non faciat, eſſe obnoxius legi: per legem autem conſequenter & Deo. Si cui vero de ſolis hominibus hoc videbitur dictum, quod & legem naturalem ipſis ineſſe dixerit, & de ſolis ipſis ſcriptum accipiat: *Ut omne os obſtruatur, & obnoxius fiat omnis mundus Deo*, utetur occaſione ſubſequentis ſermonis, quo dicit: *Quia ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro.* Quod utique dictum videbitur de his tantum, qui in carne ſunt poſiti. Sed qui priorem ſenſum magis tenere vo-

lunt, obſervabunt diligentius, quomodo Apoſtolus dixerit ex operibus legis non juſtificari omnem carnem: quia ad eos, qui in carne ſunt, opera carnis ſpectant; ad eos vero, qui in ſpiritu ſunt, id eſt, ſuperiores ordines cœleſtium miniſteriorum, ſenſus pertinet legis. *Ex operibus* igitur *legis* quod *non juſtificabitur omnis caro in conſpectu ejus*, hoc modo intelligendum puto: quia omnis, qui caro eſt, & ſecundum carnem vivit, non poteſt juſtificari ex lege Dei, ſicut & alibi dicit idem Apoſtolus, quia, *qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt*; item alibi: *Quia ſapientia carnis inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubjecta: nec enim poteſt*; & Propheta dicit: *Omnis caro fœnum*; & in Evangelio ſcriptum eſt: *Spiritus eſt, qui vivificat: caro autem non prodeſt quicquam.* De his ergo dicit, quia ex lege Dei *non juſtificabitur omnis caro coram ipſo.* Sed & hoc quod addidit *coram ipſo*, non otioſe prætereat, ſicut jam frequentius admonuimus, quia aliud eſt coram Deo juſtificari, aliud coram hominibus: hoc eſt, ad comparationem aliorum hominum poteſt alius homo, qui emendatius vixerit, juſtus videri: ad comparationem autem Dei non ſolum homo non juſtificabitur, ſed & ſicut Job dicit: *Stellæ autem non ſunt mundæ coram ipſo:* quæ utique coram nobis mundæ ſunt, hoc eſt, ad comparationem hominum mundæ habentur & ſanctæ; ad comparationem vero Dei mundæ eſſe non poſſunt. *Per legem enim agnitio peccati.* Videamus, quomodo per legem fit agnitio peccati. Dum per legem diſcimus, quid agendum ſit, quid cavendum, ſimul & quid peccatum ſit, & quid non ſit, agnoſcimus. Non ergo, ut Hæretici Deum legis accuſant, mala radix eſt lex & mala arbor, per quam peccati venit agnitio: quia non dixit, Ex lege *agnitio peccati*, ſed, *Per legem*, ut ſcias, non ex ipſa ortum, ſed per ipſam agnitum eſſe peccatum. Ut, verbi gratia, ſi diceremus: Per artem Medicinæ datur languo-

ris

ris agnitio, numquidnam videretur tibi cauſa languoris eſſe medicina, quia per ipſam qualitas languoris agnoſcitur? Sed ſicut conſtat bonam eſſe medicinam, quæ ægritudinis intelligentiam præſtat, qua poſſit vitari infirmitas, ita & lex bona eſt, per quam deprehenditur & agnoſcitur peccatum. Servat autem, ut puto, hujusmodi expoſitio etiam illius explanationis conſequentiam, quam ſupra edidimus de eo, quod ſcriptum eſt: *Cauſati enim ſumus Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe, ſicut ſcriptum eſt: Quia non eſt juſtus quisquam: non eſt intelligens, non eſt requirens Deum.*

7. *Nunc autem ſine lege juſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata a lege & Prophetis. Juſtitia autem Dei per fidem Jeſu Chriſti in omnes & ſuper omnes, qui credunt in eum. Non enim eſt diſtinctio. Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, juſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Jeſu.* Quod adſtruximus in ſuperioribus, dicentes, non de lege Moyſi dictum, *Quia quæcumque lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur*, putabit aliquis non tam vere, quam violenter aſſertum, cum videat nunc nomen legis non ad naturæ, ſed ad Moyſi legem referri: & dicet, quod in præſenti loco juſtitia Dei pronuncietur ab Apoſtolo manifeſtari per legem, & non ſolum per legem, ſed & per Prophetas, ut ſine ulla ambiguitate de lege Moyſi intelligantur dicta eſſe quæ ſcripta ſunt: ex qua lege juſtitia Dei per fidem Chriſti Jeſu manifeſtetur in omnes, qui credunt, ſive ex Judæis, ſive ex Gentibus venientes, qui tamen non ex operibus juſtificentur, ſed ex gratia Dei, redemptore eis effecto ipſo Jeſu Chriſto. Hæc quidem dicet is, qui ſenſum Apoſtoli in his, quæ ſupra expoſuimus, violenter a nobis accuſabit inflexum. Sed illud eſt, quod conſtanter poſſumus affirmare: quia ſicut nos qui hæc aſſerunt putant in hoc ſermone Apoſtoli, quem nunc propoſuimus, nihil invenire poſſe, quo adſtruamus hæc non

de Moyſi, ſed de naturæ lege conſcripta: ita nec illi quidem invenire aliquid poterunt, quomodo, quæ ſuperius dicta ſunt, ad Moyſi potius, quam ad naturæ legem reſpicere videantur: & ideo ſicut illis non idcirco priora ſtabunt, quia videntur poſteriora conſtare, ita nec nobis quidem poterunt prima turbari, ſi ſecunda non eodem currere tramite videantur. Quid igitur? Contraria ſibi ſcribere dicemus Apoſtolum? Et hæc erit egregii explanatoris aſſertio: Quod accidere illis ſolet, qui in diverſos ſectarum ſenſus unum fidei dogma disrumpunt, & illa tantum de Scripturis divinis teſtimonia explorant, quibus proprium dogma conſtituant, earum vero, quæ e diverſo veniunt, Scripturæ divinæ ſententiarum abſolutiones ne extremo (ut ait Dominus) digito contingunt. Sed qui fideliter & integre ſacrorum voluminum colligit ſenſum, debet oſtendere, quomodo ea, quæ videntur eſſe contraria, non ſunt vere contraria. Tentabimus ergo etiam in præſenti loco oſtendere, quomodo priori expoſitioni noſtræ hæc ſubſequens non repugnet. Sæpe diximus, & evidentius in Præfatione diximus, quod ita Apoſtolus in hac Epiſtola multarum legum faciat mentionem, ut cum de una ad alteram tranſit, deprehendi niſi ab intento ſatis lectore vix poſſit. Dixerat in ſuperioribus, quia *per legem agnitio peccati eſt:* & quia ſenſit poſſe ſcilicet reſponderi: Ergo ſi ex lege naturali agnitio peccati eſt, poteſt ex ipſa & agnitio eſſe juſtitiæ, ſecundum illam ſcilicet quam ſupra medicinæ artis imaginem dedimus: ut quemadmodum per illam languor agnoſcitur, ut ſanitas inveniatur, ita etiam per legem naturæ ſi poteſt agnitio fieri peccati, ſimiliter poſſit & juſtitiæ fieri. Hoc ergo cum vidiſſet poſſe ſibi objici, poſtquam dixit: *Per legem enim agnito peccati*, ſubjungit: *Nunc autem ſine lege juſtitia Dei manifeſtata eſt.* Tale eſt ergo, quod dicit: Non *ſicut per* legem agnitio peccati, ita & manifeſtatio juſti-

juſtitiæ Dei per legem fit; ſed ſine lege manifeſtatur juſtitia Dei. Poterat enim naturæ lex arguere peccati naturam, & notitiam ejus oſtendere: juſtitia autem Dei ſupergreditur & ſupereminet hoc, quodcumque mens humana ſolis naturalibus ſenſibus poteſt rimari. Neque enim ſufficit ad intelligendam & conſiderandam non quamcumque humanam, ſed ipſam Dei juſtitiam, & judicia, quæ ex ipſa deſcendunt, de quibus dicitur, quia ſunt *abyſſus multa*, & quia tam profunda ſit juſtitia Dei & judicia, ut Apoſtolus dicat: *Quam inſcrutabilia ſunt judicia Dei!* Sed & Sapientia ita ad homines loquitur, quaſi non poſſit juſtitia Dei naturæ ſolius motibus ſciri, ſed per doctrinæ ſtudium quæri; & ideo dicit: *Diſcite juſtitiam qui judicatis terram.* Quamobrem ad Dei juſtitiam cognoſcendam nihil prorſus opitulabitur lex naturæ, etiamſi videatur ſentire aliquid de humana juſtitia. Illa enim lex poteſt ſentire, quod inter homines juſtum ſit, ut, quod in ſe quis pati non vult, hoc ne proximo faciat. Numquid naturaliter poteſt ſentire de illa juſtitia, quæ dicit: *Videte, ne faciatis juſtitiam veſtram coram hominibus;* &, *ut neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua?* Hæc & hujusmodi juſta dictare non poteſt lex naturæ: & ideo dicit Apoſtolus: *Nunc autem ſine lege*, naturæ ſcilicet, *juſtitia Dei manifeſtata eſt*, teſtimonium habens legis Moyſi & Prophetarum, in quibus ſanctus Spiritus multa per figuras & ænigmata de juſtitia Dei ſcripſerat. Et nolo mireris, quod unum vocabulum legis ſecundo in eodem loco poſitum diverſa ſignificet. Invenimus hanc eſſe Scripturæ conſuetudinem & in aliis locis, ut ibi: *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menſes ſunt, ut veniat meſſis? Elevate oculos veſtros, & videte regiones, quia albæ ſunt ad meſſem.* Nonne & hoc loco meſſis ſecundo nominata, primo ad corporalem meſſem refertur, ſecundo ad ſpiritalem? Et iterum in Evangelio cum dicit ad Samaritanam mulierem S[illegible]

vator: *Da mihi bibere;* & poſt reſponſum ejus iterum dicit ad eam: *Si ſcires, quis eſt, qui dicit tibi: Da mihi bibere; tu utique petiſſes eum, & dediſſet tibi aquam vivam.* Et iterum addidit ad eam: *Omnis, qui bibit ex aqua hac, ſitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego do ei, non ſitiet in æternum.* Vides, quomodo & bibere & aqua, nunc quidem corporaliter, nunc autem ſpiritaliter in uno eodemque accipitur loco? Eſt & illic ſimiliter poſitum, ubi cæcus a nativitate curatur. Poſt hoc dicit Salvator: *In judicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* Nonne etiam hic & videre, & non videre, nunc corporaliter, nunc ſpiritaliter intelligitur? Ita ergo etiam in hoc loco Apoſtolus cum ſine lege dicit juſtitiam Dei manifeſtari, naturæ lex intelligitur: cum vero dicit: *Teſtificata a lege & Prophetis*, Moyſi legem deſignat. Quod ſi adhuc tibi minus planum putatur eſſe, quod diximus, addemus etiam hæc: Si enim videtur, quod eadem lex ſit, de qua dicitur: *Nunc autem ſine lege juſtitia Dei manifeſtata eſt*, quæ eſt & illa, de qua dicit: *Teſtificata a lege & Prophetis;* ſi quidem ſine lege manifeſtata eſt; non accipit teſtimonium legis: ſi autem ex lege accipit teſtimonium, non ergo ſine lege manifeſtata eſt. Quod cum inſolubile ſit, nec aliqua poſſit ratione convelli, dicendum eſt, juſtitiam quidem Dei manifeſtari a Chriſto Jeſu, præbente ei teſtimonium non lege naturæ, quæ adhuc eſt utique exigua & parva; ſed lege Moyſi: non ea, quæ ſecundum literam, ſed quæ ſecundum ſpiritum eſt, de qua idem dicit Apoſtolus: *Quia lex ſpiritalis eſt.* Similiter autem & Prophetæ per eum, qui in ipſis locutus eſt, ſpiritum Dei. Eſt præterea & illa apud Apoſtolum de hoc ſermone, ſi quis diligentius obſervet, mira diſtinctio. Moris eſt apud Græcos nominibus ἄρθρα præponi, quæ apud nos poſſunt articuli nominari. Si quando igitur Moyſi legem nominat, ſolitum nomini præmit-

tit articulum: ſi quando vero naturalem vult intelligi, ſine articulo nominat legem. Et hoc ergo in loco ubi dicit: *Nunc autem ſine lege juſtitia Dei manifeſtata eſt*, articulum non habet; in ſequenti vero, ubi dicit: *Teſtificata a lege & Prophetis*, ſecundo in loco legem cum articulo poſuit. Si ergo ſufficienter patuit de legis appellatione diverſitas, videamus nunc, quæ juſtitia ſine naturali lege manifeſtetur. Idem Apoſtolus Paulus dicit de Chriſto, quia *factus eſt nobis ſapientia a Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemptio*. Hæc ergo juſtitia, quæ eſt Chriſtus, manifeſtatur ſine lege quidem naturali, non tamen ſine lege Moyſi vel Prophetis. Dat enim ei teſtimonium lex, ſicut & ipſe dicit: *Scrutamini Scripturas: ipſa ſunt, quæ teſtimonium reddunt de me*. Nam lex quidem naturalis poteſt occaſiones præbere, & intellectum dare (ut diximus) vel ad ea, quæ inter homines agi æquitas poſcit, vel ad hoc ipſum, ut eſſe ſentiat Deum. De Chriſto autem, quod ſit Filius Dei, ſentire naturaliter quis poteſt? Ideo ergo ſine hac lege, juſtitia Dei, quæ eſt Chriſtus, manifeſtata eſt, teſtificata ex lege Moyſi & Prophetis. Verum priuſquam ad conſequentia properemus, omittenda non videtur ne hæc quidem obſervatio, quod in peccato quidem agnitionem poſuit, in juſtitia vero manifeſtationem. *Omne enim, quod manifeſtatur, lux eſt*: & ſi quod manifeſtatur lux eſt, peccatum quod lux non eſt non manifeſtatur, ſed agnoſcitur. Ego ſic accipio & illud: *Nihil occultum, quod non manifeſtetur: nihil opertum, quod non reveletur*. Sed ad propoſitum revertamur. Lex ergo & Prophetæ teſtes ſunt juſtitiæ Dei: quæ juſtitia per fidem Jeſu Chriſti manifeſtatur in omnes credentes, in quibus nulla eſt diſtinctio, utrum ex Judæis, an ex Gentibus credant. Vide autem, quia manifeſtandæ juſtitiæ Dei non unam poſuit cauſam tantummodo fidei, ſed & legem ſociat & Prophetas: quia neque fides ſola ſine

lege & Prophetis manifeſtat juſtitiam Dei, neque rurſus lex & Prophetæ ſine fide: alterum ergo hæret ex altero, ut ſit ex utroque perfectio. Nulla, inquit, diſtinctio eſt inter Judæos & Græcos, cum conſtet ex æquo omnes ſub peccato factos eſſe, ſicut ſupra claruit. & nunc juſtitiam Dei legis & Prophetarum teſtimoniis fultam, per fidem Jeſu Chriſti ex æquo omnibus datam. Ex eo, quod omnes ſub peccato facti fuerant, alieni ſine dubio effecti ſunt etiam a gloria Dei, quod eam nec capere ullo modo poterant, nec mereri. Quomodo enim peccator auderet dare gloriam Deo, ad quem dicit Propheta: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas?* Et iterum alia Scriptura dicit: *Non eſt ſpecioſa laus Dei in ore peccatoris.* Idcirco juſtitia Dei per fidem Jeſu Chriſti ad omnes perveniens, qui credunt, ſive Judæi ſint ſive Græci, purgatos eos a prioribus ſceleribus juſtificat, & capaces facit gloriæ Dei: & hoc non ex meritis eorum, nec pro operibus facit, ſed gratis gloriam credentibus præſtat. *Per redemptionem*, inquit, *quæ eſt in Chriſto Jeſu.* Videamus attentius, quid ſibi velit redemptio, quæ eſt in Chriſto Jeſu. Redemptio dicitur id, quod datur hoſtibus pro his, quos in captivitate detinent, ut eos reſtituant priſtinæ libertati. Detinebatur ergo apud hoſtes humani generis captivitas peccato tanquam bello ſuperata: venit Filius Dei, *qui factus eſt nobis* non ſolum *ſapientia a Deo*, *& juſtitia*, *& ſanctificatio*, ſed *& redemptio*: & ſemetipſum dedit redemptionem, id eſt, ſemetipſum hoſtibus tradidit, ac ſitientibus eis ſuum ſanguinem fudit: & hæc eſt credentibus facta redemptio, ſicut & Petrus in Epiſtola ſua ſcribit dicens: *Quia non corruptibili argento vel auro redempti eſtis, ſed pretioſo ſanguine unigeniti Filii Dei.* Hoc fortaſſis & Salomon ſub myſterio deſignabat dicens: *Redemptio animæ viri propriæ divitiæ ejus.* Si enim requiras, quæ ſint animæ propriæ divitiæ, invenies ſa-

pien-

pientiam divitias ejus eſſe, & juſtitiam, & ſanctificationem. Hæc autem omnia Chriſtum eſſe dicit Apoſtolus. Chriſtus ergo eſt animæ divitiæ, & ideo ipſe eſt redemptio ejus. Nam corporales divitiæ perniciei magis animæ, quam redemptio ejus eſſe credendæ ſunt, niſi ad bonum opus converſæ juſtitiæ & miſericordiæ fiant, & ex corporalibus divitiis ad animæ divitias transferantur.

8. *Quem propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ejus, ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ, per remiſſionem præcedentium delictorum, in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem juſtitiæ ejus in hoc tempore: ut ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum, qui ex fide eſt Jeſu Chriſti.* Cum multa nos & admiranda docuiſſet ſanctus Apoſtolus de Domino noſtro Jeſu Chriſto, quæ per myſterium de eo dicuntur, hoc in loco eminentius aliquid protulit, quod non facile in aliis Scripturæ locis arbitror inveniri. Nam cum ſuperius dixiſſet, quod pro omni genere humano redemptionem ſemetipſum dediſſet, ut eos, qui in peccatorum captivitate tenebantur, redimeret, dum *ſine Deo pro omnibus mortem* guſtat: nunc addit aliquid ſublimius, & dicit, quia *propoſuit eum Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius:* quo ſcilicet per hoſtiam ſui corporis propitium hominibus faceret Deum, & per hoc oſtenderet juſtitiam ſuam, dum eis remitteret præcedentia delicta, quæ peſſimis tyrannis ſerviendo contraxerant eo tempore, quo ſuſtinebat & patiebatur Deus hæc fieri. Sed ad hoc patiebatur, ut poſt hæc, id eſt, in hoc tempore oſtenderet juſtitiam ſuam. In conſummatione etenim ſæculi, in noviſſimo tempore manifeſtavit Deus juſtitiam ſuam, & redemptionem dedit eum, quem propitiatorem fecit: ne forte, ſi prius propitiatorem miſiſſet, non tam multos humani generis repropitiaſſet Deo, quam in his temporibus, quibus jam mundus repletus videtur hominibus. *Deus enim* juſtus eſt, & juſtus juſtificare

non poterat injuſtos: ideo interventum voluit eſſe propitiatoris, ut per ejus fidem juſtificarentur, qui per opera propria juſtificari non poterant. Hæc, quantum ad ſermonis ipſius explanationem ſpectant, præmiſſa ſunt, ut Apoſtolica lectio evidentior fiat. Nunc autem, ut nobis moris eſt, quid interior ſenſus Apoſtolici ſermonis contineat, requiramus; & primo omnium, quomodo dictum ſit: *Quem propoſuit Deus in propitiationem* (ſive *propitiatorem*) *per fidem in ſanguine ejus.* Certum eſt, in omnibus pene locis Apoſtoli ſenſum ex legis & Prophetarum manare theſauris. Inquiramus ergo, ubi appellationem propitiatorii invenerit, & unde hoc nomen aſſumpſerit. Memini in Exodo loquentem Dominum ad Moyſen, & præcipientem quæ oporteret eum facere; primo quidem mandare arcam, & vectes ejus, atque annulos per arcæ latera fieri: poſt hæc: *Et facies*, inquit, *propitiatorium ex auro puro, duos cubitos & ſemis longitudinem ejus, & unum cubitum & ſemis latitudinem ejus. Et facies duo Cherubin aurea tornata, & ſuperpones ea perſingula latera propitiatorii: unum Cherubin ex latere hoc, & aliud Cherubin ex latere altero propitiatorii: & facies, ut Cherubin duo ſint ex duobus lateribus ejus extendentia alas ſuas, & obumbrantia ſuper propitiatorium: & facies ſuæ contra ſe ſuper propitiatorium erunt. Et facies Cherubin, & impones propitiatorium ſuper arcam, & in arcam mittes teſtimonia, quæ dabo tibi: & innoteſcam tibi inde, & loquar ad te deſurſum ſuper propitiatorium inter medium duorum Cherubin, quæ ſunt ſuper arcam teſtamenti, ſecundum omnia, quæ præcipiam tibi ad filios Iſrael.* Evidenter apparet, quod nomen propitiatorii Apoſtolus in his locis inventum, in ſuis nunc literis poſuit, de quo nobis ſermo eſt. Et videtur propitiatorium hoc, de quo ſcriptum eſt in Exodo, ad nullum niſi ad Salvatorem Dominum retuliſſe, cum dicit, quia hunc poſuit *Deus propitiatorium per fidem.* Quomodo ſane hujus veri propitia-

pitiatorii forma & figura fuerit illud, quod in Exodo deſcribitur ex auro puriſſimo factum, operæ pretium eſt inveſtigare. Et primo quidem conſiderandum eſt, quibus in locis aurum, quod in opere aſſumitur, aurum purum dicatur; quibus vero in locis aurum tantummodo ſine ulla adjectione ponatur. Quod ego in pluribus obſervans, deprehendiſſe mihi videor, quod, ſicubi cum adjectione aurum purum dicitur, indicet ſanctam illam & puram Jeſu animam, quæ *peccatum non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus:* & ipſi conveniant menſuræ iſtæ longitudinis ac latitudinis propitiatorii: quamvis hæc explanare ſit arduum, & aptare animæ illi ſanctæ ſingula quæque, quæ de propitiatorio referuntur. Primo ergo videamus, quod dicit, longitudinem propitiatorii neque duos ſolum cubitos habuiſſe. qui numerus ſociandis generandisque aptari corporibus ſolet: neque tres integros, qui numerus excedere appellationem creaturæ conſuevit, & naturæ incorporeæ conſecrari. Duos ergo cubitos & dimidium longitudinem dicit propitiatorii, & unum ac dimidium latitudinem. Quod ſi audere in talibus fas eſt, quoniam dicit idem Apoſtolus de Chriſto, quod *Dei & hominum mediator eſt*, videtur mihi inter Deum & hominem media hæc eſſe anima, quæ inferior quidem ſit a Trinitatis natura, minus aliquid habens, nec tamen, cum infra ſit, duali numero qui in corpore poſitis deputatur, absque eximia & præcellenti virtutum ſuarum eminentia miſceatur. Hoc enim oſtenditur, quod menſura ejus ſupra duos cubitos habere aliquid deſignatur, licet minus tribus. Sed & quod latitudo ejus unum & dimidium memoratur cubitum habere, propterea quidem de monade ac ſingulari ſua ſtatione deſcribitur, non tamen ex toto in dualem numerum, qui interdum etiam pro immundis ponitur, creviſſe. Quamvis enim carnem naturæ noſtræ ſuſceperit, ex incontaminata tamen Virgine aſſumpta, & caſta ſancti

Spiri-

Spiritus operatione formata eſt. Propterea ergo & Apoſtolus de mediatore diſſerens, evidentem diſtinctionem ſignavit dicens: *Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus:* quo ſcilicet mediatorem non ad deitatem Chriſti, ſed ad humanitatem, quæ eſt ejus anima, referendum doceret. Longitudo ergo ponitur ejus & latitudo. Longitudo illud ſignificat, quod tendit ad Deum, Trinitatique ſociatur: latitudo, quod inter homines, qui latam ſpatioſamque viam incedere ſolent, converſatur: & ideo mediatoris recte nomine nuncupatur, quia, ut diximus, anima hæc ſancta media quidem fuit inter divinitatem Trinitatis & fragilitatem humanam. Hæc ergo intelligi poteſt propitiatorium, ſecundum ea, quæ ſupra diximus, cui ſuperponi dicuntur duo Cherubin, unum ex latere hoc, & unum ex latere altero. Cujus ergo formam duo iſta Cherubin habere exiſtimanda ſunt? Cherubin enim in noſtram linguam interpretatum plenitudinem ſcientiarum ſignificat. Ubi ergo dicimus plenitudinem ſcientiarum, niſi in eo, de quo dicit Apoſtolus: *In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi?* De Verbo utique Dei hæc dicit Apoſtolus. Sed & de Spiritu ſancto ſimilia ſcribit, cum dicit: *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum ſuum: Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam alta Dei.* Significatur igitur, ut ego arbitror, in iſto propitiatorio, hoc eſt, in anima Jeſu, Verbum Dei, qui eſt unigenitus Filius, & Spiritum ejus ſanctum ſemper habitare: & hoc eſt, quod indicant duo Cherubin propitiatorio ſuperpoſita. Sed & illud obſerva, quod non dixit: Cherubin unum ex latere dextro, & Cherubin aliud ex latere ſiniſtro; ſed ait: *Cherubin unum ex latere hoc, & Cherubin aliud ex latere altero:* ut oſtenderet, in illo propitiatorio, hoc eſt, in anima Chriſti, ſiniſtrum nihil fuiſſe. Sunt autem & pennata duo hæc Cherubin: & non ſolum *pennata, ſed* & alas ſuas pandentia. Si quis ſanctorum

ſum-

ſummum habere a Deo teſtimonium meruit, dictum eſt, quod Deus eſſet cum eo, ſicut de Jeſu Nave dicitur: *Et Deus erat cum ipſo, ſicut f.. t cum Moyſe famulo ejus*. Sicubi vero pollicitatio majoris a Deo muneris datur, dicit Deus: *Et ero in eis, & ambulabo inter eos*. Nullam vero inter homines ita beatam & ita excelſam reperies animam, niſi hanc ſolam, in qua tantum latitudinis, tantum capacitatis invenit Verbum Dei & Spiritus ſanctus, ut non ſolum habitare, ſed & alas pandere, & novo ſacramenti ritu aliquando etiam volitare dicatur. Faciem quoque contra ſe invicem ſuper hanc beatam animam Cherubin utraque habere dicuntur, per quod concors ei & conſonus a Filio Dei & a Spiritu ſancto divinitatis ſenſus infunditur. Ubi autem ſuperponitur hæc anima Deo plena, in qua complacuit habitare omnem plenitudinem deitatis? *Super arcam* (inquit) *teſtamenti*. Poteſt arca teſtamenti ſancta ejus caro, in qua beata hæc anima collocatur, intelligi, habens in ſe teſtimonia Dei, quæ intelliguntur Chriſti, quas in carne pertulit, paſſiones divinis olim prædictæ teſtimoniis. Poſſunt etiam virtutes cœleſtes intelligi arca Dei, quæ & ipſæ capaces quidem ſunt Verbi Dei & Spiritus ſancti, ſed præponitur eis anima Jeſu & ipſa quodammodo mediatrice gratiam divinæ largitionis accipiunt. Poſt hæc: *Et innoteſcam tibi* (inquit) *inde, & loquar ad te deſuper propitiatorio*. Non ſolum Moyſi, ſed & unicuique ſanctorum, qui famulus Dei eſt, non aliunde innoteſcit Deus, nec aliunde cognoſcitur, niſi de propitiatorio iſto, quod ſupra expoſuimus, & de medio Cherubin. Hoc & Abacuc Propheta ſignificat, ubi dicit: *In medio duorum animalium cognoſceris: dum appropinquaverint anni, cognoſceris, & cum affuerit tempus, oſtenderis. Nemo* enim *ſcit Patrem, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare*. Sed & Paulus dicit, quia *nobis revelavit Deus per Spiritum ſuum*. Propterea ergo dicit, quod *inno-*

teſcam

teſcam tibi inde, & loquar tibi deſuper prapitiatorio inter duo Cherubin, quæ ſunt ſuper arcam teſtamenti. Puto autem, quod non importune ea, quæ de Exodo aſſumpſimus, explanata ſint, ut evidens fieret ſenſus, quomodo Apoſtolus in præſenti loco propitiatorii nomen aſſumpſerit, cum dicit: *Quem propoſuit Deus propitiatorium per fidem.* Sed & hoc ipſum, quod dixit, *Propoſuit*, magis de anima Jeſu, quam de deitate ejus dictum ſentitur. *Propoſuit* enim intelligitur, quaſi prius poſuit, hoc eſt, priusquam eſſet: Quod enim eſt, ponitur, quod nondum eſt, proponitur. Non ergo convenit de eo, qui ſemper erat, id eſt, de Verbo Dei, dici, quia propoſitus eſt: ſed de anima ejus, quæ, licet inſeparabilis ſit a Verbo Dei, creata tamen eſt, & Unigeniti deitate poſterior: nec inconvenienter videbitur de ea dictum, quod, antequam eſſet, propoſita eſt & præordinata, ut eſſet propitiatorium. Quia ergo ſecundum ea, quæ ſupra expoſuimus, Jeſum Chriſtum *propoſuit Deus propitiatorium per fidem in ſanguine ejus*, neceſſarium videtur requirere de divinis legibus, quæ ſit propitiatio, quæ per ſanguinem fiat, ut ex his colligere poſſimus, quomodo etiam per ſanguinem Jeſu propitiatio facta ſit. Scriptum eſt in Levitico poſt pontificis hoſtiam: *Quod ſi omnis ſynagoga Iſrael ignoraverit, & latuerit ſermo ab oculis ejus, & fecerit unum de mandatis Domini, quod non fiet, & deliquerit, & innotuerit eis peccatum, quod peccaverunt, adducet ſynagoga vitulum ex bobus pro peccato;* & poſt pauca: *Et inferet ſacerdos, qui unctus eſt, ex ſanguine vituli in tabernaculum teſtimonii;* & poſt pauca iterum: *Et faciet* (inquit) *vitulum, quemadmodum fecit vitulum pro peccato, & repropitiabit pro his ſacerdos, & remittetur eis.* Per ſanguinem ergo repropitiat ſacerdos pro omni ſynagoga, ut remittatur eis. Requiramus nunc ſingula quæque nomina, quæ de Salvatore ſcripta ſunt, & in ſingulis appellationibus, quæ ſint, quæ deſignentur,

dili-

diligentius contemplemur. Invenies igitur, quoniam quidem in ipſo complacuit habitare omnem plenitudinem divinitatis corporaliter, eſſe ipſum & propitiatorium, & pontificem, & hoſtiam, quæ offertur pro populo. Et quidem de propitiatorio jam ſatis eſt dictum. Sed & de pontifice evidenter David in Pſalmo, & Apoſtolus Paulus ad Hebræos ſcribit. Quod autem ſit & hoſtia, teſtatur Joannes dicens: *Hic eſt agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Secundum hoc ergo, quod hoſtia ſit, profuſione ſanguinis ſui propitiatio efficitur in eo, quod dat remiſſionem præcedentium delictorum: quæ tamen propitiatio ad unumquemque credentium per viam fidei venit. Niſi enim daret remiſſionem præcedentium delictorum, propitiatio non probaretur effecta. Cum vero peccatorum remiſſio tribuatur, certum eſt, propitiationem effuſione ſacri ſanguinis adimpletam: *Absque ſanguinis* enim *effuſione* (ſicut Apoſtolus dicit) *non fit remiſſio* peccatorum. Verum ne Paulus tibi ſolus præſumpſiſſe propitiationis nomen videatur in Chriſto, audi, quomodo & Joannes conſone de hoc ſenſu loquatur, cum dicit: *Filioli mei, hæc ſcribo vobis, ut non peccetis. Sed & ſi quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jeſum Chriſtum juſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non ſolum autem pro noſtris, ſed & pro univerſi mundi.* Uno igitur eodemque ſenſu Apoſtoli *propitiatorium*, vel *propitiationem*, vel, ut in latinis codicibus frequentius invenitur, *propitiatorem* nominant Chriſtum. Sed nihil intereſt, ſive *propitiator*, ſive *propitiatorium*, ſive *propitiatio*, ſive etiam *exoratio* ſcriptum ſit, cum apud Græcos uno ſemper eodemque ſermone proferatur. Niſi forte videatur quibusdam *propitiatio* ipſa ejus divina ſubſtantia; *propitiator* vero, cum diſpenſationes in hominibus explet, intelligi. Sed & quod dixit Joannes, quia *ipſe eſt exoratio* (ſive *propitiatio*) *pro peccatis noſtris: non ſolum autem pro noſtris, ſed & pro univerſi*

mun-

mundi, quædam nobis intuliſſe videtur augmenta myſterii, ut oſtendat, Jeſum propitiatorem eſſe non ſolum credentium, verum & totius mundi; non tamen prius mundi, & tunc noſtrum; ſed prius noſtrum, & ita demum totius mundi. Quamvis enim univerſa creatura gratiam Redemptoris exſpectet, unusquisque tamen in ſuo ordine veniet ad ſalutem. Hoc indicari arbitror & in Levitico, ubi repropitiationis hoſtiæ per pontificem mandantur offerri. Nec tamen in his ſacrificiorum confuſus ordo proponitur: ſed primo quidem dicit, quæ ſit propitiatio, & qualis hoſtia, ſi ſacerdos peccaverit, offeratur. Secundo, ſi omnis ſynagoga deliquerit per ignorantiam, cujusmodi victimis placetur Deus. Tertio, ſi princeps peccaverit, quo ordine purificandus ſit, ſcribit. Quarto, ſi anima una peccaverit, etiam de hoc quis ſit expiandi ritus exponitur. Quæ ſingula myſtico intellectu futuram Chriſti propitiationem non ſolum pro peccatis noſtris, ſed & pro univerſo mundo certis quibusque ordinibus, & modis cauſisque deſignant: ſi quis tamen hæc ſecundum illam revelationem, quæ Moyſi in monte demonſtrata eſſe dicitur, ſancto Spiritu illuminatus aſpiciat. Fit ergo per repropitiationem ſanguinis Chriſti remiſſio *præcedentium delictorum, in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ.* Suſtentatio Dei eſt, ubi peccator non ſtatim punitur ut peccat, ſed ſecundum quod ibidem Apoſtolus dixit, per patientiam Dei adducitur ad pœnitentiam: & in hoc oſtendere dicitur juſtitiam ſuam Deus. Bene autem addidit, *In hoc tempore:* præſentis enim ſæculi tempore in ſuſtentatione eſt juſtitia Dei; futuri vero in retributione. Juſtum namque apud Deum viſum eſt, ut, quia futurum ſæculum ad judicium ſtatuerat, præſens ſuſtentationi & patientiæ deputaret. Nam ſi puniret in hoc tempore peccatorem, juſtum non videretur, iterum ad judicium quem punierat evocare. Si vero ſuſtentet & pa-

tia-

tiatur in præſenti ſæculo, recte erit juſtus judex in futuro. Juſtificat ergo eum, qui ex fide eſt, ſicut & de Abraham ſcriptum eſt, quia *credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Quod ſi Abraham credidit, & ex fide juſtificatus eſt, conſequens ſine dubio erit, ut nunc, qui credit Deo, per fidem Jeſu Chriſti juſtificetur cum fideli Abraham.

9. *Ubi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? Operum: Non: ſed per legem fidei. Arbitramur enim juſtificari hominem per fidem ſine operibus legis.* Iterum ac ſæpius commonemus eos, qui ſcripta Pauli diligentius advertere cupiunt, diſtinctionem illam, quam ſupra diximus, obſervare tenacius, quomodo nunc circumciſionis cauſam, nunc præputii, id eſt, Judæorum vel Gentilium diſcreto ſemper tramite proſequatur. Si enim paululum quid fugerit legentem, continuo anguſta hæc & exilis intelligentiæ ſemita perturbabitur. Igitur cum ſuperius oſtendiſſet Apoſtolus, quid eſſet amplius Judæo, aut quæ utilitas circumciſionis: & docuiſſet, quia primis illis credita ſunt eloquia Dei, & per hæc viſus fuiſſet extollere eorum jactantiam, qua adverſum Gentiles erigi ſolent: & rurſum contra hæc in ſequentibus objeciſſet juſtitiam Dei per fidem Jeſu Chriſti eſſe in omnes qui credunt, neque habere aliquam diſtinctionem, ſed omnes deliquiſſe Judæos & Græcos, & egere gloria Dei, & juſtificari per gratiam ac redemptionem, quæ eſt in Chriſto Jeſu: ipſumque eſſe propitiatorium per fidem, & juſtificari ab eo omnem, qui ex fide eſt: nunc jam velut concluſionem aſſertionum ſuarum ponens in hoc loco dicit: *Ubi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? Operum? Non: ſed per legem fidei. Arbitramur enim juſtificari hominem per fidem ſine operibus legis:* & dicit ſufficere ſolius fidei juſtificationem, ita ut credens quis tantummodo juſtificetur, etiamſi nihil ab eo operis fuerit expletum. Imminet igitur nobis,

qui integram eſſe Scripturam Apoſtoli conamur aſſerere, & ordine ſuo cuncta conſtare, ut requiramus, quis ſine operibus ſola fide juſtificatus ſit. Quantum igitur ad exemplum pertinet, ſufficere arbitror illum latronem, qui cum Chriſto crucifixus clamavit ei de cruce: *Domine Jeſu, memento mei, cum veneris in regnum tuum!* Nec aliud quicquam deſcribitur boni operis ejus in Evangeliis, ſed pro hac ſola fide ait ei Jeſus: *Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiſo.* Aptemus nunc, ſi videtur, cauſæ hujus latronis verba Apoſtoli Pauli, & dicamus ad Judæum: *Ubi eſt ergo gloriatio tua?* Certum quia excluſa eſt; excluſa autem non per legem operum, ſed per legem fidei. Per fidem enim juſtificatus eſt hic latro ſine operibus legis: quia ſuper hoc Dominus non requiſivit, quid prius operatus eſſet; nec exſpectavit, quid operis, cum credidiſſet, expleret, ſed ſola confeſſione juſtificatum comitem ſibi eum paradiſum ingreſſurus aſſumpſit. Sed & mulier illa, de qua in Evangelio ſecundum Lucam refertur, quia *cum cognoviſſet, quod Jeſus recubuit in domo Phariſæi, detulit vas unguenti, & ſtans retro ad pedes ejus, ac flens, lacrymis lavit pedes ejus, & capillis capitis ſui deterſit, & oſculabatur atque ungebat unguento. Videns autem Phariſæus, qui eum vocaverat, dixit intra ſemetipſum: Hic ſi eſſet Propheta, ſciret utique, quæ & qualis eſt mulier, quæ tangit pedes ejus, quia peccatrix eſt.* Jeſus autem dixit ad eum parabolam quingentorum vel quinquaginta denariorum; & ex nullo legis opere, ſed pro ſola fide ait ad eam: *Remittuntur tibi peccata tua:* & iterum: *Fides tua te ſalvam fecit, vade in pace.* Sed & in multis Evangelii locis hoc ſermone uſum legimus Salvatorem, ut credentis fidem cauſam dicat eſſe ſalutis ejus. Ex quibus omnibus claret, quod recte arbitratur Apoſtolus juſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. Sed fortaſſis hæc aliquis audiens reſolvatur, & bene agendi negligentiam

capiat, ſiquidem ad juſtificandum fides ſola ſufficiat. Ad quem dicemus, quia, poſt juſtificationem ſi injuſte quis agat, ſine dubio juſtificationis gratiam ſprevit. Neque enim ob hoc quis accipit veniam peccatorum, ut rurſum ſibi putet peccandi licentiam datam. Indulgentia namque non futurorum, ſed præteritorum criminum datur. Igitur ut ad propoſitum redeamus, juſtificatur homo per fidem, cui ad juſtificandum nihil conferunt opera legis. Ubi ergo fides non eſt, quæ credentem juſtificet, etiamſi opera quis habeat ex lege, tamen quia non ſunt ædificata ſupra fundamentum fidei, quamvis videantur eſſe bona, tamen operatorem ſuum juſtificare non poſſunt, quod eis deeſt fides, quæ eſt ſignaculum eorum, qui juſtificantur a Deo, ſicut ſuperius diximus, quia *credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Tantum eſt, ut is, qui juſtificatur per gratiam fidei, dicat ſecundum Paulum, quia *gratia Dei, quæ mihi data eſt, inanis non fuit.* Excluditur ergo omnis gloriatio, quæ ex legis operibus venit. Et ut adhuc manifeſtius fiat quod dicimus, exemplum dabimus ex his, quæ in Evangelio ſcripta ſunt, ubi aſcendit Phariſæus & Publicanus ad templum Dei; *& ſtans*, inquit, *Phariſæus in medio, dicebat: Deus, gratias ago tibi, quoniam non ſum ſicut cæteri homines, raptores, injuſti, adulteri, vel ut etiam Publicanus iſte: jejuno bis in ſabbato; decimas do omnium, quæ poſſideo*, & reliqua. Et hæc fortaſſis vere dixerit, ſed ſecundum Domini ſententiam jactantiæ morbo corruptus non deſcendit juſtificatus de templo. Talis ergo gloriatio, quæ veniebat ex operibus legis, excluditur, quia non habet humilitatem crucis Chriſti: in qua qui gloriatur audi quid dicit: *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini* mei *Jeſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Vides Apoſtolum non gloriantem ſuper juſtitia ſua, neque ſuper caſtitate, neque ſuper ſapientia, neque ſuper cæteris

virtutibus vel actibus ſuis, ſed apertiſſime pronunciantem & dicentem: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Et ſic excluſa eſt Judaica gloriatio, non per legem operum, ſed per legem fidei, quæ eſt in Chriſto Jeſu, in cujus cruce gloriatur Apoſtolus. Quis enim recte vel ſuper caſtitate ſua gloriabitur, cum ſcriptum legat, quia *ſi quis aſpexerit mulierem ad concupiſcendam eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo?* Unde & Propheta dicit: *Quomodo gloriabitur quis caſtum ſe habere cor?* Aut quis gloriabitur ſuper ſapientia, cum ſcriptum videat, quia *mundus per ſapientiam non cognovit Deum: & ideo placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes?* & iterum: *Quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus, ut confundat ſapientes?* Quis autem vel ſuper juſtitia ſua gloriabitur, cum audiat Deum per Prophetam dicentem, quia *omnis juſtitia veſtra ſicut pannus mulieris menſtruatæ?* Sola igitur juſta gloriatio eſt in fide crucis Chriſti, quæ excludit omnem illam gloriationem, quæ deſcendit ex operibus legis. Hæc autem a nobis dicta ſunt pro eo, quod tanquam interrogantis ſermone dixit Apoſtolus: *Ubi eſt ergo gloriatio tua?* Et ad hæc ſibi ipſe reſpondit: *Excluſa eſt.* Et rurſum, quaſi ipſe ſe interroget, ait, *Per quam legem? Operum?* Et reſpondit ſibi ipſi: *Non: ſed per legem fidei. Arbitramur enim juſtificari hominem per fidem ſine operibus legis.* De his jam ſuperius diximus. Quod vero etiam in præſenti loco duarum legum facit iterum mentionem, & dicit legem operum & legem fidei, conſidera etiam ipſe qui legis, utrum ad legem Moyſi & legem naturalem ſermo hic debeat inclinari; an ad legem literæ & legem ſpiritus: quia lex literæ occidit, & mortem operatur; lex autem ſpiritus vitæ liberat a lege paccati & mortis.

10. Unde & convenienter in conſequentibus ponit: *An Judæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? Imo & Gentium. Quoniam quidem unus Deus, qui juſtificat*

cat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem. His quidem, qui alium volunt eſſe Judæorum Deum & alium Gentium, id eſt, alium legis & alium Evangeliorum, ſatis de hoc erit anguſta & arcta reſponſio, Apoſtolo Paulo abundantius ſatis dante ſententiam ſuam, cum non ſolum unum dicat eſſe Deum Judæorum & Gentium, ſed & addat, quod idem atque ipſe ſit, qui juſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem. Quod & ſi circumciſionem per allegoriam ſuſcipere voluerint, ita ut ſanctos & ſpiritales quosque ab eo circumciſionem dicant eſſe appellatos, ſtatim in conſequentibus invenient obicem. Si enim circumciſionem ſanctos, vel, ut illi nominant, ſpiritales appellavit, conſequens eſt, ut præputium peccatores dixerit, quos illi animales vocant. Et quomodo conveniet, ut bonus Deus pariter ſpiritales animalesque juſtificet? Illis ergo in his Apoſtoli ſermonibus nodus inextricabilis erit. Secundum nos vero, qui circumciſionem eos, qui ex Judæis crediderunt, & præputium nihilominus eos, qui ad fidem ex Gentibus vocati ſunt, dicimus, plana erit & facilis expoſitio. Idem enim ipſe Deus ex utroque populo credentes non circumciſionis aut præputii privilegio, ſed ſolius fidei contemplatione juſtificat. Supereſt & unius ſyllabæ differentia, in qua variaſſe videtur Apoſtolus. Non nos otioſe prætereat, quod dicit, quia circumciſionem ex fide juſtificet Deus, & non per fidem; præputium vero per fidem, & non ex fide. Non enim mihi videtur ſuperflua apud eum haberi iſta præpoſitionum commutatio, quia invenimus ab eo & in aliis locis, non ut libet, ſed obſervanter hæc poſita, & neceſſario differentiam diſtinctionis hujus eſſe ſervatam, ſicut cum de Deo loquens dicit: *Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.* Et iterum alibi dicit: *Sicut enim mulier ex viro, ſic & vir per mulierem: omnia autem ex Deo.* Tale eſt &, quod ad

Corinthios ſcribit: *Alii quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ ſecundum eumdem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu.* Et non ſolus Paulus Apoſtolus harum diſtinctionum obſervantias tenet, ſed & Joannes, qui, cum de Verbo Dei dicat, quia *omnia per ipſum facta ſunt*, vitam non per ipſum, ſed in ipſo factam eſſe teſtatur dicens: *Quod factum eſt, in ipſo vita erat.* Et quoniam multum eſt, ut ea, quæ nunc exempli cauſa protulimus, exponantur, ſenſum eorum pro captu noſtro breviter colligamus. Cum dicitur, *ex ipſo*, principale aliquid hujus præpoſitionis indicio videtur oſtendi. Cum vero *per ipſum* dicitur, ſequentis cauſæ, id eſt, ejus, quæ poſt principalem ejus, intelligentia deſignatur. Ut verbi cauſa dicamus, quod ait, *Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: Ex ipſo*, primæ creationis omnium, & hoc ipſum, quod quæ ſunt ex Deo eſſe cœperunt, ſignificantiam dedit: *Per ipſum*, quod ea, quæ prius facta fuerant, reguntur & diſpenſantur per eum, a quo ſubſiſtendi initium trahunt: *In ipſo*, quod hi, qui jam correcti & emendati ſunt, in ipſius perfectione conſiſtunt. Sic ergo hæc pleniſſimæ rationis tenere differentias edocentur, ut, quod ſubſiſtimus, *ex Deo* habére dicamur: quod diſpenſamur & regimur, *per ipſum* fieri deſignetur: quod vero in ſumma perfectionis conſiſtimus, *in ipſo* eſſe declaretur. Poteſt & in præſenti loco talis quædam obſervari differentia, ut circumciſio, quæ velut primo loco & ordine juſtificatur, ex fide, & non per fidem juſtificanda memoretur: præputium vero, quod ſecundo loco ad juſtificationem trahitur, non ex fide, ſed per fidem juſtificandum dicatur. Puto autem, quod & in ea differentia, quam ſupra diximus: *Sicut enim mulier ex viro, ita & vir per mulierem*, plenius iſta deſignentur. Primo etenim loco vir eſt, ex quo deſcendere mulier dicitur, & non per virum. Secundo vero in loco per mulierem vir:

quia

quia mulier miniſtrare quodammodo videtur autori viro, & ideo per mulierem vir dicitur naſci, & non ex muliere. Sed fortaſſis occurrat aliquis huic de muliere & viro expoſitioni noſtræ, & objiciat illud, quod dixit Apoſtolus de Chriſto: *Factum ex muliere, factum ſub lege*; & non dixit: Factum per mulierem. Cui hoc modo reſpondendum puto. De omni quidem homine conveniet dici, quod per mulierem factus ſit, quoniam quidem, priusquam per mulierem naſceretur, ex viro accepit exordium: Chriſtus vero, qui non ex ſemine viri carnis ſuæ ſumpſit originem, merito *ex muliere* factus dicitur. Ipſi namque, id eſt, mulieri, & ipſa principalis origo carnis adſcribitur, & recte non per mulierem, ſed *ex muliere* factus ab Apoſtolo memoratur. Juſtificat ergo unus atque idem Deus circumciſionem ex fide, & præputium per fidem. Quod ſi requirat aliquis curioſius, ii, qui ex fide juſtificantur, per quem juſtificentur; & rurſum ii, qui per fidem juſtificantur, ex quo juſtificentur: licet fortaſſis multa in hoc curioſitas videatur, tamen convenienter dicere poſſumus, quod, qui ex fide juſtificantur, initio ex fide ſumpto per adimpletionem bonorum operum conſummantur, & qui per fidem juſtificantur, a bonis operibus exorſi per fidem ſummam perfectionis accipiunt. Ita utrumque ſibi adhærens alterum ex altero conſummatur.

11. Et propterea puto Apoſtolum ſtatim in conſequentibus poſuiſſe: *Legem ergo evacuamus per fidem? Abſit; ſed legem ſtatuimus.* Quoniam in ſuperioribus ad fidem cuncta viſus eſt evocare, ipſe ſibi, quod ab alio proponi poſſet, obtendit, & dicit: Si per fidem juſtificatur homo, & non ex operibus legis, & ſi Deus circumciſionem ex fide juſtificat, & præputium per fidem, legem ergo Moyſi, o Paule, deſtruis per fidem? Sed ad hoc ipſe reſpondens dicit: *Abſit: imo legem ſtatuimus*, hoc eſt, confirmamus. Sed operæ pre-

tium eſt videre, quomodo legem ſe confirmare pronunciet, qui in ſuperioribus dixerit, quia non juſtificetur homo ex operibus legis. Salvator in Evangeliis dicit, quia *Moyſes de me ſcripſit.* Qui ergo non credit Chriſto, de quo Moyſes ſcripſit in lege, deſtruit legem: qui autem credit Chriſto, de quo Moyſes ſcripſit, legem confirmat per fidem, quia credit in Chriſtum. Fidem autem dicimus in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum integram, plenam, perfectam, quæ nihil diverſum, nihil diſcrepans aut extraneum in Trinitate profitetur. Nam Marcion, qui alium dicit Deum legis, alium Patrem Chriſti, per fidem ſuam non ſtatuit, neque confirmat, ſed deſtruit legem. Hoc & Ebion facit; hoc & omnes, qui in fide catholica aliquid corruptionis interſerunt. Ego etiam illud convenienter adjiciam, quod omnis, qui credens Chriſto bene agit, & continet ſe ab omni macula peccati, hic legem Dei recte vivendo confirmat: qui vero præceps peccatorum vitiis agitur, & ſine ullo pœnitendi retinaculo aſſiduitate ſcelerum maculatur, hic etiam ſi credere Chriſto videatur, per fidem ſuam non ſtatuit, ſed deſtruit legem. Sed illa nequaquam nobis prætereunda videtur objectio, quam proferre quis poteſt, & dicere, quod contraria ſibi ſcribere videatur Apoſtolus, cum in præſenti quidem loco dicit, non deſtrui legem ſed confirmari: in ſecunda vero ad Corinthios ita ſcribit: *Quod ſi miniſterium mortis in literis formatum in lapidibus, factum eſt in gloria, ita ut non poſſent intendere filii Iſrael in faciem Moyſi propter gloriam vultus ejus, quæ deſtruitur, quomodo non magis miniſterium Spiritus erit in gloria?* & paulo poſt: *Si enim, quod deſtruitur, per gloriam eſt; multo magis, quod manet, in gloria eſt.* Dici ergo poteſt, quia gloria vultus Moyſi, quæ deſtruitur, & hoc, quod dicit, *Si enim, quod deſtruitur, per gloriam eſt*, contrarium videri huic ſententiæ, qua pronunciat: Non deſtruimus legem

per

per fidem, ſed ſtatuimus & confirmamus. Sed vide, ſi poſſimus hoc modo, quod intentatur, abſolvere. Non eſt idem, quod dixit, *Legem deſtruimus*, &, Lex deſtruitur. Paulus ergo in præſenti loco hoc pronunciat, quod legem ipſe non deſtruat. Nam & ſi deſtruitur lex per eam quæ ſupereminet gloriam, non per Paulum, neque per alium aliquem ſanctorum deſtruitur. Unde & ipſe Dominus dicebat: *Non veni ſolvere legem, ſed adimplere.* Nullus ergo ſanctorum, nec ipſe Dominus deſtruit legem, ſed gloria ejus temporalis & pertranſiens a gloria æterna & permanente deſtruitur & ſuperatur. Unde vide, quam caute & perſpicaciter Apoſtolicæ legendæ ſint literæ. Non dixit: *Neque enim glorificatum eſt, quod glorioſum eſt*, & ſiluit; alioquin falſum videretur: (quomodo enim, quod glorioſum eſt, non eſſet glorificatum?) ſed addidit: *Propter eam, quæ ſupereminet, gloriam:* ut oſtenderet, non a quocumque deſtrui gloriam Moyſi, id eſt, legis, ſed, ut diximus, ex comparatione majoris gloriæ, quæ in Chriſto eſt, obtegi & obſcurari eam gloriam, quæ in lege eſt; & ideo dicit: *Si enim quod deſtruitur per gloriam eſt; multo magis, quod manet, in gloria eſt.* Manere quæ Chriſti ſunt dicit; deſtrui quæ Moyſi ſunt: ſed deſtrui non per hominem, ſed ex comparatione, ut diximus, ſupervenientis gloriæ; quoniam quidem *lex pædagogus noſter fuit in Chriſto*, donec veniret *plenitudo temporum:* & ſicut dicimus neceſſarium eſſe opus pædagogi, donec parvulus eſt is qui ſub pædagogo eſt, deſtrui autem & non eſſe neceſſarium officium pædagogi, cum ad perfectionem venerit is, qui ſub pædagogo fuit: ita dicimus deſtrui jam opus legis, *ubi advenit plenitudo temporis*, & filius, qui aliquando nihil differebat a ſervo, hæres factus eſt paternæ ſubſtantiæ. Quod autem hæc ita debeant intelligi, quæ deſtruenda appellat Apoſtolus, conſuetudinem ejus ſuper hoc vocabulo etiam in aliis diſce, ubi

dicit: *Ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit, quod perfectum eſt, deſtruentur ea, quæ ex parte ſunt.* Et in hoc loco ſcientia Pauli vel prophetia deſtrui dicitur abſque injuria Apoſtolicæ gratiæ: quo ſcilicet intelligamus ad comparationem perfectorum vacare & otioſa eſſe, quæ imperfecta ſunt. Ita ergo & in præſenti ſermone Paulus quidem legem non deſtruit, ſed confirmat. Gloria autem Chriſti cum revelata fuerit, eam gloriam, quæ apparuit in Moyſe, & ex qua glorificatus fuerat, ipſa comparatione ſui, qua ſupereminet, & confutat, & arguit, & oſtendit nec gloriam computandam. Tale eſt & quod alibi dicitur: *Illum oportet creſcere, me autem minui:* & quod ipſe Paulus dicit: *Cum autem factus ſum vir, deſtruxi quæ erant parvuli.* Hoc oſtendit & ſimilitudo pædagogi, cujus opus deſtruitur & ceſſat, cum ad perfectam ætatem venerit parvulus. Propterea ergo cautiſſime dixit Apoſtolus: *Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit;* & non dixit: Lex ergo deſtruitur per fidem: ſed, *Legem ergo deſtruimus?* & rurſus in ſequentibus: *Non; ſed legem ſtatuimus.* Nam & ſi deſtruitur lex, non per fidem deſtruitur, ſed per ſupereminentem gloriam. Per fidem autem non ſolum non deſtruitur lex, ſed ſtatuitur per Apoſtolos & confirmatur: quia Chriſtum, quem lex & Prophetæ venturum prædixerunt, iſti prædicant jam veniſſe: & confirmatio utique prophetiæ vel legis eſt, cum, quæ prædicta fuerant, monſtrantur impleta.

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EPISTOLAM
BEATI PAULI APOSTOLI AD ROMANOS
LIBER QUARTUS.

1. *Quid ergo dicemus inveniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem? Si enim Abraham ex operibus juſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum. Quid enim Scriptura dicit? Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam. Ei autem, qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Ei vero, qui non operatur, credit autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam. Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert juſtitiam ſine operibus. Beati, quorum remiſſa ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir, cui non imputabit Dominus peccatum.* Cum ſuperius duas propoſuerit leges, quarum unam operum, aliam fidei nominavit, per quam legem fidei excludi gloriationem dicit eorum, qui in legis operibus gloriantur; & pronunciaverit fide juſtificari hominem ſine operibus legis: conſequenter nunc, ut hæc de Scripturis aſſerantur, Abrahæ producit exemplum, & dicit, quia *Abraham, ſi ex operibus juſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum.* Quod quidem non ſine arte dialectica diſſerit. Nam ſi is, qui ex operibus juſtificatur, non habet gloriam apud Deum, Abraham autem conſtat habere gloriam apud Deum, ergo non ex operibus, ſed ex fide juſtificatus eſt Abraham, ut neceſſario habeat gloriam apud Deum. Sic enim Scriptura pronunciat: Quia *credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi*

ad

ad juſtitiam. Quod ſi Deus reputavit illi ad juſtitiam, ſine dubio & gloria ejus apud Deum eſt. Propterea ergo Apoſtolus teſtimonio huic, quod aſſumpſit ex libro Geneſis, adjungit & ſermonem proprium, & dicit, quia *ei, qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum: ei vero, qui non operatur, credit autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam.* Per omnem itaque hunc locum Apoſtolus hoc videtur oſtendere, quod duæ quædam ſint juſtificationes, quarum unam ex operibus nominat, aliam vero ex fide. Et illam quidem, quæ ex operibus eſt, dicit habere quidem gloriam, ſed in ſemetipſa, & non apud Deum: illam vero, quæ ex fide eſt, habere gloriam apud Deum, utpote apud inſpicientem corda hominum, & ſcientem, quis eſt, qui credit in occulto, & quis eſt, qui non credit. Et ideo merito apud ſolum Deum habet gloriam, qui affectum fidei ejus pervidet in occultis: qui vero juſtificationem ex operibus ſperat, poteſt fieri, ut opera ejus etiam ab hominibus comprobentur. Palam namque eſt, & videri oculis poteſt, quicquid opere manifeſtum eſt: & ſi fides in occulto eſt, opera autem palam ſunt, conveniet in hoc aſſumi illud, quod ſcriptum eſt: *Quæ occulta ſunt, Domino Deo tuo, quæ autem manifeſta ſunt, vobis & filiis veſtris.* Sed & illud his aptare conveniet, quod ſcriptum eſt: Quia *juſtus ex fide mea vivet.* Competenter igitur dicimus, quod hi, qui ſecundum interiorem hominem circumciduntur, & in occulto Judæi ſunt, ſpiritu, non littera, horum laus & gloria non apud homines, ſed apud Deum eſt. Qui vero ex operibus juſtificantur, quoniam palam ſunt & manifeſta opera eorum, poteſt eſſe gloria eorum vel apud ſanctos quosque & juſtos, qui accipiunt a Deo poteſtatem, de humanis operibus viſibilibus judicandi, vel etiam apud Angelos cæterasque virtutum cœleſtium poteſtates, qui utique glorificare eum, cujus

jus opera probaverunt, poſſunt. Occulta vero cordis quoniam ſolius Dei eſt noſcere, ipſe pervidet, ſi in unoquoque fidei habitat aliquis affectus: & ideo, qui ex fide juſtificatur, apud ſolum Deum habet gloriam, qui occultorum notitiam habet, & fidei ſolus inſpector eſt. Igitur & *Abraham*, *ſi ex operibus*, inquit, *juſtificatus eſt*, *habet* quidem *gloriam* ex operibus venientem, *ſed non* illam, qua *apud* ſolum *Deum* eſt: at certum eſt, Abraham apud ſolum Deum habere gloriam: conſequens ergo eſt, ut non ex operibus, ſed ex fide juſtificatus ſit. Non autem putes, quod, ſi quis habeat talem fidem, ex qua juſtificatus habeat gloriam apud Deum, poſſit ſimul cum ea habere & injuſtitiam. Nulla enim pars eſt fidei ſimul cum infidelitate, nulla juſtitiæ cum iniquitate communio, ſicut nec luci cum tenebris poteſt eſſe ſocietas. Si enim, *qui credit*, *quod Jeſus eſt Chriſtus*, *ex Deo natus eſt*, & *qui ex Deo natus eſt*, *non peccat:* manifeſtum eſt, quia, qui credit Jeſu Chriſto, non peccat: quod ſi peccat, certum eſt, quia non credit ei. Indicium ergo veræ fidei eſt, ubi non delinquitur, ſicut econtra, ubi delinquitur, infidelitatis indicium eſt. Propterea ergo & in alio Scripturæ loco dicitur de Abraham, quod ex operibus fidei juſtificatus ſit, quia certum eſt, eum, qui vere credit, opus fidei, & juſtitiæ, & totius bonitatis operari, & capacem fieri utriusque gloriæ, tam ejus, quæ apud Deum in occulto eſt, quam etiam ejus, quæ palam eſt, & non ſolum apud Deum eſt. His ita pro viribus explanatis, etiam illud prætereundum minime videtur, quod patrem noſtrum ſecundum carnem nominavit Abraham. Gentium etenim pater Abraham ſecundum fidem, non ſecundum carnem videtur. Nam ipſius quidem Apoſtoli poteſt & ſecundum carnem dici: ex genere enim Iſraelitico etiam ſecundum carnem patrem nominare potuit Abraham: cæteræ vero gentes in ſpiritu eum patrem, non in carne nominabunt:

bunt: niſi utpote in locis ita anguſtis ad allegoricæ intelligentiæ latitudinem convertamur, ubi pater ſecundum carnem accipi poteſt is, qui doctrinæ carnalis, id eſt, legis ſecundum literam prima elementa tradiderit, & magiſter in divina lege primæ inſtitutionis exſtiterit. Quod autem magiſtri etiam patres appellentur, & Apoſtolus Paulus dicit, quia *in Chriſto Jeſu per Evangelium ego vos genui.* Sed & tu, qui legis, ex divinis voluminibus ipſe tibi teſtimonia in hoc aſpicientia congregato. Additur in conſequentibus: *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam.* Hic ſermo ex libro Geneſis ſumitur, ex eo loco, ubi non Abraham, ſed Abram dicit ad Dominum: *Quoniam non dediſti mihi ſemen, hic vernaculus meus hæreditabit me. Et dixit Dominus ad eum: Non erit hæres tuus iſte: ſed qui exierit de te, hic erit hæres tuus. Et eduxit,* inquit, *eum foras, & dixit ad eum: Reſpice ad cœlum, & numera ſtellas, ſi potueris dinumerare eas. Et ait ad eum: Sic erit ſemen tuum. Et credidit Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Latius loca ipſa exempli gratia de libro Geneſis repetivimus, ut, quæ juſtificationis hujus cauſa fuerit, noſceremus. Unde & acrius intendendum eſt, ſi ob hoc ſolum, quod dandum ſibi credidit filium, & ex eo progeniem ad multitudinem ſiderum propagandam, dicitur, quia reputata eſt fides ejus ad juſtitiam: an pro hoc & pro omnibus, quæ jam ante crediderat. Neque enim putandum, quod abſque fide fuerit illud, ut exiret de terra ſua, & de cognatione patris ſui, & veniret in terram, quam ei demonſtraverat Deus: vel illud, cum, ſeparato a ſe Lot, dicit ad eum Dominus: *Aſpice oculis tuis, & vide ex hoc loco, in quo ſtas, & intuere ad Septentrionem, & Meridianum, & ad Occidentem, atque ad Orientem, quia omnem terram hanc, quam vides, tibi dabo eam, & ſemini tuo in æternum.* Sed & illud, quis dicat abſque fide factum, quod veniens Abraham habitavit apud quercum Mambre in

He-

Hebron, & ædificavit ibi altare Domino? Quomodo autem & illud non erat fidei opus, cum Melchiſedech benedixit Abraham, & ait: *Benedictus Abraham Deo excelſo, qui creavit cœlum & terram: & benedictus Deus excelſus, qui tradidit inimicos ejus in manibus ejus?* Ex quibus omnibus colligitur, quod in his ſingulis fides quidem fuerit Abrahæ, ſed ex parte: in eo autem, ubi dicitur, quia fides ejus reputata eſt ad juſtitiam, fides perfecta declaretur. Sicut enim ſcientiam & prophetiam ex parte dicit eſſe Apoſtolus, & rurſum dicit eſſe perfectam in eo, cum ſcribit: *Ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus; cum autem venerit, quod perfectum eſt, deſtruentur ea, quæ ex parte ſunt:* ita & fidem poſſumus intelligere eſſe aliquando ex parte, & aliquando perfectam. Ut autem, quod dicimus, aliis adhuc Scripturæ ſanctæ teſtimoniis muniatur, audi in Evangelio ad Dominum dicentes Apoſtolos: *Domine, auge nobis fidem.* Nonne per hæc evidenter oſtendunt habere ſe quidem fidem, ſed talem, quæ egeret augmento? Sed & ipſe Apoſtolus Paulus cum dicit: *Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam,* omnem cum dicit, ex partibus totam docet eſſe compoſitam. Neque enim omne poteſt nominari, ubi aut qualitatis aut quantitatis diverſitas non eſt. Videtur ergo etiam in præſenti loco, cum multæ fides Abrahæ præceſſerint, per ſingula quæque, quæ ex parte ſuperius memoravimus, in hoc nunc univerſa fides ejus eſſe collecta, & ita ei ad juſtitiam reputata. Jam ſane conſiderabis, ſicut de fide dictum eſt, quia reputata eſt ei ad juſtitiam, ita & de aliis virtutibus dici poſſit, quia, verbi gratia, miſericordia unicuique reputari poteſt ad juſtitiam, aut ſapientia, aut ſcientia, aut manſuetudo & humilitas, vel certe ſi omni credenti fides ad juſtitiam reputetur. Sed cum ad Scripturas redeo, non omnibus credentibus invenio quod fides ad juſtitiam reputetur. Denique ſcriptum eſt de filiis

Iſrael,

Iſrael, quia *crediderunt Domino, & famulo ejus Moyſi*, nec tamen additur, quod de Abraham ſcriptum eſt, quia reputata eſt illis ad juſtitiam. Ob hoc arbitror, quod non illis erat, ſicut in Abraham docuimus, ex multis partibus fidei in unum coacervata perfectio, quæ mereretur ad juſtitiam reputari. Quod autem dicit: *Ei vero, qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum: credenti autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ad juſtitiam:* videtur oſtendere, quaſi in fide quidem gratia ſit juſtificantis, in opere vero juſtitia retribuentis. Sed ego cum conſidero ſermonis eminentiam, qua dicit operanti ſecundum debitum reddi, vix mihi ſuadeo, quod poſſit ullum opus eſſe, quod ex debito remunerationem Dei depoſcat, cum etiam hoc ipſum, quod agere aliquid poſſumus, vel cogitare, vel proloqui, ipſius dono & largitione faciamus. Quod ergo erit debitum illius, cujus erga nos fœnus præceſſit? Et ideo videndum magis eſt, ne forte, quod dixit, *Ei autem, qui operatur, merces ſecundum debitum reputabitur*, ſiniſtri magis operis intelligendum ſit debitum. Debita etenim peccata dici in divinis voluminibus frequenter invenies, ut ipſe Dominus in oratione nos docuit dicere: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris;* & iterum cum dicit ipſe Dominus: *Cuidam patrifamilias erant duo debitores: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta:* & hoc de peccatis dici ipſe interpretatus eſt. Ne forte ergo & in hoc loco mercedem operis, quæ ſecundum debitum redditur, ad hunc ſenſum, quem ſupra diximus, Apoſtolus traxerit de his, qui ita operantur, ſicut & Cain operatus eſt terram: & ſicut alibi dicit: *Diſcedite a me operarii iniquitatis:* quibus utique quaſi debita pœna pro mercede iniquitatis exſolvitur. Unde idem Apoſtolus in alio loco: *Stipendia*, inquit, *peccati mors:* & non addidit, ut ſimiliter diceret: Stipendia

au-

autem juſtitiæ vita æterna; ſed ait: *Gratia autem Dei vita æterna:* ut ſtipendium, quod utique debito & mercedi ſimile eſt, retributionem pœnæ eſſe doceret & mortis; vitam vero æternam ſoli gratiæ conſignaret. Secundum hunc ſenſum & illud, quod in Evangelio ſcribitur: *Qua menſura menſi fueritis, eadem remetietur vobis*, de ſiniſtris operibus accipiendum puto. Neque enim gratiæ ſuæ menſuram ſtatuit Deus, cum ſcriptum ſit: *Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum.* Si ergo hæc putantur recte diſcuſſa, conſequenter utique ea, quæ cohærent, videbuntur intelligenda, ut operanti quidem opera iniquitatis merces ſecundum peccati debitum rependatur: credenti vero in eum, qui juſtificat impium, fides ad juſtitiam reputetur: ſi quidem bene meminimus ſuperiora, in quibus oſtendimus, non ei, qui ex parte, ſed qui ex integro, & qui perfecte credit, fidem poſſe ad juſtitiam reputari: quæ fides tanta eſt, ut juſtificet etiam eum, qui impius fuerit, ut ultra jam non ſit impius, ſicut ille latro, qui pendebat in cruce & blaſphemabat, ſed ſit ſicut ille, qui confitebatur & dicebat: *Domine Jeſu, memento mei, cum veneris in regnum tuum.* Poſt hæc velut ad confirmationem ſermonis ſui, quem dixerat: *Ei autem, qui non operatur, credit autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ad juſtitiam*, aſſumit teſtimonium de Pſalmis, & dicit: *Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert juſtitiam ſine operibus: Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata: beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.* Vides per hos ſermones conſequenter approbari poſſe, quod reputetur homini juſtitia ſine operibus. Unde mihi videtur hoc intellexiſſe Apoſtolus, quia impoſſibile ſit in homine, cui jam per ætatem diſcernendi de bono & malo adeſt intellectus, neque injuſtitiam ineſſe, neque juſtitiam. Quod ſi ita eſt, ſine altero e duobus inveniri anima non poteſt:

& certum eſt, ſi deſierit a malis, quod jam inveniatur in bonis. In malis autem non eſt illa anima, cujus *remiſſæ ſunt iniquitates*, & cujus *tecta ſunt peccata*, & *cui non imputavit Dominus peccatum*: conveniens ergo eſt, ut ſit in bonis. Competenter igitur ad remiſſionem iniquitatum & obtectionem peccatorum, & ad id, quod non imputat Dominus peccatum, dicit Apoſtolus, quod homini juſtitia reputetur, licet nondum opera juſtitiæ egerit, ſed pro eo tantum, quod credidit in eum, qui juſtificat impium. Initium namque juſtificari a Deo fides eſt, quæ credit in juſtificantem. Et hæc fides, cum juſtificata fuerit, tanquam radix imbre ſuſcepto hæret in animæ ſolo, ut, cum per legem Dei excoli cœperit, ſurgant in ea rami, qui fructus operum ferant. Non ergo ex operibus radix juſtitiæ, ſed ex radice juſtitiæ fructus operum creſcit, illa ſcilicet radice juſtitiæ, qua Deus accepto fert juſtitiam ſine operibus. Unde propterea puto & David triceſimo primo Pſalmo, quem ſuperſcripſit, *Intellectus David*, dediſſe iſtud initium, admonens per ipſam ſuperſcriptionem altiorem debere requiri intellectum in his, quæ dicturus erat, quia *beati, quorum remittuntur iniquitates*: de quibus, prout potuimus, diximus, cum de Pſalmis per ordinem dictaremus. Sed promovet nos ordinis ipſius differentia, quod primo dixit: *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates*; ſecundo: *Quorum tecta ſunt peccata*; tertio: *Cui non imputavit Dominus peccatum.* Et vide, ſi forte poteſt iſte ordo in anima una eademque intelligi: ut, quia initium eſt converſionis animæ mala derelinquere, pro hoc iniquitatum remiſſionem mereatur accipere: cum autem cœperit bona facere, velut ſingula quæque, quæ præceſſerant, mala bonis recentibus obtegens, & abundantiorem numerum bonorum introducens, quam prius fuerat maiorum, tegere peccata dicatur: ubi vero jam ad perfectum venerit, ita ut omnis de ea

mali-

malitiæ radix penitus amputetur, eo uſque, ut nullum in ea veſtigium poſſit inveniri nequitiæ, ibi jam ſumma perfectæ beatitudinis promittatur, cum nullum poſſit Dominus imputare peccatum. Iniquitas ſane a peccato hanc habet differentiam, quod iniquitas in his dicitur, quæ contra legem committuntur: unde & græcus ſermo ἀνομίαν appellat iniquitatem, hoc eſt, quod ſine lege committitur: peccatum vero etiam illud dici poteſt, ſi contra, quam natura docet & conſcientia arguit, delinquatur

2. *Beatitudo ergo hæc in circumciſione, an etiam in præputio? Dicimus enim: quia reputata eſt Abrahæ fides ad juſtitiam. Quomodo ergo reputata eſt? Cum in circumciſione eſſet, an cum in præputio? Non in circumciſione, ſed in præputio. Et ſignum accepit circumciſionem, ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio: ut ſit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad juſtitiam, & ſit pater circumciſionis, non his tantum, qui ſunt in circumciſione, ſed & illis, qui ſectantur veſtigia ejus, quæ eſt in præputio fidei patris noſtri Abrahæ.* Cum dixiſſet ſuperius, quia *credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam*, &, hujuſcemodi fides quid haberet beatitudinis, oſtendiſſet ex his, quæ in trigeſimo primo ſcripta ſunt Pſalmo, quia ita credenti non reputaret Dominus peccatum: proponit nunc interrogationem, ex cujus reſponſione doceat & ex ipſa temporum ratione, quod beatitudo juſtificationis Abrahæ non in circumciſione, ſed adhuc in præputio poſito data eſt. Quod ſi Abraham, cum eſſet adhuc in præputio, ex fide juſtificatus eſt, poteſt & omnis, qui credit Deo, juſtificari per fidem, etiam ſi ſit in præputio, & pertinere etiam ad ipſum hæc beatitudo, de qua dicitur: *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.* Oſtendit ergo, quia non cuilibet Dominus non imputet peccatum, ſed ei, qui crediderit, propter fidem ſuam peccata non reputet. Sicut enim Abrahæ reputata

eſt fides ad juſtitiam, ita & omni credenti, cui fides ad juſtitiam reputatur, peccata utique non imputantur. Neque enim de juſtis dicit, quia reputatur eis fides ad juſtitiam. Quod ſi ita putetur, quæ videbitur gratia juſto reputari? Juſtitia ad juſtitiam? Sed utique illi dicit fidem reputatam eſſe ad juſtitiam, qui, antequam haberet hanc fidem, juſtitiam non habebat: & iſte eſt utique beatus, cui Deus accepto fert juſtitiam ſine operibus, & cui non imputatur peccatum; cui etiam remiſſæ ſunt iniquitates, & obtecta, ſi qua antea fuerant, peccata. Simul autem & edocet nos diligentius intendere lectioni, cum tam vigilanter enarrat ea, quæ ſcripta ſunt de Abraham, quia *reputata eſt* ei *fides ad juſtitiam*. Vult a nobis conſiderari etiam, quando reputata ſit, quo & temporis ratio in his, quæ ſcripta ſunt, colligatur, utrum e in præputio adhuc eſſet, cum iſta dicta ſunt, an tranſiſſet jam ad circumciſionem; & ait: *Quomodo ergo reputata eſt fides ejus ad juſtitiam? Cum eſſet in circumciſione, an cum eſſet in præputio?* Si enim fuiſſet id temporis in circumciſione, videretur utique a fidei hujus gratia excluſum eſſe præputium. Nunc vero oſtendit, quod in præputio adhuc poſito reputata eſt fides ad juſtitiam, & ideo pronunciat, quia, cum Abraham in præputio poſitus per fidem juſtificatus ſit, ſine dubio princeps & pater merito dicitur omnium credentium per præputium. Quod vero poſt fidem, quæ fuit in præputio, accepit circumciſionem, conſequenter cauſam, qua circumciſio ei data fuerit, exponit. Ut eſſet, inquit, ſignaculum ejus fidei, quam habuit in præputio poſitus, *ut* per hoc *ſit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur illis ad juſtitiam, & ſit pater circumciſionis, non his tantum, qui ſunt ex circumciſione, ſed & illis, qui ſequuntur veſtigia ejus, quæ eſt in præputio fidei patris noſtri Abrahæ.* Quod ſi Abraham, cum eſſet adhuc in præputio, ex fide juſtificatus eſt, po-

teſt fieri etiam pater eorum, qui in circumciſione naſcuntur: ſi tamen ad illam fidem pertineant, quæ in præputio poſitum juſtificavit. Et quoniam in præputio poſitum juſtificavit Abraham, efficitur ergo utriusque generis pater, his, qui ſunt in præputio per fidem, & his, qui ſunt in circumciſione per carnem: & poſt circumciſionem generat primo Iſaac, atque ab ipſo auſpicatur ogdoadis initium, id eſt, octavi diei in ipſo conſecrantur prima myſteria, & exinde incipit poſteritas Abrahæ duplici currere ſacramento. Sicut enim fides natura ſui aliud eſſe intelligitur, & aliud juſtitia, quæ ei per fidem reputata eſt: ita & alia ejus eſſe in præputio, alia in circumciſione poſteritas. Nam eos, qui incircumciſi ſunt, ipſos eſſe lapides puto, de quibus poſſe dicitur Deus ſuſcitare filios Abrahæ, de quibus & illud completur, quod ſcriptum eſt: Quia *benedicentur in te omnes tribus terræ.* Sed repetamus adhuc, quod dicit: *Et ſignum accepit circumciſionem, ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio:* ac profundam in his Pauli ſapientiam contemplemur. Fortaſſis enim aliquibus eumdem ſermonem ſecundo dicere videatur, id eſt, *ſignum*, & *ſignaculum.* Sed mihi uterque ſermo multam inter ſe videtur habere differentiam. Signum namque dicitur, cum per hoc, quod videtur, aliud aliquid indicatur: ſicut cum verbi gratia dicit Dominus in Evangelio: *Generatio hæc ſignum quærit: & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ Prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: ita & Filium hominis oportet eſſe in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Hoc eſt ergo ſignum, ubi Jonas videbatur, & Chriſtus intelligebatur. Similiter & de ipſo Domino in Evangelio dicitur: *Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multorum, & in ſignum, cui contradicetur.* Contradicebatur enim ſigno, in quo Chriſtus venerat, quia aliud in eo videbatur, & aliud intelligebatur. Caro

cernebatur, & Deus credebatur. Sic ergo accepit & Abraham ſignum: & quod eſſet ſignum, in conſequentibus dicit; *Circumciſionem*, inquit: quæ circumciſio eſſet *ſignaculum juſtitiæ fidei*, quam habuit, antequam circumcideretur. Bene ergo circumciſionem ſignum appellavit in Abraham, quia & ipſa aliud videbatur, & aliud intelligebatur: & oſtendit, quia jam tunc carnalis illa circumciſio ſignum erat ſpiritalis circumciſionis, quæ non in carne ſuſcipitur, ſed in corde. Quod vero dixit *ſignaculum*, ita intelligendum puto. Signaculum dicitur, cum alicui rei ſervandæ pro tempore cuſtodia imponitur, quod nemo alius, niſi ipſe, qui impreſſit, debeat reſignare. Per iſtud ergo ſignaculum, ut exponit Apoſtolus, juſtitia fidei, quam in præputio poſitus Abraham accipere meruit, indicatur, & pater eſſe multarum gentium: quod tunc credimus reſignandum, cum plenitudo Gentium introierit, & omnis Iſrael ſalvabitur. Tunc enim fiet, quod dicit Apoſtolus, non ſolum Gentium, ſed etiam circumciſionis per fidem pater Abraham. Et adhuc apertius de ſigno & ſignaculo diſſeramus. Cum ſignum ſit, ut diximus, ubi indicatur aliquid per hoc, quod videtur; ſignaculum vero, ubi concluditur pro tempore aliquid & non patet, poteſt etiam ita intelligi, quod myſteria, quæ in lege & Patriarchis adumbrabantur, hujusmodi erant, quæ & ſignis indicanda eſſent, & ſignaculis obſervanda. Quod ergo ſignis indicanda erant, in his, qui credebant ex Gentibus, ſignum cepiſſe dicitur Abraham: quod vero his, qui in circumciſione non erant credituri, obſervanda erant & obtegenda, ſignaculum dicitur accepiſſe. Quod ſignaculum illo utique in tempore reſignabitur, cum in noviſſimis diebus, poſtquam plenitudo (ut diximus) Gentium introierit, omnis Iſrael ſalvus fiet. Idcirco denique ante Abraham juſtificatur in fide, *dum adhuc* eſſet incircumciſus, & poſtea circumciditur,

tur, ut oſtenderetur primo pater futurus multarum gentium, & poſtea eorum, qui ex circumciſione credituri ſunt. Neque enim hi, qui ſecundum carnem naſcuntur ex Abraham, filii Abraham dicendi ſunt, niſi fidem & opera habeant Abrahæ. Inde denique & Dominus in Evangelio dicit ad Judæos, qui ſe jactabant filios eſſe Abrahæ: *Si filii Abrahæ eſſetis, opera utique Abrahæ faceretis.* Vis autem & ex veteri Scriptura perdoceri, quod filius quis dicitur non tantum ejus, de cujus naturali ſemine deſcendit, ſed & ejus, cujus actus imitatur & opera? Audi Daniel quid dicat ad unum ex illis ſenioribus, quos arguit adulterii: *Semen*, inquit, *Chanaan, & non Juda, ſpecies ſeduxit te, & concupiſcentia evertit cor tuum.* Vides, eum, qui carnaliter de genere Juda deſcenderat, negari filium eſſe Juda, ſed Chanaan, ejus ſcilicet, cujus actus & opera ſequebatur. Ita ergo & hi, qui de Abrahæ ſemine ſecundum carnem genus ducunt, non dicuntur filii Abrahæ, ſi ejus non habent fidem. Sic denique & Propheta dicit ad eos: *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethea*, quibus utique non eos neceſſitudo generis, ſed morum ſimilitudo jungebat. *Ut eſſet* ergo, inquit, *pater omnium credentium per præputium, ut reputetur illis ad juſtitiam, & ſit pater circumciſionis, non his tantum, qui ſunt ex circumciſione, ſed & illis, qui ſequuntur veſtigia ejus, quæ eſt in præputio fidei patris noſtri Abrahæ.* In quo evidenter ex utroque populo, ſicut ſuperius diximus, pronunciat non carnis originem, ſed notabilitatem fidei requirendam. De circumciſionis autem ſacramento latius jam in ſuperioribus diximus; ſed & in aliis pluribus locis, quæ pro re & pro tempore occurrere viſa ſunt, expoſuimus. Sed diligentem lectorem, quem iota unum aut unus apex de lege non præterit, ne illud quidem latere debet, quia hoc, quod Apoſtolus dixit: *Reputata eſt Abrahæ fides ejus ad juſtitiam*, illo tempore, cum de eo ſcriptum eſt,

quod crediderit Deo, & reputatum ſit ei ad juſtitiam, nondum Abraham vocabatur, ſed Abram erat nomen ejus. Adhuc enim incircumciſus manebat, ut interpretatur Apoſtolus. De quo aliquibus forte videbitur error in exemplaribus haberi, quod facile Abraham pro Abram ſcribi potuerit. Sed quia hæc exiſtimatio potius incerta eſt, quam firma approbatio, nos compendioſius reſpondeamus, quod obſervans Apoſtolus ſententiam Dei, qui dixit: *Jam non Abram, ſed Abraham erit nomen tuum*, appellavit nunc eum, non ut in loco Geneſis ſcriptum eſt, ſed ut de eo pronunciaverat Deus. Quæ enim divinitus ſanciuntur, obſervari in poſterum convenit. Hæc, prout potuimus, in locis tam arduis & tam difficilibus prolata, ſi quis forte animi noſtri ſtudium conſideret, amplecti poterit. Si vero infirmitatem ſenſus noſtri notare velit, veniam petimus, & ei, qui melius de his diſſerere vel explanare potuerit, libenter cedimus. Nos vero ad ea, quæ ſequuntur, ſegni licet greſſu convertimus pedem.

3. *Non enim per legem promiſſio Abrahæ, aut ſemini ejus, ut hæres eſſet mundi: ſed per juſtitiam fidei.* Hoc in loco mihi videtur de lege Moyſi Apoſtolus diſputare, & aſſerere, quod promiſſio, quæ facta eſt ad Abraham, ut hæreditatem mundi, id eſt, terræ totius acciperet ipſe vel ſemen ejus, non ex Moyſi lege conſtaret. Ante enim, quam Moyſes legislator exiſteret, viſus eſt (inquit) Dominus Abrahæ, & dixit ad eum: *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam oſtendero tibi: & faciam te in gentem magnam, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum, & eris benedictus: & benedicam benedicentes te, & maledicam maledicentes te, & benedicentur in te omnes tribus terræ.* Quod ergo dicit: *Benedicentur in te omnes tribus terræ*, hoc eſt, hæredem factum eſſe totius mundi. Quæ utique promiſſio ad Abraham antea facta eſt, quam per Moyſen de legis obſervantia mandaretur.

Sic

Sic ergo non eſt ex lege promiſſio Abrahæ, neque ſemini ejus, ut hæres ſit mundi, ſed per juſtitiam fidei. Quæ eſt iſta juſtitia fidei? De qua in ſuperioribus ſcribitur (ut ſæpe jam diximus), quia *credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam.* Nec immerito: legis enim obſervantia pœnam tantummodo effugit; fidei vero meritum ſpem repromiſſionis exſpectat: & præceptum ſervis ponitur, fides quæritur ab amicis. Sed & ſi ſecundum ea, quæ in ſuperioribus diſſeruimus, de lege naturali Paulus hæc dicere intelligatur, non erit contrarium rationibus ſuperius redditis. Quamvis enim lex naturæ de bono & malo teſtimonium reddat ſecundum judicium conſcientiæ, tamen legi fidei non poteſt exæquari, qua Deo credidit Abraham, & juſtificari meruit, atque amicus Dei appellari.

4. *Si enim, qui ex lege, hi hæredes ſunt, exinanita eſt fides, & evacuata eſt promiſſio. Lex enim iram operatur. Ubi autem non eſt lex, nec prævaricatio.* Si, inquit, non ex lege promiſſio data eſt Abrahæ, ut hæres eſſet mundi, ſed per fidem, quæ ei ad juſtitiam reputata eſt, conſequens ſine dubio erit, ut & omnes, qui ſperant ſibi a Deo juſtitiam reputandam, non per legem, ſed per fidem ſperent. Et ut hoc evidentius oſtenderet, addidit: Si, inquit, hi, qui ex lege ſunt, ipſi hæredes erunt repromiſſionis illius, quam per fidem meruit Abraham, evacuabitur illud, quod ex fide juſtificatus eſt Abraham: cum utique, ſi ex lege futura eſſet hæreditas, oportuerit & Abraham legem prius implere, & ita hæreditatem juſtitiæ promereri. Et ut oſtendat nullo modo hoc ita fieri potuiſſe, dicit, quod lex iram operatur. Ubi autem ira eſt, hæreditas non eſt: & addidit: *Ubi autem non eſt lex, nec prævaricatio.* Sed repetamus paululum, & videamus, de qua lege iſta dicantur. In ſuperioribus quidem, ubi dicit: *Si enim qui ex lege, hi hæredes ſunt, exinanita eſt fides, & evacuata eſt promiſſio*, poteſt & ad Moyſi le-

legem, & ad naturalem referri. Certum eſt enim, quod, ſi ex lege Moyſi præſtatur hæreditas, evacuatur illud, quod ſcribitur, Abraham fidei credulitate meruiſſe: & rurſum, ſi ad naturalem legem convertatur intelligentia, hæc dici poſſunt: Si ſufficere potuiſſet lex naturalis ad fidem, ſuperfluum videretur, quod dictum eſt ad Abraham: *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam oſtendero tibi.* Ut quid enim exiret de terra ſua, & de domo ſua, ſi ei lex ſufficeret naturalis, quam utique & in terra ſua poſitus habere & cuſtodire potuiſſet? Sed nunc velut illa minus ſufficiente jubetur legem fidei ſequi, ſine qua nec hæres eſſe mundi ipſe vel ſemen ſuum, nec amicus Dei poterat appellari. Sic ergo poteſt ab utraque lege ſubtractum, ad ſolam fidei legem reſpicere, quod dicit: *Si enim qui ex lege, hi hæredes ſunt, exinanita eſt fides, & evacuata eſt promiſſio.* Jam vero in hoc loco, ubi dicit: *Lex enim iram operatur*, diligentius intuendum eſt, ad quam legem reſpicere videatur hic ſermo; ſed & ille, qui ſequitur: *Ubi enim non eſt lex, nec prævaricatio.* Sed priusquam a nobis plenior explanatio requiratur, ad illa breviter reſpondeamus, quæ de hoc loco Hæretici nobis ſolent obtendere. Ajunt enim: „Ecce quo„modo Apoſtolus dicit, quia lex Moyſi iram opera„tur: ubi vero lex illa non fuerit, ibi nec prævari„catio erit." Requiramus ergo ab eis: Si ubi lex eſt, & prævaricatio erit transgreſſæ legis; ergo & ubi fides eſt, transgreſſæ fidei prævaricatio erit. Si enim prævaricator efficitur, qui declinat a lege, ſine dubio & ille prævaricator eſt, qui declinat a fide: & ſi prævaricationi illi, quæ in lege eſt, lex ipſa in cauſa eſt, etiam prævaricationi huic, quæ in fide eſt, fides in cauſa eſſe creditur. Si vero abſurdum eſt dicere, quia fides in cauſa eſt, ut quis prævaricetur a fide, & ſi non acceſſiſſet ad fidem, prævaricator fidei non fuiſ-

fuiſſet; ita abſurdum erit, prævaricationem legis ex eo accipere, quod ſuſceperit quis obſervantiam legis. Sed & illud addamus. Quid dicent nobis de his, qui ante legem Moyſi in prævaricatione facti ſunt? Si enim nullus ante Moyſen prævaricator exſtitit, nemo condemnatus eſt, nemo punitus. Quid dicent de Sodomis? quid de his, qui in diluvio condemnati ſunt? quid de Cain? quid de ipſo Adam? quid de Eva reſpondebunt, de qua Apoſtolus dicit: *Mulier autem ſeducta in prævaricatione facta eſt?* Si ſine lege Moyſi non eſt prævaricatio, unde Adam, unde Eva prævaricatores ab Apoſtolo nominantur? Verum ut etiam in ſuperioribus ſæpe jam diximus, diverſas in hac Epiſtola leges Apoſtolus introducit, & nunc de lege Moyſi loquitur, nunc legem fidei nominat, ſicut cum dicit: *Ubi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? Operum? Non; ſed per legem fidei.* Inducit præterea & alias leges, de quibus dicit: *Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati:* & ita de una ad alteram legem tranſit, ut, niſi ſenſus vigilans & intentus ſit, deprehendere eum & ſequi vix poſſit. Videndum eſt ergo, ne forte illa lex, quæ eſt in membris noſtris, & captivos nos ducit in lege peccati, ipſa ſit lex, quam Apoſtolus iram dicit operari. Operatur enim ſine dubio iram ei, quem captivum duxerit in lege peccati. Ubi autem lex iſta non fuerit, certum eſt, quod ibi nec prævaricatio erit. Qui vero ſub iſta lege fuerint, conſequenter nec hæredes erunt. Quod & ſi de lege Moyſi commemorari quis velit, & dicere, quia iram operatur, pro eo fortaſſis ſolo hoc poterit affirmare, quod peccantem in ſe aut lapidari continuo, aut cremari ignibus jubet, vel ſi quod aliud peccantibus decernitur in lege ſupplicium: ut pœna ipſa, quæ peccanti infertur ex lege, ira nunc ab

Apo-

Apoſtolo nominata videatur. Similiter & de prævaricatione, ut non omnem prævaricationem generaliter in hoc loco adſtruat appellatam, ſed ejus, qui in lege poſitus deliquerit: ut gravius delictum videatur ejus, qui per legem prohibitus peccat, quam ejus, qui nulla fuerit lege commonitus. Sed & illud videndum eſt, quia non dixit Apoſtolus, quod, ubi lex fuerit, ibi & prævaricatio; ſed ait: *Ubi autem non eſt lex, nec prævaricatio.* In quo oſtendit, quod prævaricatio quidem eſſe omnino non poſſit, niſi lex fuerit; non tamen, ſi lex ſit, omni genere etiam prævaricatio erit. Poteſt enim fieri, ut ſit lex, & prævaricatio non ſit: non poteſt tamen fieri, ut prævaricatio ſit, ubi lex non eſt. Nam & ſi Moyſi legem ponamus, non continuo omnes, qui ſub Moyſi lege vixerunt, in prævaricatione facti ſunt: alioquin ſimul & Prophetas & omnes juſtos videmur involvere: niſi forte dicat aliquis, juſtos omnes & Prophetas non tam ſub lege, quam ſub fide vixiſſe; peccatores vero & injuſtos legis vinculis fuiſſe conſtrictos, ſicut & Apoſtolus dicit: *Quia juſto lex non eſt poſita, ſed injuſtis & non ſubditis, impiis & peccatoribus, ſceleſtis & profanis, patricidis & matricidis, fornicatoribus, maſculorum concubitoribus, plagiatoribus, mendacibus, perjuris, & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ adverſatur.* Quod ſi talibus lex poſita eſt, non tibi multo meliores illi videbuntur, de quibus dicitur: *Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, hujusmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddentē eis conſcientia.* Et ſtatuamus ante oculos, ſi videtur, duos aliquos (verbi gratia), qui cum maſculis non concubuerunt concubitu muliebri; unum ex his præcepto legis prohibitum, cujus ſi metum non habuiſſet, fortaſſe feciſſet: & alium, qui propriæ mentis judicio hujuscemodi contagionem ne cogitationes quidem ſuas adire permiſerit: nonne multo illum præferas,

ſeras, qui, nulla legis interminatione deterritus, immunem ſe a flagitii contaminatione ſervavit? Similiter etiam de cæteris peccatis ſi habeatur examen. Et ideo ſive Moyſi lex intelligatur, ſive etiam ea, quæ in noſtris membris eſt, & iram operatur, non poſſunt, qui ex ipſa ſunt, hæredes eſſe, ſed illi, qui ſunt ex lege fidei: fidei autem illius, ex qua juſtificatus eſt Abraham. Sed fortaſſe requirat aliquis, quomodo non & qui ſub lege Moyſi eſt, ſub lege fidei eſſe videatur, cum ſcriptum ſit in Exodo: *Credidit autem populus Deo*, & *Moyſi famulo ejus*; & iterum Dominus in Evangelio dicat: *Si crederetis Moyſi, crederetis utique & mihi: de me enim ille ſcripſit.* Videbitur enim, ſicut de ſe dixit, quia, *qui credit in me, credit & in eum, qui miſit me*, ita & de Moyſe dicere, quod, *ſi crederetis Moyſi, crederetis utique & mihi.* Ad quod reſpondebimus, quia illud, quod dictum eſt in deſerto; *Credidit populus Deo, & Moyſi famulo ejus*, narratio eſt, qua oſtenditur, quod per miniſterium Moyſi, quo ſigna & mirabilia miniſtravit, populus credidit Deo: in hoc verbo, ubi dicit: *Si crederetis Moyſi, crederetis utique & mihi*, arguit infidelitatem eorum, qui, dum ſibi non credunt, oſtendunt ſe nec Moyſi literis credere, in quibus de adventu Chriſti prophetali ſermone comprehenſum eſt: ubi vero dicit: *Qui credit in me, credit in eum, qui miſit me*, ſpem credentium elevat uſque ad Deum Patrem, ut, ſicut quis cum videt Filium, vidiſſe ſe ſciat & Patrem, ita cum credit Filio, credidiſſe ſe ſciat & Patri.

5. *Ideo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei, quod ex lege eſt tantum, ſed & ei, quod ex fide eſt Abrahæ, qui eſt pater omnium noſtrum (ſicut ſcriptum eſt: Quia patrem multarum gentium poſui te) ante eum, cui credidit Deum, qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt.* Et in ſuperioribus diſtinctionem dedit mercedis & gratiæ, dicens

mer-

mercedem rem debiti eſſe; gratiam autem nullius eſſe debiti, ſed benevolentiæ beneficium. Et in præſenti ergo loco oſtendere volens, Deum hæreditatem promiſſionum non ex debito, ſed per gratiam dare, dicit, quia hæreditas a Deo his, qui credunt, non ex mercedis debito, ſed fidei munere concedatur. Sicut enim (ut exempli cauſa dixerim) hoc, quod ſubſiſtimus, non poteſt intelligi, quaſi ex operis noſtri mercede ſubſiſtamus, ſed evidenter Dei munus eſt, quod ſumus, & gratia conditoris, quod eſſe nos voluit: ita &, ſi hæreditatem promiſſionum Dei capiamus, divinæ gratiæ eſt, non alicujus debiti aut operis merces. Quod ſi forte videatur hoc ipſum, quod dicitur ex fide, non eſſe gratis, quippe ſi offerenda ſit fides prius ab homine, & ita a Deo gratia promerenda: audi, quomodo in aliis etiam de hoc idem Apoſtolus docet. Etenim ubi enumerat dona Spiritus, quæ dicit ſecundum menſuram fidei credentibus dari, ibi inter cætera etiam donum fidei aſſerit per Spiritum ſanctum tribui. Poſt multa namque ita etiam de hoc dicit: *Alii fides in eodem Spiritu:* ut oſtendat, quia etiam fides per gratiam datur. Sed & alibi idem Apoſtolus docet, dicens: *Quia a Deo vobis datum eſt, non ſolum ut credatis in Chriſtum, ſed etiam ut patiamini pro illo.* Invenis hoc & in Evangeliis deſignari, ubi Apoſtoli, intelligentes, quod ea, quæ ex homine eſt fides, non poteſt eſſe perfecta, niſi addita fuerit etiam ea, quæ ex Deo eſt, dicunt ad Salvatorem: *Auge nobis fidem.* Ex quibus omnibus apertiſſime comprobatur, quod hic dicit Apoſtolus: *Ideo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio:* quia etiam fides ipſa, qua credere videmur Deo, dono in nobis gratiæ confirmatur. Hæc autem eſt gratia, quam invenire ſicut theſaurum magnum meretur, ſi quis beatus eſt. Hanc invenit Noe; & ideo ſcriptum eſt de eo: *Noe autem invenit gratiam in conſpectu Domini Dei.* Hanc invenerat gratiam & Moy-

Moyſes; & ideo dicebat ad Deum: *Si inveni gratiam in conſpectu tuo.* Invenimus tamen aliquos ſanctorum non ſolum in conſpectu Domini Dei inveniſſe gratiam, ſed etiam in conſpectu hominum. Denique de beato Joſeph ſcriptum eſt: *Et invenit Joſeph gratiam in conſpectu domini ſui.* Sed iſta gratia, quæ in conſpectu hominum invenitur, Deo largiente conceditur. Sic enim ſcriptum eſt de eodem Joſeph: *Et erat Dominus cum Joſeph, & infudit ſuper eum miſericordiam, & dedit illi gratiam in conſpectu principis carceris.* Amplius adhuc aliquid de hujusmodi gratia in divinis literis memoratur de beata Eſther. Sic enim ait: Quia *erat Eſther inveniens gratiam apud omnes, qui videbant eam.* Paulo poſt dicit Scriptura: *Invenit gratiam Eſther ſuper omnes cæteras virgines, & impoſuit ei rex diadema muliebre.* Hæc autem non importune, arbitror, de Scripturis ſanctis requiſivimus ad confirmationem Apoſtolici dicti, in quo de fide & gratia diſputat. Ait ergo: *Ideo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio.* Sed & hoc notandum eſt, quod ait: *Ideo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio*, quaſi oſtendere volens, quod, ſi ex lege eſſet & non ex gratia promiſſio, firma non eſſet; nunc autem idcirco firma ſit, quia non ex lege, ſed per gratiam. In quo ego puto quod tale aliquid intelligi velit, quia, quæ ex lege ſunt, extra nos ſunt: quæ autem per grttiam, intra nos habentur. Verbi cauſa, quæ in lege ſcripta ſunt, calamo & atramento in membranis vel chartulis ſcripta ſunt: quæ autem ex gratia deſcenduut, per Spiritum Dei in corde noſtro deſcripta ſunt, ſicut idem ipſe Apoſtolus miniſter hujus gratiæ in aliis deſignat, & dicit: *Epiſtola noſtra vos eſtis, inſcripta non atramento, ſed Spiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.* Ideo, ut mihi videtur, firmiora dicit ea, quæ per gratiam, quam ea, quæ ex lege ſunt: quia illa extra nos ſunt, & hæc intra nos; & illa in fragili materia

con-

conſiſtunt, ita ut facile poſſint exoleſcere: hæc vero Dei Spiritu inſcripta, & in animæ penetralibus impreſſa, firmitatem perpetuitatis obtineant. Talibus ergo literis promiſſionis inſcribitur anima, quæ fidem ſuam Deo velut ceras obtulerit præparatas, ut in his Dei gratia dignanter poſſit inſcribi: & ideo hujusmodi fides reputatur ad juſtitiam, quæ capax gratiæ cœleſtis exſtiterit. Hoc autem contingit ſemini Abrahæ, non ei tantum, quod ex lege eſt, ſed & ei, quod ex fide eſt. Multo enim Abrahæ nobilior ex fide eſt, quam ex carne ſucceſſio, quia non ex carne, ſed ex fide juſtificatus eſſe memoratur. Si enim non ex fide, ſed ex ſemine danda ſucceſſio eſt, conveniens erit, & Iſmaelis poſteritatem, & eos, qui ex Cethura deſcendunt, ad promiſſionum ſacramenta perduci. Quod utique non recipitur, ſed ſola legis ac fidei poſteritas introducitur. Verum non nos prætereat Apoſtoli in hoc loco nutabunda quædam & ambigue prolata locutio. Quod enim dixit: *Ut firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei, quod ex lege eſt tantum, ſed & ei, quod ex fide eſt*, ſi ita intelligatur, quaſi aliud ex lege ſemen, & aliud ex fide dixerit, ut tanquam ab utroque ſemine promiſſio hæreditatis debeat exſpectari, invenitur contraria dicere his, quæ ſuperius ſcripſit, cum ait: *Non enim hi, qui ex lege, hæredes ſunt*; item alibi: *Arbitramur enim juſtificari hominem per fidem ſine operibus legis*; & rurſum: *Si enim hi, qui ex lege, hæredes ſunt, evacuata eſt fides*. Etenim ſi ex fide juſtificatur homo ſine operibus legis, & hæredes non fiunt hi, qui ex lege ſunt, quomodo non contrarium videbitur, quod in hoc loco dicit, firmam eſſe promiſſionem per gratiam, non ei tantum ſemini, quod ex lege eſt, ſed & ei, quod ex fide eſt? Et cum in ſuperioribus eos, qui ex lege ſunt, repuliſſe videatur, hic eos quomodo exæquat his, quos ex fide ſperare gratiam dicit? Sed mihi videtur, quod dicit: *Omni ſemini, non ei,*

quod

quod ex lege eſt tantum, ſed & ei, quod ex fide eſt, legem hic (ſicut ſæpe jam diximus) indicare naturalem, & hoc aſſerere, quod non his, qui ex lege naturali ſolum veniunt, firma ſit promiſſio, ſed & his, qui ſex fide legi addiderint naturali eam fidem, quam habuit Abraham pater noſter: ut non duos populos, unum ex fide, & alium ex lege indicare videatur, ſed unum atque eumdem, qui non ſolum ex lege naturali, qua omnes homines utuntur, ſed ex fide, cujus Abraham auctor exſtitit, placeat Deo: quo ſcilicet oſtendat, quod, ſi quis habeat integra omnia, quæ lex edocet naturalis, & in nullo eum peccati conſcientia reprehendat, non tamen habeat etiam fidei gratiam, non poſſe eum juſtificari. Fides enim eſt, quæ ad juſtitiam reputatur. Et hoc modo habita diſtinctio reddit intelligentiam planiorem: atque ea, quæ contraria putantur, conſona eſſe & ſibi invicem concordantia deprehenduntur. De diverſitate autem legum, quod in hac præcipue Epiſtola ſæpe Apoſtolus etiam latenter & ſubito ab alia ad aliam legem ſermonis ordinem mutet, frequenter oſtendimus, & eadem iterare ſuperfluum eſt. Bene autem de Abraham non dixit: Pater omnium; ſed ait: *Pater omnium noſtrum:* id eſt, non qui ex lege deſcendimus, ſed qui ex fide a lege ſuccedimus. Et quia omnium, qui hujusmodi ſunt, pater eſt, merito promiſſionis divinæ ſententiam in conſequentibus poſuit dicens: *Sicut ſcriptum eſt: Quia patrem multarum gentium poſui te, ante eum cui credidit Deum.* Si ergo pater futurus eſſe promittitur multarum gentium, non immerito pater & eorum, qui ex Gentibus, & eorum, qui ex circumciſione veniunt, nominatur. Et recte addidit ex ſua interpretatione Apoſtolus: *Ante eum cui credidit Deum:* hoc eſt, pater poſitus eſt multarum gentium ante ipſum Deum, cui credidit, cujus promiſſiones, & a quo ſignaculum fidei in circumciſione ſuſcepit. Quomodo ergo cir-

cumciſio patrem ſibi proprie defendit Abraham, cum ille ipſe Deus, qui ei circumciſionem dedit, multarum eum gentium poſuerit patrem? Quod ſi aliquis hoc ad Iſmaelis poſteritatem voluerit vel Cethuræ convertere, occurrit ei, quod ſcriptum eſt: Quia *benedicentur in te omnes tribus terræ.* Hoc etiam in Evangelio Joannes dicebat: *Quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.* Addidit autem in ſubſequentibus: *Qui vivificat mortuos, & vocat ea, quæ non ſunt, tanquam ea, quæ ſunt.* Mortuos hic ſecundum animæ peccatum intelligimus, quoniam *anima*, inquit, *quæ peccat, morietur.* Sicut enim in morte corporali pereunt ſenſus, ut ne quis ultra per corpus, neque auditum, neque odorem, aut guſtum recipiat, vel tactum: ita & qui ſpiritales ſenſus in anima perdiderit, ut non videat Deum, neque audiat verbum Dei, neque ſuavem odorem capiat Chriſti, neque guſtet bonum Dei verbum, neque manus ejus pertractent de verbo vitæ, hujusmodi homines merito mortui appellantur. Tales invenit nos adventus Chriſti, ſed vivificavit per gratiam ſuam, ſicut & alibi dicit idem Apoſtolus: *Et nos cum mortui eſſemus delictis & peccatis noſtris, ſimul cum illo reſuſcitavit nos.* Vis autem tibi & de Scripturis Propheticis approbari, quod omnes, qui idola colunt, & confidunt in eis, mortui ſunt? Audi David quomodo dicit: *Simulacra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient.* Et poſt aliquanta, *Similes*, inquit, *fiant eis, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.* Vides mortuos eſſe & ſimiles ſimulacris effectos eos, qui colunt ea, & qui confidunt in eis. Unde diligentius intueamur, ſi forte ſicut hi, qui colunt idola & confidunt in eis, ſimiles eis fieri dicuntur: ita & hi, qui verum Deum colunt & confidunt in eo, ſimiles ei fiant. Et hoc eſt fortaſſis, quod in initiis homo, cum propo-

ſitum

ſitum fuiſſet, ut ad imaginem & ſimilitudinem Dei fieret, ad imaginem quidem factus eſt, ſimilitudo autem dilata eſt ob hoc, ut prius conſideret in Deum, & ita fieret ſimilis ei, & ipſe audiret, quia ſimilis ei fiet omnis, qui confidit in eum. Hæc per exceſſum quemdam ſociavimus his, quæ de mortis genere diſſeruimus, ut manifeſtius fieret, quibus modis Deus vivificat mortuos. Sed & quod in conſequentibus dicit: *Et vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt*, quomodo intelligi debeat, videamus. Frequenter & in aliis expoſuimus, quod Deus ſolus eſt, qui dicit: *Ego ſum qui ſum:* & una eſt illa Dei ſubſtantia, quæ ſemper eſt: cui ſi quis ſe adjunxerit, unus fit cum eo ſpiritus, & per illum, qui ſemper eſt, etiam ipſe eſſe dicitur. Qui vero longe eſt ab eo, nec participium ejus ſumit, ne eſſe quidem dicitur, ſicut eramus nos Gentes, priusquam ad agnitionem veritatis divinæ veniremus: & ideo dicitur Deus vocare *ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt*. Inter eos enim qui ſunt, id eſt, qui participationem habent ejus qui eſt, Abraham, & Iſaac, & Jacob, & cæteri ſancti numerantur. Quod ſi Gentes credendo in fidem veniunt Abrahæ, conſequenter pronunciat Apoſtolus, quod Deus vocaverit *ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt*. Poteſt tamen etiam illud adverti, ut in hoc loco erga laudes Dei Apoſtolus latius videatur effuſus, & initium primæ ejus creaturæ cum admiratione memoraſſe, cum ex nihilo eſſe fecit univerſa, & ea, quæ non erant, virtute potentiæ ſuæ, tanquam quæ eſſent & ſubſiſterent, evocavit: & ita ei in creando nihil fuiſſe difficile, ut, cum nihil exiſteret, omnia ſubito vocata ita affuiſſent, tanquam quæ ſemper exſtiterint. Quod ſi quis nobis objiciat illum Apoſtoli ſermonem, quem ad Corinthios ſcribit, ubi dicit, quia *contemptibilia mundi elegit Deus, & quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt deſtrueret: ut non glorietur omnis caro coram Deo:* & dicat ſecundum hanc

expoſitionem non convenire, ut deſtrui dicantur quæ ſunt, cum ea quæ non ſunt electa ſint: dicemus ad hæc, quia in illo loco alios dixit eos, qui ſunt, & alios in hoc capite in Epiſtola ad Romanos. Declaravit enim ad Corinthios, quia de his diceret, quos ſupra enumeraverat. Dixit enim ſuperius: *Videte enim vocationem veſtram, fratres, quia non multi ſapientes inter vos ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* Sicut ergo ſtulta mundi elegiſſe dicit Deum, hoc eſt, Gentes, ut confunderet ſapientes, ſine dubio Judæos; & infirma mundi, ut confundat fortia: eodem ordine in hoc loco dicit & de his quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt deſtruat: & non eſſe Gentes, eſſe autem Judæos oſtendit, id eſt, qui in lege erant, ſed legem non implebant, ut deſtruerentur, & inducerentur illi, qui non erant in lege, & Abrahæ fidei credulitatis merito jungerentur. Quod autem dixit: *Ut confundat ſapientes:* non quo vere ſapientes eſſent; alioqui nunquam confunderet Deus eos, qui ſecundum Dei ſapientiam ſapientes ſunt: ſed illos dicit, qui ſe putant eſſe ſapientes, & non ſunt, ſicut & alibi dicit: *Ubi ſapiens? ubi ſcriba? ubi conquiſitor hujus ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam hujus mundi?* Hujus mundi ergo ſapientes confundit eligens ſtultos, non quia ſimiliter ſtulti eſſent & iſti per penuriam ſenſus, ſed ſecundum illud, quod dictum eſt: *Qui vult ſapiens eſſe, ſtultus fiat in hoc mundo, ut ſit ſapiens apud Deum: quia ſapientia hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum.*

6. *Qui contra ſpem in ſpem credidit, ut fieret pater multarum gentium, ſecundum quod dictum eſt ei: Sic erit ſemen tuum, ſicut ſtellæ cœli & arena maris. Et non infirmatus eſt fide, nec conſideravit corpus ſuum jam emortuum, cum fere centum eſſet annorum, & emortuam vulvam Saræ. In repromiſſione etiam Dei non hæſitavit diffidentia: ſed*

con-

confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, & pleniſſime ſciens, quia, quæcumque promiſit, potens eſt & facere. Ideo & reputatum eſt illi ad juſtitiam. Videtur mihi, quod dixit Apoſtolus, *contra ſpem*, aſpexiſſe illud, quod in Geneſi refertur Abraham dixiſſe ad Dominum: *Dominator Domine, quid mihi dabis? Ego autem dimittor ſine filiis: hic autem filius Maſech vernaculæ meæ Damaſcus Eliezer. Et dixit Abraham: Quoniam mihi non dediſti ſemen, hic vernaculus meus hæres meus erit.* Ex quibus utique verbis Abraham de filiis ſuſcipiendis intelligitur deſperaſſe. Quod vero dixit: *In ſpem credidit*, datam rurſum ei ſpem, opinor, inde colligit, ubi ſcriptum eſt: *Et vox Domini facta eſt ad eum dicens: Non eſt hic hæres tuus: ſed qui exierit de te, ipſe erit hæres tuus. Eduxit autem eum foras, & dixit illi: Reſpice in cœlum, & numera ſtellas, ſi potueris dinumerare eas. Et ait ad eum: Sic erit ſemen tuum. Et credidit Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Ex his ergo verbis & deſperatio prius, & poſtmodum data ei ſpes Dei promiſſionibus declaratur. Cui quia credidit, ſcribitur de eo hoc, quod nunc proponit Apoſtolus, quia *reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Merito autem, & more ſibi ſolito ubi de fide tractat, Apoſtolus conjungit & ſpem, ſciens fidei ſpem inſeparabiliter cohærere, ſicut & in Epiſtola ad Hebræos idem docet dicens: *Eſt autem fides ſperandarum rerum ſubſtantia, indicium non apparentium.* Et iterum in hac eadem ad Romanos Epiſtola in poſterioribus dicit: *Spe autem ſalvi facti ſumus. Spes autem, quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si vero quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus.* Quod ait, *Spe ſalvi facti ſumus*, hoc idem eſt, quod alibi dicit, quia *per fidem ſalvati ſumus*; &, *Fides tua te ſalvam fecit*; &, *Secundum fidem tuam contingat tibi.* Quæ utique illis dicuntur, qui credentes in Jeſum ſpem geſſerunt ab eo ſe poſſe curari. Sicut autem Abraham *contra ſpem in ſpem credidit*, ita omnes, qui

per fidem filii ſunt Abraham, contra ſpem in ſpem credunt de ſingulis quibusque quæ credunt, ſive de reſurrectione mortuorum, ſive de hæreditate regni cœlorum. Hæc enim, quantum ad naturam humanam ſpectat, contra ſpem videntur: quantum autem ad potentiam Dei, in ſpem creduntur, exemplo Abraham credentis, quia *quæcumque promiſit Deus, potens eſt & facere:* ſi tamen his, qui credunt, maneat fides, ſpes, & charitas. Et puto, quod prima ſalutis initia, & ipſa fundamenta fides eſt: profectus vero & augmenta ædificii ſpes eſt: perfectio autem & culmen totius operis charitas: & ideo *major omnium* dicitur *charitas.* Igitur Abraham *contra ſpem in ſpem credidit, ut pater fieret multarum gentium,* quæ futuræ eſſent ſicut ſtellæ cœli, non ſolum multitudine, ſed & claritate: quique promittenti fideliter credens, *non*, inquit, *infirmatus eſt fide.* Quod dicit, *non infirmatus eſt fide*, oſtendere mihi videtur eſſe quamdam infirmitatem in fide. Quod ſi eſt infirmitas, eſt ſine dubio & ſanitas; ſicut & in aliis oſtendit, cum dicit: *Increpa illos acriter, ut ſani ſint in fide.* Beatus ergo eſt, qui non infirmatur in fide. Si vero quis infirmetur, curam ejus deſcribit Apoſtolus, cum dicit: *Infirmantem autem non in fide aſſumite, non in diſceptationibus cogitationum. Nam alius credit manducare omnia: qui autem infirmus eſt, olera manducet.* Per quod utique deſignat, verbi olera præbenda eſſe ei, qui infirmatur in fide, ne plena fidei doctrina cunctantibus in ea & quodammodo ægrotantibus ingeratur. Sana autem fides dicitur, quæ perfecta eſt, & cui nihil deeſt: & ipſa eſt, quæ credit manducare omnia, id eſt, quæ capere poteſt omnia: quam qui habet, ſpiritalis appellatur, & dijudicat omnia, & in nullo ſermone ſcandalizari poteſt. Unde evidenter apparet, eſſe augmenta quædam & profectus in fide, & aliquos habere partem fidei exiguam, alios magnam, *alios vero* habere omnem fidem. Unde & Apoſtolus di-

dicebat: *Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam.* Sed & in Evangeliis Diſcipuli dicunt ad Dominum, quaſi quibus nondum plena ineſſet fides: *Auge nobis fidem.* Conſidera ſane, ſi ſecundum ea, quæ de fide dicimus, etiam de charitatis augmentis ſimiliter poſſimus intelligere, ita ut dicamus & de charitate, ſicut ille dixit, *Si habeam omnem fidem*, Si habeam omnem charitatem: & illum habere omnem charitatem, qui omnia illa habuerit, quæ propria charitatis ſunt, ſicut dicit Apoſtolus: *Charitas patiens eſt, benigna eſt, non inflatur, non æmulatur, non ambitioſa eſt, non perperam agit, non irritatur: omnia tolerat, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet*, & cætera his ſimilia. Quæ ſi quis habeat, recte mihi videtur dici, quod habeat omnem charitatem: quæ charitas ſine dubio ex his ſingulis ab Apoſtolo ſupra memoratis partibus conſtat. Similiter autem & de miſericordia, & pietate, cæteriſque virtutibus arbitror dici poſſe. Et forte per hæc ſingula ſicut de fide dictum eſt, quia *fides reputata eſt ad juſtitiam*, ita & de charitate dici poteſt, quia reputata eſt charitas ei ad juſtitiam, aut pietas, aut miſericordia. Sed videamus jam ea, quæ conſequuntur. *Et non*, inquit, *infirmatus eſt in fide, nec conſideravit ſuum corpus jam emortuum, cum fere centum annorum eſſet, & emortuam vulvam Saræ: in repromiſſione etiam Dei non hæſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide.* Quantum quidem ad ſimplicem pertinet intellectum, evidentem protulit rationem, quod Abraham, cum audiret ſibi a Deo ſobolem repromitti, non reſpexit ad emortuas centenarii corporis vires, de quo utique nequaquam ſperari poterat ulla ſucceſſio: ſed potentiam promittentis intuitus, nihil difficile eſſe credidit in his, quæ promittebat Omnipotens: ſed dedit, inquit, *gloriam Deo*, intelligens ſolius Dei eſſe munus, ubi humanæ fœcunditatis jura ceſſaverant. Merito igitur dedit gloriam Deo, qui naturæ fuerat deſertus

auxiliis. Hæc, ut dixi, quantum ad ſimplicem intelligentiam pertinet, ſufficienter dicta videbuntur. Si vero quis objiciat nobis: Quomodo poterit Abraham in centenario annorum numero poſitus emortui corporis dici, qui, poſteaquam ſuſcepiſſet Iſaac, & defuncta eſſet Sara, quæ eum nonagenaria conceperat, & vixerat annis centum viginti ſeptem; poſtea etiam, quam annorum quadraginta factus Iſaac accepit Rebeccam, poſt iſta omnia ſcribitur: *Et apponens Abraham accepit uxorem, cui nomen Cethura, & peperit ei Zamram, & Jecſan, & Madan, & Madian, & Jesboch, & Sue?* Quomodo ergo videbitur emortui corporis, qui multo ſenior effectus, quam tunc erat, & uxorem accipere, & ſex liberos potuit procreare? Quas objectiones ut decenter poſſimus excludere, expoſitionem emortui corporis illo transferimus, ut dicamus Abraham non infirmitate ætatis emortuum, ſed ſecundum illam virtutem, quam ſancti in ſemetipſis primo implentes, etiam cæteros habere monent, & dicunt: *Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram.* Nam & abſurdum puto, ſi hoc bonum, quod in ſe Paulus habuit, (neque enim aliis imperaret, quod ipſe non fecerat) ſi, inquam, hoc bonum, quod Paulus habuit, Abraham tantum Patriarcham, quem etiam ſuum patrem dicit Apoſtolus, non credamus habuiſſe. Fuit ergo etiam in illo mortificatio iſta membrorum: non incitabatur luxuria, non urebatur libidine, ſicut illi, de quibus Apoſtolus dicit: *Melius eſt nubere, quam uri.* Hoc idem erat & in Sara, quia defecerant Saræ fieri muliebria. Non enim erat in illa laſcivia muliebris, aut incontinentiæ diſſolutio, neque in uſum libidinis præcipitabantur inviti: ſed ubi audiunt tantam poſteritatis ſpem, & ſobolis ſuæ gloriam cælo & ſideribus exæquandam, ubi hæc audiunt, non aſpiciunt ad propria bona, ad continentiæ gratiam, ad membrorum mortificationem, ſed hæc omnia, quæ ſibi lucra duce-

cebant, arbitrantur detrimenta, ut Chriſtum lucrifaciant. Sed fortaſſis erraſſe me credis, quod, cum de poſteritate Abraham & ſemine ejus dicere debuerim, de Chriſto dixerim. Non erramus, ſed cum Apoſtolo loquimur. Ipſe enim hæc de Chriſto dicta eſſe interpretatur, cum dicit: *Scriptum eſt: Tibi dabo terram hanc, & ſemini tuo.* Non dixit: Et ſeminibus, tanquam in multis: ſed, *Semini tuo*, tanquam in uno, qui eſt Chriſtus. Vides ergo, quomodo nos Apoſtolus docet ſic Dominum locutum eſſe ad Abraham, ut in ſemine ſuo Chriſtum intelligeret debere ſentiri: & ob hoc puto, quod adjecerit Apoſtolus, & dixerit: *Dans gloriam Deo.* Non enim tantum gloriæ Abraham potuiſſet offerre de nativitate Iſaac, quantam dare potuit gloriam Deo, ſi intellexit Chriſtum de ſuo emortuo jam & vitiis defæcato corpore naſciturum. Sed & tu ſi mortifices membra tua, quæ ſunt ſuper terram, ſi abjecto omni fervore libidinis emortuum ſerves & nullis obnoxium vitiis corpus, potes etiam tu fructus ex eo optimos generare, potes generare Iſaac, quod eſt gaudium: & hic eſt primus ſpiritus fructus: poteſt ſemen tuum, id eſt, opera tua aſcendere ad cœlum, & effici opera lucis, & ſtellarum fulgori ſplendorique conferri, ut, cum dies reſurrectionis affuerit, tanquam ſtella a ſtella differas in claritate. Amplius adhuc dico; potes, ſi tam purus mente, tam ſanctus corpore, tam immaculatus actibus fueris, etiam ipſum generare Chriſtum, ſecundum illum, qui dicebat: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Et ſic ipſe de ſe Dominus dicit: *Qui fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis eſt, hic meus frater, & ſoror, & mater eſt.* Quæ ergo erit mater Jeſu, niſi cujus vulva emortua eſt? ut ita demum parturiat filios caſtitatis, ſicut & mulier, de qua dicit Apoſtolus: *Salva autem erit per filiorum generationem, ſi permanſerit in fide & caſtitate.* Unde etiam pro his conve-

nienter additum puto: *Et reputatum eſt ei ad juſtitiam.* Quomodo enim non ad juſtitiam reputaretur ei, qui non ſolum in fide, ſed & in omnibus virtutibus perfectionem tenebat?

7. *Non eſt autem ſcriptum propter ipſum tantum, quia reputatum eſt ei ad juſtitiam, ſed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum a mortuis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram.* Hoc in loco quod dicit, *Non propter ipſum tantum*, intelligendum eſt de ipſo: & iterum quod dicit, *Sed & propter nos*, hoc eſt. & de nobis. Manifeſtum namque eſt, quia hoc, quod dicitur, *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam*, non propterea Moyſes ſcripſit, ut Abraham legeret, qui utique olim fuerat defunctus: ſed ut nos profectum fidei ex hujusmodi lectione caperemus, intelligentes, quia & ſi nos ita credamus Deo, ut ille credidit, etiam nobis reputabitur fides ad juſtitiam *credentibus in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum a mortuis.* Velim ſane requirere, quid eſt, quod in hoc loco Apoſtolus Deum nominans, cui credimus, & cui Abraham credidit, non dixit: *Credentibus* in Deum excelſum, vel, *credentibus in eum*, qui fecit cœlum & terram, vel, *in eum*, qui fecit Angelos cæterasque cæleſtis gloriæ virtutes; ſed ait: *Qui ſuſcitavit Dominum Jeſum a mortuis.* Qua ergo de cauſa ad comparationem fidei Abrahæ titulus iſte reſurrectionis Domini aſſumitur, requiramus. Numquid Abraham in eum crediderat, qui ſuſcitavit Dominum Jeſum a mortuis, cum Jeſus tunc nondum fuiſſet reſuſcitatus a mortuis? Velim ergo conſiderare, quid viſum ſit Paulo promittenti nobis, quia, ſicut Abrahæ reputata eſt credenti fides ad juſtitiam, ita & nobis reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Dominum noſtrum a mortuis. In quo ego pro parvitate ſenſus

mei

mei illud adverto, quod multo ſit magnificentius, in laudibus Dei reſuſcitaſſe Jeſum Dominum noſtrum a mortuis, quam feciſſe cœlum & terram, creaſſe Angelos, & cœleſtes condidiſſe virtutes. Illud enim fuit facere quæ non erant, hoc autem reparare quæ perierant. Illud fuit nondum deleta inſtituere, hoc jam deleta reſtituere. Illud denique juſſione, hoc paſſione perfectum eſt. Sed hujus tanti tamque magnifici myſterii in fide Abrahæ forma & imago præceſſerat. Ille enim crediderat, cum offerre unicum juberetur, quia & a mortuis eum ſuſcitare potens eſſet Deus; crediderat etiam, quod non illi tantum Iſaac res tunc gereretur, ſed & ſemini ejus, qui eſt Chriſtus, plena ſacramenti veritas ſervaretur. Inde denique gaudens unicum offerebat, quia in eo non interitum poſteritatis, ſed reparationem mundi, & innovationem totius creaturæ, quæ per reſurrectionem Domini reſtituta eſt, cogitabat: & ideo dicit Dominus de eo, quia *Abraham pater veſter exſultavit, ut videret diem meum: & vidit, & gaviſus eſt.* Hoc ergo modo competenter videbitur habita comparatio fidei Abraham, & eorum, qui credunt in eum, qui ſuſcitavit Dominum Jeſum: quia, quod ille futurum credidit, a nobis creditur factum. Simul autem & illud oſtenditur, quod Hæreticis non placet, quia Deus, cui credidit Abraham, & fidem ejus ad juſtitiam reputavit, ipſe eſt, qui & Dominum Jeſum reſuſcitavit a mortuis: non relinquitur locus, ut alius Deus legis, alius Domini noſtri Jeſu Chriſti pater intelligatur. Sed adhuc requiramus, cum ſint quamplurima, quæ Chriſtus eſſe dicitur, (nam & ſapientia, & virtus, & juſtitia, & verbum, & veritas, & vita ipſe appellatur) cur potiſſimum de reſurrectione ejus in fide noſtra Apoſtolus faciat mentionem. Dicit in aliis idem Apoſtolus, quia *cum Chriſto coexcitavit nos Deus, & ſimul cum ipſo ſedere fecit in cœleſtibus.* Hoc eſt ergo, quod admonet: Si creditis Chri-

ſtum

ſtum ſurrexiſſe a mortuis, credite etiam vosmetipſos cum ipſo pariter ſurrexiſſe: & ſi creditis, quia ſedet ad dexteram Patris in cœlis, etiam vosmetipſos credite jam non in terrenis, ſed in cœleſtibus collocatos: & ſi creditis vos Chriſto commortuos, credite quia & convivetis ei: & ſi creditis, quia Chriſtus mortuus eſt peccato, & vivit Deo, etiam vos mortui eſtote peccato, & vivite Deo. Et hoc eſt, quod auctoritate Apoſtolica proteſtatur, & dicit: *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram:* quia qui hæc agit, hic ſe oſtendit credere in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Dominum noſtrum a mortuis: & huic vere fides reputatur ad juſtitiam. Neque enim poſſibile eſt, ut habenti in ſe aliquid injuſtitiæ poſſit juſtitia reputari, etiam ſi credat in eum, qui ſuſcitavit Dominum Jeſum a mortuis. Injuſtitia namque cum juſtitia nihil poteſt habere commune, ſicut nec lux cum tenebris, nec vita cum morte. Ita ergo & credentibus quidem Chriſto, nec tamen deponentibus veterem hominem cum actibus ſuis injuſtis, fides reputari non poteſt ad juſtitiam. Simili autem modo poſſumus dicere, quia, ſicut injuſto non poteſt juſtitia reputari, ita nec impudico pudicitia, nec iniquo æquitas, nec avaro liberalitas, nec impio pietas reputari poteſt, donec vetuſta vitiorum indumenta non abjicit, & *novum* ſe induit *hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, & renovatur in agnitione Dei ad imaginem ejus, qui creavit eum.* Propterea enim & in ſequentibus adjungit, & dicit de Domino Jeſu: *Qui traditus eſt*, inquit, *propter peccata noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram:* ut oſtendat, quia ea, pro quibus Chriſtus traditus eſt, etiam nos abhorrere debeamus & abjicere. Si enim propter peccata noſtra traditum eum credimus, quomodo non alienum nobis & inimicum ducitur omne peccatum, pro quo Redemptor noſter

traditus memoratur in mortem? Nam ſi nobis aliqua rurſum ſocietas cum peccato, aut amicitia fiat, oſtendimus, quod nihili ducamus mortem Chriſti Jeſu, amplectentes & ſequentes ea, quæ ille expugnavit & vicit. Idque totum ſimul connectens Apoſtolus, tanquam corpus ipſum peccati, indumentum veteris hominis appellavit, quod deponendum ſuadet his, qui credunt ei, qui ſuſcitavit Dominum Jeſum a mortuis, ut abjecto indumento injuſtitiæ induant ſe Dominum Jeſum, qui eſt verum juſtitiæ indumentum, ut merito credentibus fides ad juſtitiam reputetur. *Traditus eſt* ergo *propter peccata noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram.* Etenim ſi conſurreximus cum Chriſto, qui eſt juſtitia, & in novitate vitæ ambulamus, & ſecundum juſtitiam vivimus, ſurrexit nobis Chriſtus ad juſtificationem noſtram. Si vero nondum depoſuimus veterem hominem cum actibus ſuis, ſed in injuſtitia vivimus, audeo dicere, quod nondum nobis reſurrexit Chriſtus ad juſtificationem, nec traditus eſt propter peccata noſtra. Si enim hoc credo, quomodo illud amo, pro quo ille pertulit mortem? Si hoc credo, quod ille ad juſtificationem meam ſurrexit, quomodo mihi injuſtitia placet? Juſtificat ergo eos Chriſtus tantummodo, qui novam vitam exemplo reſurrectionis ipſius ſuſceperunt, & vetuſta injuſtitiæ atque iniquitatis indumenta velut cauſam mortis abjiciunt. Sed illud velim requirere, ſi pro hoc ſolo dicit Apoſtolus, quia *non propter* Abraham *ſolum ſcriptum eſt, ſed & propter nos*, quod dixit: *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam.* Putasne, ſolus hic ſermo ex omnibus, quæ dicuntur de Abraham, non ſolum propter illum, ſed & propter nos ſcriptus eſt? An & alia aliqua videbuntur non ſolum propter illum, ſed & propter nos ſcripta? An certe omnia, quæ de ipſo dicuntur, non de ipſo ſolo, ſed & pro nobis dicuntur? Et non ſolum de Abraham, ſed vide, ne forte

hæc

hæc eadem etiam de Iſaac ſimiliter accipienda ſint, ut quæ de ipſo ſcripta ſunt, non ipſum ſolum, ſed & nos aſpiciant. Similiter & de Jacob, & cæteris Patriarchis. Nam quæ ratio videbitur, ut de Abraham quidem quæ ſcripta ſunt, etiam ad nos pertinere dicantur, non autem ſimili forma etiam de Iſaac, & de Jacob, & de Juda, vel de Joſeph, & cæteris? Quod ſi nihil rationis videbitur, cur de uno Patriarcha hoc ita accipi debeat, & non etiam de cæteris, conſequens erit, ut de omnibus, quæ ſcripta ſunt, non ſolum propter illos, qui tunc erant, ſed & propter nos ſcripta videantur. In quo me præcipue ſuadet ita ſentire ille Evangelii ſermo, in quo Dominus & Salvator noſter ad eos, qui ſibi dixerant, quia *pater noſter Abraham eſt*, reſpondit: *Si ſemen Abrahæ eſſetis, opera utique Abrahæ faceretis. Nunc autem quæritis me occidere, hominem, qui veritatem locutus ſum vobis, quam audivi a Patre meo: hoc Abraham non fecit.* Per quod utique oſtendit, quia qui faciunt opera Abrahæ, iſti ſunt filii Abrahæ: & propter illos ſcripta ſunt, quæ de Abraham ſcripta ſunt. Hic jam ſapientis viri & a Deo illuminati eſt intueri & perſpicere, quomodo unumquodque opus, quod de Abraham ſcribitur, in ſemetipſo videatur expleri: verbi gratia, quod dictum eſt ad illum: *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam tibi oſtendam:* quomodo & is, qui de ſemine Abrahæ eſſe ex operibus vult videri, his debeat obſequi, quæ utique ſunt non propter illum tantum ſcripta, ſed & propter eos, qui credunt in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Dominum noſtrum a mortuis: & cum hæc impleverit, quomodo ſperare etiam illud, quod ſubjungitur, debeat, id eſt: *Et faciam te in gentem magnam, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum, & eris benedictus: & benedicam benedicentes te, & maledicam maledicentes te, & benedicentur in te omnes tribus terræ;* & iterum cum dicit Scriptura: *Abiit autem*

tem Abraham ſecundum ea, quæ locutus eſt ei Dominus: quomodo etiam hoc non ſolum propter Abraham, ſed & propter nos ſcriptum videatur, ut ambulemus ſecundum omnia, quæ locutus eſt Dominus. Sed & de Iſaac vel de cæteris, quæ ſimiliter ſcribuntur, quomodo etiam ad nos pertinere videantur. Non eſt autem præſentis temporis omnia nos adducere in medium, & ſingula quæque diſcutere, quo ordine etiam in nobis, qui credimus in eum, cui credit Abraham, quæ de Abraham vel de cæteris ſanctis in Scripturis divinis dicta vel facta ſunt, compleantur: ſed in quantum præſentis operis neceſſitas patitur, aperuimus viam, qua latius, qui in Scripturis exerceri deſiderat, poſſit incedere. Hactenus de ratione fidei ejus, quæ ad juſtitiam reputata eſt, & diverſarum legum obſervantia, ac præputii circumciſionisque diverſitate, diſputationis ſermo cucurrerit. Nunc jam, qualiter hi, qui ex fide & non ex operibus juſtificati ſunt, informentur ab Apoſtolo, videamus.

8. *Juſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem & acceſſum habemus per fidem in gratiam iſtam, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ Dei.* Apertiſſime per hoc eum, qui intellexit, quid ſit ex fide & non ex operibus juſtificari, ad pacem Dei, quæ ſuperat omnem mentem, in qua & ſumma perfectionis conſiſtit, invitat. Sed ut diligentius ſenſum perſpiciamus Apoſtoli, quid ſibi velit pacis nomen, & ejus pacis, quæ per Dominum noſtrum Chriſtum eſt, perquiramus. Pax dicitur, ubi nemo diſſidet, nemo diſcordat, nihil hoſtile, nihil barbarum geritur. Nos ergo, qui aliquando fuimus inimici Dei, ſequentès hoſtem & tyrannum Diabolum, nunc, ſi illius arma projicimus, & ſignum Chriſti & crucis ejus vexilla ſuſcipimus, pacem utique habemus ad Deum, ſed per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui nos per hoſtiam ſanguinis ſui reconciliavit Deo,

ſicut

ſicut ſcriptum eſt: *Cum eſſemus inimici Dei, reconciliati ſumus per ſanguinem crucis Filii ejus.* Et alibi idem Paulus addidit his dicens: *Rogamus pro Chriſto, reconciliamini Deo.* Si quis ergo habet pacem ad Deum, & reconciliatus eſt per ſanguinem Chriſti, ultra non contingat ea, quæ nimica ſunt Deo. Vis autem audire, quæ ſunt iſta, quæ inimica ſunt Deo? Paulus ipſe te docet, qui ait: *Sapientia carnis inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubjecta.* Si ergo carnaliter ſapias, vel vitam tuam cupiditatibus carnis exponas, & affluentia deliciarum reſolvaris, aut ſi de legis intellectu carnaliter & non ſpiritaliter ſentias, & hæc aſſertionibus humanis arte quæſitis magis, quam ſpiritali gratia & intellectu ſubtiliore defendas, per ſapientiam carnis inimicus efficeris Deo. Nec ſolus hæc Paulus in ſuis literis ſcribit: audi & Jacobum fratem Domini ſimilia proteſtantem, cum dicit: *Qui voluerit amicus eſſe ſæculi hujus, inimicus Dei conſtituetur.* Sed & Joannes paria teſtatur: *Filioli*, inquit, *nolite amare mundum, neque ea, quæ in mundo ſunt: quoniam omne, quod in mundo eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ non eſt ex Deo.* Igitur, in quo hæc ſunt, non poteſt habere pacem ad Deum, ſed rurſum inimicitias ſuſcitat, illas, pro quibus ſolvendis Chriſtus advenit, ſicut & idem Apoſtolus dicit de Chriſto: *Ipſe eſt enim pax noſtra, qui fecit utraque unum, & medium parietem ſepis ſolvens, inimicitias in carne ſua: legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos conderet in ſemetipſo, in uno novo homine faciens pacem.* Quod ſi Chriſtus advenit, ut inimicitias ſolveret, pacem faceret, ac diſſidentes nos propter ſepem malitiæ, quam peccando texuimus, reconciliaret Deo peccati ſepe reſoluta: qui iterum ad peccata convertitur, ſine dubio rurſus inimicitias reparat, & ſepem diſſenſionis intexit, & per hæc opus Chriſti ſolvit, & crucem paſſionis ejus evacuat. Sed nos *juſtificati ex fide, pacem habeamus ad*

Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Habeamus pacem, ut ultra non adverſetur caro ſpiritui, nec legi Dei obſiſtamus a lege membrorum. Non ſit in nobis *Eſt & Non*: ſed unum dicamus omnes, eadem ſapiamus, nec intra noſmetipſos, nec extrinſecus ad invicem habeatur ulla diſſenſio, & tunc pacem habebimus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Illud autem certiſſime ſciendum eſt, quia omnis, in quo eſt malitiæ vitium, nunquam poteſt habere pacem. Dum enim ſemper cogitat, quomodo lædat proximum ſuum, dum ſemper nocendi artes requirit, nunquam mens ejus in pace conſiſtit. Quod ſi requiras a me, quomodo juſtus poteſt habere pacem, qui impugnatur a Diabolo, qui tentationum bella ſuſtentat, ego ipſum magis ſupra omnes cæteros habere dixerim pacem. Vide enim & Apoſtolus quam obſervanter ſcribat. Non dixit: *Juſtificati igitur ex fide, pacem habeamus*, & ſiluit; ſed adjungit: *Pacem habeamus ad Deum*: ſciens, quia bellum contra Diabolum pacem præſtat ad Deum, & tunc magis in pacem Dei venimus, quando adverſum Diabolum perſiſtimus impacati, & quando adverſum carnis vitia dimicamus. Denique & Jacobus Apoſtolus ita dicit: *Reſiſtite Diabolo, & fugiet a vobis: appropinquate Deo, & appropinquabit vobis.* Vides & ipſum ita ſenſiſſe, quod tunc appropietur Deo, quando reſiſtitur Diabolo. *Pacem* ergo *habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* Et addidit: *Per quem & acceſſum habemus in gratiam iſtam, in qua ſtamus.* Quomodo acceſſum habemus ad gratiam per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ipſe Salvator dicit: *Ego ſum oſtium*: &, *Nemo venit ad Patrem, niſi per me.* Per ipſum ergo, qui oſtium eſt, acceſſum habemus ad gratiam. Sed videamus, quale eſt oſtium, ut ſciamus, quales eſſe debeant, qui intrent per ipſum, & acceſſum habeant ad gratiam. Iſtud oſtium veritas eſt, & per oſtium veritatis non poſſunt

introire mendaces. Et rurſum iſtud oſtium juſtitiæ eſt, & per oſtium juſtitiæ non ingrediuntur injuſti. Iſtud oſtium dicit: *Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde.* Per oſtium ergo humilitatis & manſuetudinis nec iracundus ingreditur, nec ſuperbus. Si quis itaque eſt, qui ſecundum Apoſtoli verbum, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum acceſſum vult habere in gratiam Domini, in qua Paulus, & ſi qui ſunt ſimiles ejus, ſtare ſe dicit, oportet eum ab his omnibus, quæ ſupra memoravimus, eſſe purgatum. Alioquin non patietur hoc oſtium introrire eos per ſe, qui ea, quæ a ſe aliena ſunt, gerunt, ſed continuo clauditur, & tranſire per ſe non ſinit diſſimiles ſibi. Hoc nimirum eſt, quod & illis quinque inſipientibus virginibus accidit, quæ, quoniam oleum bonorum operum in vaſculis ſuis non collegerant, venientes poſt moras, clauſum oſtium invenerunt. Nec enim poterant inſipientes animæ per oſtium introire ſapientiæ, & acceſſum habere in gratiam. Bene autem Apoſtolus Paulus in gratia ſtare ſe dicit, qui & alibi dixit: *Abundantius autem quam omnes illi laboravi: non autem ego, ſed gratia Dei mecum.* Unde ſi quis eſt alius, qui laboret abundantius, & qui glorietur in infirmitatibus ſuis, qui in periculis ſæpe verſetur, *periculis maris, periculis fluminum, periculis latronum, periculis in falſis fratribus,* & in his omnibus ſtet ſemper in fide, iſte ſimiliter ſtare dicitur in gratia. Sed & quod ſequitur, *Et gloriamur in ſpe gloriæ Dei*, quale ſit, videamus. Movet me, cur non dixerit gloriari ſe in gloria Dei, ſed *in ſpe gloriæ Dei:* in quo deeſſe quidem aliquid elocutionis videtur, ita ut ſubaudiri debeat, *in ſpe* videndæ *gloriæ Dei.* Edocet autem nos per hæc, ſicut & alibi ipſe dicit, quia, *quæ ſperantur, æterna ſunt; quæ autem videntur, temporalia.* Nam vidiſſe dicitur & Moyſes gloriam Dei; vidiſſe dicitur & populus in conſecratione domus Domini gloriam Dei Iſrael. Sed & de

hujus-

hujuſmodi gloria, quæ videri poteſt, auſus eſt Paulus, qui erat myſteriorum Dei gnarus, pronunciare, quod illa gloria deſtruetur, quæ etiam in vultu Moyſi videbatur. Hæc autem gloria, quæ ſperatur, de qua dicit, *In ſpe gloriæ Dei*, nunquam deſtruetur. Eſt enim talis, de qua idem Apoſtolus dicit loquens de Chriſto: *Qui eſt*, inquit, *ſplendor gloriæ, & figura expreſſa ſubſtantiæ ejus.* Hujus ergo gloriæ videndæ ſpem gerunt hi, de quibus dictum eſt, *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*, tunc, cum jam aufugerit dolor, & triſtitia, & gemitus, & cum ea, quæ in ſpeculo nunc videntur & in ænigmate, deſtruentur, & manebunt illa, quæ ſunt facie ad faciem. Quod ſi cui forte videbitur huic expoſitioni noſtræ illud e contrario objici poſſe, quod ipſe Apoſtolus dicit: *Nos autem revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, eadem imagine transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu*: & dicit: Quomodo adhuc ſpem gloriæ gerit, qui revelata jam facie ſpeculari ſe dicit gloriam Domini, & a gloria in gloriam transformari? vide, ſi poſſimus hoc modo ſolvere, quod objectum eſt. Differentias mihi Apoſtolus videtur oſtendere gloriarum, & aliam fuiſſe gloriam, quæ Moyſi miniſterio revelata eſt, de qua jam in ſuperioribus diximus: aliam fuiſſe, quæ in adventu carnali Salvatoris miniſtrata eſt, de qua dicit & Joannes in Evangelio: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam tanquam Unigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis.* De qua gloria non poſſumus dicere, quod ipſa ſit, quæ ſperanda eſt: hanc enim vidiſſe dicunt Apoſtoli: & vera eſt illa ſententia, quæ dicit: *Quod enim videt quis, quid ſperat?* Illa vero gloria, quæ ſperanda eſt, de qua etiam in præſenti loco dicit Apoſtolus gloriari ſe *in ſpe gloriæ Dei*, poteſt ipſa intelligi, de qua Salvator dicit in Evangelio: *Cum venerit Filius hominis in gloria Patris, & ſanctorum Angelorum.* Quod autem dixit, *Patris, & ſanctorum Angelorum*, non quod

Dei Patris & Angelorum unam eſſe gloriam dicat; ſed hoc mihi videtur oſtendere, quod iſtæ gloriæ, quæ vel per Moyſen prioribus, vel nobis per adventum carnis Chriſti delatæ ſunt, non fuerunt Angelorum, ſed hominum; hominibus enim miniſtratæ ſunt, & fuerunt ejus menſuræ, quas capere homines poſſent: illa vero, in qua Filius hominis ad judicium mundi venturus eſt, gloria Patris tanta erit, quæ a ſolis Angelis capi poſſit. Si vero etiam ſanctorum aliqui capaces illius gloriæ exſtiterint, illi nimirum erunt, de quibus dicitur, Quia *erunt ſicut Angeli Dei.* Et hoc modo recte de futura gloria, quæ ſperanda eſt, dictum videtur, quod Filius hominis veniat *in gloria Patris, & ſanctorum Angelorum*, id eſt, quam non jam homines terreni, ſed ſancti Angeli capere mereantur. Pro capacitate etenim mentium diſpenſat Deus etiam magnitudines gloriarum. Sed ſicut iſtam gloriam, quam vidiſſe ſe Apoſtoli in Evangeliis dicunt, *gloriam tanquam Unigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis*, nec credere quis, nec capere potuit, niſi & illa gloria, quæ per Moyſen in lege miniſtrata eſt, viam tenuiſſet intelligentiæ, ſicut conteſtatur ille, qui dicebat ad Nathanael: *Quem ſcripſit Moyſes & Prophetæ, invenimus Jeſum a Nazareth:* (in quo utique oſtendit, quia ex lege & Prophetis illuminati, hujus gloriæ, quæ erat tanquam Unigeniti a Patre, lumen aſpexerint) ita & quod Apoſtolus dixit: *Nos autem revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, eadem imagine transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu*, intelligi debet, quod & qui iſtam gloriam Unigeniti revelata facie, hoc eſt, plena fidei intelligentia contemplatur, eadem imagine, qua de lege venit ad Evangelia & ad carnalem Salvatoris adventum, illuminato per fidem cordis intuitu, in ſecundum nihilominus gloriæ adventum aciem mentis intendat, & a gloria præſenti ad futuram, quæ ſperatur, gloriam transforme-

metur. Unde arbitror nec poſſe quempiam, nec mereri futuræ illius gloriæ fieri capacem, niſi jam hinc uſum & meditationem quamdam ejus accipiat, ſecundum quod Apoſtolus dicit, in ſpeculo eam & in ænigmate contuendo, ut ex hac imagine meditationis aſſiduæ, quam in carne poſitus de divina gloria gerit, paratior ad capacitatem veræ illius gloriæ per virtutem ſancti Spiritus transferatur.

9. *Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes, quia tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Primus ſtatim ſermo capituli hujus ambiguitatis aliquid continet: non enim habet in conſequentibus, ad quid referri debeat quod dixit: *Non ſolum autem.* Unde vide ſi poſſimus hoc modo ambiguitatem elocutionis abſolvere. Quoniam in ſuperioribus multa nobis per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum præſtita eſſe perdocuit, ut cum dicit juſtificatos nos eſſe ex fide per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & per ipſum acceſſum habere in gratiam iſtam, per ipſum etiam gloriari in ſpe gloriæ Dei; ad hæc omnia, quæ dicta ſunt, referri puto debere, *Non ſolum autem*, hoc eſt, Non ſolum autem, quæ ſupra dixi; ſed & hoc, quod gloriamur in tribulationibus noſtris, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum habemus. Cæteris etenim in tribulatione triſtantibus, nos gratiæ ipſius virtute roborati, in tribulationibus gloriamur. Didicimus namque novam ex eruditione ipſius diſciplinam, ut per tribulationes bonum patientiæ capiamus: habentes vero patientiæ bonum probabiles judicemur: & per patientiam multarum tribulationum probati, ſpem futuræ a Deo remunerationis habeamus: quæ ſpes, quia certa & vera eſt, non confundit ſperantes. Fidem namque & ſpem conſequitur charitas Dei, quæ om-

omnium major eſt, & non ſolum replet mentem noſtram, ſed & abundat ac diffunditur in cordibus noſtris, pro eo, quod non humana a nobis arte acquiritur, ſed per gratiam ſancti Spiritus infunditur. Hæc ſecundum ſermonis ipſius vel literæ conſequentiam pro adapertione Apoſtolici eloquii explanata ſint. Nunc jam, quid interior ſenſus contineat, requiramus. Et primo de gloriatione videamus, quod dixit: *Gloriamur in tribulationibus noſtris.* Sermo enim gloriationis interdum laudabiliter in Scripturis, interdum culpabiliter ponitur. Etenim cum dicit Jeremias: *Hæc dicit Dominus: Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, nec fortis in fortitudine ſua, neque glorietur dives in divitiis ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, intelligere & agnoſcere me, quia ego ſum Dominus, qui ſtatuo miſericordiam, & judicium, & juſtitiam ſuper terram:* in uno eodemque capitulo gloriationem & laudabiliter & culpabiliter poſuit. Nam ſi quis (inquit) gloriatur vel in ſapientia ſua, vel in fortitudine, vel in divitiis, culpabiliter gloriatur: ſi quis vero in agnoſcendo Dominum gloriatur, & in intellectu judiciorum ejus, & miſericordiæ, & juſtitiæ, laudabiliter gloriatur. Cum ergo ſermo iſte ad utrumque reſpiciat, requirendum nobis eſt, in quibus recta gloriatio ſit, & in quibus minus recta gloriatio. Quod ita demum poterimus agnoſcere, ſi naturas rerum competenti diſtinctione teneamus. Quod autem dicimus, tale eſt. Omnia, quæ ſunt vel aguntur, aut bona ſunt, aut mala, aut indifferentia. De quibus quamvis latior haberi debeat diſputatio, tamen, quantum ad præſentem locum ſufficit, proferemus. Bona illa certum eſt proprie dici, quæ ad virtutes animi pertinent; & mala ea ſola definiri, quæ ad malitiam ſpectant, & contra legem Dei aguntur: cætera vero indifferentia eſſe, id eſt, neque bona neque mala nominanda, ut ſunt divitiæ, ſpecies corporis, & fortitudo vel proceritas, atque ea, quæ

cor-

corporis uſibus ſerviunt. Si quis igitur diſtinctionem diverſitatis hujus ignorat, & gloriatur in his, quæ non ſunt vere bona, nec ad virtutem animi pertinent, culpabiliter gloriatur. Paulus vero, qui in his erat peritiſſimus, cum dixiſſet, quia *gloriamur in tribulationibus noſtris*, ne forte putaretur in rebus indifferentibus & mediis gloriari, reddit continuo rationem, & oſtendit, quod gloriatio ſua, quam in tribulationibus habet, ad virtutes animi pertineat. Dicit enim, quia *tribulatio*, pro qua glorior, *patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero ſpem, ſpes vero non confundit, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum:* & in his edocet, quod per ſuccedentes ſibi virtutes gloriatio tribulationum uſque ad ſancti Spiritus culmen aſcendat, ſicut & alibi dicit: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Neque ergo in ſapientia propria, neque in fortitudine, neque in divitiis, ſed in ſolo Deo convenit gloriari. Sed fortaſſe dicas: Numquid non ſapientia ad virtutes animi ſpectat? Et cur culpabile ducitur in ſapientia gloriari? Vide ergo, quam cautus eſt Scripturæ ſermo, qui impolitus videtur & agreſtis. Non dixit: *Non glorietur ſapiens in ſapientia*, & ſiluit; ſed ait: *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua.* Qui enim in ſua, & non in Dei ſapientia gloriatur, culpabiliter gloriatur, quia & alibi dicit Propheta: *Væ his, qui ſapientes ſunt apud ſemetipſos, & in conſpectu ſuo eruditi.* Dei ergo ſapientia eſt Deum cognoſcere, & intelligere miſericordiam ejus, & judicium, & juſtitiam quam fecit ſuper terram, in quo qui gloriatur, in Domino gloriatur. Humana vero ſapientia non poteſt ſcire & intelligere Dominum, neque agnoſcere judicia, & miſericordiam, & juſtitiam ejus, quam fecit ſuper terram; & ideo indifferens eſt & media. Poteſt enim fieri, ut ex hac humana ſapientia eruditus quis ad intelligentiam divinæ ſapientiæ paratior veniat, & in hac exercitatus ad illam

capacior fiat. Simili modo, qui utitur cæteris, quæ media eſſe diximus, fortitudine duntaxat, vel divitiis: quæ dum media ſunt, hoc eſt, dum non in opere Dei quis fortis eſt, neque in miſericordiis pauperum dives, gloriari neque in fortitudine, neque in divitiis debet. Si vero iſta, quæ media ſunt, ad animi virtutem, & ad fructum boni operis convertantur, gloriatione digna efficiuntur: ſicut rurſum, ſi ad malum opus conferantur, ut per divitias quis opprimat pauperem, & per fortitudinem proſternat infirmum, jam non hæc media, ſed mala eſſe putantur. Idcirco igitur natura ſui indifferentia & media dicuntur, quia & ad malum opus ſociata, mala dici poſſunt, & bonis operibus juncta, bona appellari. Sine hac vero inclinatione ad alterum e duobus, qui ea bona dicunt, imperiti & ignari rationabilium definitionum appellationumque credendi ſunt. Abuſive tamen & fabrum dicimus ſapientem, & gubernatorem, & architectum, & mulierem texendi ſapientem nominamus. Quod ergo in præſenti capitulo Apoſtolus dicit, *Quia tribulatio patientiam operatur*, ſi patientiam unam eſſe ex animi virtutibus conſtat, tribulatio ſine dubio, quæ virtutes animi parit, neque mala, neque indifferens, ſed bona appellanda eſt. In tantum autem, ſicut ſupra diximus, patientia virtus animi dicenda eſt, ut per patientiam dicat probationem noſtri fieri, & per probationem ſpem dari: quæ utique quoniam in Deo ſita eſt, qui virtutum omnium pater eſt, non confundit ſperantem. Simul enim cum ſpe & charitatis abundantiam tenet, quæ primo loco, quia *major omnium eſt charitas*, Spiritui copulatur. Quod ſi quis nobis occurrat, & dicat, medium eſſe & indifferens tribulationem, quoniam quidem invenimus etiam malos & impios tribulari, & non continuo, quia tribulantur pro malis actibus ſuis, virtus animi tribulatio eorum reputanda eſt: vide ſi poſſimus hoc modo reſpondere,

quod

qnod tribulatio quidem proprie ſanctorum eſt; impiorum autem & injuſtorum tribulatio flagella appellentur. Denique in Pſalmo ſic dicit: *Multæ tribulationes juſtorum.* De iſtis autem ait: *Multa flagella peccatoris.* Et fortaſſis propterea tribulatio & anguſtia ad ſanctos pertinet, quia ipſi ſunt, qui arctam & anguſtam viam incedunt, & propterea tribulari dicuntur. Quod etiam in ipſo Domino, qui vera eſt via, quam ſancti incedunt, intellexiſſe Apoſtolos arbitror, cum ad eum dicerent: *Turbæ te comprimunt & coarctant, Magiſter.* Tribulationes ergo juſtorum non ſolum eas debemus accipere, quæ extrinſecus veniunt ex iſtis rebus, quas indifferentes vel medias ſupra diximus, id eſt, vel damnis, vel languoribus, vel ex quolibet corporis cruciatu: ſed & in eo, quod etiam in requie poſiti ſemetipſos affligunt & atterunt, reſiſtendo voluntatibus ſuis, refrenando libidinem, coercendo licentiam, & omnia, quæ ad bonum continentiæ pertinent, profligando, ſecundum hunc ipſum, qui dixit: *Macero corpus meum, & ſervituti ſubjicio, ne forte, cum aliis prædicavero, ipſe reprobus efficiar.* Et hoc modo juſtorum tribulatio non poteſt indifferens dici, ſed aperte bona, per quam bona virtutis implentur. Injuſti vero, etiam ſi tribulentur, quod magis a Scriptura flagella diximus appellari, quoniam nihil in his ipſis flagellis & correptionibus ſecundum virtutem animi gerunt, nihil ad patientiam ducunt, nec probationem per patientiam ſperant; idcirco in illis non tribulatio, quæ ad hæc bona pervenit, ſed flagella, ut Scriptura voluit, nominanda ſunt, etiam ſi abuſive aliquando & ſuper injuſtos dici tribulationis nomen invenias. Ut autem ſcias, quia juſtorum tribulatio non anguſtat animi virtutem, ſed potius dilatat, audi & ipſe Paulus Corinthiis ſcribens quomodo iſta diſtinguat: dicit enim ita: *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtamur: dejicimur, ſed non perimus.* Vides,

 quo-

quoniam ſe tribulationem pati non in uno, ſed in omnibus dicit, hoc eſt, & in his, quæ forinſecus accidunt, & ab aliis inferuntur; & in his, quæ ipſe intra ſemetipſum pro corporis continentia, & optimarum inſtitutionum laboribus perfert: & propterea dicit, quia *in omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtamur.* Neque enim anguſtari poteſt, qui virtutibus dilatatur. Et ut adhuc, quod dicimus, hoc modo clarius fiat, ipſe Paulus ſcribit in conſequentibus: *Scio & humiliari, ſcio & abundare, (in omnibus & ad omnia imbutus ſum) & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati.* Igitur ſi verum eſt illud, quod ſuperius dixit, *In omnibus tribulationem patimur*, certum eſt hoc ab eo indicari, quia & cum penuriam patitur, tribulatur; & cum abundat, nihilominus tribulatur. Tribulatur autem in penuria, quia deeſt; in abundantia vero, quia ſemetipſum refrenat, ne per abundantiam reſolvatur, vel ne minus competenter ea, quæ videntur abundare, diſpenſet. Sic & cum eſurit, & cum ſaturatur, & cum perſecutiones patitur, & cum in requie tegit. Atque hoc modo qui in his omnibus tribulatur, recte in tribulationibus ſuis gloriatur: ex quibus ſine dubio naſcitur patientia, quæ probabilis effecta pariat ſpem, quæ eum charitati conjuncta Spiritui ſancto conſociet. Quod autem dixit, *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris*, diligentius conſiderandum eſt, in quorum cordibus charitas Dei diffundatur. Ego puto, quod in illorum, qui jam non habent *ſpiritum ſervitutis iterum in timore*, ſed & illorum, in quibus *perfecta charitas foras mittit timorem*, & quibus ſpiritus *adoptionis* datur, qui clamet in cordibus eorum, *Abba pater.* Non eſt ergo cujuſcumque hominis niſi perfecti, & talis, qualis erat Paulus, in cujus corde diffundatur charitas Dei *per Spiritum ſanctum.* Sed & illud mihi conſiderandum videtur, utrumne hic charitatem illam dicat, qua nos diligimus Deum,

an

an illam, qua diligimur a Deo, diffuſam eſſe per Spiritum ſanctum in cordibus noſtris. Et ſi quidem illa charitas, qua Deum diligimus, intelligatur, ſermo iſte aſſertione non indiget: ſi vero, quia dixit, effuſam eſſe Dei charitatem in cordibus noſtris, iſta potius intelligenda ſit, qua diligimur a Deo, certum eſt, quod velut ſummum & maximum donum ſancti Spiritus charitatem ponat, quo velut munere prius ſuſcepto a Deo, per hoc ipſum diligere poſſimus Deum, quod diligimur a Deo. Nam & ipſe Paulus nominat ſpiritum charitatis, & Deus charitas dicitur, & Chriſtus filius charitatis appellatur. Quod ſi & ſpiritus charitatis, & filius charitatis, & Deus charitas invenitur, certum eſt, quod ex uno paternæ Deitatis fonte & Filius intelligendus eſt, & Spiritus ſanctus, ex cujus abundantia etiam ſanctorum cordibus ad participationem capiendam divinæ naturæ, ſicut Petrus Apoſtolus edocuit, abundantia charitatis infunditur: ut per iſtud ſancti Spiritus donum compleatur ille ſermo, quem Dominus dicit: *Sicut tu Pater in me, & ego in te, & iſti in nobis unum ſint:* divinæ ſcilicet naturæ participes effecti, in abundantia charitatis per Spiritum ſanctum miniſtratæ.

10. *Adhuc enim Chriſtus, cum eſſemus infirmi, ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt. Vix enim pro juſto quis moritur. Nam pro bono forſitan quis audeat mori.* Plenius, volens virtutes charitatis oſtendere, quam diffuſam in cordibus noſtris dixerat per Spiritum ſanctum, quibus hoc cauſis intelligere deberemus, expoſuit, edocens nos, quod Chriſtus non pro piis, ſed pro impiis mortuus eſt. Impii namque eramus, antequam converteremur ad Deum; & Chriſtus utique mortem pro nobis, antequam crederemus, excepit: quod procul dubio non feciſſet, niſi nimiam erga nos habuiſſet & abundantiſſimam charitatem vel ipſe Dominus noſter Jeſus Chriſtus moriendo pro impiis, vel Deus Pater

Uni-

Unigenitum ſuum pro impiorum redemptione tradendo. Cum enim vix aliquis pro juſto moriatur, & dubitet unusquisque mortem ſubire, etiam ſi mortis juſta ſit cauſa, quantus eſt hic, & charitas ejus erga nos quanta penſanda eſt, qui ſecundum illud tempus, quo paſſus eſt, pro impiis & injuſtis mortem perpeti non refugit? In quo utique ſummæ illius divinæ bonitatis indicium eſt. Niſi enim eſſet hic ex illa veniens ſubſtantia, & illius Patris Filius, de quo dictum eſt, quia *nemo bonus, niſi unus Deus Pater*, tantam utique erga nos bonitatem non potuiſſet oſtendere. Unde quia ex hoc tantæ bonitatis indicio ipſe eſſe hic agnoſcitur bonus, pro hoc bono forſitan quis & audeat mori. Cum enim cognoverit unusquisque tantam erga ſe bonitatem Chriſti, charitatemque ejus habuerit in corde diffuſam, non ſolum mori pro hoc bono, ſed & audacter mori deſiderabit. Quod rebus ipſis & operibus ſæpe videmus impleri, cum hi, in quorum cordibus abundanter diffuſa eſt charitas Chriſti, ſponte etiam & cum omni audacia ſemetipſos perſecutoribus offerunt, & nomen Chriſti, audiente mundo, coram Angelis & hominibus confitentur, ut non ſolum injuriam pati pro nomine ejus, ſed & mortem pro hoc bono ſubire audeant, quam vix pro juſto quis perfert. Eſt enim amor vitæ hujus tantus, ut etiam, cum juſta cauſa mortis advenerit, vix unusquisque mortem patienter accipiat. Juſta autem cauſa mortis videtur, cum naturæ lege defertur: & quamvis juſtum ſit conditione mortalitatis, vix tamen amplectitur animus naturæ legibus cedere. *Vix* ergo *pro juſto quis moritur.* Nam pro bono audet quis mori, & audacter occumbit, præcipue ſi intellexit, quia, cum adhuc ſecundum tempus impii eſſemus & infirmi, ipſe prior pro nobis mortuus eſt. Et quomodo non qui hæc ſibi ab illo præſtita prius eſſe cognoſcit, mortem, quam ille malis impendit, hic bono reddat? Ar-

gui-

guitur autem illorum error, qui hunc locum ita interpretandum putarunt, ut, quod dixit, *Vix enim pro juſto quis moritur*, de Deo legis, quem juſtum, non etiam bonum dicunt, intelligi debere confirment; bonum autem Chriſtum, tanquam boni Patris filium, aſſeverent. Sed quid agent, quia invenimus & in lege martyres multos? Legant Machabæorum libros, ubi cum omni inſtantia beata mater cum ſeptem filiis martyrium ſuſcipit, quique non ſolum martyrium patienter excipiunt, verum & contumelias ingerunt in tyrannum: & videant, ſi verum eſt, quod dicunt, quia *vix pro juſto quis moritur*. Videant tres pueros in camino ignis ardentis cum omni fiducia pro fidei libertate conjectos, & dicant, quia *vix pro juſto quis moritur*. Sola ergo mors eſt pro Deo, quæ cum omni audacia ſuſcipitur: omnis autem reliqua mors vix toleranter ſubitur, etiam ſi juſta ſit, & humanæ conditionis lege deſcendat.

11. *Commendat autem ſuam charitatem Deus in nobis: quoniam ſi, cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt, multo magis nunc ergo juſtificati in ſanguine ipſius, ſalvi erimus ab ira per ipſum.* Cum dixiſſet in ſuperioribus, quia *Chriſtus ſecundum tempus adhuc pro impiis mortuus eſt*, nunc oſtendere ex hoc vult Dei charitatis erga homines magnitudinem, quia, ſi erga impios & peccatores tanta exſtitit, ut pro ſalute eorum unicum Filium daret, quanto magis erga converſos, & emendatos, &, ut ipſe ait, ſuo ſanguine redemptos largior & diffuſior erit? Non puto ſane, quod otioſa ſit apud Paulum varietas iſta verborum, quod aliquando infirmos, aliquando impios, aliquando peccatores nominat, pro quibus Chriſtum mortuum dicit: & quamvis imperitum ſe fateatur in ſermone, non tamen arbitror, quod in his ille per imperitiam, ſed potius per profundam ſcientiam variaverit. Per hæc namque tria omne peccati colligitur genus. Aut

enim ignorans Deum quis, peccat in tenebris, & vocatur impius: aut volens ſervare mandatum, vincitur fragilitate carnis, & illecebris præſentis vitæ decipitur, & infirmus appellatur: aut ſciens volensque contemnit mandatum, & odit diſciplinam Dei, ac projicit ſermones ejus poſt ſe, & peccator nominatur. Atque ita Paulus, qui ſe imperitum (ut diximus) in ſermone profitetur, in tribus his diverſitatibus univerſa, pro quibus Chriſtus prædicatur mortuus eſſe, complexus eſt. Quod ſi interdum etiam hi, qui ſub lege ſunt & Deum colere videntur, impii in Scripturis divinis nominantur; idcirco fit, quod relinquentes Deum Patrum ſuorum, deos Gentium colunt. Quod vero Paulus ſe cum peccatoribus numerat, qui in aliis dicit: *Nos natura Judæi, & non ex Gentibus peccatores*, humilitatis ejus eſt virtus. Imitatur enim illum, *qui cum peccatum non feciſſet, peccatum pro nobis factus eſt:* & cum Deus eſſet, inter homines converſatus eſt. *Commendat* ergo *ſuam charitatem Deus in nobis.* Hic *Commendat*, vel confirmat intelligitur, vel amabilem facit pro beneficiis præſtitis. Quod enim *Chriſtus, cum adhuc peccatores eſſemus, pro nobis mortuus eſt*, ſpem nobis dat, quod multo magis nos a peccato purgatos & juſtificatos, ab ira, quæ imminet peccatoribus, ſalvabit per ipſum: & qui alienos & inimicos ita dilexit, ut pro nobis ad mortem Unicum ſuum daret, multo magis ſuos effectos, & reconciliatos ſibi, æterna ſalute donabit. Quomodo autem Chriſtus pro nobis mortuus ſit, & quomodo, cum ſit agnus Dei, tulerit peccatum mundi, & infirmitates noſtras portaverit, & pro nobis doluerit, ſæpe a nobis in aliis dicta ſunt locis, ubi adhibuimus & ea, quæ in ſæcularibus hiſtoriis feruntur, quod etiam apud ipſos nonnulli peſtilentias, vel turbines, aliaque his ſimilia perhibentur morti ſe objiciendo repuliſſe, & patriam vel gentem ſuam imminentis cladis excidio liberaſſe. Quæ

qui-

quidem quam vere ſcripta ſint, vel quid rationis habeant, ſi vera ſunt, Dei eſt noſſe ſolius. Nullus tamen ipſorum, de quibus iſta narrantur, ne ficto quidem ſermone totius mundi peccata abſolviſſe perhibetur, niſi Jeſus ſolus, *qui cum eſſet in forma Dei, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit*, & ſecundum voluntatem Patris forma ſervi ſuſcepta, obtulit victimam pro univerſo mundo, tradens ſanguinem ſuum principi hujus mundi, ſecundum ſapientiam Dei, *quam nemo principum hujus mundi cognovit: ſi enim cognoviſſent, nunquam Dominum majeſtatis crucifixiſſent*, nec ſanguis ille, quem ſitierant, non tam ſitim, quam vires eorum exſtingueret, regnumque deſtrueret: nec accideret eis illud, quod Dominus in Evangelio dicit: *Ecce nunc princeps hujus mundi judicatus eſt*; & illud: *Ecce videbam Satanam ſicut fulgur cadentem de cœlo. Multo ergo*, inquit, *magis juſtificati nunc in ſanguine ejus, ſalvi erimus ab ira per ipſum.* In ſuperioribus quidem dixerat: *Juſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum*: & nunc dicit: *Multo magis nunc juſtificati in ſanguine ipſius, ſalvi erimus ab ira per ipſum.* Ex quo oſtendit, quod neque fides noſtra ſine Chriſti ſanguine, neque ſanguis Chriſti nos ſine fide noſtra juſtificat; ex utroque tamen multo magis ſanguis Chriſti nos, quam fides noſtra juſtificat. Et ideo mihi videtur, cum in ſuperioribus ſimpliciter dixerit: *Juſtificati ex fide*, hic addidiſſe: *Multo magis ergo nunc juſtificati in ſanguine ejus*, ut doceret, quod ab ira ventura etiam ſi fides noſtra nos ſalvet, etiam ſi opera juſtitiæ, ſuper hæc tamen omnia multo magis ſanguis Chriſti ſalvos nos faciat ab ira ventura. Ira vero Dei quomodo intelligi debeat, in ſecundi a nobis Pſalmi expoſitione plenius dictum eſt, & quomodo poſſit impleri quod ſcriptum eſt, ut ſalvi efficiamur fugientes ab ira ventura, & iram quidem fugientes, ita ut non nos comprehendat, ſectantes vero

juſti-

juſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem, & cætera his ſimilia. Ira itaque eſt, cui traditur unusquisque pro menſura & merito peccatorum, Deo tamen, ſecundum quod ſcriptum eſt in ſeptuageſimo ſeptimo Pſalmo, non accendente omnem iram ſuam. Quis enim ſufferre poſſet, ſi omnem iram adverſum peccatores accenderet Dominus, cum tam terribile ſit illud, quod in Cantico Moyſi pronunciatur, ubi dicit: Quia *ignis accenſus eſt in furore meo, & ardebit uſque ad infernum inferiorem: comedet terram & naſcentia ejus, conflagrabit fundamenta montium?* Intuere ergo, quia ignis iſte, qui de ira vel furore Domini accenditur, terram & infernum inferiorem comedit, & opera terrena conſumit: conflagrat etiam non excelſa montium, ſed fundamenta, id eſt, non ſublimes animas, neque cœleſtes ſenſus, ſed humi atque in terram dejectos, vel etiam in profundum terræ, ut ſunt montium fundamenta, demerſos. Paululum ergo etiam de ira oportuit diſſeri, ut apertius noſceretur, a quibus nos malis Chriſti ſanguis eripuit.

12. *Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati, ſalvi erimus in vita ipſius. Non ſolum autem, ſed & gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem accepimus.* Quod dixit, *Cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo*, evidenter oſtendit, non eſſe aliquam ſubſtantiam, quæ ſecundum definitionem Marcionis vel Valentini naturaliter inimica ſit Deo: alioquin, ſi quod inimicum eſt naturæ eſſet, & non voluntatis, reconciliationem utique non haberet. Ubi autem ex inimico quis amicus efficitur, certum eſt, quod, dum ea opera agit, quæ non amat Deus, inimicus eſt Dei, & unusquisque tam gravis & tam odibilis inimicus efficitur, quam multiplicaverit opera inimicitiis digna. Sunt ergo menſuræ & gradus quidam in his peccatorum qualitate vel quantitate

di-

diſtincti, qui inimici ſunt Deo. Unde & ille, qui ſupra omnes peccavit, a Paulo ultimus inimicus deſtruendus eſſe memoratur. Verſa autem vice & ordine etiam eos, qui reconciliati ſunt per mortem Filii ejus, in amicis haberi certum eſt: & eſſe aliquem ita amicum, ſicut Moyſes amicus Dei appellatus eſt: eſſe quoque alios, quibus dicit Salvator: *Jam non dicam vos ſervos, ſed amicos.* Credo autem eſſe adhuc magis familiares aliquos in cœleſtibus amicos apud Deum, vel illos, qui ſemper vident faciem Dei, vel eos, qui ſemper adſtant in conſpectu Altiſſimi: ut, ſicut ſupra diximus eſſe quemdam noviſſimum inimicum, ita & ibi pro virtutum meritis habeantur aliqui ſummi amici. Cum ergo hæc ita ſint, neſcio ſi is, qui adhuc permanet in his operibus quæ odit Deus, & pro quibus inimicitiæ ſunt inter Deum & homines, reconciliatus eſſe Deo per ſanguinem Chriſti merito dicatur. Quomodo enim reconciliatus eſt, qui quæ inimici ſunt gerit? Paulus ergo merito de ſe & ſibi ſimilibus dicit, quia, *cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus per mortem Filii ejus.* Grandis pudor eſt, ubi talis reconciliatio facta eſt, ubi inimicitias inter Deum & homines non ſermo peccatoris, ſed ſanguis interceſſoris abſolvit, iterum nos converti ad inimicitias, & agere ea quæ odit ille, quem nobis niſi effuſio ſanguinis ſacri reconciliaverat nemo. Plenius autem etiam ad Epheſios ipſe Paulus ſcribens de ratione reconciliationis & inimicitiæ, ac profuſione ſanguinis Chriſti commemorat: quæ ſi his jungamus, aperire locum præſentis capituli facilius poſſunt. Ait ergo ita: *Propter quod memores eſtis vos, qui aliquando Gentes in carne dicebamini præputium ab ea, quæ dicitur circumciſio in carne, manu facta, quoniam eratis illo tempore ſine Chriſto, alienati a converſatione Iſrael, & peregrini promiſſionis teſtamentorum ejus, ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Chriſto Jeſu vos, qui aliquando*

eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe eſt enim pax noſtra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ ſolvens, inimicitiam in carne ſua, legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos conderet in ſemetipſo, in uno novo homine faciens pacem, ut reconciliaret utroſque in uno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in ſemetipſo, & veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe, & pacem his, qui prope, quoniam per ipſum habemus acceſſum utrique in uno Spiritu ad Patrem. Sed præcipue in his illud obſerva, quod Chriſtus medium parietem maceriæ ſolvit in carne ſua, id eſt, inimicitiam, & quod reconciliavit utroſque in uno corpore Deo per crucem, & quod interfecit inimicitiam in cruce. In quo non ſine cauſa mihi Paulus ſecundo videtur inimicitiam nominaſſe, & in uno quidem dixiſſe, quod ſolverit inimicitiam Chriſtus in carne, in ſecundo vero interfeciſſe eam in cruce. Solvère namque mihi videtur in his, qui adhuc certamen gerunt adverſum peccatum, & repugnant ei pro viribus: interficere vero in his, qui peccatum jam nequaquam omnio recipiunt, ſed omni ex parte membra ſua mortificarùnt peccato: ex quibus erat & ille, qui dicebat: *Chriſto crucifixus ſum. Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Chriſtus.* Hoc ergo modo etiam Chriſtus occidit inimicitiam in carne ſua, cum morte ſuſcepta exemplum dedit hominibus uſque ad mortem reſiſtere adverſum peccatum: & ita demum reſoluta inimicitia in carne ſua, reconciliavit per ſanguinem ſuum homines Deo, eos duntaxat, qui inviolatum reconciliationis fœdus ultra non peccando cuſtodiunt. Igitur mors ejus mortem inimicitiæ dedit ei, quæ erat inter nos & Deum, & reconciliationis initium. Reſurrectio autem ipſius & vita ſalutem credentibus contulit, ſicut & alibi Apoſtolus dicit de Chriſto: *Quod* enim *mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel; quod autem vivit, vivit Deo.* Peccato mortuus dicitur, non ſuo: neque

enim

enim peccatum fecit: ſed ipſe peccato mortuus eſt, id eſt, velut qui morte ſua peccato ipſi intulerit mortem. Vivere autem dicitur Deo, ut & nos non nobis, neque noſtræ voluntati, ſed Deo vivamus, ut ita demum in vita ipſius ſalvi eſſe poſſimus, ſecundum eum, qui dixit: *Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Chriſtus.* Quod vero ſimiliter ut in ſuperioribus poſuit: *Non ſolum autem, ſed & nunc gloriamur in Deo,* & nihil addidit ad *Non ſolum autem,* ſimiliter ut ſuperius intelligendum eſt de his dictum, quæ ſupra comprehenſa ſunt: id eſt, quod non ſolum, *cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ejus,* & non ſolum *in vita ipſius ſalvi erimus, ſed & nunc gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem reconciliationem accepimus.* Non autem ſine cauſa addidit, *Nunc;* cum potuiſſet dicere: *Sed & gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem reconciliationem accepimus:* ſed ut oſtenderet gloriationem nobis non ſolum in futuro, ſed & in præſenti datam de agnitione Dei, & emendatione vitæ, & errorum correctione, ſicut & in aliis idem Apoſtolus dicit: *Spem habentes & præſentis vitæ & futuræ:* præſentis, quod honeſtior & emendatior eſt; futuræ, quod æterna eſt.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EPISTOLAM BEATI PAULI APOSTOLI AD ROMANOS

LIBER QUINTUS.

1. *Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ſic in*

omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt. Uſque ad legem enim peccatum erat in hoc mundo. Peccatum autem non imputatur, cum lex non eſt. Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen in eos, qui peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, qui eſt forma futuri. Poſtea quam edocuit differentiam fidei & legis, & eorum, qui per fidem juſtificantur, atque eorum, qui promiſſiones, quæ ad Patres factæ fuerunt, non poſſunt ſperare per legem: cumque aperuiſſet arcani ſecreta myſterii, quod, *cum inimici eſſemus, per mortem Filii ejus reconciliati ſumus*, nunc & cauſas, vel cur inimici fuerimus, vel cur morte Filii Dei indiguerit iſta reconciliatio, conſequenter exponit: ut intuentes, quanta nobis præſtiterit Jeſus, imo pro nobis quanta pertulerit, radicatiore erga eum fide & inſeparabili charitate teneamur. Ideo ergo licet non usquequaque patefactam, indicat tamen nobis & alterius ſecreti rationem dicens: *Propterea ſicut per unum hominem peccatum introivit in hunc mundum, & per peccatum mors*, & cætera. Sed priusquam ad explanationem totius capituli veniamus, pauca de eo qui videtur in conſequentibus ipſius eloquii defectu dicenda ſunt. Ubi enim dicitur, *Propterea ſicut*, neceſſarium videtur, quod addi debeat adimpletio quædam, ut dicatur, Ita & illud vel illud, ut & ipſe in nonnullis aliis locis ſcribit, verbi gratia, cum dicit: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.* Hic autem cum dixerit: *Sicut per unum hominem peccatum introivit in hunc mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt:* non retulit, ut diceret, verbi cauſa: Ita & per unum hominem juſtitia introivit in hunc mundum, & per juſtitiam vita, & ſic in omnes homines vita pertranſiit, in qua omnes vivificati ſunt: hoc enim videbatur propoſiti eloquii ſenſus expetere, ſecundum ea, quæ in aliis ipſe proloquitur. Neque enim multum

dif-

differt illud, quod alibi dicit: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur*, & quod hic dicit: *Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum introivit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt*: & iterum quod dixit: *Ità & in Chriſto omnes vivificabuntur*, nihil differt ab eo ſenſu, quem ſupra deeſſe elocutioni diximus, & intellectui legentis relictum. Sed mihi videtur Paulus, qui dicit, quia *ſufficientia noſtra ex Deo eſt, qui & idoneos nos fecit miniſtros novi Teſtamenti*; & qui iterum dicit: *An documentum quæritis ejus, qui in me loquitur Chriſtus?* non hæc per defectum paſſus eloquii, ſed proſpexiſſe per hæc aliquid utilitatis, quo etiamſi intelligi deberent ea, quæ deeſſe elocutioni & ſubintelligenda diximus, tamen propter negligentiores quosque, qui forte reſolvi poſſent, ſi audirent, quod ſicut mors in omnes homines per peccatum, ita & in omnes homines pertranſiit vita per Chriſtum: conſideravit palam hæc dici & publice non debere: ſimul & illud oſtendens, quod, etiamſi per unum hominem juſtitia introivit in hunc mundum, & per juſtitiam vita, & ſic in omnes homines pertranſivit, tamen non hoc in præſenti ſtatim contingere, nec otioſis accidere, ſed his, qui multo labore & ſudore potuerint, quæ occulta ſunt, quærere, pulſare, quæ clauſa ſunt, deſiderare, quæ abſcondita ſunt. Denique & in eo capitulo, quod pro ſimilitudine horum dictorum in medium adduximus, id eſt, *Sicut enim in Adam omnes peccaverunt*, non dixit: *Ita & in Chriſto omnes* vivificati ſunt, aut vivificantur, ſed *vivificabuntur*, ut oſtenderet quidem præſens tempus eſſe laboris & operis, in quo per bonam converſationem merita conquirantur; futurum vero eſſe, in quo vivificabuntur hi, qui in præſenti vita Chriſto commoriuntur, ſicut & alibi dicit idem Apoſtolus: *Si enim commorimur, & convivemus.* Et ideo etiam in præſenti loco diſſimulat exſequi & adimplere

ſermone ea, quæ ſenſu & conſequentia videntur intelligi. Alius fortaſſe dicit, quia hoc, quod videtur deeſſe in his quæ ſupra diximus ſecundum elocutionis ordinem, tarde quidem, ſed in poſterioribus redditur, ubi dicitur: *Sed non ſicut delictum, ita & donatio. Si enim unius delicto mortui ſunt multi, multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jeſu Chriſti in plures abundavit:* & aſſerit ex his completa eſſe, quæ defuiſſe in ſuperioribus videbantur: nec multum intereſſe, quod ibi in omnes homines dixerit pertranſiſſe peccatum, hic vero donum & gratiam Jeſu Chriſti in plures abundaſſe, cum & omnes homines plures eſſe intelligantur, & plures omnes intelligi non videatur abſurdum, maxime cum in ſubſequentibus dicat apertius: *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; ita & per unius juſtitiam in omnes homines ad juſtificationem vitæ.* Et ut evidentius oſtenderet, omnes homines & multos homines idem eſſe, addidit his: *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per unius obedientiam juſti conſtituentur multi.* Et quod ſuperius omnes dixerat homines, hic eodem ſenſu multos nominavit. Niſi ſi quis dicat, quod magis permiſcere & confundere volens Apoſtolus id, quod ſuperius aperuerat, ne (ut diximus) diſſolveret ac relaxaret audientes, eos, quos ante *omnes* dixerat, hic *plures* nominavit, ut & illud, quod *omnes* dixit, ad eos tantummodo traheretur, qui donum Chriſti gratiæ conſecuti ſunt, qui tamen non pauci, ſed plures ſunt. Etenim moris eſt Apoſtolo Paulo, cum de benignitate Dei & ineffabili ejus bonitate aliqua patefecerit, rurſum propter negligentiores quoſque auditores paululum velut exaſperare quæ dixit, & metum aliquem remiſſioribus intentare, ut cum de fine omnium Corinthiis diſputans ait: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur;* & paulo poſt: *Deinde finis, cum tradi-*

derit

derit regnum Deo & Patri, & cætera. Pro quibus verens ne quis divitias bonitatis Dei, & patientiæ, & longanimitatis contemnens, ſecundum duritiem ſuam & cor impœnitens theſaurizaret ſibi iram in die iræ & revelationis juſti judicii Dei, addidit poſt illa, quæ de fine dixerat: *Nolite ſeduci. Corrumpunt mores bonos colloquia prava. Expergiſcimini juſti, & nolite peccare. Ignorantiam enim quidam habent, ad confuſionem vobis dico.* Agit ergo tanquam prudens diſpenſator verbi: & cum venerit ad ea loca, in quibus de Dei bonitate dicendum eſt, propter ſegniores quoſque & occultius hæc & obſcurius profert, ne forte (ut diximus) divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnant, & iram ſibi theſaurizent in die iræ, in quam neceſſe eſt incurrere omnes, qui ſibi hujusmodi geſta theſaurizaverint. Etiam tu poſt hæc videris quid fiat. Sed & quod ait: *Uſque ad legem enim peccatum erat in hoc mundo: peccatum autem non imputatur, cum lex non eſt*, hoc videtur oſtendere, quod uſque ad legem, hoc eſt, uſquequo Chriſtus veniret, qui tollit peccatum mundi, peccatum erat in mundo. Manifeſtum eſt autem, peccatum non imputari, ubi lex non eſt, quæ arguat peccatorem. *Regnavit autem mors*, quæ per peccatum fuerat ingreſſa, *uſque ad Moyſen*, hoc eſt, uſquequo lex permanſit, *in eos qui peccaverunt ſecundum ſimilitudinem peccati Adam*, per quem mors ipſa accepit ingreſſum; *qui* Adam *forma futuri eſt*, non ſecundum quod prævaricatus eſt, ſed ſecundum hoc, quod ſicut per ipſum mors, ita per noviſſimum Adam vita ingreſſa eſt in hunc mundum: & ſicut per illum in omnes homines condemnatio, ita & per Chriſtum in omnes homines juſtificatio. Hæc de ipſius eloquii Apoſtolici continentia dicta ſint. Videamus nunc, quid etiam interior habeat intellectus. Sed & illud primo in loco admonendum puto, quod videtur mihi Apoſtolus Paulus in his præcipue locis, quæ nunc ha-

bentur in manibus, ita quodammodo hæc loqui, velut ſi quis fidelis famulus & prudens a rege magno & domino ſuo introducatur in theſauros regios, & oſtendantur ei diverſa & magna domicilia, quorum aditus varii ſint & incerti, ita ut ei per alium ingreſſus, & per alium monſtretur egreſſus; interdum autem ex diverſis ingreſſibus ad unum conclave veniatur, ut ſæpe in terris quædam videmus exſtructa palatia: oſtendatur etiam huic qui circumducitur fideli famulo theſaurus argenti regii, & alius auri, lapidum quoque & margaritarum, variorumque monilium, purpuræ etiam regiæ locus, & alius diadematum: demonſtrentur adhuc reginæ thalami in multis diverſiſque manſionibus poſiti, & tamen ſingula hæc non penitus ad integrum patentibus januis referentur, ſed ex parte ſubapertis, ita ut agnoſcat quidem theſauros dominicos & regias opes, nec tamen ad liquidum & ad perfectum ſingula quæque cognoſcat. Poſt hæc vero iſte ſervus, qui tam fidelis habitus eſt, ut ei rex & dominus opum ſuarum magnitudinem fecerit innoteſcere, mittatur, ut exercitum congreget regi, delectum habeat, milites probet: pro eo quidem quia fidelis eſt, ut plures invitet ad militandum, & majorem exercitum congreget regi, neceſſitatem patietur proferre ex parte quæ viderit: & rurſum, quia prudens eſt, & ſcit neceſſarium eſſe abſcondere myſterium regis, indiciis quibusdam magis quam relationibus utetur; ita ut potentia quidem regis non lateat; ordinis autem, atque ornatus palatii, & habitus occulta tamen maneat diſpenſatio. Ita ergo, ut dixi, videtur mihi etiam Apoſtolus Paulus in his ſermonibus facere, & non ſolum pro eo, quod & ipſe dicit, quia ex parte ſciat, & ex parte cognoſcat, ſed & propter nos, qui nec ea quidem, quæ ex parte ſcit, capere poſſumus, temperare ſermonem, & uniuſcujusque conclave myſterii ſingulis aut vix binis perſtringere & ſubaperire ſermonibus;

& nunc per unum aditum ingreſſus per alium digredi, nunc ex alio ingreſſus ad aliud conclave concurrere, ita ut ſi requiras eum illo aditu quo ingreſſus eſt, non invenias egreſſum. Hæc ergo prius de his, quæ Paulus ſcribit, in mente noſtra atque animis ordinantes, nunc jam ad inſpicienda & contuenda ea, quæ in manibus habentur, pro viribus convertamur. Et primo videamus, quomodo *per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, & per peccatum mors.* Fortaſſis enim requirat aliquis, ſi ante Adam mulier peccavit, de qua dicitur, quia *ſeducta in prævaricatione facta eſt;* & rurſum ante ipſam peccavit ſerpens. Peccavit enim, cum dixit mulieri: *Ut quid hoc dixit Deus, ut non manducetis de omni ligno Paradiſi?* Et iterum peccavit, cum Deus dixerit, quia *quacumque die manducaveritis ex eo, morte moriemini,* & ille dixerit ad mulierem: *Non morte moriemini; ſed ſciebat Deus, quia quacumque die manducaveritis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dii ſcientes bonum & malum.* Si ergo ante Adam mulier peccavit, & ante mulierem ſerpens, & in alio loco dicit Apoſtolus, quia *Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta eſt,* quomodo per unum hominem, & non magis per unam mulierem videbitur introiſſe peccatum? A muliere enim initium peccati, & ante mulierem a ſerpente, ſive a Diabolo, de quo dicitur in Evangelio, quia *ille homicida erat ab initio.* Sed vide in his Apoſtolum naturæ ordinem tenuiſſe, & ideo, quoniam de peccato loquebatur, ex quo mors in omnes homines pertranſierat, ſucceſſionem poſteritatis humanæ, quæ huic morti ſuccubuit ex peccato venienti, non mulieri adſcribit, ſed viro. Non enim ex muliere poſteritas, ſed ex viro nominatur, ſicut & ipſe Apoſtolus in aliis dicit: *Non enim eſt vir ex muliere, ſed mulier ex viro;* & iterum: *Sicut enim mulier ex viro, ita & vir* non ex muliere, ſed *per mulierem:* & ob hoc mortalis poſteritas & corporalis ſucceſſio viro

potius tanqnam auctori, & non mulieri deputatur. Sed ut adhuc evidentius ſiat quod dicimus, addemus etiam hoc, quod idem Apoſtolus ad Hebræos ſcribit: *Sed & Levi, qui decimas accepit, decimatus eſt. Adhuc enim in lumbis patris erat* (Abrahæ), *cum obviaret ei Melchiſedech regreſſo a cæde regum.* Si ergo Levi, qui generatione quarta poſt Abraham naſcitur, in lumbis Abrahæ fuiſſe perhibetur, multo magis omnes homines, qui in hoc mundo naſcuntur & nati ſunt, in lumbis erant Adæ, cum adhuc eſſet in Paradiſo; & omnes homines cum ipſo vel in ipſo expulſi ſunt de Paradiſo, cum ipſe inde depulſus eſt; & per ipſum mors, quæ ei ex prævaricatione venerat, conſequenter & in eos pertranſiit, qui in lumbis ejus habebantur: & ideo recte Apoſtolus dicit: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.* Neque ergo ex ſerpente, qui ante mulierem peccaverat, neque ex muliere, quæ ante virum in prævaricatione facta eſt, ſed per Adam, ex quo omnes mortales originem ducunt, dicitur introiſſe peccatum, & per peccatum mors. Sed hic nimirum eſt unus homo, per quem peccatum introivit, & per peccatum mors, quem & alibi ipſe Apoſtolus dicit primum hominem de terra terrenum, ſecundum vero de cœlo cœleſtem, cum exhortatur nos, abjecta imagine terreni, imaginem portare cœleſtis: id eſt, ut ſecundum verbum Dei viventes renovemur, & reformemur ſecundum interiorem hominem ad imaginem Dei, qui creavit eum, Hic ergo homo, qui jam reformatur & reparatur ad imaginem Dei, neque terrenus, neque in hoc mundo eſt; ſed in cœlis eſſe dicitur converſatio ejus; & ideo ſecundum eum, qui dixit, *Vos autem non eſtis de hoc mundo*, mors in eum non poteſt pertranſire. Qui autem adhuc in hoc mundo eſt, & terrenus eſt, ac terreni imaginem portat, de ipſo dicitur, quod per *eum* peccatum in hunc mundum introivit, & per pec-

ca-

catum mors. Quod ſi peccatum & mors in hunc mundum introivit, & in hoc mundo habitat, certum eſt alienos a morte & peccato eſſe eos, qui per Chriſtum vel cum Chriſto mortui ſunt huic mundo, & cum ipſo reſuſcitati, cum ipſo etiam ſedere in cœleſtibus meruerunt, converſationem non jam in hoc mundo, ſed in cœlis habentes. Unde & pari conſequentia oſtenditur, quod omnis homo prlmo *de terra terrenus* eſt, ſicut idem Apoſtolus alibi dicit, cum imaginem terreni portat, & ſecundum imaginem terreni ambulat, carnem cogitat, & quæ carnis ſunt ſapit, & vix aliquando eſt, ut convertatur ad Dominum, & ſpiritu Dei agatur, atque effectus ſpiritalis fiat *noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem.* Require ſane, quoniam per unum hominem in hunc mundum dicit introiſſe peccatum, & certum eſt, quia hic *mundum* terrenum hunc appellat locum, in quo homines habitant, ſi in nullo alio loco introivit peccatum, neque in illis locis invenitur, ubi *ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus* nominantur. Sed & illud apud temetipſum pertracta, unde in hunc mundum introivit peccatum, aut ubi erat, priusquam huc introiret, aut ſi omnino erat, vel ſi fuit ante illum, ad quem dicitur: *Uſquequo inventa ſunt iniquitates in te, & propter hoc projeci te in terram.* Nobis autem de his non eſt tutum plura diſſerere, cum videamus Apoſtolum vix ſingulis hæc perſtrinxiſſe ſermonibus. *Per unum* ergo *hominem peccatum introivit in hunc mundum.* Mundus autem, ut diximus, intelligendus eſt vel locus, in quo habitant homines, vel terrena & corporalis vita, in qua mors habet locum: cui mundo, hoc eſt, terrenæ vitæ, crucifixos ſe dicunt ſancti & mortuos. *Et per peccatum*, inquit, *mors:* illa ſine dubio mors, de qua & Propheta dicit, quia *anima, quæ peccat, ipſa morietur:* cujus mortis hanc corporalem mortem umbram merito quis dixerit. Quocumque enim illa inceſſerit, hanc neceſſe eſt

ſub-

ſubſequi, velut umbram corpus. Quod ſi objiciat quis, quia Salvator peccatum non fecit, nec mors in eo fuit animæ per peccatum, & tamen mortem ſuſtinuit corporalem: reſpondebimus ei, quia Salvator, ſicut cum ipſe peccatum non fecerit, pro noſtra tamen ſalute per aſſumptionem carnis ipſe dicitur factus eſſe peccatum: ita & cum mortem iſtam nulli deberet, nec ei eſſet obnoxius, pro ſalute tamen noſtra hanc velut umbram illius ſuſceptæ diſputationis, quam ſupra diximus, ſponte, non neceſſitate ſuſcepit, ſicut ipſe dixit: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam.* Sed videamus, quomodo *in omnes homines pertranſiit mors, in quo omnes,* inquit, *peccaverunt.* Abſoluta ſententia pronunciavit Apoſtolus, in omnes homines mortem pertranſiſſe peccati, in eo in quo omnes peccaverunt, ſicut & alibi, *Omnes enim,* inquit, *peccaverunt, & egent gloria Dei.* Et ideo etiam ſi Abel illum juſtum dixeris, non poteſt excuſari. *Omnes enim peccaverunt.* Cur enim *poſt dies* obtulit, & poſt Cain obtulit hoſtiam ex primogenitis, & non ante ipſum, & non ſtatim? Etiam ſi Enos dicas, qui *ſperavit invocare nomen Domini.* Cur ſperavit, & cur non ſtatim invocat, ſed diſſimulat & moratur? Etiam ſi Enoch dicas: non ſcribitur placuiſſe, uſquequo generaret Mathuſalam. Mathuſalam autem interpretatur emiſſio mortis. Ex quo oſtenditur, quia mors iſta, quæ in omnes homines pertranſiit, etiam in ipſum tranſierit: ſed vix aliquando ſenſit eſſe intra ſe mortem, & converſus ad Dominum emiſit eam a ſe, & abjecit per pœnitentiam: & ideo Mathuſalam dicitur genuiſſe, quod a ſe mortem, quæ eum obſederat, abjeciſſet. Recte ergo, quod jam morti non eſſet obnoxius, ſed abjeciſſet eam a ſe & effugaſſet, dicitur, quod tranſtulerit illum Deus, uti ne videret mortem. Sed & de Noe ſi requiras attentius, invenies, quod quingenteſimo demum anno

ſcri-

ſcribitur de eo, quia *Noe invenit gratiam in conſpectu Domini Dei*, & quia *juſtus erat in generatione ſua*, & quia *placuit Deo:* quod utique ſi prius meruiſſet, numquam id, opinor, Scriptura divina ſiluiſſet. Sed & ſi quis velit, quod bibit vinum, & inebriatus eſt, ac nudatus, reputare, inveniet ex his omnibus non immerito ab Apoſtolo dici, *In quo omnes peccaverunt*, etiam ſi evigilavit Noe a vino ſuo. Quid autem dicam & de Abraham, cui dicitur: *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui?* Quod utique non diceretur, ſi in domo patris Deo placere potuiſſet. Sed non opus eſt cum ingenti periculo in his ſingulos quosque enumerare ſanctorum, cum ſufficiat & Apoſtoli ſententia, quæ mortem dicit in omnes homines pertanſiſſe, & illius, qui dixit: *Nemo mundus a ſorde, etiamſi unius diei fuerit vita ejus.* Sed iſta mors peccati, quæ in omnes pertranſiit, cum veniſſet ad Jeſum, & tentaſſet eum perforare aculeo ſuo (*aculeus enim mortis peccatum eſt*), repulſa eſt & confracta. *Vita* enim *erat*, & mors neceſſario exterminabatur a vita: & tunc ad eam dicitur: *Ubi eſt mors aculeus tuus? ubi eſt mors victoria tua?* Idcirco enim, quia omnes vicerat, hic dicitur ad eam: *Ubi eſt mors victoria tua?* Sed & quod peccatum quidem non dixit in omnes homines, ſed *in mundum* introiſſe: mortem vero non in mundum, ſed *in omnes homines*, & non introiſſe, ſed pertranſiſſe: non puto, quod fruſtra hac diverſitate uſus ſit Paulus. Arbitror, quod *mundum* hic terrenos quosque & in terrena converſatione permanentes deſignet: *homines* vero eos dicat, qui jam ſe incipiant agnoſcere, & ſcire, quod ad imaginem Dei facti ſunt. In illos ergo, qui mundus appellantur, id eſt, terrenos, intraſſe dicit peccatum, & nusquam ejus exitum ponit. In eos vero, quos jam homines vult intelligi, dicit pertranſiſſe peccatum, id eſt, fuiſſe quidem, ſed per pœnitentiam converſionis depulſum eſſe, & per-

tran-

tranſiſſe, nec ultra in eis ſtetiſſe. Unde apparet, in literis Pauli ne unam quidem ſyllabam vacuam ſentiri debere myſteriis. Videamus nunc, quomodo dictum eſt: *Uſque ad legem enim peccatum in hoc mundo: peccatum autem non imputatur, cum lex non eſt.* Hoc in loco ſecundum eam ſimilitudinem, quam ſupra expoſuimus, videtur mihi Paulus per alium aditum ingreſſus, & per alium egreſſus. Quis enim eum poteſt ſequi per iſtum aditum, quo pluribus videtur ingreſſus, ut de lege Moyſi dicere intelligatur, quia *uſque ad legem peccatum in hoc mundo: peccatum autem non imputatur, cum lex non eſt?* quaſi ante legem peccatum non fuerit, & nemo peccaverit, nec reputatum fuerit ulli peccatum, antequam lex Moyſi daretur, cum legamus & Cain & Lamech reputatum eſſe peccatum, & (ne per ſingulos immoremur) in tantum pro peccatis hominum exacerbatum eſſe Deum, ut diluvium mundo introduceret, & diceret: *Delebo omnem carnem, quæ ſuper terram eſt;* & rurſum Sodomitas igneus imber & ſulphurea flamma vaſtaverit. Quomodo ergo in his vel in hujuſcemodi peccatis dici poteſt non fuiſſe peccatum, vel in vindictis talibus negabitur reputatum eſſe peccatum? Et ideo occultiore aditu digreſſus nobis requirendus eſt Pauli in eo, quod dicit: *Uſque ad legem enim peccatum in hoc mundo: peccatum autem non imputatur, cum lex non eſt.* Invenimus eum & in poſterioribus hujus Epiſtolæ dicentem hoc modo: *Sine lege enim peccatum mortuum erat: ego autem vivebam ſine lege aliquando.* In quo unus mihi atque idem ſenſus videtur utriusque capituli. Quod enim hic deerat in ſermone, ibi adimplevit. *Uſque ad legem enim peccatum in hoc mundo,* deeſt *mortuum,* quod ibi evidentius expreſſit. Si ergo etiam hic jungamus iſtum ſermonem, & dicamus: *Uſque ad legem enim peccatum erat in hoc mundo* mortuum: *peccatum autem non imputatur, cum lex non eſt,* vide quia integre ſtare poterit ſenſus. Sed & illud

ſæpe jam diximus, in hac Epiſtola Paulum de multis quidem legibus, ſed de naturali lege frequentius diſputare, quod & in hoc loco præcipue deprehenditur. Uſque ad legem enim naturalem peccatum mortuum eſt. Ergo certo ætatis tempore, ubi rationis capax eſſe quis cæperit, & juſti injuſtique, æqui & iniqui habere diſcrimen, tunc peccatum, quod prius intra hominem velut mortuum habebatur, reviviſcere dicitur, pro eo, quod eſt jam intrinſecus lex quæ vetet, & ratio quæ oſtendat non eſſe faciendum. Sed ut apertius intelligatur quod dicimus, evidenti utamur exemplo. Scriptum eſt: *Qui percuſſerit patrem vel matrem, morte moriatur*; &: *Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur.* Puer ergo parvulus quatuor aut quinque annorum, ſi (ut fieri ſolet) indignatus virga percutiat patrem aut matrem, quantum ad præceptum mandati ſpectat, mortem debet. Sed quia lex in illo nondum eſt naturalis, quæ eum doceat non debere injuriam facere patri aut matri, nec ſcit in hoc crimen impietatis admitti: eſt quidem ſpecies peccati quod facit, quia percutit patrem vel matrem, aut maledicit; ſed mortuum eſt in eo peccatum, quia per abſentiam naturalis legis, quæ in eo nondum eſt, peccatum ei non poteſt reputari. Nondum eſt enim intra eum ratio tanta, quæ eum doceat, hoc, quod facit, fieri non debere: & ideo etiam a parentibus non ſolum non reputatur ad culpam, ſed ad gratiam jucunditatemque ſuſcipitur. Et hoc modo conſequenter (ut ego arbitror) intelligi poteſt, quod Apoſtolus dicit: *Uſque ad legem enim peccatum in hoc mundo*, ut ſubaudiatur, mortuum. *Peccatum autem non imputatur, cum lex non eſt.* Convenit enim ſecundum hanc expoſitionem etiam illud intelligi, quod dicit Apoſtolus: *Ego autem vivebam ſine lege aliquando.* Nam quomodo Paulus ſine lege Moyſi invenitur aliquando vixiſſe, cum ipſe de ſe dicat, quia Hebræus ex Hebræis ſit, & octava die

cir-

circumciſus ſtatim a nativitate in Moyſi legis obſervantia fuerit? Sed conſtat eum aliquando, hoc eſt, in puerili ætate, antequam rationis capax fieret, ſine naturali lege vixiſſe. Nondum enim ei in illa ætate inerat juſti injuſtique diſtinctio, nec recti pravique patebat examen. Quod de naturali lege dici in ſequentibus evidenter oſtendit, cum dicit: *Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit: ego autem mortuus ſum.* Per quod declarat, illius ætatis peccata fuiſſe quidem, ſed mortua habita, quia non reputabantur ad culpam. Ubi vero cœpi, inquit, ſcire, quid agendum ſit, quid cavendum & vitandum, & mandatum legis intra me vigentis accipere; tunc in me revixit peccatum, quod prius per abſentiam legis mortuum videbatur, & *ego*, inquit, *mortuus ſum:* cœpit enim jam mihi reputari peccatum. Sed hæc Baſilides non advertens de lege naturali debere intelligi, ad ineptas & impias fabulas ſermonem Apoſtolicum traxit, & in *μετενσωματώσεως* dogma, id eſt, quod animæ in alia atque alia corpora transfundantur, ex hoc Apoſtoli dicto conatur adſtruere. „Dixit enim, inquit, Apoſtolus, quia *ego* „*vivebam ſine lege aliquando:* hoc eſt, antequam in iſtud „corpus venirem: in ea ſpecie corporis vixi, quæ „ſub lege non eſſet, pecudis ſcilicet vel avis.“ Sed non reſpexit ad id, quod ſequitur, id eſt: *Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit.* Non enim dixit ſe veniſſe ad mandatum, ſed ad ſe veniſſe mandatum: & peccatum non dixit non fuiſſe in ſe, ſed mortuum fuiſſe, & revixiſſe. In quo utique oſtendit, quod de una eademque vita ſua utrumque loqueretur. Verum Baſilides, & ſi qui cum ipſo hoc ſentiunt, in ſua impietate relinquantur. Nos autem Apoſtoli ſenſum ſecundum pietatem Eccleſiaſtici dogmatis advertamus. Sed & hoc ipſum quod dicit, *Peccatum erat in hoc mundo*, & non dixit, in hominibus, cum utique ſint in mundo & pecudes, & cætera animalia, & arbores,

vel

vel ex quibuscumque hic mundus conſtat, nec tamen in his creditur eſſe peccatum, quale ſit requiramus. Videtur mihi, quod hic Apoſtolus homines illos ſentiat, qui jam rationis capaces ſunt, & naturalibus legibus parent: illam vero ætatem, quæ nondum ad capacitatem rationis acceſſit, non tam homines, quam mundum appellaverit, pro eo, quod partes quidem mundi ſint, nondum tamen in hoc venerint, ut imaginem in ſe Dei, ad quam homo factus eſſe dicitur, capacitate rationis expreſſerint. Sed & illud velim (niſi plus juſto curioſum videtur) inquirere, ne forte ſecundum eos, qui Moyſi legem in his intelligi volunt, per hoc quod dicit, *Peccatum autem non imputatur, cum lex non eſt*, videatur etiam Diabolus & angeli ejus abſolvi, ſi, ubi lex non eſt, peccatum non reputatur. Et quomodo ante legem Moyſi vel ſerpens condemnatus eſt, vel invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum? Quomodo etiam, quod Judas Apoſtolus in Epiſtola Catholica dicit, poterit explanari? Ait enim ita: *Angelos quoque, qui non ſervaverunt principatum ſuum, ſed dereliquerunt domicilium ſuum, in judicium magni diei æternis vinculis conſtrictos ſub caligine reſervavit.* Ex quibus omnibus magis ac magis conſtat de ea lege hæc Apoſtolum dicere, quam unusquisque, ſive hominum, ſive etiam Angelorum; divina quadam diſpenſatione vel munere intra ſe naturaliter gerit: cujus tanta vis eſt & tanta potentia, ut etiam Angelos arguat, nec perſonam ullius dignitatis excipiat, & ipſa fecerit hoc, quod ſuperius Apoſtolus Judas dicit, ut Angeli, qui non ſervaverunt principatum ſuum, ſed dereliquerunt domicilium ſuum, ad judicium magni diei æternis adſtricti vinculis ſervarentur. Ipſa eſt lex, quæ etiam Diabolum & angelos ejus in ignem æternum, qui eis præparatus eſt, pertrahit. Et ſicut certum eſt, quia neque illi angeli æternis adſtricti vinculis ad judicium ſervarentur, neque iſti in ignem

æternum, qui eis præparatus eſt, mitterentur, niſi quia poſitam ſibi a Deo legem non ſervaverunt: neque ad judicium venirent, niſi contra legem aliquid commiſiſſent: ita certum videtur, quia, ſi cuſtodiſſent poſitam ſibi legem, neque iſti in ignem æternum, neque illi ſub æterna caliginis vincula decidiſſent. Supereſt, ut etiam illud pro viribus diſcutiamus, quomodo dictum ſit: *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen in eos, qui peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.* Tertio nunc Apoſtolus de morte commemorat. Primo ait, quod *per peccatum mors introivit in hunc mundum.* Secundo, *In omnes homines*, inquit, *mors pertranſiit.* Nunc vero, *Regnavit*, inquit, *mors ab Adam uſque ad Moyſen.* Et ſciens eſſe per hæc ſingula aliquas differentias, quando quidem introierit, & quando regnaverit, indicavit. Tunc, inquit, introivit, cum primus homo deliquit. Et quomodo introierit dixit. *Per peccatum*, inquit. Et nunc regni ejus tempus ab Adam uſque ad Moyſen deſignat: quomodo autem in omnes homines pertranſierit, non oſtendit. Videtur ergo mihi in his deſcribere Apoſtolus velut tyranni alicujus ingreſſum, qui voluerit regnum legitimi regis invadere, & primo quidem fauces ipſas & aditus regni occupaverit prævaricatione cuſtodis: tunc deinde cunctorum animos ad ſe inclinare tentaverit, & maxima ex parte potuerit, & ita indebitum ſibi vindicaverit regnum. Hoc ergo per tyrannidem regnante, mittitur dux electus a rege legitimo Moyſes, qui occupatos ab eo populos ad civilis imperii jura revocaret, & veri regis uti legibus edoceret. Ille tunc tyrannus, id eſt, mors peccati, qui per prævaricationem primi cuſtodis irrepſerat, regnabat ſuper omnes illos, qui ad eum ſimili, ut ille primus, prævaricatione declinaverant. Sed iſte legitimi principis dux agit omnia, quatenus aliquos ex peccati & mortis regno diripiat; & obti-

nuit tandem, ut unam gentem, & ſi quis ſe huic voluit ſociare, converteret: & ex præcepto regis primus ſacrificia inſtituit, quibus certa ſolemnitate oblatis, ſicut deceret, remitteretur eis peccatum. Et ita demum ex parte aliqua homines cœperunt de regno peccati mortisque liberari. Nam tyrannus ille, qui dicitur mors, ab Adam, qui primus prævaricatione ſui ingreſſum ei dederat, ut in omnes homines pertranſiret, regnabat uſque ad Moyſen, iſtum quem diximus ducem, qui miſſus a Deo omnium rege regnum ejus cœpit infringere, & ſub lege juſti principis revocare. *Regnavit* ergo *mors ab Adam uſque ad Moyſen*, ſecundum eam ſpeciem, quam ſupra poſuimus, non ſuper omnes, ſed *in eos, qui peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ.* Nam introivit quidem mors in mundum, & in omnes pertranſiit, non tamen in omnes regnavit. Aliud eſt enim pertranſire, & aliud regnare. Peccatum enim pertranſiit etiam in juſtos, & levi quadam eos contagione perſtrinxit. In prævaricatoribus vero, id eſt, his, qui ſe ei tota mente ac devotione ſubjiciunt, regnum tenet, & omni poteſtate dominatur. *Regnavit* ergo *mors ab Adam*, qui primus tranſitum peccato in hunc mundum prævaricando patefecit, *uſque ad Moyſen*, id eſt, uſque ad legem. Per legem enim purificatio peccatorum cœpit aperiri, & ex parte aliqua tyrannidi ejus obſiſti per hoſtias, per expiationes varias, per ſacificia, per præcepta. Sed quoniam tanta ejus erat dominatio, quæ vires legis excederet, mittuntur in auxilium legis Prophetæ. Sed & ipſi pervidentes ſupra vires ſuas eſſe tyranni potentiam, adventum præſentiamque ipſius regis exorant, clamantes ad Deum: *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam*; & iterum: *Inclina cælos tuos, & deſcende;* & rurſum: *Exſurge, Domine, fer opem nobis.* Affuit ergo Jeſus Chriſtus Filius Dei, & *in quo* lex *infirmabatur per carnem, Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, de*

 pec-

peccato damnavit peccatum in carne, & mundum quidem reconciliavit Deo: exuit autem principatus & poteſtates tyranni triumphans eas in ſemetipſo. Verum in hæc per exceſſum quemdam prolapſi videmur: ſed ad propoſitum redeamus. Igitur mors peccati regnavit ab Adam uſque ad Moyſen, id eſt, uſque ad adventum Chriſti. Moyſes enim lex appellatur, & lex (ſicut ſcriptum eſt) uſque ad Joannis baptiſmum habuit locum, ex quo cœpit Jeſus regnum Dei prædicare. Quod autem excepit certos quosque, in quibus mors regnaverit, cum dicit: *Regnavit mors in eos, qui peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ*: non mihi videtur dici absque myſterii alicujus indicio. Ne forte ergo fuerint aliqui uſque ad illud tempus, quo ſub lege velut ſub pædagogo homines habebantur, qui tale aliquid egerint, quale Adam in Paradiſo egiſſe deſcribitur, & contigiſſe ex ligno ſciendi bonum & malum, & erubuiſſe nuditatem ſuam, atque ab habitatione Paradiſi decidiſſe. Aut magis ſimpliciter accipiendum videtur, & ſimilitudo prævaricationis Adæ absque aliqua diſcuſſione recipienda, ut hoc ſermone omnes, qui ex Adam prævaricatore nati ſunt, indicari videantur, & habere in ſemetipſis ſimilitudinem prævaricationis ejus non ſolum ex ſemine, ſed ex inſtitutione ſuſceptam. Omnes enim, qui in hoc mundo naſcuntur, non ſolum nutriuntur a parentibus, ſed & imbuuntur; & non ſolum ſunt filii peccatorum, ſed & diſcipuli. Ubi vero ætas adoleverit, & agendi quæ ſentit libertas acceſſerit, ibi jam aut pergit quis in viam patrum ſuorum, ſicut de nonnullis regibus ſcribitur, aut certe incedit in viam Domini Dei ſui. Denique de Abel tale aliquid mihi indicari videtur in eo, quod ſcriptum eſt: *Obtulit autem poſt dies Abel hoſtiam Deo ex primogenitis ovium, & ex adipibus earum.* Quod ergo dixit, *poſt dies*, hoc oſtendit, quia primis quidem vitæ ſuæ diebus paternæ prævaricationis in-

ſtitu

ſtitutionibus tenebatur: poſt illos vero dies, ubi reſipuit, ubi reſpexit ad Deum naturæ lege commonitus, dicitur tunc, obtuliſſe hoſtiam Deo. Poteſt ergo vel hoc modo locus iſte ſimpliciter exponi, vel occultatum, in eo quod dicit, *in ſimilitudinem prævaricationis Adæ*, ſacramentum, & prope ineffabiliter reconditum ſubtili quadam intelligentiæ linea colligi: ut ſi quis ponat mortem hic, quæ regnaſſe dicitur ab Adam uſque ad Moyſen, id eſt, uſque ad legis finem & principium Chriſti, illam dici, de qua in Propheta ſcribitur tanquam ex perſona Domini dicentis: *De manu inferni eripiam eos, & de morte liberabo eos:* aut certe, quod ſint excepti aliqui & occultiore myſterio deſignati, qui ad ſimilitudinem prævaricationis Adæ peccaſſe memorantur, in quos ſolos regnaverit mors. Si vero, ut in nonnullis exemplaribus habetur, *etiam in eos, qui non peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ*, mors iſta, id eſt, quæ in inferno animas detinebat, regnaſſe dicatur, intelligimus & ſanctos quosque ſub iſta morte, etiam ſi non peccandi, at certe moriendi lege decidiſſe: Chriſtum vero idcirco in infernum deſcendiſſe, non ſolum ut ipſe non teneretur a morte, ſed ut & eos, qui inibi non tam prævaricationis, ut diximus, crimine, quam moriendi conditione habebantur, abſtraheret: ſicut ſcriptum eſt: quia *multa corpora ſanctorum dormientium ſurrexerunt cum illo, & ingreſſi ſunt in ſanctam civitatem.* In quo & Prophetæ dicta complentur, quibus ait de Chriſto: *Aſcendens in altum, captivam duxit captivitatem.* Et hoc modo per reſurrectionem ſuam mortis quidem jam regna deſtruxit, unde & captivitatem ſcribitur liberaſſe. Ipſum vero inimicum & tyrannum, cujus regna diſſolvit, audi quomodo dicat Apoſtolus deſtruendum. *Noviſſimus*, inquit, *inimicus deſtruetur mors.* Regnum vero jam mortis deſtructum eſt, & captivitas, quæ ſub eo tenebatur, abducta eſt. Sed quia ipſe inimicus & ty-

P 3 ran-

rannus adhuc in noviſſimo & in fine ſæculi deſtruendus eſt, idcirco etiam nunc videmus eum non tam regnare, quam latrocinari, & depulſum regno, per deſerta & avia circumeuntem quærere ſibi infidelium manum: & ideo clamabat Apoſtolus: *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis ejus.* Verum nos contenti perſtrinxiſſe paucis ea, quæ Apoſtolus obtecta eſſe voluit, ſequentia requiramus. Addidit poſt hæc: *Qui eſt forma futuri.* Quod quidem ambiguum mihi videtur, utrum ex eo tempore, quo hæc ſcribebat Apoſtolus, Adam futuri forma dicitur, quod eſt ſæculi venturi: an a ſemetipſo, id eſt, ab Adam futuri, ut in Chriſto accipiatur: quod tempus Apoſtolo hæc ſcribenti futurum non erat, ſed præteritum: quamvis & in alio loco, cum de Adam & Eva loqueretur, idem Apoſtolus dixerit: *Myſterium hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia:* in quo videtur hoc magis nobis ad intelligendum dediſſe, quod forma futuri dicatur Adam in eo, quod advenit Chriſtus ad Eccleſiam ſibi ſociandam. Neſcio ſane, quomodo quis poſſit & prævaricationem ejus, & peccatum, & hoc, quod mors per ipſum in omnes homines pertranſiit, in formam Chriſti coaptare, niſi forte ex contrariis, ut idem Apoſtolus in ſuperioribus exponit, cum dicit: *Sicut enim per unum hominem mors, ita & per unum reſurrectio mortuorum:* & iterum: *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per unius obedientiam juſti conſtituentur multi.* Si vero intelligamus Apoſtolum a ſuis temporibus, quibus hæc ſcribebat, dixiſſe Adam futuri eſſe formam, ita magis intelligitur, quod, ſicut in hoc ſæculo mors regnavit per unum Adam, & mortale effectum eſt omne hominum genus, ita & in futuro ſæculo vita regnabit per Chriſtum, & immortalitate donabitur omne hominum genus. Similiter autem ut in hoc ambiguum diximus eſſe ſermonem, quo

ait: *Qui eſt forma futuri*, invenimus & ad Coloſſenſes ambigue ſcriptum, ubi dicit: *Non ergo vos judicet quisquam in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniis, aut ſabbatis, quæ ſunt umbra futurorum.* Et item alibi idem Apoſtolus dicit: *Umbram enim habebat lex bonorum futurorum.* In quibus utique ſimilis dubitatio eſt, utrum cibus, & potus, & dies feſti, & neomeniæ, & ſabbata, ita habeant umbram futurorum, ut in adventu Chriſti veritas umbræ ipſius adimpleta ſit; an in futuro ſæculo ſit implenda. Sed & quod dicit Apoſtolus, totam legem umbram habere futurorum bonorum, utrum in adventu Chriſti, an in futuro ſæculo umbræ iſtius explenda ſit veritas, incertum eſt; quia & in alio loco ſcribitur etiam de his, quæ ſub lege ſunt, quod formæ & umbræ deſerviant cœleſtium. Qui ergo vult adſtruere, quod in adventu Chriſti iſta completa ſint, cibi & potus rationes confirmabit expletas in eo, ubi Petrus per viſionem vidit in linteo omne genus animalium deponi, & audivit vocem: *Quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris:* quod ad diverſos utique hominum mores refertur: & poculum dicet eſſe calicem novi Teſtamenti: diem quoque feſtum probabit, ubi *paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*, & diem feſtum celebramus *non in fermento veteri, ſed in azimis ſinceritatis & veritatis.* Similiter & neomenias, hoc eſt, novos menſes fieri oſtendet per Chriſtum ſolem juſtitiæ, & Apoſtolos ejus. Sed & ſabbata obſervari docebit, non portandi onera peccati, ſed ſtando unumquemque ſtabiliter in loco ſuo, non accendentem ignem, de quo per Prophetam dicitur: *Ite in lumine ignis veſtri, & flammâ quam accendiſtis vobis.* Alius vero, qui formas iſtas & umbram legis ad futurum ſæculum transfert, & miniſteriorum cœleſtium has eſſe ducit imagines in illa cœleſti Jeruſalem complendas, de cibo & potu conabitur aſſignare ſecundum ea, quæ Dominus dicit: *Donec bibam illud novum vobiscum in*

regno Patris mei. Sed & diem feſtum dicet ſecundum Prophetæ dictum: *Quid facietis in die ſolemnitatis, & in die feſto Domini?* Neomenias vero, id eſt, novos menſes in illis æternis annis requiret, de quibus dicit Propheta: *Memoratus ſum annos æternos, & meditatus ſum;* & iterum in Cantico Deuteronomii: *Recordamini dies æternos;* & de ſabbato dicitur: *Relinquitur ergo ſabbatiſmus populo Dei.* Et adſtruet, quia, ſicut hæc ſingula formam futuri ſæculi tenent, ita poteſt etiam Adam, de quo dicitur: *Qui eſt forma futuri*, conferri ad futuri ſæculi rationem: & propterea, cum præmiſſum eſſet de his *qui peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ*, additum eſt: *Qui eſt forma futuri.*

2. *Sed non ſicut delictum, ita & donum. Si enim unius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jeſu Chriſti in plures abundavit. Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum. Nam judicium quidem ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in juſtificationem.* Cum in ſuperioribus dixiſſet Apoſtolus de Adam: *Qui eſt forma futuri*, videns requiri poſſe, quia, ſi Adam forma Chriſti eſt, ergo & in eo, quo peccavit, neceſſe eſt ut formam Chriſti habuerit, & in eo, quo regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen: hoc autem de Chriſto ſentire videbatur abſurdum, continuo ſubjungit: *Sed non ſicut delictum, ita & donum*: & incipit ex hoc ſermone velut ſemetipſum explanare, quomodo formam Chriſti dixerit eſſe Adam. *Si enim*, inquit, *unius delicto multi mortui ſunt*, in Adam videlicet, *multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jeſu Chriſti in plures abundavit:* id eſt, ſi in uno peccante locum mors inveniens in plures potuit diffundi, multo magis gratia Dei, quæ in Chriſto copioſius & latius abundavit, quam mors in Adam, in plures diffunditur: & in tantum non eſt eadem conditio delicti, quæ & doni, ut, cum judicium habitum ſit de Adam, ex

uno

uno ipſo delinquente condemnatio in omnes homines venerit; e contrario vero per Chriſtum ex multis delictis, quibus omne genus hominum tenebatur, juſtificatio data ſit in omnes: ut, ſicut mors per unum regnaverat in delictis, ita & per unius obedientiam vita regnaret per juſtitiam. Igitur non ſine profunda arte dicendi Apoſtolus formam Chriſti eſſe Adam poſuit, quæ ſit per genus ſimilis, per ſpeciem contraria. Per genus namque ſimilis eſt forma in eo, quod ſicut ab uno Adam in plures homines diffunditur, ita & ab uno Chriſto in plures homines diffundatur. Per ſpeciem vero contraria, quod ex Adam prævaricatione cœpta, *peccatores conſtituti ſunt multi;* Chriſti vero *obedientia juſti conſtituentur multi.* Quia ergo, quatenus forma Chriſti fuerit Adam, ſive in ſimilibus, ſive in contrariis, ſecundum rationem eloquii ipſius explanatum eſt, nunc etiam, quid interior ſenſus Apoſtoli indicet in his, vel potius contegat, videamus. Et quamvis periculoſum videatur, ea, quæ occultius in Apoſtoli ſcriptis poſita ſunt, patefacere, tamen, qua ex parte poſſibile eſt, indicia quædam ex his divinæ bonitatis colligere non puto abſurdum videri. Propoſuit Apoſtolus oſtendere, quid humano generi intulerit *primus Adam*, qui *factus eſt in animam vivam;* quid etiam *ſecundus Adam*, qui eſt *in ſpiritum vivificantem.* Ex illius, inquit, prævaricatione peccatum apparuit, & per peccatum mors ingreſſa eſt in omnes homines: immo, ut ſervemus Pauli literis moderationem ſuam, quam in præſenti loco tenuit, in multos homines mors pertranſiit. Per obedientiam vero Chriſti juſtificatio, & per juſtificationem vita multo magis in plures abundavit. Et oſtendere vult, quod multo ſit fortior vita quam mors, & juſtitia quam peccatum: & per hoc edocere, quia ſi ita peccatum & mors regnare in omnibus potuit, accipiens ex unius hominis inobedientia initium, quanto potentius

tius & dignius per juſtitiam vita regnabit, initium accipiens per unius obedientiam Chriſti; Chriſti, inquam, qui ad hoc opus non conditionis neceſſitate, ſed ſola miſeratione permotus acceſſit. *In forma* enim *Dei* erat, & videns unius hominis delicto mortem regnare per populos, creaturæ ſuæ non obliviſcitur, *nec rapinam ducit eſſe ſe æqualem Deo*: hoc eſt, non ſibi magni aliquid deputat, quod ipſe quidem æqualis Deo & unum cum Patre eſt, opus vero ſuum depaſcitur mors unius hominis ingreſſa delicto. *Exinanivit* igitur *ſeipſum* de æqualitate & forma Dei; & *ſervi* ſuſcepit *formam*, & fit homo, ad quem tentandum auderet quidem venire ille, qui regnabat in omnibus, ſed intrare non poſſet. Mortem tamen iſtam communem ſuſcepit, cum illam peccati, quæ regnabat in omnibus, non receperit: ut, ſicut *per hominem mors*, *ita & per hominem* fieret *reſurrectio mortuorum*: & ſicut *unius delicto multi mortui ſunt*, *multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jeſu Chriſti in plures* abundaret. Non autem abſque profunda ſapientia, quam Paulus inter perfectos loqui ſe dicit, in hoc loco ſermones ſuos moderatus eſt, & quos alibi *omnes* dixerat, hic *multos* vel *plures* appellavit, ubi comparationem diffuſi in omnes homines peccati & mortis ab Adam facit, & juſtificationis ac vitæ a Chriſto; ne forte, ſi abſolute pronunciaret, quia pari ratione atque eodem ordine, quo ab Adam in omnes homines mors diffuſa peccati eſt, etiam juſtificatio & vita, quæ a Chriſto eſt, in omnes homines diffunditur, reſolveret auditores, & ſegniores fierent erga obſervantiam, certi de ſecuritate vitæ, quæ in omnes homines per Chriſti gratiam traderetur. Et ideo reprimit ſermonem, & non omnes homines (ſicut ſolet in cæteris) ponit, ſed multos, qui unius delicto peccatores conſtituti ſunt: & rurſum in gratia Dei donum *per unum* hominem Jeſum Chriſtum, non in omnes,

ſed

ſed in plures aſſerit abundare: quo & negligentiores metu ſuſpendat ac ſollicitos faciat, & perfectioribus divinæ bonitatis ſecreta non claudat. Bene autem quia plures poſuit, ad quos donum gratiæ pertinet, quam eos, qui unius delicto conſtituti ſunt peccatores. In quo arbitror quidem aliquid & latentis eſſe myſterii: quia & alibi mortem dicit regnaſſe ab Adam uſque ad Moyſen, non in omnes, ſed in eos tantum, qui ſecundum ſimilitudinem prævaricationis Adæ peccaverunt. Tamen ſimpliciore intellectu poteſt videri ideo plures dictos, quia, quamvis qui ex Adam peccatores facti ſunt, multi ſint, tamen qui per gratiam Chriſti vivificantur, ideo plures dicti ſunt, quia etiam ille ipſe, ex quo in cæteros mors peccati diffuſa eſt, additur numero eorum, eo quod cum omnibus, quos ipſe fecerat ſub delicto, etiam ipſe ſalvetur, ſicut de Sapientia dicitur: *Hæc*, inquit, *illum, qui primus factus eſt, patrem mundi, cum ſolus eſſet creatus, cuſtodivit, & liberavit eum de peccato ſuo.* Quæ eſt autem hæc Sapientia, quæ primum hominem liberavit de peccato ſuo, niſi Chriſtus, qui eſt Dei virtus & Dei ſapientia? Sic ergo plures Chriſtus reducit ad vitam, quam Adam duxit ad mortem: quia etiam ipſum Adam, qui cæteris cauſa exſtitit mortis, Chriſtus revocavit ad vitam: ut verum ſit illud, quod in conſequentibus ſcribit Apoſtolus, quia *ſicut per unius hominis delictum in condemnationem mortis in omnes homines, ita & per unius gratiam in omnes homines ad juſtificationem vitæ.* Homo autem eſt etiam Adam: ergo & in ipſum juſtificatio vitæ perveniet. Sed dices fortaſſe: Si uno peccante mors in omnes homines pertranſiit, & rurſus unius juſtitia in omnes homines juſtificatio vitæ pervenit, neque ut moreremur aliquid nobis geſtum eſt, neque ut vivamus, ſed eſt mortis quidem cauſa Adam, vitæ autem Chriſtus. Diximus quidem jam & in ſuperioribus, quod parentes non ſolum generant filios,

ſed

ſed & imbuunt: & qui naſcuntur, non ſolum filii parentibus, ſed & diſcipuli fiunt, & non tam natura urgentur in mortem peccati, quam diſciplina. Verbi cauſa enim, ſi quis a Deo recedens idola colat, nonne continuo etiam filios ſi genuerit docebit idola venerari, & ſacrificia offerre dæmoniis? Hoc ſecundum Adam facit, & in hoc regnat mors ab Adam, hoc eſt, a nativitate, uſque ad legis tempus, quo ad diſcretionem recti pravique operis veniens, capax Chriſti gratiæ effici poteſt: & ibi relinquit Adam, qui eum vel genuit vel docuit in mortem, & ſequitur Chriſtum, qui eum & docet & gignit ad vitam. Vis autem ſcire, quia non ſolum nativitatis, ſed & doctrinæ eſt, in quo mors regnavit ab Adam? Diſce hoc ex contrariis. Etenim Dominus Jeſus Chriſtus, cum veniſſet quæ perperam geſta fuerant emendare, pro eo, quod in mortem generaret illa quæ ex Adam veniebat prima nativitas, introduxit ſecundum nativitatem, quam non tam generationem, quam regenerationem appellavit, per quam ſine dubio vitium primæ nativitatis aboleret: & ſicut generationi ſubſtituit regenerationem, ita & doctrinæ ſubſtituit aliam doctrinam. Mittens etenim ad hoc opus diſcipulos ſuos, non dixit tantum: Ite, baptizate omnes gentes; ſed ait: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Sciens igitur utrumque eſſe in culpa, utrique remedium dedit, ut generatio mortalis regeneratione baptiſmi mutaretur, & impietatis doctrinam doctrina pietatis excluderet. Non ergo nihil peccantibus nobis mors regnavit in nobis: ſicut rurſum non otioſis nobis & nihil agentibus vita regnabit in nobis. Sed initium quidem vitæ datur a Chriſto, non invitis, ſed credentibus, & pervenitur ad perfectionem vitæ perfectione virtutum, ſicut & in mortem dudum prævaricationis ſimilitudine & vitiorum expletione perventum eſt. Et quamvis tanquam

pru-

prudens diſpenſator verbi Dei Apoſtolus Paulus occulta hæc in literis ſuis eſſe voluerit & obtecta, inſeruit tamen, nec ſiluit in eo, ubi dicit: *Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen in eos, qui peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ.* Videsne, ut a peccato nullum Paulus excuſet? Sed & peccati genus deſignat, ſimilitudinem prævaricationis Adæ in unoquoque conſtituens, licet ubi, quando, aut quomodo ab unoquoque ſimilitudo iſta prævaricationis admiſſa ſit, tutum non crediderit apertius proloqui. Sed qui eruditus eſt ex lege Domini ſcit intelligere obſcurum ſermonem dictaque ſapientium & ænigmata. Ideo denique etiam de ſalute, quæ in Chriſto eſt, occultius loquitur; & cum dixiſſet: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur*, non dixit, *ita & in Chriſto omnes* vivificantur, ſed, *vivificabuntur:* & rurſum cum dixiſſet: *Sicut enim unius peccato mors regnavit per unum, ita & per unius juſtificationem*, non dixit, regnat vita, ſed, *regnabit vita per unum Jeſum Chriſtum.* Scit enim, ut dixi, ſcriptum eſſe, quia *fidelis ſpiritu celat negotia*; & item alibi: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te!* Si enim interroges, quando vita regnabit per Jeſum Chriſtum, & quando juſtitia ejus in omnes homines in juſtificationem vitæ efficietur, quando in omnes iſta beatitudo perveniet: ipſius Domini Jeſu Chriſti ſermonibus diſce, quibus dicit ad diſcipulos: *Audiſtis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam, Domine. Ait eis: Beati eſtis, ſi feceritis ea.* Tunc ergo beati erimus, cum verbum Dei non ſolum audire & intelligere, ſed & facere poterimus. Quamvis enim promittatur, exeundum eſſe quandoque de carcere, tamen deſignatur non inde exiri poſſe, niſi reddat unusquisque etiam noviſſimum quadrantem. Quod ſi etiam quadrans, quod eſt minimi peccati pœna, non remittitur, niſi in carcere & per ſupplicia luatur, quomodo quis ſpe impunitatis reſolvetur, aut donum gra-

tiæ peccandi libertatem putabit? Igitur ex uno quidem Adam cœpit in hoc mundo regnare peccatum, & regnavit in eos, qui ſecuti ſunt prævaricationis Adæ ſimilitudinem: & ideo *judicium ex uno in condemnationem*: & rurſum per unum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum gratia regnare cœpit per juſtitiam; quæ & regnabit in omnibus, qui obediunt ei, & cuſtodiunt verba ejus, & per hæc ex multis delictis veniunt ad juſtificationem vitæ.

3. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum: multo magis qui abundantiam gratiæ & donum juſtitiæ accipiunt, in vita regnabunt per unum Jeſum Chriſtum.* Si eſſet ſicut delictum ita & donum, dixiſſet utique Apoſtolus, quia ſicut unius delicto mors regnavit per unum, ita & per unius juſtitiam vita regnabit per unum Jeſum Chriſtum. Nunc autem dicit, quia *mors* quidem *unius delicto regnavit per unum.* Qui autem abundantiam gratiæ & donum juſtitiæ accipiunt, non ſolum ultra non regnat in eis mors (quod & ipſum utique non parvæ eſt gratiæ) ſed & alia duo eis conferuntur dona: unum, quod pro morte vita in eis regnat Chriſtus Jeſus: aliud, quod etiam ipſi regnabunt per unum Jeſum Chriſtum. Cum ergo neceſſaria hæc in eos veniant bona, id eſt, ut regnum mortis effugiant, & pro morte regnet in eis vita, immo ut & ipſi regnent in vita per unum Jeſum Chriſtum, manifeſtum eſt, quomodo *non* ſit *ita delictum ſicut & donum*, & quomodo dicatur: *Multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jeſu Chriſti in plures abundabit*; & illud: *Gratia autem ex multis delictis in juſtificationem*: ſed & hoc, quod dicit in præſenti: *Multo magis qui abundantiam gratiæ & donum juſtitiæ accipiunt, in vita regnabunt per unum Jeſum Chriſtum* Dominum noſtrum. Quod ergo ait: *Unius delicto mors regnavit per unum*, oſtendit, quia per delictum morti regnum datur, nec poteſt regnare in aliquo, niſi jus regni

acci-

accipiat ex delicto. Per quod indicari videtur, quod, cum libera a Deo creata ſit anima, ipſa ſe in ſervitutem redigat per delictum, & velut chirographa immortalitatis ſuæ, quæ a creatore ſuo acceperat, morti tradat. *Anima* enim, *quæ peccat*, *ipſa morietur*. Ipſa denique anima clamat per Prophetam, dicens: *In pulverem mortis deduxiſti me.* Quod utique ei niſi ex delicto non potuiſſet accidere. Unde evidenter apparet, eam per delictum chirographa ſui conſcripſiſſe cum morte, ut & libertate immortalitatis amiſſa, jugum peccati & regnum mortis exciperet. Volens igitur Apoſtolus oſtendere, quanto majora per Chriſtum anima recipit, quam amiſerat per Adam, frequentat iſtos ſermones, ut dicat, *Multo magis*, &, *abundantiam gratiæ*, *& donum juſtitiæ*, &, *regnabunt per unum Jeſum Chriſtum.* Quæ omnia utique declarant, multo abundantiora eſſe dona, quam damna. Sed requires, iſti, quos dicit regnaturos in vita per Jeſum Chriſtum, ſuper quos regnabunt? Videtur mihi, quod ſicut mortis regnum in eos oſtendit fuiſſe, quos ſibi peccando fecit obnoxios, ita & eorum, qui abundantiam gratiæ & donum juſtitiæ accipiunt, & per unum Jeſum Chriſtum regnaturi dicuntur, regnum oſtendat futurum ſuper illos, qui eis in eruditione regni Dei ſubditi fiunt, &, ut ita dicam, qui ſapientiæ, & juſtitiæ, ac vitæ, quæ in eis eſt, & per quam regnant, capaces fuerint inventi Unde & non otioſe videtur mihi Apoſtolus, qui in cæteris locis dixerat, quia *in omnes homines mors pertranſiit*: & iterum: *Gratia Dei in plures abundavit*: & iterum: *Gratia Dei ex multis delictis in juſtificationem*, hoc in loco neque omnes, neque multos, neque plures poſuiſſe: ſciens ad paucos pertinere iſtius beatitudinis ſummam, *qui abundantiam gratiæ & donum juſtitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jeſum Chriſtum.* Ipſius autem mortis hic deſcribitur regnum, quæ alias dicitur inimicus eſſe Chriſti

ulti-

ultimus vel noviſſimus deſtruendus. Deſtruetur autem in eo, ut ultra non regnet. Quod ſi non regnat, certum eſt jam, nec delictum futurum eſſe, in quo ſolo mortis eſt regnum, tunc ſine dubio, cum ad eam dicitur: *Ubi eſt mors aculeus tuus?* quoniam quidem, ut ipſe Apoſtolus dicit, *aculeus mortis peccatum eſt, virtus autem peccati lex.* Reſtat ergo, tunc neque legem futuram, ſi quidem peccati virtus ipſa dicatur, ut peccati virtute ſublata, merito poſſit & regnnm mortis aboleri. Sed hæc in exceſſu nunc dicta ſint: ſuis enim in locis opportunius requirentur. Velim tamen percontari (quoniam quidem mortem regnum uſque ad præſentiam Chriſti, qui eſt vita, diximus tenuiſſe; veniſſe vero Chriſtum dicit Apoſtolus non ſolum ad mortem deſtruendam, ſed & ad illum ipſum, qui habebat mortis imperium, id eſt, Diabolum, in medio hoc, id eſt, antequam illud fiat, quod ſcriptum eſt: *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri:*) quis regnat. Si enim dicamus id, quod conſequens videtur, quia vita regnat morte deſtructa, poteſt nobis occurri: Quomodo ergo peccatur? Et manifeſtum eſt mortem regnare per peccatum. Si vero dicamus, in quibusdam regnare Chriſtum, hoc eſt, vitam, & in quibusdam mortem: quos, aut ubi inveniemus, in quibus ita regnum ſit vitæ, ut regnum mortis in eis non habeat poteſtatem, hoc eſt, qui penitus absque peccato ſint? Quæ mihi videntur magis ad futurum pertinere regnum, & ibi hæc eſſe complenda, ubi dicitur, quod *ſit Deus omnia in omnibus.* Idcirco enim & in Oratione dominica dicere docemur: *Adveniat regnum tuum*, quaſi quod nondum advenerit: & ipſe Dominus in initio prædicationis ſuæ non dicit: Venit regnum cœlorum; ſed, *Appropinquavit regnum cœlorum.* Præſens vero tempus non tam regni dixerim videri, quam belli: per quod bellum futurum regnum quæratur: quamvis hoc ipſo belli tempore, quia jam ex ali-

aliqua parte regnum mortis infringitur, & paulatim deſtruitur, quod prius in omnes homines fuerat dilatatum, Chriſtus regnare dicatur, ſecundum illud, quod ſcriptum eſt: *Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos ejus ſub pedibus ejus:* & item alibi dicit: *Nunc autem necdum videmus ſubjecta eſſe ei omnia.* Unde apparet, quia hoc quod dicit, *Oportet enim eum regnare*, pro regnum parare, poſuerit. Certum eſt enim, quia prius pugnandum eſt, & alligandus eſt fortis, & ſic vaſa ejus diripienda ſunt. Et ideo etiam ipſe Salvator dicit: *Non veni pacem mittere, ſed gladium.* Tamdiu vero pugnandum eſt ab his, qui regnare volunt in vita per Jeſum Chriſtum, donec *noviſſimus inimicus* deſtruatur *mors*. Sed & de abundantia gratiæ & dono juſtitiæ ſciendum eſt, quia ad iſtud regnum, quod diximus præparari per bellum, non venit aliquis, qui unam gratiam ſolum conſecutus eſt, hoc eſt, qui in uno aliquo opere placuerit; ſed abundantia gratiæ ab eo requiritur, ſecundum eum qui dicit: *Abundantius autem quam omnes illi laboravi: non autem ego, ſed gratia Dei mecum.* Similia quæque etiam his, quos imbuit, precatur, cum dicit: *Gratia vobis & pax multiplicetur.* Multiplicatur ergo gratia & abundat, ſi & ſermo noſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, & opus noſtrum cum gratia humilitatis & ſimplicitatis fiat, & omnia quæ agimus ad gloriam Dei agamus. Similiter etiam de dono juſtitiæ accipiendum eſt. Nihil enim ſine juſtitia agere debet qui juſtificatur a Chriſto, ſecundum eum qui dicit: *Beati, qui cuſtodiunt judicium, & faciunt juſtitiam in omni tempore:* & ſecundum quod Sapientia pronunciat, dicens, quia *& ſi perfectus ſit quis in filiis hominum, ſi non adſit ei juſtitia a Deo, in nihilum reputabitur:* & hoc modo qui habuerint abundantiam gratiæ & donum juſtitiæ, in vita regnabunt per unum Jeſum Chriſtum.

4. *Itaque ſicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: ita & per unius juſtitiam in omnes homines in juſtificationem vitæ.* Jam & ſuperius diximus, quod per delictum Adæ velut aditus quidam datus eſt, quo in omnes homines vel peccatum, vel mors peccati, vel condemnatio perveniret. E contrario ergo Chriſtus aditum juſtificationis aperuit, per quem vita ingrederetur ad homines: & ideo dicebat de ſemetipſo: *Ego ſum oſtium. Per me ſi quis ingreſſus fuerit, ſalvabitur.* Sed de his jam in ſuperioribus ſatis eſt dictum. Illud tamen obſervandum eſt, quod non dixit: *Sicut in omnes homines in condemnationem* mortis, ſed tantummodo, *in condemnationem*, quo ſcilicet in omnibus probet, multo abundantius donum eſſe, quam delictum. Quomodo ſane, vel quæ condemnatio in omnes homines venerit, videndum eſt. Et ſufficere forſitan poteſt ſecundum ſimplicem expoſitionem, ut dicamus condemnationem eſſe delicti communem hanc mortem, quæ omnibus venit, & veniet, etiam ſi juſti videantur. Quod ſi forte aliquis objiciat de Enoch & Elia, qui tranſlati ſunt, ne viderent mortem: hoc modo hæc cauſa ſalvatur: quod non continuo falſa videantur ea, quæ de omnibus dicuntur, ſi aliqua diſpenſatio Dei in uno vel duobus hominibus facta eſt. Sed & illud quis competenter, ut arbitror, proferet in loco, quia, cum deliquiſſet Adam, ſcriptum eſt, quod ejecit eum Dominus Deus de Paradiſo, & conſtituit eum in terra hac contra Paradiſum deliciarum: & hæc fuit delicti ejus condemnatio, quæ in omnes homines ſine dubio pervenit. Omnes enim in loco hoc humiliationis & in convalle fletus effecti ſunt: ſive quod in lumbis Adæ fuerunt omnes, qui ex eo naſcuntur, & cum ipſo pariter ejecti ſunt; ſive alio quolibet inenarrabili modo & ſoli Deo cognito unusquisque de Paradiſo truſus videtur, & excepiſſe condemnationem.

5. *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per unius obedientiam juſti conſtituentur multi.* Poteſt quidem fieri, ut ſecundum ea, quæ in ſuperioribus obſervavimus, Paulus volens myſteria ſecretiora contegere, quos alibi *omnes* dixerat, alibi multos ponat, ne forte, ſi dixiſſet *per unius inobedientiam peccatores* factos eſſe omnes, & neceſſario ſubjunxiſſet, *ita & per unius obedientiam juſti conſtituentur* omnes, videretur ex hujuſmodi promiſſionis ſecuritate reſolvere animos eorum, quibus expedit eſſe ſub metu. Et ideo nos fidelis & prudentis in verbo Dei diſpenſatoris conſilium ſervantes, pro eo magis ſatisfacere debemus, quomodo per unius inobedientiam non omnes, ſed multi ſunt peccatores facti. Nam per unius obedientiam quomodo non omnes, ſed multi conſtituantur, difficultatem non habebit intelligentiæ, ſecundum illud, quod Dominus dicit in Evangelio: *Multi enim venient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraham, & Iſaac, & Jacob in regno Dei*, & non dixit: Omnes venient. Peccatores autem quomodo multi & non omnes videantur, cum idem Apoſtolus dicat, quod *omnes peccaverunt*, debemus oſtendere. Aliud eſt peccare, aliud peccatorem eſſe. Peccator dicitur is, qui multa delinquendo, in conſuetudinem, &, ut ita dicam, in ſtudium peccandi jam venit; ſicut e contrario juſtus non dicitur is, qui ſemel aut bis aliquid juſtitiæ fecerit, ſed ille, qui ſemper juſte agendo, in uſu & conſuetudine juſtitiam habet. Nam ſi quis in cæteris fere omnibus injuſtus ſit, ſemel autem vel bis aliquid juſti operis egerit, iſte quidem in eo opere, in quo juſtitiam tenuit, juſte egiſſe dicetur, non tamen ex hoc juſtus appellabitur. Ita & juſtus peccaſſe quidem dicetur, ſi aliquid commiſerit aliquando quod non licet, non tamen ex hoc peccator appellabitur, qui peccandi uſum & conſuetudinem non tenet: ſicut & medicus ille non dicitur, qui

aut leviter ruptæ capitis cuti ſcit imponere araneam, aut qui tumorem vulneris aqua calida foverit, quamvis etiam hoc medicinæ eſſe videatur: ſed ille dicitur medicus, qui uſum, ac ſtudium, & diſciplinam habet medendi. Ex quibus omnibus puto ſufficienter oſtendi, quod aliud ſit peccare, aliud peccatorem eſſe. Omnes enim poteſt fieri ut peccaverint, etiam ſi ſancti fuerint, quia *nemo mundus a ſorde, nec ſi unius diei fuerit vita ejus.* Quis enim eſt, qui non aut in facto, aut in verbo, aut qui cautiſſimus certe eſt, vel in cogitatione peccaverit? Et ideo, ut dixi, peccaſſe quidem omnes merito dicentur, peccatores autem facti non omnes, ſed multi. Simili quoque forma & juſti multi habebuntur, non omnes, etiam ſi omnes juſti aliquid operis agant. Bene autem ab Apoſtolo etiam temporum ratio cuſtoditur. Nam cum multos conſtitutos eſſe peccatores ad præteritum retulerit, juſtos conſtituendos eſſe multos ad futurum tranſtulit tempus, ſciens ſine dubio, quod proceſſu prædicationis Evangelicæ juſtorum multitudo major accreſceret. Quod autem juſti multi fuerint etiam ante Salvatoris adventum, idem Dominus teſtatur in Evangeliis, cum dicit: *Multi Prophetæ & juſti cupierunt videre quæ videtis.* Sed aliter hic multos dicit Salvator juſtos, & aliter Apoſtolus poſuit. Nam Salvator Apoſtolorum numerum reſpiciens, ad ipſorum comparationem multos dixit juſtos & Prophetas: in præſenti vero loco Apoſtolus multos ad omnium, qui in hoc mundo nati ſunt & naſcentur, comparationem intelligendus eſt revocaſſe. Igitur *per unius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi*, ſecundum eam obſervantiam multi peccatores intelligendi, quam ſupra de peccante & peccatore protulimus. Quod ſi quis nobis objiciat illud, quod de ſe ipſo dicit Apoſtolus: *Quia Chriſtus Jeſus venit in hunc mundum peccatores ſalvos facere, quorum primus ego ſum:* quaſi etiam ſe peccatorem diceret

vi-

videatur: dicemus, quod aliud eſt ex perſona Scripturæ, vel Prophetæ, vel Domini aliquem peccatorem deſignari: aliud eſt juſtum ipſum ſui fieri accuſatorem, & humiliare ſemetipſum, ut exaltetur a Deo; quamvis & Paulus in eo, quod dixit perſecutum ſe eſſe Eccleſiam Dei, & expugnaſſe eam, & traxiſſe viros ac mulieres, & in vincula conjeciſſe, licet ignorantia hæc fecerit, & miſericordiam conſecutus ſit, tamen cum hæc faceret, non immerito fortaſſis peccatorem ſe dici debuiſſe fateatur. Ut autem diſtinctionis hujus, quam dedimus inter peccantem & peccatorem eſſe, evidentior adhuc ratio clareſcat, vide Cain, qui cum manifeſte peccator ſit, fecit tamen aliquid rectum: propter quod Dominus ad eum dixit: *Si recte offeras.* Et Pharao cum dicit: *Dominus juſtus ego autem & populus meus impii:* juſtum aliquid fecit, ſed non ex hoc juſtus dicitur. Et multa hujusmodi in Scripturis divinis invenies, ex quibus & juſtum peccaſſe aliquid, & peccatorem juſti aliquid egiſſe deprehendas: nec tamen aut juſtum, quod in aliquo peccaverit, peccatorem dictum; aut peccatorem, quod aliquid juſti egerit, juſtum invenies appellatum. Verum ne illud quidem intentum prætereat auditorem, quod, ubi *inobedientiam unius* dicit, addit & *hominis, per quem peccatores conſtituti ſunt multi;* ubi vero *obedientiam* ponit *unius*, non addit, hominis, *per quem juſti conſtituentur multi.* Hic enim, per quem juſti fiunt, ſine dubio ipſa juſtitia eſt ſicut & idem Apoſtolus dicit de Chriſto: *Qui factus eſt nobis juſtitia a Deo.* Dedit ergo Adam peccatoribus formam per inobedientiam; Chriſtus vero econtrario juſtis formam per obedientiam poſuit, ſicut & alibi ſcriptum eſt: *Obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis.* Propterea enim & ipſe *obediens factus eſt uſque ad mortem*, ut qui inobedientiæ ejus ſequuntur exemplum, juſti conſtituantur ab ipſa juſtitia, ſicut illi inobedientiæ formam ſequentes conſtituti ſunt peccatores.

6. *Lex autem ſubintravit, ut abundaret delictum: Ubi autem abundavit peccatum, ſuperabundavit gratia, ut ſicut regnavit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per juſtitiam in vitam æternam, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Si quidem, antequam lex per Moyſen daretur, nemo peccaſſet, volentes accuſare legem ex his Apoſtoli verbis Marcion & cæteri Hæretici occaſionem capere viderentur, tanquam hæc fuerit cauſa datæ legis, ut peccatum, quod ante legem non fuerat, abundaret. Sed neſcio, quod tempus inveniatur vacuum peccatis ante legem. Quando interficiebat Cain Abel, & terram fraterno ſanguine polluebat, ita ut diceretur ad eam: *Maledicta terra in opere tuo, quæ aperuit os ſuum, ut ſuſciperet ſanguinem fratris tui*, non abundabat peccatum? Abundabat plane. Quid enim cum & homines abundarent, vel tunc cum dicebat Lamech: *Virum occidi in vulnere meo, & juvenem in livore meo? Et de Cain quidem vindicatum eſt ſepties, de Lamech vero ſeptuagies ſepties.* Noë vero temporibus in tantum abundavit delictum, ut *videns*, inquit, *Dominus, quia multiplicatæ ſunt malitiæ hominum ſuper terram, & omnis homo cor ſuum diligenter appoſuit in malitia omnibus diebus vitæ ſuæ, recogitavit Dominus, quia fecerat hominem ſuper terram, & pœnituit in corde ſuo, & dixit: Delebo hominem, quem feci, a facie terræ, ab homine uſque ad pecus, & a reptilibus uſque ad aves cœli, quoniam pœnitet me, quod fecerim eos.* Et iterum, cum dicit: *Corrupta eſt terra in conſpectu Domini, & repleta eſt terra iniquitatibus. Et vidit Deus terram, & erat corrupta valde, quia corruperat omnis caro viam ſuam ſuper terram.* Quis ergo eſt ita ſtolidus, qui in his omnibus neget abundaſſe peccatum? Vel certe cum de Sodomitis dicitur a Deo: *Deſcendi, ut viderem, ſi ſecundum clamorem Sodomitarum conſummantur iniquitates eorum:* vel cum circumſteterunt domum Lot, impudicitiæ ſuæ ſcelus etiam in Angelos molientes? Aut tunc fortaſſe

non

non abundabat peccatum, cum Pharao affligebat filios Iſraël in luto & latere, & natos eorum necari jubebat in flumine? Et utique nondum Moyſi lex ſubintraverat, cum hæc tanta peccatorum labes diffundebatur in terra. Ex quibus colligitur, Hæreticos, quos ſupra diximus, vel ſi qui ſunt, qui cum illis hæc de Moyſi lege dicta ſuſcipiant, ne leviter quidem Apoſtolicum ſenſum potuiſſe contingere. Magis ergo illud in hoc loco debet intelligi, eſſe, ut ſæpe jam diximus, legem naturæ, quæ *ſcripta* eſt *non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus; non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi;* quæ lex ab illo, qui ab initio creavit hominem, ita in principali cordis ejus adſcripta eſt, ut opportuno tempore, cum jam paginæ ipſæ menti adoleverint, vel potius, ut Scriptura nominavit, ubi tabulæ cordis carnales cœperint augmento ætatis aperiri, diffundi incipiat per interna conſcientiæ, & replere rationibus ſenſus. Tunc ergo adverſum præcepta, quæ ex hujusmodi lege naturaliter ſuggeruntur, voluntas carnis exſurgit, & alia ſuggerit deſideria: & hoc eſt, quod ipſe Apoſtolus *legem in membris poſitam* nominavit, *reſiſtentem legi mentis.* Hanc ergo nunc legem membrorum poſuiſſe in hoc loco videtur Apoſtolus, quam ſubintraſſe dicit, ut abundaret peccatum. Nam & ipſe ſermo, quo uſus eſt, pleniſſime mihi videtur hæc, quæ dicimus, indicare. Aliud namque eſt intrare, aliud ſubintrare; ſicut aliud eſt ducere, & aliud ſubducere; aliud trahere, & aliud ſubtrahere. Subintrare namque hoc indicat, cum alio ingreſſo, ſub obtentu illius alius ingreditur. In quo ratio, quam ſupra expoſuimus, evidenter oſtendit, quod ſub obtentu legis naturalis, quam legem mentis nominavit Apoſtolus, quæ legi Dei conſentit, orta ſit lex membrorum, quæ deſideria carnis ſuggerens, & captivum hominem ducens libidini ac voluptatibus inclinatum, facit in eo abundare peccatum. Sic ergo

lex ſubintravit, ut abundaret delictum. Sed ubi abundavit, inquit, *peccatum, ſuperabundavit gratia.* Sicut in ſuperioribus docuimus, ubi per ſingula quæque comparationem facit eorum, quæ ex prævaricatione Adam acaccidiſſe videntur adverſa, & multo majora oſtendit eſſe, quæ per gratiam Chriſti ad medium collata ſunt: & in præſenti loco cum dixiſſet abundaſſe peccatum, ſermone digniſſimo uſus eſt, quo abundantiam vinceret, & ſuperabundantiam poneret. Superabundavit autem gratia Chriſti in eo, ut non ſolum a præteritis peccatis abſolveret hominem, verum etiam communiret a futuris. Siquidem duo quædam regna oſtendit in homine: unum, quo peccatum in mortem regnavit; aliud, quo gratia per juſtitiam regnet in vitam. Gratia ergo eſt, quæ de regno ſuo, id eſt, de membris noſtris peccatum ejecit & expulit, cum quo neceſſario etiam mors exiit pariter & expulſa eſt, ut ita demum regnum ſibi in nobis gratia per juſtitiam vindicaret, & ubi mors fuerat, æterna vita conſiſteret. Hoc autem eſt, quod & alibi idem Apoſtolus dicit; *Non ergo jam regnet peccatum in veſtro mortali corpore;* & idem alibi: *Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ita nunc exhibete membra veſtra arma juſtitiæ Deo.* Eſt ergo grandis ſuperabundantia in eo, quod, ubi peccatum fuit & mors, ibi nunc eſt gratia, & juſtificatio, & vita æterna. Et hæc omnia ſunt quidem ſupra cætera per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Poteſt autem fieri, ut, ſicut hæc omnia bona dixit exiſtere per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ita & illa mala intelligi voluerit exſtitiſſe per Diabolum, ſed ſiluiſſe de auctoris eorum nomine, ut ſuperabundantiam gratiæ in omnibus deſignaret. Nam ſicut Chriſtus unum quidem eſt per ſubſtantiam, multa autem virtutibus & operationibus deſignatur, (nam & gratia ipſe eſſe intelligitur, ſicut juſtitia, ſicut pax, ſicut vita, ſicut veritas, ſicut verbum) ita fortaſſis

& Diabolus in diverſis ſignificationibus ſæpe poteſt intelligi. Nam & peccatum, quod regnare dicitur, ipſe putandus eſt: & mors ipſe credendus eſt, de quo dicitur, quia *noviſſimus inimicus deſtruetur mors*. Sed & perditio ipſe intelligitur, ſecundum illud, quod dictum eſt a Propheta: *Perditio factus es, & non ſubſiſties in æternum tempus*. Sed & quod dicit Apoſtolus: *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore*, puto quod magis de ipſo dictum ſit. Ipſe eſt enim auctor peccati, & mortis, & perditionis: & conſequenter ab inventis rebus auctor inventi nominatur. Non ergo poteſt fieri, ut ſine rege aliquando ſit anima; ſed hoc providendum eſt, ut Chriſtum regem habeat, cujus jugum ſuave eſt, & onus leve; & non Diabolum, cujus regnum grave eſt. Iniquitas enim eſt, quæ ſedet ſuper talentum plumbi. Chriſtus autem ubi regnat, ibi ſuperabundat gratia & juſtitia in vita æterna.

7. *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Abſit. Qui enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc vivemus in eo?* Quoniam ſuperius dixerat, quia *ubi abundavit peccatum, ſuperabundavit gratia*, naſcentem ex hoc quæſtionem nunc ſibi ipſe proponit, quia, ſi abundantia peccati gratiæ ſuperabundantiam parit, ergo peccandum eſt, ut gratia plus abundet. Sed abſolutionem citam quæſtionis oſtendit, cum dicit: *Abſit*: & continuo ſubjecit rationem, mortuos dicens eſſe peccato eos, in quibus abundaverit gratia. Certum eſt autem, mortuum peccato peccatorem eſſe non poſſe. Non ergo permanere poterit in peccato, qui mortuus eſt peccato. Verum hæc ut apertius clareſcant, requiramus, quid eſt vivere peccato, & quid eſt mori peccato. Sicut Deo vivere dicitur is, qui ſecundum voluntatem Dei vivit; ita & peccato vivere dicitur is, qui ſecundum voluntatem peccati vivit, ut idem deſignat Apoſtolus, cum dicit: *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ad obediendum deſi-*

deriis ejus. In quo oſtendit, quod obedire deſideriis peccati hoc eſt, vivere peccato. Quod ſi facere deſideria peccati peccato vivere eſt, non facere deſideria peccati, nec obedire voluntati ejus, hoc eſt mori peccato: quod tamen peccatum velut ſedem quamdam & ſolium regni ſui in noſtro corpore collocatum habere dicit Apoſtolus. Eſt enim familior ei pars iſta ſubſtantiæ & amica quædam cum carnis voluptatibus ſocietas, ex qua occaſiones incitamenti naturalis aſſumens, parvo diverticulo in præcipitium mortis naturæ ordinem vergit. Sed ut quod dicimus adhuc apertius explanetur, exempli cauſam ponamus. Naturales appetentias habet caro cibi & potus, quæ intra certas menſuras ſufficientiæ continentur: quas ſi quis excedat perſuaſione peccati, jam non cibum & potum, qui naturæ ſufficit, caro, ſed luxuriam temulentiamque depoſcit. Simili etiam modo ineſt carni incitamentum naturale, quo miſceri fœminæ cauſa reparandæ ſucceſſionis expoſcat: ſed ſi ex hac occaſione perſuadente peccato declinetur a lege, & naturalis libidinis motus ad illicita concitentur, peccato vivit, qui in his ſingulis non Dei legi, ſed peccati perſuaſionibus paret. Si ergo commonitus quis morte Chriſti, qui *pro impiis mortuus eſt*, pœniteat in his omnibus, & velut peſſimum regem regnantem in ſua carne depellat, alienumque ſe ab ejus deſideriis faciat ac præceptis, iſte vere per mortem Chriſti peccato mortuus eſſe dicitur. Hic autem peccatum ipſum peccati auctorem arbitror nominari. Si ergo moritur quis peccato, certum eſt, quia per pœnitentiam moritur. Quomodo ergo quis permanebit in peccato, ut gratia abundet, cum gratia ex eo abundet, quod peccato quis moritur? Si enim permaneamus (ut proponitur) in peccato, certum eſt, quia non morimur, ſed vivimus peccato: viventibus autem peccato gratia non poteſt abundare. Requiritur ſane, ſi in ſolis hominibus

bus ſuperabundet gratia, in quibus abundavit aliquando peccatum; & an in nullo ſuperabundet gratia, niſi in quo abundavit peccatum; an & in aliquibus poteſt ſuperabundare gratia, in quibus nunquam vel abundaverit vel fuerit peccatum. Et ſi quis illud aſpiciat, quod dicit Apoſtolus, quia *pacificavit Chriſtus per ſanguinem ſuum non ſolum quæ in terris ſunt, ſed & quæ in cælis*; & illud: *Ut ſine Deo pro omnibus guſtaret mortem*, putabit & ibi ſimiliter aliquam abundantiam fuiſſe peccati, ut nihilominus etiam gratiæ ſuperabundantia fieret. Si vero ad hoc, quod ſuperior lectio commemoravit, attendas, ubi peccatum in hunc mundum per unum hominem dicitur introiſſe, & per peccatum mors, & ita in omnes pertranſiſſe; dices ex illo initio prodire etiam iſta, quæ habentur in manibus, ut de his ſolis, quæ in initio propoſuit Apoſtolus, tractare videatur, id eſt, quæ ad homines tantummodo ſpectant. Obſervandum ſane eſt, quam librato ſermone uſus ſit Apoſtolus, ut diceret: *Permanebimus in peccato?* Permanere namque, eſt a cœpto non deſiſtere. Quod utique ſi quis faciat, certum eſt, quod nec initium converſionis acceperit. Illud autem interdum accidit, ut non quidem permaneat quis in peccato, ſed cum deſierit, rurſum redeat ad vomitum, & fiat infeliciſſimus, ut poſt depulſum a ſe regnum peccati & mortis, & regnum vitæ juſtitiæque ſuſceptum, iterum ſe dominationi peccati ſubſternat & mortis. Et iſta ſunt, quæ naufragia fidei appellat Apoſtolus. Verumtamen quamvis permaneat quis in peccato, quamvis ſub mortis regno & poteſtate perduret, non tamen ita æternum iſtud mortis eſſe arbitror regnum, ut eſt vitæ atque juſtitiæ; maxime cum noviſſimum inimicum mortem ab Apoſtolo audiam deſtruendum. Et revera ſi eadem æternitas mortis ponatur eſſe, quæ vitæ eſt, jam non erit mors vitæ contraria, ſed æqualis. Æternum namque æterno contrarium non eſt,

ſed

ſed idem. Nunc autem certum eſt, mortem vitæ eſſe contrariam; certum ergo, quod, ſi vita æterna eſt, mors eſſe non poſſit æterna: unde & neceſſarium locum tenet reſurrectio mortuorum. Cum enim mors animæ, quæ eſt noviſſimus inimicus, fuerit deſtructa, etiam hæc communis mors, quam illius velut umbram eſſe diximus, neceſſario abolebitur; & tunc conſequenter reſurrectioni mortuorum dabitur locus, ubi regnum mortis pariter cum morte deſtructum erit. Sed nos non exſpectemus, quando iſte noviſſimus inimicus deſtruatur, *qui ſemel illuminati* ſumus, & guſtavimus *donum cæleſte, ac participes facti* ſumus *Spiritus ſancti, & bonum* guſtavimus *Dei verbum, virtutes quoque ſaculi venturi:* ſed permaneamus in gratia: nec exſpectemus, ut iterum poſt lapſum renovemur *ad pœnitentiam, rurſum crucifigentes* nobis ipſis *Filium Dei, & oſtentui habentes*, ſed regnum juſtitiæ fiat in nobis regnum æternum: nec iterum confugiamus in regnum mortis, ex quo liberati ad regnum vitæ æternæ pervenimus, ut *gratia per juſtitiam regnet* in nobis *in vita æterna per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Quod ergo dixit: *Mortui ſumus peccato*, hoc eſt, quod alibi ait, conformes nos Chriſti morti effectos, qui *ſemel peccato mortuus eſt.* Quod autem dicit, *ſemel*, ex integro ſignificat. Ex integro namque Chriſtus peccato mortuus eſt, *qui peccatum non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus.*

8. *An ignoratis, quia, quicumque baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti enim ſumus illi per baptiſmum in mortem; ut quemadmodum ſurrexit Chriſtus a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* Obſerva diligentius ordinem dictorum & conſequentiam. Comparat enim mortem, quæ per Adam eſt, vitæ, quæ per Chriſtum eſt; & dicit: *Non ſicut delictum, ita & donum;* & item poſt hæc ait legem ſubintroiſſe, ut abundaret pecca-

tum; abundante vero peccato ſuperabundaſſe gratiam: & in his ſolvit, quod videbatur eſſe contrarium & dicit: *Qui enim mortui ſumus peccato, quomodo vivimus adhuc in eo?* Nunc ergo volens rebus ipſis oſtendere, quid eſt mortuum eſſe peccato, dicit: *An ignoratis, quia, quicumque baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti enim ſumus ei per baptiſmum in mortem:* docens per hæc, quia, ſi quis prius mortuus eſt peccato, is neceſſario in baptiſmo conſepultus eſt Chriſto: ſi vero non ante quis moritur peccato, non poteſt ſepeliri cum Chriſto. Nemo enim vivus aliquando ſepelitur. Quod ſi non conſepelitur Chriſto, nec legitime baptizatur. Verum de ratione baptiſmatis, cum exponeremus Evangelium ſecundum Joannem, ubi ventum eſt ad eum locum, in quo dicit Joannes de Jeſu: *Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto;* & item ubi ipſe Salvator dicit: *Niſi quis renatus fuerit denuo ex aqua & Spiritu, non poteſt intrare in regnum Dei*, pro viribus noſtris quæ occurrere potuerunt, imo quæ donavit Dominus diximus, ubi & ſermonis ipſius vim, quo dicitur: *Niſi quis renatus fuerit denuo*, altius aperire tentavimus. Quod enim nos Latini habemus *denuo*, Græci ἄνωθεν dicunt, qui ſermo utrumque ſignificat, & *denuo*, & *de ſuperioribus*. In hoc ergo loco, quia qui baptizatur a Jeſu, in Spiritu ſancto baptizatur, non ita *denuo* dicitur, ut de ſuperioribus intelligi conveniat: nam *denuo* dicimus, cum eadem, quæ geſta ſunt, repetuntur: hic autem non eadem nativitas repetitur vel iteratur, ſed, terrena hac omiſſa, de ſuperioribus ſuſcipitur nova nativitas: & ideo rectius legeremus in Evangelio: *Si quis non fuerit renatus de ſuperioribus, non poteſt introire in regnum Dei:* hoc enim eſt in Spiritu ſancto baptizari. Cui rationi, ut de ſuperioribus eſſe baptiſmum confirmetur, non immerito ad ſanctum Spiritum junguntur etiam *aquæ, quæ ſuper cœlos ſunt, & laudant no-*

men

men Domini. Et quamvis ſecundum typum Eccleſiis traditum omnes baptizati ſimus in aquis iſtis viſibilibus, & in chriſmate viſibili, tamen qui mortuus eſt peccato, & vere baptizatur in morte Chriſti, & conſepelitur ei per baptiſmum in mortem, iſte vere in Spiritu ſancto & aqua in ſuperioribus baptizatur. Et intuere adhuc diligentius myſtici ordinis conſequentiam. Mori prius oportet te peccato, ut poſſis ſepeliri cum Chriſto. Mortuo enim ſepultura debetur. Si enim vivis adhuc peccato, conſepeliri non potes Chriſto, nec in novo ejus ſepulchro collocari, quia vetus homo tuus vivit, & non poteſt in novitate vitæ ambulare. Propterea namque curæ fuit Spiritui ſancto, tradere per Scripturas, quod & ſepulchrum novum fuerit, in quo ſepultus eſt Jeſus, & quod in ſindone munda obvolutus ſit: ut ſciat omnis, qui conſepeliri vult Chriſto per baptiſmum, nihil vetuſtatis ad ſepulchrum novum, nihil immunditiæ ad mundam ſindonem deferendum. Iſta eſt ergo beata mors, de qua dicit Apoſtolus, quia *ſemper mortem Jeſu Chriſti in corpore noſtro* circumferimus: & iterum: *Quotidie morior.* Sed & illud cum dicit: *Omnia veſtra ſunt, ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Cephas, ſive hic mundus, ſive vita, ſive mors*, mortem hanc, qua peccato morimur, & Chriſto conſepelimur, enumerat. Verum poteſt quis in his locis requirere, cur Apoſtolus, de baptiſmo noſtro loquens & de Jeſu, dixerit: *Conſepulti ei ſumus per baptiſmum in mortem;* & item alibi: *Si commorimur ei, & convivemus;* & item; *Si compatimur, & conregnabimus;* & nuſquam dixit: Chriſto conbaptizati ſumus; cum utique, ſicut mors morti, & vita vitæ, ita & baptiſmus baptiſmo conferri debuiſſe videatur. Sed vide in Apoſtoli literis quanta cautela ſit: ait enim: *Quicumque baptizati ſumus in Chriſto Jeſu.* Noſtrum ergo baptiſma in Chriſto Jeſu eſſe dicit. Ipſe autem Chriſtus a Joanne baptizatus refertur, non eo baptiſmate, quod

in

in Chriſto eſt, ſed eo, quod in lege eſt. Ita enim & ipſe ait ad Joannem: *Sine modo: ſic enim decet nos adimplere omnem juſtitiam.* In quo oſtendit, quod baptiſmus Joannis expletio erat veterum, non inchoatio novorum. Denique refertur in Actibus Apoſtolorum, quod quidam ex diſcipulis, qui baptiſmo Joannis fuerant baptizati, Apoſtolorum ſententia rebaptizati ſunt in nomine Domini Jeſu. *Quicumque* ergo *baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morti ipſius baptizati ſumus.* Requiras fortaſſis etiam hoc, quod, cum ipſe Dominus dixerit ad diſcipulos, ut baptizarent omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, cur hic Apoſtolus ſolius Chriſti in baptiſmo nomen aſſumpſerit, dicens: *Quicumque baptizati ſumus in Chriſto,* cum utique non habeatur legitimum baptiſma, niſi ſub nomine Trinitatis. Sed intuere prudentiam Pauli, quoniam quidem in præſenti loco non tam baptiſmatis rationem, quam mortis Chriſti diſcutere cupiebat, ad cujus ſimilitudinem etiam nos ſuaderet mori debere peccato, & conſepeliri Chriſto. Et non erat utique conveniens, ut, ubi de morte dicebat, vel Patrem nominaret, vel Spiritum ſanctum. *Verbum* enim *caro factum eſt,* & merito, ubi caro eſt, ibi de morte tractatur. Nec conveniebat, ut diceret: *Quicumque baptizati ſumus* in nomine Patris, vel in nomine Spiritus ſancti, *in morte ipſius baptizati ſumus.* Unde obſervanda eſt ex hoc loco etiam in cæteris conſuetudo Apoſtoli, quod non ſemper, cum aliquid ex Scripturis aſſumit, integrum textum verborum, ut in ſuo loco poſitus eſt, aſſumit; ſed ea tantum, quæ præſentis cauſæ requirit aſſertio, ſicut & in præſenti ſermone, quia de morte Chriſti docere cupiebat, ſuffecit ei dicere: *Quicumque baptizati ſumus in Chriſto, in morte ipſius baptizati ſumus.* Mihi vero ne illud quidem otioſe præmiſiſſe in hoc capitulo videtur Apoſtolus, quod dicit: *An neſcitis?* Per quod oſtendit, quia tunc, hoc

eſt, Apoſtolorum temporibus, non, ut nunc fieri videmus, typus tantummodo myſteriorum his, qui baptizabantur, ſed virtus eorum ac ratio tradebatur, & tanquam ſcientibus & edoctis, quia, qui baptizantur, in morte Chriſti baptizantur, & conſepeliuntur ei per baptiſmum in mortem: & quia, ſicut Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita in novitate vitæ ambulare debeant hi, qui baptizati ſunt. Hæc Apoſtolus ſcribit. Adhuc fortaſſis etiam hoc in præſenti capitulo requiratur: Si mortui ſumus peccato, & conſepulti ſumus Chriſto, & conſurreximus cum eo, neceſſarium videbitur ſecundum hanc formam oſtendi, quomodo etiam cum ipſo tres dies & tres noctes in corde terræ ſepulti fecerimus. Et vide ſi poſſimus tres dies conſepulti Chriſto facere, cum plenam Trinitatis ſcientiam capimus: lux eſt enim Pater, & in lumine ejus, qui eſt Filius, lumen videmus Spiritum ſanctum. Facimus autem & tres noctes, cum deſtruimus tenebrarum & ignorantiæ patrem, una cum mendacio, quod ex eo natum eſt, & *mendax eſt, ſicut & pater ejus*, & *cum loquitur mendacium, de ſuis propriis loquitur.* Sed & tertio loco ſpiritum erroris deſtruimus, qui inſpirat pſeudoprophetas, ut dicant: *Hæc dicit Dominus, quos Dominus non miſit.* Deſtruimus hæc & conculcamus, ſi conſepulti ſumus Chriſto, etiam ſecundum illud, quod ipſe dicit: *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici.* Quæ ſingula ita ſunt contraria Trinitati, ut nox diei, & tenebræ luci, & mendacium veritati. Hæc interim nobis in præſenti loco occurrere potuerunt. Si quis autem aliquid melius ſenſerit, non pigeat his omiſſis illa recipere. Verumtamen hoc eſt, quod colligitur ex his Apoſtoli dictis per altiorem intelligentiam, quod, ſicut nemo vivus poteſt ſepeliri cum mortuo, ita nemo, qui adhuc vivit peccato, poteſt in baptiſmo conſepeliri Chriſto, qui mortuus eſt

pec-

peccato: & ideo qui feſtinant ad baptiſmum, hoc prius curare debent, ut moriantur ante peccato, & ſic poſſint conſepeliri Chriſto per baptiſmum, ut & ipſi dicant: *Semper mortem Jeſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu Chriſti manifeſtetur in carne noſtra mortali.* Quomodo autem manifeſtetur vita Jeſu Chriſti in corpore, ipſe Paulus oſtendit, cum dicit: *Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Chriſtus.* Hoc idem eſt, quod Apoſtolus Joannes in Epiſtola ſua ſcribit, cum dicit: *Omnis ſpiritus, qui confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt.* In quo utique non is, qui ſyllabas iſtas pronunciaverit & communi confeſſione protulerit, Dei ſpiritu agi videbitur, ſed qui vitam ſuam ita formaverit, & ita fructus operis attulerit, ut Chriſtum in carne veniſſe, & mortuum eſſe peccato, ac vivere Deo, ipſa operum ſuorum & ſenſuum religione monſtraverit. Videamus nunc, poſteaquam, quid ſit conſepeliri Chriſto, pro viribus aperuimus, etiam hoc, quod ait: *Ut, ſicut ſurrexit Chriſtus a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* Si conſepulti ſumus Chriſto, ſecundum ea, quæ ſupra diximus, id eſt, ſecundum quod mortui ſumus peccato, conſequenter utique reſurgente Chriſto a mortuis, & nos cum ipſo ſimul reſurgemus, & illo aſcendente ad cœlos, cum ipſo ſimul aſcendemus, & ſedente ipſo ad dexteram Patris, cum ipſo ſimul in cœleſtibus ſedere dicemur, ſecundum quod idem Apoſtolus in aliis dicit, quia *coexcitavit nos Chriſto, ſimulque fecit ſedere in cœleſtibus.* Surrexit Chriſtus per gloriam Patris; & nos, ſi mortui ſumus peccato & Chriſto conſepulti, & omnes, qui vident opera noſtra bona, glorificant patrem noſtrum, qui in cœlis eſt, merito Chriſto conſurrexiſſe per gloriam Patris dicemur, ut in novitate vitæ ambulemus. Novitas autem vitæ eſt, ubi *veterem hominem cum actibus ſuis* depoſuimus, & induimus *novum*, qui ſecun-

dum Deum creatus eſt; & *qui renovatur in agnitione* Dei, *ſecundum imaginem ejus, qui creavit eum.* Neque enim putes, quod innovatio vitæ, quæ dicitur ſemel facta, ſufficiat; ſed ſemper & quotidie (ſi dici poteſt) ipſa novitas innovanda eſt. Sic enim dicit Apoſtolus: *Nam & ſi is qui foris eſt homo noſter corrumpitur, ſed qui intus eſt renovatur de die in diem.* Sicut enim vetus ſemper veteraſcit, & de die in diem vetuſtior efficitur, ita & novus hic ſemper innovatur, & nunquam eſt, quando non innovatio ejus augeſcat. Intuere denique eos, qui in fide proficiunt, & quotidie in virtutibus eniteſcunt, quomodo ſemper bonis operibus adjiciunt meliora, & honeſtis actibus honeſtiora conquirunt, quomodo in intellectu, in ſcientia ſapientiaque diteſcunt, & ea, quæ ante minus plana ad intelligendum videbantur, aperta poſtmodum dilucidaque perſpiciunt. Et vide ſi non rebus ipſis hujusmodi hominem quotidie dixeris innovari, ſicut e contrario, ut diximus, ſi quis vetus effici cœperit, proficiet in pejus, & quotidie vetuſtior, & ſemetipſo deterior invenietur. In novitate ergo vitæ ambulemus, oſtendentes nosmetipſos ei, qui nos cum Chriſto ſuſcitavit, quotidie novos, &, ut ita dixerim, pulchriores, decorem vultus noſtri in Chriſto tanquam in ſpeculo colligentes, & in ipſo gloriam Domini ſpeculantes in eamdem imaginem transformemur, quia Chriſtus ſurgens a mortuis, ab humilitate terrena ad gloriam paternæ majeſtatis aſcendit. Sed adhuc, quod dixit, *In novitate vitæ ambulemus*, vide, ne forte myſterium illud oſtendat, quod, donec proficiat quis, ambulare dicatur. Nec tamen putandum eſt, quod ſine fine ambulare dicatur, ſed venire aliquando ad eum locum eos, qui in his profectibus ambulant, ubi ſtandum ſit. Sic denique primo martyri Stephano, qui jam ad perfectionis venerat gradum, ſtans a dextris virtutis apparuit Jeſus Chriſtus: & ad Moyſen, qui & ipſe poſt mul-

multos profectus ad perfectionem venerat, dicit Dominus: *Tu autem hic ſta mecum.* Sed & Paulus, ubi in ſemetipſo conſummationem perfectionis agnovit, dicit: *Curſum conſummavi.* His autem, qui ſe putarent perfectos eſſe, nec tamen eſſent, dicit: *Qui ſe putat ſtare, videat ne cadat.* Imperfectis vero & adhuc initia habentibus dicitur, ut ambulent poſt Dominum Deum ſuum; & de aliis dicitur: *Dimittere eos jejunos nolo, ne forte deficiant in via.*

9. *Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis ejus, etiam reſurrectionis erimus, hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt ei, ut deſtruatur corpus peccati, ut ultra non ſerviamus peccato. Qui enim mortuus eſt, juſtificatus eſt a peccato.* Omnia hæc ad illam reſpiciunt quæſtionem, ne videatur locum dediſſe peccandi in eo, quod dixit: *Ubi autem abundavit peccatum, ſuperabundavit gratia.* Idcirco namque & mortuos nos dicit eſſe peccato, & quicumque baptizati ſumus in Chriſto, in morte ipſius baptizatos nos dicit: & nunc complantatos nos ad mortis ejus ſimilitudinem ſcribit, addens, quod, ſi ſimilitudinem mortis ejus, qua peccato mortuus eſt, geramus, etiam reſurrectionis ſimilitudinem ſperare debeamus. Sed hoc quatenus poſſit fieri, oſtendit dicens, quia vetus homo noſter concrucifigi debeat Chriſto. Vetus autem homo noſter intelligendus eſt vita prior, quam duximus in peccatis, cujus finem & interitum quemdam facimus, ubi recipimus in nobis fidem crucis Chriſti, per quam ita deſtruitur corpus peccati, ut membra noſtra, quæ ſerviebant peccato, ultra ei non ſerviant, ſed Deo. Sed nunc repetentes ſermonem, videamus, quid eſt complantari ſimilitudini mortis Chriſti, in quo velut plantam alicujus arboris oſtendit mortem Chriſti, cui nos complantatos vult eſſe, ut ex ſucco radicis ejus radix quoque noſtra ſuſcipiens producat ramos juſtitiæ, & fructus afferat vitæ. Quod ſi vis de Scripturis

agnoſcere, quæ iſta ſit planta, cui complantati eſſe debeamus, & cujus generis arbor, audi, quid de Sapientia ſcribitur: *Arbor*, inquit, *vitæ eſt omnibus ſperantibus in ſe: & qui confidunt in ea tanquam in Domino.* Chriſtus ergo Dei virtus, & Dei ſapientia, ipſe eſt arbor vitæ, cui complantari debemus, & novo quodam atque amabili Dei dono mors illiùs nobis arbor vitæ efficitur. Bene autem Apoſtolus ſciens ſe in præſenti loco non de communi hac, ſed de peccati morte tractare, non dixit: *Si enim complantati ſumus* morti ejus, ſed, *ſimilitudini mortis ejus.* Chriſtus enim ita ſemel mortuus eſt peccato, ut peccatum omnino non fecerit, nec dolus inventus ſit in ore ejus. Quod in alio homine ex integro inveniri omnino non poterit. *Nemo* enim *mundus a peccato, nec ſi unius diei fuerit vita ejus.* Idcirco ergo ipſa quidem morte, qua Jeſus mortuus eſt peccato, ut peccatum omnino non fecerit, nos non poſſumus mori, ut omnino neſciamus peccatum: ſimilitudinem tamen habere poſſumus, ut imitantes eum, & veſtigia ejus ſequentes abſtineamus nos a peccato. Hoc eſt ergo, quod recipere poteſt humana natura, ut in ſimilitudinem mortis ejus fiat, dum ipſum imitando non peccat. Nam omnino ex integro neſcire peccatum, ſolius Chriſti eſt. Sed hoc non intelligentes quidam Hæreticorum, conati ſunt ex hoc Apoſtoli loco aſſerere, quod Chriſtus non vere mortuus ſit, ſed ſimilitudinem mortis habuerit, & viſus ſit magis mori, quam vere mortuus ſit. Quibus reſpondere quoniam perfacile eſt, non puto neceſſarium, ex cæteris vel Apoſtoli vel Evangeliorum dictis, ubi ſimpliciter mors ejus, & non ſimilitudo mortis ſcribitur, teſtimoniorum pondus adhibere, cum poſſimus ad eos dicere: Si ſimilitudo mortis fuit, & non vera reſurrectio; & nos ergo videbimur reſurgere, & non vere reſurgemus: & videbimur mori peccato, & non vere moriemur. Et omne

ergo,

ergo, quod geſtum eſt & geritur, viſum eſt geri, ſed non eſt geſtum. Supereſt igitur, ut &, quod ſalvati ſumus, viſi ſimus ſalvari, ſed non vere ſalvati ſimus. Unde quoniam hæc tam abſurda ſunt, ut non indigeant probationibus, nos ad explanationem eorum, quæ habentur in ſequentibus, convertamur. Igitur complantari nos vult mortis ejus ſimilitudini, qua peccato mortuus eſt ſemel, ut poſſimus & reſurrectioni ejus eſſe complantati. Ad utrumque enim ſubaudiri debet *complantati.* Et vide, quam neceſſario formam plantationis aſſumpſerit. Omnis etenim planta poſt hyemis mortem reſurrectionem veris exſpectat. Si ergo & nos in Chriſti morte complantati ſumus in hyeme ſæculi hujus & præſentis vitæ, etiam ad futurum ver inveniemur fructus juſtitiæ ex ipſius radice proferentes; & ſi complantati ſumus ei, neceſſe eſt, ut Pater agricola purget nos tanquam palmites vitis veræ, ut fructum plurimum afferamus, ſicut & ipſe in Evangeliis dicit: *Ego ſum vitis vera, vos palmites, & Pater meus agricola eſt. Omnem palmitem, qui in me non manet, excidet illum Pater meus. Qui autem manet in me, purgabit eum, ut fructum plurimum afferat.* Hoc ergo modo complantati ſumus ſimilitudini mortis ejus, ut & reſurrectionis ejus ſimilitudini complantati ſimus. Quid ſit autem ſimilitudini reſurrectionis ejus eſſe complantatum, Joannes Apoſtolus docet: *Filioli, nondum ſcimus, quid futuri ſimus. Si autem revelatus nobis fuerit, ſimiles illi erimus.* Et iterum ipſe Salvator dicit: *Pater volo, ut, ubi ego ſum, & iſti ſint mecum:* & iterum: *Sicut ego in te, & tu in me, ut & iſti in nobis unum ſint.* Quod utique de illis dicit, qui in præſenti vita complantati fuerint ſimilitudini mortis ejus. Puto autem, quod grate hoc & de illo latrone dici poſſit, qui ſimul in cruce pependit cum Jeſu; & per confeſſionem ſuam, qua dixit: *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum,* & alium blaſphemantem cor-

ripuit, complantari per hæc viſus ſit ſimilitudini mortis ejus: ſed & reſurrectioni ejus complantatus ſit per hoc, quod ei dicitur: *Hodie mecum eris in paradiſo.* Digna namque erat planta paradiſi, quæ arbori vitæ ſociata eſt. Propterea ergo, quod dixerat Apoſtolus complantari ſimilitudini mortis Chriſti, alia rurſus figura repetit, & dicit: *Quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt ei, ut deſtruatur corpus peccati.* In multis, & ſæpe jam diximus, quid eſt concrucifigi Chriſto; & de veteri homine ſæpe tractavimus: unde breviter in præſenti loco veterem hominem dicimus, qui ſecundum Adam vixit prævaricationi obnoxius & peccato, & cui dominata eſt mors peccati, de quo chirographa peccati tenuit ille, qui habebat mortis imperium: quæ quia Chriſtus ſanguine ſuo delens cruci ſuæ affixit, etiam nos ſecundum veterem hominem, qui peccato obnoxius fuit, crucifixi eſſe debemus, *ut deſtruatur corpus peccati, & ultra non ſerviamus peccato.* Obſervandum autem puto, quod Apoſtolus, ubi dicit deſtruendum eſſe *corpus*, ponit *peccati*: ubi autem non dicit deſtruendum, non *corpus peccati*, ſed nos ipſos dicit eſſe, qui non ſerviamus peccato, ut oſtendat, quia, ſi deſtructum fuerit corpus peccati, jam nos non ſerviamus peccato, cui ſcilicet ſervivimus, donec in nobis non erat deſtructum, nec erant mortificata membra noſtra, quæ ſunt ſuper terram. Sed diligentius adhuc repetendum eſt, quomodo dixerit *corpus peccati.* In quo duplex dari videtur intellectus, vel quia noſtrum corpus peccati eſſe dixerit corpus, vel quia peccati ipſius dicat eſſe proprium aliquod corpus, quod deſtruendum ſit his, qui non debent ultra ſervire peccato. Quia ergo uterque ſenſus in hoc loco admitti poteſt, de utroque quid nobis videatur exponemus. Etenim ſi proprium corpus ponamus eſſe peccati, videbitur, quod ſicut de his, qui in novum hominem reparati ſunt, dictum eſt, quia *vos eſtis corpus Chriſti,*

&

& membra ex parte, ita & de his, qui veterem hominem nondum crucifixerunt, dici poſſe, quod ſint corpus peccati & membra, cujus corporis caput ſit Diabolus, ſicut Chriſtus caput eſt corporis Eccleſiæ non habentis maculam aut rugam. Poſſunt autem membra, ex quibus corpus iſtud peccati conſtat, illa videri, quæ ſuperius enumeravit Apoſtolus membra eſſe ſuper terram, id eſt, fornicationem, immunditiam, impudicitiam, avaritiam, contentiones, iram, dolos, rixas, diſſenſiones, hæreſes, invidiam, comeſſationes, & his ſimilia: ex quibus omnibus membris digne dicatur corpus conſtare peccati, & hoc corpus vetus homo appellari. Quod ſi quis per crucem Chriſti deſtruat, & in novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, commutetur, ultra non dicetur ſervire peccato, cui ſine dubio ſervit, donec alicui horum ſubjacet, quæ ſupra expoſuimus membra eſſe peccati. Si vero magis hoc corpus noſtrum dixiſſe intelligatur Apoſtolus corpus peccati, ſecundum illam profecto accipietur intelligentiam, qua & David de ſemetipſo dicit, quia *in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.* Sed & ipſe Apoſtolus in aliis dicit: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* & iterum *corpus humilitatis* nominat corpus noſtrum. Sed & de Salvatore quodam loco dicit, quia venerit *in ſimilitudinem carnis peccati*, ut *de peccato* damnaret *peccatum in carne.* In quo oſtendit, quod noſtra quidem caro peccati ſit caro; Chriſti autem caro ſimilis ſit carni peccati. Non enim ex ſemine viri concepta eſt, ſed Spiritus ſanctus venit ſuper Mariam, & virtus Altiſſimi obumbravit ei, ut quod naſcebatur ex ea, Filius vocaretur Excelſi. Sic ergo Paulus per ineffabilem Dei ſapientiam, quæ data eſt ei, arcanum neſcio quid intuens & reconditum, corpus noſtrum *corpus peccati*, & *corpus mortis*, & corpus *humilitatis* appellat. Sed & David de eodem Spiritu ſecretorum cœleſtium gnarus

dicebat de corpore: *Et in pulverem mortis deduxiſti me;* & iterum: *Humiliata eſt in pulvere anima noſtra.* Jeremias quoque ſimilis myſterii per Dei Spiritum conſcius, in Lamentationibus ſuis dicit, quia vincti terræ ſint omnes homines, corporis ſcilicet cauſa, & ait: *Ut humiliet ſub pedibus ejus omnes vinctos terræ, quia declinaverunt judicium viri in conſpectu Altiſſimi, & condemnaverunt hominem in judicando.* Corpus ergo peccati eſt corpus noſtrum; quia nec Adam ſcribitur cognoviſſe Evam uxorem ſuam & genuiſſe Cain, niſi poſt peccatum. Denique & in lege pro parvulo, qui natus fuerit, jubetur offerri hoſtia, par turturum, aut duo pulli columbini: ex quibus unus pro peccato, & alius in holocauſtomate. Pro quo peccato offertur hic pullus unus? Numquid nuper editus parvulus peccare jam potuit? Et tamen habet peccatum, pro quo hoſtia jubetur offerri, a quo mundus negatur quis eſſe, nec ſi unius diei fuerit vita ejus. De hoc ergo etiam David dixiſſe credendus eſt illud, quod ſupra memoravimus: quia *in peccatis concepit me mater mea.* Secundum hiſtoriam enim nullum matris ejus declaratur peccatum. Pro hoc & Eccleſia ab Apoſtolis traditionem ſuſcepit, etiam parvulis baptiſmum dare. Sciebant enim illi, quibus myſteriorum ſecreta commiſſa ſunt divinorum, quod eſſent in omnibus genuinæ ſordes peccati, quæ per aquam & Spiritum ablui deberent; propter quas etiam corpus ipſum corpus peccati nominatur, non (ut putant aliqui eorum, qui animarum transmigrationem in varia corpora introducunt) pro his, quæ in alio corpore poſita anima deliquerit, ſed pro hoc ipſo, quod in corpore peccati & corpore mortis atque humilitatis effecta ſit; & ſicut ille dixit, quia *humiliaſti in pulvere animam noſtram.* Hæc interim ad præſens de corpore peccati nobis occurrere potuerunt. Quæ autem e duabus expoſitio ſenſui conveniat Apoſtolico, aut ſi neutra, probet

bet qui legit. Quod autem in aliis dicit Apoſtolus, conſurrexiſſe jam nos Chriſto, & ſimul coexcitatos, ſimulque ſedere in cœleſtibus, & hic dicit: *Si enim complantati ſumus ſimilitudini mortis ejus, etiam reſurrectionis erimus*, hoc eſt, quod alibi jam factum dixit, hic nunc futurum & ſperandum dicit, illa eſt cauſa, quod duplex intelligitur reſurrectio; una, qua mente & propoſito ac fide cum Chriſto a terrenis reſurgimus, ut cœleſtia cogitemus & futura requiramus; alia, quæ generalis omnium erit in carne reſurrectio. Ergo quæ ſecundum mentem eſt ex fide reſurrectio, jam in his, qui *ea quæ ſurſum ſunt* ſapiunt, *ubi Chriſtus eſt in dextera Dei*, videtur impleta. Generalis autem illa carnis reſurrectio, quæ ad omnes pertinet, adhuc futura eſt: quia hæc in primo, illa in ſecundo Domini complebitur adventu.

10. *Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus, quia & convivemus ei, ſcientes, quia Chriſtus ſurgens a mortuis jam non moritur, mors ei jam ultra non dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem vivit, vivit Deo.* In omnibus, quæ ſupra dixit Apoſtolus, hoc oſtendere voluit, quia, ſi Chriſtus mortuus eſt prior peccato, & nos mortui ſumus peccato cum ipſo. Et cum dicit: *In morte ipſius baptizati ſumus*; &, *Complantati ſumus ſimilitudini mortis ejus*, per hæc omnia oſtendit, quia mortui ſumus cum Chriſto peccato, ex eo, quod Chriſtus quidem pro peccatis noſtris mortuus eſt ſecundum Scripturas; & unicuique credentium mortem peccati ipſius tanquam munus quoddam fidei ex ſua morte donavit, his ſcilicet, qui cum ipſo ſe mortuos & crucifixos & conſepultos ei credunt, & per hæc, peccatum in eis tanquam in mortuis non poteſt operari, atque ita dicuntur mortui eſſe peccato. Idcirco ergo præſenti ſermone Apoſtolus concluſionem facit omnium, quæ in ſuperioribus adſtruxerat, & dicit: *Si autem mortui ſumus*

cum Chriſto, per hæc ſcilicet, quæ ſuperius oſtendimus, *credimus, quia & convivemus ei.* Non dixit: Et conviximus, ſicut dixit: *Mortui ſumus*; ſed, *Convivemus*, ut oſtendat, quia mors in præſenti operatur, vita autem in futuro, tunc ſcilicet, *cum Chriſtus manifeſtatus fuerit, qui eſt vita noſtra abſcondita in Deo.* Nunc *ergo* (ut ipſe Paulus docet) *mors in nobis operatur.* Sed & ipſa mors, quæ operatur in nobis, videtur mihi aliquas habere differentias. Sicut enim in Chriſto aliud fuit tempus mortis, de qua dicitur: *Et exclamans voce magna exſpiravit*, & aliud eſt, cum in ſepulchro poſitus clauſo oſtio jacuit, aliud vero, cum requiſitus in monumento non eſt inventus, quia jam reſurrexerat, cujus reſurrectionis initium viſibile nulli hominum fuit; ita etiam in nobis, qui credimus ei, triplex iſta ratio mortis habenda eſt. Et primo quidem confeſſione vocis oſtendenda in nobis eſt mors Chriſti, cum *corde quidem creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Secundo vero, in mortificatione membrorum, quæ ſunt ſuper terram, cum ſemper mortificationem Chriſti in corpore noſtro nunc circumferimus: & hoc eſt, quod dicit, quia *mors in nobis operatur.* Tertio vero, cum jam reſurgimus a mortuis, & in novitate vitæ ambulamus. Et ut brevius ac dilucidius explicemus, prima dies mortis eſt renunciaſſe ſæculo: ſecunda, renunciaſſe etiam vitiis carnis: plenitudo vero perfectionis in lumine ſapientiæ tertia reſurrectionis eſt dies. Quas tamen in unoquoque credentium differentias, & profectuum gradus ſolus ille poteſt ſcire & diſcernere, cui ſoli patent cordis occulta. Verum tu vide Pauli in ſcribendo ſapientiam, qui ad Timotheum ſcribens dixit, quia *ſi commorimus, & convivemus*; quique commorientibus Chriſto quaſi conſequens & neceſſarium cum junxit quod convivant ei, hic addidit, *Credimus*, ut oſtenderet, quia, quamvis conſequens & neceſſarium

ſit commorienti convivere, fide tamen hoc media & credulitate perficitur, certi, inquit, & *ſcientes*, *quia Chriſtus ſurgens a mortuis jam non moritur*. Si enim iterum moreretur, ſicut conſequens & neceſſarium oſtendimus, quod hi, qui commoriuntur, etiam convivent ei, ita ſine dubio conſequens videbatur, ut, ſi poſt reſurrectionem & vitam iterum moreretur; etiam hi, qui convivent ei, iterum morienti commorerentur. Idcirco igitur abſoluta ſententia definit Apoſtolus, quod Chriſtus jam non moritur, ut & hi, qui convivent ei, de æternitate vitæ ſecuri ſint. Poſt hæc autem (ut & ego ipſius Apoſtoli verbis utar, quibus ait: *Eſaias autem audet, & dicit*) & ego dico, Paulus autem audet & dicit: *Mors ei ultra non dominabitur*. Hoccine auſus es, o Paule, dicere de Chriſto: *Mors ei ultra non dominabitur*, quaſi aliquando dominata ſit? cujus vox Evangelii fertur per omne corpus Eccleſiæ luce clarior, qua dicit: *Nemo tollit a me animam meam, ſed ego pono eam, & poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam*. Huic ergo mortem dicis eſſe dominatam, qui animam non ſolum voluntate poſuit, ſed & poteſtate ſuſcepit? qui ſolus fuit *inter mortuos liber*, & quem ſolum mors tenere non potuit? Hæc, ut opinor, & his ſimilia movebunt adverſus Paulum hi, qui tenero erga Jeſum tenentur affectu, & nihil de eo humile, nihil indignum patiuntur audire. Sed & nos, cum reſpicimus ad Paulum, non putamus eſſe aliquem, qui eum poſſit in amore Chriſti ſuperare: unde nec putandus eſt aliquid de eo contra quam ipſo dignum eſt prolocutus eſſe. Et ideo indagemus ſubtilius per gratiam ſancti Spiritus verbum ſapientiæ, quo ſenſum Pauli poſſimus advertere, imo ſenſum Chriſti, qui in eo eſt, ſecundum quod ipſe profitetur: *Nos autem ſenſum Chriſti habemus*. Poteſt ergo quis compendioſius in his dicere, quia hic mortem, communem hanc dicit & mediam, qua *mortuus*

eſt, ſicut idem Apoſtolus dicit, *ſecundum Scripturas*, & nihil abſurdum videri, ſi is, qui formam ſervi ſuſceperat, dominatum pertulerit mortis, quæ ſine dubio dominatur omnibus, qui in carne poſiti ſub ſervili forma cenſentur. Sed & illud aſſertioni huic adjacet, quod propterea forma hæc ſervi, id eſt, ipſa etiam noſtra caro, ſeminatur in corruptione, ut ſurgat in incorruptione, & ſeminatur in infirmitate, ut ſurgat in virtute, & ſeminatur in contumelia, ut ſurgat in gloria, & ſeminatur corpus animale, ut reſurgat corpus ſpiritale, ſine dubio ut mors ipſi ultra non dominetur, quæ dominata eſt ei, dum eſſet in infirmitate, & contumelia, & corruptione. De tali enim carne, quæ adhuc in his eſt paſſionum vitiis, ipſe Paulus dicit: *Quia caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt, neque corruptio incorruptionem poſſidebit*. Sed & quod alibi idem Apoſtolus *corpus mortis* nominavit, is, qui hæc aſſerit, hujus mediæ mortis intelligendum dicit, quæ hujuscemodi corpori dominatur, donec animale eſt & corruptibile, & necdum per reſurrectionis gloriam commutatum, atque ex corruptibili incorruptibile effectum, & ex ignobili glorioſum. Illud autem, quod huic aſſertioni valde contrarium eſt (id eſt, quod mortui ſumus cum Chriſto, & conſepulti ſumus ei; quod utique nullo modo de communi hac morte poteſt intelligi) hoc modo explanare conabitur, ut ſicut in ſuperioribus, cum de diverſitate legum exponeremus, oſtendimus, Apoſtolum in uno eodemque loco legem nunc naturalem, nunc Moyſi, nunc etiam peccati nominare, & hoc in uſu eſſe Scripturæ divinæ etiam ex aliis locis adhibitis docuimus teſtimoniis, ita & in præſenti nunc mortem communem, nunc peccati, nunc etiam ipſum auctorem mortis, qui & noviſſimus deſtruendus dicitur inimicus, nunc etiam locum inferni, in quo mortis habere imperium Diabolus dicitur, confirmet ab Apoſtolo nomi-

mi-

minari. Et hic ergo quod ait: *Mors ei ultra non dominabitur*, de iſta morte dictum confirmabit, qua communiter mortuus creditur Chriſtus. Quæ tamen aſſertio quam ſit valida, probet qui legit. Alius vero, qui profundiorem in his Pauli ſenſum in virtute Spiritus contuetur, dicet, quia mors hic, de qua dicitur, quod ultra non dominabitur Chriſto, ille ipſe intelligendus eſt noviſſimus inimicus, qui figuram habuit ceti illius, qui abſorbuerat Jonam, de quo in Job ſcriptum eſt: *Sed maledicat illam qui maledixit illam diem ille, qui magnum cetum perempturus eſt.* In quam mortem, tanquam Jonas in ventrem ceti, Chriſtus ingreſſus eſt, in eum ſcilicet locum, quem Salvator ipſe cor terræ nominavit, in quo tres dies & tres noctes exemplo Jonæ facturum eſſe Filium hominis dicit, ut eos, qui inibi a morte detinebantur, eximeret. Propterea enim formam ſervi ſuſceperat, ut ad ipſum locum, ubi mors regnum tenebat, poſſet intrare, ſecundum quod & Propheta ex perſona ipſius dicit: *Et deputatus ſum cum his, qui deſcendunt in lacum:* & iterum: *Quæ utilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem?* Quod ut adhuc planius poſſit adverti, tali iterum ſimilitudine utemur. Regem ponamus juſtum & nobilem, adverſum injuſtum aliquem tyrannum ita bellum gerere volentem, ne violento videatur cruentoque viciſſe conflictu, quia militantes ſub tyranno ſui erant, quos non perdere, ſed liberare cupiebat. Conſilio igitur meliore habitum ſumit eorum, qui apud tyrannum & ſpecie per omnia fit ſimilis eis, donec ſub dominatione poſitus tyranni eos quidem, qui ei parebant, ſuaderet abſcedere, & ad regnum legitimum repedare, ipſum vero fortem tempore opportuno alligaret, & poteſtates ejus ac principatus exueret, & avulſam captivitatem, quæ ab eo tenebatur, abſtraheret. Hoc ergo modo etiam Chriſtus voluntate quidem *exinanivit* tunc *ſemetipſum*, & *formam ſervi* accepit, paſſusque

eſt

eſt dominatum tyranni, *factus obediens uſque ad mortem:* per quam mortem deſtruxit eum, qui habebat mortis imperium, id eſt, Diabolum, ut liberaret eos, qui tenebantur a morte. Hic enim alligato forte, & in cruce ſua triumphato, perrexit etiam in domum ejus, in domum mortis, in infernum, & inde vaſa ejus diripuit, id eſt, animas quas tenebat abſtraxit. Et hoc erat, quod ipſe per ænigmata loquebatur in Evangelio dicens: *Quis poteſt introire in domum fortis, & vaſa ejus diripere, niſi prius alligaverit fortem?* Prius ergo alligavit in cruce, & ſic ingreſſus eſt domum ejus, id eſt, infernum, & inde *aſcendens in altum, captivam duxit captivitatem*, eos ſcilicet, qui cum ipſo ſurrexerunt, & ingreſſi ſunt ſanctam civitatem Jeruſalem cœleſtem. Unde recte Apoſtolus in præſenti loco dicit, quia *mors ei ultra non dominabitur.* Non enim dabit ultra ſemetipſum in dominationem tyranni, neque iterum exinaniet ſe, ut formam ſervi accipiat, & fiat obediens uſque ad mortem; ne rurſum in forma ſervi, quamvis voluntate & non neceſſitate poſitus, dominationem tamen tyranni mortisque patiatur. Unde miror, quosdam contra hanc evidentiſſimam Pauli ſententiam velle aſſerere, quod in futuris iterum ſæculis vel eadem vel ſimlia pati neceſſe ſit Chriſtum, ut liberari poſſint etiam hi, quos in præſenti vita diſpenſationis ejus medicina ſanare non potuit. Ajunt enim: „Numquid poteſt ſæculum eſſe aliquod in futuro, ubi neque boni aliquid, neque mali agatur, „ſed ſtupeant res, & maneant profunda ſilentia?“ Abſurdum hoc videri aſſerunt. Dabimus ergo agi aliquid. „Et ubi agatur aliquid, neceſſe eſt, ajunt, ut „aliquid recte, aliquid etiam minus recte agatur, & „in ipſo actu alii proficiant, & meliores fiant, alii „deteriores. Libertas enim arbitrii ſemper naturæ ra„tionabili permanebit, & ſicut poſſibile fuit, etiam „illum, qui pro ſplendore gloriæ Lucifer erat, &

prop-

„propter lumen ſcientiæ mane oriebatur, commutari „de gloria ſua, & effici tenebras propter malitiam, „quam recepit, & illum, qui fuit immaculatus a na„tivitate ſua, & habitavit cum Cherubim & in me„dio lapidum igneorum converſatus eſt, & indutus „eſt omne ornamentum virtutis, nec fuit ulla in pa„radiſo Dei arbor virtutum, quæ ei comparari poſ„ſet, poſt hæc inventæ ſunt iniquitates in eo, & de „cœlo in terram projectus eſt: ita poteſt fieri, ut, „in quocumque ſtatu fuerit anima, & in quacumque „perfectione virtutum, quoniam virtus mutabilis eſt, „lapſum poſſit incurrere, ut, ſicut a vitiis ad virtu„tem, ita & a virtutibus inclinetur ad vitia. Quod „ſi eſt, conſequens videbitur, requirere medicum, „ubi languor eſt, quia ſecundum Salvatoris ipſius vo„cem *opus eſt medico his, qui male habent.*" Hæc ergo & his ſimilia proponentes, easdem etiam in futuris ſæculis diſpenſationes a Chriſto repetendas eſſe arbitrantur. Sed ad hæc nos breviter prout poſſumus reſpondebimus. Manere quidem naturæ rationabili ſemper liberum arbitrium non negamus; ſed tantam eſſe vim crucis Chriſti, & mortis hujus, quam in ſæculorum fine ſuſcepit, aſſerimus, quæ ad ſanitatem & remedium non ſolum præſentis & futuri, ſed etiam præteritorum ſæculorum, & non ſolum humano huic noſtro ordini, ſed etiam cœleſtibus virtutibus ordinibusque ſufficiat. Secundum ſententiam namque ipſius Pauli Apoſtoli Chriſtus pacificavit *per ſanguinem crucis ſuæ* non ſolum *quæ in terris ſunt*, ſed & *quæ in cœlis.* Quid autem ſit, quod in futuris ſæculis teneat arbitrii libertatem, ne rurſum corruat in peccatum, brevi nos ſermone Apoſtolus docet, dicens: *Charitas nunquam cadit.* Idcirco enim & fide & ſpe major charitas dicitur, quia ſola erit, per quam delinqui ultra non poterit. Si enim in id anima perfectionis aſcenderit, ut ex toto corde ſuo, & ex tota anima ſua, & ex totis

viribus ſuis diligat Deum, & proximum ſuum tanquam ſeipſam, ubi erit peccati locus? Idcirco denique & in lege hoc dicitur primum eſſe mandatum, & in Evangeliis ſupra cætera omnia de charitate mandatur; & Petro cum ſumma rerum de paſcendis ovibus traderetur, & ſuper ipſum velut ſuper terram fundaretur Eccleſia, nullius alterius ab eo virtutis confeſſio, niſi charitatis exigitur; & Joannes, cum multa de charitate, tum etiam hoc dicit, quia *qui manet in charitate, in Deo manet.* Et ideo merito charitas, quæ ſola omnium major eſt, omnem creaturam continebit a lapſu. Tunc erit Deus omnia in omnibus. Ad hunc namque perfectionis gradum aſcenderat Apoſtolus Paulus, & in hoc ſtans confidenter dicebat: *Quis enim nos ſeparabit a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu? Tribulatio? an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* & iterum: *Certus ſum enim, quia neque vita, neque mors, neque præſentia, neque futura, neque Angeli, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Ex quibus omnibus evidenter oſtenditur, quia, ſi hæc omnia, quæ enumeravit Apoſtolus, ſeparare nos non poſſunt a charitate Dei, cum in illud quis culmen perfectionis aſcenderit, multo magis libertas arbitrii nos ab ejus charitate ſeparare non poterit. Quamvis enim ſit etiam iſta virtus, & maneat in natura, tamen tanta charitatis vis eſt, ut ad ſe omnia trahat, omnesque ſibi ſociet vindicetque virtutes, maxime cum charitatis cauſas prior nobis dederit Deus, *qui unico Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, & cum illo nobis omnia donavit.* Unde vel ille, qui Lucifer fuit & in cœlo oriebatur, vel ille, qui immaculatus erat a nativitate ſua, & cum Cherubim poſitus labi potuit, antequam erga beneficia Filii Dei charitatis vinculis ſtringeretur, poſtea vero, quam charitas Dei diffundi

in

in cordibus omnium cœperit per Spiritum ſanctum, certum erit illud, quod pronunciavit Apoſtolus, quia *charitas Dei nunquam cadet.* Hæc prout potuimus ad ea, quæ hoc loco commota ſunt, diximus, ut manifeſtius clareſceret, quomodo ſemel Chriſtus mortuus eſt peccato, & ultra jam non moritur; & quia quod vivit, vivit Deo. Vivere autem Deo ita intelligendum eſt, quaſi expleto eo, quod in forma Dei poſitus exinanivit ſemetipſum, & formam ſervi accepit, & factus eſt obediens uſque ad mortem, rurſum permaneat in forma Dei atque æqualis Patri. Unde & merito in conſequentibus ponit: *Ita & vos exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato, viventes autem Deo in Chriſto Jeſu Domino noſtro:* quo ſcilicet imitatione Chriſti peccato moriamur alieni ab eo effecti, & Deo vivamus jungentes nos ei, & unus cum ipſo ſpiritus facti. Non ſine cauſa autem hoc dixit: *Exiſtimate vos mortuos eſſe peccato:* quod melius quidem in Græco habetur: *Cogitate vos mortuos eſſe peccato.* Res enim, de qua ſermo eſt, in cogitatione magis & ratione ſubſiſtit, quia hujusmodi mors non in effectu, ſed in cogitatione habenda eſt. Qui enim cogitat vel exiſtimat apud ſemetipſum, mortuum ſe eſſe, non peccat. Verbi gratia: ſi me concupiſcentia mulieris trahat; ſi argenti, ſi auri, ſi prædii cupiditas pulſet, & ponam in corde meo, quod mortuus ſim cum Chriſto, & de morte cogitem, exſtinguitur continuo concupiſcentia & effugatur peccatum. Aut ſi odio vel ira inflammatus ad necem conciter inimici mei; ſi me exiſtimam mortuum eſſe cum Chriſto, & cogitationes mortis ponam in animo meo, exſtinguitur ſine dubio furor, ceſſat odium, conquieſcit ira, peccato non datur locus, & hoc modo peccato quis mori invenitur, & vivere Deo. Sed & hoc, quod addidit, *Viventes Deo in Chriſto Jeſu,* non mihi otioſum videtur. Simile enim puto eſſe, quaſi dixiſſet: Viventes Deo in ſapientia, in pace,

in juſtitia, in ſanctificatione, quæ omnia Chriſtus eſt. In his ergo vivere Deo, hoc eſt in Chriſto Jeſu vivere Deo. Quod ſi ſine juſtitia, ſine pace, ſine ſanctificatione, cæteriſque virtutibus nemo vivit Deo, certum eſt, quod nemo vivat Deo, niſi in Chriſto Jeſu. Amen.

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EPISTOLAM
BEATI PAULI APOSTOLI AD ROMANOS
LIBER SEXTUS.

1. *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ad obediendum deſideriis ejus, neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato: ſed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes: & membra veſtra arma juſtitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia.* In ſuperioribus ait: *Sicut regnavit peccatum in morte.* Nunc autem non dixit: Non ergo regnet peccatum in morte; ſed ait: *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ad obediendum deſideriis ejus;* docens per hoc, ſedem quamdam & regnum peccatum habere in corpore. Hoc eſt, quod & alibi dixit: *Prudentia carnis inimica eſt Deo;* & iterum: *Prudentia carnis mors eſt.* Sed & omnia peccata Apoſtolus opera carnis eſſe pronunciat, quæ dicit eſſe fornicationem, immunditiam, paſſionem, concupiſcentiam malam, impudicitiam, idololatriam, maleficia, inimicitias, certamina, zelum, furorem, contentiones, diſſenſiones, hæreſes, invidiam, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia. Sed ſi requiras, quomodo etiam hæreſes inter carnis opera numerentur, invenies eas de ſenſu carnis procedere. Sic enim dicit Apoſto-

lus

lus de quodam: *Fruſtra*, inquit, *inflatus a ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput.* Hæc autem diximus, ut manifeſtior fieret intellectus, quomodo peccatum regnet in corpore. Omnia namque illa, quæ ſuperius opera carnis eſſe enumeravimus, velut exercitus quidam armatus eſt ſub hoc rege peccati militans, & legi ejus parens, quæ in membris carnis inſcripta eſt. Certum eſt enim, quia ex eo, quod deſideriis peccati caro obedientiam præbet, concupiſcat *caro adverſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus carnem, & hæc ſibi invicem* adverſentur. Illud tamen adverte, quod oſtendens in noſtra poteſtate poſitum, ut non regnet in noſtro mortali corpore peccatum, præceptum dat Apoſtolus, dicens: *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ad obediendum deſideriis ejus.* Niſi enim eſſet in noſtra poteſtate, ut non regnaret in nobis peccatum, præceptum utique non dediſſet. Quomodo ergo poſſibile eſt, ut peccatum in carne noſtra non regnet? Si faciamus illud, quod idem Apoſtolus dicit: *Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram;* & ſi *ſemper mortem Chriſti in corpore noſtro* circumferamus. Certum namque eſt, quia, ubi mors Chriſti circumfertur, non poteſt regnare peccatum. Eſt enim tanta vis crucis Chriſti, ut, ſi ante oculos ponatur, & in mente fideliter retineatur, ita ut in ipſam mortem Chriſti intentus oculus mentis aſpiciat, nulla concupiſcentia, nulla libido, nullus furor, nulla ſuperare poſſit invidia; ſed continuo ad ejus præſentiam totus ille, quem ſupra enumeravimus, peccati & carnis fugatur exercitus: ipſum vero peccatum nec ſubſiſtit, quippe cum nec ſubſtantia ejus usquam ſit niſi in corpore & geſtis. Eſt ergo in nobis & concupiſcentia peccati, quæ regnum habet in carne: eſt & concupiſcentia ſpiritus, quæ regnum habet in mente, ſecundum id, quod ſupra diximus, quia *caro concupiſcit adverſus ſpiritum, ſpiritus autem adverſus carnem.* Cum ergo concupiſcimus quod

non licet, vel quod non decet, vel quod non expedit, concupiſcentia carnis eſt. Cum vero concupiſcit & deficit anima noſtra, quando videat ſalutare Dei, iſta concupiſcentia ſpiritus eſt. Unde apparet, mediam quodammodo eſſe animam inter carnem & ſpiritum: & ſi quidem junxerit ſe carni ad obediendum deſideriis peccati, efficitur cum ea unum corpus; ſi vero junxerit ſe Deo, efficitur cum eo unus ſpiritus, ſecundum illud, quod dictum eſt: *Qui* enim *jungit ſe meretrici, unum corpus eſt; qui autem jungit ſe Domino, unus ſpiritus eſt.* Nec mireris, ſi carnem meretricem vocet, quæ illis omnibus, quæ ſupra enumeravimus, vitiis atque peccatis, tanquam turpiſſimis amatoribus ſubjacet. Requiro autem, cur addiderit: *In corpore veſtro mortali*: cum utique ſuffeciſſet dicere: *Non ergo regnet peccatum in veſtro corpore.* Ut quid additur & *Mortali*: quaſi dubitaret aliquis corpus eſſe mortale? Sed mihi videtur, quod non ſine cauſa etiam hoc addiderit. Admonuit enim per hoc, quomodo poſſit in corpore non regnare peccatum, ſecundum quod & alibi ipſe dixerat: *Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus vero vita eſt propter juſtitiam.* Si ergo ſciamus, quia corpus noſtrum mortificari poteſt & mortuum eſſe peccato, poteſt fieri, ut non regnet in eo peccatum. Secundum hoc namque, quod mortuum eſt, juſtificatum dicitur a peccato. Neque enim mortuus concupiſcit, aut iraſcitur, aut furit, aut diripit aliena. Si ergo ab his omnibus concupiſcentiis corpus reprimamus, mortuum peccato dicitur eſſe corpus. Et hoc eſt, quod in præſenti loco iſta Apoſtoli commonere videtur adjectio dicentis: *In corpore veſtro mortali.* Alius fortaſſe dicet, quia ad diſtinctionem alterius corporis, quod immortale eſt, hoc corpus, in quo nunc ſumus, mortale nominavit. Quid ſit autem corpus immortale, idem Apoſtolus docet in aliis, ubi ait: *Neceſſe eſt enim, ut corruptibile hoc induat incorrup-*

tio-

tionem, & mortale hoc induat immortalitatem; & dubium non eſt, quin dempta mortalitate hoc ipſum, quod nunc mortale eſt, immortale efficiatur corpus. Poſt hæc ſequitur: *Neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato: ſed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, & membra veſtra magis arma juſtitiæ Deo.* Intuere per ſingula ſapientiam Pauli, quia neceſſariis diſcrepationibus utitur. Ubi dicit arma non eſſe præbenda peccato vel iniquitati, non nos, ſed membra noſtra ponit: ubi vero ſuadet, ut deo nos exhibeamus, non ante membra, quam nos ipſos exhiberi vult Deo, hoc eſt, animam, vel propoſitum noſtrum, ut, cum pios nos ipſos exhibuerimus Deo, & adhæſerimus ei, ita demum etiam membra noſtra efficiamus arma juſtitiæ Deo. Sicut enim manus ſanctæ dicuntur, quæ ſanctis operibus miniſtraverint, ut Apoſtolus dicit: *Levantes puras manus ſine ira & diſceptatione:* & rurſum manus dicuntur plenæ ſanguine, quæ ad effundendum ſanguinem miniſtraverint: ita & in præſenti loco membra, quæ peccato deſerviunt & iniquitati, arma iniquitatis appellantur: & rurſum, ſi peccati concupiſcentiam mortificemus in corpore noſtro mortali, & in opere juſtitiæ laboremus, atque omnibus membris noſtris juſtitiæ miniſtremus, efficimur tanquam ex mortuis viventes, peccato ſcilicet mortui, & juſtitiæ viventes; & conſequenter etiam membra noſtra fiunt arma juſtitiæ Deo. Bene autem metaphoram ſuperius propoſitam cuſtodivit, ut, quia regnare dixerat peccatum, arma peccati membra nominaret, & rurſum Deo regi arma juſtitiæ fierent membra noſtra. Sequitur poſt hæc: *Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia.* Etiam hic intuere miram in Apoſtoli ſermone cautelam. Cum de nobis loquitur, dicit: *Peccatum vobis non dominabitur:* cum de Salvatore loqueretur, non dixit: Peccatum non dominabitur; (neque enim ita

de eo dici decebat) ſed ait: *Mors ei ultra non dominabitur.* Mortis enim in eo fuit locus, peccati nullus. At contra de nobis nec conveniebat dici: Mors vobis non dominabitur; hoc enim cavere non poſſumus; ſed, *Peccatum vobis non dominabitur;* quod ſine dubio ſciret vitare nos poſſe, ſecundum ea, quæ ſuperius diximus, ſi mortificemus concupiſcentias carnis, in quibus peccatum poterat dominari. Propterea enim ſubjungit: *Non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia;* & evidenter oſtendit ex his, nos non eſſe ſub lege illa, quam in membris poſitam repugnare dicit legi mentis; quia qui mortificat membra ſua, certum eſt, quod non ſit ſub lege membrorum, ſed ſub gratia Dei. De hac lege & alibi dicit, quia *virtus peccati lex.* Si quis vero velit hæc accipere de lege Moyſi, illud ſine dubio dicet, quod non ſumus ſub lege literæ, quæ occidit, ſed ſub lege ſpiritus, quæ vivificat, quam hic gratiam nominavit.

2. *Quid ergo? Peccabimus, quia non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit.* Simile videtur hoc illi dicto, quod ſuperius expoſuimus: *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Abſit:* & ideo una atque eadem utrique loco ſufficiat explanatio. Hoc ſolum eſt, quod videtur habere differentiam, quod in ſuperioribus, ubi dicit: *Quid ergo? Permanebimus in peccato?* quaſi his, qui nondum diſceſſerint a peccato, dici videtur, ne permaneant in eo, in quo eſſe adhuc videbantur: hic vero tanquam ab his, qui jam diſceſſerint a peccato, fieri videtur interrogatio: & ibi, ut quaſi gratia, quæ nondum erat, abundaret; hic autem tanquam præſente jam gratia dicit, quia *non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia.*

3. *Neſcitis, quia, cui exhibetis vos ſervos ad obediendum, ſervi eſtis ejus, cui obediſtis, ſive peccati ad mortem, ſive obedientiæ ad juſtitiam? Gratias autem Deo, quoniam fuiſtis ſervi peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam*

do-

doctrinæ, in quam traditi eſtis. Liberati autem a peccato, ſervi facti eſtis juſtitiæ. Videtur fortaſſis minus integra elocutio, quod ait: *Servi eſtis ejus, cui obediſtis, ſive peccati ad mortem, ſive obedientiæ ad juſtitiam*: cum ratio popoſcerit dici: Servi eſtis ejus, cui obediſtis, ſive peccati, ſive juſtitiæ per obedientiam. Sed in eo qui ſe imperiti ſermonis ſponte profitetur, artem compoſitionis verborum requirere ſuperfluum puto, cum ſenſus evidens habeatur. Hoc eſt ergo, quod in hoc loco Apoſtolus docet: quia unusquisque in manu ſua habet & in arbitrii poteſtate, ut aut peccati ſervus ſit, aut juſtitiæ. Ad quamcumque enim partem inclinaverit obedientiam, & cuicumque parti parere voluerit, hæc ſibi eum vindicat ſervum. In quo, ut dixi, absque ulla cunctatione in nobis eſſe oſtendit arbitrii libertatem. In nobis namque eſt exhibere obedientiam noſtram vel juſtitiæ, vel peccato. *Nemo* autem *poteſt duobus ſimul dominis ſervire*, peccato, & juſtitiæ. *Aut enim unum odio habebit*, peccatum ſcilicet, *& alium amabit*, id eſt, juſtitiam: *aut patietur unum*, ſcilicet peccatum duntaxat, *& alium contemnet*, id eſt, juſtitiam. Simile ergo eſt & quod dixit Apoſtolus: *Servi ejus eſtis, cui obediſtis, ſive peccati, ſive juſtitiæ.* Sed & quod dicitur: *Omnis, qui facit peccatum, ſervus eſt peccati*, ad hoc reſpicit, quamvis etiam non adjecerit: Et omnis, qui fecerit juſtitiam, ſervus eſt juſtitiæ. Quod fortaſſis putet alius idcirco ſubrelictum, ut quaſi ex conſequentibus debeat intelligi. Mihi tamen videtur conſulto non additum. Neque enim conveniebat dici; quia omnis, qui facit juſtitiam, ſervus eſt juſtitiæ. Nam & Deus ipſe facit juſtitiam, & non idcirco ſervus juſtitiæ dici poteſt, ſed juſtitiæ Dominus. Non ergo ita omnis, qui facit juſtitiam, ſervus eſt juſtitiæ, ut omnis, qui facit peccatum, ſervus eſt peccati. Nam & ipſe Diabolus ſine dubio peccati ſervus eſt, quippe qui diſceſſit a ſervitute juſtitiæ, & in con-

ſpectu Domini omnipotentis rebellavit, propter quod & apoſtata appellatus eſt. Conſtat ergo ex his verbis, quibus Paulus dicit: *Quia, cui exhibetis vos ſervos ad obediendum, ſervi eſtis, cui obediſtis, ſive peccati, ſive juſtitiæ*, quia ſponte noſtra ipſi nos exhibemus, nullo cogente, vel peccato ſervire vel juſtitiæ per obedientiam noſtram: & ideo ſemper horum meminiſſe debemus, ne inancs querelas in peccati excuſatione proferamus, quod Diabolus fecerit, ut peccaremus, aut naturæ neceſſitas, aut fatalis conditio, aut curſus aſtrorum. Sed audi apertam Pauli ſententiam, qua dicit: *Cui vos exhibetis ſervos ad obediendum, ſervi eſtis, cui obediſtis, ſive peccati, ſive juſtitiæ.* Poſt hæc, *Gratias*, inquit, *Deo, quia fuiſtis ſervi peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis.* Videtur hæc ad eos dicere, de quorum vita profectuque præſumit, & de quibus jam ſuperius dixerat: *Gratias ago Deo per Jeſum Chriſtum pro omnibus vobis, quia fides veſtra annunciatur in univerſo mundo.* Tum deinde & illud oſtendit, quod omnes homines primo ſerviant peccato. Sic enim ſcriptum eſt: Quia *non eſt juſtus ſuper terram, qui faciat bonum, & non peccet.* Primo enim neceſſe eſt in omni homine illud compleri, quod ſcriptum eſt: *Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit.* Hoc vero, quod ſequitur, ad paucos dicitur, & eos, qui jam emendantur, ſcilicet quod dicit: *Gratias autem Deo, quia fuiſtis ſervi peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis.* Servi ergo fuimus omnes peccati: ſed ubi tradita eſt nobis forma doctrinæ, & huic non utcumque, neque ſolis verbis, ſed ex corde, ex animo, ex tota devotione elegimus obedire, liberamur a ſervitute peccati, & efficimur ſervi juſtitiæ. Unde vereor, ne forte plures ſimus, qui videamur ſuſcepiſſe formam doctrinæ juſtitiæ, & verbis quidem vel profeſſione juſtitiæ videamur obedire, corde vero obediamus peccato, carnis adhuc

in nobis vitiis dominantibus. Et ideo ante omnia indigemus illa, de qua ſuperius docuit, mortificatione membrorum. Quod autem dixit: *Formam doctrinæ, in quam traditi eſtis*, requirendum puto, quomodo unusquisque tradatur. Invenimus namque, quod eos, qui non probant *Deum habere in notitiam*, tradat *Deus ſecundum deſideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis*: & alios, qui *commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei*, tradat *in paſſiones ignominiæ*, de quibus in locis ſuis prout potuimus diximus. Et hos ergo, qui ſemetipſos exhibent ſervos juſtitiæ per obedientiam, Deus tradidit, ut inſtituantur & imbuantur ſecundum formam doctrinæ juſtitiæ. Movet autem me etiam hoc, quod non dixit: *Obedíſtis ex corde* doctrinæ, *in quam traditi eſtis*, ſed *formam doctrinæ* poſuit. Nec puto, quod unum eſſe ſenſerit Apoſtolus doctrinam, & formam doctrinæ; ſed mihi videtur, quod formam doctrinæ minus eſſe ſcierit, quam ipſam doctrinam; & nunc quidem in præſenti vita, dum in hoc corpore ſumus, & *aggravat terrenum hoc habitaculum ſenſum multa cogitantem*, formam doctrinæ habeamus, ſed ipſam doctrinam, ſicut idem Apoſtolus in aliis dicit: *Nunc autem videmus per ſpeculum in ænigmate*: ipſa autem doctrina ſit, de qua dicit: *Tunc autem videbimus facie ad faciem.* Unde & in præſenti vita puto quod formam atque umbram virtutum tenere poſſimus; ipſas vero virtutes tunc, cum venerint illa, quæ perfecta ſunt. Et ideo juſtus nunc magis (ut mihi videtur) in umbra virtutum, quam in ipſis virtutibus vivit. Et ob hoc fortaſſis Jeremias in Lamentationibus dicit: *Spiritus vultus noſtri Chriſtus Dominus, cui diximus: In umbra ejus vivemus in Gentibus.* Quod ſi Chriſtus eſt juſtitia, & ſapientia, & veritas, & dicimus: *In umbra ejus vivemus in Gentibus*: ergo in umbra juſtitiæ, & in umbra ſapientiæ, & in umbra veritatis vivimus, etiam ſi juſti, & ſapientes, & verita-

tis amatores eſſe videamur. Propterea ergo dicitur: *Si quis ſe putat cognoviſſe, nondum cognovit, quemadmodum oporteat ſcire.* Fortaſſis enim etiam ipſum Verbum Dei, ſecundum hoc, quod *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*, aliter in præſenti vitæ ſtatu, aliter cum venerit, quod perfectum eſt, cognoſcetur: & aliter nunc in forma ſervi, tunc vero aliter in forma Dei, & in Patris æqualitate ſentietur. Pro quibus omnibus, vel *in forma doctrinæ*, ut Apoſtolus dicit, & nondum in ipſa doctrina, vel *in umbra Chriſti*, ut Jeremias nominavit, & nondum in ipſo Chriſto, vivere videmur inter Gentes. *Liberati autem a peccato, ſervi facti eſtis juſtitiæ.* Expoſitio eſt in his eorum, quæ ſuperius dixit. Si enim ultra non ſerviatis peccato, certum eſt, quia liberati ab eo ſervi facti eſtis juſtitiæ. Sed requiritur, quis eſt, qui liberat a peccato. Sine dubio veritatis agnitio. Sic enim dicebat Jeſus ad Judæos, qui crediderant ei: *Si credideritis verbo meo, agnoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Veritas eſt ergo, quæ liberat a peccato, & veritatis agnitio. Certum eſt autem, quod omnis, qui liberatus fuerit a peccato, juſtitiæ ſerviat. Quod autem dicimus, Juſtitiæ ſerviat, quoniam juſtitia una eſt ex virtutum choro, ſimile eſt, ac ſi diceremus, quia, ſi quis liberatus eſt a peccato, ſerviet veritati, & ſerviet ſapientiæ, & ſerviet pudicitiæ, & ſerviet pietati. Sic enim ego audio & illud, quod dictum eſt: *Aperite mihi portas juſtitiæ, & ingreſſus in eas confitebor Domino.* Non enim ſolius juſtitiæ portas ingreditur, qui confiteri vult Domino, ſed & veritatis, & ſapientiæ, & pietatis, & pudicitiæ. Omnium namque una eſt aula virtutum, cujus ſibi juſtitiæ nomine pandi januas poſtulat juſtus.

4. *Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ. Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſervire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſervire juſtitiæ in ſanctificationem.* Pudorem quemdam

dam per hæc incutit Apoſtolus auditoribus, ut hoc ſaltem obſequii dependant juſtitiæ & ſanctificationi, quod prius immunditiæ iniquitatique detulerant. Quid ergo tam humanum, hoc eſt, quid tam leve, quid tam ſine onere, & quod nulla prorſus poſſit carnis infirmitas excuſare? *Sicut*, inquit, *exhibuiſtis membra veſtra ſervire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſervire juſtitiæ in ſanctificationem.* Ingloriofum quidem eſt, ut ita quis virtutibus ſicut vitiis ſerviat. Multo enim amplius & multo intentius honoranda juſtitia eſt. Sed ego, inquit, humane & communiter ago: eadem poſtulo, ſimilia requiro. Dudum currebant pedes veſtri ad dæmonum templa, nunc currant ad Eccleſiam Dei. Currebant prius ad effundendum, nunc autem ad liberandum ſanguinem currant. Protendebantur prius manus, ut aliena diriperent, nunc protendantur, ut propria largiantur. Circumſpiciebant prius oculi mulierem, aut alienum aliquid ad concupiſcendum, nunc circumſpiciant pauperes, debiles, egenos ad miſerandum. Aures delectabantur auditu vano, vel bonorum derogationibus, nunc convertantur ad audiendum verbum Dei, ad explanationem legis, & ad capiendam ſapientiæ diſciplinam. Lingua, quæ convitiis, maledictis, & turpiloquiis aſſueta eſt, convertatur nunc ad benedicendum Dominum in omni tempore: ſermonem ſanum proferat & honeſtum, ut det gratiam audientibus, & veritatem loquatur cum proximo ſuo. Sed quid opus eſt hæc ſingula perſequi, cum pateat etiam tibi, uniuscujusque membri miniſterium, quod exhibuit vitiis, aptare virtutibus, & actum, quem exhibuit immunditiæ, ad caſtitatem nunc ſanctificationemque convertere? Videtur ſane hic juſtitiam pro omnibus ſimul virtutibus nominaſſe, ſicut econtrario iniquitatem pro omnibus ſimul vitiis poſuiſſe. Addidit ſane: *Juſtitiæ in ſanctificationem*, quo videlicet caſtitatis partem &

gene-

generaliter cum cæteris, & per ſemetipſam ſpecialiter commendaret. Sed & illud aſpice, quod ubique per hæc arbitrii libertatem deſignat, & oſtendit, unumquemque habere in ſua poteſtate, ut, quæ ante iniquitati ad iniquitatem ſervitia dependebat, hæc, converſo in melius propoſito, juſtitiæ ſanctificationique dependeat: quod utique fieri non poſſet, ſi aut natura, ut quibusdam videtur, repugnaret, aut aſtrorum curſus obſiſteret.

5. *Cum ergo ſervi eſſetis peccati, liberi eratis juſtitia. Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc vero liberati a peccato, ſervi autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem vero vitam æternam.* Quomodo quis peccati ſervus ſit, ſufficienter jam in ſuperioribus dictum eſt, cum exponeremus illum locum: *Neſcitis, quia, cui vos exhibetis ſervos ad obediendum, ſervi eſtis ejus, cui obediſtis, ſive peccati, ſive juſtitiæ?* Cum ergo quis peccato ſervit, juſtitiæ liber eſt, hoc eſt, alienus a juſtitia. Hic enim liberum alienum dicit, & recte quidem. Nemo enim poteſt ſimul & peccato ſervire, & juſtitiæ, ſicut & Salvator dixit, quia *nemo poteſt duobus dominis ſervire.* Sed de his plenius ſupra diximus. Illud ſane notandum eſt, eſſe & libertatem culpabilem, & laudabilem ſervitutem. Nam liberum eſſe juſtitiæ, crimen eſt; ſervum vero eſſe, laudabile. Quod autem dicit juſtitiæ ſervum fieri, ſimul intellige & ſapientiæ, & pietati, & pudicitiæ, & omnibus una virtutibus: ſicut econtrario qui peccat, ſervus eſt ſimul & concupiſcentiæ malæ, & iræ, & furoris, & impudicitiæ, & rapinæ; & omnibus ſimul vitiis ac ſceleribus ſervit. Unde nosmetipſos ſemper diſcutere debemus per ſingula quæque, quæ gerimus, & in unoquoque actu conſiderare, cuinam ſerviamus, peccatone ad iniquitatem, an juſtitiæ in ſanctificationem. *Quem ergo*, inquit, *fructum habuiſtis tunc*

in

in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Fructum & bonorum & malorum eſſe docet Scriptura divina, ut ipſe Salvator in Evangeliis dicit: *Aut facite arborem bonam, & fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, & fructum ejus malum. Non poteſt arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* In quibus propoſitum & voluntas hominis, arbor dici videtur vel bona, vel mala, fructus vero ejus opera. Si quis igitur convertat animos & propoſitum ad juſtitiam, erubeſcit ſine dubio, & ipſe ſe notát de prioribus geſtis, quæ egit poſitus ſub peccato, quia *finis illorum mors eſt.* Sed requiro, quæ mors? Certum eſt, quia non iſta communis. Non enim quis poſt mortem convertitur ad juſtitiam, vel pro male geſtis præteritis erubeſcit. Quid ergo eſt? Numquidnam peccati mortem dicere videtur, quoniam *anima, quæ peccat, ipſa morietur?* An illud magis poteſt intelligi, quod iſtam mortem dicat, qua cum Chriſto peccato morimur, & vitiis ac ſceleribus finem damus, ut propter hoc dixiſſe videatur, quia *finis illorum mors eſt? Nunc vero liberati a peccato, ſervi autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem vero vitam æternam.* Fructus fructibus comparat: & peccati quidem fructus, pro quibus nunc, hoc eſt, poſtea quam liberati a peccato, & ſervi facti Deo, ſancti erubeſcunt, pronunciat morte finiri: fructus vero juſtitiæ, qui ſunt in ſanctificationem, finem dicit accipere vitam æternam. In quo illud primo non eſt omittendum, quod fructus quidem eos, pro quibus nunc erubeſcimus, in quo ſint, noluit nominare: eorum vero fructum, qui liberati ſunt a peccato, & ſervi facti ſunt Deo, dicit eſſe in ſanctificationem. Bonorum enim frequentius quam malorum habenda memoria eſt. Quod autem prius de malis fructibus & fine eorum, poſtea vero de fructibus, qui in ſanctificationem ſunt, & de fine eorum, quæ eſt vita æterna,

memoravit, vide, quia ſimile eſt hoc dicto Prophetico illi, quo ipſe ait: *Ego occidam, & ego vivere faciam;* & iterum: *Percutiam, & ego ſanabo;* & rurſum in Job: *Ipſe dolere facit, & remedium dat: percutit, & manus ejus ſanat.* Quæ omnia illuc aſpiciunt, quod ante moriendum eſt cum Chriſto, & ita convivendum: & ante compatiendum, & ita conregnandum. Niſi enim prius per pœnitentiam peccato moriamur, non poſſumus per juſtitiam vivere Deo. Sed & hoc, quod ſuperius dixit: *Liberati autem a peccato, ſervi facti eſtis juſtitiæ*, nunc autem, cum ſimiliter dixerit: *Liberati autem a peccato*, non ſimiliter dixit: *Servi facti eſtis juſtitiæ*; ſed, *Servi facti eſtis Deo:* non eſt otioſa diſtinctio. Per hoc enim oſtenditur, quod, poſteaquam quis liberatus a peccato fuerit, ſervire debet primo juſtitiæ & omnibus virtutibus ſimul, ut inde per profectum aſcendat ad hoc, ut ſervus fiat Deo, quamvis & ſervire juſtitiæ, ſervire ſit Deo. Chriſtus eſt enim juſtitia, & ſervire Chriſto, ſervire Deo eſt. Eſt tamen ordo profectuum, & ſunt in virtutibus gradus: & idcirco dicitur Chriſtus regnare, profecto ſecundum hoc, quod juſtitia eſt, donec in unoquoque compleatur plenitudo virtutum: ubi vero menſura fuerit perfectionis expleta, tunc dicitur tradere *regnum Deo & Patri*, ut jam ſit *Deus omnia in omnibus.* Sed & illud adhuc obſervandum puto (quoniam collationem diximus fructuum malorum, & fructuum bonorum feciſſe Apoſtolum) quod ibi quidem, ubi de malis fructibus dicebat, non dixit: Fructum veſtrum habuiſtis, *in quibus nunc erubeſcitis;* ſed dixit: *Quem ergo fructum habuiſtis?* ubi vero de bonis fructibus dicit, addit *veſtrum.* Sic enim ſcribit: *Habetis fructum veſtrum in ſanctificationem:* per quod indicare mihi videtur, quod fructus malus, fructus erubeſcendus & pœnitendus, non eſt noſter fructus. Non enim malam in nobis arborem Deus plantavit, quæ fructus malos proferret,

ſicut

ſicut & ipſe dicit per Prophetam: *Ego te plantavi vitem fructiferam totam veracem, quomodo converſa es in amaritudine vitis alienæ?* Fructus ergo malos etiam ſi afferamus, non ſunt noſtri, ſed alieni, id eſt, peccati: fructus vero bonos ſi afferamus in ſanctificationem, noſtri ſunt fructus. Iſtos enim fructus ut afferret humana natura, a conditore ſuo ſuſcepit. Nam illi alieni non ſunt in nobis ſeminati a Deo. Vis autem ſcire, quia Dominus non ſeminat malos fructus? Audi eum in Evangelio dicentem: *Nonne bonum ſemen ſeminavimus in agro? Unde ergo habet zizania? Et reſpondens dixit: Inimicus homo hoc fecit.* Et adhuc vis amplius diſcere, quia iſti carnis fructus non ſunt noſtri, ſed alieni? Ipſe iterum Dominus in Evangelio dicit: *Si in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis?* Sic ergo profundæ rationis myſterio in malo quidem fructu Apoſtolus non addidit *veſtrum:* de bono autem dicit: *Habetis fructum veſtrum in ſanctificationem.* Quod autem perfectiores dicat hos, quos ſervire Deo nominat, quam illos, quos primo ſervire juſtitiæ dixerat, etiam ex hoc probatur, quod horum fructum in ſanctificationem poſuit; qui intelligi poſſunt hi eſſe, qui ſe caſtitati & continentiæ devoverunt: illi autem, quos ſervos dixit eſſe juſtitiæ, poſſunt etiam hi videri, qui in conjugiis poſiti, juſtitiæ tamen & omnibus virtutibus operam præbent. De vita autem æterna, quamvis & in aliis locis ſæpe a nobis dictum ſit, tamen & in præſenti breviter perſtringendum eſt, quod æternitas in Scripturis aliquando pro eo ponatur, ut finem neſciat, aliquando vero, ut in præſenti quidem ſæculo finem non habeat, habeat tamen in futuro. Aliquando temporis alicujus, vel etiam vitæ unius hominis ſpatium æternitas appellatur, ut eſt illud in lege ſcriptum de ſervo Hebræo: *Si dilexerit*, inquit, *uxorem ſuam, & filios ſuos, & permanere voluerit in ſervitute propter ipſos, ſubula*, inquit,

per-

pertundes aurem ejus in poſte, & erit tibi ſervus in æternum. Æternum hic ſine dubio tempus vitæ hominis poſuit. Et iterum in Eccleſiaſte dicitur: *Generatio vadit, & generatio venit, terra autem in æternum ſtat:* hic æternum præſentis ſæculi tempus oſtendit. Ubi vero dicit vitam æternam, ad illud aſpiciendum eſt, quod ipſe Salvator dixit: *Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum:* & iterum: *Ego ſum via, & veritas, & vita.* Et ipſe Apoſtolus in aliis dicit, quia *rapiemur in nubibus obviam Chriſto in aera, & ita ſemper cum Domino erimus.* Sicut ergo ſemper cum Domino eſſe, finem non habet, ita & vita æterna nullum finem habere credenda eſt.

6. *Stipendia enim peccati mors: gratia autem Dei vita æterna, in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Simile eſt hoc, quod dixit: *Stipendia peccati mors*, illi, quod ſuperius dixerat: *Finis autem illorum mors.* Quorum autem? Illorum ſine dubio, *pro quibus nunc erubeſcitis*, quorum fructus nec nominare quidem æſtimat dignum. Et iterum, *Gratia autem Dei vita æterna, in Chriſto Jeſu Domino noſtro*, ſimile eſt illi, quod dixit: *Habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem vero vitam æternam.* Bene autem metaphoram, id eſt, figuram militiæ ex initio propoſitam ſervat, ut militantibus ſub peccato rege, imo potius tyrannidi ejus parentibus, ſtipendia debita mortem dicat exſolvi. Deum vero non erat dignum militibus ſuis ſtipendia quaſi debitum aliquod dare, ſed donum & gratiam, quæ eſt *vita æterna in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Ego non puto etiam hoc vacuum eſſe, quod ad vitam æternam addidit, *in Chriſto Jeſu Domino noſtro;* ſed quia fortaſſis ſciri voluit, aliud eſſe vitam æternam ſolum, & aliud vitam æternam in Chriſto Jeſu. Et illi enim, qui ſurgent in confuſionem & opprobrium ſempiternum, habebunt quidem vitam æternam, non tamen in Chriſto Jeſu, ſed in confuſione & opprobrio æterno: juſti vero,

qui

qui ſurgent in vitam æternam, in Chriſto Jeſu habebunt vitam æternam. Peccatum ergo militibus ſuis, in quibus regnat, ſtipendia digna largitur mortem. Mortem autem dicimus non hanc corporalem, ſed illam, de qua ſcriptum eſt, quia *anima, quæ peccat, ipſa morietur*. Et quamvis de diverſitate mortis a nobis ſæpe jam dictum ſit, tamen quia præſens admonuit locus, apertius eadem repetere, & in unum, quæ ſparſim ſunt dicta, colligere neque mihi pigrum ſit, neque legentibus oneroſum. Mors in Scripturis unum quidem nomen eſt, ſed multa ſignificat. Etenim ſeparatio corporis ab anima mors nominatur. Sed hæc neque mala, neque bona dici poteſt: eſt enim media, quæ dicitur indifferens. Et rurſus ſeparatio animæ a Deo mors appellatur, quæ per peccatum venit. Hæc aperte mala eſt, quæ & peccati ſtipendium nominatur. Hanc mortem Deus non fecit, neque lætatur in perditione vivorum: ſed invidia Diaboli mors hæc introivit in orbem terrarum. Et iterum ipſe auctor mortis hujus Diabolus mors appellatur, & ipſe eſt, qui dicitur inimicus Chriſti noviſſimus deſtruendus. Sed & inferni locus, in quo animæ detinebantur a morte, etiam ipſe mors appellatur. Dicitur vero & illa mors laudabilis, qua peccato quis moritur, & Chriſto conſepelitur, per quam emendatio fit animæ, & vita æterna conquiritur. Cum ergo tanta differentia in hoc uno nomine mortis habeatur, ſi audias Deum dicentem: *Ego occidam, & ego vivere faciam*, intelligere debes, quæ ſit mors, quam decet inferre Deum: illa ſine dubio, quæ conferat vitam, id eſt, ut moriatur quis peccato, & vivat Deo. *Cum occideret eos*, inquit, *quærebant eum, & revertebantur*. Apertiſſime docens per hoc, quia quem Deus occidit, propterea occidit, ut peccato moriatur, & quærat Deum. Sic ego audio & illud, quod ſcriptum eſt, quia occidit Deus Her filium Judæ, quoniam malignus erat; & ſi quid aliud

hujusmodi de Deo legimus ſcriptum. Sic & Apoſtolus peccatorem tradebat in interitum carnis, ut ſpiritum faceret ſalvum, hoc eſt, ut moreretur peccato, & viveret Deo. Et in præſenti igitur loco ſtipendia, quæ dat peccatum, mors eſſe dicuntur: non iſta mors, quæ ſeparat corpus ab anima; ſed illa, qua per peccatum ſeparatur anima a Deo. Et rurſus nos in morte Chriſti dicimur baptizari, in illa ſine dubio morte, qua peccato mortuus eſt ſemel, ut & nos ſeparemur a peccato, & vivamus Deo. Tali namque morte qui moritur, juſtificatus eſſe dicitur a peccato. Sic ergo habenda diſtinctio eſt, quod, Deus etiamſi occidere dicatur & morti tradere, talis quædam ſit mors, quæ a Deo datur, ut conferat vitam. Nihil enim mali datur a bono, licet triſte ſit, licet doloris plenum, proſpectu tamen medendi, & contemplatione ſanitatis infertur, ut animam, quam ſeparaverat a Deo illecebra & dulcedo peccati, ſeveritatis auſteritas ſeparet a peccato. Econtrario vero, peccatum quicquid dederit, quicquid contulerit, animæ mors eſt, etiam ſi ſtipendia largiatur.

7. *An ignoratis fratres (ſcientibus enim legem loquor) quia lex dominatur in homine, quanto tempore vivit? Nam quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro alligata eſt legi. Si autem mortuus fuerit vir, ſoluta eſt a lege viri. Igitur, vivente viro, cognominabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir, liberata eſt a lege viri, ut jam non ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro. Igitur, fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti, ut ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim eſſemus in carne, vitia peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, ut fructificarent morti. Nunc autem ſoluti ſumus a lege mortui, in qua detinebamur, ita ut ſerviamus in novitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ.* Latius in ſuperioribus de fide & lege differens, per omnia eſſe præferendam

oſtendit fidem eorum duntaxat, qui credunt *in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Dominum noſtrum a mortuis.* Poſt hæc, qualis etiam eorum converſio deberet eſſe, ſubjungit: in quibus & de peccato Adam ac juſtitia Chriſti diſſeruit: ſed & de ſervitute ac libertate, qua vel juſtitiæ quis ſervit & liber eſt a peccato, vel peccato ſervit & juſtitiæ liber eſt, diſputavit. Nunc ergo poſt exceſſum quemdam latius habitum redit denuo ad tractatum legis & Chriſti, talia quædam in præſenti diſſerens loco: quæ paululum repetentes, ſecundum literæ conſequentiam prius aperire tentabimus: tum etiam pro viribus, quid unusquisque ſermo virtutis habeat, requiremus. Loquor, inquit, vobis, qui ſcientiam legis habetis, & ſcitis ſenſum ejus non eſſe in vetuſtate literæ, ſed in ſpiritus novitate: hoc eſt, *ſcientibus legem loquor*, & appello vos, propter hujus legis ſcientiam, *fratres*; & dico: Numquid ignoratis, quia lex unicuique mancipato & ſervienti ſibi dominatur, ſicut vir junctæ ſibi mulieri: & ſicut in omni vita ſua dominatur mulieri legibus ſibi junctæ, ita & homini, qui ſub lege eſt, quamdiu vivit & valet, dominatur lex. Sed ſicut viro, cui legibus ſubjuncta fuerat mulier, ſi accidat mori, libera efficitur mulier, & a viri poteſtate reſolvitur, ita & is, qui ſub lege eſt, ſi accidat legem mori, ab operibus legis liber efficitur: & ſicut mulier, quæ prioris viri legibus abſoluta eſt, habet libertatem, ut alii viro jungatur, ita & is, qui ſub poteſtate legis vivit, ubi mortuam videt literam, habet poteſtatem viventi Verbo tanquam viro ſociari. Si vero viventem adhuc priorem virum voluerit mulier relinquere, & alii ſociari, adultera ſine dubio appellabitur. Quod ſimili forma etiam in eum cadit, qui legem ut virum viventem deſerit, & alii jungitur. Hæc autem tanquam *ſcientibus*, ut dixi, *legem loquor*, *fratres*, ut intelligatis, quia & vos legem tanquam virum mortuum reli-

quiſtis. Mors autem illius per adventum Chriſti & aſſumptionem corporis ejus eſt, per quod effecti eſtis alterius, id eſt, juncti alii viro, illi ſcilicet, qui a mortuis reſurrexit, & ultra mortem non recipit, quam recepit prior ille vir, id eſt, lex. Vos ergo nunc facti eſtis ejus viri, qui a mortuis reſurrexit, ſponſa: & ideo ſecundum voluntatem ipſius vivere debetis, quia jam non ſumus in carne, ſed in ſpiritu, etiam ſi aliquando in carne poſiti peccati & carnis paſſionibus urgebamur: quæ paſſiones per occaſionem legis in membris noſtris fructificabant, non Deo, ſed morti, illi morti, quam Deus non fecit. Nunc ergo, ſicut cum moritur vir, libera eſt & abſoluta mulier a lege viri, ita & nos liberi facti ſumus a lege, quæ videbatur nobis dominari tanquam vir. Cui legi ſine dubio etiam nos mortui ſumus, & alieni a conditione ejus, *in qua detinemur*, ut jam poſt hæc *ſerviamus non in vetuſtate literæ* ſicut prius, ſed *in novitate ſpiritus*: quem ſpiritum a ſponſo noſtro tanquam nuptiale pignus accepimus, ſicut & alibi dicit: *Qui dedit nobis pignus Spiritus*. Hic eſt ordo eloquii, & hæc Apoſtolici compago ſermonis. Sed nunc repetentes quæ dicta ſunt, diſcutiamus per ſingula. *An ignoratis*, inquit, *fratres, (ſcientibus enim legem loquor) quia lex dominatur in homine, quanto tempore vivit?* Hyperbaton ſtatim in principio habet, quod ita redditur: *An ignoratis, fratres, quia lex dominatur in homine, quanto tempore vivit?* & poſt hæc redditur illud, quod in medio inſertum eſt: *Scientibus enim legem loquor.* Quod autem dixit: *Scientibus legem loquor*, ſimile eſt illi, quod paulo poſt dicit: *Scimus autem, quoniam lex ſpiritalis eſt.* Legem vero ſpiritalem eſſe, non ſolus Paulus ſciebat, ſed & hi, qui ab ipſo imbuebantur: qui tamen ſpiritales erant; de quibus dicit: *Spiritalis autem examinat omnia.* Nam de Galatis non poſſum pronunciare, quod ſciant *legem ſpiritalem* eſſe, de quibus dicit: *O inſenſati Gala-*

lata! Niſi forte tunc ſcierint, cum ſpiritu cœperant: ſed non permanſerunt in hac ſcientia, quia carne conſummati ſunt. Apoſtolorum vero doctrina, & eorum, qui ab ipſis inſtituebantur ad docendum, talis erat, quæ doceret homines ſervire legi *non in vetuſtate literæ*, ſed *in novitate ſpiritus.* Quod non ſolum Apoſtolos, ſed & Prophetas, & ſi qui erant tunc ſapientes in populo Dei, ſenſiſſe arbitror, quia lex ſpiritalis eſt, licet multitudinis cauſa etiam carnalem viderentur obſervantiam cuſtodire. Nec mirum, cum & ipſe Paulus dicat: Quia *factus ſum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem.* Ita ergo multi in populo priore proficiebant in ſcientia ſpiritali, & videbant gloriam Verbi Dei, ſicut Eſaias vidiſſe ſcribitur gloriam Filii Dei, ut teſtatur Joannes, cum dicit: *Hæc autem dixit Eſaias, quando vidit gloriam ejus.* Scientibus ergo legem loquitur Paulus, id eſt, ſcientibus, quæ ſit in lege vetuſtas literæ & novitas ſpiritus: quod qui bene ſcit, novit ſine dubio, quia ita lex dominatur homini, quamdiu vivit, ſicut vir mulieri: & ſicut morte viri liberatur mulier a lege conjugii, & ſociandi ſe viro alii accipit libertatem, ita & anima, cujus vir lex eſt, cum vetuſtatem literæ in lege deprehenderit, quia quod veteraſcit prope exterminium eſt, veluti mortua ſibi lege ſecundum literam, libertatem accipit nubendi alii viro, qui eſt ſpiritus legis: *Spiritus autem Dominus eſt.* Quod autem dixit: *Lex dominatur homini, quanto tempore vivit*, non ad hominem, ſed ad legem refertur. Hoc enim & in conſequentibus indicat, ubi dicit: *Vivente viro alligata eſt legi:* & ipſius exempli, quod aſſumptum eſt, plenius idem ordo declarat: legem enim loco viri poſuit, & de ipſa dicit: *Si autem mortuus fuerit vir, ſoluta eſt a lege viri.* Quæ tamen ſi de Apoſtolis, vel de his, qui ex circumciſione crediderunt, dicta intelligantur, nil commovebitur quæſtionis: clarum namque eſt, quod hi legem velut vi-

rum habuerunt, ſub cujus poteſtate vivebant. Sed ubi venit plenitudo temporum, lex infirmari cœpit in carne, & infirmitatem mors conſecuta eſt, & ſi qui ſub poteſtate hujus viri vixerant tanquam mulier, mortua littera ſpiritui nubunt Chriſto credentes. Hi vero, qui ex Gentibus Domino crediderunt, non videbuntur ſub hujus viri, id eſt, ſub legis poteſtate vixiſſe, nec habuiſſe virum legis ſermonem. Teſtimonium autem hujus rei, id eſt, quod hi, qui ex circumciſione ſunt, ſub viro fuerint, hi autem, qui ex Gentibus, ſine viro, Eſaias declarat dicens: *Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis; quoniam multi filii deſertæ, magis quam ejus quæ habet virum.* Multos filios dicit deſertæ, magis quam ejus quæ habet virum, quod multo plures ex Gentibus, quam ex circumciſione crediderint: & oſtendit, eam quæ habet virum, ſynagogam eſſe quæ habet legem: deſertam vero & vagam, ac ſine ulla poteſtate legis viventem, Gentium multitudinem, quæ & ſterilis erat, nullius legitimi verbi proferens germen. Ponitur ergo in his ab Apoſtolo homo, qui ſub lege vivit, tanquam mulier, quæ ſub viro eſt. Virum autem ponit ſermonem legis, quem tamen virum mortuum dicit, qui eſt ſecundum literam ſermo legis. Sed is quomodo ſit mortuus, pervidendum eſt. Poteſt quidem etiam in hoc videri mortuus, cum ſpiritalis intelligentia excludit & velut interimit corporalem, & velut refugiendam eſſe occidentem literam, & ſequendum vivificantem ſpiritum. Sed & hoc modo mortuus eſſe hic vir evidentius approbabitur. Etenim donec lex umbram gerebat futurorum bonorum, & in Jeruſalem terrena cœleſtis culturæ typus & imago gerebatur, & altare manebat & ſacerdotium, ſermo legis, litera videlicet, vivere videbatur. Nondum enim introierat in ſancta non manufacta Chriſtus, nec acceſſerat ad *velamen interius*, quod ad Hebræos ſcribens Apoſtolus

lus carnem Chriſti eſſe interpretatur. Ubi vero *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis*, a præſentia ejus Jeruſalem terrena cum templo & altari, atque omnibus, quæ ibi gerebantur, everſa eſt. Tunc mortuus eſt vir ejus, id eſt, ſecundum literam lex. An non jure dicitur in hac parte mortuus ſermo legis, cui nulla ſacrificia, nullum ſacerdotium, nulla Levitici ordinis miniſteria deferuntur? Homicidam punire non poteſt, nec adulteram lapidare: hæc enim ſibi vindicat Romanorum poteſtas: & dubitas adhuc, ſi mortua ſit ſecundum literam lex? Ter in anno apparere Domino omnis maſculus non aſcendit: ovis in feſtivitate Paſchæ in civitate, quam elegiſſe putatur Dominus Deus, nulla jugulatur; manipuli primitiarum non offeruntur, nulla celebratur oblatio; nulla lepra, nulla purgatur immunditia. Et dubitari poteſt in his omnibus mortuam eſſe literam legis? Cum ergo claruerit per hæc omnia mortuum eſſe virum priorem, nulla prævaricatio eſt Chriſto tanquam viro alteri ſociari, ſicut mulieri crimen non eſt, ſi viro priore defuncto ſuſcipiat ſecunda connubia. Et propterea dicit: *Igitur vivente viro cognominabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro*, ut oſtendat, quia & anima hominis, ſi jam venit ad Chriſtum, & Chriſto velut ſecundo viro ſociata eſt, nullo genere vivere ei debet vetuſtas literæ, quæ eſt quaſi prior vir, ne forte, ſi illum habeat in ſe viventem, efficiatur adultera, quæ ita ſecundo ſociata eſt, ut ei adhuc viveret prior. Hoc eſt, quod per aliam figuram & in ſuperioribus dixit, quia mori prius oportet, & ita conſepeliri Chriſto. Denique etiam hoc addit in poſterioribus: *Itaque, fratres mei, & vos mortui eſtis legi per corpus Chriſti, ut ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificemus Deo.* Vides, quomodo, licet figurarum diverſitas videatur, ad unum tamen ſenſum cuncta revocantur. Nam & quod legem nobis mortuam dicit, hoc idem

vult intelligi, quod & nos mortui ſumus legi per corpus Chriſti, in quo corpore *iniquitates noſtras tulit, & peccata noſtra portavit*, & in quo exuit *principatus & poteſtates, triumphans eas in ſemetipſo.* Feſtinandum eſt ergo ad iſtas ſecundas nuptias, quæ beatiores ſunt multo, quam primæ. Et vide, ſi forte jam tunc lex tale neſcio quid adumbrabat in eo, cum jubebat, ut mulier, mortuo priore viro, de quo ſemen non ſuſceperat, (talis enim fuerat, qui fructum non poſſet afferre) juberetur fratri ejus nubere. Frater enim videtur legis literæ ſecundum ſpiritum lex, ut de ipſo magis mulier afferat fructum. Sed hæc plenius in locis ſuis requirentur. Nunc autem, ut diximus, prius moriendum eſt legi literæ, ut ſic conjungi poſſimus Chriſto, qui ex mortuis reſurrexit. Poteſt autem fieri, ut hoc non ſolum de lege Moyſi, quæ eſt ſecundum literam, ſentiatur, ſed de omni homine: quoniam certum eſt, quod, quibuscumque inſtitutis, quibuscumque moribus agatur, quaſi ſub lege hac, qua utitur, vivere credendus eſt: cui utique vel ipſe mori debet, vel ipſa illi, ne forte ſub alio viro poſita anima ad Chriſtum veniens, non tam nuptias ejus adire, quam adultera effici videatur, quippe ſi prioris adhuc viri legibus vivit. Quod tamen Apoſtolus alia rurſum figura ad eumdem ſenſum explanationis adducit. Subjungit enim: *Cum enim eſſemus in carne, vitia peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, ut fructificarent morti. Nunc autem ſoluti ſumus a lege mortui, in qua detinebamur, ita ut ſerviamus in novitate ſpiritus, & non in vetuſtate litteræ.* Apparet & in his, ut in ſuperioribus per exemplum cujusdam ſimilitudinis diximus, Paulum ex alio in aliud conclave incertis & occultis greſſibus digredi. Cum enim in ſuperioribus de lege literæ diſputaſſet, quod utique ad eos videretur tantum, qui ex circumciſione crediderant, pertinere; nunc latenti quadam converſione

car-

carnis & vitiorum diſcutit legem, ob id ſine dubio, ut etiam ad cæteros homines, non eos ſolos, qui ex circumciſione ſunt, tractatus iſte pertinere videatur. Ait ergo: *Cum enim eſſemus in carne.* Et quidem, quantum ad rem ſpectat, in carne utique poſitus iſta dicebat: ſed *cum in carne eſſemus*, hoc eſt, cum ſecundum carnem viveremus, *vitia peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris.* Quænam lex iſta eſt, per quam vitia peccati operantur? Numquid lex Moyſi, etiam ſi ſecundum literam obſervetur, vitia generat peccatorum? Sed in aperto eſt, quod illam legem dicat in membris, quæ reſiſtit legi mentis, de qua & ante tractavimus, quomodo *lex ſubintroivit, ut abundaret peccatum.* Ipſa ergo eſt lex, quæ facit in his, qui ſecundnm carnem vivunt, vitia peccatorum abundare, ut fructificent morti. Ad hoc namque eſt illa lex in membris noſtris, ut reſiſtens averſum legem mentis captivos nos ducat peccato, & hos fructus offerat morti. *Nunc autem ſoluti ſumus a lege mortui, in qua detinebamur.* Ab hac ergo lege, in qua detinebamur, nunc ſoluti ſumus. *Nunc.* Quando? Sine dubio, quando cum Chriſto mortui ſumus, & conſepulti ei per baptiſmum, & crucifixi cum ipſo: & ideo dicit: *Soluti ſumus a lege mortui.* Niſi enim quis mortuus fuerit cum Chriſto, ab iſta lege non ſolvitur. Scio & in aliis exemplaribus ſcriptum: *A lege mortis, in qua detinebamur:* ſed hoc, id eſt, *mortui*, & verius eſt & rectius. Quod vero addit in conclnſione: *Ita ut ſerviamus in novitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ,* quod ſine dubio de lege literæ dictum videtur, hoc modo conſequente intelligi poterit. In carne quidem poſiti, & ſecundum carnem viventes, propter peccatorum vitia, quæ lex illa, quæ erat in membris noſtris, alebat, ut fructificarent morti, non poteramus ſervire novitati ſpiritus, dum illa lex membrorum vivebat in nobis, imo, dum nos ſecundum illam vive-

bamus. Ubi vero Chriſtus pro nobis mortuus eſt, & nos cum ipſo mortui ſumus peccato, liberati ſumus per ipſum a lege peccati, in qua detinebamur, & poſſumus jam ſervire legi Dei; ſervire autem in novitate ſpiritus, non in vetuſtate literæ. Non enim idcirco nos Chriſtus abſtraxit a lege peccati, ut vetuſtati literæ ſerviamus, id eſt, ut circumciſionem recipiamus, & ſabbata, vel cætera, quæ vetuſtas legis literæ continet; ſed ut legem Dei in ſpiritus novitate ſervemus, id eſt, ex omnibus, quæ in ea ſcripta ſunt, ſpiritalem ſenſum Spiritu donante capiamus, ſicut & idem Apoſtolus in aliis dicit, quia *velamen eſt poſitum in facie Moyſi: cum autem converſus fuerit quis ad Dominum, auferetur velamen. Dominus enim ſpiritus eſt. Ubi autem ſpiritus Domini, ibi libertas.* Novitatem ſane ſpiritus ſcio quosdam male intelligentes illuc traxiſſe, ut dicerent novum eſſe Spiritum, tanquam qui ante non fuerit, nec veteribus innotuerit: & neſciunt ſe in hoc graviſſime blaſphemare. Ipſe enim Spiritus eſt in lege, ipſe in Evangelio, ipſe ſemper cum Patre & Filio eſt, & ſemper eſt, & erat, & erit, ſicut Pater & Filius. Non ergo ipſe novus eſt, ſed credentes innovat, cum eos a veteribus malis ad novam vitam & novam religionis Chriſti obſervantiam adducit, & ſpiritales ex carnalibus facit.

8. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognovi, niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam ſine lege aliquando. Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus ſum: & inventum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Peccatum enim occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum. Quod ergo*

bonum

bonum eſt, mihi mors eſt? Abſit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem, ut fiat ſupra modum peccator ipſum peccatum per mandatum. In his locis poſitos crebro nos neceſſe eſt de legum diverſitatibus commonere. Hoc enim vult Paulus, qui ſub uno legis nomine ſenſum de una ad alteram tacitis indiciis transfert, illo ut arbitror propoſito, quo & Scripturæ Propheticæ conſtant, ne ea, quæ inſpirati divinitus proloquuntur, impolitis hominibus & minus adhuc vel fidei vel ſtudii deferentibus in propatulo ponerentur, & pedibus (ut ita dixerim) conculcanda traderentur: ſed ut ſecundum ea, quæ ſupra per quamdam ſimilitudinem diximus, myſterium ſui regis ad paucos & occultius perveniret. Ait itaque: *Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt?* Putaſti, inquit, me de lege Moyſi dicere, quia peccatum eſt? *Abſit, Abſit.* Ad utrumque ſufficiat, quia neque de lege Moyſi loquor, neque de ipſa dico, quia peccatum eſt: ſed, *Peccatum non cognovi, niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces.* Intellige, inquit, de qua lege loquar, quæ niſi eſſet, peccatum nemo cognoſceret. Numquid Moyſi lex eſt, per quam Adam cognovit peccatum ſuum, & abſcondit ſe a conſpectu Domini? Numquid Moyſi lex eſt, per quam cognovit Cain peccatum ſuum, & dixit: *Majus eſt peccatum meum, quam ut relinquar?* Aut per quam Pharao cognovit peccatum ſuum, & dixit: *Dominus juſtus eſt, ego autem & populus meus impii?* Quod ſi hi omnes aliique innumeri ante Moyſi legem cognoverunt peccatum ſuum, non erit ſine dubio Moyſi lex, de qua dicit Apoſtolus, quia *peccatum non cognovi, niſi per legem*; & de qua dicit: *Concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces*; ſed eſt illa lex, de qua frequenter diximus, quæ in hominum cordibus *ſcripta eſt, non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi,* & docet unumquemque, quid agendum ſit, quid caven-

vendum. Ipſa eſt ergo, per quam cognoſcit homo peccatum ſuum. Aperte hic naturalem legem dicit tamdiu ignorari a nobis, quamdiu ætatis proceſſu noverimus inter bonum & malum diſcernere, & a conſcientia noſtra audierimus. Loquitur enim nobis intra conſcientiam, & dicit: *Non concupiſces.* Sed quoniam non ſemper, nec in initio ut naſcitur homo, lex iſta invenitur in homine, ſed aliquamdiu, dum ætas nondum patitur, ſine hac lege vivitur, ſicut & ipſe Paulus fatetur, qui dicit: *Ego autem vivebam ſine lege aliquando*, in illo tempore, quo ſine lege viximus, concupiſcentiam neſciebamus. Non dixit: Non habebam; ſed ait: *Neſciebam*, tanquam quæ eſſet quidem, ignoraretur tamen, quod eſſet concupiſcentia. Ubi autem venit ratio, & lex naturalis locum in nobis proceſſu ætatis invenit, docere nos cœpit, quæ eſſent bona, & prohibere a malis. Hæc ergo dum dicit, *Non concupiſces*, quod ante neſciebamus, ab ipſa didicimus malam eſſe concupiſcentiam. *Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.* Lex illa, de qua dicit, quia *concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces*, ipſa etiam mandatum appellatur. Ait ergo, quia occaſione mandati hujus, qua concupiſcere prohibemur, peccatum vehementius exarſit in nobis, & omnem operatum eſt in nobis concupiſcentiam. In eo namque, in quo concupiſcit caro adverſus ſpiritum, id eſt. adverſus legem, quæ dicit: *Non concupiſces*, etiam adverſatur ei, & certamen quodammodo gerit, ut non ſolum concupiſcentiæ ſatisfaciat, ſed etiam adverſarium vincat. Hæc eſt ergo occaſio, quam dicit venire ex mandato. Neſcio quo etenim pacto ea, quæ prohibentur, ardentius deſiderantur; & ideo, cum mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum ſit, (quod enim prohibet malum, neceſſario bonum eſt) dum prohibendo concupiſcentiam magis eam provocat & in-

inflammat, per bonum mihi operatum eſt mortem. Indicat tamen Apoſtolus in his, quod origo peccati ex concupiſcentia orta ſit, dum prohibente lege ſive Moyſi, quæ dicit: *Non concupiſces*, ſive etiam, ut ſupra expoſuimus, naturali, eo contentioſius quod prohibetur expetitur. Sciendum ſane eſt, quod concupiſcentia hic culpabilis ponitur. Eſt autem in multis & laudabilis, ſicut ſupra oſtendimus. *Sine lege enim peccatum mortuum eſt. Ego autem vivebam ſine lege aliquando. Sed ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus ſum; & inventum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem.* De his pene omnibus jam in ſuperioribus plene tractatum eſt: unde ne eadem ſæpius revolvamus, breviter, quæ dicta ſunt, in memoriam revocabimus. Sine lege autem peccatum mortuum eſſe in nobis, hoc eſt, antequam per ætatem rationabilis intra nos ſenſus vigeret, oſtendimus, cum etiam exemplum pueri percutientis patrem aut matrem, vel maledicentis adduximus. In quo ſecundum legem quidem prohibentem percuti vel maledici patrem aut matrem, peccatum fieri videtur: ſed iſtud peccatum mortuum eſſe dicitur, quia lex nondum adeſt in puero, quæ eum doceat, hoc quod facit fieri non licere. Sine hac autem lege & Paulum & omnes homines certum eſt aliquando vixiſſe, hoc eſt, in ætate puerili. Omnes enim ſimiliter per illud tempus nondum capaces hujus naturalis legis exiſtunt. Nam utique non videretur de hoc Pauli vera eſſe profeſſio. Quomodo enim ſine lege Moyſi probabitur Paulus aliquando vixiſſe, cum ipſe ſe Hebræum ex Hebræis, & octava die circumciſum ſecundum legis præcepta fateatur? Sed hoc modo, quo diximus, ſine lege naturali vixit etiam ipſe aliquando in pueritia. Quo in tempore non dixit non fuiſſe in homine peccatum, ſed mortuum fuiſſe, & revixiſſe poſtmodum, ubi ex naturalis adveniens prohibere concupiſcen-

tiam

tiam cœpit: quæ lex veluti mortuum ſuſcitavit peccatum. Peccati namque natura hæc eſt, ſi fiat, quod lex fieri vetat. Reviviſcente autem peccato, *ego*, inquit, *mortuus ſum. Ego.* Quis? Anima ſine dubio, quæ fecerat, quod fieri lex vetabat: *Anima* enim, *quæ peccat*, ut Propheta dicit, *ipſa morietur.* Inventum eſt ergo mandatum, quod datum fuerat ad vitam, animæ ſcilicet, ut eam doceret opera vitæ, ceſſiſſe ei ad mortem, dum prohibita non tam refugit, quam ardentius expetit. Movet me tamen in his, quomodo dixerit peccatum mortuum eſſe & revixiſſe. Videtur enim, quia non poſſit dici mortuum, niſi quod aliquando vixerit, & poſtmodum vita caruerit. Sed & hoc ipſum, quod dicit, *revixit*, non nuper datam vitam, ſed priorem redditam docet: ipſe enim ſermo, *revixit*, rurſum vixiſſe ſignificat. Si ergo in anima dicitur revixiſſe peccatum, quomodo hi de hoc ſermone Apoſtoli, quo ait: *Ego autem vivebam ſine lege aliquando*, dogma *μετενσωματώσεως* introducunt, quod animas hominum prius in pecudibus, vel avibus, aut piſcibus docet fuiſſe, & ſic ad homines veniſſe: & propterea dixiſſe Apoſtolum: *Ego autem vivebam ſine lege aliquando*, quaſi qui, antequam in hoc corpus veniret humanum, vixerit in eo ordine (verbi gratia) aut avium, aut animalium, ubi lex nulla haberetur. Quomodo, inquam, ad hoc poterunt reſpondere, cum in anima non nuper exortum, ſed quod erat mortuum dicat revixiſſe peccatum? Et certum eſt, quod is, qui reviviſcit, vixit aliquando. Nunquam ergo anima in eo ordine fuiſſe videbitur, ubi peccatum ſine lege nec fuiſſe potuit, nec vixiſſe. Hæc adverſum illos dicta ſint, qui Apoſtoli ſermonem ad dogma impium trahunt. Nos autem mortem hanc peccati beneficio Dei datam dicimus tempore eo, quo ſine lege vivebamus. Quod & ſi veniente mandato, quod *& ſanctum, & juſtum, & bonum eſt*, reviviſcit in nobis

pec-

peccatum, & occidit nos, (*peccatum enim accepta occaſione per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit*) non eſt accuſatio mandati per hoc, quod occaſionem, qua occidit me peccatum, veniſſe dicit ex mandato; ſed hæc eſt dicti hujus conſequentia. Lex dicitur, quæ docet, quid fieri debeat, quid caveri; & neceſſe eſt, ut illud, quod caveri dicit, edoceat quale ſit, quo per hoc caveri facilius poſſit. Nemo enim poteſt vitare quod neſcit. Si quis ergo edoctus per legem, quale ſit illud, quod cavere debet, non tam caveat, quam faciat illud; occaſione quidem legis non faciendæ rei ſcientiam videbitur accepiſſe: ſed lex non idcirco eum docuerat, ut faceret quæ non debebat, & moreretur; ſed ut non faceret, & viveret. Sic ergo *peccatum occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit.* Aut certe, quia dixit: *Peccatum per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit*, poteſt hic *peccatum* vel ipſum auctorem dixiſſe peccati, de quo ſcriptum eſt: *Serpens ſeduxit me:* vel etiam perſonam finxiſſe peccati, quæ viſa ſit hominem ſeduxiſſe occaſione mandati, ut ſuavem faceret concupiſcentiam; & anima, dum ſuavitate concupiſcentiæ delectatur, prævaricando mandatum, quod dicebat: *Non concupiſces*, moreretur. Sed ne quis hoc mandato legis adſcriberet, quod occaſione præcepti a peccato ſeducta eſt anima & occiſa, ſubjungit Apoſtolus, & dicit: *Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum.* Bonum namque eſt mandatum, & lex ſancta eſt. Bona enim præcipit, & bonorum obſervantiam mandat. *Quod ergo*, inquit, *bonum eſt, mihi mors eſt? Abſit.* Objectionem refellit neceſſario conſurgentem, & dicit: Non quod bonum legis & mandati mortem mihi intulerit; *ſed peccatum*, inquit, *ut* quam iniquum ſit *appareat, per bonum mihi intulit mortem.* Bonum namque eſt mandatum, cum ſervatur: ſi vero non ſervetur, neceſſario malum erit illi, qui perdiderit bonum.

Fit

Fit ergo *ipſum peccatum ſupra modum peccator* ex occaſione mandati. Diximus & ſuperius, quod quaſi perſonam finxerit peccati, & de ipſa dicat ſupra modum peccatorem effectum ipſum peccatum, de cujus perſona loquitur, ex occaſione mandati. Minus enim peccati eſt, ſi id, quod non prohibetur, admittas. Si vero vetita & interdicta commiſeris, ſupra modum, ut ita dicam, peccator es: quia non ſolum commiſiſti, quod non debuiſti, ſed & præceptum prævaricatus es. Quod autem diximus *peccatum peccator*, maluimus vitium ſermonis recipere, quam ſenſum Apoſtoli non integre exprimere: quia in latino ſermone anguſtavit nos nomen peccati, quod neutro genere declinatur: in græco vero fœmininum eſt; & ideo peccatorem eum nos appellavimus: nam ibi peccatrix appellari poteſt.

9. *Scimus enim, quia lex ſpiritalis eſt: ego autem carnalis ſum. venundatus ſub peccato. Quod enim operor, ignoro: non enim quod volo, hoc ago; ſed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, conſentio legi, quoniam bona eſt. Nunc autem jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Scio enim, quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi: perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo facio bonum; ſed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, ego facio, non jam ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Invenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet. Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Si cui forte illa expoſitio, quam de legum diverſitate tenebamus, violenter præſumta videbatur, advertat nunc in hoc capitulo, quomodo non ſo-

ſolum legum, ſed & perſonarum diverſitas introducitur. Nam Paulus, qui in aliis dixit: *Nos enim in carne ambulantes non ſecundum carnem militamus*, in præſenti loco dicit ſe eſſe carnalem: & hic ſub peccató dicit ſe eſſe venundatum, qui in aliis dixit: *Pretio empti eſtis*; & iterum: *Chriſtus nos redemit*; & rurſum in aliis dicit: *Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Chriſtus.* Et iterum qui ait: *Propter inhabitantem Spiritum ejus in nobis*, nunc dicit: *Quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum.* Quod ſi non habitat in carne ejus bonum, quomodo dicit, quia corpus noſtrum templum eſt Dei, & templum Spiritus ſancti? Sed & cætera, in quibus confitetur a lege, quæ in membris ſuis eſt & repugnat legi mentis ſuæ, captivum duci ſe in lege peccati, quomodo Apoſtolicæ convenient dignitati, & Paulo præipue, in quo Chriſtus & vivit & loquitur? Sed colligamus ex his, quomodo moris eſt Scripturæ divinæ, & perſonas latenter, & res, & cauſas, de quibus dicere videtur, & nomina commutare, imo potius eisdem nominibus in aliis atque aliis rebus uti, ut in præſenti loco ait Apoſtolus: *Scimus enim, quia lex ſpiritalis eſt.* Hoc adhuc, quod dixit: *Scimus, quia lex ſpiritalis eſt*, Apoſtolica auctoritate pronunciat. Non enim ſcit legem ſpiritalem eſſe, qui carnalis eſt, & ſub peccato venundatus eſt: ſed qui habet in ſe Spiritum Dei, ille ſcit, quia lex ſpiritalis eſt: quod de Moyſi lege convenit dictum. Ipſa namque eſt, quæ ei, qui ſpiritaliter illam intelligit, lex ſpiritalis eſt, & ſpiritus vivificans: qui vero carnaliter, lex literæ & litera occidens eſſe memoratur. Quod vero dicit: *Ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato*, hic jam tanquam doctor Eccleſiæ perſonam in ſemetipſum ſuſcipit infirmorum: propter quod & alibi dixit: *Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer.* Et hic ergo infirmioribus quibusque, id eſt, carnalibus, & qui ſub peccato venundati ſunt, effici-

tur Paulus carnalis & ſub peccato venundatus, & loquitur ea, quæ illis loqui moris eſt, vel excuſationis vel incuſationis obtentu. Ait ergo de ſe tanquam ex perſona illorum loquens: *Ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato:* hoc eſt, ſecundum carnem vivens, & in peccati poteſtatem libidinis & concupiſcentiæ pretio redactus. *Quod enim operor ignoro. Non enim quod volo facio; ſed quod odi, hoc ago.* Quod ergo ait, quia *ignoro quod operor*, non tamen rem ipſam, quam operatur quis, ignorat, licet carnalis ſit, ſed cauſam rei, quam agit, dicitur ignorare. Quod vero dicit: *Non enim quod volo ago; ſed quod odi, illud facio*, oſtendit, quod, licet carnalis ſit, & ſub peccato venundatus qui hæc loquitur, tamen etiam reſiſtere aliquantulum vitiis conetur, legis ſcilicet naturalis inſtinctu, ſed vincatur a vitiis & opprimatur invitus: ut ſæpe accidit (verbi gratia), cum proponit quis patienter ferre inſtigantem ſe, & ad ultimum vincitur iracundia, & patitur hoc invitus: iraſcitur ergo etiam cum nolit iraſci. Hoc idem etiam timoris vitio accidere ſolet, ut contra voluntatem quis metu & formidine terreatur: hoc & in elatione ſubiti vel inopinati honoris ſæpe contingit, ut arrogantior fiat & tumidior quam vult. Vincitur ergo in his ſingulis, qui nondum ſpiritalis eſt, etiam contra voluntatem: quia voluntas iſta nondum ita fortis & ita robuſta eſt, ut definiat apud ſe uſque ad mortem pro veritate certandum: nec talis eſt, quæ dicat: *Eſt, eſt: non, non;* & ideo non poteſt operari quæ vult, ſed quæ non vult. Tamen ex ea parte, qua non vult malum, conſentit legi Dei, quia bona eſt, quæ prohibet malum: & in conſonantiam quamdam ad legem Dei lex naturalis adducitur, ut eadem velint, atque eadem nolint. Quod ſi ſecundum voluntatem legi Dei conſentimus, malum ergo, quod facimus, non jam nos id, ſed peccatum, quod in nobis eſt, operatur, id eſt, lex &

vo-

voluntas carnis, quæ captivos nos ducit in lege peccati, quæ in membris eſt. Et hic quidem Paulus carnalis dicit, quia *jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.* Paulus vero ſpiritalis in aliis dicit, quia *abundantius quam omnes illi laboravi: non autem ego, ſed gratia Dei mecum.* Ut ergo iſte labores ſuos non ſibi, ſed gratiæ Dei, quæ in ipſo operabatur, adſcribit, ita & ille carnalis opera non bona non ſibi, ſed peccato, quod in ſe habitat & operatur, adnumerat. Ideo ergo dicit: *Non jam ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Non enim habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum.* Nondum enim in eo Chriſtus inhabitat, neque corpus ejus templum Dei eſt. Verumtamen non uſquequaque hic, cujus perſona proponitur, alienus eſt a bonis, ſed propoſito quidem & voluntate cœpit bona requirere, nondum tamen poteſt bona rebus & operibus obtinere. Eſt enim talis quædam infirmitas in his, qui initia converſionis accipiunt, ut, cum velit quis ſtatim facere omne, quod bonum eſt, non ſtatim voluntatem ſequatur effectus. Nam & meditatus apud ſemetipſum decernit (verbi cauſa), ut non iraſcatur, & hoc in voluntate definit: ſed quoniam longo uſu & conſuetudine diutina vitium in eo iracundiæ dominatum eſt, obſiſtit etiam voluntati & propoſito, ac ſolito ſibi uſa itinere vis furoris erumpit. Similiter agit & libidinis vitium. Pari quoque conſuetudinis morbo & mendacium ſubripit, formido deterret: & in his ſingulis iſte, qui jam initia converſionis accipit, competenter dicit, quia *velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc ago; ſed quod odi malum, illud facio.* Quod ſi judicium de bono habet voluntas, conſuetudo autem carnalium vitiorum, quæ lex carnis vel lex membrorum appellata eſt, obſiſtit & ſubri·:t, ex eo, quod boni voluntatem gero, licet agam mala, tamen quia invitus ago, *conſentio legi Dei, quoniam bona eſt.*

Odi enim mala, & cupio agere bona, quæ lex jubet. Quod ſi contra voluntatem mala ago, victus conſuetudine vitiorum uſuque peccandi, *non jam ego*, hoc eſt, interior homo, *quod bonum volo, hoc facio; ſed quod habitat in me peccatum.* Conſuetudinem namque peccandi peccatum nominavit. *Invenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quia mihi adjacet malum. Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem.* Et in his, ut ſæpe in ſuperioribus commonuimus, non videntur elocutiones integre explicari, ſed conjunctionum vel abundantia, vel proprietatibus impediri. Tali ergo quodam ordine legere debemus, ut intellectus lucidior fiat: Igitur, quia malum mihi adjacet, volens facere bonum invenio legem Dei, & condelector ei ſecundum interiorem hominem. Per quod oſtendit, quia interior homo, hoc eſt, voluntas & propoſitum, quo initium accipit converti ad Dominum, legi Dei conſentit, & delectatur in ea. Sed, ut ſuperius diximus, non ſtatim, ut voluntatem quis habuerit converti ad bona, etiam uſus boni operis ſubſecutus eſt. Cita enim res eſt voluntas, & ſine impedimento convertitur: opus vero tardum eſt, quia & uſum, & artem, & laborem requirit operandi. Quod ut evidentius fiat, utamur etiam ſimilitudine exempli. Verbi gratia, vult quis ſapiens fieri, nec tamen ſtatim, ut voluit, ſapiens effectus eſt; ſed voluntas quidem præceſſit, nec ſine voluntate aliquis fieri ſapiens poteſt: ſed tamen cum voluntas affuerit, adhibendus eſt labor, ſtudium, ſollicitudo, vigiliæ, doctrina, inſtitutio; & vix aliquando uſu longo & meditatione continua ſapiens efficitur. Iſte ergo ab initio quidem ſtatim voluntatem habuit, ut eſſet ſapiens, ſed non ſtatim affuit ei opus ſapientiæ. Sed & in eo ipſo cum eruditur ut ſapiens eſſet, quanta ſtulte & contra ſapientiam geſſit! Qui tamen intelligere quidem potuit, quam ſtulte geſſerit: habebat enim jam ſtudium ſapien-

pientiæ; non tamen ita jam ſapiens erat, ut cavere poſſet, ne quid inſipienter admitteret. Iſte ordo & de pudicitia habendus eſt, quod non ſtatim quis, ut voluerit pudicitiam profiteri, etiam opere implebit, ut nullis concupiſcentiæ ſtimulis agitetur. Sic & de manſuetudine, & de patientia, & de ſingulis quibusque virtutibus ſciendum eſt. In quibus omnibus dici convenit, quia *condelector legi Dei*, hoc eſt, virtutibus, *ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ eſt in membris meis.* Quod ſuperius dixerat: *Velle enim bonum adjacet mihi*, hic voluntatem boni legem mentis nominavit: quæ lex mentis convenit cum lege Dei, & conſentit ei. Sed rurſum motus corporis & deſideria carnis legem membrorum dicit, quæ captivam ducit animam, & peccati legibus ſubdit. Certum eſt namque, quod deſideria carnis animam trahant ad peccatum, & eam legibus ejus ſubdant: & ſicut lex mentis, quæ conſentit cum lege Dei, ſi animam potuerit obtinere, adducit eam ad legem Dei: ita & lex, quæ in membris eſt, & concupiſcentia carnis, ſi ſeduxerit animam, peccati eam legibus ſubdet. Sed cum hæc Paulus, aſſumpta fragiliore perſona, intra hominem haberi certamina docuiſſet, & oſtendiſſet, quod etiam contra voluntatem per deſideria carnis anima uſu ipſo peccandi in peccati jura raperetur, exclamatione utitur ex perſona illius, quem deſcripſit, & dicit: *Miſer ego homo! Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Videt ſe miſerum, intra quem tot leges ſibi invicem repugnant, tot prælia commoventur: *Pugnat caro adverſus ſpiritum, ſpiritus autem adverſus carnem:* lex, quæ in membris eſt, repugnat legi mentis, & captiva ducitur anima in lege peccati, & ſub jugo ejus efficitur, etiam cum interior homo Dei lege delectetur: quomodo in his tot & talibus malis non miſerum ſe dicat homo, &

in corpore mortis habitare? Merito namque corpus mortis appellatur, in quo habitat peccatum, quod mortis eſt cauſa. Fit ergo exclamatio hæc ex perſona illius, quem initia quidem converſionis accepiſſe deſcribit Apoſtolus, in eo, quod voluntas ei adjacet boni, ſed nondum in effectum venerit boni. Non enim invenit perficere bonum, quia nondum in eo uſus inoleverat exercitiumque virtutum. Reſpondetur vero ei ad hoc, quod dixerat: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* jam non ex illius perſona, ſed ex Apoſtolica auctoritate: *Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Unde apparet, quod propterea hæc omnia deſcripſit Apoſtolus, & mala, quæ intra nos agebantur, expoſuit, ut ad ultimum oſtenderet & doceret, de quantis nos malis & de quantis mortibus Chriſtus eripuit. Quod autem moris ſit in Scripturis divinis ſanctos perſonas aſſumere peccatorum, & magiſtros ſuſcipere in ſemetipſos infirmitates diſcipulorum, ex libro quidem Pſalmorum pleniſſime perdocemur, cum dicit: *Non eſt pax oſſibus meis a facie peccatorum meorum, quia iniquitates ſuperpoſitæ ſunt capiti meo, & ſicut onus grave gravatæ ſunt ſuper me. Computruerunt & exeſæ ſunt cicatrices meæ a facie inſipientiæ meæ. Miſeriis afflictus ſum, & curvatus ſum uſque in finem*, & cætera, quibus pene integer hic ſcribitur Pſalmus. Quod ſi forte alicui videbitur, hæc David magis de ſemetipſo pro his, quæ acciderant ei, dicere potuiſſe, quam de aliis, quid etiam de Daniele dicemus, cujus peccatum quidem nullum refertur, exhomologeſis tamen in jejuniis & cilicio & cinere deſcribitur, & oratio hujusmodi, in qua inter cætera etiam hæc dicit: *Peccavimus, iniquitatem fecimus, injuſte egimus, impietatem commiſimus, & diſceſſimus, & declinavimus a mandatis tuis & a judiciis tuis, & non audivimus ſervos tuos Prophetas, qui loquebantur nobis in nomine tuo, & regibus, & principibus noſtris, & patribus noſtris, & omni populo terræ.*

Et

Et tibi, Domine, juſtitia, nobis autem confuſio faciei. Quis eſt, qui in his verbis negare poſſit perſonam peccatorum a Daniele eſſe ſuſceptam, pro quibus tanquam pro ſeipſo hæc dicere videatur? Unde conveniens eſt, nos legentes dicta ſanctorum, cum ab eis tale aliquid dici videmus, intelligere & ſentire, quia noſtras in ſemetipſis paſſiones noſtraque peccata deſcribunt: & propterea hæc illi deflent, ut illorum fletibus nos invitemur ad lacrymas. Conſiderabant enim, neminem ita durum & ingratum poſſe inveniri, qui, cum ab aliis videat vulnera ſua lugeri, ipſe nullum de ſuis vulneribus ſenſum doloris accipiat. Ita ergo & in præſenti capitulo Apoſtolus, ne quis noſtrum erubeſceret de his, quæ intra ſe geri ſentiret, aut etiam converſus ad Dominum, & mutata jam voluntate, ne hæc adhuc intra ſemetipſum moveri ſentiens deſperaret, ipſe ea quaſi in ſemetipſo geri deſcripſit, ut exemplo Apoſtoli nec corporis naturæ pudeat quemquam, nec pro emendatione deſperet, nec malorum ſuorum multitudines ignoret, ex quibus per Chriſti gratiam liberatur.

10. *Itaque ego ipſe mente ſervio legi Dei, carne autem legi peccati.* Forte aliquis dicet, quod Apoſtolus, qui nunc uſque non quaſi ipſe, ſed aſſumpta alterius perſona locutus eſt, modo velut perſonæ immutationem deſignans dicat: *Ego ipſe*, ut oſtendat, hæc, quæ dicenda ſunt, ad ſeipſum idem Apoſtolus pertinere. Dicit autem, quia mente ſerviat legi Dei, carne autem legi peccati, quaſi tanta ſit peccandi vis, tanta carnis tyrannis, quam nec Apoſtolus poſſit effugere; & propterea in aliis dixerit, quia *macero corpus meum, & ſervituti ſubjicio, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.* Sed hæc qui ex perſona Apoſtoii accipit dicta, deſperationem mihi videtur incutere omni animæ, quod nemo ſit prorſus, qui non peccet in carne. Hoc eſt enim carne ſervire legi peccati. Mihi

ergo magis videtur illius adhuc tenere perſonam, quam ſupra in ſemetipſo deſcripſit, quaſi voluntate jam & propoſito ad meliora converſi, & mente atque animo legi Dei ſervientis, nondum tamen id obtinuiſſe, ut etiam carnis obedientiam in conſenſum mentis adduceret. Etenim quoniam in ſuperioribus de mortificatione corporis diſſeruerat, & Chriſto commoriendum eſſe docuerat, in his nunc, quam non ſit otioſum hoc opus, videtur oſtendere, & docere, quia non ſtatim, ut vult aliquis, & ut propoſuerit bonum, continuo etiam facto adimpletur, ſed vel conſuetudinis tanta vis, vel vitiorum tanta dulcedo eſt, ut, cum animus jam intendat ad virtutem, & legi Dei ſervire decernat, carnis tamen deſideria ſervire peccato, & legibus ejus parere perſuadeant.

11. *Nihil ergo nunc damnationis eſt his, qui ſunt in Chriſto Jeſu. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Jeſu liberavit me a lege peccati & mortis.* Quæ eſſet diverſitas in his, qui velut in quodam certamine poſiti mente quidem ſecundum legem Dei vivunt, carnis vero deſideriis aguntur in legem peccati, in ſuperioribus docuit. Nunc vero de his dicit, qui non jam ex parte in carne, ex parte in ſpiritu, ſed ex integro in Chriſto ſunt: & pronunciat in his nihil damnatione eſſe dignum, quia *lex ſpiritus vitæ in Chriſto Jeſu liberavit* eos *a lege peccati & mortis*. Lex autem ſpiritus vitæ una eademque eſt, quæ & lex Dei: ſicut rurſum una atque eadem eſt lex peccati & mortis. Nihil ergo damnationis erit his, qui a lege peccati, quæ eſt lex mortis, penitus liberantur, & legi Dei, quæ eſt lex ſpiritus, ſerviunt. Servire autem legi Dei, & eſſe ſub lege ſpiritus, hoc eſt Chriſto ſervire. Chriſto autem ſervire, hoc eſt ſervire ſapientiæ, hoc eſt ſervire juſtitiæ, ſervire veritati, omnibusque ſimul ſervire virtutibus. Unde non eſt putandum, quod ad ſubitum quis, & ſtatim ut voluerit, a ſervitio legis peccati translatus

efficiatur in Chriſto Jeſu, ita ut nihil in eo jam obtentu peccati damnationis habeatur. Requirit autem in unoquoque partes ſuas juſtitia: probat ſi ita jam emendatus eſt & correctus, ut nihil in eo injuſti operis inveniat, ex quo damnatio ſubſequatur. Similiter & veritas requirit in unoquoque partem ſuam, ſi translatus quis a lege peccati nulla jam ex parte inveniatur obſequia veritatis contaminare mendacio. Similiter & pudicitia partem ſuam diſcutit, ſi nullis ab eo impudicis deſideriis maculatur. Sic pietas, ſic ſapientia partes ſuas in unoquoque diſcutiunt, quas ſi recte & integre in eo conſtare repererint, tunc in Chriſto eſſe, & nihil damnationis habere putabitur, Quæ utique dubium non eſt quin uſu & meditatione longa & labore pervigili conquirantur. Et ideo non otioſis hæc accidere aut ſegnibus certum eſt; ſed paulatim proficiendo, & primo pauca, tunc deinde minima, ad ultimum, ſi obtinere potuerint, nulla peccando. Et hoc ſentiens videtur mihi idem Apoſtolus ſcripſiſſe in aliis: *Præterita obliviſcens, ad futura me extendens:* docens per hæc, præterita debere eſſe ea, in quibus culpabile aliquid fuerit, & oblivione dignum: futura vero eſſe, quæ in Chriſto ſunt, & hæc eſſe, ad quæ nosmetipſos debemus extendere, eaque tota aviditate mentis expetere. Legem ſane ſpiritus vitæ quod diximus ipſam debere intelligi legem Dei, ſecundum eam videlicet diximus partem, qua lex dicitur eſſe ſpiritalis. Ideo addidit: *Lex ſpiritus vitæ.* Nam de lege literæ dicere hoc non poterat, de qua in aliis pronunciaverat, quia *litera occidit.* Hæc & in aliis *miniſterium mortis* dicitur. Utrumque ergo continet lex, & literam occidentem, & ſpiritum vivificantem. Unde conſidera, ne forte hujus rei formam teneat & illud lignum, de quo ſcriptum eſt: *Sciendi bonum & malum.* Utrumque enim in uno ſicut & in lege continetur. Sed & illud non omittamus, quod hic quidem, qui

 libe-

liberat a lege peccati & mortis, *ſpiritus vitæ* dicitur: in Evangelio autem ſecundum Joannem ſcriptum eſt Domino dicente: *Si manſeritis in verbo meo, agnoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos.* In quo mihi quidem videtur, quod, quamvis opere hæc a ſe diverſa videantur vel nomine, tamen re ipſa unum ſint. Chriſtus enim vita eſt, & ipſe eſt, qui liberabit; & hic ſpiritus vitæ liberat. Et quomodo non in utroque una libertas eſt? Quæ enim agit Spiritus, hæc & Chriſtus agit, & quæ Chriſti ſunt, Spiritus agit. Sicut enim, quos ſanctificat Spiritus ſanctus, ſanctificat Chriſtus: ita & quos liberat ſpiritus vitæ, liberat & vita. Tantum eſt, ut liberati a lege ſpiritus vitæ, in Chriſto maneamus, nec ultra inveniamur ſervire legi peccati: quia ſicut is, qui liberatur a lege ſpiritus vitæ, permanet in Chriſto, qui eſt vita; ita qui ſervit legi peccati, permanet in morte, quæ venit ex condemnatione peccati.

12. *Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut juſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt: qui vero ſecundum ſpiritum, quæ ſunt ſpiritus. Prudentia enim carnis, mors eſt: prudentia autem ſpiritus, vita & pax: quoniam prudentia carnis inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubjecta: nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt; Deo placere non poſſunt. Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen Spiritus Dei habitat in vobis.* Cum in ſuperioribus tot leges nominaverit (dixit enim & legem Dei, & legem mentis, & legem ſpiritus vitæ) econtrario quoque, cum legem quæ in membris eſt, & legem mortis, & legem peccati commemoraverit, hic nunc, de qua harum lege dicat: *Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem*, non eſt

par-

parvæ deliberationis eligere. Puto tamen, quod legem Moyſi etiam hic, ſicut & in aliis ſæpe diximus, in duas partes Apoſtolus dividat, & aliud in ea carnem, aliud ſpiritum nominet: & illam quidem obſervantiam, quæ ſecundum literam geritur, ſenſum carnis appellet, ſicuti dicit de hujusmodi Judæo: *Fruſtra inflatus a ſenſu carnis ſuæ:* illam vero, quæ accipitur ſpiritaliter, ſpiritum nominet; ſicut & alibi dicit: *Litera occidit, ſpiritus autem vivificat.* Et in hoc ergo loco quod dicit: *Impoſſibile legi*, &: *In quo infirmabatur per carnem*, intellectus, qui ſecundum literam eſt, accippi poteſt. Ipſe enim & impoſſibilis erat, & infirmus, ſi ſecundum carnem, id eſt, ſecundum literam ſentiretur. Quid enim tam impoſſibile, quam ſabbati obſervatio ſecundum literam legis, ut in multis ſæpe jam diximus? Jubetur enim non exire de domo ſua, non ſe movere de loco ſuo, nihil oneris levare. Quæ quia impoſſibilia vident Judæi, qui ſecundum carnem legem obſervant, inepta quædam & ridicula commentantur, quibus impoſſibilitatem legis ſarcire videantur. Quid autem dicam de ſacrificiorum ratione, quæ ſimul omnis ex integro impoſſibilis facta eſt? Quippe ubi nec templum eſt, nec altare, nec ullus prorſus ſacrificandi locus. In quibus ſingulis lex, non dicam impoſſibilis & infirma, ſed & plane jam mortua eſt. Nam ante hanc mortem infirmabatur, tunc cum ſanguine vitulorum & hircorum conabatur, nec tamen poterat, auferre peccata: & infirmabatur in legibus lepræ, quas nec explanare unquam potuit, nec implere. In his ergo omnibus aliisque innumeris & impoſſibilis erat lex, & infirmabatur, quantum ad carnis intelligentiam ſpectat: & ideo *Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato*, vel (ut verius habetur apud Græcos) *& pro peccato damnavit peccatum in carne.* Quod dixit: *In ſimilitudinem carnis peccati*, oſtendit, nos quidem habere carnem peccati,

Fi-

Filium vero Dei ſimilitudinem habuiſſe carnis peccati, non carnem peccati. Omnes enim nos homines, qui ex ſemine viri cum muliere convenientis concepti ſumus, illa neceſſario utimur voce, qua dicit David, quoniam *in iniquitatibus concepit me mater mea.* Verum qui ex nulla viri contagione, ſed ſolo Spiritu ſancto ſuper Virginem veniente, & virtute Altiſſimi obumbrante venit ad corpus immaculatum, naturam quidem corporis noſtri habuit, pollutionem tamen peccati, quæ ex concupiſcentiæ motu conceptis traditur, omnino non habuit. Idcirco ergo *in ſimilitudinem carnis peccati* veniſſe dicitur Filius Dei. *Et pro peccato*, inquit, *damnavit peccatum in carne.* Quod hoſtia pro peccato factus ſit Chriſtus, & oblatus ſit pro purgatione peccatorum, omnes Scripturæ teſtantur, & præcipue Paulus ad Hebræos ſcribens, cum dicit: *Hoc enim fecit ſemel, ſemetipſum offerendo hoſtiam*; & iterum: *Qui proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum.* Per hanc ergo hoſtiam carnis ſuæ, quæ dicitur *pro peccato*, damnavit peccatum in carne, ſicut idem Apoſtolus in aliis dicit, quia *apparuit in noviſſimis diebus ad deſtructionem peccati*; & iterum Propheta dicit: *Ipſe peccata noſtra tulit; & iniquitates noſtras portavit.* Pro peccato ergo, hoc eſt, per hoſtiam carnis ſuæ, quam obtulit pro peccato, *damnavit peccatum in carne* ſua, *ut juſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.* Per hanc etenim hoſtiam carnis, quæ oblata eſt pro peccato, & damnavit peccatum, hoc eſt, fugavit peccatum, & abſtulit, ut juſtificatio legis impleretur in nobis, qui legem ſecundum ſpiritum cuſtodimus, & non ſecundum carnem: in qua parte, ſecundum ea, quæ ſupra expoſuimus, impoſſibilis erat lex & infirma. *Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt: qui vero ſecundum ſpiritum, quæ ſunt ſpiritus.* Hic jam apertius quaſi inter nos & Judæos in medio ſtatuens legem

Moyſi

Moyſi dicit: *Qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt*, hoc eſt, Judæi, quos dicit ſecundum carnem Iſrael, quæ carnis legis ſunt ſapiunt, in eo, quod ſecundum carnem legem intelligunt: *qui vero ſecundum ſpiritum*, (de his dicens, quos Judæos dicit ſpiritu, non litera) *quæ ſunt ſpiritus*. Et adhuc ſatiat eumdem ſenſum, & aperit evidentius, cum dicit: *Prudentia enim carnis, mors eſt: prudentia autem ſpiritus, vita & pax*. Numquid non unum atque idem eſt, quod dicit: *Prudentia carnis mors eſt*, & illud: *Litera occidit?* Igitur *prudentia carnis mors eſt*. Cui mors eſt? Animæ ſine dubio. Qui enim legem ſecundum carnem, id eſt, ſecundum literam, intellexerit, non venit ad Chriſtum, qui eſt vita: & ideo *prudentia carnis, mors eſt: prudentia vero ſpiritus, vita & pax*. Vitam namque & pacem, quæ eſt Chriſtus, habet qui ſpiritaliter intelligit legem. *Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubjecta: nec enim poteſt*. Videtur adhuc idem intellectus evolvi. Quomodo enim ſapientia carnis, hoc eſt, carnalis intelligentia, non ſit inimica Deo, quæ adverſatur Chriſto; quæ non recipit eum, quem miſit Deus; quæ dicit: *Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori, quia Filium Dei ſe fecit?* Quomodo ergo hæc talis ſapientia, & talis intelligentia in lege Deo non dicatur inimica, & legi ejus? Ei ſcilicet, quæ ſecundum ſpiritum eſt, non eſt ſubjecta, nec poteſt ſubjici: quia, ſicut contraria ſibi ſunt mors & vita, ita contraria ſunt ſibi litera legis occidens, quæ & ſapientia carnis eſt, & ſpiritus vivificans, qui vere lex Dei eſt. *Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen Spiritus Dei habitat in vobis*. Eadem perdurat intelligentia. *Qui in carne ſunt*, inquit, hoc eſt, qui ſecundum literam ſequuntur legem, *Deo placere non poſſunt*. Hoc enim & olim per Eſaiam pronunciatum eſt a Deo, cum dicit: *Jejunia, & ferias,*

&

& diem magnum veſtrum non ſuſtineo: neomenias, & ſabbata veſtra odit anima mea. Sed & *vos*, inquit, in quibus Spiritus Dei habitat, ſi tamen habitat, *in carne non eſtis, ſed in ſpiritu*, hoc eſt, non intelligentiam carnalem legis ſequimini, ſed ſpiritalem, per quam veniſtis ad Spiritum viviflcantem, ſi tamen actus veſtri tales ſint & converſatio, ut Spiritum Dei in vobis habere mereamini. In duas ergo, ut diximus, partes dividens legem Moyſi, id eſt, in ſpiritum & carnem, quæ ſunt ſpiritus, quam & ſpiritalem legem appellavit, nobis tradidit: quæ vero carnis ſunt, carnalibus Judæis reliquit. Sic denique & illud interpretatus eſt de Abraham, cum dixit: *Sed is quidem, qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem ex libera, per repromiſſionem. Et ſicut tunc is, qui ſecundum carnem natus eſt, perſequebatur eum, qui ſecundum ſpiritum; ita & nunc.* Certum eſt enim, quia illi, qui ſecundum carnem ſunt Judæi, perſequuntur nos, qui ſumus non in manifeſto, ſed in occulto Judæi, & legem ſecundum ſpiritum, non ſecundum carnem cuſtodimus. Illi ergo, qui ſecundum carnem ſapiunt, conſequenter etiam repromiſſiones legis carnaliter ſperant. Nos vero eas ſpiritaliter exſpectamus ſecundum ſermonem Pauli dicentis: *Ut repromiſſiones Spiritus accipiamus*; & iterum: *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiritali in cæleſtibus in Chriſto.* Ex quibus omnibus, & quæ ſit lex ſecundum carnem, & quæ ſecundum ſpiritum, vel quæ ſpes repromiſſionis carnalis, vel quæ ſpiritalis, oſtenditur. Poteſt & ſecundum aliam expoſitionem (ſi repetamus ab initio) *Quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem*, & de lege mentis intelligi, quam ſupra dixit velle facere bonum, ſed per infirmitatem & fragilitatem carnis implere non poſſe, & propterea miſiſſe Deum Filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato, hoc eſt, per hoſtiam

pro

pro peccato oblatam, damnaſſe peccatum. Data enim nobis remiſſione peccatorum fugatum eſt & exterminatum de carne noſtra peccatum, & cœpit in nobis juſtificatio legis impleri, illius duntaxat legis, quæ condelectatur legi Dei, quæ impletur cito, cum jam non reſiſtit ei lex peccati, quæ erat in membris noſtris, ſi tamen non ſecundum carnem ambulemus, ſed ſecundum ſpiritum. Nam donec in carne eſt quis, & ſecundum carnem vivit, quæ carnis ſunt ſapit: cum vero converterit ſe ad ſpiritum, & mortuus fuerit legi peccati & carnis, quæ ſunt ſpiritus ſapit. Nam ſecundum carnem ſapere, mors eſt animæ: ſecundum ſpiritum vero, vita & pax eſt: quia *ſapientia carnis inimica eſt Deo*, hoc eſt, dum caro reſiſtit ſpiritui, & non eſt ſubjecta legi mentis, quæ lex Dei eſt, inimica eſt Deo: & ideo qui carnaliter vivunt, Deo placere non poſſunt. Sed *vos*, inquit, *non eſtis im carne*, hoc eſt, non ſecundum carnem vivitis, ſed ſecundum ſpiritum, *ſi tamen Spiritus Dei habitat in vobis.* Hæc poſſunt & ſecundum aliam, ut diximus, expoſitionem in hoc loco coaptari. Eligat tamen qui legit, & quod aptius probaverit, ſi tamen probaverit, hoc ſequatur.

13. *Si quis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus. Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus vero vita propter juſtificationem. Quod ſi Spiritus ejus, qui ſuſcitavit Jeſum a mortuis, habitat in vobis; qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum a mortuis, vivificabit & mortalia veſtra corpora propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.* Quod conſtantibus & dialectica arte collectis utatur ſyllogiſmis Apoſtolus Paulus vel in hoc loco, vel in aliis Epiſtolis ſuis, non mihi nunc exponendum videtur, ne forte non tam ſcientiæ ejus, quam ſermonis, in quo non vult ſe peritum dici, aſſertores videamur eſſe: & ideo propoſiti magis capituli ſenſum diſcutere properabimus. In ſuperioribus, ubi dicit: *Vos autem in carne non eſtis,*

ſed in ſpiritu: ſi tamen Spiritus Dei habitat in vobis, duplici modo, quid eſt in Spiritu eſſe, explanavimus, id eſt, vel legem non ſecundum literam, ſed ſecundum ſpiritalem ſenſum intelligere; vel etiam mortificato corpore, ſpiritus, & non carnis legibus vivere. Et nunc ergo quod dicit: *Si quis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus;* & ſubjungit: *Si autem Chriſtus in vobis eſt*, requirendum eſt, utrum diverſum ſit Spiritum Dei eſſe in aliquo, an Spiritum Chriſti: vel etiam ipſum Chriſtum, aut Spiritum ejus, qui ſuſcitavit Jeſum a mortuis. Sed quantum vel conſequentiam loci præſentis intueor, vel illud, quod Salvator tor in Evangeliis de Spiritu ſancto dicit, quia *a Patre procedit*, &, *De meo accipiet*, & hujus verbi explanationem in conſequentibus jungit dicens: *Pater, omnia mea tua ſunt, & tua mea: propterea dixi, quia de meo accipiet:* cum, inquam, tantam hanc unitatis inter Patrem & Filium aſpicio rationem, Spiritus Dei & Spiritus Chriſti unus atque idem mihi Spiritus dici videtur. Poſſumus tamen & hoc modo intelligere, quod dixit: *Si quis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus*, (quia & revera abrupte pronunciatum videtur) ut ſi quis non tantus & talis eſſe meruerit, qui Spiritum Chriſti habere dignus ſit, continuo Chriſti eſſe denegetur, cum in Pſalmis dicat: *Meæ ſunt omnes feræ ſilvarum, jumenta in montibus, & boves.* Et ſi feræ & jumenta ejus ſunt, quomodo homines non ſunt ejus? Sed poteſt, ut dixi, hoc ſic intelligi, ut illud in Evangelio: *Qui non tollit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus.* Et hic ergo, qui non habet Spiritum Chriſti, hoc eſt, qui non eodem Spiritu agitur, ut pro juſtitia, pro veritate, pro verbo Dei annunciando, pro regno cœlorum prædicando, pro litera legis abjicienda, & ſpiritum ejus aperiendo, pro reſiſtendo adverſum peccatum, pro his omnibus qui non uſque ad mortem venire paratus eſt, non eſt ejus

diſci-

diſcipulus. Qui ergo non eſt talis, nec talem in ſe Spiritum gerit, hic creatura quidem ejus eſt, ſicut feræ ſylvarum, & jumenta in montibus, & boves, ſed diſcipulus ejus non eſt. Sic ergo, *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus: ſi autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus vero vita propter juſtitiam*, Spiritum Chriſti, & Chriſtum, in hoc loco unum mihi atque idem dicere videtur. In quo ergo Chriſtus eſt, ipſe dicit, quia *ſemper mortem Chriſti in corpore noſtro circumferimus.* Mors autem corpori peccati cauſa, id eſt, ne peccet, imponitur. Quod ſi corpus peccato mortuum eſt, neceſſario ſpiritus ad faciendam juſtitiam vivit. Qui enim in corpore mortuus eſt, nec ſervit peccato, neceſſe eſt ut in ſpiritu vivat, & juſtitiæ ſerviat. Sic & idem Apoſtolus in quodam loco dicit, tradidiſſe ſe quemdam in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus fiat. *Quod ſi Spiritus ejus, qui ſuſcitavit Jeſum a mortuis, habitat in vobis; qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora veſtra propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.* Quoniam ſupra dixerat de his, qui ad ſimilitudinem mortis Chriſti corpora ſua mortificant, ne peccent, neceſſario nunc mentionem facit ejus, qui ſuſcitavit Chriſtum a mortuis, ſimili modo ac pari ratione, qua commortui ſunt & conſepulti, ſciant ſe per Spiritum ejus, qui ſuſcitavit Jeſum a mortuis, vivificandos eſſe, & ad Chriſti ſimilitudinem reſuſcitandos a mortuis. Et quatenus id fiat, oſtendit dicens: *Propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.* Si enim Spiritus Chriſti habitat in vobis, neceſſarium videtur, Spiritui reddi habitaculum ſuum, templumque reſtitui. Velim tamen hoc ipſum, quod dicitur vel Spiritus Chriſti, vel Spiritus Dei, vel etiam ipſe Chriſtus in nobis habitare, quale ſit intueri: utrumnam ex initio omnibus iſte Spiritus datur, & poſtmodum peſſimis & a Deo alienis actibus effugatur, ſecundum

illud, quod ſcriptum eſt: *Non permanebit Spiritus meus in hominibus iſtis, quia caro ſunt:* an vitæ merito, & fidei gratia poſtmodum datur, ſecundum ea, quæ in Actibus Apoſtolorum docentur, quia Spiritus ſanctus tanquam linguæ igneæ venit ſuper unumquemque eorum: vel certe ſicut in Evangelio docemur, cum ipſe Salvator, poſteaquam reſurrexit a mortuis, ad diſcipulos dixit: *Accipite Spiritum ſanctum: & inſufflavit in unoquoque eorum.* Unde mihi videtur, quod & meritis conquiratur hoc donum, & vitæ innocentia conſervetur, & unicuique ſecundum profectum fidei augeatur & gratiæ; & quanto purior anima redditur, tanto largior ei Spiritus infundatur. Quod autem dixit: *Non permanebit Spiritus meus in hominihus iſtis, quia caro ſunt*, illuc reſpicit, ut, quoniam anima eorum, repudiata Spiritus ſervitute, ad carnis ſervitia ſe tota convertit, etiam ipſa ejus, cui ſe conjunxit carni, & cum qua unum effecta eſt, nomen accipiat. Diverſis ergo modis haberi poteſt Spiritus. Vel Spiritus Chriſti habetur, ſecundum id, quod ſupra diximus, ex inſpiratione divina, ubi ait: *Accipite Spiritum ſanctum, & inſufflavit in eis;* & rurſum eo modo, quo in Actibus Apoſtolorum dicitur geſtum, ut diverſis linguis loquerentur Apoſtoli. Eſt & ille modus, qui in Regnorum libris refertur, cum dicit Scriptura: *Et inſiluit Spiritus ſuper Saul, & cœpit prophetare.* Eſt & ille adhuc alius modus, ut, cum Salvator poſt reſurrectionem cum Cleopha & alio diſcipulo iter agens & aperiens eis Scripturas, ignivit eos ſpiritu oris ſui, ita ut illi dicerent: *Nonne cor noſtrum erat ardens intra nos, cum aperiret nobis Scripturas?* Vis autem ſcire, quia non ſolum Jeſus loquens tradidit audientibus Spiritum Dei? Vide in Actibus Apoſtolorum, quomodo loquente Petro ad Cornelium repletur Spiritu ſancto ipſe Cornelius, & qui cum eo erant. Unde & tu, ſi loquaris verbum Dei, & loquaris fideliter ex conſcien-

tia

tia pura, nec ipſe redarguaris ex verbis tuis, quaſi qui aliter doceas, & aliter agas, poteſt fieri, ut loquente te auditorum corda ſancti Spiritus ignis inflammet, & continuo concaleſcant & ardeant ad complenda univerſa quæ doces, ut rebus impleant, quæ ſermonibus didicerint, & *quæ ſurſum ſunt* quærant, *ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt* ſapiant, *non quæ ſuper terram.* Sed & ſic unusquisque habere in ſe probatur Spiritum Chriſti. Chriſtus ſapientia eſt: ſi ſit quis ſapiens ſecundum Chriſtum, & quæ Chriſti ſunt ſapiat, habet in ſe per ſapientiam Spiritum Chriſti. Chriſtus juſtitia eſt: ſi quis habeat in ſe juſtitiam Chriſti, per juſtitiam habet in ſe Spiritum Chriſti. Chriſtus pax eſt: ſi quis habeat in ſe pacem Chriſti, per Spiritum pacis habet in ſe Spiritum Chriſti. Sic & charitatem, ſic & ſanctificationem, ſic & ſingula quæque, quæ Chriſtus eſſe dicitur, qui habet, hic Spiritum Chriſti in ſe habere credendus eſt, & ſperare, quod mortale corpus ſuum vivificabitur propter inhabitantem in ſe Spiritum Chriſti.

14. *Ergo, fratres, debitores ſumus, non carnis, ut ſecundum carnem vivamus. Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu actus carnis mortificetis, vivetis.* Spiritum Chriſti habitare in nobis, & dona Spiritus nobis collata, ſuperius docuit. Conſequenter ergo nunc addit, quia *debitores ſumus*, eorum ſine dubio, quæ a Spiritu Chriſti conſecuti ſumus. *Carnis* autem, inquit, *debitores non ſumus.* Non enim propterea nos fecit Deus ad imaginem ſuam, ut carnis ſervitio eſſemus obnoxii, ſed potius ut creatori ſuo anima deſerviens, ipſa ſervitio ac miniſterio carnis uteretur. Sed fortaſſe dicat aliquis: Quomodo carnis non ſumus debitores, cum & victum ei & indumentum providere naturæ neceſſitate cogamur? Sed ut oſtendat, non carni aliquid conferre, ſed ipſam vitam carni mancipare culpabile haberi, ideo addit:

Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Quid autem ſit ſecundum carnem vivere, ſæpe jam dictum eſt. Hoc eſt carnis deſideriis indulgere. In hoc ergo negat nos eſſe carnis debitores, ſicut & alibi dicit: *Et carnis curam ne feceritis in concupiſcentiis:* non utique negans curam carnis habendam in neceſſariis, ſed in concupiſcentiis. Ita ergo & hic, *Si enim*, inquit, *ſecundum carnem vixeritis*, *moriemini.* Et addit: *Si autem ſpiritu actus carnis mortificaveritis, vivetis.* Et de hoc jam ſupra dictum eſt, quomodo corpus quidem mortuum eſſe debeat propter peccata, ſpiritus vero vita propter juſtificationem. Qui ergo ſecundum ſpiritum agens mortificat actus carnis, vivet propter inhabitantem in ſe ſpiritum vitæ. Mortificat autem quis actus carnis hoc modo. Fructus eſt Spiritus charitas, odium carnis eſt actus: odium ergo per charitatem mortificatur & exſtinguitur. Gaudium ſimiliter fructus eſt Spiritus, triſtitia vero hujus ſæculi, quæ mortem operatur, carnis eſt actus: hæc ergo exſtinguitur, ſi ſit in nobis gaudium Spiritus. Pax fructus eſt Spiritus: diſſenſio & diſcordia carnis eſt actus: ſed certum eſt, diſcordiam mortificari poſſe per pacem. Sic & patientia ſpiritus impatientiam carnis exſtinguit, & bonitas malitiam perimit, & manſuetudo ferociam, & continentia intemperantiam, & caſtitas impudicitiam necat, talique ordine qui per ſpiritum actus carnis mortificaverit, vivet. Intuendum ſane eſt, quod ſicut mortem non iſtam communem, ſed illam peccati dicit, *Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini*, ita & vitam non hanc communem, ſed illam dicit æternam, ad quam perveniet omnis, qui ſecundum ea, quæ ſupra expoſuimus, perfectus ſpiritu mortificaverit actus carnis. Sed & illud ſcire debemus, quod iſta mortificatio actuum carnis per patientiam fiat, & non ad ſubitum, ſed paulatim. Primo langueſcere eos neceſſe eſt in his qui incipiunt: tum deinde, cum arden-

dentius proficere cœperint, & abundantiore ſpiritu repleri, actus carnis non ſolum langueſcere, ſed & tabeſcere incipient: ubi vero ad perfectum jam venerint, ita ut nulla in eis prorſus vel in facto, vel in dicto, vel in cogitatu peccati oriantur indicia, tunc plane actus carnis mortificaſſe, & ad integrum morti tradiſſe credendi ſunt.

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EPISTOLAM
BEATI PAULI APOSTOLI AD ROMANOS
LIBER SEPTIMUS.

1. Sicut diverſas commemorari leges in hac Epiſtola a Paulo ſub uno vocabulo legis oſtendimus, & diverſas mortes ſub una mortis appellatione nominari, ita & diverſos ſpiritus nunc videmus ſub uno nomine Spiritus indicari. Ait ergo in præſenti capitulo: *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi filii ſunt Dei:* in quo utique ipſum Dei Spiritum dicit. Et iterum in ſequenti, *Non enim accepiſtis*, inquit, *ſpiritum ſervitutis iterum in timore.* In hoc oſtendit, ſpiritum ſervitutis alium eſſe, quam illum, quem ſupra dixit Spiritum Dei. Et propterea ſubjungit: *Sed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba (Pater).* In hoc ſpiritum adoptionis oſtendit ipſum eſſe, quem dixit ſupra Spiritum Dei, de quo & repetit: *Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro*, hoc eſt, ipſe Spiritus Dei, in quo Patrem Deum clamamus, teſtimonium reddit ſpiritui noſtro. Qui ſpiritus noſter alius ſine dubio eſt, quam vel ille ſpiritus ſervitutis, qui datur in timore, vel hic, qui ei de invocatione

Patris teſtimonium reddit. Omnes ergo homines, ut videtur, aguntur aliquo ſpiritu, ſicut ipſe Paulus ſcripſit: *Scitis autem & vos, cum eſſetis Gentes, quomodo ad idola muta agebamini.* In hoc oſtendit, quia etiam Gentes ad idola aguntur aliquo ſpiritu. Eſt ergo Spiritus Dei idem, qui eſt & Spiritus Chriſti, idemque ipſe & Spiritus ſanctus eſt. Sed & ſpiritus adoptionis idem dici videtur, ſicut præſens Apoſtolicus declarat ſermo. David quoque qui dicit: *Spiritum ſanctum tuum ne auferas a me;* &: *Spiritu principali confirma me*, de eodem dicere videtur: quemque principalem Spiritum propterea arbitror nominatum, ut oſtenderetur, eſſe quidem multos ſpiritus, ſed in his principatum & dominationem hunc Spiritum ſanctum, qui & principalis appellatur, tenere. Sicut enim multi ſunt filii Dei, ut Scriptura dicit: *Ego dixi: Dii eſtis, & filii Excelſi omnes*, unus tamen eſt natura Filius & Unigenitus de Patre, per quem omnes filii appellantur: ita & ſpiritus multi quidem ſunt, ſed unus eſt, qui vere ex ipſo Deo procedit, & cæteris omnibus vocabuli ac ſanctificationis ſuæ gratiam donat. Quod autem plures ſint ſpiritus, declarat idem Apoſtolus ad Hebræos ſcribens & dicens: *Nonne omnes ſunt miniſteriales ſpiritus ad miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis?* Sed & David dicit: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus.* Et Daniel nihilominus teſtatur, & dicit: *Benedicite ſpiritus & animæ juſtorum Dominum.* Et in præſenti loco Paulus, *Ipſe Spiritus*, inquit, *teſtimonium reddit ſpiritui noſtro;* & in aliis: *Ut integer ſpiritus veſter, & anima, & corpus in die Domini noſtri Jeſu Chriſti ſervetur.* Quæ omnia dubium non eſt quin de rationabilibus ſpiritibus dicta ſint. Appellantur præterea ſpiritus mali & angeli mali, ſicut & David dicit: *Emiſit eis iram indignationis ſuæ, emiſſionem per angelos malos;* & ut in Regnorum libris ſcriptum eſt de Saul: *Et Spiritus Domini diſceſſit a Saul, & ſuffocabat eum ſpiritus*

ma-

malignus a Domino; utque in libro Judicum refertur: *Et immiſit Deus ſpiritum malignum inter medium Abimelech, & inter medium virorum Sichimorum.* Hic ergo ſpiritus malignus, qui dicitur vel exiſſe, ut ſuffocaret Saul, vel Abimelech Sichimoſque ut dirimeret, & a Domino exiſſe ac miſſus eſſe memoratur, tanquam carnifex quidam intelligendus eſt miſſus ad exigendas de peccatoribus pœnas. Et quamvis mali propter propoſitum ſuum voluntatemque dicantur, in his tamen, qui pœna digni ſunt, divinæ voluntati exhibent miniſterium, ſicut & ille, de quo refert Michæas Propheta, ſpiritus mendax, qui, cum a Deo dictum fuiſſet: *Quis mihi ſeducet Achab?* reſpondit: *Ego ſeducam. Et dixit Dominus? In quo? At ille: Ero, inquit, ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum,* & dicam, ut aſcendat in Galaad, & ibi cadet. *Et dixit Dominus: Vade; ſeduces, & quidem poteris.* Sic ergo etiam hi, qui dicuntur mali ſpiritus, officium Deo erga pœnarum exhibent miniſteria. Sunt præterea & alii ſpiritus, de quibus dicit David: *In ſpiritu violento conteres naves Tharſis*; & *ſpiritus procellæ* dicuntur, & *ſpiritus ardoris*, Quos tamen ego materiales magis, quam rationabiles ſpiritus dixerim.

2. Tali igitur de appellatione ſpiritus diſtinctione præmiſſa, nunc quod dixit, *Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba (Pater)*, quale ſit videamus. Scriptum eſt & in Malachia Propheta: *Filius honorificat patrem, & ſervus dominum ſuum: & ſi Pater ſum ego, ubi eſt honor meus? & ſi Dominus ego ſum, ubi eſt timor meus? dicit Dominus omnipotens.* Certum eſt autem, quod filius quis Dei per adoptionis ſpiritum fiat, ſervus autem Dei per ſpiritum ſervitutis. Initium ergo ſerviendi Deo, quia *initium ſapientiæ timor Domini* eſt, per ſpiritum timoris impletur, cum parvulus adhuc quis dicitur. Et parvulis quidem pæ-

dagogus eſt timor. Unde & Apoſtolus de tali parvulo dicit: *Quamdiu hæres parvulus eſt, nihil differt a ſervo, cum ſit dominus omnium: ſed ſub tutoribus & procuratoribus eſt uſque ad præfinitum tempus a patre: ita & nos, cum eſſemus parvuli, ſub elementis hujus mundi eramus ſervientes.* Vides, ſecundum conceſſam ſibi a Deo ſapientiam Paulus quomodo ſpiritus, qui dantur in timore, hic tutores parvulorum ac procuratores appellaverit, qui unumquemque noſtrum, donec parvulus eſt, ſecundum interiorem hominem in timore cuſtodiant, uſquequo ad id ætatis veniat, quo ſpiritum adoptionis filiorum mereatur accipere, & ſit jam filius ac dominus omnium. *Omnia enim*, inquit, *veſtra ſunt*, & cum Chriſto nobis Deus omnia donavit. Hoc ergo eſt, quod docet Paulus, quia poſteaquam commortui ſumus Chriſto, & Spiritus ejus factus eſt in nobis, non iterum ſpiritum ſervitutis accepimus in timore, hoc eſt, non rurſus parvuli & initia habentes effecti ſumus, ſed quaſi perfecti ſemel jam accepimus ſpiritum adoptionis, *in quo* ſpiritu *clamamus: Abba Pater.* Neque enim patrem alius quis niſi filius vocat. Quod vero addit, *Abba*, patriæ linguæ vocabulo idipſum iteravit, velut ſi dixiſſet: Pater, pater.

3. *Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro: quod ſumus filii Dei. Si autem filii & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti: ſi tamen compatimur, ut & conglorificemur.* Ipſe ergo ſpiritus adoptionis, per quem in filium quis adoptatur, reddit teſtimonium, & confirmat ſpiritum noſtrum, quia ſumus filii Dei, poſteaquam a ſpiritu ſervitutis in adoptionis ſpiritum venerimus, cum jam nihil ineſt timoris, id eſt, nihil propter metum pœnæ gerimus, ſed propter amorem patris cuncta perficimus. Bene autem non animæ, ſed ſpiritui, qui melior in homine pars eſt, dicitur reddere teſtimonium Spiritus Dei. Poteſt autem ad diſcretionem eorum, qui ſpiritu ſer-

vitu-

vitutis aguntur in timore, & eorum, qui ſpiritu filiorum, etiam illud aſſumi, quod Abraham hæreditatem quidem ſuam dedit Iſaac, filiis vero ancillarum vel concubinarum non hæreditatem, ſed dona dicitur dediſſe vel munera. In quo ſine dubio hoc adumbratur, quod nec illi quidem penitus ſpernuntur, qui adhuc in timore ſerviunt Deo, ſed ſunt illis dona, ſunt & munera, hæreditas tamen, per quam Chriſto conglorificantur, eorum eſt, qui adoptionis ſpiritum merentur accipere. Poſt hæc jam ex conſequentibus ſyllogiſmum nectit Apoſtolus, & dicit: Si ſpiritum adoptionis accepimus, ergo filii ſumus. Quod ſi filii ſumus, ſine dubio & hæredes. Mercedem namque ſervus exſpectat, hæreditatem filius ſperat. Et rurſus aliud addit concluſionis argumentum: *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.* Hæres quis efficitur Dei, cum quæ Dei ſunt meretur accipere, id eſt, incorruptionis & immortalitatis gloriam, theſauros ſapientiæ & ſcientiæ reconditos: cohæres vero Chriſti, cum *transformabit corpus humilitatis noſtræ conforme corpori claritatis ſuæ*, ſed & cum illud adpiſci meruerit, quod dicit ipſe Salvator: *Pater, volo, ut, ubi ego ſum, & iſti ſint mecum.* Eſt præterea & illa dignitas cohæredum Chriſti, quod Pater quidem *omne judicium dedit Filio.* Sed & Filius dicit ad cohæredes ſuos: *Sedebitis & vos ſuper duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Iſrael.* Et hoc modo cohæredes ſuos Chriſtus non ſolum in partem hæreditatis, ſed etiam in conſortium poteſtatis adducit. *Si tamen*, inquit, *compatimur, ut & conglorificemur.* Compatitur Chriſto, qui dicit: *Chriſto concrucifixus ſum*; &: *Vivo autem, jam non ego, vivit vero Chriſtus in me:* & iterum qui dicit: *Si commortui ſumus, & convivemus: ſi contoleramus, & conregnabimus:* vel etiam qui dicere poteſt, quia *quod deerat paſſionum Chriſti, repleo in corpore meo.* Sicut autem Chriſtum, quia humiliaverat *ſe factus obediens uſque ad mortem*,

 mor-

mortem autem crucis, ſuperexaltavit Deus, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen; ita & eos, qui Chriſto compatiuntur, & paſſionum ejus imitantur exemplum, Deus cum illo exaltat in gloria. Hæc namque via eſt, quam cohæredibus ſuis Chriſtus aperuit, ut neque ex fortitudine, neque ex ſapientia, ſed ex humilitate exaltentur, & ex tribulationum patientia æternæ hereditatis conſequantur gloriam.

4. *Exiſtimo enim, quoniam non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad ſuperventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Nam exſpectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exſpectat. Vanitati enim creatura ſubjecta eſt non volens, ſed propter eum, qui ſubjecit eam in ſpe: quoniam & ipſa creatura liberabitur a ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim, quoniam omnis creatura congemiſcit & condolet uſque adhuc.* Si quis intueatur, quod pro eo, quod quis efficitur filius excelſi Dei, & hæres bonitatis ejus & gloriæ, Chriſtique unigeniti Filii Dei cohæres, etiam ſi in omnium mandatorum obſervantia & juſtificationibus Domini ſine querela permaneat, & pervigili in his mente perduret: ſi omnia etiam pœnarum genera, quæ inferri humanæ intrinſecus naturæ vel extrinſecus poſſunt; aut etiam ſi quis illa ſuſtineat, quæ de Job ſcripta eſſe memorantur, ut non ſolum ea, quæ extra ipſum in facultatibus ac liberis eſſe videbantur, Satan exſtinxit, verum etiam oſſa & carnem ipſius contigit, & percuſſit eum vulnere peſſimo a pedibus uſque ad caput, ita ut teſtam ſumens raderet ſaniem de ulceribus ſuis fluentem: ſi, inquam, his adhuc poſſunt eſſe graviora, quæ perferat is, qui in hac vita breviſſima in omnibus tribulationem patitur, qui animo & corpore cruciatur, & conferat hæc *ad futuram gloriam, quæ revelabitur* in ſanctis, & his, quæ *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit*, intelligere poteſt, quomodo Paulus altius iſta conſiderans dicit:

Exi-

Exiſtimo enim, quoniam non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Nihil enim dignum inveniri vel comparari ad futuram gloriam poteſt. In quo enim mortale immortalibus conferas? aut inviſibilibus viſibilia? aut æternis temporalia? aut caduca perpetuis? Si quæ tamen in præſenti vita velut quædam poſſunt ſemina gloriæ colligi futuræ, iſta, inquam, ſemina ex tribulationibus & paſſionibus colliguntur, ſicut & in aliis dicit idem Apoſtolus: *Quod enim in præſenti momentaneum eſt & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in immenſum æternæ gloriæ pondus operatur nobis, non reſpicientibus quæ videntur, ſed quæ non videntur.* Oſtendit enim per hæc, quod, qui illa reſpicit, quæ non videntur & æterna ſunt, omnem tribulationem, quæcumque acciderit ei, quamvis ſæva, quamvis longa videatur, momentaneam ducit & levem: etiam ſi tormentis ſubjiciatur, & aculeis, & ungulis, eo tempore, quo ſuppliciis corpus affligitur, ſi aſpiciat ad futuram gloriam, quæ revelanda eſt, & conſideret, quomodo poſt tanta tormenta corpus hoc humilitatis ſuæ transformabitur, ut fiat conforme corpori gloriæ Filii Dei, tribulationem præſentem momentaneam ducit & levem; pondus autem futuræ gloriæ grave, hoc eſt, magnum deputat, & æternum: & quanto magis multiplicari ſibi tribulationum viderit pœnas, tanto amplius intelligit ſibi pondus & magnitudinem gloriæ cumulari. Quod autem ex tribulationum quantitate menſura quædam & magnitudo gloriæ colligatur, puto etiam David Prophetam indicare, cum dicit: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Unde puto, quod in præſenti vita conſolatio, quæ datur juſtis, ſecundum menſuram cruciatuum & vulnerum detur: futura vero gloria, de qua Apoſtolus dicit, quia *revelabitur in nobis*, non ſecundum menſuram paſſionum: non enim

con-

condigna ſunt paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in ſanctis: ſed ſicut ad Corinthios dictum protulimus, ex momentaneo & levi tribulationum noſtrarum labore ſemina quædam collecta ſupra modum in immenſum nobis æternæ pondus gloriæ præparabunt. Quod vero etiam in præſenti vita juſtis ſecundum menſuram paſſionum ſuarum etiam conſolatio divina tribuatur, confirmat idem Apoſtolus in ſecunda ad Corinthios ſcribens: *Quia ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita abundat & conſolatio noſtra.* Et non dixit: Supra modum abundat, aut in immenſum; ſed quantum paſſiones ſunt, tantum & conſolationes. Quod autem dicit: *Ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*, ſupra jam puto quod ſufficienter oſtendimus de differentia gloriarum, quæ ſit gloria, quæ jam revelata eſt, & quæ ſit, quæ revelanda ſit; & quomodo, quæ nunc videmus, *per ſpeculum videmus & in ænigmate, tunc autem*, cum venerit Filius hominis in gloria Patris & ſanctorum Angelorum, videbimus *facie ad faciem*, ſicut & Joannes dixit: *Quia videbimus eum ſicuti eſt.* Sed & illa poteſt videri gloria, quæ revelanda eſt, cum de ſingulis quibusque rationibus mundi, vel eorum, quæ ſupra mundum ſunt, cœperit doctrina cognoſci, & theſauri ſapientiæ ejus ac ſcientiæ revelari. Poſt hæc dicit: *Nam exſpectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exſpectat.* Volens oſtendere Apoſtolus, quanta qualisque ſit gloria, quæ revelanda eſt in ipſo, vel in his, qui agones Chriſti integre deſudaverint, ait etiam creaturam (utpote rationabilem) habere exſpectationem quamdam, & ſpem gerere temporis illius, quo revelanda eſt gloria filiorum Dei, hoc eſt, cum revelabuntur ea, quæ præparata ſunt his, qui filii Dei eſſe merebuntur, aut certe cum ablato ab his velamine, quo obteguntur, manifeſtati fuerint ipſi, quia filii Dei ſunt. Quæ autem eſt creatura, quæ *revelationem filiorum Dei exſpectat?*

Hæc,

Hæc, inquit, quæ nunc *vanitati ſubjecta eſt:* ſubjecta autem *non volens*, nec ſponte propria, ſed voluntate ejus, qui diſpenſat univerſa. Propter ipſum ergo ſubjecta eſt; ſubjecta autem non ea conditione, ut maneat ſemper ſubjecta vanitati, ſed cum quadam ſpe. Quæ autem ſit ſpes iſta, commemorat dicens: *Quoniam & ipſa*, inquit, *creatura liberabitur a ſervitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Ait autem Paulus ſcire ſe & ſimiles ſibi, *quoniam omnis creatura congemiſcit & condolet uſque adhuc*, vel, ut in aliis habetur exemplaribus, *congemiſcit & parturit uſque adhuc.* Congemiſcere autem & condolere eſt cum alio dolente vel gemente gemere vel dolere, hoc eſt, cum ipſe quidem cauſam gemendi non habeat vel dolendi, gemit tamen pro eo, qui cauſam habet gemendi vel dolendi. Hoc autem dicit facere creaturam pro eo, quod vanitati ſubjecta eſt, & in ſervitute corruptionis poſita eſt. Hæc, quantum ad ipſius Apoſtolici ſermonis ordinem pertinet, explanata ſint. Nunc repetentes diſcutiamus intentius, quæ eſt iſta vanitas, cui creatura dicitur eſſe ſubjecta; & quæ eſt iſta corruptio, de cujus ſervitute liberandam ſe ſperat. Mihi videtur, quod de hac materiali & corruptibili corporis ſubſtantia iſta dicantur. Neque enim corruptio alii cuiquam niſi corpori dominatur. Nam ille interior homo, qui ſecundum Deum creatus eſt & ad imaginem Dei factus, incorruptibilis eſt & inviſibilis, & ſecundum propriam ſui rationem etiam incorporeus dici poteſt. Exterior vero homo & corporeus & corruptibilis dicitur: propter quod & Paulus dicebat: *Nam & ſi is qui deforis eſt homo noſter corrumpitur, ſed qui intus eſt renovatur.* Interioris autem hominis renovatio, utpote qui eſt rationabilis & mens, in agnitione Dei & capacitate ſancti Spiritus conſtat. Verum ut aliqua de tam profundis rebus breviter ac ſtrictim etiam chartulis committamus, ex ipſa interioris

homi-

hominis, hoc eſt, animæ mentisque ſubſtantia colligamus imaginem, quomodo *vanitati creatura ſubjecta eſt non volens, ſed propter eum, qui ſubjecit eam in ſpe:* & ipſum, ſi videtuur, Paulum ponamus in medio, cujus utique anima vel mens, qui eſt interior ejus homo, ſupergreditur & aſcendit omne, quod corporeum eſt, quod viſibile, quod ſenſui ſubjacet & aſpectui, & ipſius divinæ naturæ efficitur capax. Sed hæc tanta & talis animæ ejus ſubſtantia, quæ rationes & intelligentiam cœleſtium divinorumque ſenſuum tenet, (quibus ex cauſis, Deus viderit) ſubjecta eſt ſervituti corporis corruptibilis, & vanitati ejus devincta eſt. Conſidera enim neceſſitates corporis, appetentiam cibi, digeſtionum pudorem, poſteritatis reparandæ verecundiam, ut ſeritur ſoboles, ut editur, ut nutritur; & vide in his quanta vanitas habeatur, quanta corruptio, cui creatura animæ nobilis & rationabilis licet non volens ſubjecta eſt, ſubjecta tamen in ſpe; tempus videlicet ſperans, quo liberetur, cum filiorum Dei tempus libertatis advenerit. Hoc eſt ergo, quod & in aliis apertius jam de ſe ipſo dicebat Apoſtolus, quia, *dum ſumus in habitaculo hoc, ingemiſcimus.* Hoc & Sapientia per Salomonem dicebat, quia *corruptibile corpus aggravat animam, & deprimit terrena habitatio ſenſum multa cogitantem;* & idem Paulus: *Dum enim ſumus in corpore, peregrinamur a Domino,* & cupit magis peregrinari a corpore & adeſſe ad Dominum. Hoc indicat, & multo apertius exponit etiam in eo loco, ubi dicit: *Coarctor autem ex duobus: deſiderium habens reverti, & cum Chriſto eſſe; multo enim melius: permanere autem in carne magis neceſſarium propter vos.* In quo aperte oſtendit, quod non volens, quantum ad ea ſpectat, quæ animæ ſuæ conſcius erat, corruptioni huic vanitatique ſerviret, ſed propter eum, qui hæc ita voluit, & propter nos, ut ſalvi eſſe poſſimus. Permanet ergo in carne propter nos: ut au-

tem

tem revelati fuerint filii Dei, & congregati per unum per Eccleſiam, quam ſtatuit *uni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto*, tunc & ipſe liberabitur a ſervitute corruptionis, ſicut & ipſe dicit: *Ego autem jam immolor, & tempus reſolutionis meæ inſtat. Curſum conſummavi, fidem ſervavi: de cætero repoſita eſt mihi corona juſtitiæ.* Hoc eſt liberatum eſſe a ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Sed ab his, ſi videtur, exemplis etiam ad ſuperiora conſcende, & vide ipſius ſolis, & lunæ, ac ſtellarum cœli, & totius mundi miniſteria quomodo ſubjecta ſunt vanitati, corruptionique deſerviunt. Ad uſus namque hominum alunt ſegetes, arborum fructus producunt, herbamque camporum; atque eosdem in ſe revertentes anni circulos volvunt. Reparant enim quæ prætereunt, & præterire rurſum, quæ reparata ſunt, ſinunt. Ipſos quoque Angelos, ſi ad ſententiam Pauli reſpicias, quæ dicit, quia *omnes miniſteriales ſunt ſpiritus ad miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis*, intelliges tale aliquid gerere, & huic corruptioni eſſe ſubjectos: credo etiam ipſos non volentes, ſed propter eum, qui ſubjecit eos in ſpe. *Voluntati enim illius quis reſiſtit?* Ego etiam de Archangelis tale aliquid intelligere Propheticis invitor eloquiis. Quid enim tantæ vanitatis & tantæ corruptionis invenias, quam bella gerere in hoc mundo? pugnas adverſum ſe Regum & Gentium commovere? Vide ergo, quod & in his præcipuum Archangelici operis habetur officium, ſicut Daniel Propheta teſtatur, cum dicit, quia Archangelus loqueretur ad eum, qui diceret ei, quod pugnaverit adverſum principem Perſarum, *& nemo*, inquit, *fuit mihi adjutorio, niſi Michael princeps veſter.* Per hæc ergo ſingula deprehenditur rationabilis *creatura vanitati* eſſe *ſubjecta non volens, ſed propter eum, qui ſubjecit in ſpe.* Spes namque eſt, ab his rebus corporeis & corruptibilibus aliquando ceſſandum. Hanc

enim

enim habet exſpectationem creatura iſta rationabilis, ut revelatio fiat filiorum Dei, propter quos Angeli mittuntur in miniſterium, ut & ipſi cum his, quibus miniſtraverunt, hæreditatem capiant ſalutis, ut terreſtrium & cœleſtium fiat unus grex & unus paſtor, & *ſit Deus omnia in omnibus.* Et ut evidentius de his quæ dixerat confirmaret, addidit: *Scimus enim, quoniam omnis creatura congemiſcit, & condolet uſque adhuc.* Superius dixerat: *Exiſtimo enim, quoniam non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam:* & cum ibi ſe exiſtimare dixerit, in his ſcire ſe dicit, quod omnis creatura congemiſcat & condoleat, quo ſcilicet nihil in hoc ſenſu dubitationis habeatur. Creatura enim licet non volens ſubjecta ſit, tamen quoniam voluntati cedit ejus, qui ſubjecit, etiam affectum quemdam & charitatem circa eos exhibet, pro quibus videtur eſſe ſubjecta, & pro doloribus eorum dolet, & pro gemitibus gemit. Si vero (ut in aliis exemplaribus invenitur) ita legamus: *Congemiſcit & parturit:* ſecundum illum ſenſum accipiemus *Parturit*, quo dicit Apoſtolus genuiſſe ſe per Evangelium eos, quos per fidem Chriſti produxit ad lucem; vel ſicut de aliis alibi dixit: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.* Parturit ergo & creatura eos, quos regenerat ad ſalutem. Quod ſi etiam hoc legentibus viſum fuerit requirendum, cur in ſuperioribus tertio nominaverit creaturam, & nuſquam dixerit: Omnis creatura; ad ultimum vero dicat: *Scimus enim, quoniam omnis creatura congemiſcit & condolet:* poteſt ſic intelligi, quia non omnis quidem creatura eſt, quæ ingemiſcit & dolet, hoc eſt, quæ neceſſitati corporis corruptibilis ſubjacet: omnis autem creatura eſt, quæ dolentibus condolet, & quæ gementibus congemiſcit. Omnis autem creatura ſuperior agones & certamina noſtra ſpectat, & dolet cum vincimur, cum vero vincimus gaudet: & multo plus,

quam

quam nobis, illis ineſt gaudere cum gaudentibus, & dolere cum dolentibus.

5. *Non ſolum autem, ſed & nos ipſi primitias Spiritus habentes, etiam ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum exſpectantes, redemptionem corporis noſtri. Spe enim ſalvi facti ſumus. Spes autem, quæ videtur, non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Sed ſi quod non videmus ſperamus, per patientiam exſpectamus.* Conſuetudinem Apoſtolicæ elocutionis eſſe ſæpe docuimus, cum dicit: *Non ſolum autem*, & nihil ſubjungit, cui aptari debeat, ſuperioribus dictis eſſe referendum, ſicut & in præſenti capitulo intelligi datur. Tale namque eſt, quod dicere videtur: Non ſolum omnis creatura congemiſcit & condolet; ſed & nos ipſi primitias Spiritus habentes, intra nos gemimus. Et nos enim exſpectamus adoptionem filiorum Dei, & redemptionem corporis noſtri. Quamvis hoc ipſo jam, quod Chriſto credimus, ſalutem nobis præſtitam noverimus, tamen in ſpe adhuc eſt ſalus iſta, non in aſpectu viſibilium. Si enim jam videretur, non utique ſperaretur. Sperat enim quis, ut videat. Si vero videat quæ ſperabat, ſuperfluum eſt ultra ſperare quæ videt. Nos autem ſpem non habemus in his quæ videntur, ne inanis ſit ſpes noſtra, ſed in his quæ non videntur. Et ideo, quia quæ non videntur ſperamus, & tam magna ſunt tamque glorioſa, ut multis laboribus, multiſque tribulationibus & periculis capiantur, idcirco ea per patientiam exſpectamus, tanquam vix aliquando ventura. Hæc diximus, directum quemdam & lucidiorem ſermonibus ipſis Apoſtolicis ordinem dantes. Nunc, ſi videtur, quid eſt, quod novo hoc ſermone indicet, videamus, cum dixit: *Sed & nos ipſi primitias Spiritus habentes.* Scimus enim ſcriptum eſſe in lege: *Primitias areæ & primitias torcularis non fraudabis*; &: *Primitias omnium frugum tuarum inferes in domum Domini Dei tui.* Quid ergo? Sicut primitiæ areæ & primitiæ tor-

cularis ejusdem frugis ſunt, cujus eſt & reliqua area, vel ejusdem liquoris, cujus & torcular, itane videbitur & quod dicit, primitiæ Spiritus ex multis reliquis ſpiritibus ſanctis & beatis unus aliquis eſſe præcipuus? An illud potius intelligemus, quod, ſecundum ea quæ ſuperius diſſeruimus, multi ſint ſpiritus miniſteriales miniſtrantes in miniſterium propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis, ſub quibus agens unusquisque credentium velut ſub tutoribus & procuratoribus inſtituitur uſque ad præfinitum tempus a patre, hoc eſt, uſquequo ad legitimam ætatem animæ perfectionis advenerit, ubi quis jam ſupergreſſus ſpiritum ſervitutis, quem acceperat in timore, a quo velut pædagogo ſervaretur, dignus efficiatur accipere adoptionis ſpiritum primitias Spiritus, per quem adoptatus in filium poſſit etiam primitivorum Eccleſiæ quæ in cœlis eſt ſociari? Et ſicut multo differt filium eſſe quam ſervum, ita multo differt a miniſterialibus ſpiritibus Spiritus ſanctus, cujus primitias Paulus cum ſuis ſimilibus habere ſe dicit. Unus hic modus ſit, quo ſermonis hujus intelligentiam potuimus indagare. Videamus nunc & alium. Legimus apud ipſum Apoſtolum Paulum dona vel gratias ſancti Spiritus multos ſpiritus nominari, ut cum dicit: *Nunc autem quoniam æmulatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem Eccleſiæ quærite ut abundetis*; & item alibi: *Spiritus Prophetarum Prophetis ſubjecti ſunt*; ſubjectos dicens ſpiritus Prophetarum, non quaſi meliori inferiores, ſed pro eo, quod habens quis prophetiæ ſpiritum non invitus loqui cogitur, ut illi, qui habent ſpiritus immundos; ſed cum vult & ratio poſtulat, dicit: cum vero opportunum non videbitur, ſilet, bene ſciens, quia tempus ſit tacendi & tempus loquendi. Et ideo non ad injuriam dicitur, quia Prophetis ſubjecti ſunt ſpiritus, ſed ad diſpenſationem, ſicut & illud dictum accipimus de Salvatore, quia *tunc & ipſe Filius ſubjectus erit ei, qui*

ſibi

ſibi ſubdidit omnia. Et hic enim *ſubjectus* non quaſi inferior dicitur. Quomodo enim inferior dici poteſt, qui Filius eſt, & omnia eſt quæ Pater? *Omnia enim,* inquit, *Pater, tua mea ſunt.* Sed in his, quos Patri ſubdit credentes in ſe, quoniam in unoquoque eorum ſe eſſe dicit, & ſe in eis dicit eſurire, & ſitire, & nudum eſſe, ſeque paſci in eis & indui profitetur, idcirco & in illis ipſe dicitur eſſe ſubjectus. Sed hæc per exceſſum quemdam dicta ſint. Nunc autem ad propoſitum quidem redeamus. Dona ergo diverſa Spiritus, a Paulo multi ſpiritus appellantur. Horum autem multorum donorum quicquid eſt ſummum & magnum, ſine dubio Apoſtóli conſecuti ſunt, ut idonei eſſent (ſicut & ipſe Paulus dicit) miniſtri novi Teſtamenti, & ut replere poſſent Evangelium ab Jeruſalem in circuitu uſque ad Illyricum. Hoc ergo, quod in eos præ cæteris ſublimius & præclarius collatum eſt ſancti Spiritus donum, merito primitias ſancti Spiritus appellavit. Et ideo dicit: *Sed & nos ipſi.* In quo ſpecialiter deſignare videtur Apoſtolicam dignitatem. *Nos* ergo, inquit, *ipſi*, hoc eſt, Apoſtoli, *primitias Spiritus habentes*, qui electi ſumus ad hoc, ut primitias Spiritus acciperemus, etiam *ipſi intra nos gemimus.* In tantum, inquit, nulla creatura eſt, quæ doloribus & gemitibus vacet, ut etiam nos ipſi, qui ſumma a Spiritu ſancto & electa dona percepimus, tamen exſpectantes adoptionem filiorum, id eſt, perfectionem eorum, quos docere & inſtituere miſſi ſumus, donec videamus eos in tantum proficere, ut adoptari mereantur in filios, neceſſario dolemus & gemimus. Donec ergo nos, inquam, qui inſtituimur ab eis, negligimus, & moramur, & emendationis noſtræ tempus longius protelamus, donec non inviſibilia quærimus, ſed viſibilibus delectamur, dolores Apoſtolis commovemus, ac luctum (ut ita dicam) univerſæ creaturæ & gemitus ſuſcitamus. Univerſa nam-

que creatura ingemiſcit & condolet, duritiæ & diſſimulationis noſtræ damna ſuſpirans. Alius hic nobis explanationis ordo de primitiis Spiritus, videris ſi probandus occurrit. Adhuc autem addemus & tertium. Idem ipſe Apoſtolus iterum dicit de Domino Jeſu Chriſto, quia ſit *primogenitus omnis creaturæ.* Ne forte ergo, ut ille *primogenitus* dicitur *omnis creaturæ*, tali quadam ratione etiam multorum ſpirituum primitiæ dicatur Spiritus ſanctus. Sic & iſte expoſitionis tertius modus. Probet autem qui legit, qui horum magis ſenſui conveniat Apoſtolico. Si vero quod dixit: *Et nos ipſi primitias Spiritus habentes*, de omnibus dictum, qui gratiam baptiſmi conſecuti videntur, accipias, ſperandum eſt illud, quod idem Apoſtolus dixit: *Quod ſi primitiæ ſanctæ & maſſa: & ſi radix ſancta, & rami.* Quod & ſi ita ſit, tamen ipſius maſſæ, in qua videtur indicari multitudo fidelium, primitiæ neceſſario videbuntur in Apoſtolis collocatæ. Sic enim ſcriptum eſt, quia *in Eccleſia poſuit Deus primo Apoſtolos, ſecundo Prophetas, tertio Doctores.* Iſti ergo, qui primo loco conſtituti ſunt, competenter primitias ſancti Spiritus gratiæ ſpiritalis habere credentur. Nunc jam videamus, quomodo adoptionem filiorum exſpectare ſe dicat, qui in ſuperioribus dixit, quia *ipſe Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro; quia ſumus filii Dei:* & iterum quomodo redemptionem corporis ſperat, qui in aliis dicit: *Chriſtus nos redemit.* Sed, ut mihi videtur, ipſe hoc eo ſermone, qui in ſequentibus habetur, abſolvit. Ait enim: *Spe ſalvi facti ſumus.* Quod ergo filii ſumus, & redempti ſumus, & quod ſalvati ſumus, in ſpe conſiſtit. *Nunc enim videmus per ſpeculum & in ænigmate; tunc autem facie ad faciem:* per ſpeculum ergo & in ænigmate accipimus & adoptionem & redemptionem. *Advenit* enim *plenitudo temporum*, & *miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum*

reci-

reciperemus. Recipimus ergo adoptionem, ſed iſtam, quæ eſt per ſpeculum & in ænigmate. Cum autem venerint quæ perfecta ſunt, tunc adoptionem *facie ad faciem* conſequemur. Quod autem dixit, *redemptionem corporis noſtri*, ego arbitror quod totius Eccleſiæ indicet corpus, ſicut & alibi dicit: *Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra ex parte.* Omne ergo corpus Eccleſiæ redimendum ſperat Apoſtolus, nec putat poſſe quæ perfecta ſunt dari ſingulis quibusque membris, niſi univerſum corpus in unum fuerit congregatum. Poteſt autem & ſic intelligi, ut redemptionem corporis noſtri dicat illam, quæ in reſurrectione futura eſt, cum non ſolum animæ, ſed & corpora venient *ante tribunal Chriſti, ut reportet unusquiſque propria corporis, prout geſſit*; & ſecundum illud, quod dictum eſt: *Timete magis eum, qui poteſt & corpus & animam perdere in gehennam.* Et ideo dolendnm unicuique eſt in hoc ſæculo & gemendum, ne forte per malos actus & præſentis vitæ negligentiam non mereatur redemptionem corporis ſui conſequi; ſed inveniat eum iſta ſententia, quæ corpus & animam gehennæ ignibus damnat. Poſt hæc dicit: *Spe enim ſalvi facti ſumus. Spes autem, quæ videtur, non eſt ſpes.* Sicut ſuperius de creatura dixerat, quia *vanitati ſubjecta eſt propter eum, qui ſubjecit in ſpe:* ita & hic de ſemetipſo, vel quoſcumque ſecum annumerari novit, dicit: *Spe enim ſalvi facti ſumus:* ſicut & gemitibus creaturæ ſuos quoque gemitus ſociavit. Quomodo autem in ſpe ſit ſalus: ſpes vero non ſit in his poſita, quæ videntur, ſed quæ non videntur, jam ſuperius edocuimus. Illud ſolum breviter addemus, quod & ex his ſermonibus, & ex illis, in quibus dicit: *Non reſpicientes illa, quæ videntur, ſed quæ non videntur*, edocet nos in futuris bonis nihil eorum, quæ nunc videntur, vel videri poſſunt, ſperare debere, etiam ſi cœlum videas iſtud viſibile, etiam ſi terram. Audi de his, quia *cœlum & terra præteribunt*,

viſibilia enim ſunt; & quod vides, quid ſperas? Nihil ergo prorſus ſperandum eſt in futuro de his, quæ videntur. *Oculus* enim *non vidit*, *quæ præparavit Deus his, qui diligunt eum.* Videt autem oculus cœlum & terram: non ergo oportet hoc, quod videtur, credi præparatum eſſe a Deo his, qui diligunt eum; ſed cœlum quidem, imo potius cœlos multo eminentiores & excelſiores, quam eſt illud firmamentum, quod videri oculis poteſt. Sed & terra ſperanda eſt, non tamen hæc, quæ arida dicitur, & oculis ſubjacet; ſed illa erit manſuetorum terra, quam oculus non vidit. Evidens eſt enim Apoſtoli ſententia, quæ docet, non viſibilia & corporalia ſperanda in futuris, ſed ſpiritalia & æterna: quia, *quæ videntur, temporalia ſunt*, & cum tempore finiuntur, *quæ autem non videntur, æterna ſunt*, quæ ſperanda Apoſtolus docet. Idcirco namque & ipſa corporis noſtri reparatio ex corruptibili incorruptibilis, & ex mortali immortalis, & ex infirmitate in virtute reſtituitur, & ex animali corpore corpus efficitur ſpiritale, ut cum ſpiritale factum fuerit, poſſit etiam inviſibilibus perfrui bonis: quæ bona in præſenti ſæculo non videntes, per ſpem ſperamus, & per patientiam exſpectamus.

6. *Similiter & Spiritus adjuvat infirmitatem noſtram. Nam quid oremus ſecundum quod oportet neſcimus; ſed ipſe Spiritus pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret Spiritus; quia ſecundum Deum interpellat pro ſanctis.* Cum in ſuperioribus dixiſſet, quia omnis creatura his, qui in agone hujus vitæ ſunt poſiti, congemiſceret & condoleret, hoc eſt, collaboraret, viresque conferret, tum etiam ſeipſum Paulus ac ſui ſimiles proferre gemitus pro laborantibus memoraſſet, ut per hæc ſolaretur in certamine poſitos, cum viderent omnes ſanctos univerſamque creaturam affectu ſecum laborare, gemitusque conjungere; addit nunc excelſius aliquid

& ſublimius. Ne, inquit, parvum putetis, quod omnis nobiscum congemiſcit & condolet creatura: ne parvum videatur, quod nos ipſi gemimus pro laboribus veſtris. Etiam divinæ ipſi naturæ erga agones noſtros (vobiscum enim me quoque conjungo) ineſt quidam miſerationis affectus, & ipſe *Spiritus adjuvat infirmitatem noſtram.* Denique quid nos orare, quid a Deo petere oporteat, ignoramus. Interdum enim, quæ contraria ſaluti ſunt, cupimus, infirmitate cogente. Sicut enim quis in ægritudine corporis poſitus non ea, quæ ſanitati congruunt vel conducunt, ſed ea, quæ præſentis infirmitatis deſiderium ſuggeſſerit, poſcit a medico: ita & nos in hujus vitæ infirmitate languentes interdum a Deo petimus, quod non expedit nobis. Denique ego ipſe Paulus, qui hæc loquor ad vos, cum mihi propter ſublimitatem revelationum ne extollerer datus fuiſſet a Domino *angelus ſatanæ, qui me* colaphizaret, *ter Dominum rogavi, ut diſcederet a me*, neſciens quid orarem: & ideo quia neſciebam ſecundum quod oporteat orare, non me audivit Dominus, ſed dixit mihi: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Sic ergo *quid oremus ſecundum quod oportet neſcimus; ſed ipſe Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Magnum neſcio quid Paulus in gemitibus ſentit: ecce enim jam tertio gemitus ponit. Nam & *creatura*, inquit, *congemiſcit*, & *nos ipſi gemimus*, & *ipſe Spiritus gemitibus interpellat Deum pro ſanctis.* Addidit ſane in his gemitibus, quos per Spiritum Deo dicit offerri, quod ſint inenarrabiles. Hoc autem neque de totius creaturæ, neque de ſuis gemitibus dixit. Et vide ſi poſſumus in iſtis gemitibus multum fiduciæ & libertatis in conſpectu Dei intelligere, quod oratio, quæ cum dolore & gemitu offertur Deo, accipiat fiduciam a Spiritu ſancto aſcendendi ad Deum. Denique Adam, cum peccaſſet, perdidit fiduciam, & abſcondit ſe a facie Dei. Sanctus au-

tem David dicit, quia *gemitus meus a te non eſt abſcenditus.* Sed videamus, quid eſt quod dicit: *Ipſe Spiritus interpellat pro nobis.* Hoc enim & Joannes Jeſum facere deſignat, cum dicit: *Filioli, hæc ſcribo vobis, ut non peccetis: ſi autem & peccaverit aliquis noſtrum, advocatum habemus apud Patrem juſtum Jeſum, qui & interpellat pro nobis.* Et hic, Spiritus interpellat pro nobis. Hoc autem facit Spiritus juvans infirmitatem noſtram. Quæ autem ſit infirmitas noſtra, ipſe Dominus docet cum dicit: *Spiritus promptus, caro autem infirma.* Igitur infirmitas noſtra ex carnis infirmitate deſcendit. Ipſa eſt enim, quæ concupiſcit adverſus ſpiritum: & dum concupiſcentias ſuas ingerit, puritatem ſpiritus impedit, & ſinceritatem orationis offuſcat. Sed ubi viderit Spiritus Dei laborare ſpiritum noſtrum in adverſando carni, & adhærendo ſibi, porrigit manum, & adjuvat infirmitatem ejus: & velut ſi magiſter ſuſcipiens rudem diſcipulum, & ignorantem penitus literas, ut eum docere poſſit & inſtituere, neceſſe habet inclinare ſe ad diſcipuli rudimenta, & ipſe prius dicere nomen literæ, ut reſpondendo diſcipulus diſcat, & fit quodammodo magiſter ipſe incipienti diſcipulo ſimilis, ea loquens & ea meditans, quæ incipiens loqui debeat ac meditari: ita & Spiritus ſanctus, ubi oppugnationibus carnis perturbari noſtrum ſpiritum viderit, & neſcientem quid orare debeat ſecundum quod oportet, ipſe velut magiſter orationem præmittit, quam noſter ſpiritus, ſi tamen diſcipulus eſſe ſancti Spiritus deſiderat, proſequatur: ipſe offert gemitus, quibus noſter ſpiritus doceatur ingemiſcere, ut repropitiet ſibi Deum. Si vero Spiritus quidem doceat, & noſter ſpiritus, id eſt, mens noſtra non ſequatur, ſuo vitio infructuoſa ei fit magiſtri doctrina. Et iſtud Paulus myſterium intra hominem geri ſciens, dicebat: *Nam ſi linguis loquar, ſpiritus meus orat, ſed mens mea ſine fructu eſt:* ſpiritum ſuum dicens gratiam ſan-

ſancti Spiritus, quæ a Deo hominibus datur. Unde & cohortans nos, ut non habeamus infructuoſum hoc ſancti Spiritus beneficium, addit & dicit: *Quid ergo eſt? Orabo ſpiritu, orabo & mente: Pſalmum dicam ſpiritu, Pſalmum dicam & mente.* Igitur quamvis hæc inenarrabilia eſſe Paulus ipſe ſignarit, & inenarrabilibus gemitibus geri, tamen prout poſſibile nobis fuit, imaginem quamdam rerum, quæ divinitus geruntur, quasque ipſe obtectius profert, edidimus. Qui autem ſpiritalis eſt, examinet omnia, & ſi quid his altius inveſtigare potuerit, habeat apud ſe: *Fidelis enim ſpiritu celat negotia.* Admonendi tamen ſunt, qui proſperitatem ſibi præſentis vitæ, & ſanitatem, vel divitias, vel honores poſtulent a Deo, quia quid orent ſecundum quod expedit neſciunt. Sæpe enim fit, ut ad damnum animæ vel opprobrium ejus ſempiternum cedant præſentia hæc lucra & dignitas ſæcularis. Et ideo illud magis tenendum eſt, quod nos in oratione dicere docuit Dominus: *Fiat voluntas tua.*

Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret Spiritus, quia ſecundum Deum interpellat pro ſanctis. Oſtendit quidem, a Deo non tam verba noſtra in oratione, quam cor mentemque perpendi: ipſe enim eſt, qui ſcrutatur corda & renes. Quod autem ſecundo dicit, quia *Spiritus interpellat*, hoc eſt, quod edocet: non minimam diſpenſationem etiam per Spiritum ſanctum in hominibus geri. Quamvis enim unigenitus Filius Dei pro ſalute humani generis incarnatus & paſſus ſit, & morte ſua deſtruxerit mortem, & reſurrectione reddiderit vitam; nihilo ſegnius tamen absque incarnatione magnifica geruntur etiam per Spiritum ſanctum. Tantum eſt, quod ille pro impiis mortuus eſt: (ſic enim & ipſe Paulus oſtendit, cum dicit: *Adhuc enim Chriſtus, cum infirmi eſſemus, ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt:*) ſanctus autem Spiritus non pro impiis jam interpellat, ſed *pro ſanctis*: & interpellat non ſe-

 cun-

eundum carnem, ſed *ſecundum Deum*: Chriſtus autem non ſecundum Deum mortuus dicitur, ſed ſecundum carnem. Ideo non verbis offerre dicitur Spiritus interpellationem pro ſanctis, ſed *gemitibus*: & non communibus iſtis gemitibus, ſed *inenarrabilibus*. Quomodo enim enarrari poteſt, quod Spiritus Dei loquitur Deo, cum interdum nec ipſe quidem noſter ſpiritus, quod ſentit & intelligit, ſermone poſſit exponere?

7. *Scimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Nam quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.* Si Spiritus, inquit, interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, & univerſa creatura congemiſcit & condolet uſque nunc, quæ liberabitur tunc demum a ſervitute corruptionis, cum libertas gloriæ filiorum Dei advenerit, quomodo non competenter pronunciabitur, quia *ſcimus, quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum?* In tantum enim omnia cooperantur in bonum, & collaborant his, qui diligunt Deum, ut & ipſe Spiritus adjuvet, nec dedignetur divina natura dux eſſe itineris ad bonum. Verumtamen ſi ſunt aliqui habentes ſpiritum ſervitutis in timore, alii vero ſunt ſuperiores his, qui ſpiritum adoptionis accipiunt, ex eo, quod non jam timore Deum, ſed amore venerantur, & quod *perfecta* in eis *charitas foras mittit timorem*: videndum eſt, ne forte non omnia cooperentur in bonum his, qui adhuc in ſpiritu permanent ſervitutis; ſed aliqua quidem cooperentur etiam ipſis, non tamen omnia; & neſcio ſi ad ipſum bonum, ſeu potius (ut ita dixerim) ad januas boni perducant. His vero, qui diligunt Deum, & toto ei inhærent charitatis affectu, omnia (ut diximus) collaborant & juvant, atque aliquid ſui ſtudii conferunt, quatenus eos in ipſo bono, quod nunquam poteſt permutationem recipere, conſtituant.

Quod

Quod ſi alii ſunt, qui diligunt Deum, & alii, qui ſpiritum ſervitutis accipiunt, videndum eſt, ne forte & hoc, quod dicit: *His, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt*, &: *Quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui*, non conveniat illis, qui in ſpiritu ſervitutis ſunt. Poſſunt enim & illi vocati quidem dici, non tamen *ſecundum propoſitum* vocati: & pro eo, quod adhuc in ſpiritu ſervitutis ſunt, non poſſunt ſtatui inter multos fratres, quorum primogenitus eſt filius charitatis, & *imago inviſibilis Dei*, ac *primogenitus omnis creaturæ.* Sed & hoc quod dixit: *Conformes imaginis Filii ſui*, volo requirere, cujus formæ conformes fieri dicantur. Legimus enim Filium Dei aliquando in forma Dei, aliquando in forma ſervi eſſe poſitum. Cui ergo formæ harum duarum conformes dicat futuros Apoſtolus eos, qui diligunt Deum, & quibus omnia cooperantur in bonum, non otioſi mihi videtur eſſe diſcriminis. Arbitror ergo ſecundum ea, quæ in aliis idem Paulus deſignat, ubi dicit: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*, formari in his, qui ad perfectionem tendunt, Chriſtum dicat, ſecundum hoc, quod Verbum eſt, ut in eis Verbi Dei ſinceritas ad purum informetur; & ſecundum hoc quod veritas eſt, ut veritas in eis absque ullius fuci admixtione conſiſtat; & ſecundum hoc quod ſapientia eſt; ut ſapientia Dei in eis illa, quam inter perfectos loquitur Paulus, pura & absque ullo erroris diverticulo conſervetur. Sic & ſecundum omnia, quæ Chriſtus eſt, vel juſtitia, vel ſanctificatio, vel cæteræ quæque virtutes, ſi in eis formentur ad liquidum, iſti videbuntur ad illam formam, qua in forma Dei eſt, conformes imaginis eſſe effecti. Si vero adhuc in initiis quis converſertur (*initium* autem *ſapientiæ timor Dei* eſt) & in timore adhuc poſitus prima cultus Dei elementa ſuſcipiat, ſecundum formam ſervi, quam ſuſcepit ad hoc, ut rudes & ignaros ti-

mo-

morem Dei doceret, conformes fieri intelligendi ſunt hi, qui prima initia in Dei timore ſuſcipiunt. Quia, inquit, *quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui.* Non omittamus nec de eo, quod dixit: *Præſcivit, & prædeſtinavit.* Puto enim, quod, ſicut non de omnibus dixit, qui prædeſtinati ſunt, ita nec de omnibus, quos præſciit. Non enim ſecundum communem vulgi opinionem putandum eſt, bona malaque præſcire Deum, ſed ſecundum Scripturæ ſanctæ conſuetudinem ſentiendum eſt. Obſervet enim qui ſtudioſus eſt in Scripturis, ſicubi invenit Scripturam dicere, quia malos præſcierit Deus, ſicut in præſenti loco de bonis manifeſte dicit, quia *quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui.* Si enim quos præſcivit, hos & prædeſtinavit conformes eſſe imaginis Filii ſui, nullus autem malus conformis poteſt imaginis eſſe Filii Dei, manifeſtum eſt, quia de bonis tantum dicit: *Præſciit quos & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui:* cæteros vero non modo præſcire, ſed neſcire quidem dicitur Deus. *Novit* enim *Deus eos, qui ſunt ejus:* ad eos autem, qui non ſunt digni ut ſciantur a Deo, Salvator dicit: *Diſcedite a me, quia nunquam cognovi vos, operarii iniquitatis.* Sic ergo etiam in hoc præſenti loco *quos præſcivit* Deus, ipſos *& prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui.* Cæteri autem præſciri non dicuntur: non quod aliquid latere poſſit illam naturam, quæ ubique eſt & nusquam deeſt; ſed quia omne, quod malum eſt, ſcientia ejus vel præſcientia habetur indignum. *Quos* ergo *præſciit, & prædeſtinavit.* Sed & hoc intuere, ſi præſcire & prædeſtinare dici poteſt Deus de his, qui nondum ſunt; an de his, qui ſunt quidem, nondum tamen conformes ſunt imaginis Filii ſui: & ſi præſcientiam in hoc eſſe magis convenit, quam in eo, quod futurum ſit id, quod nondum eſt. In hoc enim voluntas magis eſt, quam præſcientia conditoris. Nam

præ-

præſcientia in quo videbitur, cum id, quod futurum eſt, pendeat in factoris arbitrio? Videbitur fortaſſis ab attentis lectoribus etiam hoc requiri, cur non dixerit: Conformes Filii ſui; ſed: *Conformes imaginis Filii ſui.* Dicet enim qui hæc excitat, quia ſicut ipſe Filius, qui *imago Dei inviſibilis* dicitur, quantum ad perſonam ſpectat, alius eſt ab illo, cujus imago eſt: ita & hic quæ dicitur imago Filii ejus, alia debet eſſe ab illo, cujus imago eſt. Et quamvis ardua hæc videantur & difficilia, tamen vide ſi poſſumus illud dicere: quia quamvis omnis, qui ſe ad eam formam quam ſupra poſuimus excoluerit, imago ſit Dei, hoc eſt, imago Filii Dei; tamen ſpecialis ac propria imago ejus, quæ eum totum atque ex integro ſuſcepit, & in ſemetipſa formavit, ipſa Jeſu anima dicenda eſt, quæ ſe per omnia Verbo ac Sapientiæ Dei ita coaptavit, ut in nullo prorſus ab ejus ſimilitudine decolor haberetur; ita ut quicumque ſummam perfectionis ac beatitudinis conſectatur, ad illius ſe imaginem ac ſimilitudinem tendat, quæ primo loco & ſuper omnes cæteros Filii Dei imago eſt: ita *ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus*, in his videlicet, quorum in conformatione imaginis Filii Dei primatum tenet.

8. *Quos autem prædeſtinavit, illos & vocavit: & quos vocavit, illos & juſtificavit: quos autem juſtificavit, illos & glorificavit.* Supra dixit: *Quos præſcivit, hos & prædeſtinavit:* & nunc addit: *Quos autem prædeſtinavit, illos & vocavit: & quos vocavit, illos & juſtificavit.* Et ſi *præſcivit* & *prædeſtinavit* communi opinione ſentiamus, videbitur utique qui juſtificatus eſt, propterea juſtificatus eſſe, quia vocatus eſt; & qui vocatus eſt, propterea juſtificatus eſſe, quia prædeſtinatus eſt; & qui prædeſtinatus eſt, propterea prædeſtinatus eſſe, quia præcognitus eſt. Et rurſum econtrario intelliges: Si quis autem juſtificatus non eſt, ideo non eſt juſtificatus, quia non eſt vocatus; & qui vocatus non

eſt, ideo vocatus non eſt, quia non eſt prædeſtinatus; & qui prædeſtinatus non eſt, ideo non eſt prædeſtinatus, quia non eſt præcognitus. Et vide, in quam abſurdam ſententiam decidant hi, qui præſcientiam Dei in hoc tantum accipiunt, quaſi qui ea, quæ poſtmodum futura ſunt, ante prænoſcat. Invenitur enim ſecundum hoc, quod ſupra expoſuimus, non præſciſſe Deus quos non prædeſtinavit. Et rurſum ſi ad communem referatur intelligentiam hoc, quod dicit, quia *quos vocavit, illos & juſtificavit*, ingentem feneſtram patefaciemus his, qui negant eſſe in hominis poteſtate, ut ſalvus fiat. Ajunt enim: Si Deus, quos præſcivit, illos & prædeſtinavit; & quos prædeſtinavit, illos & vocavit; & quos vocavit, illos & juſtificavit; nihil culpæ habent hi, qui non juſtificantur, quia nec vocati ſunt, nec prædeſtinati, nec præcogniti. Tum etiam illud aperte nobis adverſatur, quod non omnes, qui vocantur, etiam juſtificantur. Nam & Judas Apoſtolus vocatus eſt, ſed non eſt juſtificatus. Quod & ſi juſtificatúm eum contendat aliquis eo ipſo quo vocatus eſt; non eſt certe glorificatus. Sed & illi, de quibus dicit Apoſtolus, quia *naufragaverunt a fide*, vocati quidem fuerunt, ſed ſunt non juſtificati. Et ſecundum Evangelii parabolas, illi, ad quos miſſi fuerant ſervi, & excuſaverunt ſe, vocati fuerunt, ſed non ſunt juſtificati: & ille, qui ingreſſus convivium regis non habuit veſtem nuptialem, vocatus eſt, ſed non eſt juſtificatus. Cum ergo hæc ſingula ita ſe habeant, quomodo videbitur verus eſſe ſermo Apoſtoli, quem vel de prænoſcendo, vel de prædeſtinando, vel de vocando, vel etiam de juſtificando memoravit? Sed ego ſecundum ea, quæ ſupra expoſuimus, quomodo noſcat vel prænoſcat Deus, ad conſuetudinem Scripturæ redeundum puto, quæ vernacula quadam appellatione in hoc ſermone, id eſt, in cognoſcendo uti ſolet: velut cum dicit: *Et cognovit Adam*

Evam

Evam uxorem ſuam, pro eo, ut dicat, admixtus eſt uxori ſuæ. Et iterum de Rebecca dicit: *Virgo erat, vir non cognoverat eam.* Sed & de filiis Levi dicitur, cum prævaricatores punirent, quia non cognoverit unusquisque patrem ſuum aut matrem ſuam. In quo ſine dubio hoc oſtenditur, quia non junxit affectum ſuum & amorem cum patre vel matre. Sed & multa ſecundum hunc ſenſum in Scripturis de cognoſcendo invenies dicta: & ideo etiam in præſenti loco conſtat Apoſtolum ſecundum Scripturæ ſacræ conſuetudinem cognoſcendi poſuiſſe ſermonem, ut illos oſtenderet præcognitos a Deo, in quibus, ſciens quales eſſent, amorem ſuum Deus affectumque poſuiſſet, ſecundum quod etiam illud ſcriptum eſt: *Cognovit Dominus eos, qui ſunt ejus:* cum utique, quantum ad iſtam communem ſcientiam pertinet, Deus non ſolum eos, qui ſui ſunt, ſed & eos, qui errant a ſe, non ignoret. Sed cognoviſſe ſuos dicitur, hoc eſt, in dilectione habuiſſe, ſibique ſociaſſe. Ita ergo *quos præſcivit* Deus, *illos & prædeſtinavit: & quos prædeſtinavit, illos & vocavit: & quos vocavit, illos & juſtificavit.* Supereſt nobis adhuc illius quæſtionis abſolutio, quomodo *quos vocavit, illos & juſtificavit*, cum ſecundum ea, quæ ſupra diximus, conſtet multos eſſe vocatos, paucos autem electos. Sed videtur mihi eſſe quædam vocationis differentia, ſecundum illud, quod in ſuperiori capitulo expoſuimus, quia omnes quidem vocati ſunt, non tamen omnes *ſecundum propoſitum* vocati ſunt. Nam hi, qui ſecundum propoſitum bonum & bonam voluntatem, quam circa Dei cultum gerunt, vocantur, ipſi ſunt, qui *ſecundum propoſitum* vocati dicuntur: & iſti ſunt, qui vocati juſtificantur. Bono enim eorum propoſito deerat ſola vocatio. Hi vero, qui non habent bonum fixumque propoſitum vel erga divinum cultum, vel erga opus bonum, vocantur quidem & ipſi, ne eis excuſatio relinquatur, & hæc ipſa

poſſint cauſari cum judicantur: Quia & nos ſi vocati fuiſſemus, potuiſſemus utique juſtificari; & non ſolum juſtificari, ſed & glorificari. Ideo ergo vocantur quidem & ipſi: ſed quaſi ſi in terra petroſa ſeminetur ſemen, cito quidem exoritur; increſcente autem tribulationum ſole, quia non habent altam radicem boni propoſiti, continuo areſcunt & pereunt. Et ipſi ſunt, de quibus dicit Apoſtolus, quia *naufragaverunt a fide*. Quos ergo vocavit, id eſt, quos ſecundum propoſitum vocavit boni, illos & juſtificavit. Quod & ſi *ſecundum propoſitum* ad Deum referatur, hoc eſt, ut ſecundum Dei propoſitum, qui ſciens in eis religioſam mentem & ſalutis ineſſe deſiderium, vocati dicantur, non videbitur his, quæ expoſuimus, etiam hoc eſſe contrarium. Hoc ergo pacto neque in præſcientia Dei vel ſalutis vel perditionis noſtræ cauſa conſiſtit; neque juſtificatio ex ſola vocatione pendebit; neque glorificari de noſtra penitus poteſtate ſublatum eſt. Nam & ſi communi intellectu de præſcientia ſentiamus, non propterea erit aliquid, quia id ſcit Deus futurum: ſed quia futurum eſt, ſcitur a Deo antequam fiat. Nam & ſi, verbi gratia, fingeremus Deum non prænoſcere aliquid, futurum ſine dubio erat quod eſt, ita ut eſt: ut puta, Judas proditor factus eſt, & hoc ita futurum Prophetæ prædixerunt. Non ergo quia Prophetæ prædixerunt, idcirco prodidit Judas; ſed quia futurus eſſet proditor, ea, quæ ille ex propoſiti ſui nequitia geſturus erat, prædixerunt Prophetæ: cum utique Judas in poteſtate habuiſſet, ut eſſet ſimilis Petro & Joanni, ſi voluiſſet: ſed elegit pecuniæ cupiditatem magis quam Apoſtolici conſortii gloriam: & hanc ejus voluntatem futuram prævidentes Prophetæ, librorum tradidere monumentis. Ut autem ſcias, quia non in præſcientia Dei unicuique ſalutis cauſa ponitur, ſed in propoſito & actibus ſuis, vide Paulum verentem, ne forte, cum

aliis prædicaverit, ipſe reprobus efficiatur, macerare corpus ſuum, & ſubjicere ſervituti. Adhuc adverſum eos, qui nobis hujusmodi quæſtiones objiciunt, etiam hæc poſſumus dicere: Si quos præſcivit, illos & prædeſtinavit; non autem omnes prædeſtinavit; ergo non omnes præſcivit: & ſecundum eos erunt aliqua quæ ignoret Deus. Si vero prænoſcere ſecundum hoc accipiatur, quod ſupra diximus, hoc eſt, in affectum recipere ſibique ſociare, verum erit, quia ſicut non omnes prædeſtinavit, ita neque omnes præcognovit. Sic enim & Jeſus dicitur non cognoviſſe peccatum. Numquidnam dicemus, quia neſcierit Jeſus quid eſſet peccatum, hoc eſt, quia neſcierit homicidium peccatum eſſe, vel adulterium, vel furtum, & his ſimilia? An hoc eſt, quod dicitur neſcire peccatum, quia peccato ſe non miſcuit, neque adhæſit ei peccatum? Sic & alibi ſcriptum eſt: *Qui ſervat mandatum, non cognoſcet malum verbum*, hoc eſt, non recipiet verbum malum, non credet, non libenter audiet, neque admittet ingredi mentem ſuam. *Quos* ergo ſecundum hunc modum *præſcivit* Deus, *illos & prædeſtinavit: & quos prædeſtinavit, illos & vocavit*, ea vocationis diſtinctione, qua diximus: *& quos vocavit, illos & juſtificavit: & quos juſtificavit, illos & glorificavit*. De glorificatione poſſumus & in præſenti ſæculo ſecundum illud intelligere, quod dicit Apoſtolus: *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, eadem imagine transformamur a gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu*. Eſt ergo & hæc gloria, quam juſtificati quique in præſenti vita percipiunt: eſt & illa, quæ ſperatur in futuro, cum corpus hoc humilitatis noſtræ, quod *ſeminatur in contumelia, ſurget in gloria*: & cum, *ſicut alia eſt gloria ſolis, & alia gloria lunæ, & alia gloria ſtellarum, & ſicut ſtella a ſtella differt in gloria, ita erit & reſurrectio mortuorum*.

9. *Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit?* Deus quomodo pro nobis ſit, manifeſtum eſt ex his, quæ ſupra expoſuit, id eſt, quod Spiritus Dei habitat in nobis; & quod Spiritus Chriſti, vel Chriſtus in nobis eſt; vel quod Spiritus ejus, qui ſuſcitavit Chriſtum a mortuis, habitat in nobis; vel quod Spiritu Dei agimur; vel quod ſpiritum adoptionis accepimus; vel quod ſumus filii Dei & hæredes, & cohæredes Chriſti; vel quod primitias Spiritus accipimus; vel quod ipſe Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; vel quod univerſa creatura nobis congemiſcit & condolet; vel quod omnia nobis cooperantur in bonum diligentibus Deum; vel quod ſecundum propoſitum vocati ſumus, & præcogniti, & prædeſtinati, & juſtificati, & glorificati. Horum etenim omnium veluti epilogum faciens, & ſimul omnia repetens ait: *Quid ergo dicemus ad hæc?* hoc eſt, ad hæc omnia, quæ ſupra diximus: quia, ſi ſic Deus pro nobis eſt, ut hæc nobis cuncta conceſſerit, quis eſſe adverſum nos poterit? Non quo omnino neminem nobis eſſe dicat adverſarium: alioquin quomodo ſtabit illud, quod dictum eſt a Petro: *Adverſarius veſter Diabolus ſicut leo rugiens circuit quærens quem tranſvoret?* Sed hoc eſt, quod oſtendit, quia Deo agente pro nobis, contemptibilis & nullus efficitur adverſarius noſter. Similiter autem & David dicit: *Dominus illuminatio mea & Salvator meus, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Non ergo nullum dicit eſſe, quem metuat, & qui adverſetur ei: & quamvis, inquit, *appropient ſuper me, ut edant carnes meas, qui tribulant me inimici mei*, tamen Domino defendente vitam meam, *infirmati ſunt, & ceciderunt.* Dat præterea indicium maximum ingentis erga nos amoris Dei, qui in tantum, inquit, nos

dilexit, ut nec *proprio Filio ſuo* pepercerit, *ſed pro nobis omnibus* ad paſſionem tradiderit *eum*. Et ut majore nos admiratione conſtringeret, addidit ſermonem ingentis arcani conſcium, dicens, quia *proprio Filio ſuo non pepercit:* Dixerat enim ſuperius, quia etiam nos, qui ſpiritum adoptionis accipimus, filii Dei ſumus. Ne ergo communi iſta appellatione filiorum unum aliquem ex his tradidiſſe putaretur, qui in filios videbantur adſciti, addidit *proprio Filio*, ut eum, qui ſolus ex ipſo Deo ineffabili nativitate generatur, oſtenderet. *Pro nobis* ergo *omnibus tradidit eum*, non illa traditione, qua ſcriptum eſt: *Tradet autem frater fratrem in mortem, & parentes filios:* ſed tradidiſſe eum dicitur hoc ipſo, quod, cum in forma Dei eſſet, paſſus eſt eum exinanire ſeipſum, & formam ſervi accipere, & uſque ad mortem crucis pervenire: ut in ipſo omnibus exemplum obedientiæ poneret, & viam reſurrectionis mortuis aperiret. *Pro omnibus* ergo *tradidit eum*. Non ſolum pro ſanctis, non ſolum pro magnis, ſed & pro minimis, & pro omnibus omnino, qui ſunt in Eccleſia, tradidit Filium proprium Pater: & ideo etiam ſi minimorum aliquem & infirmorum lædat quis, percutiens ejus infirmam conſcientiam, in Chriſtum peccare dicitur, quoniam quidem ſcandalizat animam, pro qua Chriſtus mortuus eſt. Quia ergo pro omnibus nobis tradidit Filium Pater, nullus omnino, ne minimus quidem, qui eſt in Eccleſia, contemnendus eſt: & ideo Dominus ipſe dicebat: *Si quis ſcandalizaverit unum ex puſillis iſtis minimis, expedit molam aſinariam ligari circa collum ejus, & præcipitari eum in mare, quam ut ſcandalizet unum ex his.* Deus ergo, qui nos pretioſos proprii Filii pro nobis pretioſum fundendo ſanguinem fecit, *quomodo non cum ipſo omnia nobis donabit?* Nihil enim ſive viſibilis ſive inviſibilis creaturæ, quod Filio poſſit adæquari: nullo enim pacto creatori ſuo creatura poteſt conferri: & ſi creator ipſe do-

natus eſt nobis, quomodo non cum ipſo nobis omnis creatura donabitur? Quamvis ſermo hic dupliciter poſſit intelligi, id eſt, quod *cum illo nobis omnia donabit.* Nam & hoc poteſt videri, quod ſi habeamus in nobis Chriſtum ſecundum hoc, quod Verbum, & ſapientia, & veritas, & juſtitia, & pax eſt, & cætera omnia, quæ de eo ſcripta ſunt, cum hac plenitudine virtutum nobis omnia donabuntur, ut jam non unum ex omnibus creaturis, & parvum terræ hunc locum, quem nunc videmur habitare, teneamus: ſed omnia quæcumque creavit Deus viſibilia & inviſibilia, occulta & manifeſta, temporalia & æterna cum Chriſto pariter habeamus. Poteſt autem & alio modo ſic intelligi, quod dixit: *Cum ipſo nobis omnia donabit*: hoc eſt, ipſi quidem ut hæredi, nobis vero ut cohæredibus ejus pariter cum ipſo perfrui univerſa dabitur creatura.

10. *Quis accuſabit adverſus electos Dei? Deus qui juſtificat, quis eſt qui condemnet? Chriſtus Jeſus qui mortuus eſt, imo autem qui reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Videtur mihi quod ait: *Quis accuſabit adverſus electos Dei?* de Diabolo dicere. Nullus enim ita electus & ita magnus, quem ille non audeat accuſare, niſi illum ſolum, *qui peccatum non fecit*, qui & dicebat: *Nunc venit princeps hujus mundi, & in me nihil invenit.* Sed quamvis ille exerat nequitiam propoſiti ſui, Deo juſtificante & delente ſicut nubem iniquitatem electorum ſuorum, & ſicut caliginem peccata eorum, & a prioribus delictis eos dealbante ut nivem, & ſicut lanam candidam faciente, quid proficiet accuſator? Sed & cum Chriſtus pro eis mortuus ſit, imo potius a mortuis reſurrexerit, & ſtet a dextris Patris, & interpellet pro his, quis eos poterit condemnare? In ſuperioribus ſanctus *Spiritus interpellat*, inquit, *pro nobis gemitibus inenarrabilibus:* hic *Chriſtus Jeſus, qui mortuus eſt & reſurrexit,*

ipſe

ipſe *interpellat pro nobis.* Deus, qui proprium Filium tradidit pro nobis, ipſe juſtificat electos: quis erit ultra qui audeat condemnare? Sed diligentius intuere, quomodo Apoſtolus nusquam in ſermonibus ſuis ab inſita ſibi cautela diſcedat. Non dixit: *Quis accuſabit* adverſum vocatos; ſed *adverſum electos?* Niſi enim fueris electus, niſi in omnibus te exhibueris probabilem Deo, habebis accuſatorem. Si enim cauſa tua mala eſt, ſi te crimen tuum adſtringit, quid tibi proderit advocatus, etiam ſi Jeſus ſit qui interpellat? Jeſus enim veritas eſt: non poteſt ergo pro te veritas fallere. In hoc tibi opitulabitur advocatus, ne accuſatoris calumniis involvaris, ne tibi præterita peccata, quæ per baptiſmum deleta ſunt, imputentur. Si vero poſt hæc iterum delinquas, nec ullis hæc pœnitentiæ lacrymis diluas, accuſatori tuo criminandi te materiam dabis: & quamvis Jeſus interpellet pro nobis, non poteſt tamen dicere Jeſus, tenebras lucem eſſe, neque amarum dulce. Si ergo vis vincere cum judicaris, fac quod de juſto ſcriptum eſt: *Diſpone ſermones tuos in judicio: Præpara opera tua ad exitum: Memento noviſſimorum tuorum, & in æternum non peccabis:* ne tibi contingat illud, quod de quodam ſcriptum eſt: *Cum judicatur, exeat condemnatus.* Vide autem, quomodo audias, quia Jeſus *interpellat pro nobis.* Ipſe eſt enim, de quo & alibi ſcriptum eſt, quia *Pater neminem judicat, ſed omne judicium dedit Filio,* & ſicut ipſe eſt hoſtia & ſacerdos, & ipſe eſt in forma ſervi & in forma Dei, ſic ipſe eſt & advocatus & judex.

11. *Quis ergo ſeparabit nos a charitate Dei? Tribulatio? an anguſtia? an perſecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? (ſicut ſcriptum eſt: Quia propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis.) Sed in his omnibus ſuperamus per eum, qui dilexit nos.* Pro his, inquit, omnibus, quæ ſupra enumeravimus, id eſt, quod jam non ſumus in carne, ſed in

ſpiritu; & quod Spiritus Dei habitat in nobis; & quod Chriſtus in nobis eſt, per quem corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem vita eſt propter juſtificationem; & quod jam non ſumus debitores carnis, ut ſecundum carnem vivamus, quia ſpiritu actus carnis mortificavimus; & quod per ſpiritum adoptionis filii effecti ſumus Dei, & ſi filii, etiam hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti; & quod univerſa creatura congemiſcit nobis & condolet, revelationem filiorum Dei exſpectans; & quod diligentibus nobis Deum omnia cooperantur in bonum; & quod præſcivit & prædeſtinavit nos conformes imaginis Filii ſui, qui ſecundum propoſitum vocati ſumus: cum pro his, inquit, omnibus beneficiis, quæ conſecuti ſumus, fixi & radicati ſumus in charitate Dei, quis nos ab ea poterit ſeparare? Tribulatio ſi venerit, dicemus ad Deum: *In tribulatione dilataſti me.* Anguſtia ſi fuerit mundi, & ex neceſſitate corporis veniens, ſapientiæ Dei & ſcientiæ latitudinem requiremus, in qua nos anguſtare non poteſt mundus. Redibo enim ad Scripturarum divinarum ampliſſimos campos: intellectum verbi Dei ſpiritalem requiram, & nulla me in eo coarctabit anguſtia. Per largiſſima enim ſpatia intelligentiæ myſticæ & ſpiritalis equitabo. Perſecutionem ſi patiar, & confitear Chriſtum meum coram hominibus, certus ſum, quia & ille me confitebitur coram Patre ſuo qui in cœlis eſt. Fames ſi affuerit, turbare me non poteſt: habeo enim panem vitæ, qui de cœlo deſcendit, & reficit animas eſurientes: nec aliquando poteſt panis iſte deficere: eſt enim perfectus & æternus. Nuditas me non confundit: indutus ſum enim Dominum Jeſum Chriſtum, & habitaculum noſtrum, quod in cœlo eſt, ſuperindui ſpero: *Oportet enim mortale hoc induere immortalitatem, & corruptibile hoc induere incorruptionem.* Periculum non timebo: *Dominus* enim *illuminatio mea, & ſalus*

mea,

mea, quem timebo? &, *Dominus defenſor vitæ meæ, a quo trepidabo?* Gladius terrenus terrere me non poteſt: habeo enim fortiorem mecum *gladium Spiritus, quod eſt verbum Dei;* & mecum eſt *vivens & efficax ſermo Dei*, qui eſt *penetrabilior omni gladio utrinque acuto.* Si ergo gladius mundi venerit ſuper cervicem meam, majorem mihi ad Deum conciliat charitatem. Dicam namque ad eum, quia, *ſicut ſcriptum eſt: Propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ut oves occiſionis.* Non enim mihi ſufficit una hora mori pro Chriſto, vel cruciari, ſed *tota die*, hoc eſt, omni vitæ meæ tempore. Si enim totam vitam meam in perſecutionibus & periculis agam, dicam, quia *non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Breve eſt enim hujus vitæ tempus, & exiguum quod in perſecutionibus ducimus: æternum vero & perpetuum quod exſpectamus in gloria. Et ideo *in his*, inquit, *omnibus ſuperamus* non noſtra virtute, ſed *per eum qui dilexit nos.* Dum enim in illius amore pendemus, ſenſum doloris non recipimus. Illius enim charitas, qua nos dilexit & noſtrum ad ſe rapuit affectum, cruciatum corporis & dolorem non ſentire nos facit. Ideo ergo *in his omnibus ſuperamus.* Tale aliquid & in Canticis Sponſa dicit ad Verbum, quia *vulnerata*, inquit, *charitate ego ſum.* Ad hunc ergo modum & anima noſtra a Chriſto vulnere charitatis accepto, etiam ſi tradat gladio corpus, non ſentiet vulnera carnis præ vulnere charitatis.

12. *Confido enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque præſentia, neque futura, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Duos videtur ordines Apoſtolus oſtendiſſe eorum, quæ hominibus tentationes ſuſcitare conſueverunt. Et in his quidem, quæ prius diſſeruimus, humanarum tentationum in-

telligitur ordo deſcriptus: de quibus etiam Corinthiis dicebat, utpote qui majora ferre non poterant: *Tentatio vos non apprehendat, niſi humana: fidelis autem Deus, qui non permittet vos tentari ſupra id quod poteſtis.* Nunc vero in his ſermonibus, quos habemus in manibus, non humanas tentationes indicat, ſed majores humanis. Et ideo puto, quod in prioribus cum enumeraſſet ſingula quæque, ad ultimum dicit: *Sed in his omnibus ſuperamus.* In his vero ſecundi ordinis tentationibus non ita confidenter dicit, *Superamus*, ſed valde tenuiter ait, quia nihil horum *poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu.* De humanis enim tentationibus tanquam parvis & levibus confidenter nos eas ſuperare pronunciat: illas vero ſuperiores, & plus quam humanas, etiam ſi ſuperare & proſternere non valemus (hoc enim ſolius Chriſti opus eſt, qui *exuit principatus & poteſtates, triumphans eas in ſemetipſo*) tamen & hoc in victoriæ loco eſt, ſi, cum omnes in nos impugnationum ſuarum machinas torſerint, a charitate tamen Dei nos ſeparare non valeant. Sed jam tentemus ſingula diſcutere, & quid de unoquoque ſermone Apoſtoli ſentiendum ſit, pro viribus aperire. Quamvis altiora in his contegiſſe videatur Apoſtolus, quam expoſitionis noſtræ ferre ſufficiat virtus, vel ratio brevitatis admittat; requiramus tamen ſi omnia iſta, quæ enumeravit Apoſtolus, an quædam ex ipſis hoc ſtudii vel intentionis gerunt, ut humanas animas a charitate Dei ſeparare contendant, & propterea moliantur in nos cuncta, quæ patimur. Videtur enim poſſe quidem hoc agere, ut a charitate Dei ſeparemur, mors fortaſſis, & Angeli, & pincipatus, & virtutes adverſantes nobis ſine dubio, & præſentia, quæ ſunt utique lubrica & caduca. Sed & profundum poteſt ſimiliter intelligi. Vita autem, & futura, & altitudo, & creatura alia quomodo a Dei charitate ſeparare nos certent, non otioſum

vide-

videtur exponere. Niſi ſi quis forte dicat hyperbolice hæc Apoſtolum dicere, hoc eſt, non ſolum per ea, quæ accidere poſſunt, ſed ne per ea quidem, quæ evenire omnino non poſſunt, ullo pacto a Dei charitate deflectimur: verbi cauſa, ut ſi alia nobis daretur vita, quam hæc, quæ a Deo data eſt, aut ſi futurorum ſpes alia nobis promitteretur, vel altitudo, vel etiam creatura alia, quam eſt illa, quæ pro nobis congemiſcit & condolet (quod fieri utique non poteſt) ne hæc quidem a charitate Dei ſeparare nos poſſent. Eſt ergo hic unus expoſitionis modus. Videamus tamen, ne forte poſſit etiam iſte intellectus admitti. *Mors*, quam hic dicit, ille accipiendus eſt, quem ſupra expoſuimus inimicum Chriſti deſtruendum noviſſimum dici. Qui utique propterea mors dicitur, quia ſicut hæc communis mors animam ſeparat a corpore, ita & ille contendit animam ſeparare a charitate Dei: & hæc utique eſt animæ mors. Poteſt ergo fieri, ut ſit & aliqua vita de parte illius, quæ cum ipſo agit, ut nos a charitate ſeparet Dei: quæ eſt vita peccati. Niſi enim mala eſſet hæc vita, nunquam nos ſuaderet Apoſtolus, ut moreremur peccato, & in morte Chriſti baptizaremur, & conſepeliremur ei. Poteſt ergo fieri, ut hæc vita peccati ſit, quæ nos cupit ſeparare a charitate Dei. Ego autem puto, quod & ſingula quæque peccata habeant aliquam vitam ſuam intra nos: nam unumquodque vitium vita peccati eſt. Quanto ergo plura intra nos vitia deprehenduntur, tanto plures eſſe peccatorum vitæ videbuntur in nobis. Et propterea forte dictum ſit: quia *melior eſt miſericordia tua ſuper vitas.*

Neque Angeli, neque principatus, neque virtutes. In promptu eſt illos Angelos intelligere, quibus ignis æternus a Salvatore cum Diabolo dicitur præparatus: principatus autem & virtutes, illas ſine dubio, adverſum quas nobis certamen eſt: vel illos principatus &

poteſtates, de quibus dicit: *Cum autem deſtruxerit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem.* Ex quibus & princeps hujus mundi appellatur. Poſt hæc, *Neque præſentia*, inquit, ſive *inſtantia.* Poteſt hoc de his dictum videri, quos in aliis idem Apoſtolus *rectores mundi hujus & tenebrarum* nominavit: vel etiam quod præſentium rerum voluptas & delectatio, & vana hujus mundi gloria ſtudeat nos *a Dei charitate* deducere, *qua eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.* Poſt hæc videamus, quæ ſint *futura*, quæ volunt quidem, ſed non poſſunt Paulum & ſimiles ejus ſeparare a charitate Dei. Dupliciter mihi etiam hoc intelligendum videtur. Poſſunt enim *futura* intelligi ab eo tempore, quo hæc ſcribebat, ut hoc dicere videatur: Si qua tentamenta, ſi quæ tribulationes ſupervenerint, a charitate Dei me ſeparare non poterunt. Vel etiam *futura* intellige ea, quæ de mundo hoc recedentibus occurſura ſunt, cum princeps hujus mundi, aliæque virtutes, quæ ſub ipſo ſunt, retinere certabunt animam de corpore proficiſcentem, ſed non poterunt retinere eas, quibus *perfecta charitas*, quæ eſt in Chriſto Jeſu, *foras mittit timorem*, Videbitur autem hunc ſenſum confirmare & illa Scriptura, quæ dicit: *Dum enim ſumus in corpore, peregrinamur a Domino: cupimus* enim *magis peregrinari a corpore, & adeſſe ad Dominum:* &: *Connitimur autem ſive abſentes ſive præſentes placere ei:* abſentes nos dicens in corpore poſitos, præſentes autem de corpore recedentes: & oſtendit, quod ſtudeant ſancti etiam de corpore recedentes placere Deo. Si ergo in eis perfecta ſit charitas, nec ulla quæ futura ſunt, in quibus placendum eſt Deo, poterunt eos ab ipſa ſeparare, cum utique non placebunt Deo hi, qui tam mobiles erunt in charitate Dei, ut poſſint ab ea ſeparari. Hæc nobis duplici modo dicta ſint de futuris. Poteſt autem fieri, ut ſit & aliquis tertius modus his ſuperior, quem qui inveſtigare potuerit, dig-

num judicet his præferre. Subjungit deinde: *Neque virtutes.* Species videtur eſſe una ex pluribus rationabilibus creaturis, non in corpore mortali vitam ducens, ſed ut Angeli, ex alio tamen ordine, quam ſunt Angeli. Et ipſæ ergo virtutes habent certamen ſeparare nos a charitate Dei; ſed nec ipſæ, inquit, poterunt, ſi radicata ſit & fundata. Similiter & *altitudo* & *profundum* impugnat nos, ſicut & David dicit: *Multi qui debellant me de alto*, ſine dubio cum à ſpiritibus nequitiæ de cœleſtibus urgeretur: & ſicut iterum dicit: *De profundis clamavi ad te, Domine:* cum ab his qui in inferno deputati ſunt, & gehennæ ſpiritibus impugnaretur. Sed ne hæc, inquit Paulus, ſeparare nos poterunt a charitate Dei. *Neque*, inquit, *creatura alia.* Poteſt intelligi, aliam dixiſſe creaturam præter hanc quam videmus: eſt enim alia nobis inviſibilis nunc. Poteſt autem & ſic accipi: Præter illa quæ ſuperius enumeravi; hoc eſt, Angelos, & virtutes, & ſi qua eſt alia creatura, ne ſingula per ſpecies enumerando longum ſermonem trahere videretur & ſuperfluum. Aut & alio modo. Quoniam quidem ſciebat Paulus multas eſſe & innumeras Dei creaturas, quarum etiam ipſe non omnem, ſed ex parte ſcientiam ceperat, quarumque non ſolum ſpecies, ſed & nomina in præſenti ſæculo ignorentur: de quibus & in aliis idem Apoſtolus dicit Salvatorem ſediſſe *ſuper omnem principatum, & poteſtatem; & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non ſolum in hoc ſæculo, ſed etiam in futuro:* propter hæc ergo, quæ ſcit non ſolum poſſe in præſenti ſæculo, ſed etiam in futuro nominari, dixiſſe videbitur: *Neque ulla creatura alia poterit nos ſeparare a charitate Dei.* Verumtamen ex his omnibus oſtendit Paulus ſalutis ſuæ confidentiam, cum jam neque Angelis adverſantibus, neque virtutibus impugnantibus, neque præſentibus neque futuris ſibi obluctantibus, neque ulla prorſus creatura adver-

ſante, a charitate Dei dicit ſe poſſe divelli, nec ullum tot adverſariorum capere metum, ut vere oſtenderet, quod perfecta charitas & ex ipſo foras jam miſit timorem. Habuit enim aliquando etiam ipſe metum, & timuit, ne forte caderet: & iſte, qui modo cœleſtium virtutum adverſum ſe ſi commoveantur bella non timuit, aliquando carnem ſuam timuit, & ex ea conſurgentes inſidias formidavit, quando dicebat ſcribens ad Corinthios: *Macero corpus meum, & ſervituti ſubjicio, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.* Et ideo præ cæteris omnibus carnis inſidiæ formidandæ ſunt, & ille, qui de nobis procedit, hoſtis ipſe cavendus eſt, donec in tantum profectum veniat anima, ut dulcedine charitatis Deo adſtricta, corporis blandimenta & carnis illecebras abhorreſcat, unus cum Deo ſpiritus facta.

13. *Veritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto, quoniam triſtitia eſt mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim anathema eſſe ipſe ego a Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamenta, & legislatio, & obſequium, & promiſſiones, quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula.* Videns Paulus, quod ſi ſecundum ea, in quibus ſupra expoſuit, nulla vi, cœleſtibus vel terreſtribus, præſentibus vel futuris adverſantibus ſibi, poſſit a Chriſti charitate ſeparari, contrarium & incredibile videretur, quod nunc dicere proponebat, optare ſe a Chriſto, quem tam inſeparabiliter diligebat, anathema fieri, hoc eſt, alienum effici; ne mendacii notam ſubire videretur; ſatisfactionem præmittit, ut nequaquam de ejus ſermone dubitetur, & dicit: *Veritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto.* Sed videamus, quare

dixe-

dixerit: *Veritatem dico in Chriſto*, quaſi oſtendens eſſe aliquam veritatem, quæ non ſit in Chriſto. Et vide ſi poſſimus tali quodam modo veritatem, quæ in Chriſto eſt, ab ea, quæ non eſt in Chriſto, diſtinguere: quia & alibi idem Apoſtolus dicit: *Eſt veritas Chriſti in me, quia non mentior.* Veritas ergo Chriſti eſſe credenda eſt ibi, ubi ſunt & reliquæ virtutes, quæ Chriſtus eſſe deſcribuntur: id eſt, ubi juſtitia, ubi pax, ubi eſt verbum Dei, ibi eſt & veritas Chriſti. Eſt autem veritas & in injuſtitia: ut ſi (verbi cauſa) dicamus, dæmonium illud Pythonis, quod in Actibus Apoſtolorum refertur in ancilla quadam habitaſſe, & clamaſſe poſt Apoſtolos, quia *hi ſervi Dei ſummi ſunt, qui annuntiant hominibus viam Dei:* erat veritas in his verbis: verum enim erat quod dicebatur: ſed non erat iſta veritas in Chriſto; & propterea converſus ad eam Paulus dixit: *Obmuteſce, & exi ab ea.* Sed & illud veritas fuit, quod dixit Caiphas: *Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non univerſa gens pereat:* ſed tamen iſta veritas non fuit in Chriſto. Et ideo Apoſtolus ad diſtinctionem veritatis ejus, quæ extra Chriſtum eſt, ſe dicit in Chriſto loqui veritatem. Sed & hoc quod dicit: *Teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto*, ſimilem mihi habere videtur intelligentiam. Reddit enim teſtimonium conſcientia etiam Gentibus; ſecundum quod in ſuperioribus idem Apoſtolus ait: *Teſtimonium reddente eis conſcientia, & inter ſe invicem cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium.* In illis ergo, in quibus cogitationes ſuæ habent aliquid quod accuſent, & conſcientia ad teſtimonium venit, non poteſt dici, quod pro malis actibus in Spiritu ſancto conſcientia teſtimonium reddat. In Apoſtolo vero, ubi cogitatio jam non habet quod accuſet, recte conſcientia in Spiritu ſancto teſtimonium reddit. Vide tamen magnitudinem pectoris Apoſtolici. A Dei charitate non poteſt ſeparari:

quod loquitur, in Chriſto loquitur: quod in conſcientia habet, Spiritu ſancto continetur. Qui, quæſo, cœli, qui throni, quæ ampliſſimæ virtutum cœleſtium mentes tam amplis ſedibus totam poterunt capere Trinitatem? *Quoniam*, inquit, *triſtitia eſt mihi magna, & continuus dolor cordi meo.* Eſto, habeas triſtitiam: eſto, dolorem capias de perditione fratrum tuorum, *qui ſunt cognati ſecundum carnem:* numquid eo uſque, ut optes anathema fieri a Chriſto? Et quid tibi prodeſt illorum ſalus, ſi tu a ſalute ſepareris? & quid ſalvabis alios, ſi ipſe pereas? Non, inquit, ita eſt: ſed ego didici a Magiſtro & Domino meo, quia *qui vult animam ſuam ſalvam facere, perdet eam: & qui perdiderit eam, inveniet eam.* Quid ergo mirum, ſi Apoſtolus pro fratribus ſuis anathema fieri velit, qui ſciat eum, qui erat in forma Dei, exinaniſſe ſe de ea, ac ſuſcepiſſe formam ſervi, & factum eſſe pro nobis maledictum? Quid ergo mirum, ſi cum Dominus pro ſervis maledictum factus ſit, ſervus pro fratribus anathema fiat? Hoc autem arbitror eſſe, quod & Moyſes, cum peccaſſet populus, dicebat ad Dominum: *Et nunc ſi quidem remittis eis peccatum, remitte: ſin autem, dele me de libro vitæ quem ſcripſiſti.* Quid ergo? Inferiorem vis Moyſe Paulum videri? Ille ſe deleri petit de libro vitæ pro fratribus ſuis: Paulus non debet optare anathema eſſe pro fratribus ſuis? Sed fortaſſe dicat aliquis, quia Moyſes hoc offerens, ſalutem populo meruit impetrare: Paulus vero optat quidem, ſed non eſt auditus. Quid ſi oſtendam tibi, magis Paulum auditum eſſe quam Moyſen? Omnes enim illi, qui per Moyſen exierant de Ægypto, ceciderunt in deſerto. Poſteri vero eorum, qui terram repromiſſionis acceperunt, etiam nunc vagantur ab ea exſules & extorres. Paulus vero audi quid dicat de Iſrael. *Nolo vos*, inquit, *ignorare, fratres, myſterium hoc, quia cæcitas ex parte Iſraeli contigit, donec plenitudo Gentium ſubintraret,*

& ſic omnis Iſrael ſalvus fieret. Vides ergo, quia exauditus eſt Paulus: & quia ſe obtulit anathema, ſalutem meruit fratribus. Et ideo mihi videtur illa omnia præmiſiſſe, quod nulla vi poſſit a Dei charitate divelli, ut, cum ſe offert anathema pro fratribus ſuis, non lapſum ejus poſſibilem judices: ſed ſicut ille, qui inſeparabilis a Patre eſt per naturam, & immortalis in mortem venit, & in inferna deſcendit; ita & iſte imitando magiſtrum, cum ſeparari a Chriſti charitate non poſſit, a Chriſto anathema fiat pro fratribus ſuis, devotione utique, non prævaricatione. Quod autem *cognati ſecundum carnem* ſint Paulo Iſraelitæ, expoſitione non indiget. *Quorum*, inquit, *adoptio eſt filiorum.* Adoptati etenim ſunt filii Iſrael a Deo tunc, *cum divideret Excelſus Gentes, & diſpergeret filios Adam ſecundum numerum Angelorum Dei*, & *facta eſt portio Domini Jacob, & funiculus hæreditatis ejus Iſrael.* Iſta eſt ergo adoptio filiorum. *Et gloria, & teſtamenta, & legislatio.* De gloria latæ legis ſæpe jam dictum eſt, ſicut & ipſe Apoſtolus dicit: *Si enim, quod evacuatur, per gloriam eſt*, hoc eſt, vetus Teſtamentum, *multo magis, quod manet, in gloria eſt*, Evangelii ſcilicet prædicatio. Sed quod dicit, *Teſtamenta, & legislatio*, unum fortaſſe dicere videatur. Lex enim, quæ lata eſt, ipſa etiam teſtamentum appellatur. Sed ego hanc eſſe diſtinctionem puto, quod legislatio quidem fuerit una, & ſemel habita per Moyſen; teſtamenta vero frequenter ſtatuta ſunt. Quoties enim peccaverunt, & abjecti ſunt, toties exhæredati videntur. Et rurſum, quoties repropitiatus Deus revocavit eos, & in hæreditatem ſuæ poſſeſſionis adduxit, toties reparaſſe teſtamenta, & hæredes eos ſcripſiſſe credendus eſt. *Et obſequium, & promiſſiones.* Obſequium ſacerdotalia dicit officia: *promiſſiones*, quæ patribus factæ ſunt, & ſperantur dandæ his, qui per fidem filii dicuntur Abrahæ. Certum eſt tamen, quod etiam ſecundum carnem

ex ipſo genere, hoc eſt, ex Iſraelitico, fuerint non ſolum patres, ſed & Chriſtus, ſicut & per Prophetam dicit: *Væ illis, quia caro mea ex ipſis eſt.* Cur autem *væ illis?* Quia natus eſt Jeſus *in ruinam & in reſurrectionem multorum*, & quia ab illis, quorum caro erat, repudiatus eſt, & a Gentibus, a quibus ignorabatur, ſuſceptus eſt, ſicut & per David dicit: *Populus, quem non cognovi, ſervivit mihi.* Ex ipſis ergo eſt & Chriſtus ſecundum carnem. *Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula.* Chriſtum aliud ſecundum carnem eſſe, & aliud ſecundum ſpiritum, jam & in prioribus hujus Epiſtolæ partibus deſignavit, ubi dicit: *Qui factus eſt ex ſemine David ſecundum carnem, qui deſtinatus eſt Filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis.* Et quomodo ſecundum ſpiritum Filius Dei ſit, & ſecundum carnem Filius David, ibi plenius pro viribus expoſuimus. Quem ergo ibi ſecundum ſpiritum Filium Dei dixit, hic procedente doctrinæ ordine, proficientibus utpote auditoribus, Deum, *qui eſt ſuper omnia benedictus*, ipſum eſſe pronunciat. Et miror, quomodo quidam legentes, quod idem Apoſtolus in aliis dicit: *Unus Deus Pater, ex quo omnia: & unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia*, negent Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apoſtoli facient, in quo aperte Chriſtus *ſuper omnia Deus* eſſe perhibetur. Sed non advertunt, qui hæc ita ſentiunt, quod ſicut Dominum Jeſum Chriſtum non ita unum eſſe Dominum dixit, ut ex hoc Deus Pater Dominus non dicatur: ita & Deum Patrem non ita dixit eſſe unum Deum, ut Deus Filius non credatur. Vera eſt enim Scriptura, quæ dicit: *Scitote, quoniam Dominus ipſe eſt Deus.* Unus autem uterque eſt Deus, quia non eſt aliud Filio divinitatis initium quam Pater; ſed ipſius unius paterni fontis (ſicut Sapientia dicit) *puriſſima eſt manatio* Filius. Eſt ergo Chriſtus *Deus ſuper omnia.*

Quæ

Quæ *omnia?* Illa ſine dubio, quæ & paulo ante diximus, *ſuper principatus, & poteſtates, & virtutes, & omne nomen, quod nominatur non ſolum in hoc ſæculo, ſed etiam in futuro.* Qui autem ſuper omnia eſt, ſuper ſe neminem habet. Non enim poſt Patrem eſt ipſe, ſed de Patre. Hoc idem autem Sapientia Dei etiam de Spiritu ſancto intelligi dedit, ubi dicit: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum: & qui continet omnia, ſcientiam habet vocis.* Si ergo Filius *Deus ſuper omnia* dicitur, & Spiritus ſanctus continere omnia memoratur, Deus autem Pater eſt, *ex quo omnia*, evidenter oſtenditur, naturam Trinitatis & ſubſtantiam unam eſſe, quæ eſt ſuper omnia.

14. *Non autem excidit verbum Dei. Non enim omnes, qui ſunt ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ: nec qui ſunt ſemen Abraham, omnes filii: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen: id eſt, non qui filii carnis, hi filii ſunt Dei: ſed qui filii promiſſionis ſunt, deputantur in ſemen.* Quoniam ſupra dixerat, quod pro fratribus ſuis, *qui ſunt cognati ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ,* optaret etiam anathema fieri, eoquod ipſorum eſſet & adoptio filiorum, & legislatio; & promiſſiones; de his nunc dicit, quia verbum Dei non excidit, hoc eſt, promiſſio, quæ eis facta eſt, non evanuit. Qui enim verus fuerit Iſrael, non ex carnali genere tantum de Abraham genus ducens (*Non* enim *qui filii carnis* ſunt, *hi & filii Dei* ſunt) ſed qui ſecundum repromiſſionem fidei de Abraham deſcendit, ipſe etiam Dei promiſſa conſequitur. Nam de genere Iſrael multi ſunt, ſed non omnes Iſrael appellantur. Iſrael namque Deum videndo nominatus eſt. Sic enim & ipſe Jacob dicit: *Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea.* Ergo quia vidit Deum, Iſrael appellatus eſt. Qui vero non videt eum, qui dixit: *Qui me videt, videt & Patrem,* Iſrael non poteſt dici. *Nec quia ſemen ſunt Abraham, omnes* etiam *filii* ſunt. Hoc videlicet jam

tunc deſignabatur in Abraham, cum ei multos filios habenti, quos Apoſtolus filios carnis appellat, in ſolo Iſaac, qui erat repromiſſionis filius, ſeminis ſui poſteritas poneretur. Et nunc ergo qui ſecundum Iſaac filii repromiſſionis ſunt, id eſt, fidei illius, per quam promiſſionem Abraham meruit futuræ hæreditatis accipere, ipſi tantum deputantur in ſemen: in ipſis enim hæreditatis ſucceſſio declaratur.

15. *Promiſſionis enim verbum hoc eſt: Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Non ſolum autem, ſed & Rebecca ex uno concubitu habens, Iſaac patris noſtri. Nam cum nondum nati fuiſſent, aut aliquid egiſſent boni vel mali, ut ſecundum electionem propoſitum Dei maneat, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei, quia major ſerviet minori, ſicut ſcriptum eſt: Jacob dilexi, Eſau autem odio habui.* Propoſuit Apoſtolus perſequi, quod licet repudiatus ſit populus Iſrael per infidelitatem, non tamen eæ promiſſiones Dei, quæ erga nos habitæ fuerant, deciderint & fruſtratæ ſint: docetque, quod, cum multi filii fuerint Abrahæ, in ſolo Iſaac ſit facta promiſſio. *Non* enim, inquit, *qui filii carnis ſunt, hi ſunt filii Dei.* Et contendit oſtendere, quomodo Iſaac non ſit filius carnis, ſed ſit filius Dei; & redit ad ea, quæ de ipſo in Geneſi ſcripta ſunt. *Promiſſionis*, inquit, *verbum hoc eſt: Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius.* Non ergo, inquit, per ordinem nativitatis carnalis Iſaac naſcitur: quippe cum & Abraham emortui jam corporis haberetur, & vulva Saræ eſſet jam emortua, ſicut ſupra dictum eſt: ſed per virtutem ejus, qui dixit: *Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius.* Merito igitur non carnis, ſed Dei filius dicitur, qui ex adventu & ſermone naſcitur Dei. Hæc ergo, inquit, ratio non ſolum de Iſaac, ſed & de Jacob recipienda eſt. Nam & Rebecca, inquit, non ſecundum carnalis nativitatis ordinem protulit partum. *Cum enim* ex uno concubitu Iſaac geminos concepiſ-

ſet, nondum partu edito, neque ullis actibus puerorum bonis malisve inter homines habitis, erga Jacob divina habetur electio, & dicitur, *quia major ſerviet minori*, &, *Jacob dilexi, Eſau autem odio habui.* Cur autem hæc ita dicta ſint, docet: *Ut ſecundum electionem*, inquit, *propoſitum Dei maneat, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt*: hoc eſt, ut non qui filii carnis, ſed qui Dei ſunt, ipſi deputentur in ſemen. Sicut enim ibi ex multis filiis carnis Iſaac eligitur a Deo qui adoptetur in filium Dei, ita & hic ex duobus minor eligitur Jacob, qui adoptetur in filium Dei: & ſic verum fit, quod promiſſiones Dei non in filiis carnis, ſed in Dei filiis conſtent. Sed hæc omnia eo ſpectant, ut illud probet Apoſtolus, quod ſi vel Iſaac vel Jacob pro his meritis electi fuiſſent a Deo, quæ in carne poſiti acquiſierant, & per opera carnis juſtificari meruiſſent, poſſet utique meriti eorum gratia ad poſteritatem carnis quoque & ſanguinis pertinere. Nunc vero, cum electio eorum non ex operibus facta ſit, ſed ex propoſito Dei, & ex voluntatis arbitrio, promiſſionum gratia non in filiis carnis impletur, ſed in filiis Dei, hoc eſt, qui ſimiliter ut ipſi ex propoſito Dei eliguntur, & adoptantur in filios. Completur namque etiam in his illud, quod jam ſupra expoſuimus, quia *quos præſcivit, illos & prædeſtinavit: & quos prædeſtinavit, illos & vocavit: & quos vocavit, illos & juſtificavit: & quos juſtificavit, illos & glorificavit.* Quæcumque autem de his ſermonibus ſupra expoſuimus, eadem etiam ad præſentis loci explanationem ſatis abundeque ſufficiunt, ne iterando eadem faſtidium legentibus generemus.

16. *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas eſt apud Deum? Abſit. Moyſi enim dicit: Miſerebor cujus miſereor, & miſericordiam præſtabo cui miſerebor. Igitur non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia ad hoc ipſum te ſuſcitavi, ut*

oſtendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in univerſa terra. Ergo cui vult miſeretur, & quem vult indurat. Dicis itaque mihi: Quid ergo adhuc queritur? Voluntati enim ejus quis reſiſtit? Legentem hæc meminiſſe attentius convenit ſimilitudinis illius, quam in ſuperioribus libris de Apoſtolici ſermonis diſpenſatione poſuimus, quod tanquam in regia quadam domo, quæ multiplicibus ſit ingreſſibus egreſibusque diſtincta, ex uno in aliud conclave ita tranſeatur, ut vix ingredientis indicia, aut egredientis appareant: ita etiam Paulus divinorum ſecreta paululum quidem ſubaperiens videatur, non tamen plane aperteque pandens. Denique cum pro his, quæ ſuperius dixerat de Iſaac & Jacob, quod per electionem & ex propoſito Dei, antequam aliquid operis boni malive geſſiſſent, Deus dixerit vel de illo: *Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius:* vel de hoc: *Jacob dilexi, Eſau autem odio habui:* cum in præſenti capitulo introduxiſſet aliquam perſonam velut contradicentem ſibi & quæſtionem moventem, & diceret: *Numquid iniquitas eſt apud Deum?* reſpondiſſetque: *Abſit*, ſed *non volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei eſt*: & ſi Pharaonem propterea elegit, ut in ipſo potentiam ſuæ virtutis oſtenderet: & ſi ipſe cui vult miſeretur, & quem vult indurat: ut quid de hominibus, inquit, queritur? & cur qui peccat culpatur, cum tamen de unoquoque ipſius voluntas habeatur? Hæc ergo & his ſimilia commoventi, atque in hujus ſe myſterii cubiculum protervius & importunius ingerenti, cum increpatione digniſſimæ exclamationis occurrit, & dicit: *O homo! tu quis es, qui contra reſpondeas Deo?* Quaſi diceret: Tu quis es, qui te in aulam regis immergis, & interioris cubiculi auſus es ſecreta penetrare? Idcirco igitur & nos in talibus ſuſpenſo pede tanquam in aula regia poſiti, pauca ſermone, plura ſilentio transeamus, ipſo nobis Apoſtolo Paulo magiſtro & duce

hu-

hujus itineris facto. Igitur ex perſona contradicentis ſibi dicit Apoſtolus: *Numquid iniquitas eſt apud Deum?* & ſtatim in initiis reſpondet: *Abſit:* ut ad omnia cætera, quæ ex perſona contradicentis objicienda ſunt, ab Apoſtolo ſemper reſponderi videatur: *Abſit.* Iſte ergo, qui contradicit, utitur & Moyſi verbis, quibus dicit ad eum Dominus: *Miſerebor cujus miſereor, & miſericordiam præſtabo cui miſerebor.* Quod ſi eſt, inquit, non ergo volentis neque currentis eſt ſalus, ſed ejus cui miſeretur Deus. Nam & Pharaoni, inquit, dicitur, *quia ad hoc ipſum te ſuſcitavi, ut oſtendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in univerſa terra;* ut ex hoc videatur oſtendi, quia ſi ad hoc electus eſt Pharao, ut per eum virtus Dei hominibus declaretur, non fuit in ſua poteſtate, quod periit. Et addit poſt omnia: *Ergo cui vult miſeretur, & quem vult indurat.* Hoc eſt, inquit, quod aſſeveras tu qui contradicis, quia ſine cauſa conqueritur & arguit homines Deus. Si enim ipſe quem vult eligit, & quem vult abjicit, voluntati illius quis reſiſtit, per quem omnia? Illud ſine dubio contradictio iſta molitur, quod in homine non ſit libertas arbitrii, nec habeat unuſquisque in ſua poteſtate, ut aut ſalvetur, aut pereat. De quibus plenius quidem a nobis in eo libello, ubi de arbitrii libertate diſſeruimus, pro viribus ſingula quæque diſcuſſa ſunt, quæ ad inſtructionem ſatis ſuperque ſufficiant. Paucis tamen etiam nunc de his, quæ ibi dicta ſunt, admonebimus. Quod dixit, *Non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei,* ita accipitur, ſicut & David dicit in Pſalmo: *Niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Niſi Dominus cuſtodierit civitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam.* In quo oſtendit, non quia is, qui domum ædificat, nihil agat & otioſus ſit, & ita eam ædificet Dominus: ſed ipſe quidem quantum eſt in homine ſollicitudinis & laboris expendat; Dei au-

tem ſit, ut obſtaculis omnibus amotis, opus perveniat ad effectum. Cum ergo per hoc doceatur, quod homo quidem laborem impendat & ſollicitudinem, Deus autem ſucceſſum operi tribuat & effectum, pium utique & religioſum eſt ideo & homini, quod in ſe eſt operis, ſummam Deo magis quam homini deputare. Sic & cum Paulus plantabat, & Apollo rigabat, Deus dare dicitur incrementum: & additur: *Itaque neque qui plantat, neque qui rigat, eſt aliquid, ſed qui incrementum dat Deus.* Ita ergo etiam in præſenti loco poſſumus dicere: Itaque neque qui currit, eſt aliquid, neque qui vult; ſed qui effectum dat Deus. Qui enim vult, & qui currit, hoc videntur eſſe, quod eſt ille qui plantat, & ille qui rigat; ſed eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil dicit eſſe Apoſtolus: non quod nihil agant; ſed quod ad comparationem Dei, qui incrementum dat operi vel effectum, illi nihil eſſe dicantur. Sed & hoc, quod dicitur ad Pharaonem: *Quia ad hoc ipſum te ſuſcitavi, ut oſtendam in te virtutem meam*, quale ſit, videamus. Certum eſt, Deum non ſolum ſcire uniuscujusque propoſitum ac voluntatem, ſed & præſcire. Sciens autem & prænoſcens, tanquam bonus diſpenſator & juſtus, uniuscujusque motibus & propoſito utitur ad ea opera efficienda, quæ uniuscujusque animus ac voluntas eligit. Velut ſi verbi cauſa dicamus: Paterfamilias ſi quis ſit ſapiens, & juſtus, & habens multa ſervitia, nonne, quanta fieri poteſt ſagacitate, contemplabitur quorum ex his animus aptus ſit ad rus colendum, & ipſos ruri deputabit? cujus vero ad negotiandum, cujus etiam ad nutriendum pecus, cujus vero ad miniſterium & obſervandi cubiculi ſui aptum probabit ingenium, & ita unumquemque competentibus officiis, utpote ſapiens, mancipabit? Verum quoniam non latet eum, ſive paterfamilias, ſive rex iſte ſit, quod neceſſe eſt interdum rebellare ſubjectos, & diſciplinæ jura corrumpere,

pere, & ob hoc correptione ac verberibus indigere, neceſſe eſt ergo, ut eligat ex omnibus apta & ad hoc ingenia, ſi qua illa ſunt, atrocius incitata, quæ ſuis quidem motibus ferantur, emendationem tamen delinquentibus neceſſariam conferant. Ponamus ergo vel patremfamilias iſtum vel regem vidiſſe tempus, quo emendari debent hi, qui contra mores & diſciplinam multa commiſerint, & elegiſſe diriſſimum aliquem, & his ipſis qui corripiendi ſunt multo diriorem, qui pro ſceleribus ſuis jam non ſit dignus emendatione, ſed morte. Volens vero interitum ejus ad emendationem proficere cæterorum, mittit eum ad illos, quos morte ejus corrigi cupit, & dicit ei: *Quia ad hoc ipſum te ſuſcitavi, ut oſtendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in univerſa terra.* Vide enim, quia non dixit: *Quia* ad hoc ipſum te feci: alioquin ad conditorem referri culpa videretur; ſed ait: *Ad hoc ipſum te ſuſcitavi:* hoc eſt, ut per animi tui malitiam, quam tibi infrenis & ſine Dei timore vivendo quæſiſti, & in alios irrogetur utilis & fructuoſa correctio, & in te ipſum ad poſteritatis exemplum famoſiſſimus conferatur interitus. Quod autem dicit: *Ergo cui vult miſeretur, & quem vult indurat*, ex his, quæ in Exodo ſcripta ſunt, videtur aſſumere. Ibi enim dicit: *Indurabo cor Pharaonis, uti ne dimittat populum.* Indurabatur autem cor Pharaonis hoc modo. Noluit Deus in eum ſubitam & plenam dare vindictam. Quamvis enim eſſet conſummatæ malitiæ, tamen per patientiam ſuam Deus nec ipſi facultatem converſionis excluſerat: & ideo primo lenioribus, tum etiam paulatim ingraveſcentibus in eum verberibus utitur. Sed quod Deus gerebat per patientiam, ex hoc ille indurabatur ad contemptum, majorem ſibi iram recondens, ita ut ad ipſum dici conveniat illud, quod ſcribit Apoſtolus: *An divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans, quoniam pa-*

 tien-

tientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiem autem tuam & cor impœnitens theſaurizas tibi ipſi iram in die iræ. Non ergo quem vult Deus indurat, ſed qui patientiæ obtemperare noluerit, induratur. Superfluum ergo eſt, quod dicis Apoſtolo o tu qui adverſaris: *Quid* ergo *adhuc queritur? Voluntati enim ejus quis reſiſtit?* Voluntati quidem Dei certum eſt quod nullus obſiſtat; ſed voluntatem ejus juſtam rectamque eſſe ſcire nos convenit. Ut boni enim aut mali ſimus, noſtræ voluntatis eſt: malus autem ad cujusmodi verberá, & bonus ad cujusmodi gloriam deſtinetur, voluntatis eſt Dei.

17. *O homo, tu quis es, qui contra reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Legimus & in Evangeliis, eos, qui proterve & infideliter inquirebant a Domino, in qua poteſtate hæc faceret quæ faciebat, & quis ei dediſſet poteſtatem hanc, ne reſponſione quidem dignos habitos. Similiter quoque & in præſenti loco motum quidem videmus Apoſtolum & adverſum inſolentes quæſtiones, ac per ea quæ reſpondit proponentis contumaciam confudiſſe. Ait enim: *O homo, tu quis es qui contra reſpondeas Deo?* Hoc eſt enim homo apud Deum, quod apud figulum lutum. Et ſicut ſervus nequam, ſi forte videbitur domino fieri debere aliquod opus, quod & rationis & utilitatis plenum ſit, ille autem operari nolens, ea quæ dominus jubet diſcutere incipiat, & requirere a domino: Ut quid hoc opus fieri jubes? cui prodeſt? cui neceſſarium eſt? contumaci ſervo quæ erit tam digna reſponſio, niſi ut dicatur ei: *Tu quis es, qui contra reſpondeas* domino? ita placet; ita domino videtur. Non puto autem, quod ſi fidelis ſervus & prudens interroget, volens intelligere & mirari ſapientiam domini, quod dicatur ei: *Tu quis es?*

Deni-

Denique cum Daniel Propheta voluntatem Domini deſideraſſet agnoſcere, unde & *vir deſideriorum* appellatus eſt, non eſt ei dictum: *Tu quis es?* ſed miſſus eſt Angelus, qui eum de omnibus Dei diſpenſationibus & judiciis edoceret. Et nos ergo, ſi aliquid de ſecretis Dei & reconditis deſideramus agnoſcere, ſi deſideriorum & non contentionum viri ſumus, occultius in divinis literis inſerta Dei judicia fideliter & humiliter requiramus. Propterea namque & Dominus dicebat: *Scrutamini Scripturas:* ſciens hæc non ab his, qui in aliis negotiis occupati tranſitorie vel audiunt vel legunt, ſed his, qui recto & ſimplici corde, jugi labore continuisque vigiliis altius Scripturas divinas ſcrutantur, aperiri: ex quibus me non eſſe ego bene novi. Si quis tamen ſit qui ita quærat, inveniet. Verum & nos pro viribus ad ea, quæ habentur in manibus, convertamur. *Numquid dicit figmentum*, inquit, *ei qui ſe finxit: Quid me ſic feciſti? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas ad honorem, aliud vero ad contumeliam?* Et apud Jeremiam Prophetam tale aliquid legimus, ubi jubetur a Deo introire in domum figuli, & videre eum fingentem: utique vas collapſum de manibus ſuis recolligens rurſum finxit illud ſecundum voluntatem ſuam. *Et factus eſt*, inquit, *ſermo Domini ad eum dicens: Numquid ego non poſſum facere domum Iſrael ſicut figulus iſte?* Et Sapientia dicit: *Vaſa figuli probat fornax, & homines juſtos tentatio.* Habet ergo noſtri Deus poteſtatem, ſicut & figulus luti, ut faciat ex maſſa eadem vaſa ad honorem, & vaſa ad contumeliam. Tibi ergo, qui inſolenter reſpondes Deo, hæc audiſſe ſufficiat. Qui vero opera ſapientiæ Dei in diſpenſationibus ejus deſiderat intueri, audiat in alio loco de his ipſis Paulum divinorum ſecretorum conſcium diſputantem. *In domo autem magna non ſunt*, inquit, *tantummodo vaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia, & alia quidem*

ad honorem, alia autem ad contumeliam. Si ergo quis emendaverit ſemetipſum ab his, erit vas ad honorem ſanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum. Audis Paulus in his, in quibus non habuit protervum contradictorem, quomodo vaſorum diverſitates aperuit? Nam ibi, ubi auditor non erat dignus, ſed contradictor erat, ſola fictilia vaſa commemorat: hic autem & aurea dicit eſſe, & argentea, & lignea, & fictilia: & alia quidem dicit eſſe ad honorem, alia vero ad contumeliam fieri. Similiter & ubi memoravit rationem, quare alia ad honorem, alia vero ad contumeliam fiant: ibi ſiluit, hic aperuit. *Si enim quis emendaverit ſemetipſum*, inquit, *ab his*, ſine dubio peccati ſordibus, *erit ad honorem vas ſanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum.* Reſtat igitur, ut qui ſe non emendaverit, nec per pœnitentiam peccati maculas abluerit, ſit vas ad contumeliam. Quod & ſi auxerit malitiam, & converti per duritiam mentis & cor impœnitens omnino contempſerit, erit jam non ſolum vas contumeliæ, ſed & vas iræ. Ita ergo rationem, quam ibi indigne poſcentibus claudit, hic digne deſiderantibus pandit: per quam etiam illud, quod paulo ante de Jacob & Eſau propoſuit, apertius explanatur. Ut enim Jacob eſſet vas ad honorem ſanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum, anima ejus emundaverat ſemetipſam: & videns Deus puritatem ejus, & poteſtatem habens ex eadem maſſa facere aliud vas ad honorem, aliud ad contumeliam, Jacob quidem, qui (ut diximus) emundaverat ſemetipſum, fecit vas ad honorem; Eſau vero, cujus animam non ita puram nec ita ſimplicem vidit, ex eadem maſſa fecit vas ad contumeliam. Ut autem ſcias, quod pro puritate & ſimplicitate animæ Jacob factus fuerit vas ad honorem, audi, quale ei divina Scriptura ſimplicitatis teſtimonium perhibet. *Et erat*, inquit, *Jacob homo ſimplex, habitans domum.*

Ideo

.deo ergo Apoſtolus dicit de eis, quia priusquam naſcerentur dicitur de eis: *Jacob dilexi, Eſau autem odio habui.*

18. *Quod ſi volens Deus oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in perditionem, ut notas faceret divitias gloriæ ſuæ in vaſis miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam ſuam: quos & vocavit nos non ſolum ex Judæis, ſed etiam ex Gentibus, ſicut in Oſee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam. Et erit: In loco, ubi dictum eſt eis: Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi.* Sæpe de incompoſitis elocutionibus Apoſtoli, defectibusque earum commonuimus, quod & in præſenti loco nihilominus invenitur. Non enim redditur ad aliquid hoc quod ait in principio capituli: *Quod ſi volens Deus.* Verbi cauſa, ut & in aliis ipſe dicit: *Quod ſi primitiæ ſanctæ, & maſſa:* hic nihil tale reddit, ſed quaſi vagam conjunctionem iſtam reliquit: quæ etiam ſi non aſſumatur, lucidior absque ea dabitur intellectus: verbi cauſa, ut ita legamus: *Volens Deus oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in perditionem, ut notas faceret divitias gloriæ ſuæ in vaſis miſericordiæ.* In quo hoc videtur intelligi, quia dum ſuſtinet Deus & patienter fert incredulos & fideles, notam facit hominibus & patientiam & potentiam ſuam: patientiam, dum diu ſuſtinet, ſi forte reſipiſcant, & convertantur: potentiam, dum aliquando punit, & flagitia non uſquequaque inulta derelinquit. Et rurſum *in vaſis miſericordiæ*, hoc eſt, qui ſemetipſos emundaverunt ab omni ſorde peccati, ex qua *mundus non eſt quiſquam, etiam ſi unius diei fuerit vita ejus*, notas facit divitias gloriæ ſuæ: quæ vaſa non irrationabili aliqua aut fortuita gratia, ſed quoniam ipſa a ſupradictis ſordibus ſe expurgaverant, præparavit in gloriam. Quod autem

ſub-

ſubjungit: *Quos & vocavit nos;* pro eo ut ſi dixiſſet: Sicut nos quos vocavit *non ſolum ex Judæis, ſed etiam ex Gentibus.* Superiora enim quaſi de Pharaone, qui fuit vas iræ, & de filiis Iſrael, qui erant vaſa miſericordiæ, proſecutus videtur. Hic ergo quod ſubjungit: *Quos & vocavit nos, non ſolum ex Judæis, ſed etiam ex Gentibus*, ſimilitudinem videtur aſſumere: hoc eſt, ut ita dictum videatur: Sicut & nos ſumus vaſa miſericordiæ, quos vocavit non ſolum ex Judæis, ſed etiam ex Gentibus. Hæc, quantum ad ipſius Apoſtolici ſermonis ordinem explanationemque verborum pertinet, dicta ſint. Nunc breviter repetentes, aliqua etiam de intellectu interiore requiramus. Quomodo ergo Deus notam facit iram ſuam? Per vaſa, inquit, iræ aptata in perditionem. Obſtupeſco ego apud memetipſum ſancti Spiritus conſilium in divinis voluminibus contuens. Nam iram quidem Dei, quæ eſt a natura ejus extranea, notam fieri hominibus dicit, ſicut præſens hic Apoſtoli indicat locus: bonitatem vero ejus & dulcedinem, quod naturæ ejus eſt proprium, abſcondi memorat & occultari, ſicut David dicit: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te!* Quid ergo cauſæ dicemus, quod Deus iram manifeſtat hominibus, & dulcedinem celat? Scit ſine dubio fragile eſſe hominum genus, & ad lapſum proclive per negligentiam, quibus expediat magis eſſe ſub metu iræ, quam ſpe benignitatis Dei & dulcedinis relaxari, ſicut & Sapientia Dei dicit: *Qui parcit baculo, odit filium ſuum. Si enim percuſſeris eum virga, non morietur: animam autem ejus ſalvam facies a morte.* Notam facit ergo potentiam ſuam Deus, dum impios caſtigat & corripit, ut ſecundum Scripturæ ſententiam *dum flagellatur peſtilens, innocens aſtutior fiat.* Notas autem facit etiam *divitias gloriæ ſuæ in vaſis miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam.* Innoteſcunt divitiæ Dei, cum erga eos,

qui

qui inter homines ſpernuntur & humiles ſunt, miſericordia ejus oſtenditur, qui non in divitiis ſuis, nec in potentia ſua, ſed in Domino ſperant. Sicut & tunc Hebræorum gens deſperata inter homines & abjecta, a Deo miſericordiam conſecuta eſt: ita ergo & nunc populus Gentium, qui ſpernebatur & deſperabatur ab his, qui in circumciſione gloriantur, miſericordiam conſecutus eſt. Sed illud eſt, quod acrius debemus intendere, quia & illi conſecuti ſunt miſericordiam, & plebs Dei appellati ſunt, & dilecti Dei fuerunt: ſed quoniam ſervare acceptam gratiam neſcierunt, dicitur ad eos: *In quibus mœchabatur commoratio Iſrael, dimiſi eam, & dedi ei libellum repudii in manus ſuas*: & item alibi: *Facti eſtis mihi in ſatietatem, jam non dimittam peccata veſtra.* Et per Jeremiam Dominus dicit: *Sicut ſpelunca hyenæ facta eſt mihi hæreditas mea.* Ne forte etiam nos, qui non fuimus plebs Dei, ſed per divitias gloriæ ſuæ vocavit nos plebem ſuam, & qui non fuimus dilecti, ſed facti ſumus dilecti, & filii Dei vivi, ſi non ut filii lucis & filii Dei ambulemus, ſi non ut plebs Dei ita agamus, *ut videntes* homines *opera* noſtra *bona*, *magnificent Patrem* noſtrum, *qui in cælis eſt*, verendum eſt, ne illum ſermonem incurramus Apoſtoli, quo ait: *Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, nec tibi parcet.*

Sicut in Oſee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam. Et erit: In loco, ubi dictum eſt eis: Non plebs mea vos; ibi vocabuntur filii Dei vivi. Teſtimonium ſane hoc, quod de Oſee aſſumit Apoſtolus, quantum ad locum ipſum Prophetæ pertinet, non videtur de Gentibus, ſed de populo Iſrael dici. Sed, ut in ſuperioribus diximus, ex ſimili Paulus ſumit exemplum, ut oſtendat, quia ſicut illis quondam, cum abjecti eſſent & deſperati, dictum eſt primo: *Vos non populus meus, & ego non ſum veſter Deus:*

&

& additur poſt hæc: *Et erit: In loco, in quo dictum* [...] *eis: Non mea plebs vos, vocabuntur & ipſi filii Dei vivi.* Ita, inquit, & *nos, quos vocavit non ſolum ex Judæis, ſed etiam ex Gentibus*, qui ante non eramus plebs ejus, nunc plebem ſuam nos vocavit, *& non dilectam, dilectam; & in loco, ubi dictum eſt* nobis: *Non plebs mea vos; ibi* vocabimur *filii Dei vivi.* Sed fortaſſis requirant a nobis hi qui ex circumciſione ſunt, & dicant: Ubi enim ad vos dictum eſt, quia non ſitis plebs Dei vos, ut ibi vocemini filii Dei vivi? Afferent enim, quod Deus hæc in Judæa locutus eſt (in ipſa enim tantummodo notus eſt Deus) & nihil hæc ad nos ſpectant, quia *lex ad eos qui in lege ſunt loquitur.* Imo ego oſtendam locum multo digniorem, ubi Deum loqui & decuit & poſſibile fuit. Neque enim conſequenter Deus loqui in montibus, & rupibus, & quibuscumque terrenis locis dicetur: ſed in mente hominis loquitur Deus, in ſenſu rationabili, & in principali cordis: & ibi cum indigni & alieni a Deo actus conſcientia redarguente culpantur, ibi, inquam, pronunciatur, ibi dicitur ad ſingulos quosque, quia *non plebs mea vos.* Si vero emundet ſe quis ab his & purificet, & *pax Dei, quæ exſuperat omnem mentem*, cor ejus incipiat cuſtodire, ibi, hoc eſt, in cordis ſecreto, pacificus effectus, filius Dei conſcientia adſtipulante vocabitur.

19. *Eſaias autem clamat pro Iſrael: Si fuerit numerus filiorum Iſrael tanquam arena maris, reliquiæ ſalvæ fient. Verbum enim conſummans & brevians in æquitate: quia verbum breviatum faciet Dominus ſuper terram: & ſicut prædixit Eſaias: Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus. Quid ergo dicemus? Quod Gentes, quæ non ſectabantur juſtitiam, comprehenderunt juſtitiam; juſtitiam autem, quæ ex fide eſt. Iſrael autem ſectans legem juſtitiæ, in legem non pervenit. Quare? Quia non ex lege,*

ſed

ſed quaſi ex operibus offenderunt in lapidem offenſionis, ſicut ſcriptum eſt: Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali: & qui credit in eum, non erubeſcet. Poſteaquam per Dei ſapientiam, quam loquitur Paulus inter perfectos, ſecreta & abſcondita divinæ diſpenſationis expoſuit, & oſtendit, qua ratione quove ordine vel iram Deus oſtendat in vaſis iræ, vel divitias gloriæ ſuæ in vaſis miſericordiæ: & docuit, quod vas iræ fiat unusquisque ex eo, quod per duritiam ſuam & cor impœnitens theſaurizet ſibi ipſi iram in die iræ: vaſa autem miſericordiæ ſint hi, qui ſe emundaverint ab his, & ad omne opus bonum præparaverint: nunc ut hæc ipſa majore auctoritate confirmet, etiam in Prophetis docet hæc eſſe præſcripta: *Eſaias*, inquit, *clamat pro Iſrael: Si fuerit numerus filiorum Iſrael tanquam arena maris, reliquiæ ſalvæ fient.* Providens etenim de futuris Propheta videbat, quod plurimi ex Iſrael, & hi maxime, qui arenæ maris comparantur, per duritiam ſuam & cor impœnitens futuri erant *vaſa iræ aptata ad perditionem*, non credentes vitæ ſuæ, ſed Dominum majeſtatis crucifigentes. *Si* ergo, inquit, fuerint *tanquam arena maris, reliquiæ ſalvæ fient.* Illi, qui non ſalvantur, tanquam arena maris ſunt: reliquiæ vero, quæ ſalvæ fient, tanquam ſtellæ cœli ſunt. Utrumque etenim promiſſionis, quæ ad Abraham facta eſt, continet ſermo: *Erit*, inquit, *ſemen tuum ſicut arena maris, & ſicut ſtellæ cœli.* Et hoc eſt, quod dicit: *Verbum enim conſummans & brevians in æquitate: quia verbum breviatum faciet Dominus ſuper terram.* Verbum breviatum, ubi multi vocati ſunt, pauci autem electi. Poſſumus autem & totius doctrinæ verbum dicere breviatum, ut quod prius lex & Prophetæ continebant in latitudine præceptorum, veniens Dominus pronunciaret, & diceret: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: & proximum tuum ſicut te ipſum. In his*

duo-

duobus mandatis omnis lex pendet & Prophetæ: in quo evidenter Prophetas & legem duobus his ſermonibus breviavit. Poteſt & *verbum breviatum* dici fides ſymboli, quæ credentibus traditur, in qua totius myſterii ſumma paucis connexa ſermonibus continetur. *Et ſicut prædixit*, inquit, *Eſaias: Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus.* Quod ſemen Eſaias a Domino dicit derelictum? Illud ſine dubio, quod idem Apoſtolus exponit in aliis, cum dicit ad Abraham dictum eſſe: *Tibi dabo terram hanc, & ſemini tuo. Non dixit: Et ſeminibus, tanquam in multis; ſed, ſemini tuo, tanquam in uno, qui eſt Chriſtus.* Hoc eſt ergo, quod dicit Eſaias: *Niſi Dominus reliquiſſet nobis ſemen*, id eſt, niſi dediſſet nobis Chriſtum, ut ex nobis naſceretur, *ſicut Sodoma fuiſſemus*, quantum ad impietatis magnitudinem ſpectat: niſi quia & gravius aliquid apud Iſraelitas geſtum eſt. Nam Sodomitæ in hoſpites inceſti referuntur & impudici: populus vero Iſrael in eum ſacrilegus exſtitit, qui cum Dominus majeſtatis ſit, frater eorum & dici voluit & eſſe. Niſi ergo ſemen iſtud Dominus reliquiſſet, per quod reliquiæ ſalvæ fierent, & vaſa miſericordiæ ſalvarentur, interiſſet populus ille ut Sodoma. Et tamen non otioſe Eſaias *ſemen* nominavit quod relictum eſt. Semen namque dicitur, quod ſeminatur in terra, & fructum multiplicem reddit: docens per hoc, etiam Chriſtum ſeminandum eſſe, id eſt, ſepeliendum eſſe in terra, & inde reſurgentem fructum plurimum totius Eccleſiæ multitudinis prolaturum, ſicut & ipſe Dominus dicit: *Niſi granum frumenti in terram ceciderit, & mortuum fuerit, fructum non affert: ſi autem mortuum fuerit, fructum plurimum affert.*

Quid ergo dicemus? Quod Gentes, quæ non ſectabantur juſtitiam, comprehenderunt juſtitiam; juſtitiam autem quæ ex fide eſt. Videatur fortaſſis hoc contrarium eſſe vel

illis,

illis, de quibus ſupra diximus, quod unusquisque emundet ſe & expurget, ut fiat vas utile & vas miſericordiæ: vel illis, quæ in ſuperioribus diſſeruimus, quod naturali lege, in qua ſine dubio eſt & juſtitia, utantur etiam Gentes. Quomodo ergo hic dicit, quia *Gentes, quæ non ſectabantur juſtitiam, comprehenderunt juſtitiam?* Vide ergo ſi hoc modo poſſumus reſpondere. Aliud eſt ſectari, aliud inſitum habere. Sectari dicitur ille, qui per doctrinam & lectionem multam aſſequi aliquid cupit: unde & a ſectando ſectæ appellatæ ſunt hujusmodi doctrinæ, quæ hominum traditione diſcuntur. Gentes ergo, quia legem tabulis vel libris ſic ſcriptam non habuerunt, non dicuntur ſectatæ eſſe juſtitiam: habuerunt tamen inſitam, quam lex eos naturalis edocuit. Idcirco ergo proximi fuerunt juſtitiæ ei, quæ ex fide eſt, id eſt, Chriſto. *Iſrael vero ſectans legem juſtitiæ, in legem non pervenit.* Et hic locus, ſicut ſupra obſervandum diximus, in uno eodemque verſiculo diverſe nominat legem. Certum eſt enim, quia Iſrael ſectabatur legem juſtitiæ ſecundum literam, ſed in legem non pervenit. Quam legem? Sine dubio ſpiritus. Neque enim hoc diceret Apoſtolus, quia legem quam ſectabatur, & quam tenebat, & quam habebat, in hanc non pervenerit. Reddit ergo rationem, cur in legem Iſrael non potuerit pervenire. *Quia non ex fide*, inquit, *ſed quaſi ex operibus.* De fide Chriſti & operibus legis abunde in initiis hujus Epiſtolæ diſſeruimus: & ideo ne eadem ſæpius iteremus, præſentem locum paucis ipſius Apoſtoli ſermonibus explicemus, quibus dicit: *Ignorantes enim Dei juſtitiam, & ſuam quærentes ſtatuere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. Finis enim legis Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti.* Quia ergo legem ſectabantur non ſecundum opera juſtitiæ Dei, ſed ſecundum opera ſuæ juſtitiæ, idcirco *offenderunt in lapidem offenſionis, de quo ſcriptum eſt: Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & pe-*

tram ſcandali: & qui credidit in eum, non erubeſcet. Sciendum autem eſt, quod in Eſaia Propheta hoc teſtimonium ita ſcriptum eſt: *Ecce ego immitto in fundamenta Sion lapidem pretioſum, electum, angularem, præclarum in fundamenta ejus: & qui crediderit in eum, non erubeſcet.* Apoſtolus autem, *lapidem offenſionis & petram ſcandali*, de alio loco ipſius Eſaiæ Prophetæ huic teſtimonio inſeruit, in quo ita ſcriptum eſt: *Et non tanquam lapidi offenſionis occurretis ei, neque ut lapidi ruinæ:* & ex utroque loco excerpens, quæ aſſertionibus ſuis commoda videbantur, aptavit. Verumtamen Dominus Jeſus, quem plurimis, ſed bonis & ſalutaribus nominibus compellari invenimus, mirum fortaſſe videatur cur in hoc loco, quem de Eſaia Propheta ſumpſit Apoſtolus, lapis offenſionis & petra ſcandali nominetur: cum utique bono Domino & boni Patris Filio, quæcumque bona & ſalutaria videntur, aptanda ſint, ut pax, & juſtitia, & veritas, & oſtium quo intratur ad Patrem, & paſtor, & leo de tribu Juda, vel catulus leonis qui excitatur a ſomno, vel ſanctificatio, vel redemptio, & cætera hujusmodi quæ dignationi ejus convenire videantur. Sed vide ſi poſſumus etiam *lapidem offenſionis & petram ſcandali* oſtendere, quatenus ei competenter poſſit aptari. Offenſio & ſcandalum unum prope atque idem ſignificat. Scandalum etenim dicitur, cum in via obex aliquis invenitur, qui greſſum incedentis vel ſcandentis impediat. Inde ergo ſcandalum tractum eſt. Quia igitur hi, qui erant in Sion, vias non bonas incedentes, iter perditionis concito pede currebant, malis ſuis faventes invicem, ſicut Propheta dicit, quia *laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniquus* eſt *benedicitur:* veniens Dominus & Salvator noſter, arguere cœpit vias eorum, & dicere: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi!* & iterum: *Væ vobis divitibus!* & iterum: *Væ tibi Jeruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te*

miſſi ſunt! Sed & multa his ſimilia dicens, & arguens eos, impedire cœpit vias perditionis eorum, & effectus eſt eis lapis offenſionis & petra ſcandali, non ſinens eos ingredi viam latam, quæ ducit ad mortem. Sic denique & in Oſee Propheta ſcriptum eſt de his, qui peccati iter incedunt: *Propter hoc*, inquit, *ecce ego ſepiam viam ejus ſudibus, & obſtruam vias ejus, & ſemitam ſuam non inveniet.* Ponamus ergo iterum, ſi videtur, in medio ipſum Paulum, qui acceptis quondam epiſtolis a Sacerdotibus, Damaſcum pergebat, ut omnes viros ac mulieres Chriſto credentes vinctos perduceret in Jeruſalem. Cum ergo ageret iſtud iter peccati, occurrit ei Dominus Jeſus in via, & ad tempus eum cæcitate percuſſit: & factus eſt illi, quantum ad ipſum propoſitum ſpectat quo illuc pergebat, lapis offenſionis & petra ſcandali, ut illud iter peccati, quod tenebat, explere non poſſet, ſed converſus crederet ei, qui viam ſuam excluſerat, & quibusdam ſudibus comminationis obſtruxerat; & credens in eum non erubeſceret.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EPISTOLAM BEATI PAULI APOSTOLI AD ROMANOS

LIBER OCTAVUS.

1. *Fratres, voluntas quidem cordis mei, & obſecratio apud Deum fit pro illis in ſalutem. Teſtimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem Dei habeant, ſed non ſecundum ſcientiam. Ignorantes enim Dei juſtitiam, & ſuam juſtitiam quærentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* Et ex initio, & procedente textu Epiſtolæ, diximus

ximus Paulum nunc pro Gentibus, nunc etiam pro Iſrael facere ſermonem. Quia ergo in his, quæ nuper expoſita ſunt, multis teſtimoniis adverſum Iſrael uſus eſt Prophetarum, ita ut proferret de Eſaia: *Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus:* & iterum: *Si fuerit numerus filiorum Iſrael tanquam arena maris, reliquiæ ſalvæ fient:* & his addit, quia *Iſrael ſectans legem juſtitiæ, in legem non pervenit:* propterea nunc conſolari rurſus populum ſuum volens, & per hoc invitare ad fidem, dicit: *Fratres, voluntas quidem cordis mei, & obſecratio apud Deum fit pro illis in ſalutem.* Et cauſam, cur voluntas ſua & obſecratio pro illis apud Deum habeatur, oſtendit. *Teſtimonium enim*, inquit, *perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habeant, ſed non ſecundum ſcientiam.* Quamvis, inquit, tot & tantis involuti ſint peccatorum ſuorum malis, tamen eſt eis ineffabilis zelus & æmulatio Dei. Et hæc me commovit cauſa obſecrare Deum pro ipſis, ut vel in fine aliquando perveniant ad ſalutem. Habent enim zelum Dei, ſed non ſecundum ſcientiam. Et probat, quomodo non ſecundum ſcientiam zelum Dei habeant: quia *ignorantes*, inquit, *Dei juſtitiam*, juſtitiæ ſuæ obtemperant. Non multum ergo prodeſt habere zelum Dei, & non habere ſcientiam zeli. Denique Judæi putantes ſe zelo Dei agere, ſacrilegi exſtiterunt in Filium Dei: quia non ſecundum ſcientiam zelati ſunt, ſicut Phinees filius Eleazari, qui ſecundum ſcientiam zelatus interemit Madianitem pariter & Iſraelitam fornicantem cum ea: & ſicut Helias, qui dixit: *Zelans zelatus ſum Domino omnipotenti Deo Iſrael, quia dereliquerunt te filii Iſrael, Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua ſubverterunt:* & ſicut Mathathias, de quo in primo libro Machabæorum ſcriptum eſt, quia *zelatus eſt in lege Dei, & intremuerunt renes ejus, & aſcendit furor ejus ſecundum judicium.* Horum omnium zelus

&

& æmulatio ſecundum ſcientiam fuit. Judæorum vero zelus non erat ſecundum ſcientiam, idcirco quia ignorantes Dei juſtitiam, propriam conabantur, id eſt, quæ hominibus juſtitia videbatur, implere: cum utique ipſos magis Dei juſtitiæ, quæ eſt Chriſtus, convenerit obedire. Sed vide nunc, ne forte non illis ſolis dici ſermo iſte videatur, quia *zelum Dei habeant, ſed non ſecundum ſcientiam.* Similiter enim poteſt dicere Apoſtolus & de aliis, quia *teſtimonium perhibeo eis*, quod timorem Dei habeant, ſed non ſecundum ſcientiam: & de aliis, quia charitatem Dei habeant, ſed non ſecundum ſcientiam. Si enim habeat quis affectum erga Deum, ignoret tamen, quia charitas patiens debet eſſe, benigna, non invidens, non perperam agens, non inflata, non ambitioſa, non quærens quæ ſua ſunt: & hæc & his ſimilia ſi in charitate non habeat, ſed in ſolo affectu diligat Deum, competenter & ad ipſum dicetur, quia charitatem Dei habet, ſed non ſecundum ſcientiam. Similiter autem dici poteſt & de alio, quia fidem Dei habet, ſed non ſecundum ſcientiam, ſi ignoret, quia *fides ſine operibus mortua eſt:* & quia fides Dei non in ſolis verbis eſt, quæ interdum ab alio compoſita vel ſcripta diſcuntur, ſed in affectu mentis tali quodammodo, qualem habuit illa, quæ dixit intra ſe: *Si tetigero ſimbriam veſtimenti ejus, ſalva ero.* Si quis ergo non ita habeat fidem, ut ex actibus ſuis bonis cui credit oſtendat, poteſt & ad ipſum dici, quia fidem Dei habet, ſed non ſecundum ſcientiam. Poteſt & de alio dici, quia caſtitatem Dei habet, ſed non ſecundum ſcientiam. Et alius curam pauperum habet, ſed non ſecundum ſcientiam: quippe ſi ab hominibus laudari vult. Et alius abſtinens poteſt dici, ſed non ſecundum ſcientiam, ſi propterea jejunat, ut hominibus pareat. Et ſic per ſingula quæque quæ gerimus, niſi ſecundum ſcientiam & intellectum geramus, poteſt ad nos dici, quia habemus

zelum operis boni, ſed non ſecundum ſcientiam. Et ideo danda eſt præcipue opera ſcientiæ, ne res nobis infeliciter accidat, ut in fide poſiti fruſtremur a fide, & zelum habentes bonorum decidamus a bonis. Vis autem ſcire, quia poteſt quis, ſi ſcientiam non habeat, evaneſcere in fide? Audi ipſum Paulum quibusdam dicentem: *Niſi ſine cauſa credidiſtis.* Accidit ergo ſine cauſa credidiſſe his, qui ſcientiæ operam non dant, ut in eo quo crediderunt etiam intellectum veritatis accipiant. Denique & Apoſtoli hanc eſſe differentiam fidei ſimpliciter traditæ, & fidei, quæ eſt ſecundum ſcientiam, pervidentes, dicebant ad Salvatorem: *Auge nobis fidem:* hoc eſt, ut habentes eam fidem, quæ non eſt ſecundum ſcientiam, habeamus & eam, quæ eſt ſecundum ſcientiam. Itaque Judæis teſtimonium perhibet Paulus, quod æmulationem Dei habeant, licet non ſecundum ſcientiam. Tamen quia utcumque habent æmulationem Dei, cauſam dederunt Apoſtolo, qua obſecrationem pro illis offerret Deo. Melius enim eſt habere zelum Dei, licet non ſecundum ſcientiam, quam penitus non habere. *Qui enim habet*, ſicut ſcriptum eſt, *dabitur ei* vel in noviſſimis, cum omnis Iſrael ſalvus fiet: *qui autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.*

2. *Finis enim legis Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti. Moyſes enim ſcribit, quia juſtitiam quæ ex lege eſt qui fecerit homo, vivet in ea. Quæ autem ex fide eſt juſtitia, ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo: Quis aſcendit in cælum? hoc eſt, Chriſtum deducere: Aut quis deſcendit in abyſſum? hoc eſt, Chriſtum a mortuis reducere. Sed quid dicit Scriptura? Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus. Quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Jeſum, & credideris in corde tuo, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris. Corde enim creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Dicit enim Scriptura, quia omnis, qui credit in eum, non erubeſcet.*

Fi-

Finis enim legis Chriſtus: hoc eſt, perfectio legis & juſtitia Chriſtus eſt, ſed credentibus. Non credentes vero, quia non habent Chriſtum, perfectionem non habent legis; & idcirco nec ad juſtitiam poterunt pervenire. *Moyſes enim ſcribit, quia juſtitiam quæ ex lege eſt qui fecerit homo, vivet in ea. Quæ autem ex fide eſt juſtitia, ſic dicit.* Jam & in ſuperioribus Apoſtolus duarum juſtitiarum fecerat mentionem, ubi dicit, quia ignorans Dei juſtitiam, ſuam juſtitiam ſtatuere quærebat Iſrael: & hic nunc duas iterum juſtitias dicit, unam quæ ex lege eſt, & aliam quæ ex fide eſt. Sed mihi videtur, quod illa, quam ſuperius dixit ignorari ab Iſrael Dei juſtitiam, ipſa ſit juſtitia hæc, quæ ex fide eſt: illa vero, de qua dicit: *Suam juſtitiam quærentes ſtatuere*, ipſa ſit, de qua & hic Moyſi verbis inſinuat, quia *juſtitiam quæ ex lege eſt qui fecerit homo, vivet in ea.* Sed vide juſtitiarum differentiam pariter & vitarum. Illa enim juſtitia Dei, id eſt, Chriſtus, *qui factus eſt nobis juſtitia a Deo*, & pax, vide quomodo dicit: *Hæc eſt auten vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Hæc ergo juſtitia non tantum vitam præbet, ſed æternam vitam. Illam vero legis juſtitiam *qui fecerit homo*, non dixit in æternum vivet, ſed tantummodo *vivet in ea*: quoniam ſi finis legis (ut Apoſtolus dicit) Chriſtus eſt, nec ipſam quæ ex lege eſt juſtitiam ſine Chriſto adimplere poterit, qui finem legis non ſuſcipit Chriſtum. Hæc ergo quæ ex fide eſt juſtitia, quæ eſt Chriſtus, tanquam vivens & ſubſiſtens, hæc, inquit, dicit: *Ne dixeris in corde tuo: Quis aſcendit in cœlum? hoc eſt, Chriſtum deducere: Aut quis deſcendit in abyſſum? hoc eſt, Chriſtum a mortuis reducere.* Nec mireris, quod, cum Chriſtus ipſe ſit juſtitia, quaſi de alio ita de ſe hæc dicere videatur. In multis enim locis invenies Salvatorem quaſi de alio ita de ſe loqui: ut in Evangelio dicit: *Et ſtatuet oves a dextris; hædos autem a ſiniſtris:*

& dicet his qui a dextris ſunt, & iterum qui a ſiniſtris ſunt, ea quæ ſcripta ſunt. Quod ergo ait: *Ne dixeris in corde tuo: Quis aſcendit in cœlum, aut quis deſcendit in in abyſſum?* exceptis his quæ media interſerit, *hoc eſt, Chriſtum deducere*, vel *a mortuis reducere*: ſed &: *Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo*, de Deuteronomio videtur aſſumptum, ubi hoc modo ſcriptum eſt: *Mandatum hoc, quod ego mando tibi hodie, non eſt ſuperexaltatum a te, neque longe a te. Non eſt in cœlo ut dicas: Quis aſcendet nobis in cœlum, & accipiet illud nobis, ut audientes faciamus illud? Neque trans mare eſt, ut dicas: Quis tranſibit nobis trans mare, & accipiet illud, ut audientes faciamus illud? Juxta te eſt verbum valde in ore tuo, & in corde tuo, & in manibus tuis, ut facias illud.* Cum ergo hæc ex Deuteronomio aſſumpta ſint, & Apoſtolus ſcribat, quia juſtitia, quæ ex fide eſt, ipſa hæc dicit, quæ eſt Chriſtus; ſine dubio quæ in Deuteronomio dicuntur, Apoſtolus a Chriſto dicta eſſe pronunciat. Ipſe eſt ergo, qui dicit: *Mandatum hoc, quod ego do tibi hodie, non eſt ſuperexaltatum a te, neque longe a te*, & cætera quæ ſequuntur. Quid ergo eſt, quod per hoc Apoſtolus docet? Ne ſcilicet dicamus in corde noſtro, & putemus, quod Chriſtus in loco aliquo continetur, & non ubique eſt, ac per omnia ipſe diffunditur: quippe qui cum eſſet in terris, dicebat, quia eſſet & in cœlo. Sic enim loquebatur ad Apoſtolos ſuos: *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcendit, Filius hominis qui eſt in cœlo.* Non dixit, qui fuit, ſed, *qui eſt in cœlo.* Et rurſus ne putemus eum in cœlo eſſe tantummodo, vacare autem ejus præſentia abyſſum, ideo juſtitia quæ ex fide eſt dicit: *Ne dixeris in corde tuo: Quis aſcendit in cœlum?* Et quaſi ſimile ſit hoc dicenti, Chriſtum de cœlo deducere, ita addidit Apoſtolus: *Hoc eſt, Chriſtum deducere.* Et rurſum ſi quis mente & cogitatione deſcendat in abyſſum, putans ibi tantum contineri Chriſtum, quaſi ſimile ſit

Chri-

Chriſtum revocare a mortuis, ita ſubjungit: *Hoc eſt, Chriſtum reducere a mortuis.* Sed ita, inquit, debes ſentire de Chriſto, tanquam de Verbo, & veritate, & ſapientia, & juſtitia Dei. Hæc autem omnia non in loco quæruntur, ſed ubique adſunt: neque ab infernis locis evocantur, ſed mente ſola intellectuque capiuntur. Tanquam Verbum ergo & ſapientia prope eſt in ore tuo, & in corde tuo. Et *hoc eſt*, inquit, *verbum fidei, quod prædicamus. Quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Jeſum, & credideris in corde tuo, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris. Corde enim creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Debemus etiam hoc ſcire, quod aliud eſt poſſibilitatem eſſe in aliquo, aliud efficaciam vel efficientiam, quod Græci δύναμιν & ἐνέργειαν vocant. Verbi cauſa. Parvulus nuper natus poſſibilitate rationabilis homo eſt: poteſt enim eſſe rationabilis, ſi adoleverit. Et poſſibilitate etiam faber, & gubernator, & grammaticus dicitur: poſſibile enim eſt, ut horum aliquid ſit. Efficacia vero vel efficientia, hoc eſt, re ipſa atque effectu, nihil horum eſt, dum eſt parvulus: ſed ſi cœperit vel rationis jam capax eſſe, vel aliquid fabrilis artis, aut cujuslibet alterius efficere, tunc jam efficacia rationabilis dicitur, vel faber, vel ſicut illud eſt quod effectu operis agit. Hoc ergo modo etiam Chriſtus, qui eſt Verbum Dei, poſſibilitate quidem juxta nos, hoc eſt, juxta omnem hominem, eſſe credendus eſt tanquam ratio parvulis: efficacia vero tunc in me eſſe dicitur, cum in ore meo confeſſus fuero Dominum Jeſum, & in corde meo credidero, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis. Vis autem ſcire, quia adeſt ubique, & medius eſt etiam eorum, qui ignorant eum & non confitentur? Audi, quomodo Joannes Baptiſta de eo hæc ipſa teſtatur: *Medius*, inquit, *veſtrum ſtat, quem vos neſcitis, qui poſt me venit.* Eſt ergo medius etiam inter eos, qui eum neſciunt,

ſed poſſibilitate eis medius eſt, non efficacia. Poſſunt enim eum capere, ſed nondum capiunt. Efficacia vero vel efficientia inter illos medius eſt, quibus dicebat: *Ubicumque fuerint congregati duo vel tres in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Iſti enim confitebantur in ore ſuo Dominum Jeſum, & credebant in corde ſuo, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis. Alioquin abſurdum videtur, ſi & inter eos, qui in nomine ejus congregantur, medius eſſe dicitur, & inter eos, qui eum neſciunt: niſi hujusmodi differentia teneatur, quod inter ignorantes & nondum credentes poſſibilitate medius dicitur; inter credentes vero efficacia, id eſt, rei ipſius & operis effectu. Verum & illud obſerva, quod ait: *Quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Jeſum, & credideris in corde tuo, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris.* Videbitur enim quibusdam per hoc, quia, etiam ſi deſint alicui boni operis privilegia, etiam ſi virtutibus operam non dederit, hoc ipſo tamen, quod crediderit, non pereat, ſed ſalvetur, & habeat ſalutem, etiam ſi beatitudinis gloriam habere non poterit. Sed vide, ne magis illud intelligi debeat, quod qui vero & non falſo confitetur ore Dominum Jeſum, & corde credit, pariter confiteatur ſe dominatui ſubjectum eſſe ſapientiæ, & juſtitiæ, & veritatis, & omnibus, quæ Chriſtus eſt: nec ſibi ultra eſſe dominum mammonam, id eſt, neque avaritiam ſibi ultra, neque injuſtitiam, neque impudicitiam, neque mendacium dominari. Semel enim Jeſum Chriſtum Dominum confeſſus, nulli horum ſe ſervire profitetur. Sed & credens in corde ſuo, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, certum eſt, quia ſuſcitatum eum ad juſtificationem ſui credit. Alioquin quid proderit ſcire, me & credere, quod Jeſum Deus ſuſcitavit a mortuis, ſi in me ipſo eum non habeam ſuſcitatum? Ergo ſi non in novitate vitæ ambulo, & vetuſtam peccandi conſuetudinem non

fu-

ıgio, nondum mihi Chriſtus ſurrexit a mortuis. Ad unc autem ſenſum etiam ea conveniunt quæ ſequun- ır, quando ait: *Dicit enim Scriptura, quia omnis, qui redit in eum, non erubeſcet.* Hoc autem apud Eſaiam criptum eſt. Quod ſi omnis, qui credit in eum, non rubeſcet: erubeſcit autem omnis qui peccat, ſicut Adam peccavit, & erubuit, & abſcondit ſe: qui ad- ıuc ruborem peccati incurrit, credere non videtur.

3. *Non enim eſt diſtinctio Judæi & Græci. Idem enim pſe Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant illum. Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, ſal- vus erit.* Quomodo non ſit diſtinctio in fide Judæi & Græci, ſupra jam frequenter oſtendimus. Quod au- tem idem ſit Dominus omnium, ſcecundum hæc ac- cipies quæ nuper edidimus; hoc eſt, ſi juſtitia nobis, & veritas, & ſanctificatio, & ſapientia, quod totum eſt Chriſtus Dominus, dominetur. Hæc enim ſunt ejus divitiæ, utpote *in quo theſauri ſapientiæ & ſcien- tiæ ſunt abſconditi.* Quas tamen divitias non dixit lar- giri eum omnibus hominibus, ſed omnibus, quicum- que invocaverint nomen ejus. Sed & in hoc ſimilis videtur quæſtio ut in prioribus ſuboriri. Neque enim omnes, qui quoquo modo invocaverint nomen Do- mini, ſalvi eſſe poſſunt, etiam ſi non egerint opera invocati nominis digna, maxime cum & Sapientia Dei in Proverbiis dicat: *Erit enim, cum invocaveritis me, ego autem non exaudiam vos.* In quo videtur mihi Sapientia cohortari & perurgere eos, qui ſalvari vo- lunt, ut citius invocent Sapientiam, nec morentur, neque differant: ne forte, cum ſtatutum tempus ex- ceſſerit, hoc eſt, in quo pœnitendi facultas eſt, tar- de poſt hæc invocent, ubi pœnitentiæ locus non eſt. Et hinc dicit, quia *invocabitis me, & ego non exaudiam vos.* Sermo tamen hic, quem ponit Apoſtolus, id eſt: *Quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit,* apud Joel Prophetam hoc modo ſcriptus eſt: *Et dabo pro-*

digia

digia in cœlo ſurſum, & in terra deorſum, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, prius quam veniat dies Domini magnus & nobilis. Et erit: Quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit. Videtur tamen mihi grande aliquid in Scripturis divinis ſub hoc invocationis nomine deſignari. Non enim de quibuscumque viris, ſed de ingentibus & præcipuis ſcribitur, quia *Enos primus ſperavit invocare nomen Domini;* & in Pſalmis: *Moyſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel in his, qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos: in columna nubis loquebatur ad eos.*

4. *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo vero prædicabunt niſi mittantur? Sicut ſcriptum eſt: Quam ſpecioſi pedes evangelizantium bona!* Manifeſte in his per hoc quod dicit: *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt?* illud, quod ſuperius poſuit de Propheta dictum, quia *omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit,* ad Chriſtum Dominum docuit referendum. Poſtquam enim dixit: *Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit,* ſubjungit: *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt?* Chriſto enim Judæi non crediderunt, & ideo non invocant eum, cui non crediderunt. Sed & in principio Epiſtolæ, quam ad Corinthios ſcribit, ubi dicit: *Cum omnibus, qui invocant nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti in omni loco ipſorum & noſtro:* eum, cujus nomen invocatur, Dominum Jeſum Chriſtum eſſe pronunciat. Si ergo & Enos, & Moyſes, & Aaron, & Samuel *invocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos*, ſine dubio Chriſtum Jeſum Dominum invocabant: & ſi invocare nomen Domini, & orare Dominum, unum atque idem eſt; ſicut invocatur Deus, invocandus eſt Chriſtus; & ſicut oratur Deus, ita & orandus eſt Chriſtus; & ſicut offerimus

Deo

Deo Patri primo omnium orationes, ita & Domino Jeſu Chriſto; & ſicut offerimus poſtulationes Patri, ita offerimus poſtulationes & Filio; & ſicut offerimus gratiarum actiones Deo, ita & gratias offerimus Salvatori. Unum namque utrique honorem deferendum, id eſt, Patri & Filio, divinus edocet ſermo, cum dicit: *Ut omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem.* Quod modo autem de Epiſtola ad Corinthios propoſuimus, ubi Apoſtolus primo quidem dicit: *Eccleſiæ Dei, quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Jeſu, vocatis ſanctis*, & poſt hæc, quaſi alterius gradus & alterius ordinis ſint, ita ſubjungit quoſdam, de quibus dicit: *Cum univerſis, qui invocant nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti in omni loco ipſorum & noſtro:* videbitur fortaſſis habere aliquid differentiæ, quod illos quidem Eccleſiam Dei nominat, & ſanctificatos, & vocatos ſanctos: iſtos autem tantum, *qui invocant nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Et vide, ne forte iſta diverſitas tale aliquid oſtendat, quale & præſens videtur habere capitulum, in quo docet non poſſe invocari nomen Domini, niſi prius credatur in Chriſtum. Cum autem crediderit quis Chriſto, etiam ſi nondum ſanctificatus ſit & Eccleſiæ corpori ſociatus, tamen neceſſe eſt, ut jam invocet eum, cui credidit. Chriſtus enim venit mundum reconciliare Deo, & credentes ſibi offerre Patri. Quos autem offert Patri, Spiritus ſanctus ſuſcipit, ut ſanctificet eos, & tanquam cœleſtis Eccleſiæ primitivorum membra vivificet, atque in ſoliditatem totius corporis perfectionemque reſtituat, & ita demum Eccleſia Dei non habens maculam neque rugam appellari mereantur. Prius ergo, quam ad gradum iſtius perfectionis accedant, tanquam mediatoris Dei & hominum invocant nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti: poſtea vero, quam Spiritus Dei fuerit in corde eorum clamans, *Abba pater*, ipſe Spiritus eos etiam nomen Patris edocet invocare.

care. Ideò ergo *quomodo*, inquit, *invocabunt, in quem non crediderunt?* & in hoc arctiſſima eos concluſione conſtringit. Salus, inquit, non eſt niſi invocanti. Nemo vero invocat, qui non credit. Ergo quia non creditis, non invocatis, & quia non invocatis, non ſalvamini. Sed *quomodo*, inquit, *credent ei, quem non audierunt?* Quod non audierunt, poſſumus ſic intelligere, quia vel ipſum in carne poſitum, vel Apoſtolos ejus prædicantes de eo audire noluerint. Sic enim & ipſe Dominus dicit: *Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Poteſt autem & hoc intelligi, quod etiam & nunc & ſemper Chriſtus tanquam Verbum & Ratio unicuique loquatur in corde, & de pietate doceat, de juſtitia ſuadeat, de caſtitate, de pudicitia, & de omnibus ſimul virtutibus proteſtetur, ſicut & ipſe dicit: *Oves meæ vocem meam audiunt.* Sic denique & in corde Pauli loquebatur, ita ut ille diceret: *An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Chriſtus?* Sequitur: *Quomodo autem audient ſine prædicante?* In hoc magis per prædicantium ſermonem Chriſtum oſtendit audiri, in quibus, ſecundum ea quæ ſupra diximus, Chriſtus loqui & docere monſtratur. *Quomodo autem prædicabunt, niſi mittantur?* Difficultas mihi quædam in hoc ſermone videtur exſurgere. Si enim ita intelligamus, quod propterea non prædicent, quia non mittuntur; nullo autem prædicante non audient; non audientes vero non credent; non credentes autem non invocabunt; non invocantes non ſalvabuntur: colligitur ex his, ut cauſa, qua non ſunt ſalvati, ad vitium redeat auctoris, qui non miſerit prædicantes. Sed magis ad illum nos, qui rectior eſt, intelligentiæ tramitem deflectamus: & quod dixit: *Quomodo prædicabunt, niſi mittantur?* ſic accipiamus, quaſi dicat Apoſtolus: Nos præcones & prædicatores Chriſti non poſſemus prædicare, nec annunciandi nobis virtus ulla ſubſiſteret, niſi adeſſet nobis ipſe, qui

mi-

miſit. Quod ſi prædicantibus nobis audire non vultis, veſtra jam culpa eſt; & ſi audientes non creditis, & non credentes non invocatis, & non invocantes ſalvi eſſe nequitis. Quia ergo miſſi ſunt ad prædicationem, idcirco de his, qui ab ipſo miſſi ſunt, ſcriptum eſt: *Quam ſpecioſi pedes evangelizantium bona!* Quod pedes hic ſpecioſos non corporales, ſed ſpiritales dicat, puto, quod quamvis amicus ſit quis literæ, negare non poſſit. Neque enim in id ridiculi deducet Apoſtolicum ſenſum, ut Evangeliſtarum pedes, qui corporeis oculis videri poſſunt, putet ab eo decoros dici & ſpecioſos: ſed illi ſunt decori & ſpecioſi pedes, qui ambulant per viam vitæ. Secundum illum enim, qui dixit: *Ego ſum via*, intellige decoros & ſpecioſos evangelizantium pedes, qui per talem viam merentur incedere. Iſti ſunt pedes, quibus & Paulus cucurriſſe curſum ſe dixit, & ſic currere, ut comprehendat, id eſt, vigor animæ, quo tenditur & properatur ad cœlum. Gratifice autem pedes iſtos eſſe firmabis, quos Jeſus diſcipulis lavat, & linteo, quo præcinctus eſt, tergit. Et quamvis corporali tunc ſpecie fuerit impletum, tamen Petro hoc ſolum quod fieri videbat intelligenti, & quaſi honoris cauſa ne ſibi ſervo pedes lavaret Dominus excuſanti, audi quam profundi myſterii proditur ſermo: *Si te*, inquit, *non lavero, non habebis partem mecum.* Et iterum aliam ſimilem huic vocem tanquam de ſecretis ſcientiæ profert theſauris, & dicit: *Quod ego feci, vos neſcitis modo: ſcietis autem poſtmodum:* & addit, quia *ſicut ego Dominus & Magiſter lavi pedes veſtros: & vos invicem lavate pedes alterutrum. Exemplum enim dedi vobis.* Videamus ergo, quod ſit iſtud exemplum, quo magiſtri diſcipulorum lavare debeant pedes, aut de qua aqua lavare. Si quis inveniat aquam vivam, & ſi quis accipiat bibere a Jeſu, & aqua illa fiat in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam, iſte de hac aqua doctrinæ ſpiritalis poteſt

lava-

lavare pedes diſcipulorum, & omnes ex anima ipſorum immunditias ſordesque diluere: & hoc faciens datum a magiſtro implebit exemplum. *Specioſi* ergo *ſunt pedes evangelizantium bona.* De ipſis puto pedibus etiam in Canticis Canticorum Sponſa dicit ad Verbum Dei: *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Et de ipſis nihilominus dicitur: *Tibiæ tuæ ſicut columnæ marmoreæ cum baſibus argenteis.* Et fortaſſis quia hæc pulchritudo eſt in pedibus Evangeliſtarum, propterea non vult eos Dominus Jeſus calceamentis operire, & occultare ſpeciem pulchram; ſed præcipit eis, neque calceamentum habere in via. Quæ autem bona ſint, quæ evangelizant, hoc eſt, quæ annunciant, videamus. Quamvis hoc ipſum, quod dicit evangelizare, interpretetur bona annunciare, quæ ſint tamen bona quæ bonis addidit, requiramus. Unum & verum bonum eſt Deus, cujus imago bonitatis eſt Filius, & Spiritus ejus, qui dicitur bonus. Iſtud ergo unum bonum, quia in Deo Patre, & Filio, & Spiritu ſancto eſt, *bona* nominavit. Hoc eſt enim, quod annunciant Evangeliſtæ, ſecundum præceptum Domini & Salvatoris noſtri dicentis: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Hæc ſunt ergo evangelizantium bona. Sed quoniam & ipſe bonus nuncius dicitur, & nunciare de bonis, illa ſit ratio, quod non ſolum bona nunciant, ſed & bene bona nunciant. Sunt enim nonnulli, qui annunciant quidem & prædicant de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto; ſed non ſincere, non integre: ut ſunt omnes Hæretici, qui Patrem quidem, & Filium, & Spiritum ſanctum annunciant; ſed non bene, neque fideliter annunciant. Aut enim male ſeparant Filium a Patre, ut alterius naturæ Patrem, alterius Filium dicant; aut male confundunt, ut vel ex tribus compoſitum Deum, vel trinæ tantummodo appellationis *in eo* eſſe vocabulum putent. Qui autem bene annun-

nunciat bona, proprietates quidem Patri, & Filio, & Spiritui ſancto ſuas cuique dabit; nihil autem diverſitatis eſſe confitebitur in ſubſtantia vel natura. Qui ergo ita annunciant Evangelium, non ſolum bona annunciant, ſed bene & integre annunciant bona. Exemplum vero hoc de Eſaia videtur aſſumptum: ſed ibi Propheta ad ipſum Dominum evangelizandi officium retulit. Ita enim ait: *Quoniam ego ipſe, qui loquebar, adſum, tanquam aura in montibus, ut pedes evangelizantis auditum pacis, ut evangelizans bona.* Verum videtur mihi Paulus, quia Propheta dixerat, *ut pedes evangelizantis auditum pacis, ut evangelizans bona*, & hoc quaſi ex alterius comparatione memoraſſe: velut ſi diceret: Ita adero, ut homo, qui exangelizat pacem, & evangelizat bona. Hoc autem faciunt Apoſtoli: idcirco de ſemetipſis hoc dictum, id eſt, de Apoſtolis, accepiſſe videtur, ad quorum comparationem affuturum & evangelizaturum bona per Prophetas ſe dixerat Chriſtus.

5. *Sed non omnes obediunt Evangelio. Eſaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui noſtro? Ergo fides ex auditu; auditus autem per verbum Chriſti. Sed dico: Numquid non audierunt? In omnem terram exiit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed dico: Numquid Iſraël non cognovit? Primus Moyſes dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem inſenſatam, in iram vos inducam. Eſaias autem audet & dicit: Inventus ſum a non quærentibus me: palam apparui inter eos, qui me non interrogabant. Ad Iſrael autem quid dicit? Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.* Neque omnes ex Gentibus Evangelio crediderunt, neque omnes ex Iſrael: plures tamen, & multo plures ex Gentibus, quam ex Iſrael. Quod ergo ponit Apoſtolus, quia Eſaias dixerit: *Domine, quis credidit auditui noſtro? Quis*, pro raro dictum eſt: & obſervare debemus, quod ſermo hic in Scripturi

interdum pro raro, interdum pro nullo omnino ponitur: verbi gratia, ut cum dicit: *Quis ſapiens, & intelliget hæc?* &: *Quis aſcendet in montem Domini?* &: *Quis eſt homo, qui vult vitam?* in his omnibus rarum *Quis* ſignificat. Ubi vero dicit: *Quis aſcendit in cælum? hoc eſt, Chriſtum deducere: vel quis deſcendit in abyſſum? hoc eſt, Chriſtum a mortuis reducere:* hic *Quis* nullus intelligitur. Nullus eſt enim, qui aſcendit in cœlum, Chriſtum inde deducere. Nunc ergo, *Domine, quis credidit auditui noſtro?* quod dicit Eſaias, rarum *Quis* ſignificat. Scire tamen nos convenit, quod *Domine, quis credidit auditui noſtro?* in Hebræis exemplaribus *Domine* non habeat, ſed in interpretatione ſeptuaginta Seniorum ſit: & Apoſtolus hoc probans, quod apud illos eſt, poſuit *Domine.* Videtur tamen Eſaias hæc ex perſona Apoſtolorum prophetare, quibus creditum fuerat prædicationis officium: & ipſi cum raritatem credentium præcipue de populo Iſrael viderent, dicunt ad Dominum: *Domine, quis credidit auditui noſtro?* ſicut & illud ex perſona ipſorum dicitur, quia *annunciavimus ſicut puer ante ipſum, ſicut radix in terra ſitienti.* Et ipſi ſunt nihilominus, qui dicunt velut cum ipſo poſiti, & videntes eum in habitu humano, quia *vidimus eum, & non habebat ſpeciem neque decorem,* & reliqua. Sed & ſi ad perſonam ipſorum Prophetarum referantur hæc verba, quaſi qui apud Dominum conquerantur, quod his, quæ de Chriſto prophetaverint, nemo aut admodum pauci ex populo illo crediderint, non videbitur alienum. Aut non eſt putandum, quia Moyſes dicat ad Dominum: Domine, nemo credidit auditui meo? Si enim credidiſſent literis meis, credidiſſent utique & Chriſto: de ipſo enim ego ſcripſi. *Ergo fides ex auditu; auditus autem per verbum Chriſti.* Hic *verbum Chriſti* prædicationem de Chriſto ſignificat. Neque enim illi ſoli crediderunt, qui verbum ab ipſo Chriſto Jeſu Domino loquente audierunt; ſed multo

plu-

plures ſunt, qui aliis eum prædicantibus audierunt, ſicut & ipſe Dominus prædixerat loquens ad Thomam: *Quia vidiſti me*, inquit, *credidiſti: beati non videntes & credentes.* Omne ergo verbum, quod Apoſtoli, & ſi qui alii ab ipſo accepta gratia de Chriſto prædicaverunt, verbum Chriſti eſſe pronunciat. Sed & in Eccleſia ſi quis ſapientiam, quæ ex Deo eſt, & veritatem Dei loquatur, ſi quis viam Dei, quæ Chriſtus eſt, doceat, & juſtitiam ejus exponat, ſine dubio quod loquitur, verbum Chriſti eſt. *Sed dico: Numquid non audierunt? In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Hæc de Pſalmo octavo decimo aſſumitur, ubi ait: *Non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* In quo pro linguarum & ſermonum varietate Gentes ſine dubio intelliguntur: & dicitur, quia Apoſtolorum Chriſti in omnem quidem terram ſonus exierit: in fines vero orbis terræ non ſonus, ſed verba pervenerint. Quod ita intelligi poteſt, quia *terram* imperitos quoſque & indocibiles homines dicat, ad quos non verba, in quibus ratio fidei continetur & explanatio ſapientiæ, ſed ſonus fidei communi & ſimplici prædicatione pervenerit: finem vero orbis terrarum eruditiores quoſque & prudentiores appellaverit. Finis enim perfectionem indicat rerum. Ad hos ergo tales non ſonum vocis, ſed verba & rationem perveniſſe pronunciat, qui utique audientes ſermonem fidei, etiam perſcrutari poſſunt & perquirere Scripturas divinas, ut cognoſcant eorum verborum, quæ eis per Apoſtolos annunciata ſunt, veritatem. Et hanc eſſe in his differentiam ſciens Apoſtolus, id eſt, in ſono & verbis, quodam loco ita dicit: *Et ſermo meus & prædicatio mea non fuit in ſuaſoriis ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis:* ut oſtenderet, verbum quidem eſſe, quo per virtutem Spiritus

ſapientia Dei lucidius explanatur: prædicationem vero hanc eſſe, de qua dicit Propheta, quia *in omnem terram exivit ſonus eorum:* in qua ſcilicet ſimplex annunciatio eſt fidei, & ſimplicioribus quibusque ſufficiens. Sed & alibi de ſemetipſo dicit, quia ſit *prædicator, & Apoſtolus, & magiſter Gentium.* In quo Apoſtolus quidem generale indicat nomen officii, qui non ſolum prædicet, ſed & doceat: prædicet quidem ſimplicem fidem, ut illis, quibus ait: *Nihil enim judicavi me ſcire inter vos, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum:* doceat vero eos, quibus dicebat: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos.* In quibus oſtenditur, quod illis quidem ſonum prædicationis protulit: his vero ſapientiam Dei per verba diſſeruit. *Sed dico: Numquid Iſrael non cognovit? Primus Moyſes dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem inſenſatam; in iram vos inducam.* Videtur ea, quæ ſuperius dixit, de Gentibus prolocutus; nunc vero, ut ſibi moris eſt, etiam de Iſrael ſubjungere: & vult, quod inexcuſabilis ſit Iſrael, teſtibus idoneis comprobare. Ipſe, inquit, Moyſes dicit ex perſona Dei: *Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem:* de Chriſtianis ſine dubio dicens, qui a Deo ad æmulationem prioris populi increduli & contemptoris aſſumpti ſunt. Sed videatur fortaſſis gentem a Deo fidei merito & devotionis electam Moyſes injurioſius compellaſſe, cum dicit: *In non gentem*, & ita nihili ducere, ut nec gentem eam appellare dignetur; aut ſi appellet, inſipientem nominare. Sed non eſt injurioſus Moyſes, utpote amicus Dei, erga electos ejus: nec contumelia videbitur in ſermone, ſi ratio ſermonis appareat. Unaquæque gens, verbi cauſa, Ægyptiorum, aut Syrorum, aut Moabitarum, pro eo, quod propriis terminis, & lingua, & habitu, & moribus atque inſtitutis diſcernitur, gens illa vel illa appellatur: & neque Syri, Ægyptii aliquando dicuntur: neque Moabitæ,

Idu-

Idumæi appellantur; aut Arabes, Scythæ. Chriſtiani vero non eſt una gens, ſed ex omnibus gentibus unus populus: & ideo Moyſes pro ſummo honore *non gentem* eam nominavit, quia non erat una gens, ſed, ſi ita dici poteſt, omnium gentium gens. Verum excludi videbimur in his, quæ ſubſequuntur, ubi dicit: *In gentem inſenſatam, in iram vos inducam:* quod & gentem eam, & inſipientem nominaverit. Verum ne in hoc quidem famulus Dei Moyſes contumeliam facit populo Dei; ſed prævidebat in ſpiritu, quoniam ſi quis vult ſapiens eſſe in hoc mundo, inſipiens fieri debet, ut ſit ſapiens apud Deum: & *quia non cognovit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes:* & quia per prædicationem crucis Chriſti, quæ eſt ſtultitia Gentibus, congregabitur populus, qui fiat in hoc mundo ſtultus, ut ſit ſapiens apud Deum. Iraſcuntur ergo Judæi, quod ipſis excuſantibus & refutantibus, ad convivium regis invitatæ ſunt Gentes, non aſpicientes ad ea, quæ dudum de hoc myſterio *Eſaias audet & dicit: Inventus ſum a non quærentibus me: palam apparui inter eos qui me non interrogabant. Ad Iſrael autem quid dicit? Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.* Sicut in ſuperioribus ſæpe oſtendimus, Apoſtolum Paulum nunc de Gentibus, nunc de Iſrael facere ſermonem, nec tamen evidenter & palam immutationem declarare perſonæ: ita & Eſaias in his ſermonibus facit, quos ad exemplum Apoſtolus protulit: & primas quidem partes, id eſt, *Inventus ſum a non quærentibus me; palam apparui inter illos, qui non interrogabant me*, ſine dubio de Gentibus dicit: & ubi ille perſonam latenter immutat, Apoſtolus evidentem diſtinctionem ſermonibus ſuis dedit in eo, quod addidit: *Ad Iſrael autem quid dicit?* & ſuperiora quidem ad Gentes, ſequentia vero exponit ad Iſrael eſſe referenda, in quibus ait: *Tota die expandi manus meas ad*

populum non credentem & contradicentem. Sed primo omnium quod ait, *Eſaias audet & dicit*, videamus quid audeat, vel quæ hic Prophetæ doceatur audacia. Si intendamus verbis beati Stephani dicentis: *Quem enim Prophetarum non perſecuti ſunt patres veſtri, qui annunciabant de adventu Juſti?* tunc Eſaiæ intelligimus audaciam, qui perſecutionibus & morte propoſita auſus eſt tamen de adventu Juſti prædicare, & pro bono audet etiam mori. In quo tamen ſimul & illud oſtenditur, quia non (ut aliqui putant) Prophetæ neſciebant quid dicerent, & quaſi alienato ſenſu ſuo prophetabant. Quod enim dicit Apoſtolus de Eſaia, quia *audet & dicit*, hoc indicat, quia mortem contemnens & perſecutiones quæ inferebantur, quamvis ſciret ſibi imminere periculum, audet tamen & prædicat verbum Dei: ſicut & ipſe Paulus dicebat: *Scio, quia vincula & carceres manent me in Jeroſolymis: ſed ego non facio chariorem animam meam mihi.* Sic ergo & Eſaias ſciebat quidem ſecandum ſe eſſe & interficiendum ab impiis, audet tamen, & ex perſona Chriſti dicit: *Inventus ſum a non quærentibus me.* Certum eſt autem, quod Gentes, quæ Chriſtum nec quærere noverant, nec de eo interrogare didicerant. Invenerunt tamen quem non quæſierunt, quia ipſe eos prior quæſivit. Paſtor eſt enim bonus, & ovem quæ perierat requiſivit; & ſapientia eſt, quæ drachmam perditam quæſivit, & quærens invenit. Judæi autem uſque adhuc quærunt de Chriſto, & interrogant Scripturas de eo, & non inveniunt; quia crux ejus Judæis eſt ſcandalum: & ideo dicit ad eos: *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem:* hoc eſt, cum penderet in cruce, illi non ſolum non invenerunt eum, ſed inſuper dixerunt: *Si Filius Dei es, deſcende nunc de cruce, & credimus tibi.* Sed audi, quid etiam in Sapientia Salomonis dicatur, quia *non invenietur ab his, qui tentant eum: apparebit vero his, qui*

non

non ſunt increduli ad eum. Sed ne hoc quidem a nobis convenit ignorari, quod in exemplaribus Hebræorum non habetur, *Et contradicentem.* Apoſtolus autem ſecutus eſt ſeptuaginta Interpretum veritatem in ſuis ſcriptis, & ſicut illi interpretati ſunt, ponit.

6. *Dico igitur: Numquid repulit Deus plebem ſuam? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abrahæ & tribu Benjamin. Nam repulit Deus plebem ſuam quam præſcivit. An neſcitis in Helia quid dicit Scriptura: Quomodo interpellat Deum adverſum Iſrael? Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua ſuffoderunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi reſponſum divinum? Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua Baal. Sic denique & in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt. Si autem gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non ſit gratia.* Quamvis ex his, quæ ſupra dicta ſunt, videretur forſitan populus Judæorum repulſus eſſe a Deo, nec aliquid ſpei gerere, ſi quidem in æmulationem induxerit eum Deus in non gentem, & in iram, in gentem inſenſatam, & manifeſtus factus ſit his, qui eum non quærebant, & inventus ſit ab his, qui de eo non interrogabant: & propterea Apoſtolus volens iſta curare, & oſtendere, quia ſuperſit ſalutis via populo Iſrael, ſi credant, & quia non idcirco repulſi ſunt, quia genus ſint Iſrael, ſed quia increduli fuerint, ait: *Non repulit Deus plebem ſuam quam præſcivit.* Et ut hoc præſenti probaret exemplo, ſubjungit: *Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham, & tribu Benjamin*, & tamen fidem Jeſu doceo, & annuncio, quia ipſe eſt Chriſtus. Quod ſi mihi non obfuit, quia ſum Iſraelita ex ſemine Abraham, quominus Chriſto crederem, & ex fide ejus juſtificarer; certum eſt, quia *non repulit Deus plebem ſuam quam præſcivit.* Quomodo autem *quos præſcivit, illos & vocavit; & quos vocavit, illos & juſtificavit*, ſupra jam dictum eſt: & quod præ-

ſcire Deus, non tantum prænoſcere futura (quod nec dubitari poteſt) ſed probare, & ſcientia ſua digna ducere, in Scripturis ponatur. Verum ne parvum videretur, quod exemplo ſui non eſſe repulſam plebem Dei docebat Apoſtolus, validiora requirit exempla, & dicit: *An neſcitis in Helia quid dicit Scriptura? Quomodo interpellat Deum adverſum Iſrael? Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua ſuffoderunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi reſponſum divinum?* In quibus docetur Propheta aliquando zelo Dei repletus, cum apud Deum querelam populi prævaricatoris exponeret, qui non ſolum Prophetas occidiſſet, & altaria ſubvertiſſet, verum & Heliam, qui videbatur ſolus ſupereſſe ex Prophetis Domini, conaretur exſtinguere. Et hoc Helia apud Deum deplorante, audi quid ad eum oracula divina reſpondeant: *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua Baal.* Baal idoli nomen eſt, ad cujus cultum populus ille relicta Dei lege ceciderat. Hæc ſunt, quæ Apoſtolus ad exemplum temporis præſentis adducit. Et addit: *Sic igitur & in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt. Si autem gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non ſit gratia.* Oſtendendum ergo pro viribus nobis eſt, quomodo ſicut factum eſt ſub Helia, ubi omnem populum Propheta ſimul putaverat refutatum, inveniuntur ſeptem millia virorum, qui permanſerint in teſtamento Dei; ſic factum eſt etiam in adventu Chriſti, & his temporibus, quibus prædicabat Paulus. Et vide ſi forte poſſumus Joannem Baptiſtam, qui Salvatoris præceſſit adventum, ponere loco Heliæ: quandoquidem & Evangelium tale ei teſtimonium perhibet, quia *in ſpiritu & virtute* venerit *Heliæ;* & ipſe Dominus dixerit de eo: *Et ſi vultis ſcire, ipſe eſt Helias. Qui habet aures audiendi, audiat.* Hic ergo, qui in ſpiritu & virtute venerat Heliæ, in tantum deſperaverat de

po-

populo illo, ut non eos diceret eſſe generationem Abrahæ, ſed generationem viperarum; & his adderet: *Nolite dicere, quia patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.* Huic ergo iſta de populo conquerenti reſpondeatur a Domino & Salvatore noſtro: *Ego ſcio quos elegerim:* & iterum: *Oves meæ vocem meam audiunt, & ego præcedo eas, & ſequuntur me meæ:* & iterum: *Habeo alias oves, quæ non ſunt de hoc ovili: oportet me & illas adducere.* Quid autem & ipſe numerus ſeptem millia virorum indicet, videamus. Septenarius numerus ad requiem pertinet. *In ſeptima* enim *die requievit Deus.* Audi ergo & Chriſtus credentes ſibi quomodo ad requiem invitat, & dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis: & invenietis requiem animabus veſtris.* Ad iſtum ergo ſeptenarium numerum pertinet omnis, qui veniens ad Chriſtum depoſuit onera peccati, & requiem ſalutis invenit. Recte ergo Apoſtolus dicit, quia *ſic & in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt:* reliquias dicens eos, qui ex circumciſione crediderunt: tam Apoſtolos, cum quibus ſe quoque annumerat, quam & cæteros, qui cum ipſis ſecuti ſunt fidem Jeſu Chriſti. Sed quod dicit, *ſecundum electionem gratiæ* ſalvas factas eſſe reliquias, hæc mihi non videtur ſuperflua eſſe electionis adjectio. Potuit enim dicere: *Reliquiæ* per gratiam *ſalvæ factæ ſunt:* ſed oſtendit, per hæc eſſe gratiam & ſine electione, & cum electione. Nam omnes quidem, qui per fidem ſalvantur, per gratiam ſine dubio ſalvantur: qui autem per *electionem gratiæ* ſalvantur, perfectioris animæ mihi videntur oſtendi. Sicut enim Iſrael dicitur omnis, qui deſcendit de genere Iſrael: ille autem verus Iſrael eſt, qui mente pura, & corde ſincero videt Deum: ita & de hoc accipere poſſumus, quod omnes quidem, qui ad fidem veniunt Chriſti, per gratiam veniunt: qui vero donum gratiæ

operibus virtutis & puritate cordis exornat, iſte non ſolum per gratiam, ſed per *electionem gratiæ* ſalvari dicetur a Chriſto. Denique & ipſe Apoſtolus Paulus, ſi quis eum in verbis ſuis diligenter obſervet, videt quomodo hujusmodi diſtinctionibus utitur; alibi ſecundum carnem nominans Iſrael, alibi ſuper eo carnis omnino non faciens mentionem, ſicut in præſenti loco, ubi cum diceret, quia *non repulit Deus plebem ſuam*, & nobilitatem Iſraeliticæ animæ vellet exponere, ait: *Nam & ego Iſraelita ſum.* In ſecunda vero ad Corinthios, ubi quibusdam de Iſraelitico genere ſecundum carnem gloriantibus cogitur reſpondere, vide quæ præmiſit. *Quæ loquor*, inquit, *non ſecundum Deum loquor, ſed quaſi in inſipientia in hac ſubſtantia gloriandi. Quoniam quidem multi gloriantur ſecundum carnem; & ego gloriabor.* Et poſt aliquanta dicit: *Hebræi ſunt, & ego: Iſraelitæ ſunt, & ego: ſemen Abrahæ ſunt, & ego.* Sic ergo ubi de Iſrael loquebatur, illo interiore homine, (talis eſt enim plebs illa, quam præſcivit Deus, & non repulit) non dicit *ſecundum carnem* Iſrael: ad eos vero, qui in carnis genere gloriabantur, præmiſit, quod de hujusmodi gloriatione neque *ſecundum Deum* loqueretur, neque in ſapientia; ſed, ut ipſe dicit, *in inſipientia.* Tales ſunt ergo *reliquiæ*, quæ *ſecundum electionem gratiæ ſalvæ facta ſunt.* Et addidit: *Si autem gratia, jam non ex operibus.* Sciendum eſt, opera, quæ Paulus repudiat & frequenter vituperat, non eſſe opera juſtitiæ, quæ mandantur in lege: ſed ea quidem, in quibus hi, qui ſecundum carnem legem cuſtodiunt, gloriantur; id eſt, vel circumciſio carnis, vel ſacrificiorum ritus, vel obſervatio ſabbatorum & neomeniarum. Hæc & hujusmodi ergo ſunt opera, ex quibus dicit neminem potuiſſe ſalvari, & de quibus in præſenti loco dicit, quia *non ex operibus: alioquin gratia jam non ſit gratia.* Si enim per hæc quis juſtificatur, non gratis juſtificatur. Qui au-

autem per gratiam juſtificatur, iſta quidem opera ab eo minime quæruntur, ſed obſervare debet, ne accepta gratia inanis fiat in eo; ſicut & Paulus dicit: quia *gratia ejus in me inanis non fuit, ſed amplius quam omnes illi laboravi.* Et iterum addit tanquam memor gratiæ: *Non ego*, inquit, *ſed gratia Dei mecum.* Non facit ergo inanem gratiam ille, qui digna ei opera ſubjungit, & gratiæ Dei non exiſtit ingratus. Qui enim poſt conſecutam gratiam peccat, ingratus fit ei, qui præſtitit gratiam. Si autem non inanem feceris gratiam, multiplicabitur tibi gratia, & tanquam mercedem boni operis gratiarum multitudinem conſequeris, ſicut & ipſe ſcribit, & Petrus in Epiſtola ſua dicit: *Gratia vobis & pax multiplicetur in recognitione Dei:* & iterum alibi: *Ut boni diſpenſatores multiplicis gratiæ Dei.*

7. *Quid ergo eſt? Quod quærebat Iſrael, hoc non eſt conſecutus: electio autem conſecuta eſt: cæteri vero excæcati ſunt; ſicut ſcriptum eſt, Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis; oculos ut non videant, & aures ut non audiant, uſque in hodiernum diem. Et David dicit: Fiat menſa eorum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis. Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum illorum ſemper incurva.* In his Apoſtolus Iſrael in duas dividit partes, quarum unam electionem vocat, quæ conſecuta ſit quod quærebat: aliam cæteros appellat, qui non ſolum conſecuti non ſunt quod quærebant, ſed excæcati ſunt ſpiritu compunctionis. Quibus etiam Deum dediſſe dicit *oculos ut non videant, & aures ut non audiant, uſque in hodiernum diem*, hoc eſt, uſque ad conſummationem ſæculi. Sed quæſtio nobis movetur, quomodo de bono Deo digne dictum videatur, quod ipſe dederit oculos reſiduo Iſrael quibus non videat, & aures quibus non audiat. Et vide, ne forte hæc magis retributio ſit & merces incredulitatis, ſecundum ea quæ in ſuperioribus expoſuimus, ubi dicitur, quia *non probaverunt Deum habere in noti-*

tiam.

tiam, tradidit eos Deus in reprobum ſenſum. Et hic enim oculos & aures cordis, non corporis dicit, quibus excæcati ſunt & non audiunt hi utique, qui Chriſtum videntes in corpore, & audientes doctrinam ejus, neque credere operibus, quæ videbant, neque verbo, quod audiebant, obedire noluerunt. Verum de hac ipſa quæſtione ſufficienter a nobis in primis hujus Epiſtolæ partibus dictum eſt. Ubi tamen ſcriptum ſit hoc ipſum, quod dicit Apoſtolus: *Sicut ſcriptum eſt: Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis, oculos ut non videant, & aures ut non audiant, uſque in hodiernum diem:* ego hactenus invenire non potui. Si quis vero diligentius quam nos intendit in Scripturis divinis, ſi invenerit, manifeſtet. Puto tamen hoc modo dixiſſe Apoſtolum: *Cæteri vero excæcati ſunt; & ſicut ſcriptum eſt de eis: Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis:* ut ſuis verbis dicere videatur dediſſe eis Deum ſpiritum compunctionis, ſecundum ea, quæ de cæcitate oculorum & auditu aurium per Eſaiam dicta ſunt. Eſaias enim ita dicit: *Vade, & dic populo huic: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. Incraſſatum eſt enim cor populi hujus, & auribus ſuis graviter audierunt: & oculos ſuos clauſerunt, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & ſanem eos.* Nunc ergo ſenſum Eſaiæ videtur Apoſtolus ſuis quidem ſermonibus protuliſſe; ſed quia Prophetæ ſenſum dicebat, addidiſſe: *Sicut ſcriptum eſt.* Similiter autem & de his facit, quæ per David dicta eſſe pronunciat. Ait enim: *Et David dicit: Fiat menſa eorum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis. Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum illorum ſemper incurva.* Quod enim dicit: *Fiat menſa eorum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum: In captionem* in Pſalmo non habetur ſcriptum, neque in noſtris ſeptuaginta Interpretum exemplaribus, neque in He-

braeo:

bræorum. Et rurſum in Pſalmo habetur: *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum;* Apoſtolus autem non poſuit *coram ipſis*. Hæc de ſermonum ordine & aſſumptorum teſtimoniorum qualitate memoravimus, ut oſtendamus per ſingula, quod auctoritas Apoſtolica nequaquam Hebræorum exemplaribus fidem facit, nec verbis ſemper Interpretum ſervit, ſed Scripturarum ſenſum verbis quibus competit explicat. Nunc ergo videamus, quomodo propoſiti capituli ſenſus debeat explanari. Cæcitatem cordis, qua reliquus Iſrael, hoc eſt, qui non credidit, excæcatus eſt, duobus Propheticis teſtimoniis probat, vel quod ex Eſaia, vel quod ex David videtur aſſumptum; & in utroque unus quodammodo ſenſus exponitur. Nam & hic oculi eis dantur quibus non videant, & aures quibus non audiant: & illic optatur, ut coram ipſis menſa eorum fiat in laqueum, & in captionem, & in retributionem; & in ſcandalum; & ut obſcurentur oculi eorum ne videant. Et quomodo hæc digne credantur dici, & maxime ex perſona Chriſti in Pſalmo, non otioſum videtur oſtendere. Vide ergo, ſi hoc modo poſſumus explicare quod quæritur. Sicut oculis corporeis utitur unusquisque ad videndum ſive bona ſive mala, & in poteſtate habet vel elevare oculos ad cœlum, & per id, quod videt, conditorem ejus agnoſcere, & collaudare creatorem, vel conferre ad ſpectacula circi, vel theatri, vel quarumlibet ſordidarum oblectamenta viſionum, quibus aut ad libidinem, aut ad rapacitatem, vel alia quæque vitia animus inflammetur: ita mihi intellige etiam animæ oculos, quibus alii utuntur quidem, ut verbum Dei & doctrinam veritatis agnoſcant, ac ſapientiæ ejus quotidie capiant profectum; alii vero utuntur his oculis in contrarium, exercentes ſcilicet ſemetipſos quotidie, & inquirentes, quomodo dogmata veritatis infringant, & fidem Chriſti, quantum ipſis videtur, impugnent.

Pona-

Ponamus ergo aliquem orare pro his, qui perſpicaces & argumentoſi ſunt in falſa ſcientia, & dicere: Det illis Deus *oculos, ut non videant* perverſi ſenſus acumina, *& aures, ut non audiant* mendacii ſcilicet magiſtros, & *obſcurentur oculi eorum ne videant:* non tibi videtur amplectendus is, qui hæc optat eis, per quæ eorum peccata minuantur? Multo enim melius eſt non ſapere, quam male ſapere. Non, inquam, tibi videtur, quod Marcion, qui adverſum creatorem Deum blaſphema ſcripta compoſuit, vel Baſilides, vel Valentinus, vel cæteri auctores pravorum dogmatum, beati fuiſſent, ſi non illos, quibus male ſapuerunt, cordis oculos habuiſſent? De his enim Eſaias dicit: *Væ ſcribentibus. Scribentes enim nequitiam ſcribunt.* Similiter autem & pro his, qui male docent, & male loquuntur, orat David in Pſalmis, & dicit: *Muta efficiantur labia iniqua, quæ loquuntur adverſus juſtum ſcelus in ſuperbia & contemptu.* Sic ergo & de Iſrael dicitur: *Obſcurentur oculi eorum ne videant*; &: Det eis Deus *oculos, ut non videant.* Hæc, quantum ad oculorum cæcitatem pertinet, quæ male videnti incredulo Iſrael tanquam pro remedio quodam dari a Deo videtur, dicta ſint. Nunc etiam de menſa, quæ *in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem eis* fieri dicitur, videamus. Sed primo ad eos pauca dicenda ſunt, qui allegorias in Scripturis divinis refutant, & ridere ſolent eos, qui non in omnibus ſequuntur hiſtoricum ſenſum. Dicant ergo nobis, ſi menſam hic Judæorum illam dicit Propheta, in qua prandere vel cœnare ſolent, ut ipſa eis fiat in laqueum ut capiat eos: vel ſi ipſa menſa efficiatur eis in retributionem, ut ab ipſa pro his qui deliquerunt recipiant ultionem: vel quomodo eis in ſcandalum ſit exponant. Quod ſi de his ſingulis explicare ſe non valent, & riſum ſuum in confuſionem viderint verſum, tunc nobiſcum pariter veniant, & requirant de Scripturis divinis, qualiter

menſa

menſa hæc Iſrael poſſit intelligi. Nobis igitur pro captu ſenſus noſtri ita videtur, quod omnes Scripturæ, quæ ante adventum Domini erant apud Iſrael, (*primis* enim *illis credita ſunt eloquia Dei*) & omne, quod appellatur vetus Teſtamentum, menſa eſt Iſrael: in qua menſa ſi quis volebat edere verbum Dei, appoſitis ſibi legis & Prophetarum ſermonibus paſcebatur. Et hanc puto eſſe menſam, de qua dicit Salomon: *Si ſederis cœnare ad menſam potentis, intelligibiliter intellige quæ apponuntur tibi, & mitte manum tuam, ſciens, quia talia te parare oportet.* Sed & Salvator ubi dicit: *Cum manducaveritis & biberitis ad menſam meam*: quid aliud menſam ejus intelligimus, niſi ubi dignos, & eos, qui capere poſſunt verbum ſapientiæ & rerum ſcientiam, docet? Hoc & in Proverbiis Salomon de Sapientia proteſtatur dicens: *Sapientia ædificavit ſibi domum, & ſuppoſuit ſeptem columnas: immolavit victimas ſuas, miſcuit in cratere vinum ſuum, & paravit menſam ſuam.* Omnis ergo Scriptura menſa eſt Sapientiæ. Sed videamus, quomodo hanc menſam orat David fieri Iſraelitis incredulis in conſpectu eorum *in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem.* Fit eis in laqueum Scriptura divina, cum legunt ea, quæ de Chriſto prophetata ſunt: *Hic ædificabit civitatem meam, & captivitatem populi mei convertet*: & dicunt, non eſſe hæc ſub Jeſu completa. Neque enim ædificavit, ajunt, civitatem Dei, neque captivitatem populi revocavit. Sed hæc dicunt, quia ſedentes ad menſam potentis non faciunt illud, quod admonuit Salomon, ut intelligibiliter intelligant quæ appoſita ſunt eis. Non enim viſibiliter hæc, ſed intelligibiliter, hoc eſt, ſpiritaliter facturus prophetatus eſt Chriſtus. Nam ædificavit vere civitatem Dei, ſed ex lapidibus vivis, ex quibus ſuſcitavit filios Abrahæ, & ex ipſis ædificavit Eccleſiam Dei; & convertit captivitatem populi, eorum, quos in peccatis captos Dia-

bolus detinebat. Illis ergo non ita intelligentibus, menſa hæc Scripturæ divinæ facta eſt *in laqueum, & in captionem*. Poteſt autem & illa captio menſæ hujus videri, qua Dominus eos cepit, cum dixit ad eos: *Quid vobis videtur de Chriſto? Cujus filius eſt? At illi reſponderunt: David. Et Dominus: Quomodo ergo*, inquit, *David Dominum eum vocat, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis? Et non potuerunt ei reſpondere verbum*. Fit autem & *in retributionem* eis hæc menſa, ut breviter dicam, ſecundum verbum Domini, quo ait: *Putatis, quia ego accuſem vos apud Patrem? Eſt qui vos accuſet Moyſes*: & ſecundum illud, quod Apoſtolus dicit: *Quotquot per legem peccaverunt, per legem judicabuntur*. Fit autem & *in ſcandalum* eis menſa hæc hoc modo. Ex Scripturis didicerant Judæi, quia *Chriſtus in æternum manet*: Jeſum vero videntes in carne, & non ſolum in carne, ſed & in morte, & morte crucis, ſcandalizabantur in eum, neſcientes, quia *etſi paſſus eſt ex infirmitate* carnis, *ſed vivit ex virtute Dei*. Hæc ergo ſingula quia non intelligibiliter acceperunt, quæ appoſita ſunt eis ad menſam potentis, ſcandalizati ſunt, & ipſa menſa Scripturarum divinarum facta eſt eis in ſcandalum, & obſcurati ſunt oculi eorum ſecundum ea quæ ſupra diximus, & dorſum eorum curvatum eſt ſemper. Neque enim deberent ultra cœlum aſpicere, qui in creatorem cœli peccaverunt, & in Dominum majeſtatis. Sed & unicuique noſtrum verendum eſt, ne forte hæc divinorum verborum menſa, ad quam videmur conſediſſe, ut cibum verbi Dei pro poſſibilitate ſumamus, fiat in laqueum, vel in retributionem, vel in ſcandalum, ſi non intelligibiliter, & ut dignum eſt, mundos ex ea, & puros ac ſpiritales cibos ſapientiæ capiamus: etiam illud pariter obſervantes, ne immundis & ſordidis veſtimentis, id eſt, corpore aut corde polluto ad menſam ſapientiæ conſideamus; ſed ſpeciem futuri in cœ-

lis

lis convivii jam nunc meditantes, per converſionem & pœnitentiam indumenta quotidie mundiora & nuptialia præparemus, quibus utentes, aulam ſapientiæ, & thalamos filii regis intrare mereamur.

8. *Dico ergo: Numquid ſic offenderunt ut caderent? Abſit. Sed illorum delicto ſalus Gentibus, ut illos æmulentur. Quod ſi delictum eorum divitiæ mundi, & diminutio eorum divitiæ Gentium: quanto magis plenitudo eorum?* Cum expoſuiſſet Apoſtolus ea, in quibus repudiatus eſt Iſrael, & introductæ ſunt Gentes; & enumeraſſet etiam prophetias, quæ de cæcitate ipſorum, & laqueo, & retributione, ſcandaloque prædixerant: ne rurſum Gentibus inſultandi cauſas & elationis materiam præberent, ipſum Iſraelis lapſum dicit talem fuiſſe, non ut illi caderent, ſed ut delicto ſuo ſalutem Gentibus darent: & ait: *Dico ergo: Numquid ſic offenderunt ut caderent? Abſit. Sed illorum delicto, ſalus Gentibus.* Et quomodo ex illorum delicto ſalus Gentibus detur, oſtendit: *Ut illos*, inquit, *æmulentur:* hoc eſt, ut converſionem Gentium videntes, & teſtamentum Dei, quod ipſi prius acceperant, illis traditum, & legem ac Prophetas apud eos majore & digniore haberi obſervantia, zelum capiant etiam ipſi in noviſſimis ſaltem temporibus: & ſicut nunc illorum lapſus ſalutem Gentibus dedit, ita Gentium fides & converſatio Iſraeli æmulationem converſionis conferat & ſalutis. Obſervandum tamen eſt, quod aliud ponit Paulus offendere ac delinquere, & aliud cadere: & offenſioni quidem vel delicto remedium ponit: cecidiſſe autem eos, quaſi deſperatio in hoc ſit aliqua, non recipit. Dicit enim: *Numquid ſic offenderunt, ut caderent? Abſit. Sed illorum delicto ſalus Gentibus.* Et eſt mirum, quomodo in tot & talibus, quæ de eis omnis Epiſtolæ textus exponit, cecidiſſe tamen eos neget Apoſtolus. Sed videtur mihi, quod Paulus cadendi differentias bene noverit, & aliud ſciat eſſe cadere,

ſecundum illud quod ſcriptum eſt: *Septies cadet juſtus, & reſurget*: & iterum: *Noli mihi inſultare, inimica mea, quia cecidi: & reſurgam*: & ſecundum quod Jeremias dicit: *Numquid qui cadit, non adjiciet, ut reſurgat? aut qui averſus eſt, non convertetur?* Sed & Job de ſemetipſo dicit: *Tempore conſtituto paratum eſt ei cadere ſub aliis, & domum ejus diripi ab alienis*: & in quarto Regnorum libro ſcriptum eſt: *Cecidit Ezechias ab elatione cordis ſui.* Et omnes hi caſus, de quibus in ſupradictis ſermonibus Scripturam pronunciaſſe memoravimus, habent utique reſurrectionem, & averſio eorum habet converſionem. In præſenti vero capitulo, quaſi ſciens Apoſtolus, quia ſi cecidiſſent, reſurgere omnino non poſſent, ita negat eos cecidiſſe, & valde excuſat in eo, quod dicit: *Numquid ſic offenderunt, ut caderent? Abſit.* Ne forte ergo ad alium caſum reſpiciens Apoſtolus, Iſrael excuſet & abneget cecidiſſe; illum fortaſſe, de quo dicebat Dominus & Salvator noſter, quia *videbam Satanam ſicut fulgur cecidiſſe de cælo*: ſed & illum, de quo Eſaias dicit: *Quomodo cecidit de cælo Lucifer, qui mane oriebatur?* Hic ergo tali caſu negat cecidiſſe Iſrael. Illorum enim vel in fine ſæculi converſio erit tunc, cum plenitudo Gentium ſubintraverit, & omnis Iſrael ſalvus fiet: iſtius autem, qui de cœlo cecidiſſe dicitur, nec in fine ſæculi erit ulla converſio. Hunc enim caſum, quem ſuperius diximus, id eſt, in quo qui cadet adjiciet ut reſurgat, ſimilem eſſe huic, quem in ipſo loco offenſionem nominat, advertamus, & quem delictum appellat: quod mihi tale videtur eſſe. Si quando juſtus in uno aliquo victus, verbi cauſa, vel in fragilitate carnis, vel alio quolibet delicto ceciderit, non tamen ideo ab omni legis obſervantia diſceſſerit, ſed juſtitiam teneat, miſericordiam colat, fidem, pietatem, manſuetudinem ſervet, & legem Dei meditari non negligat: de hoc poſſumus dicere, quia *Numquid ſic offendit ut caderet?*

Ab-

Abſit. Ita & Iſraelitæ, quamvis redemptorem ſuum negaverint, & eos, qui ab ipſo miſſi ſunt, lapidaverint & perſecuti ſint: tamen habent adhuc aliquid reſidui. Eſt apud illos meditatio legis, licet non credant, nec intelligant. Eſt apud illos & æmulatio Dei, licet non ſecundum ſcientiam. Et propterea dicit Apoſtolus, quia non *ſic offenderunt*, *ut caderent*: hoc eſt, ut ab omni legis Dei obſervantia, vel meditatione penitus declinarent. Et hujuſmodi caſum delictum nominavit. *Illorum* enim, inquit, *delicto ſalus Gentibus.* Propterea ergo & David, ſciens hujuſmodi eſſe delicta, in quibus qui ceciderit ſurgat; & eſſe alia, in quibus qui ceciderit non reſurgat nec in conſummatione ſæculi, dicebat: *Delicta*, ſive lapſus, *quis intelligit?* Sequitur poſt hæc: *Quod ſi delictum illorum divitiæ mundi, & diminutio eorum divitiæ Gentium; quanto magis plenitudo eorum?* Conſidera in his Dei ſapientiam, quomodo apud eum ne ipſa quidem delicta & lapſus inutilitati cedunt: ſed cum unuſquiſque ex propoſiti ſui libertate delinquat, diſpenſatio divinæ ſapientiæ hoc ipſo, in quo illi damno ſuæ negligentiæ pauperes fiunt, alios divites facit. Etenim *cum divideret Deus Gentes, & diſpergeret filios Adam, conſtituit terminos Gentium juxta numerum Angelorum Dei. Facta eſt tunc pars Domini Jacob, & funiculus hæreditatis ejus Iſrael.* Illis autem Angelis, quibus pars Gentium fuerat diſtributa, ſeducentibus quodammodo ſingulos quoſque de parte Domini ac depravantibus, fecerunt eos offendere, ita ut diceret Dominus per Prophetam: *Facta eſt mihi portio mea deſiderabilis in exſecratione:* neceſſarium fuit, ut illa refutata ac repudiata, eſſet alia pars Domini ſuper terram, quæ gloriam, & teſtamenta, & legiſlationem, & obſequia cultus Dei (quæ omnia divitiæ erant partis Domini) ſuſciperet, & pars Domini pro illa parte, quæ offenderat, vocaretur. Idcirco *delictum illorum* fit *divitiæ mundi.* Nunc

enim jam non una Hebræorum gens, ſed totus mundus pars Domini effecta eſt. Sic enim ipſe Salvator dicit: *Quia ego veni, non ut judicem mundum, ſed ut ſalvetur mundus per me.* Et ne ambiguum videretur mundi nomen, quoniam quidem ſæpe ad cœlum & terram, ſæpe ad ſolam terram, interdum vero etiam ad omnes homines mundi appellatio refertur: idcirco repetit Apoſtolus, & manifeſtius in quo dixerit mundum deſignat. Ait enim: *Et diminutio eorum, divitiæ Gentium.* Quod enim illis, qui offenderunt, diminutum eſt & ablatum, ad divitias Gentium collatum eſt, qui per fidem pars Domini & hæreditas ejus effecti ſunt. Bene autem ad diminutionem reddidit plenitudinem, & non ſine profundo quodam ſenſu populum Iſrael Paulus plenitudinem vocat. In quo ego pro viribus meis tale aliquid intelligo: Nunc quidem, donec omnes Gentes veniunt ad ſalutem, congregantur divitiæ Dei ex credentium multitudine; ſed donec Iſrael in incredulitate perſiſtit, nondum plenitudo portionis Domini dicetur eſſe completa. Deeſt enim ad integrum populus Iſrael. Cum vero plenitudo Gentium ſubintraverit, & Iſrael in noviſſimo tempore per fidem venerit ad ſalutem: ipſe erit populus, qui prior quidem fuerat; ſed noviſſimus veniens ipſam quodammodo hæreditatis & portionis Domini plenitudinem complebit. Et ideo *plenitudo* appellatur, quia quod deerat in portione Dei, in noviſſimis ipſe complebit: & ita omnipotentis & boni Dei diſpenſatio delicta aliorum fructuoſa aliis efficit, ſicut in præſenti delicta Iſrael divitias mundi facit, & diminutionem eorum divitias Gentium. Jam ſane ſi & ex Gentium delictis, quæ neceſſario delinquunt, tale aliquid faciat omnium diſpenſator, & aliquibus ex eis divitias conferat, ne hoc quaſi ſpeciale ſolius Iſrael fuiſſe videatur, ſed æquitas apud juſtum & bonum Deum ſuper omnibus habeatur, etiam tu apud temetipſum, qui legis, requirito.

9. *Vo-*

9. *Vobis enim dico Gentibus: Quamdiu quidem ego ſum Apoſtolus Gentium, miniſterium meum illuſtrabo, ſi quo modo in æmulationem immittam carnem meam, & ſalvos faciam aliquos ex illis. Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt mundi, quæ eſt aſſumptio, niſi vita ex mortuis?* Sicut ſæpe obſervavimus, in hac Epiſtola Paulum aliquando pro Judæis, aliquando pro Gentibus, interdum vero ad alterum horum, vel ad utrumque facere ſermonem, ſicut cum dicebat: *Si autem tu Judæus cognominaris*, quaſi ad Judæum loquens; & iterum: *Judæo primum, & Græco*, loquens quaſi ad utrumque; ita nunc vero aperte ad Gentes, hoc eſt, ad eos maxime, qui in urbe Roma ex Gentibus crediderant, dicit: *Vobis enim dico Gentibus.* Quid ergo dicat Gentibus, videamus. *Quamdiu quidem ego ſum*, inquit, *Apoſtolus Gentium, miniſterium meum illuſtrabo, ſi quo modo in æmulationem immittam carnem meam, & ſalvos faciam aliquos ex illis.* Dicet aliquis: Quod ait, *Quamdiu ego ſum Apoſtolus Gentium*, hoc videtur oſtendere, quod non ſemper erit Apoſtolus Gentium; ſed completo miniſterio, aliorum quorumlibet Apoſtolus ſit futurus. Sed quantum & ex ipſius ſermonibus, & ex rerum geſtarum ratione colligitur, quamdiu in hoc mundo fuit, permanſiſſe in fide & veritate Apoſtolus Gentium comprobatur: Quid ergo dicemus? Numquidnam tanquam ſervus bonus & fidelis, qui in paucis fuerat fidelis, ſciebat ſe ſuper multa conſtituendum, & Apoſtolum futurum etiam poſt exitum ſuum non ſolum Gentium, ſed & Iſraelitarum, & aliorum fortaſſis inviſibilium ibi, ubi benedicunt ſpiritus & animæ juſtorum Dominum, hymnum dicunt, & ſuperexaltant eum in ſæcula? An potius ſimpliciter dictum debemus accipere: *Quamdiu ego ſum Apoſtolus Gentium*; ſicut & Dominus ad Apoſtolus dicit: *Et ecce ego vobiscum ſum omnibus diebus, uſque ad conſummationem ſæculi?* non quod dicat, ſe poſt conſummationem ſæculi non

futurum cum eis: ſed ut oſtederet ſe nunquam ab eis diſceſſurum, *uſque ad conſummationem ſaculi* dixit: ita & Apoſtolus, *Quamdiu ego ſum Apoſtolus*, dixiſſe pro ſemper, & ſine fine. Quæ autem ex utraque recipi debeat expoſitio, relinquimus legentis arbitrio. Igitur quamdiu Apoſtolus eſt Gentium Paulus, miniſterium ſuum illuſtrare ſe dicit: & quid tam dignum, quam ut unusquisque miniſterium ſuum, quod per Dei providentiam ſuſcipit, exornet? Exornat autem & illuſtrat miniſterium ſuum, qui bene miniſtrat: ſicut econtrario dehoneſtat miniſterium ſuum, & notabile facit, qui negligenter & indigne miniſtraverit. Verbi cauſa, in miniſterio Eccleſiæ *Diaconus*, inquit, *qui bene miniſtraverit, bonum gradum ſibi acquirit, & multam fiduciam in fide J. ſu Chriſti.* Si vero non bene miniſtraverit, hoc eſt, ſi non ſe talem exhibuerit, qualem deſcribit Apoſtolus, gravem, non bilinguem, non multo vino deditum, non turpis lucri appetitorem, ſed habentem myſterium fidei in conſcientia pura: non jam bonum gradum, ſed malam ſibi pœnam conquirit, tanquam qui contumeliam fecerit divino miniſterio. Similiter autem & qui Presbyterii gradum ſuſcipit in Eccleſia, ſatis agat illuſtrare miniſterium Presbyterii. Ad ipſum enim pertinent & illa, quæ de Presbyteris ad Titum ſcribit Apoſtolus; & ea, quæ Eſaias ſcribit, cum dicit: *Ipſe Dominus in judicio veniet cum Presbyteris populi, & cum principibus ejus judicabitur:* & addit: *Vos autem ut quid ſuccenditis vineam meam, & direptio pauperum in domibus veſtris eſt? Ut quid injuriam facitis populo meo, & perſonas pauperum confunditis?* Secundum hæc autem & Epiſcopus illuſtrat miniſterium ſuum in Epiſcopatu, ſi ſit ſecundum quod deſcribit Apoſtolus, irreprehenſibilis, vigilans, prudens, ornatus, hoſpitalis, doctor, non vinolentus, non percuſſor, ſed modeſtus, non litigioſus, non avarus, domum ſuam bene regens, filios habens

in

in obſequio cum omni gravitate, non elatus ſuperbia, ne in judicium incidat Diaboli. Qui talis eſt, illuſtrat miniſterium Epiſcopatus ſui, ut & ipſe audiat: *Euge ſerve bone & fidelis: ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam.* Similiter autem & vidua, ſi permaneat in orationibus & obſecrationibus nocte ac die, illuſtrat miniſterium viduitatis ſuæ. Si vero ſit talis, qualem Apoſtolus notat, otioſa & verboſa, & non ſolum verboſa, ſed & curioſa, loquens quæ non oportet; aut ſit in deliciis degens, & vivens mortua: hæc dehonoravit, & non illuſtravit miniſterium viduitatis ſuæ. Eodem modo etiam virgo conſecrata Deo illuſtrat miniſterium virginitatis ſuæ, ſi ſit ſancta corpore & ſpiritu, & non cogitet quæ hominum ſunt, ſed quæ Dei, quomodo placeat Deo. Si vero aliter agat, non ſolum non illuſtrat miniſterium virginitatis ſuæ, nec illuſtrat lampadem ſuam, ſed econtrario lumen ejus exſtinguitur, & efficitur una de inſipientibus virginibus. Hæc eadem & unusquisque in Eccleſia poſitus apud ſemetipſum reputet, ut in quocumque loco ſtat, ſive in clero, ſive in plebe, illuſtret miniſterium fidei ſuæ, & tales faciat actus ſuos, *ut videntes* homines *opera* ejus bona, *magnificent Patrem qui in cælis eſt.* Hoc enim faciebat & Paulus docendo Gentes, quorum erat Apoſtolus, & inſtruendo, infirmos olere, parvulos lacte alendo, robuſtis fortiorem verbi cibum præbendo, errantes, & in fide titubantes, ac velut in abortivum quoddam redactos materno affectu rurſum parturiendo, donec Chriſtus formaretur in eis: & per hæc omnia illuſtrando miniſterium Apoſtolatus ſui, in æmulationem fidei & zelum bonæ converſationis adducebat carnem ſuam, id eſt, ſecundum carnem cognatos: ut ſi non omnes, aliquos tamen ſalvos faceret ex illis. Sic ergo dum pervigilem curam & jugem ſollicitudinem erga doctrinam Gentium gerit, & converſationem eorum ac vi-

tam valde probabilem facit, videntes hæc Iſraelitas, qui erant cognati ejus ſecundum carnem, ad imitandos eos, qui proficiunt in fide Dei, invitat & provocat: & eſt gloria miniſterii ejus, cum ex eruditione eorum etiam illis profectus acceſſerit. *Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt mundi, quæ eſt aſſumptio, niſi vita ex mortuis?* Hoc mihi oſtendere in his ſermonibus videtur Apoſtolus, quod abjecto Iſrael, & ad Gentes neceſſario prædicatione translata, mundus (hoc eſt, univerſæ Gentes) reconciliatus eſt Deo, ſecundum quod ſcriptum eſt: *Quia Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum:* & iterum ſicut Paulus dicit: *Qui poſuit in nobis verbum reconciliationis:* per quod verbum dicebat: *Rogamus pro Chriſto, reconciliamini Deo.* Si ergo, inquit, Iſraeliticæ gentis hujus abjectio reconciliationem præſtitit mundo, & ſi tanta fuit erga gentem iſtam gratia, quæ ſublata ab ea univerſum mundum Deo reconciliare ſufficeret: quantum putas tunc merebitur mundus, cum etiam gens iſta reconciliari meruerit Deo? Et quid illud ſit, quod ex reconciliatione Iſrael mundus acquirat, breviter oſtendit dicens: *Vita ex mortuis.* Tunc enim erit aſſumptio Iſrael, quando jam & mortui vitam recipient, & mundus ex corruptibili incorruptibilis fiet, & mortales immortalitate donabuntur. Abſurdum namque videretur, ſi, cum offenſio ipſorum reconciliationem mundo donaverit, aſſumptio ipſorum non majus aliquid mundo & præſtantius largiretur.

10. *Quod ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa: & ſi radix ſancta, & rami. Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu autem cum eſſes oleaſter, inſertus es in illis, & ſocius factus es radicis & pinguedinis olivæ, noli gloriari adverſus ramos. Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te. Dicis ergo: Fracti ſunt rami, ut ego inſerar. Bene: propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem fide ſtas:*

noli

noli ſuperbe ſapere, ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, nec tibi parcet. Vide ergo bonitatem & ſeveritatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, ſeveritatem; in te autem bonitatem, ſi permanſeris in bonitate. Alioquin & tu excideris, & illi, ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur. Potens eſt enim Deus iterum inſerere illos. Nam ſi & tu ex naturali oleaſtro exciſus es, & contra naturam inſertus es in bonam olivam: quanto magis hi ſecundum naturam, inſerentur ſuæ olivæ? Neſcio quomodo hi, qui de ſchola Valentini & Baſilidis veniunt, hæc ita a Paulo dicta non audientes, putant eſſe naturam animarum, quæ ſemper ſalva ſit & nunquam pereat; & aliam, quæ ſemper pereat & nunquam ſalvetur: cum aperte Paulus dicat, fractos eſſe ramos bonæ olivæ propter incredulitatem ſuam, & divinæ ſeveritatis indiguiſſe vindicta: & rurſus oleaſtri ramos, quæ apud illos natura perdita ponitur, inſertos eſſe radici & pinguedini olivæ. Sed illis quidem per hæc facile reſponſum ſit. Nihilominus autem etiam nobis, qui unam eſſe naturam omnium hominum, imo omnium rationabilium dicimus, & ad ſalutem æqualiter habilem, & ad perditionem ſi negligat, occurri poteſt & dici: Quomodo ergo Paulus olivam bonam & oleaſtrum ponit, cum utique, ſi unam ſciret eſſe naturam omnium, diverſi generis arborum non introduxiſſet exemplum? Dicendum ergo ad hæc: Sicut omnis materia corporalis, cum ſine dubio unius naturæ ſit, per accidentes ſibi qualitates diverſas ſpecies profert vel corporum, vel arborum, vel herbarum: ita & cum omnium rationabilium una natura ſit, arbitrii proprii æqualiter libertate donata, uniuſcujusque proprii motus ex arbitrii poteſtate prolati, vel ad virtutem, vel ad libidinem ſubjectam ſibi animam perducentes, vel in bonæ eam, vel in malæ arboris ſpeciem formant: ut aut bona arbor dicatur, ſi per arbitrii poteſtatem elegerit bona; aut mala di-

catur, ſi elegerit mala: & ſic unusquisque ſecundum propoſiti ſui motus aut bona oliva, ſi iter virtutis incedat; aut ſi contraria ſectetur, oleaſter nominabitur. Inde denique & Dominus in Evangelio dicebat: *Aut facite arborem bonam, & fructus ejus bonos; aut facite arborem malam, & fructus ejus malos:* ut oſtenderet, arborem bonam vel malam non naſci, ſed fieri. Jam vero ſi accedat aliquid ad arbitrii libertatem, quod extrinſecus vel ad mala provocet, vel hortetur ad bona per ineffabiles quasdam divinæ providentiæ diſpenſationes, in nullo conſequentiam propoſitæ abſolutionis offendit. Habet enim in ſemetipſa natura rationabilis vigentem & ad hæc arbitrii libertatem, qua vel obedire, ſi velit, provocanti, vel, ſi nolit, ſpernere poſſit hortantem. Quod autem diximus, quia materiæ corporali accedentes extrinſecus qualitates reddunt ſpecies diverſas, aliquas quidem ad multum tempus permanentes, aliquas ad breve; nonnullas vero non ſolum annis exiguis, ſed interdum etiam menſibus aut diebus paucis vix durantes, ita intelligitur. Verbi cauſa: Species cœli, & ſolis, aut lunæ, vel aſtrorum talibus quibusdam formatæ ſunt qualitatibus, quæ uſque ad ſæculi finem perdurare ſufficiant, & uſquequo liberentur *a ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Aliæ vero ſunt terrenorum corporum qualitates, & in ipſis eſt multa differentia. Nonnullorum enim animalium corpora, vel arborum, vel avium, multis admodum poſſunt durare temporibus: aliorum vero paucis, aut valde exiguis. Quod ſi hæc bene intellexiſti, transeamus nunc ab exemplis corporeæ qualitatis ad naturæ rationabilis qualitatem: & vide, quomodo aliæ quidem in qualitatibus beatitudinis ſæcula multa perdurant: & aliæ in qualitate malitiæ nihilominus ſæcula multa conſumunt: aliæ ex ipſis parvo tempore vel in virtutibus, vel in malitiis manens; aliæ per-

exi-

exiguo; aliæ admodum brevi. Quorum per ſingula notitiam nos quidem homines, utpote corruptibilis corporis pondere prægravati, perexiguam, aut etiam nullam capere poſſumus. Qui vero ſcrutatur omnia, etiam alta Dei: Spiritus ſanctus univerſa novit, & nota facit cui ipſe voluerit revelare. In his etenim præcipue, id eſt, in diſpenſatione rationabilis naturæ, Apoſtolicum illud dicendum eſt: *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus!* Sic ergo unusquisque ex arbitrii poteſtate aut bona oliva, aut oleaſter efficitur, aut Iſraelitici generis, aut alterius culpabilis gentis: ut dicatur de eo: Quia *alienati ſunt peccatores ab utero, erraverunt a ventre: locuti ſunt falſa:* ita ut ſint peregrini teſtamentorum, & hoſpites promiſſionum Dei. Et alii in Deum jactantur ex utero, & dicunt: *In te jactatus ſum ex utero, de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Sed quoniam (ut diximus) permanet ſemper naturæ huic libertas arbitrii, poſſibile eſt, ut cum ſit quis Iſraeliticæ gentis, & bonæ olivæ ramus, decidat in incredulitatem, & frangatur: & rurſus alius, qui elegerat gentis eſſe culpabilis & peccatricis, & per hoc ramus oleaſtri dicebatur, ſi convertatur ad fidem, (habet enim in ſe arbitrii ſui libertatem, qua converti poſſit ad bonum) inſeritur bonæ olivæ per fidem, & efficitur ſocius radicis & pinguedinis olivæ. Radicem vero hanc alii Abraham nominant, alii Seth, alii aliquem unum ex patribus bene meritis ponunt. Ego autem radicem aliam quæ ſancta ſit, & ſanctas primitias neſcio, niſi Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Ipſe eſt enim primitiæ omnium, vel *delibatio*, ut in præſenti loco habemus Apoſtoli, ſecundum id, quod alibi de eo dicitur: *Qui eſt primogenitus omnis creaturæ.* Huic namque radici omnis qui ſalvatur inſeritur, & ex hac delibatione ſancta omnis maſſa humani generis ſanctificatur: & vere ſicut radix

ſan-

ſancta manentibus in ſe ramis ſanctitatis pinguedinem præbet, dum per Spiritum ſuum ſanctum adhærentes ſibi vivificat, verbo excolit, ſapientia floridos reddit, & in omnium virtutum plenitudine afferre fructus uberes facit: ita ut & ipſa dicat de eis: *Ego autem ſicut oliva fructifera in domo Dei.* Etenim ſi rami, qui fracti ſunt, propter incredulitatem fracti ſunt, & qui ſtant, fide ſtant: quis alius erit, in quo ſtant, niſi Jeſus Chriſtus? & quis eſt alius, a quo per incredulitatem fracti ſunt, niſi ipſe, cui non crediderunt? Semper ergo quicumque advenæ ad fidem vel ad converſationem Iſrael veniebant, Chriſto qui erat verus Iſrael inſerebantur. Præcipue tamen ex tempore adventus ejus multus oleaſter inſeritur huic radici, vel ramis ejus, Apoſtolis ſcilicet & Prophetis Dei: ut qui inſeruntur eis, ſocii fiant radicis & pinguedinis Chriſti. Poſt hæc docet nos Apoſtolus, non extolli adverſus radicem vel fractos ramos Iſraelitas, neque inſultare eis: quia non nos radicem portamus, ſed radix nos. Non enim habemus quod non accepimus. Si autem accepimus, quid gloriamur, quaſi non acceperimus? Tum deinde quaſi quibusdam impudentius inſultantibus & dicentibus: Si *fracti ſunt rami: bene: propter incredulitatem fracti ſunt, ut ego inſererer,* qui credebam: hos ergo reprimens Apoſtolus dicit: Illi quidem per incredulitatem fracti ſunt, & tu inſertus es per fidem, & in fide ſtas: ſed memento, quia *omnis qui ſe exaltat humiliabitur:* & ideo *noli ſuperbe ſapere,* noli alta & elata proloqui. Quamvis enim in radice ſtes, & bene ſtes, timeto tamen, videns quia & alii quibus inſultas ibi ſteterunt, ubi & tu ſtas: & tu cum ibi non eſſes, ad olivæ hujus radicem aliunde tranſlatus es, & poſſibile eſt etiam te peccare. Nam & hoc ipſo, quod ſuperbis & exaltaris, jam peccas: & ſcito, quoniam *ſi Deus naturalibus ramis non pepercit, nec tibi parcet.* Poſt hæc vero, qui ſuperbit & inſultat

lap-

lapſis, altioribus ab Apoſtolo ſenſibus humilitatis imbuitur; & dicitur ad eum: Tu qui hæc dicis, *vide bonitatem & ſeveritatem Dei:* & cum vides ſeveritatem ejus erga defractos ramos, metuendum tibi eſt, ne forte & tu, dum ſuperbis & inſultas lapſis, ſeveritatem Dei, quæ peccatores perurget, incurras ipſe peccando. Bonitas enim ejus permanet in his, qui in bonitate permanſerint. *Alioquin* eodem ordine *& tu*, ſi in bonitate non permanſeris, *excideris: & illi, ſi in incredulitate non permanſerint, inſerentur.* Deo enim non eſt impoſſibile, *iterum inſerere illos*, ſi recedant ab incredulitate, per quam fracti ſunt: quandoquidem facilius videtur, propriæ arboris ramos radici ſuæ reddere, quam inſerere alienos. Quod autem dixit: *Ex naturali oleaſtro:* & iterum: *Secundum naturam inſerentur ſuæ olivæ:* naturam olivæ vel oleaſtri ſecundum hoc debemus accipere, quod ſupra expoſuimus, quod arbitrii libertas naturam fecerit unicuique vel oleaſtri, vel bonæ olivæ. Obſervandum ſane eſt, quod hi quidem, qui ex propria oliva deciderunt, fracti dicuntur: hi vero, qui ex oleaſtro inſeruntur, ſi iterum peccaverint, non frangendi, quod utique eſſet levius, ſed excidendi appellantur. In quo vehementior profecto Dei ſeveritas indicatur, ſi poſteaquam quis, cum eſſet oleaſter, & ex peccatorum ſylva collectus ad radicem fidei ac ſanctitatis adductus eſt, rurſus amaros malitiæ proferat ſuccos. Sed ne hoc quidem lateat nos in hoc loco, quod non eo ordine Apoſtolus olivæ & oleaſtri ſimilitudinem poſuit, quo apud agricolas habetur. Illi enim magis olivam oleaſtro inſerere, & non olivæ oleaſtrum ſolent: Paulus vero Apoſtolica auctoritate ordine commutato res magis cauſis, quam cauſas rebus aptavit.

11. *Nolo enim vos ignorare, fratres, myſterium hoc, ut non ſitis apud vosmetipſos ſapientes: quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo Gentium ſubintraret,*

&

& ſic omnis Iſrael ſalvus fieret; ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion, qui liberet & avertat impietates ab Jacob: & hoc illis teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum. Adhuc ad eos, qui ex Gentibus crediderant, quaſi elatos & ſuperbientes adverſum ramos qui fracti ſunt, & putantes, quod hoc non Dei bonitate & ineffabili diſpenſatione ſapientiæ ejus, ſed ſuis meritis conſecuti ſunt, ut illis defractis, ipſi cum eſſent oleaſtri, inſererentur in bonam olivam, dicit: *Nolo vos ignorare, fratres, myſterium hoc, ut non ſitis apud voſmetipſos ſapientes:* quia inſultare lapſis, & gloriari adverſus ramos qui fracti ſunt, non fit per Dei ſapientiam, ſed per humanam notabilem, & ignorantem myſterium Dei. Qui enim ſecundum Deum ſapit, in beneficiis Dei non inſultat abjectis, ſed cum timore gratias agit miſericordiæ largientis. Eſt ergo myſterium, quod ignorabatur ab iis qui inſultabant, hujuſmodi: quomodo in diſperſione filiorum Adam cæteris quibuſque Gentibus ſecundum Angelorum numerum diſtributis, propria quædam pars Dei facta ſit Iſrael, ſicut & in aliis, ubi oportuit, & in his ipſis paulo ſuperius memoravimus, ad quos & repromiſſiones bonorum, & teſtamenta, & legislatio facta eſt. Manente ergo parte illa Domini in ſtatu ſuo, poſſibile non erat, nos, qui eramus Gentes, introire in hæreditatem Dei, & in ſceptri ejus jura ſuccedere. Idcirco igitur patitur Deus ex parte, id eſt, non omnibus, ſed aliquibus ex Iſrael fieri cæcitatem, ab illis ſine dubio Angelis obtentu invidæ æmulationis illatam, qui cæterarum Gentium ſortiti fuerant principatum. Paſſus eſt ergo Deus, & cum poſſet prohibere, noluit, ut pro his, qui cæcitate decepti, id eſt, cordis obtuſione prolapſi ſunt, ipſorum, qui iſtos deceperant, portiones ſuam Deus faceret portionem, ut quodammodo in eo ipſo, quo ceperant, caperentur. Avertentes enim ad ſe per peccati illecebras Dei plebem, locum fece-

runt Gentibus ingrediendi in hæreditatem Dei, Deo cum ipſis communi quodam & æquiſſimo jure habente judicium, ut donec illi plebem Dei in cæcitatis captivitate detinerent, quaſi ad vicem eorum, quos ab initio ex portione Dei & ſegregata ejus hæreditate ſubtraxerant, Gentium numerus redderetur: cum vero plenitudo Gentium fuiſſet expleta, & æmulatione ſalutis eorum cœpiſſet Iſrael diſcutere a ſemetipſo cæcitatem cordis, & elevatis oculis ſuis Chriſtum verum lumen aſpicere, ita ſecundum præcedentes Prophetias ſalutem, quam obcæcatus amiſerat Iſrael, quæreret inſtigatus, dicens apud ſemetipſum illud Propheticum: *Revertar ad virum meum priorem, quoniam melius mihi erat ante, quam modo.* Quod autem hæc illis promiſſa ſint per Prophetas, in multis quidem Propheticis voluminibus invenitur: ponemus tamen, quod ſufficiat ad præſens, unum de Jeremia teſtimonium, ita continens: *Si exaltetur cœlum in excelſum, & terra humilietur deorſum, ego non reprobabo genus Iſrael pro omnibus quæ fecerunt.* Si ergo pro eo, ut introiret Gentium plenitudo, cæcitas facta eſt in Iſrael pro omnibus quæ fecerunt, ſine dubio cum ingreſſa fuerit Gentium plenitudo, cæcitas ceſſabit. Quod ſi vis, inquit Apoſtolus, ſcire, quomodo etiam poſt cæcitatem ſalvandus ſit Iſrael, audi quomodo ſcriptum eſt: *Veniet ex Sion, qui liberet, & avertat impietatem ab Jacob: & hoc illis a me teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum.* Sciendum ſane eſt, quod in Propheta Eſaia, unde teſtimonium iſtud Paulus aſſumit, pro eo quod dixit Apoſtolus: *Veniet ex Sion*, ſcriptum eſt: *Veniet propter Sion:* & quod ait hic: *Cum abſtulero peccata eorum:* ibi omnino ſcriptum non eſt, ſed nec apud Hebræos quidem: Apoſtoli tamen auctoritate præſumptum eſt. Interim veniens Dominus ex Sion liberat & avertit impietates ab Jacob. Avertit autem impietates ab eo ſecundum illud quod ſcriptum eſt: Quia *di-*

luet Dominus ſordes filiorum & filiarum Sion, & ſanguinem mundabit de medio ejus in ſpiritu judicii, & ſpiritu uſtionis: & hoc ita fieri teſtamentum eis erat a Deo, ut ſic ab eis averterentur impietates, & auferrentur peccata. Quis autem ſit iſte omnis Iſrael, qui ſalvus fiet, vel quæ erit iſta plenitudo etiam Gentium, Deus ſolus novit, & Unigenitus ſuus, & ſi qui forte amici ejus ſunt; ad quos dicat: *Jam non dicam vos ſervos, ſed amicos; quia nota vobis feci omnia, quæ audivi a Patre.* Hoc tamen poteſt etiam noſtro ſenſui occurrere, quod ſicut Iſrael, quamdiu permanet ſecundum carnem Iſrael, & non etiam ſecundum ſpiritum factus fuerit Iſraelita verus mente videns Deum, pertinere non poteſt ad ſalutem: ita nec Gentes quidem omnes omnino ſalvari poſſunt, niſi quæ intra plenitudinem fuerint repertæ, quæcumque illa eſt, quæ ab Apoſtolo plenitudo nominatur. Ita ergo myſterium Dei ineffabili quadam ſapientiæ ejus diſpenſatione tractatur, ut etiam cum ſibi anima ſortem malorum ipſa conſciverit, ille, qui novit univerſa diſponere, abjectionem ejus & pœnam aliorum faciat ſalutem. Sed & illud videtur mihi in hoc loco diligentius contuendum, quod cæcitatem iſtam non dicit omni Iſrael contigiſſe, ſed *ex parte. Reliquiæ* enim *ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt.* De quibus reliquiis & Eſaias prophetaverat dicens: *Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen.* Iſtæ ergo reliquiæ in beatitudine conferuntur cum plenitudine Gentium: cæteri vero, qui excæcati ſunt ex Iſrael, conferuntur his Gentibus, quæ non potuerunt ad plenitudinem pervenire. Sic ergo quæ inveniuntur in ſermonibus Prophetarum de repromiſſionibus ſcripta beatitudinem continentia, ſi de Iſrael, ad reliquias iſtas quæ electa ſunt pertinent: ſi de Gentibus, ad plenitudinem ſpectant. Si qua vero triſtia, ſi quidem de Iſrael dicuntur, ad illos ſine dubio reliquos qui excæcati ſunt referuntur: ſi vero

de

de Gentibus, illos profecto, qui ſunt extra plenitudinem, ſtringunt. Omnia tamen finis perurget, & eos quidem, qui beati ſunt, ſive illi ex Iſrael, ſive etiam ex Gentibus veniant, præſentis temporis Evangelicæ doctrinæ ſermo purificat, ut ſint tales, ſicut erant illi, ad quos Dominus dicebat: *Ecce jam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis.* Qui vero verbi Dei & doctrinæ Evangelicæ purificationem ſpreverit, triſtibus & pœnalibus purificationibus ſemetipſum reſervat; ut ignis gehennæ in cruciatibus purget, quem nec Apoſtolica doctrina, nec Evangelicus ſermo purgavit, ſecundum illud quod ſcriptum eſt: *Et purificabo te igni ad purum.* Verum in hac ipſa purgatione, quæ per pœnam ignis adhibetur, quantis temporibus quantisve ſæculis de peccatoribus exigatur cruciatus, ſolus ſcire poteſt ille, cui *Pater omne judicium tradidit*, qui ita diligit creaturam ſuam, ut pro ipſa evacuaverit ſemetipſum de Dei forma, & ſervi formam ſuſceperit, humilians ſemetipſum uſque ad mortem, volens *omnes homines ſalvos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* Verumtamen meminiſſe ſemper debemus, quod præſentem locum Apoſtolus quaſi myſterium haberi voluit, quo ſcilicet hujusmodi ſenſus fideles quique & perfecti intra ſemetipſos velut myſterium Dei ſilentio tegant, nec paſſim imperfectis & minus capacibus proferant. *Myſterium enim regis,* ait Scriptura, *celare bonum eſt.*

12. *Secundum Evangelium quidem inimici propter vos: ſecundum electionem autem chariſſimi propter patres. Sine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei. Sicut enim vos aliquando non credidiſtis Deo, nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter ipſorum incredulitatem: ita & iſti nunc crediderunt in veſtri miſericordia, ut & ipſi miſericordiam conſequantur: concluſit enim Deus omnes in incredulitate, ut omnibus miſereatur. O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei: quam inſcrutabilia ſunt judicia*

ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? Aut quis illi conſiliarius fuit? Aut quis prior dedit ei, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. Eadem perſequens adhuc de Iſrael & Gentibus Apoſtolus, & ramis oleaſtri, qui inſultabant ramis olivæ defractis, imputans etiam hæc addit: Quia Iſrael ſecundum Evangelium quidem inimicus factus eſt Deo, quia non credidit Chriſto: quantum autem ſpectat ad honorificentiam patrum, electus eſt, & chariſſimus habetur apud Deum. Semel autem donata electione ſemini patrum, & dilectione conceſſa, ſervat ſine dubio Deus dona & vocationem ſuam erga ſemen eorum, quorum meritis id aliquando largitus eſt: nec pœnitudo incurrit in Deum, etiam ſi minus digni videantur exiſtere hi, erga quos promiſſa patribus beneficia conferuntur. Verum, ut ſæpe commonuimus, etiam in præſenti loco illa eſt obſervanda diſtinctio, quod Iſrael quidem, qui inimicus eſt Deo, ille dicatur, qui clamat de Chriſto: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Quomodo enim non dicantur inimici Dei, qui vel tunc, vel etiam nunc dixerint iſta, vel dicant? Sed quod dicit, *Propter vos*, hoc eſt, quorum ſaluti ſcilicet invident, prohibentes Apoſtolos Gentibus loqui, & perſequentes eos, qui annunciant Chriſtum. Secundum reliquias vero quæ ſalvandæ dicuntur, in quibus electio credentium ſecuta eſt ex Iſrael, *chariſſimi* ſunt *propter patres:* quorum ſcilicet fidem ſequentes, credunt *in eum, qui ſuſcitavit Chriſtum Jeſum a mortuis.* Et ſecundum hoc erga hujusmodi ſemen *ſine pœnitentia ſunt dona & vocatio Dei.* Poſt hæc vero etiam latentes & profundiores incredulitatis eorum aperit cauſas, & dicit: Quia ſicut vos Gentes quondam non credebatis Deo, nec tamen idcirco penitus reliquit vos Deus, ſed aliquando ad ultimum miſericordiam conſecuti eſtis: occaſio tamen conferendæ

in

in vos miſericordiæ, populi Iſrael incredulitas exſtitit: ita etiam hi, qui nunc de populo Iſrael non crediderunt, & pro incredulitate ſua derelicti ſunt, ut ad vos Dei miſericordia flecteretur, non uſquequaque relinquentur in incredulitate ſua; ſed poſteaquam plenitudinis Gentium fuerit impleta diſpenſatio, etiam ipſi miſericordiam conſequentur. In quo volens Apoſtolus bonitatem Dei oſtendere, qua incredulitate aliorum aliorum ſalutem facit, *Concluſit*, inquit, *Deus omnes in incredulitate, ut omnibus miſereatur;* non quo ipſe eis injecerit incredulitatis propoſitum, ſed ex ipſorum incredulitatis propoſito credendi aditum aliis, qui & ipſi prius increduli fuerant, patefecit. In his autem poſitus locis Paulus, & altius intuens hujusmodi cauſas, quomodo Deus malum propoſitum non continuo reſecet & excidat, ſed patiatur & reſervet: proſpiciens, quia aliquid boni in aliis futurum ſit per alterius propoſitum malum: ab his, opinor, de quibus loquebatur, retulit oculos cordis ſui ad ipſam malitiæ originem, quod eam Deus ex initio in his, quibus oborta eſt, quicumque illi ſunt, pullulantem, & arbitrii libertate creſcentem utile non judicaverit reſecare; ſed permiſerit eos uti propoſito ſuo, ſciens & proſpiciens, quod multorum profectus & utilitas ex malitiæ illorum occaſione conſurget, & in tantum apud bonum Deum virtuti locus eſt, ut & malitiæ opus, quamvis illi pernicioſa ſit, de quo procedit, beneficium tamen præſtare diſpenſetur, cui agones commovet, cum fuerit ſuperata. Conſiderans igitur ſanctus Apoſtolus, tantas eſſe bonitatis Dei divitias, & tantum divinæ ſapientiæ opus erga rationabiles agi naturas, & quia tantum *Deus dives eſt in miſericordia, & dives in omnes qui invocant eum*, & tanta eſt bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis magnitudo, repente interioribus eas cordis oculis intuens, immenſitatemque earum perſpiciens, ſtupore ſimul & pavore

perculſus exclamat & dicit: *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus!* Unde etenim humanæ mentis ſenſus iſta poſſet opinari, ut ſervata unicuique arbitrii libertate, alterius malitiæ opus verteretur alteri ad ſalutem, & vincenti ſe malitia palmam conferret, quæ utenti ſe perniciem præbet? His igitur generali, quantum videtur, Apoſtolus ratione perſpectis, exclamat & dicit, quia tanta eſt altitudo divitiarum Dei, & ſapientiæ ejus tanta eſt altitudo, & ſcientiæ nihilominus tanta eſt altitudo (ad omnia enim hæc altitudinis ſermo deſervit) ut ſcrutari judicia ejus, quibus unamquamque animam atque omnem naturam rationabilem diſpenſat, nemo ſufficiat, nec vias Dei, quibus providentia ejus incedit, inveſtigare aliquis poſſit. Aliquis autem dicimus non ſolum hominum, ſed & totius creaturæ. Neque enim inſcrutabilia judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus dicerentur, niſi quia nulla eſt creatura, quæ vel inveſtigare valeat illa, vel ſcrutari. Solus eſt enim Filius, qui noverit Patrem, & ſolus eſt *Spiritus* ſanctus, qui *ſcrutatur omnia etiam altitudinem Dei.* Et ideo hanc altitudinem Dei, quam & inſcrutabilem dicit & inveſtigabilem dicit, creaturæ omni inſcrutabilem & inveſtigabilem dicit. De Filio vero & Spiritu ſancto dicere iſta non poterat, quia Filius in Evangelio dicit ad Patrem: *Pater, omnia mea tua ſunt, & tua mea*: & de Spiritu ſancto ipſe Paulus pronunciat dicens: *Nemo enim ſcit hominum quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt: ita & quæ in Deo ſunt, nemo cognovit, niſi Spiritus Dei.* Vides ergo, quod Paulus in præſenti capitulo in his quæ dicit: *Quis enim cognovit ſenſum Domini, aut quis illi conſiliarius fuit?* de creaturis dicat; naturam vero Trinitatis excipiat: quippe cui nihil ſit cum creaturis commune, niſi beneficentiæ opus. Sed & quod ait: *Quis illi conſiliarius fuit?* non

quaſi

quaſi minus ipſe ſufficiens conſilio indigeret alterius, ſed conſilii participem nullum quidem inter creaturas eſſe pronunciat. Conſilium vero ſapienti neceſſario in ſapientia ſua eſt, qui eſt Chriſtus, & in ſanctitate, qui eſt Spiritus ſanctus. Simili autem modo & *Quis prior dedit ei, & retribuetur ei?* intelligendum eſt. Nemo enim aliquid factori ſuo prior contulit: quippe cum etiam hoc ipſum, quod eſt, unusquisque a conditore ſuſceperit. *Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.* Vides, quomodo in ultimis oſtendit, quod in omnibus, quæ ſupra dixit, ſignaverit myſterium Trinitatis. Sicut enim in præſenti loco quod ait, *Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*, convenit illis dictis, quæ idem Apoſtolus in aliis memorat locis, cum dicit: *Unus Deus Pater, ex quo omnia, & unus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, per quem omnia:* & item in Spiritu Dei dicit revelari omnia, & per hæc deſignat, in omnibus eſſe providentiam Trinitatis: ita & eum dicit, *Altitudo divitiarum*, Patrem, ex quo omnia dicit eſſe, ſignificat: & ſapientiæ altitudinem, Chriſtum, qui eſt ſapientia ejus, oſtendit: & ſcientiæ altitudinem, Spiritum ſanctum, qui etiam alta Dei novit, declarat. Verumtamen quod dicit: *Ex ipſo*, hoc ipſum quod ſumus indicat; *Per ipſum* autem, quod per ejus providentiam diſpenſamur in vita: *In ipſo* vero, quod perfectio omnium & finis in ipſo erit tunc, cum erit Deus omnia in omnibus: & tunc *ipſi gloria in ſæcula ſæculorum: Amen. In ſæcula*, propter hoc, quod perfectio omnium non intra unum ſæculum concluditur, ſed in multa protenditur, & vix aliquando adimplenda ſperatur. Jungit autem & *Amen*, ut intelligamus & illum ad iſtam beatitudinem veniendum, de quo ſcriptum eſt in Apocalypſi: *Hæc dicit qui eſt Amen.*

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EPISTOLAM BEATI PAULI APOSTOLI AD ROMANOS

LIBER NONUS.

I. Cum per omnem textum Epiſtolæ in ſuperioribus docuiſſet Apoſtolus, quomodo a Judæis ad Gentes, a circumciſione ad fidem, a litera ad ſpiritum, ab umbra ad veritatem, ab obſervantia carnali ad obſervantiam ſpiritalem religionis ſumma translata ſit, & hæc ita futura Propheticis oſtendiſſet vocibus deſignata: jam nunc ſpiritalis hujus obſervantiæ, ad quam cultus Dei ritum docuit eſſe translatum, aggreditur mores & inſtituta ſancire, & ait: *Obſecro itaque vos, fratres, per miſericordiam Dei, ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. Et nolite conformari huic ſæculo: ſed reformamini renovatione ſenſus veſtri: ut probetis, quæ ſit voluntas Dei, quod bonum, & beneplacitum, & perfectum.* Quoniam, inquit, oſtendimus, a ſacrificiis carnalibus recedendum, ſecundum quod & Propheta dicit: *Hoſtias & oblationem noluiſti, nec placita ſunt tibi:* nunc, ait, doceo vos, quibus hoſtiis delectetur Deus: & hæc doceo non quaſi imperans, nihil enim proficit legis imperium, ſed quaſi qui officium ſuſceperim reconciliandi vos Deo, *obſecro vos, fratres;* & obſecro non per potentiam, ſed *per miſericordiam Dei.* Quia enim (ſicut ſupra oſtendi) omnes concluſi ſunt ſub peccato, nunc jam non in meritis, ſed in miſericordia Dei ſalus humana conſiſtit. Quid autem eſt, quod vos obſecro? *Ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam*

ſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, ut ſit *rationabile obſequium veſtrum*. Obſequium hic cultum Dei dicit. Qui cultus quoniam dudum in pecudum mutorum corporibus conſiſtebat, nunc, inquit, in corpore rationabilis hominis offeratur, & corpora magis veſtra quam pecudum fiant ſacrificium Deo, atque in ſacris altaribus collocetur. Hi enim, qui membra ſua mortificant ab incentivo libidinis & furoris, & actus corporis ſui Deo placitos habent, hoſtiam viventem, ſanctam, placentem Deo rationabiliter offerunt, & legem ſacrificiorum, quæ in Levitico lata eſt, ſecundum ſpiritalem intelligentiam complent. Verbi cauſa, ut ibi offerebant vitulum primo loco, vel ſecundo arietem, aut tertio hircum, aut quarto turtures, vel etiam pullos columbarum, ut in his uniuscujusque anima purificaretur pro qualitate geſtorum; hæc nunc in ſuo corpore unusquisque purificans, & ſpiritali ſenſu diſcernens, rationabili obſequio viventem hoſtiam offert Deo. De quibus ſingulis, cum in Librum Levitici aliqua diceremus, pro viribus explanare tentavimus, quomodo unusquisque rationabili obſequio cultus Dei, ſi ſuperbiam corporis ſui vincat, immolet vitulum; ſi iracundiam ſuperet, arietem jugulet; ſi libidinem vincat, in holocauſtum offerat hircum; ſi vagos & lubricos cogitationum reſecet volatus, columbas & turtures immolet. Sed hæc, ut dixi, ſi quis ſcire dignum putat, ibi latius diſſerta reperiet. Nunc autem Paulus obſecrat credentes in Chriſto, ut corpora ſua exhibeant *hoſtiam viventem, ſanctam, placentem Deo*. Viventem dicit hoſtiam, quæ vitam, hoc eſt, Chriſtum in ſe gerit, & dicit: *Mortem Jeſu in corpore noſtro circumferimus, ut & vita Jeſu Chriſti in corpore noſtro manifeſtetur.* Sanctam dicit, in qua ſanctus Spiritus habitat, ſecundum quod in alio loco dixit: *An neſcitis, quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Placentem Deo, utpote a peccatis

& vitiis ſeparatam. Hæc autem omnia rationabilis cultus eſt Dei. Poteſt enim pro tali cultu reddi ratio, & oſtendi, quia dignum eſt Deo tales hoſtias immolari: arietes autem, & hircos, & vitulos immortali & incorporeo Deo offerri nulla ratio recta & honeſta ſuſcipiet. Hæc ergo ita facere, & ita colere Deum eos, qui Chriſto crediderunt, non ſolum docet Apoſtolus, ſed & obſecrat per miſericordiam Dei: ut oſtendat per hoc humano generi (quoniam proclive eſt ad delictum) hujuscemodi hoſtias Dei miſeratione proviſas: quibus ſi unquam lapſus acciderit, per rationabile obſequium & hoſtias eo modo quo ſupra diximus immolatas, reparari poſſit anima ac reſtitui ad ſalutem. Quod autem multæ ſint miſericordiæ Dei, deſignat Paulus in ſecunda ad Corinthios, dicens: *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, Pater miſericordiarum.* Audis Deum, ſicut Chriſti pater eſt, & ſapientiæ pater eſt, & juſtitiæ pater eſt, (quæ omnia Chriſtus eſt) ita eſſe & miſericordiarum patrem. Ergo Chriſtus ſicut cætera omnia eſt, & miſericordiæ ipſe eſt, miſericordiæ multæ, non una: hoc eſt, ſicut theſauri ſapientiæ & ſcientiæ in ipſo ſunt, ſed ſunt abſconditi; ita & miſericordiæ theſaurus in ipſo eſt, ſed eſt abſconditus: ne forte ſi ad ſubitum & ante tempus proferatur, faciat me, & ſi quis mihi in deſidia ſimilis eſſe voluerit, negligentem. Videbitur ergo præcipue hoſtia vivens, & ſancta, & Deo placens, corpus eſſe incontaminatum. Verum quoniam videmus nonnullos Sanctorum, aliquos etiam Apoſtolorum habuiſſe conjugia, non uſquequaque poſſumus hoc de ſola virginitate ſentire, quamvis in hujuscemodi hoſtiis habere primum ordinem poſſit: ſicut & in lege alia erat hoſtia ſacerdotis, alia principis, alia ſynagogæ, & alia unius animæ Et quamvis in Eccleſia prima poſt Apoſtolos hoſtia martyrum, ſecunda virginum videatur, tertia continentium;

puto tamen, quod neque illi, qui in conjugiis poſiti ſunt, & ex conſenſu ad tempus vacant orationi, velut Nazaræorum vota ſolventes, ſi in cæteris ſancte agant & juſte, negandi ſunt corpora ſua exhibere poſſe *hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem:* nec rurſum corpora virginum vel continentium, ſi aut ſuperbiæ macula, aut avaritiæ ſordibus, aut linguæ maledicæ, vel mendacii immunditia polluantur, hoſtiam ſanctam & Deo placentem putandi ſunt ex ſola virginitate corporis obtuliſſe: quia & in lege hoſtia cum offerretur, inſpiciebatur a ſacerdote diligentius, non ſolum ſi ex mundis eſſet animalibus, ſed ne aut in oculo haberet vitium, aut in auribus, aut in pedibus, ne claudum, ne luſcum, ne ſurdum animal divino admoveretur altari. Sic ergo per omnia membra diſcutitur & pertractatur hoſtia vivens, ſancta, Deo placens, quæ rationabiliter offerenda eſt. *Et nolite conformari huic ſæculo; ſed reformamini renovatione ſenſus veſtri: ut probetis, quæ ſit voluntas Dei, quod bonum, & beneplacitum, & perfectum.* Sciendum eſt, quod in Græco habetur: *Ut probetis, quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacita, & perfecta.* Sed nos, quia unus in utroque poteſt ſenſus videri, conſuetudinem ſequimur Latinorum. *Nolite* ergo, inquit, *conformari huic ſæculo.* In quo oſtendit, eſſe quamdam formam hujus ſæculi, & aliam eſſe ſæculi futuri: & ſi qui ſunt, qui amant præſens ſæculum, & ea quæ ſunt in hoc mundo, ſecundum formam ſæculi præſentis aptantur: qui vero non reſpiciunt ea quæ videntur, ſed quæ non videntur & æterna ſunt, transformantur & renovantur ad futuri ſæculi formam: & inde fit, ut eos non agnoſcat hic mundus, ſed odio habeat, & perſequatur. Sed agnoſcunt iſtam formam Angeli Dei, qui ſunt de illo ſæculo venturo. Et ſimile mihi videtur eſſe hoc illi dicto, quo ait: *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis.* Vide ergo, ne

forte, cum venit ira in cor tuum, conformem te faciat huic ſæculo: ſimiliter autem & concupiſcentia mala, & avaritia, cæteraque vitia, quibus præſens ſæculum delectatur, formam tibi ſæculi præſentis imponant. Si vero econtrario manſuetudo, patientia, lenitas, continentia, fides, veritas, cæteræque virtutes habitent in ſenſu tuo, conformem te futuri ſæculi facient, & ita pulchram animæ tuæ ſpeciem reddent, ut Verbum Dei, quod deſpondit eam ſibi in miſericordia & fide, dicat ad eam: *Tota es formoſa proxima mea, & macula non eſt in te.* Intende autem diligentius, quod ait: *Sed reformamini renovatione ſenſus veſtri*, ut oſtendat formam quidem culpabilem: prius enim formam malitiæ habuit omnis anima. Sed exhortatur ex hoc ſermo Apoſtolicus, ut illa abjecta ad ſingularum virtutum ſpeciem reformemur, & ita demum poſſimus revelato vultu cordis gloriam Domini ſpeculari ab hujusmodi imagine transformati. Quomodo autem in hæc transformemur, ipſe edocet dicens: *Renovatione ſenſus veſtri.* Renovatur autem ſenſus noſter per exercitia ſapientiæ, & meditationem verbi Dei, & legis ejus intelligentiam ſpiritalem: & quanto quis quotidie ex Scripturarum proficit lectione, quanto altius intellectus ejus accedit, tanto ſemper novus & quotidie novus efficitur. Neſcio autem, ſi poteſt renovari ſenſus, qui piger eſt erga Scripturas divinas & intelligentiæ ſpiritalis exercitia, quibus poſſit non ſolum intelligere quæ ſcripta ſunt, verum & explicare apertius, & manifeſtare diligentius. Poteſt tamen fieri, ut non omnis ſenſus in hoc poſſit renovari, ut agnitione ſcientiæ dilatetur. Poteſt enim renovari ſenſus ad juſtitiam, ad continentiam, ad miſericordiam, fidem, patientiam. Sed vide, quid in ſequentibus huic renovationi ſenſus adjungat Apoſtolus. *Ut probetis*, inquit, *quæ ſit voluntas Dei, quod bonum, & beneplacitum, & perfectum.* Et utique niſi ad om-

omnem ſcientiam renovatus ſit ſenſus, & totus Dei ſapientia illuminatus, probare non poteſt, quæ ſit voluntas Dei. In multis enim putatur eſſe voluntas Dei, & non eſt. In quo hi utique, qui ſenſum non habent renovatum, errant & falluntur. Eſt autem revera non cujuſcumque ſenſus, ſed valde renovati, & (ut ita dicam) ad Dei jam imaginem reformati, probare in ſingulis quibusque, quæ agimus, quæ loquimur, quæ cogitamus, ſi ſit voluntas Dei; & nihil omnino vel agere, vel dicere, vel cogitare, quod voluntati Dei non ſenſerit convenire. *Quæ ſit*, inquit, *voluntas Dei, quod bonum, & beneplacitum, & perfectum.* Si ſecundum hoc legamus, quod in latinis codicibus invenimus, hic erit ſenſus: Quia voluntas Dei eſt, quicquid bonum, & beneplacitum, & perfectum eſt: nec poteſt aliud velle Deus, niſi quod bonum eſt: & utique quod bonum eſt & perfectum, ſine dubio hoc Deo placet. Si vero ſecundum hoc, quod diximus apud Græcos haberi, id eſt, *Ut probetis, quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacita, & perfecta*, poteſt quidem idem, quod ſupra diximus, videri, quod omnis voluntas Dei bona ſit, & beneplacita, & perfecta. Poteſt autem & tale aliquid in his ſermonibus ſentiri; quia Dei quidem voluntas ſemper bona eſt, ſed non ſemper bona ejus voluntate diſpenſari meremur, neque beneplacita & perfecta. Verbi cauſa, ut ungeretur Saul in regem, fuit quidem voluntas Dei, ſed non beneplacita, neque perfecta. Iraſcens enim populo, qui refutaverat Deum habere ſuper ſe regem, regem eis hominem juſſit inſtitui. Sed & Propheta ex perſona Dei dicit: *Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ut irent in cupiditatibus ſuis.* Sic ergo aliquando fit voluntas Dei in his, in quibus concupiſcimus & deſideramus: ſed qui renovatus eſt ſenſu, probare debet, ſi voluntas Dei hæc bona eſt, & beneplacita, atque perfecta; & non talis, quæ magis deſide-

riis noſtris indulgeat, quam utilitatibus conſulat: Sed jam ad ſequentia convertamur.

2. *Dico enim per gratiam, quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos: non plus ſapere quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem: unicuique ſicut diviſit Deus menſuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, membra autem omnia non eumdem actum habent. ita multi unum corpus ſumus in Chriſto; ſinguli autem alter alterius membra.* Sciendum primo eſt, quod, ubi nos habemus: *Omnibus qui ſunt inter vos:* in Græco habetur: *Omni qui eſt in vobis.* Qui ſermo utique ad eos indicat verbum fieri, qui, cum ante non fuerint, nunc eſſe cœperunt. Deus enim, ut idem Apoſtolus ait, *vocat quæ non ſunt, tanquam quæ ſunt.* Non ſunt autem hi, qui participes non ſunt ejus qui vere eſt, qui dixit ad Moyſen: *Dic filiis Iſrael: Qui eſt, miſit me ad vos.* Quod ergo ait Paulus: *Dico enim omnibus qui ſunt inter vos;* vel, ut in Græcis haberi diximus, *Omni qui eſt in vobis,* ſimile eſt ac ſi diceret: *Dico enim* omni qui in Deo eſt, *non plus ſapere quam oportet ſapere.* Verumtamen videndum eſt, quia Paulus (ſicut & in aliis dicit) non in ſuaſoriis ſapientiæ carnalis verbis, ſed per gratiam, quæ ſibi data eſt, loquitur. Eſt enim multa differentia per gratiam loquentis, & per humanam ſapientiam. Denique & rebus ipſis ſæpe compertum eſt, nonnullos eloquentes & eruditos viros non ſolum in ſermone, ſed & in ſenſibus præpotentes, cum multa in Eccleſiis dixerint, & ingentem plauſum laudis acceperint, neminem tamen auditorum ex his, quæ dicta ſunt, compunctionem cordis accipere, nec proficere ad fidem, nec ad timorem Dei ex recordatione eorum quæ dicta ſunt incitari: ſed ſuavitate quadam & delectatione ſola auribus capta diſceditur: ſæpe autem viros non magnæ eloquentiæ, nec compoſitioni ſermonis ſtudentes, verbis ſimplicibus & incompoſitis multos infidelium ad

fidem

fidem convertere, ſuperbos inclinare ad humilitatem, peccantibus ſtimulum converſionis infigere. Et hoc utique ſignum eſt, ſicut in præſenti Apoſtolus dicit, per gratiam loqui, quæ data eſt eis. Ego autem puto, non ſolum in verbo Dei Eccleſiam docentibus adeſſe gratiam, ſi talis ſit ſermo, qualem ſupra diximus, qui auditorem non tam delectet, quam ſtimulet, & ad profectum aliquem virtutis adducat; ſed & in omnibus fere, quæ aguntur in vita, ita eſſe deprehendes. Eſt enim aliquis, qui & in eo quod agit, & in eo quod loquitur, habet gratiam: & alius, qui interdum & prudentius loquitur, & diligentius ac laborioſius agit, neque in verbis, neque in geſtis invenit gratiam. Denique, ſicut & in aliis jam diximus, ſcriptum eſt, quia & Joſeph invenit gratiam in conſpectu principis carceris, & Eſther invenit gratiam apud regem. Reperimus autem nos in quodam ſecretiore libello ſcriptum, quaſi Angelum quemdam eſſe gratiæ, qui etiam vocabulum ex gratia traheret. Ananehel enim dicitur, quod eſt interpretatum gratia Dei. Hoc ergo Scriptura illa continebat, quod miſſus eſſet a Domino iſte Angelus ad Eſther, ut ei gratiam daret apud regem. Sic ergo alia virtus eſt ſermonis, qui per gratiam dicitur: & alia vis doctrinæ poteſtas. Alius autem ſermo eſt ex eruditione communi, qui quamvis lautus ſit & arte compoſitus, tamen ſi non per gratiam vel dicitur vel ſcribitur, delectare fortaſſis poteſt legentem, adducere autem ad profectum non poteſt auditorem. Paulus igitur non ſolum ipſe quæ dicit per gratiam dicit, ſed & auditoribus ſuis precatur gratiam dari; & non ſolum gratiam, ſed & multitudinem gratiæ. Sic enim ſcribit; *Gratia vobis multiplicetur:* & in omnibus Epiſtolis ſuis dicit: *Gratia vobis & pax.* Sed videamus, quid eſt, quod per gratiam, quæ data eſt ſibi, Apoſtolus dicit omnibus qui ſunt inter Romanos. *Non plus*, inquit, *ſapere quam*

opor-

oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem. Videtur adhuc ad ſuperbientes ramos oleaſtri, & inſultantes ramis, qui de bona oliva defracti ſunt, etiam hunc aptáre ſermonem, & dicere eis, non debere plus ſapere quam oportet ſapere: quod ſimile eſt illi ſermoni, quem dixit: *Noli ſuperbe ſapere:* hoc eſt enim plus ſapere quam oportet. Sciendum tamen eſt, quod & cæteri eruditi viri utuntur hac definitione, ut naturam vel cauſam peccati in eo ponant, ſi aut addatur aliquid virtutibus, aut minuatur. Verbi gratia, juſtitia virtus eſt: & ſi quis minus aliquid facit, quam juſtitia patitur, ſine dubio injuſtus eſt. Si quis vero ſub ſpecie juſtitiæ erga vindictas nimius fiat, & ſævius agitet ultiones, in crudelitatem ex juſtitia devolutus eſt. Unde & Salomon dicit: *Noli fieri juſtus multum.* Similiter & libertas, ſi intra temperantiam ſuam ſit, virtus eſt: ſi minus habeat, timiditas: ſi amplius, temeritas nominatur. Pari modo & prudentia, ſi in ſua menſura ſit, virtus eſt: ſi minus habeat, imprudentia: ſi plus quam oportet, malitia appellatur. Inde puto, quod & ſerpens in paradiſo prudentior dictus ſit cæteris beſtiis, hoc eſt, excedens menſuram prudentiæ, & in partes malitiæ prolapſus. Inde & filii hujus ſæculi prudentiores dicuntur, quam filii lucis. plus enim ſapiunt quam oportet ſapere. Et ſic in ſingulis quibusque virtutibus poteſt aliquis plus ſapere quam oportet ſapere. Poteſt etiam in caſtitate aliquis plus ſapere quam oportet ſapere, ut ſunt illi, *qui attendunt ſpiritibus ſeductoribus, & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi falſa loquentes, cauteriatam habentes conſcientiam ſuam, prohibentes nubere, & abſtinentes ſe a cibis, quos Deus creavit.* Iſti plus ſapiunt de caſtitate quam oportet. Minus autem ſapit quam oportet luxurioſus & inceſtus. Ego autem dico, quod & Hæretici plus ſapiunt de Chriſto quam oportet ſapere, qui negant eum Dei creatoris eſſe filium, ſed alterius neſcio cu-

jus

jus melioris Dei. Sed & illi plus de Chriſto ſapiunt quam oportet ſapere, qui negant eum in carne veniſſe, & natum eſſe ex Virgine, ſed cœleſte ei corpus aſſignant. In his ergo omnibus Paulus nos vult *non plus ſapere quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem:* quod in Græco dicitur σωφροσυνη, in noſtris autem codicibus, hoc eſt, in Scripturis divinis ſobrietas a majoribus interpretatum eſt: ab aliis tamen eruditis viris temperantia ponitur: quæ temperantia una ex quatuor generalibus virtutibus habetur. Et in hoc ergo loco melius Apoſtoli dicta lucerent, ſi haberemus & nos ſcriptum ſecundum Græci ſermonis virtutem, *ſed ſapere ad temperantiam:* hoc eſt, ut in omnibus, vel quæ agimus, vel quæ loquimur, vel quæ ſentimus, temperantiam teneamus. In his enim, quæ ſupra enumeravimus neque amplius neque minus fieri debere, modum ſervare novit ſola temperantia. Poſt hæc ait: *Unicuique ſicut diviſit Deus menſuram fidei:* hoc eſt, ut ſciat unusquiſque & intelligat, quæ in eo ſit menſura gratiæ Dei, quam conſequi meruit per fidem. Interdum enim accipit quis a Deo, ut ſapiat in opere charitatis, aut ut ſapiat in officio viſitandi, aut erga miſericordias pauperum, aut circa debilium curam, aut erga viduarum & pupillorum defenſionem, aut erga hoſpitalitatis ſollicitudinem. Hæc ergo ſingula diviſit unicuique Deus ſecundum menſuram fidei. Sed ſi is, qui accepit gratiam, ut de uno aliquo horum ſaperet, non intelligat menſuram gratiæ ſibi datæ, ſed velit ſapere de ſapientia Dei, de verbo doctrinæ, de profundioris ſcientiæ ratione, in quo gratiam non accepit; & non tam diſcere velit, quam docere quæ neſcit; iſte cum minus ſapiat, plus vult ſapere quam oportet. Non enim ſapit ad temperantiam, ut cuſtodiat *unicuique ſicut diviſit Deus menſuram fidei.* Verum ut evidentius adhuc de his Apoſtolus deſignaret, introducit exemplum, & dicit: *Sicut enim*

in

in uno corpore multa membra habemus, membra autem omnia non eumdem actum habent: ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra: ordinatiſſime per hæc componens omne corpus Eccleſiæ; ut ſicut membra corporis ſingula quæque proprios habent actus, & officiis ſuis unumquodque deſervit, nec tamen poſſibile eſt, ut non conſenſu mutuo ſibi invicem cedant: ita, inquit, & in Eccleſia, quæ eſt corpus Chriſti, diverſos ſinguli habemus actus. Verbi gratia: Alius ſtudium omne erga ſapientiam Dei & doctrinam verbi adhibet, & in meditatione legis divinæ die ac nocte perſiſtit; & eſt magni hujus corporis oculus. Alius, ut ſupra diximus, erga miniſterium fratrum & indigentium curat; & eſt ſancti hujus corporis manus. Alius ſtudioſus auditor eſt verbi Dei; & auris eſt corporis. Alius ad viſendos decumbentes, & requirendos tribulantes, & poſitos in neceſſitatibus eruendos eſt impiger; qui pes ſine dubio Eccleſiaſtici corporis appellatur. Et ita invenias unumquemque propenſius erga unum aliquod officium, & ſpecialius operam dare; cætera vero ſequentia habere. Neque enim hoc dicimus, quod unum ſufficere debeat, ſed ſecundum formam propoſiti exempli. Sicut, verbi gratia, oculus ſpeciale officium habet, ut videat, unum tamen eſt ex omnibus & in omnibus membris, & cum ſingulis agit omnia, & cum ipſo ſingula quæque agunt omnia; ita & qui per gratiam fidei unum aliquod donum ſpeciale meruerit, illud quidem principaliter adminiſtrat; in omnibus vero actibus ſocius cum cæteris habetur & particeps. Quomodo autem corpus iſtud in Chriſto ſit, id eſt, in veritate, & ſapientia, & juſtitia, & ſanctificatione, quæ omnia Chriſtus eſt, ſæpe jam diximus. Jam vero ſi in hoc corpore, verbi gratia, ut ſit aliquis oculus, quod eſt in corpore toto nobilius; vel manus, quod ſequenti loco haberi poteſt; aut auris, aut lingua, aut cætera

quæ-

quæque, quæ videntur honeſtiora eſſe: & rurſus ut ſit aliquod aliud membrum ex his, quæ videntur inhoneſtiora eſſe; ipſe aliquid cauſæ præſtiterit, an Dei voluntate absqne ullis omnino cauſis ille illud, vel ille illud conſt tutus ſit membrum, ſupra noſtram eſſe intelligentiam puto. Verum ne hi, qui naturas diverſas aſſerunt animarum, & a diverſis conditoribus inſtitutas, locum confirmandi dogmatis ſui invenire videantur, ea, quæ nobis in ſuperioribus de vaſis honoris & vaſis contumeliæ diſſer a ſunt, etiam in præſenti ſufficiant loco. Nunquam enim concedendum eſt, ut ſive in præſenti, ſive in præteritis, ſive etiam in futuris ſæculis non ita unumquemque diſpenſet divina providentia, ut uniuscujusque meritum arbitrii libertate collectum materiam præbuerit diſpenſanti. Juſtus eſt enim Deus, & injuſtitia non eſt apud eum.

3. *Habentes enim dona ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis, differentia, ſive prophetiam ſecundum rationem fidei, ſive miniſterium in miniſtrando, ſive qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in ſimplicitate, qui præeſt in ſollicitudine, qui miſeretur in hilaritate.* Cum dixiſſet, ſingulos quosque credentium membra eſſe unius corporis Chriſti, nunc quaſi diverſorum membrorum diverſitatem operis enumerat; & verbi cauſa, velut oculo viſum, ita menti, quæ eſt interior oculus, prophetiæ aſſignat officium; & alii tanquam manui miniſterium adſcribit; & alii tanquam linguæ doctrinam tribuit: ſimiliter etiam cætera. Illud quoque, quod nobis in ſuperioribus ambiguum videbatur, abſolvit, ubi quærebamus, utrum unumquodque membrum ad honeſta vel minus honeſta corporis officia aliquid ex ſe cauſæ præbendo venerit: an nullis ex cauſis, ſed ſola Dei voluntate honeſtum vel minus honeſtum eſſe membrum unicuique delegatum ſit. Quod ergo ibi nobis minus clarum fuit, hic evidenter Apoſtolus aperuit dicens, ſive

prophetiam, *ſive miniſterium*, ſive reliqua dona gratiarum *ſecundum rationem fidei* dari: quamvis ſermo iſte, hoc eſt, *ſecundum rationem fidei*, apud Latinos minus proprie translatus videatur. Αναλογια enim in Græco, non tam ratio, quam menſura competens dici poteſt, ut quia uno non poteſt, duobus ſermonibus explicetur. *Secundum menſuram* ergo *fidei* uniuscujusque diverſitates dari pronunciat gratiarum, ut, verbi cauſa, accepta quis gratia illud vel illud membrum in Chriſti corpore fiat. Et hic quidem *menſuram fidei* cauſam capiendarum poſuit gratiarum: ad Corinthios vero ſcribens ait: *Unicuique autem datur manifeſtatio Spiritus ad id quod expedit*: & poſt pauca addit: *Omnia autem operatur unus atque idem Spiritus*, *dividens unicuique prout vult*. Unde mihi videtur tam ad Romanos quam ad Corinthios ſcribens, tres capiendæ gratiæ modos docere, ut ex nobis in eo agi aliquid oſtendat, plurimum tamen in Dei largitione conſiſtere. Ponit ergo & *menſuram fidei* eſſe, per quam quis gratiam capit: ponit & *ad id quod expedit* dari: & Spiritum dividere *prout vult*. Ut ergo tanta in nobis fides inveniatur, quanta poſſit ſublimiorem gratiam promereri, noſtri operis videtur & ſtudii: ut autem ad id detur quod expedit, & utile ſit accipienti, Dei judicium eſt; vel omnino ſi dari velit, in ipſo eſt. Ideo & in aliis idem Apoſtolus dicit: *Nunc autem Deus poſuit in corpore unumquodque membrum prout vult*. Voluit autem Deus *ſecundum rationem* vel *menſuram fidei*, quæ eſt in nobis; vel voluit *ad id quod expedit*. Niſi forte ita aliquis & hoc velit intelligere, *Deus poſuit in corpore unumquodque membrum prout voluit*, ut *voluit* ad *membrum* magis referatur, hoc eſt, *prout voluit*, prout elegit, prout operam dedit; ne videatur de homine arbitrii poteſtas auferri. Verumtamen ex hoc, quod ait dari gratiam *ad id quod expedit*, poteſt fieri, ut etſi ſit in aliquo menſura fidei tanta, quæ excelſiorem

gra-

gratiam mereatur accipere, ſi ſanctus Spiritus futura proſpiciens expedire accipienti non judicet, neceſſario dividat unicuique prout vult & expedit. Denique nonnullos videmus accepiſſe gratiam doctrinæ vel exhortationis ad plebem, & ex hoc ipſo elatos atque in ſuperbiam verſos in judicium incidiſſe Diaboli: alios accepiſſe quidem gratiam, ſed negligentia animi & vitæ deſidia corrupiſſe: unde errat & ille, qui acceptum denarium in ſudario colligavit, nec operari ex eo aliquid voluit. Propterea denique & Apoſtolus ſcribit ad chariſſimum ſibi filium dicens: *Noli negligere gratiam quæ in te eſt:* tanquam ſciens, poſſe gratiam per negligentiam deperire. Quod autem dixit, *Secundum rationem* vel *menſuram fidei*, puto jam plene in ſuperioribus expoſitum, quæ ſit fides quæ a nobis requiratur, & quæ ſit quæ a Deo per gratiam datur ſecundum hoc quod idem Apoſtolus dicit: *Alii fides in eodem Spiritu:* & item, ubi Apoſtoli ad Dominum dicunt: *Auge nobis fidem:* quod fides quidem, quæ ſperet & credat, & absque ulla dubitatione confidat, in nobis eſt: ratio vero fidei ipſius, & ſcientia, & perfectus eorum quæ credimus intellectus, donatur a Deo. Sed & illud in loco non omittamus, quod videtur ſecretioris eſſe myſterii. Si enim in præſenti ſæculo dat Deus unicuique gratiam *ſecundum menſuram fidei*, ſine dubio & in futuro dabit unicuique gratiam pro menſura meritorum: & ſi in præſenti ſæculo talis eſt Dei diſpenſatio, & talis erit etiam in futuro; quomodo non & in præteritis ſæculis, quæ fuerunt ante nos, ſimilis Dei diſpenſatio erga omnem rationabilem creaturam fuiſſe credetur? Sed jam videamus, quæ ſint dona, quæ enumerat ſecundum gratiam data. Prophetia, inquit, & miniſterium, & doctrina, & exhortatio, & tributio (hoc eſt, præſtatio) & præeſſe, & miſereri. His jungit & charitatem, & cætera. De quibus dicat fortaſſe aliquis: Si hæc omnia

per gratiam dantur, non erit in culpa, ſi quis non prophetet, aut non miniſtret, aut non doceat, aut non exhortetur, aut non tribuat, aut non præſit, aut non miſereatur, aut non diligat; quia horum omnium gratiam non accepit. Sed ad hæc dicemus: Sicut eſt fides quam docuimus eſſe in nobis, & rurſus eſt fides quæ per gratiam datur, ſicut ſupra diximus ſcriptum eſſe, *Alii fides in eodem Spiritu*: ita etiam in unoquoque horum, quæ ſupra enumeravimus a Deo per gratiam dari, eſt & in nobis aliquid, ad cujus unusquisque menſuram vel rationem gratiam promeretur. Neque enim de ſola ſapientia accipiendum illud, quod ſcriptum eſt, quia *etſi ſit aliquis perfectus in filiis hominum, ſi deſit ei ſapientia quæ ex te eſt, ad nihilum reputabitur*. Eodem namque modo poſſumus dicere: Etiam ſi ſit aliquis perfectus in fide in filiis hominum, ſi deſit ei fides quæ ex tua gratia eſt, in nihilum reputabitur. Ita & ſi perfectus ſit quis in miniſterio, ſi deſit ei a Deo miniſterii gratia, in nihilum reputabitur. Ita & ſi perfectus ſit in doctrina quis, & deſit ei doctrinæ gratia quæ ex Deo eſt, in nihilum reputabitur. Et ita in omnibus his, quæ enumerata ſunt, eſt quædam perfectio inter filios hominum, quam labore & ſtudiis propriis aſſequuntur, ſive in ſapientia, ſive in doctrina, ſive in aliis officiis: quæ tamen ſi non habeant a Deo gratiam datam, nihil erunt, quia ſi deſit eis gratia Spiritus, nec membra eſſe Chriſti corporis poſſunt. Sed in his quæritur ſi poteſt eſſe aliqua in nobis vel ex nobis prophetiæ ſpecies, quæ non totum habeat a Deo, ſed aliquantulum etiam ex humanis ſtudiis capiat. Hoc quidem apud cæteros valde impoſſibile videbitur; apud Paulum tamen evidenter probatur dicentem: *Æmulamini autem dona majora, magis autem ut prophetetis*. In quo ſicut æmulatur quis miniſterium, & doctrinam, & exhorationem, & cætera, per hoc, quod adhibet erga hæc ſtudium ac labo-

borem, ita & erga prophetiam fieri debere oſtendit Apoſtolus. Unde prophetia intelligenda eſt hæc, quam docet Apoſtolus, non illam eſſe, per quam dicitur: *Hæc dicit Dominus:* illa enim uſque ad Joannem ſtetit, ſecundum quod in Evangelio ſcriptum eſt: *Lex & Prophetæ uſque ad Joannem:* ſed illam, de qua idem Apoſtolus ait: *Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem.* Prophetia ergo dicitur apud Paulum, cum quis loquitur hominibus ad ædificationem, & cum loquitur ad exhortationem, & conſolationem: & ideo adhibere ſtudium ad hujuſcemodi prophetiam poſſibile nobis eſt, & eſt in noſtra poteſtate, ut nobis in hæc operam dantibus, ſi ſecundum rationem vel menſuram fidei hæc facimus, addatur & illa quæ ex Deo eſt prophetia. Eſt autem ſecundum Apoſtolum etiam alia ſpecies prophetiæ, de qua dicit: *Si vero prophetetis, intret autem quis infidelis, vel idiota, arguitur ab omnibus, judicatur ab omnibus, occulta quoque cordis ejus manifeſta fiunt, & tunc cadens in faciem pronunciabit, quia vere Deus in vobis eſt.* Sicut enim *Spiritus Dei omnia ſcrutatur*, ita & verbum Dei omnia, etiam quæ in occulto ſunt, perſcrutatur: maxime cum *verbum vivens* ſit, *& efficax, & penetrabilius omni gladio utrinque acuto, penetrans uſque ad diviſionem animæ & ſpiritus, compagum quoque ac medullarum.* Etenim cum moralis in Eccleſia ſermo tractatur, tunc uniuſcujuſque intra ſemetipſum conſcientia ſtimulatur, recognoſcentis ex his quæ dicuntur propria peccata, & recordantis, ſi qua forte in occulto commiſerit. Interdum autem & æſtimatio ipſa prudentium, vel ex vultu, vel ex moribus, vel ex motu uniuſcujuſque conſcientiam colligentium, prophetiæ ſpeciem tenet. Hæc nobis de prophetiæ gratia dicta ſint. Poſt hæc ſequitur: *Sive miniſterium in miniſtrando.* Poſſumus hæc omnia ad illam regulam revocare, quæ ſuperius dicta eſt: hoc eſt: Noli plus

 ſapere

ſapere quam oportet ſapere: ut, verbi cauſa, dicamus, non debere eum, qui miniſtrat, in miniſtrando plus ſapere quam oportet ſapere: & qui docet, in doctrina non plus ſapere quam oportet ſapere; & qui exhortatur, in exhortatione non plus ſapere quam oportet ſapere. Multi enim accepto miniſterio vel accepta doctrina plus ſapuerunt quam oportuit ſapere: & elati in arrogantiam, vel in delicias reſoluti, præcipites corruerunt. *Qui exhortatur in exhortando.* Exhortatio ſpecies eſt doctrinæ & verbi, quo afflictæ animæ Scripturarum divinarum prudenter aptatis & in unum collectis ſermonibus relevantur. Accidit enim ſæpe animæ tribulationum nimietate deſperatio; nec facile reparari aut refici quibuscumque verbis poteſt, quamvis polita illa ſint & plauſibilia. Si vero ſermo habens virtutem gratiæ Dei fuerit adhibitus, tunc cor ejus penetrat, & conſolationem præbet, ac ſpem revocat deſperatione ſubmota, ſecundum illud quod per Prophetam dictum eſt a Domino: *Sacerdotes loquimini in corde Jeruſalem.*

Qui tribuit in ſimplicitate, qui præeſt in ſollicitudine, qui miſeretur in hilaritate. Qui tribuit & præſtat indigentibus, oportet, inquit, ut in ſimplicitate cordis hoc faciat; hoc eſt, ne videatur quidem benefacere indigentibus, corde vero laudem quærat ab hominibus. Non eſt ergo ſimplicitas, ſi aliud agi videatur in manibus, & aliud quæratur in corde. Qui vero præeſt fratribus, vel qui præeſt Eccleſiæ, in ſollicitudine eſſe debet non humanarum cauſarum, nec ſæcularium rerum: (hæc enim ſollicitudo aliena debet eſſe ab his, qui Eccleſiæ præſunt) ſed talem recipiat ſollicitudinem, qualem Apoſtolus dicit: *Concurſus in me quotidianus, ſollicitudo omnium Eccleſiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non uror?* Qui ergo præeſt Eccleſiis, talem ſollicitudinem habere debet, & illam aliam ſæcularem habere

omni-

omnino non debet. *Qui miſeretur in hilaritate.* Videatur fortaſſis unum atque idem eſſe, quod ſupra dixit, *Qui tribuit in ſimplicitate*, & hoc, *Qui miſeretur in hilaritate.* Sed mihi videtur unum fortaſſe opus eſſe, non tamen & operis ipſius unus affectus. Aliud eſt enim dare indigenti, & aliud eſt affectu miſericordiæ cum indigente partiri: & ideo non vult in tali opere eſſe triſtitiam. Qui enim prærogat pecuniam ſuam, ſi infidelis ſit, & recepturum ſe deſperet, neceſſario tanquam qui eam perdiderit contriſtatur. Qui vero cum fide & ſpe hoc agit, in hilaritate & lætitia agit, certus, quod parva hæc, quæ pro mandato Dei expendit, ingentes ſibi opes cœleſtium divitiarum, inſuper autem & æternam conferant vitam.

4. *Charitas ſine ſimulatione.* Ego puto, quod omnis charitas, quæ non eſt ſecundum Deum, ſimulata ſit, & vera non ſit. Etenim creator animæ Deus idcirco ei cum cæteris virtutibus etiam affectum charitatis inſeruit, ut diligat Deum, & ea quæ vult Deus. Cum ergo opus hoc in animam dederit charitatis, quicumque aliquid aliud dilexerit, quam Deum, & quæ Deo placent, charitas in eo ficta & ſimulata dicenda eſt. Sed & ſi quis proximum ſuum diligat, & cum errantem eum viderit, non commoneat, non corrigat, ſimulata charitas iſta dicenda eſt. Et ideo nihil habere adulatorium, nihil fucatum charitas debet, ſicut & alibi idem Apoſtolus dicit: *Charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta.*

5. *Odientes malum, adhærentes bono.* Mirum fortaſſe ſit, quod inter cætera bona virtutum aſſumitur etiam odium, & tanquam neceſſarium ab Apoſtolo ponitur. Unde certum eſt ineſſe animæ odii affectum; eſt enim laudabile odiſſe vitia, odiſſe peccata. Niſi enim quis odio habeat vitia, non poteſt amare, nec conſervare virtutes. Verbi gratia, ſi quis pudicitiam cuſtodire proponat, non poteſt eam tuto ſervare, niſi

niſi odium quoddam & exſecrationem adverſum impudicitiam ſumat. Difficilis enim, & valde difficilis eſt illa continentia, ubi deſideratur illud, a quo abſtinetur, & cupiditas animi ſolo metu futuri judicii refrenatur. Periculoſa hæc, & valde periculoſa ſunt, niſi ſecundum conſilium Apoſtoli odientes mala, & impacata quodammodo adverſum ea odiorum bella peragentes, ſic adhæreamus bono. Obſervandum etiam hoc, quod ſicut in aliis dicit: *Qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt*, ita & hic dicit: Adhæreamus bono, ſine dubio ut contingat nobis unum eſſe cum bono.

6. *Charitatem fraternitatis invicem diligentes.* Hoc mandatum, ut diligamus invicem, ſicut & Deus dilexit nos, cum ſit primum poſt primum (primum namque eſt diligere Deum; & inter homines iterum hoc primum eſt, ut invicem diligamus) neſcio quomodo quaſi ultimum & minus neceſſarium inter homines ſpernitur, & odium, quod nobis inſitum eſſe diximus ad hoc, ut mala odio habeamus, præpoſtero ordine exercemus in bonis, & vitia carnis ac peccata diligentes fratres odio habemus. Nec aliter accidit odiſſe nos quæ non oportet, niſi quia diligimus quæ non oportet. Fratres ergo jubemur diligere, non judicare. Si enim putas aliquem impium eſſe, & ideo eum non judicas diligendum, audi, quod *Chriſtus pro impiis mortuus eſt.* Aut ſi quia peccator eſt frater tuus, ideo eum non putas diligendum, audi, quia *Chriſtus Jeſus in hunc mundum venit peccatores ſalvos facere.* Si vero juſtus eſt, multo magis dilectione dignus eſt; *Dominus* enim *diligit juſtos.*

7. *Honore invicem prævenientes.* Hoc eſt, quod & Dominus docuit, cum notaret Scribas & Phariſæos prima ſibi loca in conviviis vendicantes, & doceret, ut, cum vocatus fueris tu ad cœnam, in noviſſimo loco recumbas.

8. *Sollicitudine non pigri.* Superius eum, qui præeſt, in ſollicitudine debere eſſe commonuit: nunc vero omnibus dat hoc in commune mandatum, ne quis noſtrum audiat a Domino: *Serve male & piger.*

9. *Spiritu ferventes.* Et hoc ad impigrum & ſollicitum ſpectat. Vult enim, ut nos, qui ſub lege ſpiritus vivimus, nihil remiſſum, nihil tepidum habeamus in nobis, ſed cum fervore ſpiritus, & calore fidei cuncta peragamus.

10. *Domino ſervientes.* Ille Domino ſervit, qui poteſt dicere: *Nobis unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum,* nec ultra ei aut libido, aut avaritia, aut inanis gloria dominatur. Scio autem in nonnullis Latinorum exemplaribus haberi: *Tempori ſervientes:* quod non mihi videtur convenienter inſertum, niſi ſi quis forte ita dictum putet, ut in aliis idem Apoſtolus ait: *Tempus breve eſt, ſupereſt, ut qui habent uxores, tanquam non habentes ſint:* vel ut illud dictum eſt: *Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt.*

11. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes.* Spe gaudet, qui non reſpicit ea quæ videntur, ſed ea quæ non videntur exſpectat; & qui ſcit, quia *non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Idem ipſe & in tribulatione patiens erit; quia *tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero ſpem;* ſi tamen ſermonem, qui ſubſequitur, impleamus, id eſt, *Orationi inſtantes.* In quo enim non ſufficit humana fragilitas, auxilium Dei orationibus implorandum eſt.

12. *Uſibus ſanctorum communicantes.* Memini in latinis exemplaribus magis haberi: *Memoriis ſanctorum communicantes:* verum nos nec conſuetudinem turbamus, nec veritati præjudicamus, maxime cum utrumque conveniat ædificationi. Nam uſibus ſanctorum honeſte & decenter, non quaſi ſtipem indigentibus præbere, ſed cenſum noſtrum cum ipſis quodammodo

 habe-

niſi odium quoddam & exſecrationem adverſum impudicitiam ſumat. Difficilis enim, & valde difficilis eſt illa continentia, ubi deſideratur illud, a quo abſtinetur, & cupiditas animi ſolo metu futuri judicii refrenatur. Periculoſa hæc, & valde periculoſa ſunt, niſi ſecundum conſilium Apoſtoli odientes mala, & impacata quodammodo adverſum ea odiorum bella peragentes, ſic adhæreamus bono. Obſervandum etiam hoc, quod ſicut in aliis dicit: *Qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt*, ita & hic dicit: Adhæreamus bono, ſine dubio ut contingat nobis unum eſſe cum bono.

6. *Charitatem fraternitatis invicem diligentes.* Hoc mandatum, ut diligamus invicem, ſicut & Deus dilexit nos, cum ſit primum poſt primum (primum namque eſt diligere Deum; & inter homines iterum hoc primum eſt, ut invicem diligamus) neſcio quomodo quaſi ultimum & minus neceſſarium inter homines ſpernitur, & odium, quod nobis inſitum eſſe diximus ad hoc, ut mala odio habeamus, præpoſtero ordine exercemus in bonis, & vitia carnis ac peccata diligentes fratres odio habemus. Nec aliter accidit odiſſe nos quæ non oportet, niſi quia diligimus quæ non oportet. Fratres ergo jubemur diligere, non judicare. Si enim putas aliquem impium eſſe, & ideo eum non judicas diligendum, audi, quod *Chriſtus pro impiis mortuus eſt.* Aut ſi quia peccator eſt frater tuus, ideo eum non putas diligendum, audi, quia *Chriſtus Jeſus in hunc mundum venit peccatores ſalvos facere.* Si vero juſtus eſt, multo magis dilectione dignus eſt; *Dominus* enim *diligit juſtos.*

7. *Honore invicem prævenientes.* Hoc eſt, quod & Dominus docuit, cum notaret Scribas & Phariſæos prima ſibi loca in conviviis vendicantes, & doceret, ut, cum vocatus fueris tu ad cœnam, in noviſſimo loco recumbas.

8. *Sollicitudine non pigri.* Superius eum, qui præeſt, in ſollicitudine debere eſſe commonuit: nunc vero omnibus dat hoc in commune mandatum, ne quis noſtrum audiat a Domino: *Serve male & piger.*

9. *Spiritu ferventes.* Et hoc ad impigrum & ſollicitum ſpectat. Vult enim, ut nos, qui ſub lege ſpiritus vivimus, nihil remiſſum, nihil tepidum habeamus in nobis, ſed cum fervore ſpiritus, & calore fidei cuncta peragamus.

10. *Domino ſervientes.* Ille Domino ſervit, qui poteſt dicere: *Nobis unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum,* nec ultra ei aut libido, aut avaritia, aut inanis gloria dominatur. Scio autem in nonnullis Latinorum exemplaribus haberi: *Tempori ſervientes:* quod non mihi videtur convenienter inſertum, niſi ſi quis forte ita dictum putet, ut in aliis idem Apoſtolus ait: *Tempus breve eſt, ſupereſt, ut qui habent uxores, tanquam non habentes ſint:* vel ut illud dictum eſt: *Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt.*

11. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes.* Spe gaudet, qui non reſpicit ea quæ videntur, ſed ea quæ non videntur exſpectat; & qui ſcit, quia *non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Idem ipſe & in tribulatione patiens erit; quia *tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero ſpem;* ſi tamen ſermonem, qui ſubſequitur, impleamus, id eſt, *Orationi inſtantes.* In quo enim non ſufficit humana fragilitas, auxilium Dei orationibus implorandum eſt.

12. *Uſibus ſanctorum communicantes.* Memini in latinis exemplaribus magis haberi: *Memoriis ſanctorum communicantes:* verum nos nec conſuetudinem turbamus, nec veritati præjudicamus, maxime cum utrumque conveniat ædificationi. Nam uſibus ſanctorum honeſte & decenter, non quaſi ſtipem indigentibus præbere, ſed cenſum noſtrum cum ipſis quodammodo

 habe-

habere communem, & meminiſſe ſanctorum ſive in collectis communibus, ſive pro eo, ut ex recordatione eorum proficiamus, aptum & conveniens videtur.

13. *Hoſpitalitatem ſectantes.* Quam digne hoſpitalitatem ſectantis munificentiam uno ſermone comprehendit! Dicens enim, ſectandam eſſe hoſpitalitatem, non illud ſolum oſtendit, ut venientem ad nos hoſpitem ſuſcipiamus, ſed & requiramus, & ſolliciti ſimus, & ſectemur, ac perquiramus ubique hoſpites, necubi forte in plateis ſedeant, ne extra tectum jaceant. Recordare Lot, & invenies, quod non illum hoſpites, ſed ipſe quæſierit hoſpites: & hoc erat hoſpitalitatem ſectari.

14. *Benedicite perſequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere.* Moralem locum latius Apoſtolus exſequens, actus, mentem, propoſitum, os quoque ipſum diſcipulorum linguamque componit. Non vult credentes Chriſto de ore ſuo proferre maledictum, ſed bene loqui, bene dicere, bene precari, ut ex hoc & boni domini ſervi, & boni magiſtri credantur eſſe diſcipuli. Sciendum tamen eſt, quod ſermo hic benedictionis in Scripturis diverſe poſitus invenitur. Nam & Deus benedicere vel homines, vel cætera quæ creaverat, invenitur; & homines, vel cæteræ creaturæ Deum benedicere jubentur. Sed Dei benedictio aliquid muneris ſemper his, qui ab eo benedicuntur, impertit: homines vero Deum benedicere, pro eo, quod eſt laudare & gratias referre, dicuntur. Hic tamen Apoſtolus dicens, *Benedicite, & nolite maledicere,* quaſi cum provocamur ab inimicis, vel cum inſtigamur injuriis, monet, ne pro maledictis maledicta reddamus; ſed faciamus, quod ipſe de ſemetipſo ſcribit, ubi dicit: *Maledicimur, & benedicimus.*

15. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.* Habenda eſt etiam in hoc competens & apta diſtinctio. Non enim quibuscumque gaudiis Chriſtianorum

gau-

audia ſocianda ſunt, nec quibuscumque fletibus la-
rymæ noſtræ jungendæ ſunt. Neque enim, ſi videam
audere aliquem ſuper quæſtu pecuniæ, aut poſſeſſio-
um latitudine, aut ſæcularis honoris eminentia,
ongratulari debeo talibus, qui ſciam, quod hujus-
nodi gaudia luctus ſequantur & lacrymæ. In tantum
tenim non eſt gaudendum de talibus, ut Dominus
iſcipulis ſuis ne inde quidem gaudere conceſſerit,
uod dæmonia ſibi videbant eſſe ſubjecta; ſed ait eis:
*Volite gaudere, quia dæmonia vobis ſubjecta ſunt; ſed gau-
ete,* inquit, *quia nomina veſtra ſcripta ſunt in libro vitæ.*
Et nos ergo, ſi videamus ab aliquo tale opus geri,
uod in cœlo ſcribi dignum ſit, ſive juſtitiæ opus,
ive charitatis, ſive pacis, ſive miſericordiæ; & ita
eſtum, ut in libro vitæ referri mereatur; debemus
audere cum gaudentibus. Sed & ſi quem videamus
b errore converſum, & relictis ignorantiæ tenebris
d lucem veritatis veniſſe, & remiſſionem peccato-
um & gratiam ſancti Spiritus meruiſſe, debemus gau-
dere cum talibus. Similiter autem *flere cum flentibus*,
non cum illis, qui flent mortuos ſuos, jubemur, aut
qui flent damna ſæcularia, ſcientes, quia *hujus ſæculi
triſtitia mortem operatur.* Non ſunt ergo lacrymæ no-
ſtræ jungendæ cum talibus; ſed cum illis flendum eſt,
de quibus dicit Dominus: *Beati qui flent, quoniam ipſi
conſolabuntur.* Si quis flet pro peccatis ſuis, ſi quis
poſt delictum convertitur ad pœnitentiam, & erro-
rem ſuum lacrymis lavat, ſi quis ingemiſcit etiam in
habitaculo iſto poſitus, & ad Chriſtum redire deſide-
rat, & ſanctum deſiderium lacrymarum profuſione
ſolatur, jungamus cum talibus lacrymas noſtras, &
gemitus ſociemus; nam *triſtitia, quæ ſecundum Deum
eſt, ſalutem ſtabilem per pœnitentiam operatur.*

16. *Idipſum invicem ſentientes.* Sermo iſte non na-
tura ſui, ſed interpretatione obſcurior factus eſt.
Hoc eſt enim quod dicit, ut ita de fratre ſentiamus,
ut

ut de nobis ipſis; & ita velimus proximo, ſicut & nobis volumus: ut & Dominus in Evangelio dicit: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, eadem & vos facite illis.*

17. *Non alta ſentientes, ſed humilibus conſentientes.* Superbiam per omnia refugiendam docet: hoc enim dicit alta ſentire. Et merito ſuperbia fugienda eſt, cum Scriptura dicat, quia *initium diſcedenai a Deo ſuperbia eſt.* Bene autem uno ſermone inſtitutionem humilitatis expoſuit. Conſentire enim humilibus, & amare humiles, atque inclinare ſe ad eos, hoc eſt conſueſcere imitari eum, qui cum in forma Dei eſſet, formam ſervi ſuſcepit, & humiliavit ſe uſque ad mortem.

18. *Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos.* Qui ſibi ipſi prudens eſſe videtur, hic cum arrogantia ſtultus eſt; nec poteſt veram ſapientiam Dei ſcire, qui ſuam ſtultitiam quaſi ſapientiam colit. Denique in ſuperioribus, hanc fuiſſe incredulitatis cauſam Judæis, ipſe Paulus edocuit, dicens de eis: Quia *ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam juſtitiam quærentes ſtatuere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* Sic ergo & qui apud ſemetipſum ſapiens eſt, non poteſt eſſe ſapiens apud Deum.

19. *Nulli malum pro malo reddentes.* Si malum inferre peccare eſt, & reddere malum non, ut quibusdam videtur, juſtum eſt, ſed ſimile peccatum eſt, aut (ut ego arbitor) etiam gravius. Nam ille, qui malum prior intulit, forte non ſenſit malum eſſe quod fecit. Qui autem reddidit malum, eo ipſo, quo ad ulciſcendum eſt motus, confeſſus eſt ſenſiſſe malum eſſe quod reddidit. Et ideo reſpiciendum ſemper eſt ad eum, qui dixit: *Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus.*

20. *Providentes bona coram omnibus hominibus.* Coram omnibus hominibus providet quis bona, ſi non placeat ſingulorum vel vitiis vel moribus. Alioquin contraria erit illa Apoſtoli ipſius ſententia, quæ dicit: *Ego ſi hominibus placere vellem, Chriſti ſervus non eſſem.*

Sed

Sed qui vitæ ſuæ, & morum, atque actuum tenet libram, ut non poſſit ab ullo hominum reprehendi, iſte bona coram omnibus hominibus providet. Sed & hoc advertamus, quomodo non dixit Apoſtolus, ut omnibus hominibus placeamus, ſed ut provideamus bona coram omnibus hominibus, hoc eſt, ut agamus nos bona coram omnibus hominibus, ſive illis placeant quæ bona ſunt, ſive non placeant.

21. *Si poſſibile eſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Sciens Apoſtolus, pacem, inter quos pax habetur, non ex una parte, ſed ex utraque conſtare, ne nos alterius animus, ſi forte impacatus evenerit, a bono pacis impedire videretur, moderatiſſimum dedit præceptum: ut interim noſter animus ſemper ſit paratus ad pacem, & diſcordiæ culpa non penes nos, ſed penes alterum conſtet. Sed fortaſſe dicat aliquis: Quomodo poteſt fieri, ut pacem cum omnibus hominibus habeamus? Et quid faciemus de Scriptura, quæ dicit: *Furem videbas, & concurrebas cum illo, & cum adulteris portionem tuam ponebas?* Ideo ergo bene Apoſtolus addidit: *Quod ex vobis eſt:* hoc eſt, quod propoſito veſtro & fidei veſtræ convenit. Cum malis enim habere pacem & ſocietatem, fidei noſtræ propoſitoque non convenit, quamvis & alia in loco poſſit haberi diſtinctio. Aliud eſt enim homines amare, aliud crimina diligere. Qui homines amat, amat creaturam Dei: qui crimina diligit, Diaboli ſectatur inventa. Qui ergo perfecti ſunt, ipſos, in quibus oderunt crimina, homines amant: & odio habentes in eis illud, quod peccant, illud, quod Deus creavit, amare non deſinunt.

22. *Non vos vindicantes, chariſſimi, ſed date locum iræ. Scriptum eſt enim: Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus.* Hi, qui ſe ipſos non vindicant, quomodo iræ locum dent, dupliciter mihi videtur intelligi. Nam & hoc ipſo, quod (verbi cauſa) manum

ma-

manui non referunt, aut convitio convitium non reddunt, iræ illius, qui fecit injuriam, pertranſeundi & evaneſcendi locum dederunt. Nemo enim ita rabidus invenietur, qui illata injuria, ſi vicem non recipiat, iterum ſæviat; ſed quaſi effuſo ac digeſto furore, neceſſario miteſcit. Eſt ergo & grande lucrum, ubi & peccantis multitudo compeſcitur peccatorum, & injuriam paſſi patientia probabilis fit apud Deum. Eſt autem & hoc modo iræ locum dare, quando pro his quæ inferuntur injuriis qui peccant, ſecundum ipſius Pauli ſententiam, iram ſibi theſaurizant in die iræ, tunc cum reddet Deus unicuique ſecundum opera ſua. Si ergo noſmetipſos vindicemus, non eſt magnum, quod pro injuria ſuſcepta reddimus, verbi cauſa, aut palmam pro palma, aut ſaxum pro ſaxo, aut pro contumelia ſermonis ſermonis nihilominus contumeliam. Si vero reſervemus ea vindictæ Dei, in eo, qui læſit nos, locum damus iræ, illi ſine dubio, quam ſibi ipſe ſuis malis actibus theſaurizat, quæ de eo in judicio Dei multo graviores, quam nos inferre poſſumus, exigat pœnas.

23. *Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum; ſi ſitierit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput ejus.* Hæc quidem & Dominus in Evangelio præcipit. Et quamvis in propatulo ſit intellectus iſte, quo ſecundum ea, quæ ſupra diximus, in quantum inimicis & lædentibus non ſolum vicem non reddimus, ſed & bona præſtamus, in tantum pœnas eorum in Dei judicio cumulamus, (eſt enim vere juſta damnatio, ſi arguantur ante Deum, his intuliſſe mala, a quibus perceperint bona) tamen videamus, ne forte dignius aliquid mandati hujus contineat intellectus. Dicit enim & Jeremias Propheta ad peccatricem filiam Babylonis: *Habes carbones ignis, ſede ſuper eos, hi erunt tibi in adjutorium.* Fortaſſis ergo & hic iſti carbones ignis, qui congregantur ſuper caput

ini-

inimici, in adjutorium ipſius congregantur. Poteſt enim fieri, ut animus ferus ac barbarus inimici, ſi ſentiat beneficium noſtrum, ſi humanitatem, ſi affectum, ſi pietatem videat, compunctionem cordis capiat, commiſſi pœnitudinem gerat, & ex hoc ignis in eo quidem ſuccendatur, qui eum pro commiſſi conſcientia torqueat & adurat: & iſti erunt carbones ignis, qui ſuper caput ejus ex noſtro miſericordiæ & pietatis opere congregantur. Caput vero, principale cordis appellatur: & merito caput dicitur, cujus intellectu & prudentia membra reguntur univerſa.

24. *Noli vinci a malo, ſed vince in bono malum.* Vincitur a malo, qui malis provocatus reddit malum. In bono autem vincit malum, qui acceptis malis reſtituit bona. Certum eſt enim, hanc eſſe mali naturam, ut ex ſimilibus ſuis augeatur & creſcat; ſicut igni ſi ignem jungas; ſicut ſi noctis tenebris aeris nubilum ſocietur. Bonum vero ſi adhibeas, exterminatur malum. Contraria namque contrariis perimuntur, ſicut per aquam ignis exſtinguitur, & per lucem tenebræ fugantur. Sed fortaſſe dicat aliquis, Paulum per imperitiam ſermonis a propoſito decidiſſe: propoſuit enim loqui de donis gratiarum, quæ per Spiritum ſanctum dantur. Et quidem quod ait: *Sive prophetia, ſive miniſterium, ſive doctrina, ſive exhortatio*, poſſunt hæc ad dona ſpiritalia pertinere. Fortaſſis & hoc, quod ſequitur, *Qui tribuit in ſimplicitate: qui præeſt in ſollicitudine: qui miſeretur in hilaritate*, ſuperioribus poſſit adjungi: ea vero, quæ poſt hæc enumerat, ut ſit *charitas ſine ſimulatione; odientes malum; adhærentes bono; charitate fraternitatis invicem diligentes; honore invicem prævenientes*, & cætera hujusmodi, præcepta potius dicat eſſe, quam dona. Sed conſideremus diligentius, ne forte, quoniam quidem in his omnibus moralem locum tractare inſtituit, & non ſolum in fide veritatis ſtabilem & immobilem, verum & in moribus

orna-

ornatum facere Chriſtianum, ideo ad munera gratiarum etiam moralia præcepta conjungat, ut oſtendat, Chriſtianis etiam hæc per Dei gratiam dari. Sunt enim & nonnulli Gentilium compoſitis moribus & honeſte inſtitutis, qui tamen hoc ipſum, quod habent, non ad Deum referunt, nec ab ipſo ſibi datam gratiam confitentur; ſed aut propriæ induſtriæ adſcribunt, aut ſuper magiſtris & inſtitutoribus gloriantur. Nobis autem oſtendit Apoſtolus, omne, quod bonum eſt, a Deo eſſe, & per Spiritum ſanctum dari: ſicut & Jacobus Apoſtolus dicit: *Omne datum bonum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens a Patre luminum*; ut *qui gloriatur, in Domino glorietur.*

25. Videamus ergo nunc, quid etiam in conſequentibus adjungat Apoſtolus: *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubjaceat.* Videtur mihi in hoc valde laudabiliter animam nominaſſe, quam ſubjacere poteſtatibus jubet. Nunquam enim dixiſſet: Omnis ſpiritus ſubjaceat poteſtati; ſed: *Omnis anima.* De qua differentia ſæpe jam diximus, quod interdum per animam, interdum per carnem, interdum per ſpiritum, homo nominatur. Sed cum a parte meliore nominandus eſt, quaſi qui ſpiritalis intelligi debeat, ſpiritus dicitur: quando ab inferiore, anima: cum vero a deteriore nominatur, caro dicitur: & horum teſtimonia de Scripturis ſæpe protulimus. Nunc ergo, quoniam præcepta credentibus ponit Apoſtolus, vult nos quietem, quantum in nobis eſt, præſentis vitæ pacemque ſervare. Et ſi quidem tales ſumus, qui conjuncti Domino unus cum eo ſpiritus ſimus, Domino dicimur eſſe ſubjecti. Si vero nondum tales ſumus, ſed communis adhuc anima eſt in nobis, quæ habeat aliquid hujus mundi, quæ ſit ei aliquo alligata negotio, huic præcepta Apoſtolus ponit, & dicit, ut ſubjecta ſit poteſtatibus mundi: quia & Dominus dixit, ut hi, qui habent in ſe ſuperſcriptionem Cæſaris,

ris, reddant Cæſari quæ ſunt Cæſaris. Petrus & Joannes nihil habebant, quod Cæſari redderent: dicit enim Petrus: *Aurum & argentum non habeo.* Qui hoc non habet, nec Cæſari habet quod reddat, nec unde ſublimioribus ſubjaceat poteſtatibus. Qui vero habet aut pecuniam, aut poſſeſſiones, aut aliquid in ſæculo negotii, audiat: *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubjaceat.*

26. *Non eſt enim*, inquit, *poteſtas niſi a Deo.* Dicit fortaſſe aliquis: Quid ergo? Et illa poteſtas, quæ ſervos Dei perſequitur, fidem impugnat, religionem ſubvertit, a Deo eſt? Ad hoc breviter reſpondebimus. Nemo eſt, qui neſciat, quod & viſus nobis a Deo donatus eſt, & auditus, & ſenſus. Cum ergo a Deo habeamus hæc, in poteſtate tamen noſtra eſt, ut viſu vel ad bona vel ad mala utamur: ſimiliter & auditu, & motu manuum, & cogitatione ſenſus: & in hoc eſt juſtum judicium Dei, quod his, quæ ille ad uſus bonos dedit, nos abutimur ad impia & iniqua miniſteria. Ita ergo & poteſtas omnis a Deo data eſt *ad vindictam quidem malorum, laudem vero bonorum*, ſicut idem Apoſtolus in ſubſequentibus dicit. Erit autem juſtum judicium Dei erga eos, qui acceptam poteſtatem ſecundum ſuas impietates, & non ſecundum divinas temperant leges.

27. Et ideo dicit: *Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit: & qui reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt.* Non hic de illis poteſtatibus dicit, quæ perſecutiones inferunt fidei: ibi enim dicendum eſt: *Deo oportet obtemperare magis, quam hominibus:* ſed de iſtis communibus dicit, quæ *non ſunt timori boni operis, ſed mali:* quibus utique qui reſiſtit, ipſe ſibi damnationem pro geſtorum ſuorum qualitate conquirit.

28. *Vis autem*, inquit, *non timere poteſtatem? Fac quod bonum eſt, & habebis laudem ex illa: Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem quod malum eſt feceris,*

time: non enim ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt; vindex in ira ei, qui quod malum eſt agit. Movet me in his ſermonibus Paulus, quod poteſtatem ſæculi & judicem mundi Dei miniſtrum dicit: & hoc non ſemel, ſed ſecundo & tertio repetit. Velim ergo requirere, quomodo judex mundi Dei miniſter ſit. Invenimus ſcriptum in Actibus Apoſtolorum, quia convenientes in unum Apoſtoli ſtatuerunt decreta, quæ obſervare deberemus nos, qui ex Gentibus credidimus Chriſto, in quibus hæc continentur: *Apoſtoli & Preſbyteri fratribus, qui ſunt apud Antiochiam, & Syriam, & Ciliciam, omnibus, qui ex Gentibus crediderunt, ſalutem. Quoniam quidem audivimus quoſdam exiſſe a nobis & perturbare vos, quibus non mandavimus.* Et poſt aliquanta additur: *Placuit ergo ſancto Spiritui & nobis, nihil amplius ſuperponi vobis ponderis, præter ea quæ neceſſaria ſunt, ut abſtineatis vos ab his, quæ idolis immolantur, & ſanguine, & ſuffocatis, & fornicatione, a quibus cuſtodientes voſmetipſos bene agetis. Valete.* In his ergo præceptis, in quibus dicit nihil amplius imponendum eſſe oneris his, qui ex Gentibus credunt, niſi ut abſtineant ſe ab his, quæ idolis immolantur, & ſanguine, & ſuffocatis, & fornicatione, neque homicidium prohibetur, neque adulterium, neque furtum, neque maſculorum concubitus, neque cætera crimina, quæ divinis & humanis legibus puniuntur. Quod ſi illa ſola, quæ ſupra memoravit, obſervanda dicit eſſe Chriſtianis, videbitur eis de cæteris dediſſe licentiam. Sed vide ordinationem Spiritus ſancti: quoniam quidem cætera crimina ſæculi legibus vindicantur, & ſuperfluum videbatur eſſe, ea nunc divina lege prohiberi, quæ ſufficienter humana lege plectuntur; illa ſola, de quibus nihil humana lex dixerat, & quæ religioni videbantur convenire, decernit. Ex quo apparet, judicem mundi partem maximam Dei legis implere. Omnia enim crimina, quæ vindicari vult Deus,

non

non per antiſtites & principes Eccleſiarum, ſed per mundi judicem voluit vindicari: & hoc ſciens Paulus recte eum miniſtrnm Dei nominat, & vindicem in eum, qui quod malum eſt agit. Quod autem dicit de poteſtate: *Fac quod bonum eſt, & habebis laudem ex ea*, altius requirendum mihi videtur. Non enim conſuetudo eſt poteſtatibus ſæculi, laudare hos, qui non fuerint criminoſi. Nam peccantes quidem puniunt, non peccantes vero laudare eis mos nullus eſt. Sed videamus, ne forte Paulus, etiam cum moralia videtur docere, inſerere ſemper etiam de myſteriis aliquid non omittat. Etenim ſciens, quod *omnes, qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur*: unumquemque autem in judicio illa lex ſine dubio arguet ſecundum quod vixit, (oſtendimus autem ſanctum Spiritum in multis humanæ legi locum dediſſe) certum eſt ergo, quia in die judicii habebit etiam ex iſtis legibus laudem apud Deum is, qui nihil contra ſtatutas commiſerit leges, cum dicetur ei a Domino: *Euge ſerve bone & fidelis; ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam.* Sciendum tamen eſt, quod *juſto lex non eſt poſita, ſed injuſtis & non ſubditis, ſceleſtis, homicidis, contaminatis, perjuris, & cæteris qui hujusmodi ſunt.* Ipſi enim ſunt, qui timent legem. Qui autem facit bonum, hoc eſt, qui non metu legis, ſed amore boni facit quod bonum eſt, iſte jam non ſub lege literæ, ſed ſub lege ſpiritus vivit.

29. *Ideo neceſſe eſt ſubditos eſſe, non ſolum propter iram, ſed & propter conſcientiam. Ideo enim & tributa penditis. Miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum inſtanter.* Ordinat quidem per hæc Paulus Eccleſiam Dei, ut nihil adverſi principibus & poteſtatibus ſæculi gerens, per quietem & tranquillitatem vitæ, opus juſtitiæ & pietatis exerceat. Si enim ponamus, verbi gratia, credentes Chriſto poteſtatibus ſæculi non eſſe ſubjectos, tributa non reddere, nec vectigalia penſitare,

nulli timorem, nulli honorem deferre, nonne per hæc rectorum & principum merito in ſemetipſos arma converterent, & perſecutores quidem ſuos excuſabiles, ſemetipſos vero culpabiles facerent? Non enim jam fidei, ſed contumaciæ cauſa impugnari viderentur: & eſſet eis cauſa quidem mortis digna, meritum vero mortis indignum

30. Hæc ergo Paulus per immenſam ſapientiam providens dicit: *Reddite omnibus debitum: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, niſi ut invicem diligatis.* Puto tamen, quod etiam hæc Paulus non abſque ſolitis ſermonum ſuorum proferat ſacramentis. Etenim omnem creaturam omneſque ſpiritus, ſive bonos & rectos, ſive etiam pravi malique propoſiti, Deo miniſtrare & exhibere unumquemque ad quod aptum ſe præbuerit miniſterium, in ſuperioribus jam docuimus. De omnibus enim ſimul pronunciavit Apoſtolus, ubi dixit: *Nonne omnes ſunt miniſteriales ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis?* Miniſtrant ergo omnes ſpiritus hominum vitæ; unuſquiſque tamen, ut diximus, pro dignitate & merito ſui: nam & illi miniſtri dicuntur, quorum miniſterio quæ ad mundum pertinent peraguntur. Unde & Apoſtolus, qui dixerat de ſe, quia *mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*, ait etiam hoc: *Nos autem non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt.* Qui autem adhuc de mundo eſt, & quæ mundi ſunt ſapit, & quæ carnis ſunt quærit, neceſſario ſubjectus eſt miniſtris mundi: ſubjectus autem propter iram, quam ſibi theſaurizavit ex peccatis. Et ob hoc mihi videtur dicere: *Ideo neceſſe eſt ſubjectos eſſe, non ſolum propter iram, ſed & propter conſcientiam;* quoniam qui ſubditur, habet in ſe, quod accuſetur a conſcientia. His ergo etiam tributa quædam pendimus, dum adhuc ſecundum carnem vi-

vimus, & quæ carnis ſunt cogitamus. Nam ſi vineam Domini colamus, & vitem veram, quæ eſt Chriſtus, exerceamus in nobis, de iſta vinea non miniſtris ſæculi pendemus tributa, ſed ipſi Domino fructus in tempore reddemus: ſecundum quod ipſe Salvator in Evangeliis dicit, quia *colonis malis tollet vineam, & dabit eam aliis colonis, qui reddent ei fructus in tempore.* Sed & hoc ipſum, quod dicit: *Reddite omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal:* ab eo, quod in ſequentibus additur: *Cui timorem, timorem; cui honorem, honorem*, diviſum mihi videtur: & ad eos quidem, quos ſupra diximus, miniſtros pertinere tributa & vectigalia. Exigunt enim de nobis tributa terræ noſtræ, & vectigalia negotiationis noſtræ. Et quid dico, de nobis? Exactus eſt tributum etiam Dominus noſter Jeſus Chriſtus in carne poſitus: quod idcirco ſe dicit exſolvere, non quod debitor ſit, ſed ne ſcandalizet eos. Quod ſi ille, qui nihil habebat in ſe Cæſaris, & in quo princeps hujus mundi veniens non invenit quicquam de ſuis, cum liber eſſet, ſolvit tamen tributum (venit enim & in mortem, ut eſſet & *inter mortuos liber*) quanto magis nos neceſſe eſt iſta tributa carnis expendere, & negotiationis noſtræ, ſi tamen negotiamur margaritas regni cœlorum, per diverſas tentationes exigentibus nos ſpiritibus vectigalia penſitare? Timorem vero & honorem ad illum potius referre debemus, qui dicit per Prophetam: *Nonne & Dominum & Patrem vocatis me? Et ſi Dominus ſum ego, ubi eſt timor meus? & ſi Pater ſum ego, ubi eſt honor meus?* Poſteriora ſane quæ addidit, id eſt, *Nemini quicquam debeatis*, certum eſt ad miniſtros referri, quibus debitor quis efficitur, cum peccaverit. Debitum enim peccatum eſſe, in multis & frequenter oſtendimus. Vult ergo Paulus peccati quidem omne debitum ſolvi, nec remanere omnino apud nos debitum peccati, permanere tamen & nunquam ceſſare a

nobis debitum charitatis: hoc enim & quotidie ſolvere, & ſemper debere expedit nobis.

31. Denique quantæ virtutis ſit charitas, in conſequentibus ponit. *Qui enim*, inquit, *diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furtum facies, non falſum teſtimonium dices, non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo reſtauratur: Diliges proximum tuum tanquam te ipſum.* Et ad ultimum rationem tanti hujus boni breviter colligens ait: *Dilectio proximi malum non operatur: plenitudo ergo legis eſt dilectio.* Supra dixerat, quia *qui diligit proximum, legem implevit:* & quia difficile videtur, quomodo poſſit quis omnem legem in uno ſermone complere, pleniſſimam reddit rationem dicens: *Dilectio proximi malum non operatur;* & ideo *plenitudo legis eſt dilectio.* Pone enim per ſingula mandata legis dilectionem, & vide, quam facile cuncta complentur. Numquid qui diligit proximum, occidere eum poteſt? Certum eſt, quod nemo quem diligit interficiat. Eſt ergo dilectio, per quam impleatur mandatum, quo præcipitur: *Non occides.* Et iterum numquid qui proximum ſuum diligit, in uxorem ejus adulterium committit? Nunquam profecto. Si ergo diligas proximum, nec adulterium committes. Similiter & qui diligit proximum, quæ ejus ſunt non furatur: & qui diligit proximum, falſum adverſus eum teſtimonium non dicit. Similiter & cætera mandata legis, ſi ſit erga proximum dilectio, absque aliquo labore ſervantur. Puto tamen, quod & in hoc voluit nos Apoſtolus aliquid compendioſius diſcere. Nam ſi diligentius requiras, quis ſit proximus noſter, diſces in Evangelio, illum eſſe proximum noſtrum, qui venit, & jacentes nos vulneratos a latronibus, & nudatos a dæmonibus jumento corporis ſui ſuperpoſuit, & ad ſtabulum Eccleſiæ detulit, & ſtabulario pro cura noſtra & diligentia (vel ipſi Paulo, vel omni qui Eccle-

ſiæ

ſiæ præeſt) duos denarios novi ac veteris Teſtamenti ad noſtræ curæ conceſſit expenſas. Hunc ergo proximum ſi diligamus, omnem legem & univerſa mandata in ipſius amore complemus. *Finis enim legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti:* nec fieri ullo pacto poteſt, ut qui ex toto corde & ex totis viſceribus ſuis diligit Chriſtum, faciat aliquid quod non placeat Chriſto. Illum enim qui diligit, non ſolum non occidit, quod prohibet lex; ſed nec iraſcitur fratri ſuo. Qui ita delectatur illo quem diligit, non ſolum non facit adulterium, ſed nec mulierem reſpicit ad concupiſcendum; ſed dicit ad ipſum magis: *Concupiſcit & deficit anima mea in Deum vivum.* Qui diligit Chriſtum, quomodo de furto cogitet, qui etiam ſua omnia, quæcumque habet, relinquit, ut ſequatur Chriſtum? Qui Chriſtum diligit, quando falſum teſtimonium dicit, cum ſciat ipſum quem diligit falſo teſtimonio proditum? Neceſſario autem qui diligit Chriſtum, diligit & proximum ſuum. Hoc enim ſolo indicio Chriſti eſſe diſcipulus deſignatur, ſi charitatem cum proximis habeat. Certum eſt enim, quod qui non diligit proximum, neſciat Chriſtum.

32. *Et hoc ſcientes tempus, quoniam hora eſt jam de ſomno ſurgere. Nunc enim propior eſt noſtra ſalus, quam cum credidimus. Nox præceſſit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, induamus autem arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus.* Cum poſt illas diſſertiones, quas vel de Gentibus, vel de Judæis Apoſtolus proſecutus eſt, introduxiſſet etiam moralem locum, quo magis ac magis auditores incitet ad converſionem, introducit nunc etiam perurgentem temporis rationem, quod eſt in rebus omnibus ſummum. Nemo enim ita ſomnolentus & piger eſt, quem advenientis diei non excitet claritas, & cui ſol oculis infuſus non aperiat aſpectum. Eſt ergo etiam animæ ſomnus quidam. Si enim ſunt ei, ut ſæpe jam diximus,

mus, proprii oculi, & aures propriæ, & manus, & pedes; quæ ſingula non tam membra corporalia ineſſe ei, quam virtutes, quibus ad unumquodque movetur & incitatur, reputandæ ſunt, accidit ſine dubio ei ſecundum oculos ſuos etiam ſomnus. Si enim non agat tempore opportuno quæ Dei ſunt, ſed deſidia torpeſcat, merito dormire dicetur. Idcirco igitur Paulus præco Chriſti circuiens mundum in ſomno deſidiæ poſitum, annunciat adeſſe jam lucem, & tempus eſſe ut ſurgatur e ſomno; noctemque, hoc eſt, tempus illud, quo ignorantia hominibus dominata eſt, præceſſiſſe, & proximante juſtitiæ ſolis adventu, rareſcentibus tenebris, imminere jam agnitionis diem: atque ideo clamat expergiſcendum eſſe, ne per ſegnitiem quis noctem patiatur in luce; & abjicienda eſſe opera tenebrarum, atque arma lucis induendi. *Opera tenebrarum* ſunt actus illi, qui a Deo alieni ſunt: *arma* vero *lucis* aſſumptio virtutum. Et ſicut diximus dedecoroſum eſſe die jam perurgente dormire, multo eſt dedecoroſius, ſub tempore diei & lucis opera gerere tenebrarum. Verum ſciendum eſt, adventum lucis hujus & diei duplici modo accipiendum: & generalem omnibus, & unicuique ſpecialem. Generalis omnibus aderit lux & dies, cum futuri ſæculi tempus advenerit: ad cujus comparationem præſentis hujus mundi ſpatium tenebræ appellantur. Quod tempus labeſcentibus quotidie diebus appropiat, & ſpatia, quæ præteritis augentur, futuris ſine dubio minuuntur: & ideo *propior eſt*, inquit, *nunc noſtra ſalus, quam cum credidimus*, & quotidie fit propior: ſicut & Dominus, cum conſummationis ſæculi ſigna diſtingueret, dixit: *Cum autem videritis hæc omnia, allevate capita veſtra, quoniam appropiat redemptio veſtra.* Fit autem & per ſingulos diei hujus adventus. Et nobis enim ſi Chriſtus in corde ſit, diem nobis facit: ſi ignorantias noſtras ſcientiæ ratio fuget, & indignos actus declinan-

nantes pia quæque & honeſta ſectemur, in luce ſumus poſiti, & quaſi in die honeſte ambulamus.

33. Quæ ſint autem opera tenebrarum, quæ abjicienda ſunt, conſequenter enumerat, & dicit: *Non in comeſſationibus & ebrietatibus; non in cubilibus & impudicitiis; non in contentione & æmulatione.* Iſta ſunt opera tenebrarum, quæ & carnis opera appellantur, in his, qui carnem ſuam luxuriæ & impudicitiæ, non ſanctitati neque Domino manciparunt. Comeſſationes enim, hoc eſt, inhoneſta ac luxurioſa convivia, quibus neceſſario comes eſt turpiſſima temulentia, quid aliud ſubſequetur, niſi cubilia & impudicitiæ? A fœdis cubitationibus cubilia appellata ſunt, quæ non tam rationabilibus videantur hominibus, quam feris & belluis convenire. *Non in contentione & æmulatione.* Illa, quæ ſupra dixit, carnis ſunt vitia: hæc jam & animi: quamvis omnia ſimul carnis opera dicantur, & opera tenebrarum, quia revera contentio & æmulatio in animis eorum eſt, qui ſecundum carnem vivunt, & qui in tenebris ambulant. Qui autem in luce eſt, & ſicut in die honeſte ambulat, nihil per contentionem, nihil per inanem gloriam gerit. Hoc ergo modo abjicit quis (quod ait ſupra) opera tenebrarum.

34. Quod vero dixit: *Induamus arma lucis*, quomodo debeat fieri, nunc exponit. *Sed induite*, inquit, *Dominum Jeſum Chriſtum, & carnis curam ne feceritis in concupiſcentiis.* Frequenter diximus, Chriſtum ſapientiam eſſe, & juſtitiam, & ſanctificationem, & veritatem, & omnes ſimul virtutes: quas utique qui aſſumpſerit, Chriſtum dicitur induiſſe. Si enim hæc omnia Chriſtus eſt, neceſſario qui hæc habet, habet & Chriſtum. Qui enim hæc habet, carnis curam in concupiſcentiis non habet. Moderatione ſolita Apoſtolus utitur, cum non per omnia carnis curam negat habendam. Certum eſt enim, quod in neceſſariis habenda eſt: in deliciis vero, & luxuria, atque omni concupiſcentia, penitus excludenda.

35. *Infirmum autem in fide aſſumite, non in diſceptationibus cogitationum. Alius quidem credit manducare ſe omnia: qui autem infirmus eſt, olera manducet.* Et in ſuperioribus de fidei infirmitate mentionem fecit Apoſtolus, ubi ait de Abraham: *Cum fere centum annorum eſſet, non infirmatus eſt fide.* De qua infirmitate fidei in illis locis quæ occurrere potuerunt expoſuimus. Sed & nunc de infirmo in fide commemorat, quem in eo dicit infirmum, quia non credit manducare omnia, ſed tam exigua eſt fides ejus, ut ſola olera competentem ſibi eſſe exiſtimet cibum. Quod poteſt quidem videri dictum ad eos, qui ex Gentibus crediderunt, extollentes ſe in libertatem fidei, qua nihil commune aut immundum eſſe crederent adverſum eos, qui ex circumciſione crediderunt, obſervantes adhuc ſecundum traditionem legis ciborum differentiam: ut eos reprimere videatur & monere, ne inſultent eis, quibus longa conſuetudo in obſervandis cibis diſcretionem adhuc aliquam & cunctationem movebat. Jubet ergo eum, qui ita in hac fide infirmus eſt, aſſumi magis, & non abjici, nec quaſi infidelem judicari. Aliud eſt enim infidelem eſſe: aliud infirmari in fide. Nam infidelis dicitur, qui non habet fidem: infirmus autem in fide, qui dubitat in parte aliqua fidei.

36. Componens igitur Apoſtolus in pace corpus Eccleſiæ, dicit: *Qui manducat, non manducantem non ſpernat: & qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum aſſumpſit. Tu quis es, qui judicas alienum ſervum? Suo domino ſtat, aut cadit: ſtabit autem: poteſt enim Deus ſtatuere illum:* quo ſcilicet per hæc nulla eſſet inter credentes ciborum cauſa diſſenſio. Sed videtur hæc Paulus profundiore magis ſenſu elocutus. Neque enim ex circumciſione venientibus de edendis oleribus lex aliquid mandaverat, ut ipſis convenire videatur quod ait: *Qui autem infirmus eſt, olera*

mandu-

manducet. Unde conſtat, eum de cibo verbi iſta tractare, & infirmum dicere eſſe in fide eum, qui non ita perfectus eſt ſenſibus, ut poſſit omnem cibum verbi Dei ſumere, ſicut & ipſe Apoſtolus in aliis dicit: *Perfectorum autem eſt cibus ſolidus, eorum, qui pro poſſibilitate ſumendi exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni & mali.* Et iterum ad alios dicit: *Lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis.* Et numquid ita inepti erimus, ut putemus Apoſtolum, qui miſſus eſt prædicare verbum Dei, lac portaſſe ſecum, quod Corinthiis potum daret? Sed manifeſtum eſt, hæc eum de qualitate verbi proloqui, & propterea dicere: Si quis infirmior eſt ſenſibus, & non eſt ita perfectæ fidei, ut de ſecretioribus myſteriis capiat verbum, non debere ei per ea, quæ intelligere non poteſt, diſceptationes cogitationum moveri. *Alius enim,* inquit, *credit manducare omnia.* Non per hæc Paulus ad omnia comedenda diſcipulos hortatur; nec gulæ & gurgitis eſt magiſter: ſed de illis ſine dubio dicit, quorum fides perfecta eſt, & nullis in verbo Dei diſcretionibus impeditur: quos idem Apoſtolus in aliis ſpiritales appellat, cum dicit: *Spiritalis autem examinat omnia.* Ipſe eſt ergo, de quo hic dicit: *Alius autem credit manducare omnia.* Denique & Apoſtolis, antequam Spiritum ſanctum acciperent, dicebatur a Domino: *Multa adhuc habeo quæ loquar vobis; ſed non poteſtis illa modo audire. Veniet autem Paracletus Spiritus veritatis, & ipſe vos docebit omnia.* Iſta ſunt ergo omnia, quæ credit manducare is, qui pro fidei perfectione per gratiam ſancti Spiritus capax verbi ſecretioris exſtiterit. Habet tamen infirmus quod ſumat ex verbo Dei, & eſt ſpecies quædam verbi, quam hic Apoſtolus *olera* appellavit, quæ audientis ſenſum non tam robuſtum reddat & fortem, quam ſuſtentet & interire non faciat. In multis etenim de interioribus animæ ſenſibus Scriptura divina quaſi de exterioribus corporis loqui-

tur membris: & ſicut ſæpe docuimus, interiorem hominem vel videre, vel audire, vel ambulare nominari, ita & nunc ipſe interior homo aut omnem cibum dicitur poſſe percipere ſi perfectus eſt, aut ſi infirmus eſt olera manducare. Sed ut perfectorum in Eccleſia concordiam & imperfectorum, tanquam inhoneſtorum in corpore membrorum honeſtorumque componat, nec habeatur in eis ulla diſſenſio, dicit: *Qui manducat, non manducantem non ſpernat: & qui non manducat, manducantem non judicet.* Hoc eſt quod & alibi dicit: Quia *non poteſt dicere oculus manui: Non es mihi neceſſaria: & caput pedibus: Non deſidero operam veſtram. Sed multo magis quæ videntur membra corporis inhoneſtiora eſſe, neceſſaria ſunt.* Et his ergo, quorum fides tanta eſt, ut omnia poſſint manducare & omnem verbi ſpeciem capere, ne ſuperbiant & ſpernant eos, qui inferiores ſunt, præcipit: & rurſum his, qui incapaces ſunt perfectioris doctrinæ, mandat, ne judicent eos, quorum ſenſus capacior eſt, & intellectus eminentior. Solent enim perverſo ordine imperiti peritos judicare, & deſides ſtudioſos. Interdum tamen & hi, qui ſcientiæ aliqua initia ceperint, inflantur & extolluntur adverſum eos, qui videntur minus capaces eſſe. Idcirco igitur increpatione Apoſtolicæ auctoritatis Paulus utriusque partis inſolentiam reprimens dicit: *Tu quis es, qui judicas alienum ſervum? Suo domino ſtat, aut cadit.* Quod dicit, *Stat, aut cadit,* ſecundum ſenſum ejus quem increpat dicit. Nam & imperitior, ſi videat quempiam profundius aliquid, & ut ipſe capere non poteſt, ſentientem, cecidiſſe eum judicat a fidei ſtatu: & rurſum qui inflantur ex ſcientia, & non cum charitate, ſicut Paulus commonet, agunt, ſimiliter de imperitioribus quibusque opinantur: & ideo poteſtatem fratri judicandi fratris exemit. Bene autem *alienum ſervum* ait, quia Dominus dicit: *Vos autem omnes fratres eſtis.* Omnes, hoc eſt, uni-

verſa creatura, & unus eſt ſolus Dominus Jeſus Chriſtus; qui eſt *Dominus omnium, dives in omnibus*. Simul & bonitatem Dei ineffabilem manifeſtat, cum dicit de eo, qui cecidiſſe videtur, etiamſi vere ceciderit, quia *potens eſt Deus ſtatuere illum. Dominus* enim *erigit eliſos*.

37. *Alter judicat alternos dies: alter autem judicat omnem diem. Unusquisque in ſuo ſenſu abundet*. Diximus ſuperius, ſecundum literæ Apoſtolicæ conſequentiam videri hæc de ciborum continentia, vel libertate tractari: quoniam vocatio quidem, quæ in Chriſto eſt, nihil commune aut abſurdum ponit in cibis, ſed continentiæ ratio ſuadet etiam a licitis abſtinere. Non enim (ut & ipſe in aliis dicit) quia omnia licent, idcirco etiam omnia expediunt, vel omnia ædificant. Ipſa tamen abſtinentiæ ratio diverſa eſt pro voto & propoſito voventis. Alius namque hoc judicat, & ita apud animos ſuos decernit, ut omnem diem, hoc eſt, continuum vitæ ſuæ tempus exigat in abſtinentia. Alius vero tempus aliquod velut votiva profeſſione decernit. In quo ſive ut jugem, ſive ut temporalem ſuſcipiat continentiam, uniuscujusque ſenſibus dat liberam facultatem. Utrumque tamen acceptum fieri apud Dominum pollicetur, & propterea ſubjungit:

38. *Qui ſapit diem, Domino ſapit: & qui manducat, Domino manducat; gratias enim agit Deo: & qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo*. Gratiæ ergo Deo ab utroque referuntur: ab illo quidem pro fructu continentiæ; ab hoc vero pro libertate veſcendi. Sed quoniam, ut in anterioribus oſtendimus, profundior invenitur Apoſtoli ſenſus, quam ciborum carnalium ratio continet, in ſpirituali expoſitione, ſecundum ea, quæ ſupra diſſeruimus de his, quorum alius omnem diem, alius vero alternos judicat dies, poſſumus illud ſentire, quod in Scripturis divinis unumquodque capitulum, in quo dogma pietatis & fidei continetur, dies dicatur. Vere enim dies

eſt,

eſt, qui illuminat mentem, qui ignorantiæ tenebras fugat, qui Chriſtum, qui ſol eſt juſtitiæ, habet in ſeſe. Si quis ergo ſit, qui ita divinis literis operam impendat ac ſtudium, ut omnem diem & omnem ſenſum Scripturæ divinæ diſcutiat & dijudicet, ita ut non eum tranſeat de lege jota unum vel unus apex, hic omnem diem videbitur judicare. Qui autem non eſt tantus ingenio, alternos, id eſt, paucos ex multis capiet ſenſus, qui ſi non ad plenitudinem ſcientiæ ſufficiant, at certe qui ad ſummam fidei ſatis ſint. Uterque ergo ſecundum Apoſtolicum conſilium gratias agat Deo; ille qui ſapit omnem diem, & qui manducat omnia, id eſt, qui agnoſcit & intelligit omnia; & ille, qui licet non omnia manducet, & non univerſorum intelligentiam capiat, brevi tamen fidei confeſſione ſalvatur. Et ideo etiam non manducans omnia, nec omnium ſcientiam ſumens, agere tamen etiam ipſe gratias dicitur Deo.

39. *Nemo enim noſtrum ſibi vivit, & nemo ſibi moritur: ſive etiam vivimus, Domino vivimus: ſive morimur, Domino morimur. Sive igitur vivimus, ſive morimur, Domini ſumus. In hoc enim Chriſtus & mortuus eſt & vixit, ut & mortuorum & vivorum dominetur.* Quid ſit vivere in Chriſto, & quid ſit mori in Chriſto, dictum ſæpe a nobis eſt in hujus Epiſtolæ expoſitione, & præcipue in eo loco, ubi explanare tentavimus ſermonem Apoſtoli, quo ait: *Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia & convivemus ei.* Si ergo meminimus, quæ in hoc loco dicta ſunt, ex ipſis etiam propoſitus in præſenti ſermo Apoſtoli apertior & lucidior fiet, quomodo nemo noſtrum ſibi vivat, & nemo ſibi moriatur. Non enim unusquisque ipſe ſibi dat, ſed a Chriſto ſumit mortis exemplum, qui ſolus peccato mortuus eſt, ut & ipſe imitatione ejus poſſit alienus & mortuus effici a peccato. Sed & vitæ exemplum non ipſi ex nobis habemus, ſed ex Chriſti reſurre-

ctione ſuſcipimus, ut idem Apoſtolus dicit: *Ut ſicut Chriſtus reſurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.* Novitas ergo vitæ, qua in Chriſto per fidem reſurrectionis ejus vivimus, Domino deputatur, quia non a nobis, ſed ab ipſo ſumit exordium, & ideo: *Sive vivimus, Domino vivimus: ſive morimur, Domino morimur. Sive igitur vivimus, ſive morimur, Domini ſumus.* Mortem etenim appellat illam, qua Chriſto, ut diximus, conſepulti, & in morte ipſius baptizati, peccato mortui ſumus, & vitam, qua alieni effecti ab hoc mundo, &, ut ipſe ait, *ex mortuis viventes,* non nobis, id eſt, non carni vivimus, ſed Deo, ſecundum ea quæ in ſubſequentibus jungit. *In hoc enim*, inquit, *Chriſtus mortuus eſt & vixit ut & mortuorum & vivorum dominetur.* Mortuum dicit eſſe Chriſtum diſpenſatione ſine dubio paſſionis: vixiſſe autem per ſacramentum reſurrectionis. Unde & nobis primo paſſionis & mortificationis, poſtea etiam reſurrectionis & vitæ novitatis reliquit exemplum. Sed moveat aliquem fortaſſis, quod dicit Apoſtolus, idcirco mortuum eſſe & vixiſſe, ut mortuorum & vivorum dominetur; quaſi qui hoc dederit intelligendum, quod, niſi mortuus fuiſſet, mortuorum dominatum non habuiſſet; & niſi poſt mortem rurſum vixiſſet, non tenuiſſet dominationem vivorum. Sed ad hæc ita reſpondendum puto. Duobus ex modis conſtat in omnem creaturam Chriſti dominatio. Uno, per quem ut creator omnium & poteſtatem gerens univerſorum, vi majeſtatis & neceſſitate potentiæ habet cuncta ſubjecta, per quem modum non ſolum bonis & ſanctis mentibus ac ſpiritibus dominatur, verum & nequam, & refugis, & his, quos Scriptura divina malignos angelos appellavit. Idcirco enim & omnitenens, vel omnipotens dicitur, ſecundum quod Joannes deſignat in Apocalypſi, dicens: *Hæc dicit qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, omnipotens.*

potens.

potens. Hic ergo unus eſt modus, quo Chriſtus omnibus dominatur. Alius vero eſt, quo tanquam bonus & boni Patris Filius non vult rationabiles ſpiritus ad obedientiam legis ſuæ violenter inflectere, ſed exſpectat, ut ſponte veniant, ut voluntate & non neceſſitate bonum quærant, & docendo magis quam imperando, invitando potius quam extorquendo perſuadeat. Inde denique eſt, quod uſque ad mortem dignatur accedere, ut exemplum obedientiæ & moriendi formam volentibus peccato & vitiis emori derelinquat. Et propter hoc in præſenti loco Apoſtolus ſcribit, idcirco eum mortuum eſſe & vixiſſe, *ut & vivorum & mortuorum dominetur*; vivorum, profecto illorum, qui reſurrectionis ejus exemplo novam & cœleſtem in terris exigunt vitam; mortuorum, illorum ſine dubio, qui mortificationem Chriſti in corpore ſuo circumferunt, & mortificant membra ſua, quæ ſunt ſuper terram.

40. Quod ſi hæc ita ſe habent, *Tu*, inquit, *quare judicas fratrem tuum? Aut tu quare ſpernis fratrem tuum*, cum ſive mortificatio ſit in te carnis & vitiorum, non ex te orta ſit, ſed Chriſti morte donata: ſive tibi novitas vitæ eſt, & in terris ambulans converſationem habes in cœlis, Chriſti hoc reſurrectione merueris? Bene autem utriusque vitii notam vernacula appellatione ſignavit, illi quidem dicens: *Quare ſpernis?* & huic: *Quare judicas fratrem tuum?* Solent enim hi, qui aliquantulum videntur in ſcientia profeciſſe, ſpernere & nihili ducere eos, qui altioris intelligentiæ minus capaces ſunt: econtrario autem imperiti & indociles judicare, hoc eſt, incuſare & condemnare eos, qui altiora & profundiora perquirunt, quam ipſi capere aut aſſequi poſſunt. Et ideo Apoſtolus reſecare culpam volens ex utraque parte naſcentem, illis quidem præcipit, ne inferiores ſpernant atque deſpiciant: his vero, ne ſuperiores ſe judicent, cum peri-

tiam

tiam non habeant judicandi. Quamvis ergo utrumque reprehendat, & eum qui ſpernit fratrem inferiorem, & eum qui judicat ſuperiorem, tamen ut oſtenderet, illum gravius in judicando, quam hunc in ſpernendo fratrem peccare, omiſſa ſpretionis culpa, præſumptionem judicantis fratris exaggerat, & ideo in conſequentibus jungit:

41. *Omnes enim ſtabimus ante tribunal Dei. Scriptum eſt enim: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & confitebitur omnis lingua Deo. Itaque unusquisque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus: ſed hoc judicate magis, ne ponatis offenſionem fratri, vel ſcandalum.* Aſſumens Apoſtolus cauſas ex his, in quibus non recte judicant hi, qui judicant fratres, recti & juſti introducit divini judicii formam, & ait: *Omnes enim nos ſtare oportet ante tribunal Dei:* quo ſcilicet noverit is, qui judicat fratrem, tantum ſe crimen elationis incurrere, ut tribunal Dei ſibi videatur aſſumere, & Unigeniti judicium prævenire. Verum, quid ſibi vult hoc ipſum, quod Apoſtolus *tribunal Dei* memorat, & quomodo intelligendum ſit, videamus. Non ſolum enim in hoc loco, ſed & ad Corinthios ſcribens, tribunalis facit nihilominus mentionem, ubi ait: *Propter quod ſtudemus ſive præſentes ſive abſentes placere illi. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, ut recipiat unusquisque per corpus prout geſſit, ſive bona ſive mala.* Sed & apud Danielem Prophetam invenimus talia quædam de judicandi ſpecie deſcripta. *Videbam*, inquit, *& ecce ſedes poſitæ erant, & vetuſtus dierum ſedebat, & indumentum ejus ſicut nix candidum, & capilli capitis ejus ſicut lana munda. Thronus ejus flamma ignis, rotæ ejus ignis inflammans, fluvius ignis currebat ante ipſum. Millies millia miniſtrabant ei, & decies millies dena millia aſſiſtebant ante eum. Judicium conſtituit, & libri aperti ſunt.* In Duodecim quoque Prophetarum libro, ſub myſterio

dicitur, quia in valle Joſaphat Dominus judicet populum ſuum: ipſam autem vallem Joſaphat paulo poſt vallem judicii nominat. Sed de his nunc ſingulis, quæ ſimilitudinis cauſa protulimus, diſſerere longum videtur. Ea tamen, quæ ad Corinthios ſcripſiſſe Apoſtolum diximus, conferentes cum præſenti loco, vel cæteris, quæ apud Prophetas ſcripta memoravimus, declarari videmus ex omnibus certiſſime futurum eſſe judicium Dei: cujus ſpecies ut notior hominibus fieret, judicandi forma ex his, quæ inter homines geruntur, aſſumpta eſt, quo ſcilicet noſceremus, quia ſicut judex iſte terrenus celſiorem quemdam locum, quod tribunal appellatur, aſcendit, ut ex eo altior & eminentior cæteris, qui judicandi ſunt, fiat, ne conſpectum ejus lateant vel reorum ſupplicia, vel allegationes innocentium; ita intelligamus & judicem omnium Chriſtum natura & majeſtate cunctis eminentem introſpicere corda & conſcientias ſingulorum, manifeſtare occulta, & obtecta revelare, ut & bonis actibus laudem tribuat, & mali pœnam quam merentur excipiant. Quod ſi manet futurum judicium Dei, & tale judicium, in quo non ſolum unusquisque recipiet pro actibus ſuis, ſed & pro omni otioſo verbo reddet rationem, ſecundum ſententiam Domini: cogitationes quoque malæ confutabuntur redarguente conſcientia, & in omnibus *unusquisque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo*, inquit, *amplius invicem judicemus*; ſicut & in aliis dicit: *Itaque nolite ante tempus quid judicare, uſquequo veniat Dominus, qui illuminabit occulta tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit unicuique a Deo.* Nudabitur enim univerſæ (ut ego arbitror) creaturæ rationabili cor noſtrum, & revelabuntur occulta, vel etiam manifeſtabuntur. Eſt enim differentia. Videntur enim ea quidem, quæ revelantur, ad malos pertinere, de quibus dicitur: *In igne enim revelabitur:* ea vero, quæ

mani-

manifeſtantur, ad bonos; & ideo dicitur: *Omne enim, quod manifeſtatur, lux eſt:* & tanquam libri quidam deſcripti, vel tabulæ inciſæ continentes literas actuum cogitationumque noſtrarum, ab omni (ut diximus) creatura rationabili relegentur. Et hoc eſt, quod arbitror indicari per Danielem, ubi dicit: *Et libri aperti ſunt*, qui ſcilicet in corde nunc involuti ſunt & obtecti, continentes quidem ſcripta quæ gerimus, & notis quibusdam conſcientiæ ſulcati, nec tamen ulli niſi ſoli Deo cogniti. Iſti ergo libri animæ noſtræ, vel hæ cordis noſtri paginæ aperientur in conſpectu throni flammei, & rotarum ignis ardentis, & fluminis ignei ac percurrentis ante vetuſtum dierum. Videbunt hæc & legent etiam Angeli, & illa millies millia Angelorum, & decies millies dena millia miniſtrorum, & ita criminum noſtrorum, in quibus nunc unum ſaltem teſtem pati confundimur, cœleſtium tunc virtutum teſtes catervas innumerabiles patiemur. Cum autem Paulus dicat, quia *omnes ſtabimus ante tribunal Dei*, & dum ſe cum his ſociet, qui ſtabunt ante tribunal Dei, quisnam eſt, qui ſemetipſum ita decipiat & fallat, ut ad-judicium ſe Chriſti, & ad tribunal cognitionis ejus non putet eſſe venturum, aut manifeſtandum ſe non putet in his, quæ ſive recte, ſive etiam minus recte commiſerit? Quod vero in præſenti quidem loco *tribunal Dei*, ad Corinthios vero *tribunal Chriſti* poſuit, ego quidem nullam puto eſſe differentiam, quominus unum atque idem *tribunal Chriſti* & *tribunal Dei* nominetur, ſecundum quod ipſe Salvator in Evangelio dicit: *Omnia, quæ habet Pater, mea ſunt:* & iterum: *Pater, omnia mea tua ſunt, & tua mea.* Si quis tamen putat in ſermonibus Pauli (quia nulla in ejus literis otioſa vel ſyllaba eſt) cauſas varietatis hujus eſſe requirendas, poterit fortaſſis tale aliquid dicere: Chriſti vocabulum, quantum ad proprietatem appellationis ipſius pertinet, verbi in carne

poſiti & mundum Deo reconciliantis indicium eſt, ſicut & idem Paulus dicit, quia *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi:* ſed reconciliationis hujus ſpatia converſionis noſtræ dilatio & emendationis negligentia diſtendit, & longiora conſtituit; & donec evacuet omnes principatus & poteſtates, & ponat omnes inimicos ſub pedibus ſuis, ac noviſſimum inimicum deſtruat mortem, ita eum regnare oportet, ut myſterium ſuſceptæ in carne diſpenſationis exerceat, & bonos quidem manifeſtet, culpabiles autem recipiant unusquisque ſecundum opera ſua: ubi vero tradiderit regnum Deo & Patri, id eſt, converſos & emendatos omnes obtulerit Deo, & ad integrum myſterium mundi reconciliationis expleverit, tunc ait ante tribunal Dei adſtare omnes, ut impleatur hoc quod ſequitur: *Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu, & confitebitur omnis lingua Deo.* Flectet autem genu omnis creatura Deo in nomine Jeſu, per quem reconciliata eſt ei, ſecundum quod idem Apoſtolus dicit: quia *in nomine Jeſu omne genu flectetur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum.* Flectere ſane genu, & omnem linguam confiteri Deo, de Eſaiæ Prophetæ ſermonibus aſſumpſit Apoſtolus. Quod tamen non eſt carnaliter accipiendum, ut putemus, quod etiam cœleſtia, quæ dicit genu flectere, carnalibus membris facere hæc credantur: verbi cauſa, ut putetur vel ſol, vel luna, vel ſtellæ, vel etiam Angeli, & quæcumque ſunt quæ cœleſtia nominantur, corporalibus inflexa genibus adorare, aut etiam lingua carnali, & tali membro, quali nos homines loquimur, putentur confiteri Deum, de quibus dicitur, quia ſint ſpiritus & ignis, ſecundum quod Propheta dicit: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem urentem.* Et quæ genua in ſpiritibus eſſe credentur? aut quæ lingua in ignis ſpecie requiretur? Sed genu flectere, ſubjecta eſſe cuncta, & cultui Dei obe-

dire

dire declarat. Movet me adhuc ex his, quæ de Epiſtola ad Corinthios aſſumpſimus, ubi dicit: *Ut recipiat unusquisque propria corporis prout geſſit, ſive bona, ſive mala:* utrum quia in omnibus hominibus neceſſe eſt aliquid boni eſſe & aliquid mali; nec ullum in bonis inveniri, qui non habuerit aliquid & mali; & iterum aliquem in malis, qui non habuerit aliquid & boni, propter Scripturam quæ dicit: *Spiritus enim incorruptibilis in hominibus eſt*, propterea dixerit, ut unusquisque & pro bonis ſuis bona, & pro malis ſuis recipiat mala: an bonos illos dicat, quibus nihil mali adſcribendum ſit; & illos malos, quibus boni nihil omnino debeatur. Sed ſi hoc noviſſimum putemus, videbimur contra evidentem venire rationem. Nullus enim, ut dixi, ita bonus invenietur, cui non aliquid inſitum ſit mali, ut ex multorum ſanctorum perfacile colligi videtur exemplis: & rurſus nemo eſt peſſimorum, etiam ſi ipſe Judas ponatur, qui ſupra omnem impietatem impius fuit, ut non aliquid etiam ipſe boni habuiſſe videatur. Nam ut illa omittam, quæ cum Apoſtolis poſitus quaſi unus ex ipſis gerebat, quamvis & ibi jam bonis ejus miſcerentur & mala (erat enim pecuniæ cupidus) tamen hoc ipſum, quod *pœnitentia ductus reportavit triginta argenteos ad ſacerdotes, & dixit: Peccavi tradens ſanguinem juſtum*, fuit aliquid boni. Ex quibus omnibus videtur mihi, quoniam non poteſt unus atque idem bona ſimul recipere & mala, (neque enim ſimul & in paradiſum quis, aut in regna cœlorum, & in gehennam mitti poteſt) in illis tantummodo rationem boni non haberi, in quibus valde præponderant mala; & in illis rationem mali non accipi, in quibus præponderant bona, & in quibus malorum veſtigia pœnitentia converſionis abolevit. Ut autem ad propoſiti capituli finen concluſionem redeamus, cum, inquit, tanta ſit apud Deum & apud Chriſtum ejus judicii veritas, tanta futuræ

examinationis indago, *non ergo*, ait, *amplius invicem judicemus. Sed hoc judicate magis, ne ponatis offenſionem fratri, vel ſcandalum.* Hoc judicate, id eſt, hoc ſtatuite, ne per obſervantiam ciborum offenſiones fratribus vel ſcandala generetis. De offenſione vel ſcandalo jam ſupra diximus, quod ſcandalum ſit, cum in via qua inceditur aliquid invenitur objectum, in quo offendant ſcandentium vel incedentium pedes. Hoc eſt ergo, quod patiuntur hi, qui viam fidei nuper ingreſſi, priorum vel contentionibus, vel negligentiis, vel contemptu & elationibus offenduntur, atque exemplis eorum recuſſi avertuntur a fide.

42. *Scio & confido in Domino Jeſu, quia nihil eſt commune per ipſum, niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt. Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur, jam non ſecundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt.* Diximus & in aliis, quod in Scripturis ſanctis vernacula quadam appellatione, quod ſanctum vel mundum non eſt, commune nominetur: quæ tamen appellatio in novo Teſtamento frequentius invenitur, in veteri vero non recordor ſicubi nominata eſt, ut in Evangelio Salvator dicit, quia *de corde procedunt cogitationes malæ, homicidia, fornicationes, adulteria, furta, falſa teſtimonia: & iſta ſunt, quæ communicant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non communicat hominem.* Quamvis in nonnullis exemplaribus Latini pro *communicant*, *coinquinant* poſuerint, & licet eadem virtus ſit, proprietas tamen ſermonis *communicat* habet. Sed & in Actibus Apoſtolorum Dominus dicit ad Petrum: *Quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris.* Puto ergo inde uſum hujus ſermonis aſſumptum, ut quia, verbi gratia, vaſa templi miniſterio ſegregata, vaſa ſine dubio Domini appellabantur, ad horum autem diſtinctionem reliqua vaſa communia dicebantur: ita & ad ciborum diſtinctionem, eorum, quos quaſi mundos

dos & ſecundum legem edendos Scriptura ſegregavit, reliqui omnes communes appellati ſunt. Sed Judæi vim verbi ignorantes, unde communis diceretur homo, quem communem appellabant, ſermonis uſum ſine ſignificationis intelligentia tenuerunt. Neque enim cibi, quos Deus creavit, aut ignoranter aut ſimpliciter ſumpti communem facere hominem poterant & immundum; ſed mens illa hominis, quæ Deo ſoli ſegregata eſt, merito munda appellatur; quæ vero aliena a Deo eſt, quoniam non ab uno ſpiritu immundo, ſed a plurimis poſſidetur, idcirco talis homo communis appellatur, quaſi qui multorum ſit vel vitiorum vel dæmonum ſervus, ſecundum illum, qui interrogatus: *Quod tibi nomen eſt? reſpondit: Legio: Multi enim ſumus:* & ſecundum illud, quod a Salvatore dicitur, quia *cum exierit immundus ſpiritus ab homine, circuit loca arida, quærens requiem: & non inveniens redit: & inveniens domum vacantem & ſcopis mundatam, aſſumit ſecum ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe; & intrantes habitant in eo.* Et ſine dubio iſte talis homo communis dicitur, eorum videlicet ſervus effectus omnium ſpirituum malignorum, qui habitant in eo. Merito ergo ſciens ſermonis hujus hanc eſſe rationem Paulus, dicit: *Scio & confido in Domino Jeſu, quia nihil eſt commune per ipſum.* Nihil enim in creaturis Dei natura ſui immundum eſt: (omnia namque a bono Deo creata, bona eſſe conſtat & munda) *ſed ei,* inquit, *qui exiſtimat aliquid eſſe commune, ipſi commune eſt:* hoc eſt, qui intentione cordis immundum aliquid cogitat, & obſervantiam diverſitatis admittit, ſicut & in conſequentibus dicit: *Qui autem diſcernit, ſi manducaverit, damnatus eſt; quia non ex fide. Omne enim, quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Nec tamen in his diſtinctionem legis excluſit, ut abſolute diceret, nihil eſſe commune aut immundum eorum, quæ lex definivit immunda. Præmiſit enim cauſam, cur per ſemet-

ipſum nihil commune dicatur. *Scio*, inquit, *& confido in Domino Jeſu.* In Domino ergo Jeſu nihil commune per ſemetipſum, hoc eſt, natura ſui dicitur; *ſed illi*, inquit, *qui exiſtimat* & qui putat *aliquid eſſe commune, ipſi commune eſt.* Et ne mireris, quod cogitatio mentis cibum, qui natura ſui communis vel pollutus non eſt, faciat pollutum, cum econtrario cibum vere pollutum (vere enim pollutus eſt, qui idolis immolatur) ſimplicitas mentis, & nulla cogitationis ſcrupuloſitas injecta, omni ſuſpicione contaminationis abſolvat. Et rurſum etiam ſi mundus ſit cibus, ſuſpicionem tamen aliquis patiatur, quaſi quod idolis immolatus ſit, pollui dicitur pro conſcientiæ ſcrupulo. *Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur, non jam ſecundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt.* Cum definiſſet Apoſtolico dogmate, per Dominum Jeſum nihil commune aut immundum natura ſui putandum, & dediſſet erga uſus ciborum fidelibus quibusque abſolutiſſimam libertatem, rurſus ad ædificationem fraterni amoris licentiam reſecat libertatis, & dicit: Etiam ſi commune nihil eſt, & uſus omnium ciborum licenter admittitur, tamen tu, ſi propter cibum, quem licito putas ſumendum, fratrem tuum, qui nondum ſcientiæ hujus capax eſt, ſcandalizas, *jam non ſecundum charitatem ambulas*, nec affectum in te fraterni amoris oſtendis. Quid enim læderis, ſi ut fratrem tuum non contriſtes, etiam a licitis abſtineas? Tibi enim abſtinere a licitis crimen nullum eſt; illi vero, in quibus diſcernit & putat non licere, condemnabilis uſus eſt. *Qui enim diſcernit, ſi manducaverit, damnatus eſt.* Quod ſi facias, tu utique fratrem tuum perdis, *pro quo Chriſtus mortuus eſt*, & tu ei cauſas perditionis acquiris. Magnificentius autem de his idem Paulus ad Coloſſenſes ſcribens dicit: *Nemo itaque vos judicet in eſca, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniis, aut ſabbato,*

to, quæ ſunt umbra futurorum; corpus autem Chriſti. Nemo vos ſeducat volens in humilitate cordis & religione Angelorum, quam non vidit, extollens ſe, fruſtra inflatus a mente carnis ſuæ, & non tenens caput: & poſt pauca: *Si ergo mortui eſtis cum Chriſto ab elementis mundi, quid velut viventes in hoc mundo decernitis? Ne tetigeris, ne guſtaveris, ne attaminaveris: quæ ſunt omnia in corruptionem ipſo uſu, ſecundum præcepta & doctrinas hominum: quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ in obſervatione religionis, & humilitate per vexationem corporis, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis.* De quibus per ſingula diſſerere non eſt præſentis operis: de his enim nunc, quæ ad Romanos ſcribit Apoſtolus, conamur exponere. Hoc eſt tamen, quod etiam præſenti aſſeritur exemplo: ne in cibo, vel in potu, vel in hujusmodi obſervantiis, quæ apud Judæos velut Angelorum religio putatur, judicemur ab aliquo. Extollunt enim ſe in his quæ videntur, & inflati ſunt de viſibilibus rebus. Quæ tamen elatio non eſt ſecundum ſapientiam ſpiritus, ſed ſecundum ſenſum carnis. Non autem de carnalibus rebus præceptum eſt: *Ne tetigeris, ne attaminaveris, ne guſtaveris.* Hæc enim omnia, hoc eſt, carnalia ad uſum hunc corruptibilem data ſunt: & quæ poteſt eſſe in corruptione obſervantia puritatis? Sed cum lex hæc de rationabilibus præcipit, quæ, ſi immunda ſunt, vere tangenda non ſunt, neque guſtanda, ne participes nos faciant peccati & immunditiæ ſuæ, præcepta hominum & doctrinas relinquentes, hunc ſpiritalem ſenſum ad carnalia hæc & corporalia transtulerunt, quæ rationem ſapientiæ habent in obſervatione religionis & humilitate corporis, non tamen ut occaſione hujusmodi obſervantiæ honor aliquis apud homines & carnis deliciæ requirantur, dum pro paucorum abſtinentia multi cibi requiruntur & electi. Vera autem obſervantia eſt, ubi ita ſumitur cibus, & ita aguntur omnia, ut non

de talibus dicatur: *Quorum Deus venter eſt.* Abſtinere enim convenit ab omni cibo, quem concupiſcentia & libido præſumit, quem deliciæ parant, quem luxus excogitat. Videndum namque eſt, non ſolum quali, ſed & quanto cibo, & quo in tempore, & quam parco utamur. Sic enim *omnia munda mundis* mentibus fiunt: *Contaminatis autem*, ut dicit Apoſtolus, *& infidelibus nihil mundum.* In quo oſtendit, quia etiam ea, quæ apud Judæos munda nominantur in cibis, ſi quis contaminatus ſit & infidelis, munda ei eſſe non poſſunt. Conſequens igitur erit, ut ſi ea, quæ munda ſunt, contaminatis immunda efficiantur, etiam ea, quæ dicuntur immunda, ſanctis & fidelibus munda fiant. *Sanctificantur enim per verbum Dei & orationem, quia omnis creatura Dei bona, & nihil abjiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* Per orationem autem non cujuscumque ſanctificantur, ſed eorum, qui levant *puras manus ſine ira & diſceptatione.* Vis autem magnificentius adhuc de mundis & immundis, quod non de corporibus, ſed de animis dicantur & mentibus, edoceri? Audi ipſius Domini & Salvatoris in Evangelio ſententiam dicentis: *Non quæ intrant in os, communicant hominem, ſed quæ ex ore procedunt; quoniam ab intus de corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, &c.* Cogitatio ergo eſt & mens non recte ſentiens, quæ polluit hominem, non ciborum qualitas, quæ cujuscumque modi fuerit, pari eodemque exitu uſum corruptionis explebit. Et nihil mirum, ſi ſanctus cibum, quem ſumit, verbo Dei & oratione ſanctificat, cum etiam ipſa, quibus induitur, ſancta ſint veſtimenta. Sudaria denique Pauli & ſemicinctia tantum ex ipſius puritate ſanctificationis acceperant, ut ægris adhibita corporibus fugarent morbos, & reddederent ſanitatem. Nam de Petro quid dicam, cujus etiam umbra corporis tantum ſanctificationis gerebat, ut quoscumque præteriens non ipſe, ſed ſola ejus um-

umbra tetigiſſet, continuo ab omni ægritudine levarentur? Sed paulo latius exceſſimus de mundis cibis & communibus differentes, ut Apoſtoli ſenſum, quantum poſſibile eſt, conſideraremus excelſius. Sed memores propoſitæ brevitatis, in his noni voluminis concluſione facta, decimi ejusdemque ultimi aggrediamur exordium.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EPISTOLAM BEATI PAULI APOSTOLI AD ROMANOS

LIBER DECIMUS.

1. *Non blaſphemetur ergo bonum noſtrum. Non enim regnum Dei eſt eſca & potus, ſed juſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto. Nam qui in hoc ſervit Chriſto, placet Deo, & probatus eſt hominibus.* Requiro, quomodo blaſphemari poſſit bonum noſtrum. Bonum eſt legem ſpiritualiter intelligere, & impia atque inepta hæreticorum, vel falſæ philoſophiæ ſtudentium dogmata tanquam immundos pollutosque vitare. Hoc enim eſt, quod ſpirituali lege ſancitur. Tamen ſi quis ex Judæis, verbi cauſa, aut ex his, qui Encratitæ appellantur, velit Chriſto credere, putet tamen non parum ineſſe momenti in obſervantia continentiæ, vel eorum ciborum, qui lege prohibentur, vel quos quaſi caſtitati adverſantes æſtimant nonnulli etiam Scripturarum auctoritate declinandos: hujusmodi hominem ſi perurgeas ad communes omnium cibos, nec dicas eum aliter poſſe ſalvari, vel ad fidem Chriſti & gratiam pervenire, niſi ſumptis his quos refugit cibis, tunc vere bonum ſpiritalis ſententiæ

blaſ-

blaſphematur, putante eo quem perurges, hanc apud nos haberi fidem, ut ſalvum fieri nullum credamus, niſi qui ſuillis veſcatur carnibus, vel aliis hujusmodi communibus & indifferentibus cibis. Addit autem his: *Non enim regnum Dei eſca & potus eſt, ſed juſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto.* In quo iterum vehementer admiror ſapientiam Pauli, qui præſentis temporis culpas futuri ſacramenti auctoritate compeſcit, & ut Eccleſiæ formam ſtatuat, regni cœlorum myſterium prodit. Ait ergo: Quid opus eſt tantopere pro cibis & eſcarum qualitatibus fraternam pacem charitatemque turbare, cum regnum Dei, propter quod laboramus & currimus, neque per eſcas conſtet, neque per potum: ſed aliena hæc ſint a regno Dei, & ab illa converſatione futura? Ibi enim ſicut *neque nubunt, neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei*; ſic neque eſcam neque potum ſumunt, ſed ſunt ſicut Angeli Dei. Igitur abſolutiſſimo dogmate & evidenti ab Apoſtolo ſententia terminatum eſt, in regno Dei neque eſcas corporales neque potum habere locum: ſed juſtitiam & pacem in Spiritu ſancto: & ideo hortatur, ut in illis nos exerceamus, & illa bona jam hic habere meditemur, atque illam ſubſtantiam poſſidere, quæ nobiscum tranſire poſſit ad regna cœlorum. Pax ergo, & juſtitia, & ſi qua hujusmodi ſunt, quæ per Spiritum ſanctum conquiruntur, ipſa nobis erunt cibus & ſubſtantia in regno Dei: & ideo per hæc docet non eſcarum corporalium rationes, quæ nullæ erunt in futuro, ſed virtutum curam gerendam, quæ nobiscum & in præſenti vita, & in futuro permaneant in regno Dei. Et ideo dicit, quia *qui in hoc ſervit Chriſto, placet Deo, & probatus eſt hominibus.* Hoc eſt, quod & de ſe ipſo in aliis dicit: *Sicut & ego*, inquit, *omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile ſit, ſed quod multis.* Ideo enim & cum eſſet Apoſtolus Chriſti, fiebat Judæis Judæus, ſine dubio ut placens

Ju-

Judæis ſalvaret eos: & his, qui ſine lege erant, fiebat & ipſe ſine lege, ut placens eis ſalvos faceret eos. Placere autem ſe hominibus ita dicit, non obſecundando vitiis, ſed infirmitates eorum per patientiam ſuſtentando. Sed ne illud quidem otioſe prætereamus, quod ait: *Nam qui in hoc*, hoc eſt, in Spiritu ſancto, *ſervit Chriſto, placet Deo, & probatus eſt hominibus.* In Spiritu ſancto Chriſto ſervire ſecundum hoc dicit, quod & alibi ait: *Nemo dicit Dominum Jeſum, niſi in Spiritu ſancto.* Servit ergo Chriſto in Spiritu ipſe Paulus, qui accepta gratia ſancti Spiritus ſervit verbo Dei, ſervit ſapientiæ, ſervit juſtitiæ, & omnibus ſimul virtutibus, quæ Chriſtus eſſe memoratur. Et ideo placere in his dicitur Deo qui implet voluntatem Dei, ſecundum verbum, quod ipſe pronunciavit dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo bene complacui, ipſum audite.* Qui ergo audit Deum, & ſervit Chriſto, in quo complacuit Deus, placet Deo, & probatus eſt hominibus.

2. *Itaque quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt in invicem. Nolite propter cibum ſolvere opus Dei.* Supra dixit: *Hoſpitalitatem ſectantes*: & hic ſimiliter, *quæ pacis ſunt*, inquit, *ſectemur, & quæ ædificationis in invicem*: & ſicut ibi oſtendimus, qualiter ſectanda ſit hoſpitalitas, ita & hic, qualiter pax ſectanda ſit, intelligamus: quia & David ſimiliter dicit: *Inquire pacem, & ſectare eam.* Licet in latinis codicibus habeatur, *ſequere eam; ſectare* tamen etiam ibi ſcriptum eſt. In quo hoc mihi videtur oſtendi: Quoniam quidem a multis, inquit, inquiete & inſolenter agentibus turbata eſt pax, & effugata velut ſubterfugit ab hominibus; econtrario ab his, qui Chriſtum didicerunt & ipſi ſerviunt, etiam fugitans conſectanda eſt, & modis omnibus revocanda. Sectatur autem pacem, qui ea, quibus pax conſtare poteſt, etiam cum labore ſuo, cum damno, cum opprobrio quoque, & ſi ita

ne-

neceſſe ſit, etiam cum periculo vitæ famæque cuſtodit. Hæc enim non ſolum pacem, verum & ædificationem ad invicem ſervant. Ædificatur enim is, qui viderit te non quæ tibi ſoli, ſed & quæ aliis expediunt requirentem; & ſic creſcit ædificium fidei, ac templum Dei ex lapidibus vivis per conſtructionem charitatis aſſurgit: & ideo addit: *Nolite propter cibum ſolvere opus Dei.* Solvit enim opus Dei, & ædificium deſtruit charitatis, qui propter ciborum intemperantiam ſcandalum fratribus ponit.

3. *Omnia quidem munda ſunt, ſed malum eſt homini, qui per offenſionem manducat. Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur.* Quod dixit, *Omnia quidem munda, ſed malum eſt homini, qui per offenſionem manducat,* ſimile eſt illi, quod ſuperius dixit, *quia nihil commune per ſe ipſum, ſed ei qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt.* Igitur ſecundum naturam ſui & rationem creaturæ, qua cuncta, quæ ſunt, a Deo facta ſunt, omnia munda ſunt; & immundum, vel quod commune dicitur, nihil eſt. Duas tamen cauſas poſuit, quibus vel quæ munda ſunt, immunda fiant, vel quæ bona ſunt, mala. Ait enim in præſenti quidem loco: *Sed malum eſt homini, qui per offenſionem manducat.* Quod ergo ſui natura bonum eſt, ex offenſione efficitur malum, id eſt, in eo, quod offenditur frater te utente his cibis, in quibus ille ſcandalum patitur. Alia vero cauſa eſt, qua commune vel immundum efficitur, quod natura ſui immundum non eſt, ſi exiſtimet quis, & apud ſe ita habeat, quod commune ſit. Illi ergo ipſi tantummodo, qui hoc ita exiſtimat, commune efficitur vel immundum. Ex quibus evidenter Apoſtolus edocet, non in rebus vel in ſubſtantiis, ſed in actibus & cogitationibus minus rectis immunditiam pollutionemque conſiſtere; quamvis Moyſi lex quædam munda & quædam immunda ſignaverit: in quibus diſtin-

ſtinctiones quasdam ponere voluit, ut populus, qui ſub lege tenebatur, diſcerni per hujusmodi obſervantias a cæteris gentibus videretur. Et quamdiu quidem populus ille ſanctus & ſegregatus a cæteris nationibus habebatur, etiam diſcretio de mundis & immundis neceſſaria videbatur, quæ ſegregaret & ſecerneret ſpecialem populum Dei a nationibus, quas ignorantia Dei & idolorum cultus faciebat immundas: ubi vero janua fidei Gentibus aperitur, & invitantur omnes ad Deum, oſtenduntur Petro omnia quadrupedia, & repentia, & volatilia expoſita in linteo, quod cœlitus fuerat deductum, & dicitur ei: *Surge Petre, occide, & manduca.* Cumque legalis obſervantiæ memor reſpondiſſet ad Dominum, & dixiſſet: *Abſit, Domine, quia nunquam commune aut immundum introivit in os meum:* cœleſti ſententia pronunciatur: *Quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris.* Ubi ergo omnes Gentes per agnitionem fidei a contaminatione mundantur, ibi & omnis cibus verbo Domini & oratione purgatur: & ob hoc Apoſtolus dicit, quia *omnia munda ſunt*, tantum ut illud vitetur, quod in ſequentibus ponit, ne per offenſionem fratris manducanti rurſum fiant immunda quæ munda ſunt. Jam vero quod ſubjungit: *Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum,* niſi addidiſſet, *neque in quo frater tuus offenditur*, contrarium fortaſſis prioribus videretur. Manducare enim carnem vel non manducare, vel bibere vinum aut non bibere, neque malum neque bonum, ſed medium haberi docuit & indifferens. Poteſt enim non manducare carnem & non bibere vinum etiam malus homo & a fide alienus, ut ſæpe etiam nonnullos idolorum cauſa facere hoc certum eſt. Interdum etiam malarum artium fertur talis haberi obſervatio. Hæreticorum certe non paucis obſervare hæc moris eſt; & tamen non continuo dicimus: Bonum eſt eis, quia non manducant carnem, neque bibunt vinum. Sed illo

plane

plane modo, quo in conſequentibus poſuit, *In quo frater offenditur*, non manducare carnem & non bibere vinum, non jam medium aut indifferens, ſed vere bonum eſt. Bonum eſt enim, non ponere offenſionem fratri vel ſcandalum. Propter hoc enim & in aliis dicit: *Sine offenſione eſtote & Judæis, & Græcis, & Eccleſiæ Dei.* Et ideo videant, ſi recte faciunt hi, qui qualibet ex cauſa continentes a carnibus & vino, cogunt omnimodis deguſtare, quo ſcilicet per hoc ab eis videatur auferri ſuſpicio, qua ſuperſtitioſe putantur ciborum diſcretionibus inhærere. Conſiderent namque, Apoſtolum non dixiſſe: *Bonum eſt* manducare & bibere vinum; ſed, *non manducare carnem & non bibere vinum*, ſi in eo frater offenditur. Noluit ergo, ut pro his, qui manducandum judicant, cogatur ille ad manducandum, qui in hoc offenditur; ſed pro illo, qui non putat manducandum, abſtinere præcipit etiam his, qui judicant manducandum. Verendum namque eſt, ne forte abrupto ſemel muro continentiæ, & accepta licentia, in gulæ procellam ac profundum luxuriæ decidatur, & pariter ſubſequantur naufragia caſtitatis. Omnia igitur fieri oportet ob hoc, ne deſtruatur opus Dei: & ideo & manducandum eſt, ſi in hoc frater ædificatur: & non eſt manducandum, ſi per hoc non creſcit opus Dei: & bibendum eſt, ſi per hoc proficit frater ad fidem: & non eſt bibendum, ſi per hoc frater damnum fidei, aut tu detrimentum charitatis incurras.

4. Poſt hæc dicit: *Tu fidem, quam habes apud temetipſum, habe coram Deo.* Fidem hic illam dicit, qua credit quis manducare omnia, ſicut ſupra dixit: *Alius credit manducare omnia*, ille ſine dubio, qui credit, quod nihil in creaturis Dei commune, nihil immundum ſit. Sed ſufficit tibi, inquit, habere coram Deo hujuſmodi fidem: non tamen idcirco cogendus eſt & alius, ut omnia manducet, qui nondum habet talem

fidem,

fidem, ut credat omnia eſſe manducanda. Quod autem dixit: *Habes apud temetipſum*, jactantiam reſecat, ne magis in oſtentatione ſit quod credimus, quam in virtute. Addidit autem: *Habe coram Deo:* ut doceret, ſatisagendum nobis, non ut apud homines fides noſtra diffametur, ſed ut apud Deum probetur. Multum eſt autem, apud Deum habere probabilem fidem. Apud Deum enim etiam Apoſtolorum fides parva judicatur: unde dicitur ad Petrum: *Modicæ fidei, quare dubitaſti?* Idcirco ergo vere magnus eſt, qui coram Deo habet probabilem fidem.

5. *Beatus, qui non judicat ſemetipſum in eo quod probat. Qui autem diſcernit, ſi manducaverit, damnatus eſt, quia non ex fide. Omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Beatus quis dicitur, non ſolum ſi faciat ea quæ competit, ſed & ſi non faciat ea quæ non competit: ut ille *beatus* dicitur, *qui non abiit in conſilio impiorum*, & ille nihilominus beatus, qui ambulat in lege Domini. Ille ergo, quia non ambulat in via peccatorum; hic, quia ambulat in lege Domini, beatus eſt. Ita & in præſenti loco Apoſtolus, *Beatus*, inquit, *qui non judicat ſemetipſum in eo quod probat.* Sed cujus operis ſit iſta beatitudo, videamus. Multi enim ſunt, qui probant aliquid boni facere: verbi gratia, qui audientes de præmiis caſtitatis probant & ſtatuunt caſte vivere: ſed proceſſu temporis, vel ſubripiente negligentia, vel ſuperante libidine, id, quod obſervandum probaverant, maculatur & corrumpitur: & eſt infelix iſte, qui in eo, quod obſervare decreverat victus, ſemetipſum judicat & condemnat. Beatus vero ille eſt, qui in eo, quod probat & ſtatuit, ita permanet fixus & ſtabilis, ut in nullo ſemetipſum judicet, in nullo reprehendat. Hoc autem & in obſervantia ciborum, ſecundum eam regulam, quam ſuperius texuit, habendum dicit, ut ſi quis eſt, qui per ſcientiam ſpiritalis legis probat omnia manducanda, & omnia

eſſe munda, non rurſum judicet ſemetipſum, & dubitationem capiat, utrum ſumere debeat, nec ne: quia qui hoc modo diſcernit, hoc eſt, qui dubitat, utrum vere mundum ſit an immundum quod ſumit, iſte ex ipſa animi ſui dubitatione conſcientia arguente damnatur. Cauſam quoque hujus damnationis exponit dicens: Quia non ex fide ſumitur, ſed utique ex dubitatione. Et poſt hæc generalem ſuper omnibus ſententiam proponit, dicens: *Omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* In hoc ſermone credentium quorumque negligentes & deſides animas vinculo arctiore conſtringit, ut nihil ſine fide agant, nihil absque fide dicant, nec absque fide aliquid cogitent: quia ſive quid geſſeris ſine fide, ſive locutus fueris, ſive etiam cogitaveris, peccas. Hoc idem eſt, quod & in aliis dicit: *Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite.* Sed requirat aliquis, ſi & hæretici quæ faciunt, quia ſecundum hoc quod credunt faciunt, ex fide facere credantur: an quia fides apud illos mala eſt, omne quod faciunt peccatum pronunciandum ſit, quia non ſit ex fide. Ego puto, illorum credulitatem appellari magis, quam eſſe fidem. Sicut enim Pſeudoprophetæ falſo nomine interdum Prophetæ appellantur; & falſa ſcientia, ſcientia dicitur; & falſa ſapientia, ſapientia abuſive nominatur: ita & hæreticorum credulitas, falſo nomine fides appellatur. Unde videndum eſt, ne forte etiam ſi quid boni operis apud illos geri videtur, quia non ſit ex fide, convertatur in peccatum, ſicut & de quodam dictum eſt: *Fiat oratio ejus in peccatum.* Eſt interdum & caſtitas, quæ non eſt ex fide, eorum duntaxat, *qui attendunt ſpiritibus ſeductoribus & doctrinis dæmoniorum in hypocriſi falſa loquentium, cauteriatam habentium conſcientiam, prohibentium nubere, & abſtinentium ſe a cibis quos Deus creavit.* Eſt ergo & falſa fides eorum, qui *circa fidem naufragaverunt:* eſt & falſa ſapien-

pientia, *hujus* ſcilicet *mundi*, & *principum hujus mundi*, quæ deſtruetur. Sicut enim pyratæ ſolent in mari in locis vadoſis occultisque ſcopulis per obſcurum noctis lumen acccendere, quo navigantes ſub ſpe confugiendi ad portum ſalutis, ad naufragia perditionis invitent: ita & iſtud lumen falſæ ſapientiæ vel falſæ fidei a principibus mundi & ſpiritibus aeris hujus accenditur, non per quod evadant, ſed per quod pereant homines mundi hujus fluctus & vitæ pelagus navigantes. De his, opinor, pyratis dicebat & Job: *Sagittæ pyratarum ejus ſuper me venerunt.* Et ob hoc nimirum etiam ipſe Paulus Apoſtolus dicit, quia & *ipſe Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis.* Præterea ergo navigantes vitæ hujus undas, non omni homini, id eſt, non omni ſapientiæ credere debemus; ſed ſicut monet Apoſtolus, probare *ſpiritus, qui ex Deo ſunt.* Et ideo debemus indeſinenter precari auxilium Domini, & ſperare, quod ipſe eripiet nos de laqueo venantium, ut & nos dicamus: Quia *anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium: laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus. Adjutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram.*

6. *Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Unusquisque veſtrum proximo placeat in bono ad ædificationem. Nam & Chriſtus non ſibi placuit; ſed ſicut ſcriptum eſt: Improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me. Quæcumque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt; ut per patientiam, & conſolationem Scripturarum, ſpem habeamus.* Videtur in his Paulus firmum ſemetipſum pronunciare, ſicut & in prima ad Corinthios dicit, quia *factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer.* Et ibi enim non ſe dicit infirmum eſſe, ſed fieri infirmum: & non utique, ſi infirmus fuiſſet, fieri potuiſſet infirmus. Sed non ex hoc accipias eum quaſi immemorem mandati illius loci, quo dicitur: *Laudet te proximus tuus, &*

non tuum os; extraneus, & non tua labia. Non ergo pro laude propria, ſed pro rerum conſequentia firmum ſemetipſum pronunciat. Si enim ipſe humilitatis ſpecie inter firmos vitaſſet énumerari, quis ex his, qui aliorum infirmitates portare deberent, auderet ſubire iſtud officii, ut quaſi firmus ipſe fragilitates infirmorum ferre niteretur? Sed ideo commune facit iſtud officium, ut unusquisque noſtrum in quo poteſt, etiam ſi non in omnibus, tamen in quo videtur firmior proximo ſuo eſſe, portet infirmitatem ejus; ſicut & in aliis dicit: *Invicem onera veſtra portate.* Sed videtur *onera* hic pro corporeis neceſſitatibus nominaſſe, ut ſi quis in facultatibus opulentior eſt, onus pauperioris portet, & penuriam ſoletur abundantia. In eo vero, ubi dicit, ut firmiores infirmorum ſuſtineant infirmitates, non aliud intelligi poteſt, quam ut ea, in quibus alii per infirmitatem delinquunt, robuſtiores quique patienter ferant, & non continuo ſpernant eos, abjiciant, abhorreſcant, ſi forte in aliquo infirmitatis vitio vincuntur; neque ſub ſpecie purioris vitæ, a conventu fratrum & Eccleſiæ ſocietate depellant. Qui enim hoc facit, non eſt imitator illius, de quo Eſaias dicit: *Ipſe infirmitates noſtras portat, & pro nobis dolet: & nos putabamus eum in dolore eſſe, & in plaga, & in afflictione.* Quod ſi Chriſtus portat infirmitates noſtras, & Deus patienter fert delicta noſtra, quomodo & nos eorum, qui paulo inferiores videntur, nequaquam delicta & negligentias toleramus? Hoc eſt nimirum ipſum Chriſtum avertere ab hoc affectu, ne portare velit infirmitates noſtras. Nemo enim ita perfectus eſt, qui apud Deum in aliquo non inveniatur infirmus, & portetur a Chriſto: & ideo ſympathiam magis in hoc docet, id eſt, compati invicem & condolere, ſicut & in aliis ſcribit: *Donantes vobis invicem delicta veſtra, ſicut & Deus in Chriſto donavit vobis.* Hoc autem non idcirco præcipit,

ut

ut delinquentes nutriat, & infirmantes indulgentia laxiore diſſolvat: ſed ſciens, quoniam ſi portetur infirmus, aut erubeſcit diutius portari, & corrigit vitium delinquendi; aut ſi emendare ſe non valet, erit certe fructus iſte portantis eum, quod non proficit in pejus, nec ſemetipſo deterior efficitur, ſicut illi, de quibus dicit Apoſtolus: *Nequam autem homines & ſeductores proficient in pejus, ſeducentes, & errantes.* Debemus autem ad id, quod infirmitates portamus infirmorum, addere etiam hoc, ut non nobis ipſis placeamus, ſed *proximo, in bono* tantum, & *ad ædificationem.* Philautiæ vitium, id eſt, ſibi ipſi placendi, & in aliis culpat Propheta, cum dicit: *Væ his, qui apud ſemetipſos ſapientes ſunt, & in conſpectu ſuo eruditi.* Similiter ergo & in hoc poſſumus dicere: Væ his, qui ſibi ipſis placent, & in conſpectu ſuo boni videntur. Oportet enim in conſpectu Dei primo placere, ſecundo etiam proximis. Sicut enim primum eſt diligere Dominum Deum, & ſecundo proximum: ita & primum placere Deo, ſecundo etiam proximis. Sed fortaſſe dicat aliquis, contraria ſibi Paulum dicere in eo, quod jubet nos placere proximis, qui in aliis dixerat: *Ego ſi hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem.* Et utique huic ſententiæ videtur eſſe contrarium, ut *unusquisque* noſtrum *proximo placeat*, & quod in aliis dicit: *Sicut & ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant.* Dicendum ergo ad hæc, quia aliud eſt, ſtudium habere placendi hominibus, ut laudem ab eis quærat: & aliud eſt, ſtudium habere placendi hominibus in eo, ut vita ſua irreprehenſibilis ſit apud homines, & proficiant ex eo omnes, qui vel vident talem vel audiunt. Ibi ergo placendum non eſt hominibus, ubi contra fidem, contra honeſtatem, contra religionem eſt, in quo placeatur: & ideo dicit: Quia *ſi hominibus placerem*, hoc eſt, incredulis & infidelibus Judæis, *Chriſti ſervus non*

 eſſem.

eſſem. Si enim voluiſſet Paulus placere Judæis, Damaſcum cum epiſtolis miſſus traxiſſet utique viros & mulieres vinctos Jeroſolymam, & viſioni delatæ ſibi in via, cœleſtique voci minime credidiſſet. Sed & ſi quis nos aliquid agere exigit contra juſtitiam, contra ſanctitatem, contra regulam Chriſtianam, & niſi hoc agamus, odia & inimicitias minitatur, tunc oportet nos meminiſſe hujus ſermonis, qui dicit: *Si hominibus placere vellem, Chriſti ſervus non eſſem.* Cum autem dicitur: *Unusquisque veſtrum proximo placeat*, neceſſaria diſtinctio ſociatur, quæ, in quo placendum ſit proximo, evidenter oſtendit, cum dicit: *In bono ad ædificationem.* Cum ergo bene agimus, & bene docemus, placemus proximo, & ædificamus eum. Non enim gloriam ab hominibus quærendam monet, ſed ædificationem de actu & ſermone noſtro proximis dandam: ſicut & in eo, quod dicit Salvator, ut *luceat lux veſtra coram hominibus, & videntes opera veſtra bona, glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* Per quod non utique ad quærendam ab hominibus gloriam diſcipulos adhortatur; ſed ut recte honeſteque viventes ædificationem videntibus præbeant, & glorificetur Deus, qui hominibus viam emendationis & ſalutis aperuit. *Nam & Chriſtus non ſibi placuit; ſed ſicut ſcriptum eſt: Improperia improperantium tibi ciciderunt ſuper me.* In hoc videtur oſtendere, quia & Chriſtus non ſibi placens, nec rapinam arbitrans eſſe ſe æqualem Deo, ſemetipſum exinanivit; ſed volens hominibus placere, hoc eſt, homines ſalvare, improperia improperantium pertulit, ſicut ſcriptum eſt: *Improperia improperantium tibi ciciderunt ſuper me.* Quod evidentius fiet, ſi ea, quæ in Evangelio ſcripta ſunt, recolamus, quomodo, ut prodeſſet hominibus, & ſalvos faceret eos, cum peccatoribus & publicanis manducabat & bibebat, & ad hæc improperantes Judæi dicebant: *Quare Magiſter veſter cum publicanis & peccatoribus manducat?*

vel

vel iterum, cum peccatricem mulierem non prohibebat contingere pedes ſuos, & lacrymis ſuis rigare, vel capillis detergere, ac myrrha perungere; & pro hoc improperantes & exprobrantes Judæi dicebant, quia *ſi hic Propheta eſſet, ſciret utique, quæ & qualis eſt mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix eſt.* Quod ſi requiras, cur exemplum, quod de Pſalmo protulit, ita habeat, quaſi improperia, quæ improperentur Deo, ceciderint ſuper Chriſtum; ita poſſumus explanare: quia ſicut dixit: *Qui me recipit, recipit eum, qui miſit me*, ita & hoc accipi poteſt: Quia qui mihi improperat, improperat ei, qui miſit me. Exemplum ergo, quod aſſumpſit, in ſexageſimo octavo Pſalmo hoc modo ſcriptum eſt: *Alienus factus ſum fratribus meis, & hoſpes filiis matris meæ. Quia zelus domus tuæ comedit me, & improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me.*

Quæcumque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Simile eſt hoc illi, quod ipſe in aliis dicit: *Scripta ſunt autem propter nos, in quos fines ſæculorum devenerunt.* Quod ſi requiritur, quomodo propter nos ſcripta ſint quæ ſcripta ſunt, vide, quia propter nos ſcriptum eſt: *Non obturabis os bovi trituranti: non enim de bobus cura eſt Deo, ſed de nobis dicit*: & propter nos ſcriptum eſt, quia *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera*, ut nos ſciamus, quia hæc ſunt allegorica, & *hæc ſunt duo teſtamenta.* Propter nos & illud ſcriptum eſt, quia populus manducavit manna in deſerto, & bibit aquam de petra, ut nos intelligeremus, quia *ſpiritalem eſcam manducæverunt, & ſpiritalem potum biberunt, bibentes de ſequenti petra, quæ petra erat Chriſtus.* Et hæc atque alia hujusmodi erant myſteria, quæ occultata ſunt temporibus æternis, manifeſtata autem nunc per Scripturas Propheticas, & adventum Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Sed ut adhuc manifeſtius fiat, quomodo quæ ſcripta ſunt, propter nos ſcripta ſunt,

de priori populo dicit Propheta, quia *aure audietis, & non audietis; & videntes videbitis, & non intelligetis.* De nobis autem dicitur: quia *quibus non eſt nunciatum de eo, videbunt; & qui non audierunt, intelligent.* Conſidera ergo ex hoc, propter quos quæ ſcripta ſunt ſcripta videantur. Quæ enim ſcribuntur, ſine dubio propter eos ſcribuntur, qui viſuri & intellecturi ſunt, non propter eos, qui neque viſuri neque intellecturi dicuntur. Qui autem intelligunt quæ ſcripta ſunt, illud ſine dubio invenient, quod conſequenter adjungitur: *Ut per patientium, & conſolationem Scripturarum, ſpem habeamus ad Deum.* Conſolationem namque ex Scripturis non ille, qui neque credit neque intelligit; ſed ille, qui credit & intelligit, capit.

7. *Deus autem patientiæ & conſolationis det vobis id ipſum ſapere in alterutrum ſecundum Jeſum Chriſtum: ut unanimes uno ore honorificetis Deum, & Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti. Propter quod ſuſcipite invicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei.* Si patientia virtus eſt, omnis autem virtus a Deo eſt; & patientia a Deo eſt. Cum ergo dicitur *Deus patientiæ*, hoc eſt quod videtur oſtendi, quia Deus cum his eſt, qui habent in ſe virtutem patientiæ: ſicut cum dicitur Deus juſtitiæ, oſtenditur in his eſſe Deus, qui ſervant juſtitiam. Similiter & Deus veritatis, & Deus ſapientiæ intelligitur. Sed & *Deus conſolationis* cum dicitur, cum illis eſſe oſtenditur Deus, qui ex divinis Scripturis per intelligentiam ſpiritalem conſolationem Spiritus capiunt. *Deus* ergo *patientiæ & conſolationis det vobis*, inquit, *idipſum ſapere in alterutrum ſecundum Jeſum Chriſtum.* In hoc Paulus Patriarcharum more & Prophetarum, quorum benedictiones ſcriptæ referuntur, benedictiones tribuit Romanis, exorans eis dari a Deo, ut id ipſum ſapiant in alterutrum. Grandis eſt iſta benedictio, ut unum ſapiant omnes atque ſentiant, & ſicut ſibi, ita unusquisque velit & proximo ſuo. Vis

au-

autem ſcire, quantum valeat unanimitatis gratia? Salvator in Evangeliis pronunciat, quia *ſi duo vel tres in unum conſenſerint, de omni re, quamcumque petierint a Deo, fiet illis:* & iterum de ſemetipſo dicit, quia *ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo*, hoc eſt, unum atque idem ſentientes in nomine Jeſu Chriſti, *ibi*, inquit, *ero in medio eorum.* Vis & aliud accipere exemplum, quomodo unum ſentientibus Chriſtus medius fiat? Vide in Actibus Apoſtolorum, quomodo poſt Aſcenſionem Domini, cum elevaſſent, inquit, undecim Apoſtoli cum cæteris vocem, & unanimiter oraſſent, motus eſt locus in quo ſtabant, & præſentiam ſancti Spiritus meruerunt. Ut autem adhuc, quanta ſit unanimitatis virtus & quanta gratia, clarius fiat, non puto abſurdum videri, ſi ea, quæ nobis de his etiam in veteri Teſtamento a Patribus rationabiliter tradita ſunt, his ſcilicet, qui ex Hebræis ad Chriſti fidem venerunt, in medium proferamus. Ajebant ergo, tres illos filios Core, quorum nomina invenimus in Exodo, id eſt, Aſer, qui interpretatur eruditio, & Elchana, qui in noſtra lingua dicitur poſſeſſio Dei, & Abiaſaph, qui in latino ſermone indicat congregationem patris, cum pater eorum Core peccaſſet una cum Dathan & Abiron, & omnibus qui conſenſerunt eis, & divinæ ultionis in eos pararetur excidium, iſtos ſegregaſſe ſe a cœtu nefario, & ab impia conſpiratione ſequeſtratos unanimiter ad Deum precem pœnitentiæ profudiſſe: atque exauditos a Deo non ſolum veniam pœnæ, ſed & prophetiæ gratiam meruiſſe; & ob hoc quoque eis a Deo poſcentibus eſſe præſtitum, ne quid triſte aut exitiabile prophetare juberentur: & ob hoc omnes Pſalmos, quicumque nominibus eorum attitulati referuntur, nihil triſte adverſum peccatores aut aſperum continere. Hoc autem protulimus, ut, quanta ſit unanimitatis virtus, & unum ſentire, atque unum invicem ſapere, magni-

ſicentius noſeretur. Ego etiam illud, quod Paulus in quibusdam Epiſtolis aliorum vocabula ſecum jungit, & dicit: *Paulus, & Soſthenes frater*; & alibi: *Paulus, & Sylvanus, & Timotheus*; puto non inaniter factum; ſed per hoc oſtendi, quia duobus vel tribus in uno poſitis Spiritus ſanctus unum de eis ſenſum atque unum elicuerit ſermonem: ut qui Eccleſias docere cupiebant unum dicere omnes atque unum ſapere, ipſi prius unum ſe dicere atque unum ſapere demonſtrarent, & *uno ore* honorificarent *Deum, & Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Unum namque os dicitur, ubi unus atque idem per diverſorum ora ſenſus & ſermo procedit. Bene autem Apoſtolus, ubi ait: *Idipſum ſapere in alterutrum*, addidit: *Secundum Jeſum Chriſtum.* Poſſet enim fieri, ut & in malitia aliqui unanimiter conſentirent, & unum ſaperent in pejus. Ob hoc ergo addidit: *Secundum Jeſum Chriſtum.* Qui autem ſecundum Jeſum Chriſtum ſapit, ſine dubio omne quod bonum eſt ſapit. Poſt hæc ait: *Propter quod ſuſcipite invicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei.* Quod dicit, *Suſcipite invicem*, ad illud referendum eſt, quod primo propoſuerat, ubi occaſione mundorum vel immundorum ciborum diverſa ſentientes ab invicem diſcrepabant; & ait: *Suſcipite invicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos*, qui nullius horruit immunditias, nec reputavit alicui delicta ſua. Nihil ergo de immunditia animalium judicetis, ſicut nec ille immunditias credentium reputavit. Et qui in ſuperioribus dixerat: *Qui autem manducat, non manducantem non judicet; Deus enim illum aſſumpſit*, hic dixit: *Sicut Chriſtus ſuſcepit vos:* ut oſtenderet, unum atque idem eſſe, a Deo ſuſcipi, & a Chriſto. Addit autem & hoc, quod honor Dei ſit ſuſcipi a Chriſto. Quos enim ſuſcipit Chriſtus, docet eos ita agere debere, *ut videntes homines opera* eorum *bona, glorificent Patrem eorum, qui in cœlis eſt.*

8. Dico

8. *Dico enim, Chriſtum miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei, ad ſtabiliendas promiſſiones Patrum: Gentes autem pro miſericordia honorare Deum; ſicut ſcriptum eſt: Propterea confitebor tibi in Gentibus, & in nomine tuo cantabo. Et iterum dicit: Lætamini Gentes cum populo ejus. Et iternm: Laudate Dominum omnes Gentes, & magnificate eum omnes populi. Et Eſaias rurſum dicit: Erit radix Jeſſè, & qui exſurget regere Gentes, in eo Gentes ſperabunt.* Quomodo Chriſtus miniſter fuerit circumciſionis ad ſtabiliendas promiſſiones Patrum, duplici modo intelligi poteſt. Sive pro eo, quod circumciſionem in carne ſua ipſe ſuſcepit, ut manifeſtiſſime noſceretur, quod ex ſemine Abraham veniens, cui promiſerat Deus, quod in ſemine ſuo benedicerentur omnes gentes, compleret in ſemetipſo, quæ Patribus fuerant repromiſſa: & ut per hoc, ſecundum propoſitum totius Epiſtolæ ordinem, quo nunc eos, qui ex circumciſione crediderant, nunc etiam eos, qui ex Gentibus adverſum ſe invicem ſuperbientes erant, refrænat ac reprimit, doceret non eſſe penitus judicandos eos, qui in legis obſervationibus demorantur; quandoquidem etiam Chriſtus in carne ſua circumciſionis miniſter exſtiterit: ſive alio modo, ut illius circumciſionis Chriſtus miniſter fuiſſe dicatur, de qua idem Apoſtolus dicit: *Non enim qui in manifeſto Judæus eſt, neque quæ manifeſta in carne eſt circumciſio, ſed qui in occulto Judæus eſt, & circumciſio cordis in ſpiritu, non litera, cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt:* & ſecundum quod idem Apoſtolus in aliis dicit: *In quo etiam circumciſi eſtis circumciſione non manufacta in exſpoliatione corporis carnis, ſed in circumciſione Chriſti, conſepulti ei in baptiſmo.* Per hujusmodi ergo circumciſionem certum eſt Patrum promiſſiones eſſe completas. Quæ autem fuerint promiſſiones, ſubditis declarat exemplis, quibus dicit: *Propterea confitebor tibi in Gentibus, & nomini tuo cantabo.* Quod ex ſeptimo decimo

Pſalmo videtur aſſumptum, parva immutatione habita non ſenſus, ſed ſermonum. Ibi enim dicit Propheta: *Propterea confitebor tibi in Gentibus, Domine, & pſallam nomini tuo.* Quod autem ait: *Lætamini Gentes cum populo ejus*, eisdem verbis in Deuteronomii Cantico ſcriptum eſt. *Laudate* vero *Dominum omnes gentes, & magnificate eum omnes populi*, in centeſimo ſexto decimo Pſalmo legitur: tantum eſt, quod ibi pro *Magnificate*, *Collaudate* poſitum eſt. Ultimum vero exemplum ipſe Paulus de Eſaia dicit eſſe aſſumptum, in cujus corpore ita ſcriptum eſt: *Et erit in die illa radix Jeſſe; & qui exſurget regere Gentes, in eo Gentes ſperabunt. Et erit requies ejus honor.* Omiſſis autem in primo quidem duobus ſermonibus, id eſt, *In die illa;* & in ultimis, *Et erit requies ejus honor*, cætera eisdem verbis poſuit, quibus Septuaginta Interpretes ediderunt. Unde ſciendum eſt, quod in omnibus pene Apoſtolus editionem Septuaginta Interpretum tenet, niſi ſi qua forte ei quam exſequitur aſſertioni minus neceſſaria videntur, aut ſi quando non tam verbis Interpretum, quam ſenſibus Scripturæ uti velit ſua enunciatione prolatis. Hunc autem ſermonem de radice Jeſſe melius quidem in explanatione ipſius Prophetæ Eſaiæ viſum eſt diſſeri. Et in præſenti tamen loco dicetur, quoniam Jeſſe interpretatur in noſtra lingua, Eſt mihi. In adventu ergo Chriſti omnis, qui credidit ei, convenienter dixit: Eſt mihi. Ille enim, de quo Moyſes dixit: *Qui eſt, miſit me ad vos*, ipſe eſt mihi, hoc eſt, in ipſum credo, qui eſt, non qui ex nihilo factus eſt, ut impiis placet, ſed qui eſt, & ſemper eſt, & hoc ei nomen eſt: & ipſe eſt, qui ſurrexit ex radice Jeſſe, & in ipſo Gentes ſperabunt. Pro qua miſericordia, quam ab eo conſecuti ſunt, ut is, qui ſemper erat, naſceretur ex radice Jeſſe ad ſalutem Gentibus dandam, pro hac, inquam, ſibi collata miſericordia Gentes honorant & magnificant Deum.

9. *Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in ſpe & virtute Spiritus ſancti.* Qui ſuperius dixerat, quod in Eſaia ſcriptum eſt: *Et in eo Gentes ſperabunt*, gratanter adjecit: *Deus autem ſpei:* ut, ſi ſcriptum fuiſſet: *In ipſo Gentes* credent, adjeciſſet ſine dubio: *Deus autem* fidei, ut nunc a ſperando Gentes Deum ſpei invocat ſuper eos, qui ſperant in eum, a quo eis benedictionis munus precatur augeri. Eſt autem benedictio hujusmodi: Ut repleantur omni gaudio & omni pace. Similiter autem & Propheta in quodam loco dicit: *Et erit in diebus ejus juſtitia & multitudo pacis, uſquequo auferatur luna.* Sed quia hæc de Chriſto dicuntur, in illo recte poſſumus multitudinem pacis advertere, pro eo, quod pacificavit per ſanguinem crucis ſuæ non ſolum quæ in terra ſunt, ſed etiam quæ in cœlis ſunt. In omnibus autem quomodo poſſit impleri hoc, quod precatur Apoſtolus, ut repleantur omni gaudio & omni pace, difficile mihi videtur exponi: maxime cum etiam Apoſtolus in his, quæ per gratiam Spiritus conſecutus eſt, ex parte ſe dicat ſcire, & ex parte prophetare. Sed ego puto, in eo poſſe habere credentes plenitudinem pacis, cum reconciliantur Deo Patri per fidem, ſecundum verbum Pauli dicentis: *Rogamus pro Chriſto, reconciliamini Deo:* & cum in pacem redeunt cum Filio Dei per ſanguinem crucis ejus, & cum ſancto Spiritui ſociantur, cum ſe emendaverint ab omni inquinamento, & effecti fuerint vaſa ſancta: ut ita demum quis repletus videatur omni pace, ſi in plenitudine crediderit Trinitatis. Propter hoc denique ſubjungit Apoſtolus, & dicit: *Repleat vos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in ſpe & virtute Spiritus ſancti.* Si enim qui credit, virtute ſancti Spiritus munitur, certum eſt, quod plenitudinem gaudii ſemper habeat, & plenitudinem pacis.

10. Cer-

10. *Certus ſum autem, fratres, & ego de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis bonitate, repleti omni ſcientia, ita ut poſſitis & alios monere.* Eadem ratione, qua ſupra diximus repleri omni gaudio & omni pace credentes, etiam hic, plenos eſſe bonitate & omni ſcientia eos, ad quos fit ſermo, confirmat. Similiter autem & Corinthiis ſcribens dicit: *In omnibus divites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia:* qui, ut ſuperius diximus, etiam de ſemetipſo pronunciat, quod non omnem ſcientiam, neque omnem prophetiam habeat, ſed ex parte; de quo & in aliis quidem ſæpe nos dixiſſe memini. Et nunc nihilominus dicemus, quod Paulus, & ſi qui ſunt tales, ad comparationem cæterorum perfecti dicuntur: ad illam autem ſummam ſcientiam, vel ad illam perfectionem, quæ in cœleſtibus eſt ordinibus, nullus poteſt inter homines vel dici vel eſſe perfectus. Ut ſi dicamus: In puerilibus ſtudiis, ad comparationem illius, qui nuper imbuitur, & prima literarum ſuſcipit elementa, magiſter ipſe librarius perfectus appellatur; ſed non eſt ita perfectus, ut eſt ille, qui grammaticam docet. Ipſe vero grammaticus quamvis ſit perfectus, ſuperior eſt tamen perfectio rhetoris: & his omnibus longe eminentior eſt philoſophicæ doctrinæ perfectio. Cumque in his omnibus literaturæ doctrina ſit, diverſus tamen gradus perfectionis & magiſterii in unoquoque habetur. Ita ergo poteſt fieri, ut & Paulus cum dicit: *Non quod jam aſſecutus ſim, aut perfectus ſim*, ad illum apicem cœleſtis perfectionis aſpiciens videatur hæc ſcribere. Cum vero dicit: *Quicumque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus*, ad humanæ tantum perfectionis reſpicit gradum. Sic ergo & in præſenti loco intelligendi ſunt vel pace, vel gaudio, vel etiam bonitate, vel etiam ſcientia repleti ſive Romani, ſive Corinthii, in quantum poſſibile eſt repleri eos, qui docentur in Eccleſiis, & ſub perfectis doctoribus agunt. Deſignat

au-

autem & ſcientiæ ipſius menſuram, cum dicit: *Ita ut poſſitis & alios monere.* In quo oſtendit, quia in eo, quod didicit unusquisque, debet etiam alium monere, & hujusmodi cum condiſcipulis habere colloquia, quibus ſe & moneant invicem, & ædificent. Poteſt enim conferre plurimum eruditionis alterna collatio, ſi cum charitate habeatur, & de profundioribus quibusque vel obſcurioribus exſpectet eruditorum perfectorumque ſententiam, ſecundum quod & Moyſes dicit: *Interroga patres tuos, & annunciabunt tibi; presbyteros tuos, & dicent tibi.*

11. *Audacius autem ſcripſi vobis ex parte, tanquam commemorans vos per gratiam datam mihi a Deo, ut ſim miniſtrans Chriſto Jeſu in Gentibus, ſanctificans Evangelium Dei, ut ſit oblatio Gentium accepta, ſanctificata in Spiritu ſancto.* Tanquam qui conſcius ſit ſibi in omni textu Epiſtolæ, dum ad eos interdum, qui ex circumciſione ſunt, interdum vero ad eos, qui ex Gentibus crediderunt, faceret verbum, quod nonnulla etiam de ſecretioribus myſteriis & profundioribus contigerit, & ſtudio reddendæ rationis plura, quæ habebantur in occultis, patefecerit, licet in ſingulis diſpenſationem verbi cauta moderatione ſervaverit, & ex aliqua parte indicans, ex multa rurſum parte contexerit, idcirco dicit: *Audacius autem ſcripſi vobis ex parte, tanquam commemorans vos per gratiam, quæ data eſt mihi.* Audis Apoſtolum dicentem: *Ex parte ſcripſi?* Unde neque nobis aliquis ſuccenſeat, ſi myſteriorum divinorum rationem explanare ad liquidum non valemus, cum audiat eum, qui nobis hæc ipſa tradidit, ex parte tradidiſſe: neque quisquam ſub ſcientiæ titulo ita inflatus incedat, tanquam univerſa cognoverit, cum ipſe Paulus, a quo ſcientiæ nobis ſermo transfuſus eſt, ex parte ſe dicat ſcribere, & ex parte cognoſcere. Ego tamen arbitror, quod, quamvis etiam ipſe Paulus ex parte ſe ſcire fateatur, plura tamen

& multo plura ſcierit, quam ſcripſerit. Tanquam enim qui multa ſciret, nec tamen auderet multa proferre, audaciam ſibi fuiſſe dicit, ut aliqua ſaltem ſcripturæ committeret. Quod vero ait, *Commemorans vos per gratiam datam mihi*, indicat fuiſſe quidem ſibi jam ſermonem de talibus, & differuiſſe ſe ſæpe de myſteriis: ſed quoniam quæ ſolo ſermone dicta ſunt, facile intercipere poſſet oblivio, per hæc, inquit, pauca, quæ ſcripſi per gratiam datam mihi, illorum vobis memoriam revoco, quæ a me latius ſæpe diſſerta ſunt. De gratia autem, quam ſibi datam Paulus commemorat, ſupra jam diximus. Quam gratiam ob hoc ſibi datam dicit, *ut ſim*, inquit, *miniſtrans Chriſto Jeſu in Gentibus*, *ſanctificans Evangelium Dei.* Quod nos habemus, *ſanctificans Evangelium Dei*, Græci magnificentius dicunt, *ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ*, quod licet non plene a nobis, poſſet tamen dici *ſacrificans Evangelium Dei:* per quod oſtenditur, ſacrificale opus eſſe annunciare Evangelium. Idcirco denique ſubjungit: *Ut fiat oblatio Gentium accepta*, *ſanctificata in Spiritu ſancto.* Sicut ergo pontifices cum offerebant, neceſſario eis erat providendum, ne macula ineſſet hoſtiæ, ne vituperatio, ne vitium, ut poſſet accepta eſſe Deo & grata: ita & qui Evangelium ſacrificat, & verbum Dei annunciat, curare omnimodis debet, ne qua in prædicando macula, ne quod in docendo vitium, ne qua in magiſterio culpa naſcatur; ſed, ut ita dixerim, ſi fieri poteſt, ſemetipſum primo immolet, ſe primum vitiis jugulet, ſua prius peccato membra mortificet, ut non ſolum doctrina, ſed & vitæ exemplo diſcipulorum ſalutem oblationem ſuam acceptam faciat Deo. *Sanctificata*, inquit, *in Spiritu ſancto.* Sanctificationis fons Spiritus ſanctus eſt, & ideo oblatio Gentium, quæ Paulo ſacrificante offertur, non per obſervantiam legis, ſed per Spiritum ſanctum accepta fieri dicitur Deo.

12. *Ha-*

12. *Habeo igitur gloriam in Chriſto Jeſu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Chriſtus in obedientiam Gentium, verbo & factis, per poteſtatem ſignorum & prodigiorum in virtute Spiritus Dei: ita ut ab Jeruſalem in circuitu uſque ad Illyricum repleverim Evangelium Chriſti. Sic autem hoc prædicavi Evangelium non ubi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem: ſed ſicut ſcriptum eſt: Quibus non eſt annunciatum de eo, videbunt; & qui non audierunt, intelligent.* Vera quidem gloriatio ad Deum non eſt, niſi illa, quæ eſt in Chriſto Jeſu. Sine Chriſto autem gloriari in Deo tale eſt, quale ſi quis dicat, poſſe ſe habere gloriam apud Deum ſine juſtitia, ſine ſapientia, ſine veritate. Hæc enim omnia Chriſtus eſt; & ideo in ſolo Chriſto vera gloriatio eſt ad Deum. Simile eſt hoc illi, quod in aliis ipſe dicit: *Qui autem gloriatur, in Domino glorietur.* Quomodo autem culpabilis ſit gloriatio omnis, quæ extra Chriſtum eſt, verbi cauſa, in divitiis, vel honoribus ſæculi, vel ſapientia mundi, vel cæteris artibus, quæ extra Chriſtum ſunt, ſupra jam latius diſſeruimus. Sciendum ſane eſt, quod hic Latini *gloriam* pro gloriatione poſuerunt. *Non enim*, inquit; *audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Chriſtus in obedientiam Gentium, verbo & factis, per poteſtatem ſignorum & prodigiorum in virtute Spiritus Dei.* Quæ loquor, inquit, non ſunt alieni operis verba, nec alienorum geſtorum laudator efficior; ſed quæ ſcio Chriſtum per me effeciſſe, hæc vobis ſcribo, quæ per obedientiam Gentium verbo in me & opere explevit, verbo prædicationis, opere ſignorum & prodigiorum. Quæ autem ſit differentia inter ſigna & prodigia, & in aliis jam latius diximus, & in præſenti loco compendioſius explicabimus. Signa appellantur, in quibus cum ſit aliquid mirabile, indicatur quoque aliquid futurum. Prodigia vero, in quibus tantummodo mirabile aliquid oſtenditur. Signa

vero & prodigia, quaſi quæ utrumque contineant, dixit. Scriptura tamen divina interdum tenet iſtas proprietates, interdum autem abuſive & prodigia pro ſignis, & ſigna pro prodigiis ponit. Paulus ergo per poteſtatem ſignorum & prodigiorum, quæ tamen ſigna & prodigia in virtute Spiritus ſancti faciebat, ab Jeruſalem uſque ad Illyricum replevit Evangelium Chriſti. Moyſi & Aaron dederat Deus poteſtatem ſignorum & prodigiorum, ſicut ſcriptum eſt: *Poſuit in eis verba ſignorum & prodigiorum in terra Cham:* ut filios Iſrael caſtigata Ægypto liberarent: ſed illi vix rarumque potuerunt ex Ægyptiorum gente convertere. Paulus accepta poteſtate ſignorum & prodigiorum non unam gentem, neque duos aut tres populos, ſed omnes ab Jeruſalem uſque ad Illyricum nationes ac populos prædicatione verbi, & operum virtutumque potentia ad Chriſti ſacramenta convertit. Sic autem prædicavit hoc Evangelium, ut non alienis laboribus, neque alienæ prædicationi additamentum ſui ſermonis inſereret, ne ab alio poſitis fidei fundamentis ipſe ædificium propriæ prædicationis imponeret, & alieni operis ſubripere gloriam videretur. Obſervanda hæc ſunt Eccleſiarum rectoribus & diligenti intentione ſervanda, ut neque loqui aliquid videantur eorum, quæ per ipſos non effecerit Chriſtus, neque alienos labores & ſtudia decolorent. Loquitur autem quis ea, quæ per ſe non efficit Chriſtus, hoc modo: ſi loquatur de continentia & doceat, cum ipſe continens non ſit: vel ſi loquatur de ſobrietate, vel de juſtitia, vel de largiendis opibus, & contemnendis facultatibus pro regno Dei, & in ipſo, qui hæc docet, nihil horum effecerit Chriſtus. Et ideo formam ſui Apoſtolus ponit, & dicit ea ſe loqui, & ea cæteris prædicare, quæ per ipſum Chriſtus prius impleverit. *Sed ſicut ſcriptum eſt,* inquit, *Quibus non eſt annunciatum de eo, videbunt; & qui non audierunt, intelligent.* Obſerva-

ſervavit ergo diligenter Apoſtolus, ut ſecundum Propheticum eloquium illis nunciaret Chriſtum, quibus a nullo fuerat nunciatus, & ut illi de eo intelligerent, qui a nullo ante didiciſſent. Et iſta, ut opinor, cauſa fuit, quæ eum frequenter proponentem Romam pergere prohibebat, ſicut dicit: *Propter quod impediebar plurimum venire ad vos;* non, ut in aliis dicit, impeditus a Satana, ſed fundandi Eccleſias occupatione detentus, & in his locis fundandi, ubi nullum fidei præceſſerat fundamentum. Exemplum autem de Eſaia ſumptum eſt, & iisdem ex integro verbis, quibus apud Prophetam legitur, ſumptum.

13. *Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, deſiderium autem habens venire ad vos jam ex multis præcedentibus annis, cum in Hiſpaniam proficiſcar, ſpero quod prætergrediens videam vos, & ex parte deducar illuc, cum primo ex parte fruitus fuero vobis.* Videtur hæc in Achaja poſitus dicere apud Corinthum, ſicut & in primis Epiſtolæ partibus jam pro viribus demonſtravimus: quæ utique Achaja vicina & cohærens eſt Macedoniæ. In quibus locis degens, cum ſingula quæque peragraſſet Evangelium prædicans in his duntaxat finibus, in quibus Chriſtus ante non fuerat prædicatus, & agnitione Dei repleſſet univerſa, dicit ulterius ſe locum non habere in his regionibus, hoc eſt, locum nullum ſibi ſupereſſe prædicationis Chriſti vacuum, & tempus jam adeſſe deſignat, quo deſiderium ſuum videndi eos, qui Romæ ſunt, debeat adimplere: quod conceptum ex multis annis gerebat, dilatum autem fuerat & diſſimulatum, donec omnem locum, in quo Chriſtus non fuerat prædicatus, agnitione Evangelii ejus repleret. Quod autem dixit: *Cum in Hiſpaniam proficiſcar, ſpero quod prætergrediens videam vos,* non ita accipiendum eſt, quaſi tam parvo amore Paulus erga Romanos teneretur, ut eos in tranſitu tantummodo & aliorſum pergens judicaret viſendos.

Vide enim in ſubſequentibus quid adjungit. *Cum primo*, inquit, *ex parte fruitus fuero vobis.* In quo utique in ipſorum videtur ponere poteſtate, quando ab eis iter propoſitum debeat relaxari: & per hoc quodam modo amorem ipſorum erga ſe invitat & nutrit, ut ſi ipſi inſatiabiliter erga affectum teneantur Apoſtoli, ſciant etiam ipſum id habere propoſiti, non prius ab eis diſcedere, neque alio proficiſci, quam charitatis ipſorum gratia perfruatur. Quam tamen charitatem tantam præſentit futuram, cui nec poſſit ex integro ſatisfieri, ſed *ex parte*, inquit. Præmonet enim, quod in omnibus evangelizandi neceſſitas præferenda ſit. Bene autem his, quos nondum ſecundum carnem viderat, & ad quos nondum in corpore advenerat, præſentiam ſui & remorationem moderatius pollicetur. Deſiderabilius enim ſuſcipimus bona, quæ cito metuimus auferenda: ſecurius vero negligimus, quod retenturos nos diutius credimus. In tantum autem erga ſe Romanorum nutrit affectum, & remorationem ſuam in ipſorum arbitrio collocat, ut dicat ſe ab ipſis deducendum in Hiſpaniam, & tunc deducendum, cum ipſis prius in amore ſatisfecerit: in quo utique ſi propenſiores exſtiterint, demorandi diutius cauſas ipſi Apoſtolo dabunt.

14. *Nunc vero proficiſcar in Jeruſalem miniſtrare ſanctis. Placuit enim Macedoniæ & Achajæ collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum, qui ſunt in Jeruſalem. Complacuit enim, & debitores ſunt eorum: quoniam ſi ſpiritualium eorum participes factæ ſunt Gentes, debent & in carnalibus miniſtrare. Hoc ergo cum conſummavero, & aſſignavero eis fructum hunc, proficiſcar per vos in Hiſpaniam. Scio enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam.* Quoniam placuerit Macedoniæ & Achajæ collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt in Jeruſalem, poſſumus & de ſecunda Epiſtola ad Corinthios plenius diſcere, in

qua

qua hoc modo ſcribit: *Notam autem facio vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data eſt mihi in Eccleſiis Macedoniæ, quia in multa probatione tribulationis abundantia gaudii eorum, & profunda paupertas eorum abundavit ad divitias ſimplicitatis eorum: quoniam ſecundum virtutem (teſtimonium perhibeo eis) & ſupra virtutem ſua ſponte, multis precibus obſecrantes nos gratiam & communionem quæ fit in ſanctos*, & reliqua. Et ſicut in his teſtimonium reddit Macedonibus, ita rurſum cohortatur & Corinthios, dicens: *Sed ſicut in omnibus abundatis fide, & verbo, & ſcientia, & noſtra in vos charitate, ita & in hac gratia abundetis*, & reliqua. Sed & in aliis collaudans Corinthios, quia erga communionem pauperum qui ſunt in Jeruſalem prompti fuerint, dicit: *Et conſilium in hoc do: hoc enim vobis expedit, qui non ſolum facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore: nunc autem & facto perficite.* Sed & in reliquis de hac eadem ſanctorum communione proſequitur, & poſt aliquanta addit: *De miniſterio autem, quod fit in ſanctos, ſuperfluum eſt vobis ſcribere. Scio enim promptam voluntatem veſtram, pro qua gratulor de vobis Macedonibus, quia Achaja parata eſt ab anno priore, & veſtra æmulatio provocavit multos.* Quod autem poſt hujuſmodi Macedoniæ & Achajæ miniſterium, quod fit in ſanctos qui ſunt in Jeruſalem, propoſuiſſet Apoſtolus etiam Romam videre, indicatur in Actibus Apoſtolorum hoc modo: *Cum autem expleta eſſent hæc, poſuit Paulus in Spiritu ſancto, ut, cum perambulaſſet Macedoniam & Achajam, proficiſceretur Jeroſolymam, dicens: Quia poſtquam fuero ibi, neceſſe eſt me & Romam videre.* Ex his autem omnibus verbis colligitur, quia non ſolum prima ad Corinthios, ſed & ſecunda ante ſcripta eſt, quam hæc ad Romanos, quam habemus in manibus: ſimulque illud advertitur, quod, quanto poſterior Paulus in unaquaque invenitur Epiſtola, tanto & perfectior: ut verus ſit ille ejus ſermo, quem dixit, quia *præterita obliviſcens, ad futura*

me extendo, ad perfectum ſequens palmam ſupernæ vocationis. Quod autem dicit: *Placuit Macedoniæ & Achaja collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum*, ſubtiliter & verecunde, dum Corinthios laudat, hortatur Romanos. Facilius enim devotæ mentes ad benefaciendum exemplis, quam ſermonibus invitantur. Sed & in eo, quod addit, *Placuit enim, & debitores ſunt eorum*, quid aliud ſentire vult Romanos, niſi ut, ſi Achivi & Macedones debitores ſunt pauperibus ſanctorum qui ſunt in Jeruſalem, eadem ratione, qua unam eamdemque, quam illi, fidem Chriſti etiam Romani tenent, advertant & ſemetipſos his eisdem factos eſſe debitores? Neque enim ſoli Macedones & Achivi in ſpiritalibus participes ſunt facti ſanctis qui ſunt in Jeruſalem, ut & in carnalibus eis debeant miniſtrare; ſed & Romani: & ideo pari conditione debitores ſunt: ſed de illis tantum pronunciat, ut & iſti ſe noverint ſimili ſententiæ ſubjacere. Hæc quidem ſecundum communem literæ dicta ſint intellectum. Verum magnificentiam ſolitam requiramus in literis Pauli. Non enim puto, quod ita ſenſerit, ut intra ſolam Jeruſalem, unam duntaxat Paleſtinæ urbem, pauperes ſanctorum concluſerit, quos & ſpirituales appellavit; reliquos vero, qui in omni terra ſunt, Gentes dixerit, qui habitantibus Jeruſalem tanquam ſolis ſpiritualibus miniſtrare in carnalibus debeant: cum utique liceat & extra Jeruſalem ſpirituales inveniri, quos non locus, ſed converſatio ſancta, & fidei ac ſcientiæ perfectio fecerit ſpirituales, ſicut & ipſe Paulus ſcribens dicit: *Fratres, & ſi præoccupatus fuerit quis in aliquo delicto, vos, qui ſpiritales eſtis, inſtruite hujusmodi in ſpiritu manſuetudinis.* Quid ergo eſt, quod in his ſentire nos convenit? Quod omnis, qui ſpiritalis eſt, id eſt, qui ſpiritu Deo ſervit, & qui non ſecundum carnem vivit, ſed ſecundum ſpiritum, iſte in Jeruſalem, hoc eſt, in loco pacis habitat, & in

pa-

pacis viſione conſiſtit: & iſte eſt pauper ſanctorum, ex illis ſcilicet beatis pauperibus, ad quos dicitur: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Iſta eſt ergo beata paupertas, quæ dicit: *Aurum & argentum non habeo; ſed quod habeo, hoc tibi do. In nomine Jeſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula.* Iſte talis pauper in Jeruſalem ſemper habitat, divitias poſſidens ſpirituales. Aurum ejus ſapientia eſt, argentum ſermo ſcientiæ: indumenta ejus Chriſtus eſt, dapes ejus & deliciæ menſa eſt ſapientiæ, & cibus affluens in verbo Dei: vinum lætitiæ bibit, quod in cratere ſuo miſcuit Sapientia, & de intelligentiæ ejus victimis edit cibos ſolidos & Verbum carnem factum. Iſtæ ſunt ſpiritales divitiæ, quibus Gentes in carne adhuc poſitæ communicare feſtinant. Videtur ergo mihi his, quos nominat Gentes, imperfectiores quasdam animas indicare, quæ perfectorum magiſterio indigeant: & ſi forte dignæ habitæ fuerint, ut participes eis fiant in intellectu & ſcientia ſpiritali, ipſæ debeant in carnalibus miniſtrare eis: hoc eſt, cum ſpiritus eorum imbui cœperit ad ſcientiam celſiorem, debet etiam caro continentiæ & caſtitatis frena ſuſcipiens ſpiritalibus miniſtrare præceptis; ne forte, ſi adhuc in carnalibus laſciviat, ſeſſorem ſuum Dei Verbum incauta & effrenata dejiciat. Sed & ipſa differentia ſermonum, qua erga utramque partem uſus eſt Paulus, non mihi videtur otioſa. In ſpiritalibus enim communionem vel participationem poſuit; in carnalibus vero miniſterium: & hoc debitum eſſe, illud vero communicari dicit: ut oſtendat, quia perfectiora quæque tanquam cœleſtia terrenis non tam debentur, quam commodantur; terrena vero & carnalia tanquam pro debito exiguntur. Debitores enim effecti ſumus ſecundum illum, qui primitus acceptum immortalitatis & incorruptibilitatis cenſum in paradiſo perdidit perſuaſione ſerpentis: & ideo debitores efficimur omnes,

quotquot in ſimilitudinem Adæ ſorte prævaricationis adſtringimur. Idcirco ergo & præcepta donantur, ut debita perſolvamus. Denique & in Evangelio Salvator ita dicit: *Cum autem feceritis omnia quæ præcepi vobis, dicite, quia ſervi inutiles ſumus; quod debuimus facere, fecimus.* Ea vero, quæ ſupra debitum facimus, non facimus ex præceptis. Verbi cauſa, virginitas non ex debito ſolvitur: neque enim per præceptum expetitur; ſed ſupra debitum offertur. Audi denique Paulum dicentem: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo.* Sic ergo de ſpiritalibus & perfectioribus communionem dixit: de inferioribus vero & carnalibus debitum miniſterium nominavit. Ego autem per hujusmodi miniſterium etiam illud advertendum puto, quod eſt in Pſalmis: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis*: ut ſcilicet Angelos bonos, ſpiritus appellaverit tanquam ſpiritales, eos vero, qui præſunt miniſteriis pœnarum, & flammas peccatoribus parant, miniſtros flammæ ardentis nominaverit. Hæc quamvis per exceſſum quemdam dicta eſſe videantur, tamen quia locus admonuit, non omiſimus. Poſt hæc dicit: *Hoc ergo cum conſummavero, & aſſignavero eis fructum hunc, proficiſcar per vos in Hiſpaniam. Scio enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam.* Vide, cum quanta cautela conſignaturum ſe fructum offerentium repromittit. Quo putas ſignaculo fructum ſancti operis conſignat Apoſtolus? Illo puto, quo imago Dei exprimitur, hoc eſt, ut in complendo opere nulla ſit alienæ cogitationis admixtio, non laus ab hominibus quæratur, ſed ut in ſimplicitate cordis qui tribuit tribuat, & *non ex triſtitia*: *hilarem enim datorem diligit Deus.* Et cætera his ſimilia qui obſervat in opere Dei, opus ſuum ſignaculo divinæ imaginis ſignat. *Cum ergo,* inquit, *hoc conſummavero,* tunc *per vos ad Hiſpaniam proficiſcar.* Promittit ſane grande munus Romanis, &

dicit: *Scio enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam:* quod nonniſi per Spiritum ſanctum & prophetiæ gratiam pollicetur. Supra hominem namque eſt hæc ſcire de futuris, quod non ſolum in benedictione Chriſti, verum etiam & in abundantia benedictionis venturus ſit ad eos. In quo & venientis gratia, & ſuſcipientium pariter merita deſignantur.

15. *Deprecor igitur vos, fratres, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & per charitatem Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus ad Deum, ut liberer ab incredulis qui ſunt in Judæa, & miniſterium hoc meum acceptum fiat ſanctis in Jeroſolyma, ut veniens ad vos in gaudio cum voluntate Dei requieſcam vobiſcum.* Licet in ſuperioribus dixerit: *Scio enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam;* nihilominùs tamen ſciebat etiam in his, quæ manifeſte futura cognoverat, orationem eſſe neceſſariam: quæ utique ſi, verbi cauſa, non fuiſſet adhibita, ſequeretur ſine dubio, non impleri quod fuerat prophetatum. Quis ergo eſt, qui hæc legens, quod Paulus deprecetur eos qui Romæ ſunt fratres orare pro ſe, contemnat vel deſpiciat orationes Eccleſiæ poſtulare, etiam ſi inferiores meritis eſſe videantur hi, a quibus oratio poſtulatur? Ecce enim Paulus Apoſtolicis præditus meritis non ſolum Romanos orare pro ſe, ſed & Corinthios adhortatur. Vide autem & quam validis eos adſtringit religioſisque ſacramentis. *Per Dominum*, inquit, *noſtrum Jeſum Chriſtum, & per charitatem deprecor vos, ut adjuvetis me in orationibus ad Deum.* Quod noſtri poſuerunt, *Adjuvetis me in orationibus*, magnificentius legitur apud Græcos, Συναγωνίσασθαι: in quo hoc eſt quod indicatur: *Ut adjuvetis me in agone orationum ad Deum*, oſtendens, quaſi agonem habeat ipſe & certamen orationis, adverſantibus ſibi ſine dubio illis, de quibus dicebat: *Non enim nobis certamen eſt adverſus*

carnem & ſanguinem, ſed adverſus principatus & poteſtates, adverſus mundi hujus rectores tenebrarum, adverſus ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus. Et certum eſt, quod iſti omnes, ſicut adverſantur fidei & reſiſtunt pietati, ſicut contrarii ſunt juſtitiæ, & veritati, & omnibus bonis, ita ſine dubio reſiſtunt & adverſantur orationi. Et ideo oſtendit Paulus, eſſe non minimum etiam in oratione certamen, ſi quidem in hoc certamine etiam auxilium eorum qui Romæ ſunt crediderit implorandum. Obſiſtunt enim vere dæmones & contrariæ poteſtates in oratione primo per illud, ne talis inveniatur is, qui in orationis agone deſudat, ut levet *puras manus ſine ira.* Quod & ſi hoc quis obtinere potuerit, ut ſine ira ſit, vix eſt ut effugiat eſſe ſine diſceptatione, hoc eſt, ſine ſuperfluis & vanis cogitationibus. Vix enim invenies, ut oranti cuiquam non aliquid inanis & alienæ cogitationis incurrat, & intentionem, qua in Deum mens dirigitur, declinet ac frangat, atque eam per ea, quæ non competit, rapiat. Et ideo agon magnus eſt orationis, ut obſiſtentibus inimicis, & orationis ſenſum in diverſa rapientibus, ſive ad Deum ſemper mens ſtabili intentione contendat, ut merito poſſit etiam ipſe dicere: *Certamen bonum certavi, curſum conſummavi.* Nunc ergo orat Apoſtolus adjuvari ſe in agone orationum, ut liberetur ab incredulis qui ſunt in Judæa, a quibus non tam pati timet, neque perferre ea, quæ ad Apoſtolatus ſui gloriam pertinent, quam impediri veretur, ne diutius obſtaculis eorum retentus, vel minus gratum exhibeat ſanctis miniſterium, quod & ipſum orationibus indiget, ut fiat acceptum: vel ne deſiderium ejus, quod erga Romanos habet viſendos, diutius differatur. Si enim, inquit, hoc ita ceſſerit, ut & miniſterium meum acceptum fiat ſanctis in Jeroſolyma, & liberatus ab incredulis qui ſunt in Judæa, venire ad vos non impediar, pro bene geſtis rebus gaudens profecto ad vos

ve-

dicit: *Scio enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam*: quod nonniſi per Spiritum ſanctum & prophetiæ gratiam pollicetur. Supra hominem namque eſt hæc ſcire de futuris, quod non ſolum in benedictione Chriſti, verum etiam & in abundantia benedictionis venturus ſit ad eos. In quo & venientis gratia, & ſuſcipientium pariter merita deſignantur.

15. *Deprecor igitur vos, fratres, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & per charitatem Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus ad Deum, ut liberer ab incredulis qui ſunt in Judæa, & miniſterium hoc meum acceptum fiat ſanctis in Jeroſolyma, ut veniens ad vos in gaudio cum voluntate Dei requieſcam vobiſcum.* Licet in ſuperioribus dixerit: *Scio enim, quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam*; nihilominùs tamen ſciebat etiam in his, quæ manifeſte futura cognoverat, orationem eſſe neceſſariam: quæ utique ſi, verbi cauſa, non fuiſſet adhibita, ſequeretur ſine dubio, non impleri quod fuerat prophetatum. Quis ergo eſt, qui hæc legens, quod Paulus deprecetur eos qui Romæ ſunt fratres orare pro ſe, contemnat vel deſpiciat orationes Eccleſiæ poſtulare, etiam ſi inferiores meritis eſſe videantur hi, a quibus oratio poſtulatur? Ecce enim Paulus Apoſtolicis præditus meritis non ſolum Romanos orare pro ſe, ſed & Corinthios adhortatur. Vide autem & quam validis eos adſtringit religioſisque ſacramentis. *Per Dominum*, inquit, *noſtrum Jeſum Chriſtum, & per charitatem deprecor vos, ut adjuvetis me in orationibus ad Deum.* Quod noſtri poſuerunt, *Adjuvetis me in orationibus*, magnificentius legitur apud Græcos, Συναγωνίσασθαι: in quo hoc eſt quod indicatur: *Ut adjuvetis me in agone orationum ad Deum*, oſtendens, quaſi agonem habeat ipſe & certamen orationis, adverſantibus ſibi ſine dubio illis, de quibus dicebat: *Non enim nobis certamen eſt adverſus*

& honorem, ut, in quibuscumque neceſſarium fuerit ſive ſpiritalibus ſive carnalibus officiis; honorifice habeantur.

18. *Salutate Priſcam & Aquilam adjutores meos in Chriſto Jeſu (qui pro anima mea ſuas cervices poſuerunt: quibus non ſolum ego gratias ago, ſed & univerſæ Eccleſiæ Gentium) & domeſticam eorum Eccleſiam.* Videntur mihi ipſi eſſe, de quibus in Actibus Apoſtolorum ita ſcriptum eſt: *Poſt hæc autem diſcedens Paulus ab Athenis, venit Corinthum; & invento ibi quodam Judæo nomine Aquila, Pontico genere, qui nuper venerat de Italia, & Priſcilla uxore ejus, propter quod præceperat Claudius diſcedere Judæos omnes a Roma, acceſſit ad eos; & quia erant conſimilis artificii, manſit apud eos, & operabantur ſimul. Erant enim artifices tabernaculorum*, hoc eſt, ſutores. Nec mirum, ſi Priſcam Paulus in Epiſtola ſcribit, quæ in Actibus Priſcilla ſcripta eſt, cæteris concordantibus. Poteſt autem fieri, ut, quia illo tempore, pulſis ex urbe Jùdæis per præceptum Cæſaris, Corinthum venerant, rurſus edicti ceſſante ſævitia, Romam regreſſi ſalutentur a Paulo. Quos tamen apparet Judæorum inſidiis Paulo periclitante ſemetipſos objeciſſe, ut ille liber abſcederet: hoc autem & Jaſon quidam feciſſe in Actibus Apoſtolorum refertur: & hanc eorum laudem Apoſtolus non ſilet, ſed omnibus eam Eccleſiis admirandam tradit, & ideo dicit: *Quibus non ſolus ego gratias ago, ſed & univerſæ Eccleſia Gentium.* Unde apparet, eos officioſos & hoſpitales exſtitiſſe erga omnes fratres fideles, non ſolum qui ex Judæis, ſed etiam qui ex Gentibus crediſſent. Magna enim gratia in hoſpitalitatis officio non ſolum apud Deum, ſed & apud homines invenitur. Quæ tamen res quoniam non ſolum in voluntate & propoſito dominorum, ſed & grato ac fideli conſtitit miniſterio famulorum, idcirco omnes, qui miniſterium iſtud cum ipſis fideliter adimplebant, *domeſticam eorum* nominavit *Eccleſiam.*

19.

19. *Salutaee Ephenetum dilectum meum, qui eſt initium Aſiæ in Chriſto.* Hic Ephenetus videtur mihi omnium primus ex Aſia credidiſſe; unde & *initium* eum Eccleſiæ appellavit, vel, ut in Græco habetur, *primitias Aſiæ:* niſi aliquid profundius ſermo iſte ſignificet, ut intelligamus Angelos Dei, qui Eccleſiis præſunt, offerre ſingulos quosque primitias Deo ex his, qui credunt; primitiæ autem apud illos judicentur non in his, qui tempore primi ſunt, ſed qui virtutibus & meritis præcellunt. Quorum ſciens per Spiritum Paulus électionem erga Ephenetum, & quod ipſum ex omni fidelium numero, qui erant in Aſia, electio invenerit Angelornm, appellavit eum *primitias Aſiæ.* Sed & in alia Epiſtola dicit de quibusdam, *Quia ſint primitiæ Achajæ;* eamdem ſine dubio ſacramenti rationem etiam in illis aſpiciens.

20. *Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis.* Docet & in hoc, debere etiam fœminas laborare pro Eccleſiis Dei. Nam & laborant, cum docent adoleſcentulas ſobrias eſſe, diligere viros, filios enutrire, pudicas eſſe, caſtas, domum bene regentes, benignas, ſubditas viris ſuis, hoſpitio recipere, ſanctorum pedes lavare, & cætera omnia, quæ de officiis mulierum ſcripta referuntur, in omni gerere caſtitate.

21. *Salutate Andronicum & Juniam cognatos meos & concaptivos meos, qui ſunt nobiles in Apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto.* Poteſt quidem fieri, ut & ſecundum carnem iſti cognati fuerint Pauli, & ante ipſum crediderint, & nobiles habiti ſint in Apoſtolis Chriſti: de quibus poſſibile eſt & illud intelligi, quod fortaſſis ex illis ſeptuaginta duobus, qui & ipſi Apoſtoli nominati ſunt, fuerint, & ideo nobiles eos in Apoſtolis dicat, & in his Apoſtolis, qui ante eum fuerunt. Sed & illud me movet, quod ait: *Concaptivos meos.* Quæ enim erat Pauli captivitas, in qua ſibi etiam Andronicum & Juniam concaptivos eſſe teſta-

tur? niſi forte profundiore myſterio ad illam reſpiciamus captivitatem, quam Chriſtus venit abſolvere, de qua ſcriptum eſt, venire & dare eum captivis remiſſionem, cæcis viſum. In qua captivitate videntur una atque eadem ratione iſti eſſe, qua & Paulus erat. Verbi enim gratia ſi dicamus: Cum captivus eſſet populus Iſrael apud Aſſyrios vel Babylonios, omnes quidem videbantur eſſe captivi; ſed alia ratio in cæteris captivitatis, alia in Daniele, & Anania, atque Azaria & Miſael. Illi enim captivi erant pro peccatis ſuis; iſti vero pro conſolatione captivorum erant etiam ipſi captivi: & ideo ſi diceret Daniel de aliquo uno ex plebe: Concaptivus meus; non ita convenienter dici videbatur, ut ſi diceret de Anania, & Azaria, & Miſael: Concaptivi mei. In iſtis enim una captivitatis eſt ratio, quæ longe a reliqui populi ratione diverſa eſt. Ita ergo & Paulus tale aliquid de ſe & Andronico, ac Junia, ſecundum occultioris ſacramenti intuens rationem, *concaptivos* eos ſibi in hoc mundo nominat, & *nobiles in Apoſtolis.*

22. *Salutate Ampliatum, dilectum meum in Domino.* Huic quamvis nihil egregium præ cæteris in laude videatur adſcribere, tamen hoc ipſo, quod dilectus eſt Pauli, laudabilis & ſalutatione dignus efficitur.

23. *Salutate Urbanum adjutorem meum in Chriſto, & Stachyn dilectum meum.* Stachyn in ſalutatione conjungit, ſed Urbanum in laudibus prætulit. Illum enim adjutorem in Chriſto; Stachyn vero dilectum tantummodo ſibi, ſicut Ampliatum nominavit. Adjutor autem Apoſtoli in Chriſto non aliud intelligitur, quam Apoſtolici operis particeps.

24. *Salutate Apellem probum in Chriſto.* Puto hunc Apellem per multas tribulationes tranſiſſe patienter & fortiter ſuſtentatas, & ideo pronunciari ab Apoſtolo *probum*, ſecundum ea quæ ipſe in aliis dicit, quia *tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem,*

proba-

probatio vero ſpem. Videndum ſane eſt, ne forte ipſe ſit hic, qui in Actibus Apoſtolorum Apollo nominatur, Alexandrinus, in Scripturis eruditus.

25. *Salutate eos, qui ſunt ex Ariſtobuli domo.* Quoniam nihil otioſe in literis Apoſtoli vel additur vel minuitur, iſtos, qui ſunt vel de domo vel de familia Ariſtobuli, non fruſtra neque dilectos, neque probos, neque adjutores in Chriſto nominat: ſed forte, quia nihil tale habebant in meritis, idcirco eos ſolo titulo ſalutationis honoravit.

26. *Salutate Herodionem cognatum meum.* Et hic ſimiliter, ut Andronicus & Junias, cognatus Pauli dicitur: ſed neque concaptivus ut illi, neque nobilis in Apoſtolis, in his qui ante Paulum fuerunt in Chriſto, nominatur. Unde intelligendum eſt, etiam in his, quos cognatos ſuos Paulus appellat, eſſe multam differentiam, ſecundum illam, ut ego arbitror, rationem, quam ſuperius aperire tentavimus.

27. *Salutate eos, qui ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in Domino.* Videntur quidem plures fuiſſe ex domo vel familia Narciſſi, ſed non omnes in Domino fuiſſe: & ideo addidit eos ſalutandos eſſe, *qui ſunt in Domino.*

28. *Salutate Tryphænam & Tryphoſam, quæ laborant in Domino.* Bonum de his dat teſtimonium, quarum laborem non hujus mundi, neque communis vitæ, ſed in Domino eſſe teſtatur. Multi enim laborant, ſed non omnium laborem conſtat eſſe in Domino.

29. *Salutate Perſidam chariſſimam, quæ multum laboravit in Domino.* Videtur hæc magis laudari, quam Tryphæna & Tryphoſa: quoniam quidem illas laboraſſe dicit in Domino, hanc autem laboraſſe multum in Domino, cui addidit & chariſſima.

30. *Salutate Rufum electum in Domino, & matrem ejus & meam.* Non puto in iſtis ſalutationibus inaniter fieri per ſingulos quosque laudis & ſalutationis differentiam. Qui enim ſcit, quia Chriſtus loquitur in

Pau-

Paulo, certus eſt, quod pro merito alius quidem probus dicitur ab eo, alius chariſſimus, alius laborans in Domino, alius multum laborans in Domino, alius electus, ſicut & hic Rufus, de quo nunc nobis ſermo eſt, electus in Domino ſalutatur. Credo, quod ſciret Paulus, eſſe eum de numero multorum qui vocati ſunt, ſed paucorum qui electi ſunt: cujus & mater tantum meriti habuit, ut eam Paulus ſuam nominaverit matrem, cum quo etiam ipſe, ſicut Jeſus cum Joanne, unum partitur matris affectum.

31. *Salutate Aſyncretum, Phlegontam, Hermem, Patrobam, Hermam, & ſi qui ſunt cum eis fratres.* De iſtis ſimplex eſt ſalutatio, nec aliquid eis inſigne laudis adjungitur. Puto tamen, quod Hermas iſte ſit ſcriptor libelli illius, qui Paſtor appellatur, quæ ſcriptura valde mihi utilis videtur, & ut puto divinitus inſpirata. Quod vero nihil ei laudis adſcripſit, illa, opinor, eſt cauſa, quia videtur, ſicut ſcriptura illa declarat, poſt multa peccata ad pœnitentiam fuiſſe converſus: & ideo neque opprobrium ei aliquod ſcripſit: didicerat enim a Scriptura, non improperare homini convertenti ſe a peccato: neque laudis aliquid tribuit, quia adhuc poſitus erat ſub Angelo pœnitentiæ, a quo tempore opportuno Chriſto rurſum deberet offerri. Intelligitur autem, quod ſimul habitaverint hi, quorum ſalutatio ſociata eſt.

32. *Salutate Philologum & Juliam, Nereum & ſororem ejus, & Olympiadem, & omnes ſanctos, qui cum eis ſunt.* Poteſt fieri, ut Philologus & Julia conjuges fuerint; cæteri domeſtici eorum, ad quos ſimplex ſalutatio dirigitur.

33. *Salutate invicem in oſculo ſancto.* Ex hoc ſermone, aliiſque nonnullis ſimilibus, mos Eccleſiæ traditus eſt, ut poſt orationes oſculo ſe invicem ſuſcipiant fratres. Hoc autem oſculum ſanctum appellat Apoſtolus. Quo nomine illud docet primo, ut caſta

ſint

ſint oſcula, quæ in Eccleſiis dantur; tum deinde, ut ſimulata non ſint, ſicut fuerunt Judæ, qui oſculum labiis dabat, & proditionem corde tractabat. Oſculum vero fidelis primo, ut diximus, caſtum ſit; tum deinde pacem in ſe ſimplicitatemque habeat in charitate non ficta.

34. *Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti.* Numquid non in una Eccleſia poſitus Paulus hæc ſcribit? Et quomodo verum eſt, quod omnium ſimul Eccleſiarum ſalutes Romanæ mittat Eccleſiæ? Sed pro eo intelligere debemus, vel quod unus ſpiritus erat in Paulo atque omnibus Eccleſiis Chriſti, vel ſalutare dicat per fidem, & per ſpiritum jungi.

35. *Rogo autem vos, fratres, ut obſervetis eos, qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam, quam vos didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis. Hujuſmodi enim Chriſto Domino noſtro non ſerviunt, ſed ſuo ventri: & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Veſtra enim obedientia ubique pervulgata eſt. In vobis ergo gaudeo.* Hæc & ad eos, qui Eccleſiis præſunt, & ad omnes credentes per Spiritum ſanctum ſcribere credendus eſt Paulus, ut diligentius conſiderent, & perſpiciant, qui ſint, qui diſſenſiones & offendicula in Eccleſiis generent, & alieni ſint ab illa beatitudine, quam Dominus repromiſit dicens: *Beati pacifici, quoniam ipſi filii Dei vocabuntur.* Hoc enim, inquit, ut pacifici ſitis, a Domino per Evangelium didiciſtis: diſſenſiones vero commovere vel ſcandala, præter doctrinam eſt, quam vos didiciſtis; & ideo alienus a vobis ſit, nec omnino recipiatur inter vos, qui certamina commovet, qui ferit jurgia, qui lites excitat, & ſtudia contentionis exercet. Qui enim tales ſunt, *Chriſto Domino noſtro*, qui eſt pax noſtra, *non ſerviunt, ſed ſuo ventri.* Sed & quid cauſæ ſit, qua jurgia in Eccleſiis ſuſcitantur & lites, divini Spiritus inſtinctu aperit. Ventris, inquit, gratia, hoc eſt, quæſtus &

cupiditatis. Inde eſt, unde nonnulli circumeunt domos loquentes ad gratiam cum omni adulatione & deceptione, non ut in verbo Dei ædificent animas ad virtutem, ſed ut adulatoriis dulcibusque ſermonibus permanere, vel etiam proficere eas hortentur in vitiis, laudantes & bona dicentes ea, quæ correptione digna ſunt; *ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem; dulce amarum, & amarum dulce;* & in his *ſeducunt corda innocentium.* Et ideo diligenter oportet intendere, quo proſpectu doceat ille qui docet; utrum gratiam & honorem ab auditoribus quærens, an mercedem a Domino pro inſtructione & profectu diſcentium ſperans. Subtiliter ſane Paulus indiſcretam & facilem Romanorum obedientiam notat, eamque aſſerit ubique non laudatam, ſed pervulgatam. Sed ne eos rurſum, ſi pro hoc apertius caſtigaret, inobedientes efficeret, addit: *In vobis ergo gaudeo.* Sed dices: Quomodo vulgarem in eis notat obedientiam, cum dicat ſe gaudere in eis? Primo quidem aliud eſt notare vitium, aliud homines. Poteſt enim fieri, ut gaudeat in his, in quibus multa alia bona deprehenderat; vitium autem, quod ei diſplicuerat, notet, ne putetur ei etiam ipſum cum cæteris placuiſſe. Poteſt autem & pro eo dixiſſe Apoſtolus gaudere ſe in eis, quod qui inobediens eſt, neque ad malum neque ad bonum trahi poteſt: qui vero obediens eſt, ſi quidem ad inutilia trahatur, imperitiæ culpa ſit. Ignorat enim inutilia eſſe ea, quibus obedientiam ſui præbet: cum vero didicerit, quæ ſunt utilia, habens paratum obedientiæ bonum, continuo iter per eam virtutis aſcendit. Gaudet ergo Paulus ſuper obedientes, certus, quod cum docuerit eos non vulgari obedientia, quam incaute omnibus præbent, uti debere, ſed illa ſola, qua *obedire oportet Deo magis quam hominibus*, relictis cæteris illa ſola utentur. Nam & revera non eſt parvæ diſcretionis; ſed probabilis & exercitatiſſimi judi-

cii,

cii, ſcire, cui verbo cuive operi obediendum ſit, & cui remittendum. Denique ipſe Dominus in Evangelio dicit: *Attendite vobis ab his, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intus autem ſunt lupi rapaces.* Et ideo vigilans ſenſus & intenta mens requiritur, quæ probare noverit vel ovis in propatulo ſimplicitatem, vel lupi latentem rapacitatem. Unde vide, quam proximi periculo fiant hi, qui exerceri in divinis literis negligunt, ex quibus ſolis hujusmodi examinationis agnoſcenda diſcretio eſt. Continuo ergo in brevi ſpeciem propoſitæ diſtinctionis oſtendit, & dicit: Quoniam quidem facilis & indiſcreta eſt veſtra obedientia, accipite, quid ſervare, quid cavere debeatis.

36. *Volo*, inquit, *vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.* Simile eſt hoc illi dicto, quod ad Corinthios ſcribit dicens: *Malitia parvuli eſtote, ut ſenſibus perfecti ſitis.* Sed & illud, quod Dominus ait: *Quia filii ſæculi hujus prudentiores ſunt quam filii lucis in generatione ſua*, huic convenit dicto. Filii enim ſæculi hujus prudentiores ſunt in malitia, pro eo, quod ſemper aliquid profundius & ſubtilius inveniant in ea, unde plus noceant, & vehementius lædant. In bono autem ſtulti ſunt: vix enim inveniunt quid faciant boni. Econtrario vero Paulus vult nos ſapientes eſſe in bono, hoc eſt, ſemper aliquid plus invenire, plus exquirere, & profundius cogitare, quid faciamus boni: ita ut etiam ſi impediamur per alicujus malitiam ab opere bono, nos, ſi ſapientes ſumus, excogitemus, quomodo ſi opus bonum non poſſumus, vel ſermonem bonum proferamus: quod ſi nec hoc licet, votum ſaltem bonum & animum demonſtremus. Sic ergo ſapientes eſſe debemus in bono, ſimplices vero in malo, ut ſi pulſamur malitia, pulſamur injuria, non ſimus callidi & verſuti, artes & argumenta quærentes, quibus reddere malum pro malo, & nequitiam pro nequitia debeamus. Sed in tali loco memi-

niſſe debemus illius ſententiæ, quæ dicit: *Si quis vult ſapiens eſſe apud Deum, ſtultus fiat in hoc mundo.* Simus ergo ſtulti accipientes injuriam & non reddentes, ut ſapientes ſimus apud Deum, qui dixit: *Mihi vindiĉtam, ego retribuam, dicit Dominus.* Nam de impiis & Jeremias dicit: *Sapientes ſunt ad maleſaciendum; bene autem facere neſciunt.* Ad hoc reſpicit & illud, quod Dominus dixit, Simplices debere nos eſſe ſicut columbas, & prudentes ſicut ſerpentes. Quod ſi aliquis nobis ex infidelibus argute occurrat, & dicat: Quomodo poteſt idem ipſe & ſapiens eſſe, & ſtultus? dicemus ad eum: Reſpice ad artes iſtas, quæ in uſu hominum habentur, quomodo ille, qui, verbi cauſa, ſapientiſſimus eſt grammaticus, in arte fabrili inſipientiſſimus invenitur: vel rurſum ſapientiſſimus gubernator quomodo in arte medicinæ invenitur inſipiens. Sic ergo poſſibile eſt in his, quæ ad Deum pertinent, eſſe ſapientem; & in his, quæ ad ſæculum pertinent, eſſe inſipientem. Sciendum ſane eſt, quod ibi ait: *Hujuſmodi enim Chriſto Domino noſtro non ſerviunt:* non quod ipſi ſe profiteantur Chriſto Domino non ſervire, ſed quod diſcrepantes a ſervitutis ejus regula, rebus ipſis oſtendant ſe Chriſto Domino non ſervire. Non enim videtur ſimul quis & Chriſto ſervire poſſe, & ventri; ac voluptatis pariter amator eſſe, & Dei; ſicut nec Deo quis ſimul ſervire poteſt, & mammonæ.

37. *Deus autem pacis conteret Satanam ſub pedes veſtros velociter.* Quæritur in hoc loco, quem dixerit Satanam ſub pedes eorum, quibus ſcribit, a Deo conterendum velociter. Si enim ad unam perſonam referatur, illam ſcilicet, de qua in Evangelio dicitur: *Ecce video Satanam ſicut fulgur de cœlo cadentem;* quique Satanas humani generis indicatur adverſarius, videbitur utique, ſi vere dicit Paulus quæ dicit, quod ſub pedes eorum, quibus tunc ſcribebat, velociter conteratur, ultra jam non eſſe Satanas, qui agones

&

& certamina & perſecutiones credentibus excitet: quod utique non admittit fides rerum. Sed videtur mihi in hoc loco Satanam dixiſſe omnem ſpiritum, qui credentibus adverſatur. Satanas enim in lingua noſtra adverſarius interpretatur. Quicquid ergo animæ tendenti ad Deum reſiſtit & adverſatur, & quicquid paci ejus contrarium eſt, hoc ei ſatanas eſſe nominatur. Ideo denique præmiſit, dicens: *Deus pacis*: hoc eſt, Deus, cui pax placet, conteret eum, qui contrarius eſt paci & diſſenſiones operatur. Sic denique & in Regnorum libris legimus, quia *ſuſcitavit Deus Salomoni ſatanam Ader Idumæum*: hoc eſt; Salomoni, qui erat pacificus, ſuſcitavit ſatanam, qui eſt contrarius paci. Sed ſicut his, quos Apoſtolus docet, ſi ſic agant, & tales ſe exhibeant, quales ejus ſermo deſcripſit, pro emendatione vitæ promittit ſub pedibus eorum a Deo pacis ſatanam velociter conterendum: ita nihilominus Deus pacis ei, qui pacem non in corde puro & conſcientia munda ſervaverit, ſuſcitat ſatanam, hoc eſt, adverſarium; ut qui bonum pacis neglexerit, impugnationum amaritudines perferat, & ita demum pacis, quam temeravit, dulcedinem in oppugnatione poſitus recordetur. Ex utroque igitur ædificemur Scripturæ divinæ loco, quo vel ſuſcitare Deus ſatanam dicitur negligentibus, vel conterere ac ſubdere ſtudioſis, ut illos ad agones concitet, iſtis de proſtrato adverſario palmam victoriæ tribuat, & virtutis præmia largiatur. Poſſumus autem & per ſingulos quosque agones, ſi legitime certemus, dicere, quia Deus conteret ſatanam ſub pedes noſtros velociter. Verbi cauſa, ſi quis agonem ſuſceperit caſtitatis, ſi uſque ad finem immaculata conſcientia perdurarit, dici de eo poteſt, quia Deus contrivit ſatanam ſub pedes ejus, id eſt, ſpiritum, qui erat contrarius caſtitati. Similiter & qui agonem fidei ſuſcipit, ſi ſtans ante reges & præſides cum fidu-

cia confiteatur Dominum Jeſum Chriſtum, & uſque ad finem in confeſſione permaneat, Deus contrivit Satanam ſub pedes ejus, cum per fidem conſtantem infidelitatis ſpiritum vicit. Sic & qui concordiam perſeveranter colit, diſſenſionis dæmonem ſub pedibus conterit: qui manſuetudinem ſervat, iracundiæ ſatanam patientiæ veſtigiis calcat. Hoc eſt nimirum, quod Dominus in Evangelio dicit: *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici.*

38. *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum.* Gratia Dei & gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti una atque eadem gratia accipienda eſt. *Sicut enim Pater* quos vult *vivificat, & Filius quos vult vivificat; & ſicut Pater habet in ſe vitam, & Filio dedit habere in ſemetipſo vitam:* ita & gratiam, quam dat Pater, hanc & Filius dat. Sciendum ſane eſt, quod omne, quod habent homines a Deo, gratia eſt. Nihil enim ex debito habent. *Quis enim prior dedit ei, & retribuetur illi?* Gratia ergo eſt, quicquid habet is, qui non fuit, & eſt, accipiens ab eo, qui ſemper fuit, & eſt, & erit in æternum.

39. *Salutat vos Timotheus adjutor meus, & Lucius, & Jaſon, & Soſipater cognati mei.* Videtur mihi de iſtis, quos ſequeſtravit ab omni catalogo ſalutantium, plus aliquid ſenſiſſe. Denique & Timotheum adjutorem ſuum dicit, & omnes ſimul cognatos ſuos. Et quidem de Timotheo pleniſſime refertur in Actibus Apoſtolorum, quod fuerit Derbæus civis, filius mulieris viduæ fidelis, ex patre gentili: de quo & ipſe Paulus dicit, quia propterea rogaverit eum permanere Epheſi, ut denunciet quibusdam, ne aliter doceant, neque attendant fabulis & genealogiis infinitis. Sed & Lucium quidam ipſum perhibent eſſe Lucam, qui Evangelium ſcripſit, pro eo quod ſoleant nomina interdum ſecundum patriam declinationem, interdum etiam

ſecun-

ſecundum græcam romanamque proferri. Jaſon vero ille eſt, de quo etiam in Actibus Apoſtolorum ſcribitur, quod Theſſalonicam pro Paulo & Sila ſeditionem commoventibus turbis, ſemetipſum dederit, ut Apoſtolis diſcedendi faceret libertatem. Soſipater quoque, qui his jungitur, ſuſpicor quod ipſe ſit, qui in Actibus Apoſtolorum ſcribitur *Soſipater Pyrrhi Beroenſis*. Sed qui Pauli literas curioſius tanquam Chriſto in eo loquente conſiderat, movebitur ſine dubio, quomodo Paulus, qui ſe Tharſo Ciliciæ natum profeſſus eſt Hebræum ex Hebræis, nunc vel Timothei Derbenſis civis ex patre gentili cognatus vel conſanguineus eſſe dicatur, vel Jaſonis Theſſalonicenſis, vel Soſipatris Pyrrhi Beroenſis. Quod ſi pro eo aliquis dicat, quia etiam ipſi qualibet ex parte ex circumciſione veniebant: non ergo oportuit de his ſpecialiter dicere, ſed & de omnibus, qui ex Judæis erant, quod eſſent cognati Pauli. Nunc vero cum cæteris nequaquam hoc nomen indulgeat, his vero & aliis nonnullis adſcribat, certum eſt, eum aliam quamdam cognationem nominare, quæ ſibi cum Timotheo, & Luca, aliiſque paucis horum ſimilibus communis habeatur: quam cognationem vel conſanguinitatem ex illa ſine dubio ſciat ſibi cum his paternitate deſcendere, de qua in alio loco dicit: *Hac enim cauſa curvo genua mea ad Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, & quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur*. Sciens igitur eſſe aliquam paternitatem in cœlo, ſicut eſt & in terra, certum eſt, quod iſtos, qui ſibi nequaquam ſecundum cognationem paternitatis terrenæ junguntur, jungi ſibi noverat ſecundum cognationem paternitatis cœleſtis. Et ideo eos cognatos, & concaptivos vocat, & adjutores; utpote cum quibus unam ad evangelizandum cognationem naſcendi ſorte ſuſceperit, & captivitatem mundi hujus Babyloniæ perferendi. Aut ſi quis hæc non tali quadam tropologia

patitur explanari, exponat nobis, quomodo Timotheus, & Lucius, & Jaſon, & Soſipater longe diverſarum non ſolum urbium, ſed & provinciarum cives, Paulo ſecundum carnem cognati & conſanguinei eſſe potuerunt: & non ſolum iſti, ſed & Andronicus, & Junias, & Herodion, quos omnes & cognatos ſuos, & concaptivos appellat.

40. *Saluto vos ego Tertius, qui ſcripſi Epiſtolam in Domino.* Tanquam qui dignus habitus ſit, Epiſtolam Romanis Paulo dictante perſcribere, inſerit ei etiam ſuum nomen, non temeritate uſus aut jactantia, ſed quia ſciebat, ſe non ſolum præſtitiſſe ſcriptoris officium, ſed ſcripſiſſe in Domino: quoniam quidem juſtus omnia, quæ facit, ad gloriam Dei facit. Et ſi ſcribit ergo, ad gloriam Dei ſcribit, & ideo in Domino ſcribit: propter quod eſt dignum, ut Epiſtolæ ſui quoque nominis inderet mentionem. Vel certe quoniam vim ſenſuum Pauli dictantis exceperat, & intellexerat non hominis, ſed Domini quæ ſcribebat, idcirco eum in Domino ſcripſiſſe commemorat.

41. *Salutat vos Gajus hoſpes meus, & totius Eccleſia.* Intelligitur Gajus hic eſſe, de quo ad Corinthios ſcribens commemorat, dicens: *Gratias ago Deo, quoniam neminem veſtrum baptizavi, niſi Criſpum & Gajum.* Videtur ergo indicare de eo, quod vir fuerit hoſpitalis, qui non ſolum Paulum ac ſingulos quosque adventantes Corinthum hoſpitio exceperit, ſed Eccleſiæ univerſæ in domo ſua conventiculum ipſe præbuerit. Fertur ſane traditione majorum, quod hic Gajus primus Epiſcopus fuerit Theſſalonicenſis Eccleſiæ.

42. *Salutat vos Eraſtus arcarius civitatis, & Quartus frater.* Ipſum puto eſſe Eraſtum, quem dicit quia remanſit Corinthi, quique videtur diſpenſator civitatis oſtendi. Sed non puto, quod ex hoc officio magnopere Paulus mentionem in Epiſtola ſua fecerit, niſi forte aliquid in eo amplius ſenſerit, & arcarium eum, id

id eſt, diſpenſatorem illius civitatis dixerit, cujus artifex & conditor Deus, & ideo nec nomen poſuerit cujus civitatis, ſed tantummodo eum arcarium nominaverit civitatis. Utrum ergo tali modo aliquo, an vero ſimpliciter magis accipiendum ſit, & nihil profundius in Pauli literis requirendum, conſiderato qui legis.

43. *Ei autem, qui potens eſt vos confirmare ſecundum Evangelium meum, & prædicationem Jeſu Chriſti, ſecundum revelationem ſacramenti temporibus ſæculorum in ſilentio habiti, manifeſtati autem modo per Scripturas Propheticas ſecundum præceptum æterni Dei in omnes gentes manifeſtati, ſoli ſapienti Deo per Jeſum claritas in ſæcula ſæculorum. Amen.* Caput hoc Marcion, a quo Scripturæ Evangelicæ atque Apoſtolicæ interpolatæ ſunt, de hac Epiſtola penitus abſtulit; & non ſolum hoc, ſed & ab eo loco, ubi ſcriptum eſt: *Omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt*, uſque ad finem cuncta diſſecuit. In allis vero exemplaribus, id eſt, in his, quæ non ſunt a Marcione temerata, hoc ipſum caput diverſe poſitum invenimus. In nonnullis etenim codicibus poſt eum locum, quem ſupra diximus, hoc eſt, *Omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt*, ſtatim cohærens habetur: *Ei autem qui potens eſt vos confirmare.* Alii vero codices in fine id, ut nunc eſt poſitum, continent. Sed jam veniamus ad capituli hujus explanationem. Duas mihi cauſas Paulus videtur oſtendere, quibus roborantur hi, qui in fide Evangelii confirmantur: unam, qua eis prædicatio Pauli, quæ eſt & Chriſti prædicatio, innoteſcit: & aliam, qua revelatur eis ſacramentum, quod omnium temporibus ſæculorum in ſilentio habitum eſt, nunc vero, hoc eſt, in adventu Chriſti præſentia corporali manifeſtatum eſt & apertum, & quantum ſpectat, non ſine idoneis teſtibus, ſed Scripturis Propheticis adſtipulantibus declaratum. Ita enim præceptum exſtitit

æterni Dei, ut per prædicationem quidem Evangelii Gentes ad obedientiam fidei vocarentur: ex revelatione vero ſacramenti agnita Dei ſapientia, gloria & claritas ſoli ſapienti Deo redderetur in ſæcula ſæculorum. Sed iterum recurramus, & conſideremus, quomodo dictum eſt: *Ei autem, qui potens eſt vos confirmare ſecundum Evangelium meum, & prædicationem Jeſu Chriſti, ſecundum revelationem ſacramenti temporibus ſæculorum in ſilentio habiti.* Non mihi videtur, quod ad omnes pertineat iſta utriusque generis confirmatio; ſed ad omnes quidem pertinet credentes duntaxat Evangelium Pauli, & prædicatio Chriſti: revelatio vero ſacramenti temporibus ſæculorum in ſilentio habiti, non ad plures, ſed ad paucos & electos, qui capaces eſſe poſſint ſapientiæ & ſcientiæ Dei, de quibus dicitur: *Multi vocati, pauci vero electi.* Sed & de eo, quod ait, *Sacramenti in ſilentio habiti*, requirendum eſt, utrum ita id dicat in ſilentio habitum, ut omnino nullus agnoverit, ne ipſi quidem qui annunciabant Prophetæ: an altior aliqua ſilentii intelligenda eſt ratio. Mihi quidem valde abſurdum videtur, ut dicamus Prophetas ita ſcripſiſſe de ſacramentis divinis, ut non intellexerint ea ipſa quæ dicebant, cum Scriptura dicat: *Sapiens intelligit quæ de ore ejus procedunt, & in labiis portat intellectum.* Si ergo Prophetæ non intellexerunt quæ de ore proprio proferebant, non erant ſapientes. Verum ſi ſtultum eſt, Prophetas confiteri, & negare eos ſapientes fuiſſe, reſtat, ut ſapientes fuerint, & intellexerint quæ ex ore proprio proferebant, & habuerint intellectum in labiis ſuis. Quæ ergo ſilentii ratio? Videamus, ne illa ſit, quam & ipſe Paulus ſibi traditam pro ſacramentorum diſpenſatione perdocuit, ubi dicit abductum ſe eſſe in tertium cœlum, & inde in paradiſum, & audiſſe non edicenda verba, quæ non licet homini loqui. In quo utique oſtendit, non quod ipſe igno-

ret quod audierit, ſed quod proferre, & aliis hominibus pandere quæ ſibi ſunt indicata non liceat. Ita ergo poteſt & in hoc loco dictum videri ſacramentum temporibus ſæculorum in ſilentio habitum, quod ſcierint quidem Prophetæ (ex Scripturis enim Propheticis manifeſtatur) ſed hominibus, id eſt, vulgo non manifeſtaverint nec patefecerint, ſed ſilentio texerint ſecundum præceptum æterni Dei, uſquequo tempus adeſſet, ut Verbum caro fieret, & habitaret in nobis, & manifeſtaretur omnibus gentibus ad obedientiam fidei. Quod vero ait: *Soli ſapienti Deo:* ſapientem Deum non ita accipias, quaſi quem ſapientia fecerit ſapientem, ut inter homines habetur. Sapiens enim inter homines dicitur unusquisque ex participatione ſapientiæ: Deus vero, non quaſi qui ex ſapientia ſapiens factus ſit, ſed quaſi qui ipſe auctor ſit & genitor ſapientiæ, ſapiens appellatur. Non enim, ut diximus, ex ſapientia ſapiens Deus, ſed ex ſapiente Deo ſapientia procedit. Merito ergo dicitur: *Soli ſapienti Deo.* Solus eſt enim ita ſapiens Deus, ut ſapientiam ipſe magis genuerit, quam ex ſapientia ſapiens factus ſit. Et recte ei *claritas per Jeſum Chriſtum* refertur, quia ita ſapientem eſſe ſolum Deum, ut ipſe ſapientiam genuerit, Chriſtus Jeſus, qui eſt Dei virtus & Dei ſapientia, declaravit. *In ſæcula* vero *ſæculorum* quod ait, moris eſt Scripturæ divinæ immenſitatem per hoc temporum deſignare. *Amen* autem quaſi ad confirmationem omnium, quæ ſuperius ſcripta ſunt, in fine poſuit, per quod vernaculo Hebræorum ſermone vera & fidelia eſſe quæ ſunt ſcripta ſignaret.

RUFINI PRESBYTERI PERORATIO IN EXPLANATIONEM ORIGENIS SUPER EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS, AD HERACLIUM.

Hactenus nobis in Epiſtolam ad Romanos prout potuimus dictantibus, plurimo & labore & tempore deſudatum ſit. Fateor namque, Heracli frater amantiſſime, quod, dum tuis deſideriis ſatisfacere cupio, oblitus ſum pene mandati, quo præcipitur: Onus ſupra vires tuas ne levaveris: *quamvis nobis nec in cæteris, quæ te inſiſtente, imo potius penſum diurni operis exigente, in Latinum vertimus, defuerit plurimus labor, dum ſupplere cupimus ea, quæ ab Origine in Auditorio Eccleſiæ ex tempore, non tam explanationis, quam ædificationis intentione perorata ſunt: ſicut in Homiliis, ſive in oratiunculis in Geneſim & in Exodum fecimus, & præcipue in his, quæ in librum Levitici ab illo quidem perorandi ſtylo dicta, a nobis vero explanandi ſpecie tranſlata ſunt. Quem laborem adimplendi quæ deerant idcirco ſuſcepimus, ne pulſatæ quæſtiones & relicta, quod in Homiliatico dicendi genere ab illo ſæpe fieri ſolet, Latino lectori faſtidium generarent. Nam illa, quæ in Jeſum Nave, & in Judicum librum, & in trigeſimum ſextum, & in trigeſimum ſeptimum, & trigeſimum octavum Pſalmum ſcripſimus, ſimpliciter ut invenimus, & non multo cum labore tranſtulimus. Quamvis ergo & in cæteris, quæ ſupra diximus, laboratum nobis ſit in ſupplendis his, quæ omiſerat: in hoc tamen opere Epiſtolæ ad Romanos pro his cauſis, quas in Præfatione comprehendimus, immenſus nobis & inextricabilis incubuit labor. Sed delectavit indulſiſſe laboribus; ſi modo non, ut in aliis experti ſumus, malevolæ* mentes *vigiliis noſtris contumelias*

red-

reddant, ſi non ſtudia obtrectationibus, & labores remunerentur inſidiis. Novum quippe apud eos culpæ genus ſubimus. Ajunt enim mihi: In his quæ ſcribis, quoniam plurima in eis tui operis habentur, da titulum nominis tui, & ſcribe: Rufini, verbi gratia, in Epiſtolam ad Romanos Explanationum Libri; ſicut & apud auctores, inquiunt, ſæculares non illius, qui ex Græco translatus eſt, ſed illius, qui tranſtulit, nomen titulus tenet. Hoc autem totum mihi donant non amore mei, ſed odio auctoris. Verum ego, qui plus conſcientiæ meæ, quam nomini defero, etiam ſi addere aliqua videor & explere quæ deſunt, aut breviare quæ longa ſunt, furari tamen titulum ejus, qui fundamenta operis jecit, & conſtruendi ædificii materiam præbuit, rectum non puto. Sit ſane in arbitrio legentis, cum opus probaverit, operis meritum cui velit adſcribere. Nobis enim propoſitum eſt, non plauſum legentium, ſed fructum proficientium quærere. Poſt hoc ſane vocat nos opus, quod olim quidem injunctum eſt, ſed nunc a beato Gaudentio Epiſcopo vehementius perurgetur, Clementis ſcilicet Romani Epiſcopi Apoſtolorum Comitis ac Succeſſoris de Recognitione libri ut in Latinum vertantur. In quo opere bene novi quod laborem labor multiplicat, ſi ſortem ſuſcipiat, Satisfaciam ſane in eo amicis meis: dabo titulo nomen meum, auctoris nihilominus vocabulo permanente. Nam Rufini Clemens ſcribetur. Quod ſi me Dominus implere permiſerit, redibo rurſus & ad tua deſideria, ut vel in Numerorum, vel in Deuteronomii libros, Deo permittente, aliqua dicamus (hoc enim ſolum nobis de Eptateucho deeſt) vel de reliquis Apoſtoli Pauli Epiſtolis quæ poſſumus, Domino dirigente, dictemus.

EX

EX LIBRIS ORIGENIS IN EPISTOLAM AD GALATAS.

Ex Apologia Libri primi Pamphili martyris pro Origene.

Ex eo, quod dixit Apoſtolus: *Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum*, manifeſte datur intelligi, quia non erat homo Chriſtus Jeſus, ſed erat divina natura. Non enim ſi homo eſſet, dixiſſet Paulus hoc, quod ait: *Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem.* Si enim homo fuit Jeſus, & per ipſum aſſumptus eſt in Apoſtolatum Paulus, utique per hominem factus erat Apoſtolus. Si autem per hominem erat Apoſtolus, nunquam dixiſſet, quia *neque per hominem*: ſed manifeſte ſeparat ab humana natura Jeſum Paulus per hæc verba. Non enim ſufficit ei dixiſſe: *Neque per hominem*; ſed adjecit dicens: *Sed per Jeſum Chriſtum.* Quem utique quia ſciebat excellentioris eſſe naturæ, propterea ſe dixit non aſſumptum eſſe per hominem.

Ex ſequentibus libri ipſius in illum verſiculum:

Notam autem vobis facio, fratres, Evangelium quod prædicavi vobis, quoniam non eſt ſecundum hominem: neque enim ab homine accepi illud, ſed per revelationem Jeſu Chriſti.

Adverte ergo quid ſcribit, quia convenienter quis & hæc adjungens prioribus intelligere poterit, & oſtendere his, qui negant deitatem Jeſu Chriſti, ſed hominem eum ſolum pronunciant, quod non eſt homo, ſed Deus, Dei Filius Jeſus Chriſtus. Sic enim dicit Adoſtolus: *Quia Evangelium, quod evangelizavi vobis, non eſt ſecundum hominem, ſed* ſecundum Jeſum

Chri-

Chriſtum. Evidenter ergo oſtendit, quia Chriſtus Jeſus non eſt homo: ſi autem non eſt homo, ſine dubio Deus eſt; imo non aliud erit, niſi Deus & homo. Et iterum ſi verum eſt, quod dicit Paulus, quia *non ab homine* accepit Evangelium, *ſed per revelationem Jeſu Chriſti*, certum eſt, quia Jeſus Chriſtus, qui revelavit, plus quam homo eſt. Alienum eſt enim ab homine, revelare quæ in occulto ſunt & velata ſunt: quod etiam ſi aliquando per hominem fiat, non tamen ab homine fit, ſed ab eo, qui in homine loquitur Chriſtus.

Et in alio loco.

Adjungendum eſt etiam illud his quæ ſupra diximus, quoniam corpus Chriſti non erat alienum a terrena ſubſtantia ſecundum hoc, quod filius eſt David, & filius Abraham, ſicut ſcribit Matthæus: *Liber generationis Jeſu Chriſti filii David, filii Abraham:* & ſicut Paulus dicit, Chriſtum eſſe ex ſemine Abraham & ex ſemine David ſecundum carnem. Quod ergo dictum eſt, quia *conſummatis quadraginta diebus jejunii, & quadraginta noctibus, poſtea eſuriit*, ſine dubio hoc indicat, quod evacuari & repleri ſimiliter, ut corpora noſtra ſolent, etiam illius poterat corpus. Si vero quis objiciat nobis hujus miraculi rationem de quadraginta dierum jejunio, facile ſolvi poteſt, cum adhibetur etiam illud exemplum de Moyſe & Elia, qui ſimiliter pertuliſſe jejunium referuntur. Sed & illud, quod itineris & æſtus labore fatigatus ſedens ſuper puteum requieſcit & ſitit, quid aliud indicat, niſi nervorum fatigatione, & ſolis ardore nimio elementum corporei humoris abſumptum? Quod vero in melioribus occupatus hoc, quod bibere voluerat, diſtulit nec bibit, non propterea dicendum eſt, quia neque paſſus eſt ſitim. Sed & illud, quod frequenter per cœnas vocatur, & in conſpectu omnium manducat & bibit, non decipiens vel fallens oculos videntium facit, ne-

que putative, ut quidam arbitrantur, hæc gerit, maxime cum ita ſumeret cibum ac potum, ut a quibusdam etiam quaſi pro præſumptione nimia culparetur, velut cibum ac potum propenſius appetens. Si autem quis violentius velit affirmare, ideo hæc dicta eſſe, quia per phantaſiam manducabat, & illi quomodo id fieret neſciebant; reſpondendum eſt ad ea ex his, quæ ipſe Dominus dixit: *Venit Joannes Baptiſta neque manducans neque bibens, & dicunt: Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicunt: Ecce homo devorator & vinum bibens.* Ipſo enim Salvatore dicente, quia *venit Filius hominis manducans & bibens*, quomodo auſus eſt aliquis dicere, neque manducaſſe eum, neque bibiſſe? Quæ utique manifeſta incredulitas eſt doctrinæ ejus. Si autem manducabat & bibebat, & ſubſtantia vini atque eſcæ in carnem ejus efficiebatur, ſine dubio per omnes corporis ejus compages ac membrorum perplexiones diffundebatur. Spiritalem enim naturam (ſicut quidam de ejus corpore ſentiunt, quod imperite ſatis & abſurde faciunt) impoſſibile eſt vini atque eſcæ recipere ſubſtantiam. Si vero quis indignas obſcœnasque ad hæc proferat inquiſitiones, requirens ſi etiam digeſtiones in corpore fiebant; nihil abſurdum videtur fateri ſecundum conſequentiam naturæ corporeæ. Si vero etiam exemplis a nobis hoc exigant affirmari; oſtendendum eſt, illos ſatis hæc inſipienter inquirere. Ubi enim iſta vel de Apoſtolis, vel de cæteris ſanctis facta eſſe referuntur, vel etiam de impiis & peccatoribus? Sed & circumciſionis ejus ratio nobis quidem non generabit anguſtiam, dicentibus, eum conſequenter humano corpore & circumciſum eſſe,* & præputium ejus terræ mandatum fortaſſis uſque ad tempus: aut ſi aliter eſt, in alia diſputatione requiretur. Hæc tamen ejus circumciſio ſatis coanguſtabit eos, qui ex diverſo ſunt. Spiritale enim corpus quomodo poterat circumcidi

cidi ferro terreno? Propter quod non erubuerunt quidam ex ipſis, de præputio circumciſionis ejus etiam libros edere, quibus oſtendere conarentur, quod in ſubſtantiam ceſſerit ſpiritalem. Non minus autem anguſtabuntur etiam illi, qui animale corpus dicunt eſſe corpus Chriſti. Sed & de ſanguine ejus & aqua, quæ proceſſit de latere ejus haſta compunđo a milite, eadem ſentienda ſunt. Sed his, qui ſciunt, quid audiatur per hoc, quod dicitur, quia fixuræ clavorum erant in ejus corpore, manifeſte declaratur, quia caro erat terrena, Id eſt, humanæ naturæ: quæ utique non erat talis, ut recipiendorum vulnerum ſubterfugeret qualitatem. Quid, ſi non etiam multa humanæ infirmitatis in ipſa morte ſenſiſſet, anima perturbatur, & triſtis eſt pro ea uſque ad mortem? Quæ omnia evidenter oſtendunt, quod non falſo, ſed quaſi homo dixerit: *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.* Eadem nihilominus oſtendit etiam ſomni ratio, cum dicitur, quia *erat in puppi ſuper cervical dormiens*, ſicut Marcus refert, & ab homine ſuſcitatur a ſomno. Hæc enim licet habeant ſpiritalem intellectum, tamen manente prius hiſtoriæ veritate, etiam ſpiritalis recipiendus eſt ſenſus. Licet enim cæcos ſemper curet ſecundum ſpiritalem intelligentiam, cum ignorantia excæcatas illuminat mentes; tamen & corporaliter tunc cæcum ſanavit. Et mortuos ſemper ſuſcitat; fecit tamen & tunc hujuſcemodi mirabilia, ſicut filiam principis ſynagogæ, & filium viduæ, & Lazarum ſuſcitando. Et quamvis ſemper, cum excitatur a diſcipulis, compeſcat Eccleſiæ turbines vel procellas, tamen certum eſt, etiam tunc geſta eſſe quæ per hiſtoriam referuntur. Sic ergo ſanum eſt ſenſum Scripturæ recipere, nec oportet inclinare aurem his, qui dicunt per Mariam, & non ex Maria eum natum: quod Apoſtolus præſciens ita prædixit: *Cum autem venit plenitudo temporum, miſit Deus Filium ſuum*

factum ex muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant redimeret. Vides, quia non dixit: Factum per mulierem; ſed: *Factum ex muliere.*

EX LIBRO TERTIO ORIGENIS IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

Ex Hieronymi Libro primo Apologiæ adverſus Rufinum.

In illud:

Qui uxorem ſuam diligit, ſe, ipſum diligit. Nemo enim unquam ſuam carnem odit: ſed nutrit & fovet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam.

Dicamus, quod illam carnem, quæ viſura ſit ſalutare Dei, anima diligat & nutriat, & foveat eam diſciplinis erudiens, & cœleſti ſaginans pane, & Chriſti ſanguine irrigans, ut refecta & nitida poſſit libero curſu virum ſequi, & nullo debilitatis pondere prægravari. Pulchre etiam in ſimilitudinem Chriſti nutrientis & foventis Eccleſiam, & dicentis ad Jeruſalem: *Quoties volui congregare filios tuos, ut gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti?* animæ quoque fovent corpora ſua, ut corruptivum hoc induat incorruptionem, & alarum levitate ſuſpenſum, in aerem facilius ſublevetur. Foveamus igitur & viri uxores noſtras, & animæ noſtræ corpora, ut & uxores in viros, & corpora redigantur in animas, & nequaquam ſit ſexuum ulla diverſitas: ſed quomodo apud Angelos non eſt vir & mulier, ita & nos, qui ſimiles Angelis futuri ſumus, jam nunc incipiamus eſſe, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt.

EX

EX LIBRO TERTIO ORIGENIS IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

Ex Apologia Pamphili martyris pro Origene.

Data eſt autem lex Moyſi per Angelos in manu & virtute mediatoris Chriſti, qui cum eſſet in principio Verbum Dei, & apud Deum eſſet, & Deus eſſet Verbum, Patri in omnibus miniſtravit. *Omnia* enim *per ipſum facta ſunt*, id eſt, non ſolum creaturæ, ſed & lex & Prophetæ; & ipſe eſt *mediator Dei & hominum*. Quod Verbum in fine quidem ſæculorum homo factus eſt Jeſus Chriſtus, ſed ante hunc manifeſtum in carne adventum mediator quidem erat hominum, ſed nondum erat homo. Erat tamen & tunc mediator Dei & hominum: unde & data lex per Angelos, ſine ipſius mediatoris manibus data eſſe non dicitur, ut eſſet *lex ſancta, & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum*; & omnia hæc ſanctificarentur a Chriſto.

EX LIBRO TERTIO ORIGENIS ΕΞΗΓΗΜΑΤΙΚΩΝ IN EPISTOLAM AD THESSALONICENSES PRIMAM.

Ex Epiſtola Hieronymi ad Minervium & Alexandrum.

De eo, quod *omnes quidem non dormiemus*, &c. 1. Cor. 15. 51.

Quid eſt ergo, quod ſcribunt Theſſalonicenſibus in verbo Dei Paulus, & Sylvanus, & Timotheus: *Nos, qui vivimus, qui reſidui ſumus, in adventu Domini non præveniemus eos, qui dormierunt?* Qui ſunt

iſti viventes, qui loquuntur talia? Utique *Paulus non ab hominibus, nec per homines Apoſtolus*; & chariſſimus ejus filius in fide Timotheus; & Sylvanus, qui illis erat & affectione & virtutibus copulatus. Et hoc non ſolum illi, ſed quicumque Pauli & ſcientia & converſatione ſimilis eſt, dicere poteſt: *Nos qui vivimus*; quorum *corpus mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem vivit propter juſtitiam*; & quorum mortificata ſunt membra ſuper terram, ita ut nequaquam concupiſcat caro contra ſpiritum. Si enim adhuc deſiderat caro, vivit; & quia vivit, deſiderat; & non ſunt mortificata membra illius ſuper terram. Quod ſi mortificata ſunt, nequaquam contra ſpiritum concupiſcunt, quæ mortificatione ſui hujuſcemodi deſiderium perdiderunt. Sicut igitur qui vita caruere præſenti, & ad meliora translati ſunt, magis vivunt, depoſito mortis corpore & vitiorum omnium incentivis; ſic qui mortificationem Jeſu in corpore ſuo circumferunt, nequaquam vivunt juxta carnem, ſed juxta ſpiritum; vivunt in eo, qui vita eſt, & vivit in eis Chriſtus, de quo ſcriptum eſt: *Vivens eſt ſermo Dei, & efficax*, qui eſt Dei virtus, Deique ſapientia. Vivunt enim in quibus vivit virtus Dei, omni humana fragilitate depoſita; & in quibus vivit ſapientia, quæ eſt abſcondita a Deo; & in quibus vivit & operatur juſtitia. Chriſtus enim factus eſt nobis non ſolum juſtitia ex Deo, ſed & ſapientia, & omne quod virtus eſt. Et ſi quidem in præſenti loco ſe a dormientibus & in Chriſto mortuis, qui hanc ſcribunt Epiſtolam, ſepararent, videbatur ſuperflua annotatio, & ex uno loco aſſumptum teſtimonium non valeret: nunc vero eodem ſenſu, quia & eodem ſpiritu, in prima ad Corinthios loquitur: *Omnes non dormiemus, omnes autem immutabimur, in momento, in motu oculi, in noviſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Hoc, quod in præſenti loco ſcrip-

tum

tum eſt, *In tuba Dei deſcendet de cælo*, compara illi, quod ad Corinthios dicitur: *In noviſſima tuba: canet enim tuba*, &c. illi autem, quod ad Theſſalonicenſes legitur, *Et mortui in Chriſto reſurgent primi*, hoc, quod ad Corinthios ſcriptum eſt: *Et mortui reſurgent incorrupti.* Porro quod ſequitur: *Deinde nos, qui vivimus, qui reſidui ſumus*, illi reſpondet: *Et nos immutabimur.* Quorum utrumque ſic intelligi poteſt: Nos, qui vivimus, qui reſidui ſumus in adventu Domini, & nos, qui immutabimur, & non ſumus ex his, qui appellantur mortui, ſed vivimus, idcirco præſentiam Domini non in morte, ſed in vita præſtolamur, quia de Iſraelitico genere ſumus, & electæ ſunt de nobis reliquiæ, de quibus olim Dominus loquebatur: *Dereliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genu Baal.* In Joannis quoque Evangelio vivorum & non vivorum duplex ordo deſcribitur: *Omnis, qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, vivet: & omnis, qui vivit & credit in me, non morietur in æternum.* Si vivos ita intelligamus, ut jam a nobis dictum eſt, dormientes & in Chriſto mortuos illos eſſe credamus, qui cum velint in Chriſto vivere, tamen peccato mortui ſunt. Sin autem reliquiæ & electio ſecundum gratiam appellantur viventes; qui non ita credunt, nec de Iſraelitica nobilitate generati ſunt, dormientes & mortui appellantur in Chriſto.

Sunt qui hunc locum ita ediſſerant: Viri appellantur, qui nunquam peccato mortui ſunt: qui autem peccaverunt, & in eo quod peccaverunt mortui ſunt, & poſtea converſi ad pœnitentiam purgant antiqua delicta, mortui appellantur, quia peccaverunt; in Chriſto autem mortui, quia plena ad Deum mente converſi ſunt. Porro qui vivunt & habent teſtimonium fidei, & necdum receperunt promiſſionem Dei, qui & de aliis melius quiddam cogitant, ut non abſque his qui juſti ſunt coronentur, in eo habent bea-

titudinem, quod fruuntur bono conſcientiæ, & vivunt, & relicti ſunt in adventu Domini Salvatoris. Sed quia clemens eſt Deus, & vult ſalvare etiam eos, qui dormierunt & in Chriſto mortui ſunt, non prævenient illos, neque ſoli rapientur in nubibus; ſed, juxta exemplum Evangelicæ parabolæ, unum denarium unamque mercedem & undecimæ horæ operarii, & primæ, qui in vineam miſſi ſunt, ſalutis pretium accipient. Nec hoc alicui videatur injuſtum, ut diſpar labor unum præmium conſequatur. Magna quippe diverſitas eſt eorum, qui poſt vulnera ſunt ſanati, & eorum, qui nunquam viderunt mortis errorem. De his puto dictum: *Quis eſt homo, qui vivat & non videat mortem? redimet de morte animam ſuam.* Neque enim, ut quidam putant, *Quis* pro eo, quod eſt Nullus, accipitur: ſed quaſi dixerit: Quis putas? juxta illud, quod ſcriptum eſt: *Quis ſapiens, & intelliget hæc?* & in alio loco: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* & iterum: *Quis cognovit ſenſum Domini?* Reſidui ergo erunt de credentibus pauci, qui adventum Domini videant ſecundum id, quod Deus Verbum factum eſt, nequaquam in vilitate carnis, ſed in gloria triumphantis. Et conſiderandum, quomodo primum dormientes appellaverit: deinde in Chriſto mortuos, quos viventes prævenire non poterunt. Qui enim non cuſtodierit hoc, quod ſcriptum eſt: *Ne dederis ſomnum oculis tuis, neque palpebris tuis dormitationem, ut ſalvus fias ſicut caprea de vinculis, & ſicut avis de laqueis,* dormiet & culpabili ſopore torpeſcet; cumque dormierit, tranſibit in mortem. Sicut enim movetur qui vigilat; ſic qui dormit jacet immotus, & mortis torpet ſimilitudine. Quod autem dormitationem ſequatur mors, & prima ad Corinthios Epiſtola docere nos poterit, in qua ita ſcriptum eſt: *Nunc autem Chriſtus ſurrexit ex mortuis, primitiæ dormientium: quia per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum:*

&

& poſt paululum: *Non omnes dormiemus, ſed omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in noviſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Cum ergo hæc de dormitatione dicantur & morte, & illud legamus in Apoſtolo: *Surge qui dormis, & exſurge de mortuis, & illuminabit te Chriſtus*, juremus Domino, & votum faciamus Deo Jacob, unusquisque dicens in corde ſuo: *Si aſcendam ſuper ſtratum meum, ſi dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, donec inveniam locum Domino:* haud dubium, quin in anima ſua tabernaculum Deo Jacob, ut Deus in illo æterna ſede requieſcat.

Sequitur: *Quia ipſe Dominus in juſſu*, & reliqua. Deſcendet enim miſſus a Patre, non diverſitate virtutis, ſed diſpenſatione judicis; & deſcendet ad eos, qui deorſum ſunt Verbum Dei, & ſapientia, & veritas, atque juſtitia. Et quanquam mortui ſint ad quos dignatur deſcendere, non tamen ſunt ab eo alieni: mortui enim vocantur in Chriſto. Qui autem vivunt, hoc habent privilegium, quod eliguntur e pluribus. Attamen utrumque agmen, & mortuorum in Chriſto & viventium, rapientur pariter in nubibus obviam Chriſto, ut non eum exſpectent donec ad terrena deſcendat, ſed præſentia illius & contubernio in ſublimibus perfruantur. Quantaque clementia, ut pro ſalute noſtra non ſolum caro factus ſit, ſed ad mortuos uſque deſcenderit, & in ipſa morte habeat ſigna viventium! Aqua enim & ſanguis de latere ejus egreſſa ſunt. Deſcendit igitur ſermo divinus voce Archangeli, & præparante ſibi viam in his, qui ejus poſſunt ferre præſentiam. Quod ut queamus intelligere, primi adventus myſteria cognoſcamus. Scriptum eſt de Joanne, qui præcurſor ejus fuit, quod in eremo dixerit: *Ego vox clamantis in deſerto;* & reliqua. Quid clamavit vox in deſerto? *Parate viam Domini, rectas facite ſemitas ejus.* Ob quod præmium quamve merce-

dem? *Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur: & erunt prava in directa, & aſpera in vias planas; & videbit omnis caro ſalutare Dei.* Hoc autem ideo, quia *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis.* Nunc autem nequaquam vox Prophetæ in deſerto erit, ſed vox Archangeli parantis vias non in carnis humilitate venienti, ſed ei, qui eſt apud Patrem Verbum Deus. Et tunc quidem egrediebantur in deſertum, ut audirent aſſumpti hominis præcurſorem, & viderent arundinem vento agitatam, de qua factæ ſunt tibiæ, & vocalis calamus, qui in ore puerorum dulci ſonat modulamine, canentium in plateis atque dicentium: *Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis.* Nunc autem in voce Archangeli præcedentis Dominum deſcendentem de cœlis, & in clariſſima tuba, unusquisque credentium vel ad prælium, vel ad ſacerdotalia miniſteria provocatnr. Legimus in Numerorum libro ſacratas Deo tubas, quæ ante hoſtias perſonent. Sin autem magna eſt vox Angeli, & tubæ, & Archangeli: quanto magis erit tubæ Dei, quæ parat vias primum dormientium & mortuorum in Chriſto, deinde eorum, qui vivunt, & reſidui ſunt, & ſermonis Dei præſtolantur adventum? Forſitan ſimplicis tubæ clangor dormientibus & mortuis in Chriſto neceſſarius eſt; vox autem Archangeli & tubæ Dei his, qui vivunt & in præſentia Dei reſervantur.

Videamus, quid poſſit intelligi & id, quod ſequitur: *Simul cum illis rapiemur.* Quo verbo oſtendi puto ſubitum ad meliora tranſcenſum, & idcirco raptum ſe voluiſſe dicere, ut velocitas transeuntis ſenſum cogitantis excederet. Quod & in alio loco ejusdem verbi proprietate ſignavit: *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, ſive in corpore, neſcio, ſive extra corpus, neſcio, Deus ſcit, raptum iſtiusmodi uſque ad tertium cœlum. Et ſcio hujusmodi hominem, ſive in corpore, ſive extra corpus, neſcio, Deus ſcit, quia raptus eſt in paradi-*

radiſum, & audivit verba ineffabilia quæ non licet homini loqui. Alii enim proficientes, &, ut ita dicam, gradientes ad majora creſcebant, donec fierent, juxta id quod ſcriptum eſt, *magni valde nimis;* & quosdam in cœlum aſſumptos legimus. Paulus autem vas electionis in tertium cœlum raptus aſcendit, & idcirco audivit verba ineffabilia. Quomodo autem hi, qui rapiuntur *in nubibus*, rapiantur *obviam Chriſto*, diligentius contemplandum eſt. Scimus nubes Prophetas, quibus præcepit Deus ne pluerent ſuper Iſraelem imbrem, quando impleverunt menſuram patrum ſuorum, & facta eſt Lex & Prophetæ uſque ad Joannem Baptiſtam. Et quia Deus poſuit in Eccleſia primum Apoſtolos, ſecundo Prophetas, non ſolum Prophetæ, ſed & Apoſtoli nubes intelligendi ſunt. Si quis igitur rapitur ad Chriſtum, aſcendit ſuper nubes Legis & Evangelii, ſuper Prophetas & Apoſtolos: & aſſumptis alis columbæ, eorumque doctrina ad excelſa ſublatus, occurrit, non deorſum, ſed in aere, & ſpirituali intelligentia Scripturarum. Occurrens autem in ſpiritualibus, & terrena dimittens, ſive ille ſit dormiens, ſive in Chriſto mortuus, ſive vivens & in illius præſentiam reſervatus, ſemper cum illo erit, & perfruetur Verbo Dei, & ſapientia, veritate, atque juſtitia.

EX LIBRO ORIGENIS
IN EPISTOLAM AD TITUM.

Ex Apologia Pamphili martyris pro Origene.

De eo capitulo, quod dicit Apoſtolus: *Hæreticum hominem poſt unam correptionem devita, ſciens quia perverſus eſt, & peccat, qui eſt a ſemetipſo damnatus.*

Nomen hæreſis, quantum ego deprehendere potui, etiam in Epiſtola ad Corinthios deſignatur hoc modo:

modo: *Oportet enim hæreſes eſſe, ut probati manifeſti fiant inter vos.* Et iterm ad Galatas, inter opera carnis hæreſis quoque nomen adſcribitur, ſicut ait: *Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, idololatria, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſcordiæ, hæreſes, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.* Per quæ cognoſcimus, quoniam ſicut hi, qui fornicationibus, vel immunditiis, atque impudicitiis, & idolorum cultibus maculati ſunt, regnum Dei non poſſidebunt, ita & hi, qui in hæreſim declinaverint. Neque enim putandum eſt, tanti Apoſtoli tam abſolutam ſententiam poſſe ullo genere vacillare. Apoſtolus enim eſt omnium Eccleſiarum Chriſti, *non ab homine, neque per hominem, ſed per Jeſum Chriſtum, & Deum Patrem* electus. Propterea ergo, ſecundum auctoritatem ſententiæ ipſius, oportet nos, ſicut reliqua mala quæ numeravit, ita etiam nomen hæreſis devitare, neque cum talibus orationis ſocietate miſceri.

Et poſt hæc paucis quibusdam per medium inſertis adjecit.

Quid vero ſit hæreticus homo, pro viribus noſtris ſecundum quod ſentire poſſumus, deſcribamus. Omnis, qui ſe Chriſto credere confitetur, & tamen alium Deum Legis & Prophetarum, alium Evangeliorum Deum dicit, & Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti non eum dicit eſſe, qui a Lege & Prophetis prædicatur, ſed alium neſcio quem ignotum omnibus atque omnibus inauditum, hujusmodi homines hæreticos deſignamus, quamlibet variis ac diverſis & fabuloſis concinnent iſta figmentis, ſicut ſectatores Marcionis, & Valentini, & Baſilidis, & hi qui ſe Tethianos appellant. Sed & Apelles, licet non omnibus modis Dei eſſe deneget Legem vel Prophetas, tamen & ipſe hæreticus deſignatur, quoniam Dominum hunc, qui mun-

dum

dum edidit, ad gloriam alterius ingeniti & boni Dei eum conſtruxiſſe pronunciat: illum autem ingenitum Deum in conſummatione ſæculi miſiſſe Jeſum Chriſtum ad emendationem mundi, rogatum ab eo Deo, qui eum fecerat, ut mitteret Filium ſuum ad mundi ſui correctionem. Et ſi quidem hic ſolummodo, qui de Deo Patre aliter ſentit, quam regula pietatis expoſcit, hæreticus habendus eſſet, ſufficeret utique quod ſuperius dictum eſt. Sed nunc unum atque idem credendum eſt etiam de eo, qui de Domino noſtro Jeſu Chriſto falſi aliquid ſenſerit, ſive ſecundum eos, qui dicunt eum ex Joſeph & Maria natum, ſicut ſunt Ebionitæ & Valentiniani; ſive ſecundum eos, qui primogenitum eum negant, & totius creaturæ Deum, & Verbum, & Sapientiam, quæ eſt initium viarum Dei, antequam aliquid fieret, ante ſæcula fundatam, atque ante omnes colles generatam; ſed hominem ſolum eum dicentes: vel ſecundum eos, qui Deum quidem eum fatentur, non tamen aſſumpſiſſe animam corpusque terrenum: qui ſub ſpecie quaſi amplioris gloriæ Domino Jeſu deferendæ, omnia, quæ ab eo geſta ſunt, viſa geri magis, quam vere geſta eſſe teſtantur: quique nec de Virgine natum fatentur, ſed triginta annorum virum eum apparuiſſe in Judæa. Alii vero ex Virgine quidem eum credunt eſſe progenitum; ſed putaſſe ſe magis Virginem peperiſſe, non tamen vere peperiſſe confirmant. Latuiſſe quippe etiam Virginem putativæ generationis aſſerunt ſacramentum. Qui quomodo non ab Eccleſia longe ponendi ſunt, cum philarchiæ morbo languentes dogmata ſtatuerint, quibus ad ſuum nomen diſcipulos declinarent? Sed & eos, qui hominem dicunt Dominum Jeſum præcognitum & prædeſtinatum, qui ante adventum carnalem ſubſtantialiter & proprie non exſtiterit, ſed quod homo natus Patris ſolam in ſe habuerit deitatem, ne illos quidem ſine periculo eſſe Eccleſiæ

nu-

numero ſociari: ſicut & illos, qui ſuperſtitioſe magis quam religioſe, uti ne videantur duos deos dicere, neque rurſum negare Salvatoris deitatem, unam eamdemque ſubſiſtentiam Patris ac Filii aſſeverant, id eſt, duo quidem nomina ſecundum diverſitatem cauſarum recipientem, unam tamen ὑποςασιν ſubſiſtere, id eſt, unam perſonam duobus nominibus ſubjacentem, qui latine Patripaſſiani appellantur. Sed & ſi qui ſunt, qui Spiritum ſanctum alium quidem dicunt eſſe qui fuit in Prophetis, alium autem qui fuit in Apoſtolis Domini noſtri Jeſu Chriſti, unum atque idem delictum impietatis admittunt, quod illi, qui, quantum in ſe eſt, naturam Deitatis ſecant, & ſcindunt unum Legis & Evangeliorum Deum. Sed & illi, qui non omnes humanas animas unius ejusdemque naturæ dicunt eſſe vel ſubſtantiæ, ſed diverſas naturas animarum, inter eas hæreſes numerandi ſunt, qui iniquitatem in Excelſum loquuntur, & injuſtitiam iniquitatemque *ejus* accuſant. Nec non & illi, qui liberi arbitrii poteſtatem ex animabus auferre nituntur velut pernicioſa dogmata, communi humanæ vitæ, & virtuti continentiæ labem quamdam inferre judicandi ſunt. ne humani propoſiti res putetur bonum quid vel facere, vel dicere, vel ſentire, ex quo ad contemptum ac negligentiam divini judicii mens humana formabitur. Sit autem in Eccleſiaſtico ordine etiam de peccatorum ſuppliciis fides, & de his, qui præmia bonæ converſationis & vitæ in regno Domini juſto ejus judicio recepturi ſunt. Si quis ergo horum aliquid, quæ ſupra expoſuimus, commutare vel ſubvertere conatur, velut *perverſus*, & *a ſemetipſo damnatus* ſecundum ſententiam Apoſtoli, etiam a nobis præcepto obſequentibus ejus ſimiliter habendus eſt. Deſignet autem Eccleſiaſticum virum cum his omnibus quæ ſupra expoſuimus, etiam de mortuorum reſurrectione fides, de qua ſanctus Apoſtolus Paulus ita pronunciat, quia ſi quis

quis negat reſurrectionem mortuorum, conſequens eſt ut Chriſti reſurrectionem neget. Habeatur nihilominus in Eccleſiaſtico ordine etiam de Diabolo ratio, & de omni ejus exercitu, quod agones quosdam & certamina adverſum omnes homines, præcipue tamen adverſus eos, qui credunt in Chriſtum Dominum Jeſum, movent; & quod neceſſitatem quidem imponere peccandi per agones & certamina non valent, perſuadere tamen & decipere ad ſubverſionem poſſunt eos, qui non omni cuſtodia ſua corda præmuniunt. Habendum eſt autem in Eccleſiaſticis obſervationibus, quod neque hominum quis a Deo in perditionem traditus eſt, ſed unusquisque pereuntium ſua negligentia pereat & culpa, qui habens arbitrii libertatem, eligere quod bonum eſt & potuit & debuit. Quod etiam de ipſo Diabolo ſentiendum eſt, qui in conſpectu Domini omnipotentis deſcribitur reſtitiſſe, & deſeruiſſe ſtatum ſuum, in quo fuerat immaculatus: qui utique potuiſſet in hoc ſtatu, in quo ab initio fuit, uſque ad finem perſeverare, ſi voluiſſet. Deſignatus, ut arbitror, nobis eſt, prout potuimus, & deſcriptus, quis & qualis eſſet hæreticus, & quæ vel in quibus ejus dogmata falſæque opiniones habeantur, & quæ ſit Eccleſiaſticæ obſervantiæ puritas.

Et poſt pauca.

Requiſierunt ſane quidam, utrum hæreſim an ſchiſma oporteat vocari eos, qui Cataphrygæ nominantur, obſervantes falſos Prophetas, & dicentes: „Ne accedas ad me, quoniam mundus ſum: non „enim accepi uxorem, nec eſt ſepulchrum patens „guttur meum, ſed ſum Nazaræus Dei, non bibens „vinum ſicut illi.“

Poſtea autem.

Sunt vero & alia quædam dogmata, quæ in Apoſtolicis traditionibus non habentur, de quibus requires, ſi oportet eos, qui quodlibet de his ſentiunt vel

pertractant, hæreticos putandos; ut puta, verbi cauſa dixerim, ſi quis rationem humanæ animæ inquirat, cum de ea, neque quod ex ſeminis traduce ducatur, neque quod honorabilior & antiquior corporum compage ſit, tradiderit Eccleſiaſtica regula. Propter quod multi nec comprehendere potuerunt, qualiter ſentiri oporteret de animæ ratione: ſed & qui aliquid ſentire vel diſſerere viſi ſunt, a nonnullis in ſuſpicione habentur velut novi aliquid introducentes.

Deinde poſt pauca ait:

Sed & tu ipſe apud temetipſum diſcutiens conſidera, ſi oportet eum, qui quolibet modo de his opinatur, vel Hæreticum vel Eccleſiaſticum temere definiri; aut ſi non eſt periculoſum de eo pronunciare, quoniam & ipſe perverſus ſit & peccet, & ſit a ſemetipſo damnatus, quod de hæreticis dicitur, ſi quis forte ex his, quæ ſupra diximus, quamlibet opinionem, licet novam & quamplurimis peregrinam, videatur inducere.

EX COMMENTARIO ORIGENIS
IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

Ex Apologia Pamphili martyris pro Origene.

Sed & de ſingulis ſanctorum, qui in Scriptura ſancta conſcripti ſunt, quoſque juſtos & electos Dei eſſe Scriptura teſtatur, debet eſſe fides ab his, qui ſalvari cupiunt. Non enim poteſt eſſe perfecta in Deum fides, niſi quis habeat & hanc fidem, qua de ſanctis, quod ſancti ſunt, creditur. Quod autem dicimus, tale eſt. Qui crediderit in Deum, & dogmata ejus vera eſſe ſuſceperit, credit & hoc, quod Adam quidem primus homo formatus eſt: credit & de Eva, quod unam e coſtis Adam ſumens Deus ædificaverit eam, ut eſſet

ejus

ejus mulier: credit & quod Enos vere *ſperavit invocare nomen Domini Dei*, & quod Enoch, quia in annis ducentis placuerit Deo, poſtea quam Mathuſalem genuit, translatus eſt: & de Noe, quia reſponſa accepit, ut fabricaret arcam. & ſolus ſalvatus eſt ex diluvio cum his tantummodo, qui ſecum arcam fuerant ingreſſi. Similiter & de Abraham, quod meruerit teſtimonium Dei, & quod ſuſceperit hoſpitio, cum eſſet ſub ilice Mambre, tres viros, ex quibus unus Dominus erat. Credit & de Iſaac, vel quomodo natus eſt, vel quomodo oblatus eſt a patre, vel quomodo reſponſa Dei audire meruerit: ſed & de Jacob, quod mutato nomine Iſrael a Deo cognominatus eſt: & de Moyſe, quod per ſigna & virtutes miniſtraverit Deo. Credit & quod Jeſus Nave exauditus a Deo, ſtare fecerit ſolem ſuper Gabaon, & lunam ſuper vallem Hebron. Quid autem dicendum eſt de fidelibus Judicibus, & de his, quæ per eos geſta referuntur: vel in Regnorum libris de Samuel, quod meſſium tempore pluvias a Deo popoſcerit & acceperit: & de David, quem aſſumpſit Dominus ab ovibus, ut regeret Jacob puerum ſuum, & Iſrael hæreditatem ſuam: & de Nathan, quod prophetaverit, nec non & Gad: ſed & de Salomone, quod apparuerit ei in viſu Dominus: & de Elia, quod aſſumptus eſt per aſcenſionem in cœlum, effectis illis omnibus, quæ ſcripta ſunt, ſignis & prodigiis: ſed & de Eliſæo, quoniam non ſolum reſuſcitavit filium Sunamitis, ſed & mortuum ſuper oſſa ſua projectum? Oportet ergo unumquemque fidelium credere & omnibus, quæ ſcripta ſunt de Ezechia, quod in diebus ejus retrorſum repedaverit umbra ſolis. Eſt ergo fides noſtra primum quidem omnium in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, conſequenter vero etiam in omnes ſanctos Patriarchas, vel Prophetas, vel Apoſtolos Chriſti, eo ordine, quo ſuperius diximus.

EX LIBRIS ORIGENIS IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

Ex Apologia Pamphili martyris pro Origene.

Lux autem æterna quid aliud eſt ſentiendum, quam Deus Pater, qui nunquam fuit, quando lux quidem eſſet, ſplendor vero ei non adeſſet? Neque enim lux ſine ſplendore ſuo unquam intelligi poteſt. Quod ſi verum eſt, nunquam eſt, quando Filius non Filius fuit. Erat autem non ſicut de æterna luce diximus innatus, ne duo principia lucis videamur inducere, ſed ſicut ingenitæ lucis ſplendor, ipſam illam lucem initium habens ac fontem, natus quidem ex ipſa, ſed non erat quando non erat.

Deinde probans, Filium unius cum Patre eſſe ſubſtantiæ, alienum vero a ſubſtantiis creaturæ, ait:

Interrogamus igitur eos, quos piget confiteri, Deum eſſe Filium Dei, quomodo poterat ſola humana natura, nihil in ſe habens eximium, neque aliquid divinæ ſubſtantiæ, hæreditatem capere omnem principatum, & omnem poteſtatem, & virtutem, & his omnibus præferri ac præponi a Patre. Unde rectum videtur, quod præſtantior eſſe debeat is, qui hæreditatem capit, & genere utique, & ſpecie, & ſubſtantia, & ſubſiſtentia vel natura, atque omnibus quibusque modis debet eſſe præſtantior.

Et poſt pauca.

Cum autem diſcutitur hoc quod dictum eſt de Filio Dei, quod ſit ſplendor gloriæ, neceſſario videtur ſimul diſſerendum & illud, quod dictum eſt, non ſolum quod ſplendor eſt lucis æternæ, ſed & quod huic

huic ſimile in Sapientia Salomonis refertur, in qua ſe ipſam Sapientia deſcribit dicens: *Vapor enim eſt virtutis Dei, & aporrhaea gloriæ Omnipotentis puriſſima.*

Et poſt aliquanta.

Oportet autem ſcire nos, quia per ineffabilia quædam, & ſecreta, ac recondita quemdam modum ſibi faciens Scriptura ſancta conatur hominibus indicare, & intellectum ſuggerere ſubtilem. Vaporis enim nomen inducens, hoc ideo de rebus corporalibus aſſumpſit, ut vel ex parte aliqua intelligere poſſimus, quomodo Chriſtus, qui eſt ſapientia, ſecundum ſimilitudinem ejus vaporis, qui de ſubſtantia aliqua corporea procedit, ſic etiam ipſe ut quidam vapor exoritur de virtute ipſius Dei: ſic & ſapientia ex eo procedens, ex ipſa Dei ſubſtantia generatur. Sic nihilominus & ſecundum ſimilitudinem corporalis aporrhææ, eſſe dicitur aporrhæa gloriæ Omnipotentis pura quædam & ſincera. Quæ utræque ſimilitudines manifeſtiſſime oſtendunt, communionem ſubſtantiæ eſſe Filio cum Patre. Aporrhæa enim ὁμουσιος videtur, id eſt, unius ſubſtantiæ cum illo corpore, ex quo eſt vel aporrhæa vel vapor.

EX

Ο χαρακτηρ της λεξεως της προς Εβραιυς επιγεγραμμενης επιϛολης ὐκ ἐχει το ἐν λογῳ ἰδιωτικον τυ Αποϛολυ, ὁμολογησαντος ἑαυτον ἰδιωτην εἰναι τῳ λογῳ, τυτεϛι, τη φρασει. ἀλλα ἐϛιν ἡ ἐπιϛολη συνθεσει της λεξεος ἑλληνικωτερα, πᾶς ὁ ἐπιϛαμενος κρισειν φρασεων διαφορας, ὁμολογησαι ἀν· παλιν τε αὐ ὁτι τα νοηματα της ἐπιϛολης θαυμασια ἐϛι, και ὐ δευτερα των ἀποϛολικων ὁμολογυμενων γραμματων, και τυτο ἀν συμφησαι εἰναι ἀληθες πας ὁ προσεχων τη ἀναγνωσει τη ἀποϛολικη.

Τυτοις μεθ᾽ ἑτερα ἐπιφερει λεγων.

Εγω δε ἀποφαινομενος εἰποιμ᾽ ἀν· ὁτι τα μεν νοηματα τυ Αποϛολυ ἐϛιν· ἡ δε φρασις, και ἡ συνθεσις, ἀπομνημονευσαντος τινος τα ἀποϛολικα, και ὡσπερει, σχολιογραφησαντος τα εἰρημενα ὑπο τυ διδασκαλυ. εἰ τις ὐν ἐκκλησια ἐχει ταυτην την ἐπιϛολην ὡς Παυλυ, αὑτη εὐδοκιμειτω και ἐπει τυτῳ, ὐ γαρ εἰκη οἱ ἀρχαιοι ἀνδρες ὡς Παυλου αυτην παραδεδωκασει. τις δε ὁ γραψας την ἐπιϛολην, το μεν ἀληθες Θεος οἰδεν. ἡ δε εἰς ἡμας φθασασα ἰϛορια, ὑπο τινων μεν λεγοντων, ὁτι Κλημης ὁ γενομενος ἐπισκοπος Ρωμαιων ἐγραψε ἐπιϛολην· ὑπο τινῶον δε, ὁτι Λυκας ὁ γραψας το εὐαγγελιον, και τας πραξεις.

EX ORIGENIS HOMILIIS IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

Interprete Henrico Valeſio.

Stilus Epiſtolæ, quæ inſcribitur ad Hebræos, caret illa ſermonis ruſticitate, quæ propria eſt Apoſtoli, quippe qui rudem atque imperitum ſeſe confitetur in ſermone, id eſt, in forma ac ratione dicendi. Verum Epiſtola illa & in verborum compoſitione majorem præfert græci ſermonis elegantiam, ut fatebitur quisquis de ſtili differentia perite judicare poteſt; & præterea ſententias continet admirabiles, nec ſcriptis Apoſtolicis ullatenus inferiores. Atque id veriſſimum eſſe, aſſentientur quicumque Apoſtolorum ſcripta attente perlegerint.

Paucis deinde interjectis hæc ſubjungit:

Ego vero ita cenſeo: ſententias quidem ipſas Apoſtoli eſſe; dictionem autem & compoſitionem verborum eſſe alterius cujusdam, qui dicta Apoſtoli commemorare & quaſi in commentarios redigere voluerit ea, quæ a magiſtro audiverat. Proinde ſi quæ Eccleſia hanc Epiſtolam pro Paulina habet, eo nomine laudetur. Neque enim temere majores eam Pauli eſſe tradiderunt. Quis autem revera illam ſcripſerit, ſoli Deo notum eſſe opinor. Sed ſcriptores, quorum monumenta ad nos uſque pervenerunt, partim Clementi Romanæ urbis Epiſcopo eam adſcribunt; partim Lucæ, qui Evangelium & Actus Apoſtolorum literis prodidit.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

form 410